# EDÎB HARÂBÎ DÎVÂNI
# [İnceleme-Metin]

## Cilt - 1

Alevilik Araştırmaları Dergisi
Yayınları

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ YAYINLARI

Alevi-Bektaşi Edebiyatı Serisi - 1

**Alevilik Araştırmaları Dergisi İmtiyaz Sahibi**

Özgür Savaş ÖZÜDOĞRU

**Yönetim Kurulu**

Akman KARAKÜLAH

Alaattin ATEŞ

Dursun DİRİL

Fikret MİRZAOĞLU

Halil ŞAHİN

Hasan ALTUN

Kemal DEĞİRMENCİ

Muzaffer BİLGİN

Önder YILMAZ

Özgür Savaş ÖZÜDOĞRU

Süleyman EKİNCİ

Teoman TÜRKOĞLU

Turan DEĞİRMENCİ

Yılmaz KAYAASLAN

**Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Editör**

Coşkun KÖKEL

**Yardımcı Editör**

Mustafa DAĞIDIR

**Türkçe Düzelti**

Coşkun KÖKEL - Mustafa DAĞIDIR

**Baskı Yeri ve Yılı**
Ankara, Aralık 2012

1. Baskı - 1. Cilt

1500 Adet

**ISBN 978-605-86485-0-0**

**Alevilik Araştırmaları Dergisi  Yönetim Merkezi Adresi**
Alevilik Araştırmaları Dergisi
1201 Sokak No: 55 Ostim-ANKARA/TÜRKİYE
Tel: +90.312 267 35 51  Belge Geçer: +90.312 267 35 59
www.aadergisi.com  Elektronik Posta: info@aadergisi.com

**Kapak Tasarım**
Övünç Güven ERSOY

**Mizanpaj - Dizgi**
Serap BİLGİÇ

**Teknik Hazırlık - Baskı**
Hermes Ofset Tanıtım Ltd. Şti.
Büyük sanayi 1. Cad. No: 105 İskitler-ANKARA/TÜRKİYE
Tel: +90.312 384 34 32 Belge Geçer: +90.312 341 01 98



Bu yayım Alevilik Araştırmaları Dergisi'nin eki olup, ücretsizdir.

# BİRKAÇ SÖZ

Alevi inancı, Hacı Bektaş Veli düşüncesi, Anadolu coğrafyasında yüzyıllar boyunca ontolojik ve epistemolojik temellerini âşık, zâkir, güvende ve kamber adlarıyla anılan yol ehlinin kelamları, nefesleri, deyişleri, duvazları, mersiyeleri ve demeleriyle ifade etmiştir. Hz. Muhammed'den Ehl-i beyt'e, on iki imamlardan Hoca Ahmed Yesevi'ye ve de Hacı Bektaş Veli ile Anadolu'ya taşınan Alevi inancı Hünkâr ve Pir Hacı Bektaş Veli'nin yetiştirdiği dervişlerle farklı bölgelere ulaşırken âşıkların sözleri erenler inancının temel önermeleri olmuştur. Hak kelamı olarak kabul edilen âşık nefesleri Telli Kur'an adı verilen bağlamayla Alevi-Bektaşi inancının inançsal-düşüncel profilini belirlemiştir. Dedelerin ve babaların *zâkirin zikri hayırlı gele* telkiniyle muhabbet kapısını açanlar âşıklar olmuştur. Bâtında Rıza Şehri olarak tanımlanan muhabbet meydanının kapısını açan kilit yol nefesleri olarak kabul edilmiştir. Erenlere göre âşık, yola âşıktır. Yolun hikmetleri aşığın ilhamıdır. Âşıklara yol gülistandır. Gülistan Şah-ı Merdan'ın diyarıdır. Merd-i Merdan'ın muhibi olarak gülistana varmanın yolu âşıkların kelamında anlatılmaktadır. 13. yüzyılda Yunus Emre, 14. yüzyılda Kaygusuz Abdal, 16. yüzyılda Şah Hatayi ve Pir Sultan Abdal erenler yolunda âşıklık geleneğinin en önemli temsilcileri olmuştur. Yüzlerce yıllık bir süreç içersinde yüreğindeki Hak-Muhammed-Ali aşkını, Hünkâr'a olan bağlılığını, erenlere olan muhabbetini dile getiren âşıklar, zâkirler ve ozanlar yetişmiştir. Erenler, kâmiller, arifler ve canların muhabbetinde yol evladı aşığın hak sözüyle hallenmiştir.

Bâtın aşikâr değildir, gizli de değildir. Fakat kapalıdır. Kapalı olan madde değil manadır. Mana içerliktir, zahiri değildir. Zahire meyleden zahittir. İçeride olmanın sıfatı ise erenliktir. Hakikat buradadır ve bu makam sırdır; Mansur'a, Nesimi'ye görünendir. Dört kapı kırk makam sistematiği bu düşünsel seyrin izahıdır. Âşıkların kelamı bu dönüşümün tarifidir. Yolca adı seyirdir, seyran etmektir. Bir tarafıyla sıyrılmak, basit olandan çıkmak ve ayrılmaktır. Didara ermek işte bunun adıdır. Eren aşk eder ve meydan bulur.

Yol tarihinde meydana Harâbî Baba gibi bir er de gelmiştir. Dünyanın harabı, gülistanın dervişi olan Ahmed Edib de bu hal ilminin mürşitlerinin ve âşıklarının başında gelir. Mürşidi Mehmet Ali Hilmi Dedebaba'dan irşat olmuş, intisab edip el almıştır. İki kapılı ve üç günlük konak olan dünyanın insanı değil Hünkâr'ın yol evladı olmayı seçmiştir. Bilmiş, görmüş, almış ve inanmıştır. Daim *gerçeğe hü* demiştir. Hakk'a âşık, Muhammed-Ali'ye bağlı, Hünkâr'a yangındır. Küfür deryasında imanı bulan, puthanede Hakk'ı çağıran da yine Harâbî'dir. İnanışta âşıkların başı Şah'tır. Şah'ın avazı telli turnanın sesindedir. Bu ilkeden demlenen Harâbî viran bahçelerde öten bir bülbül olmuştur. Bu sebeple divanı Alevi-Bektaşi yazınının en öncelikli kaynaklarından biridir.

Temel hedefi Alevi-Bektaşi inancının asil tarihini bilimsel çalışmalarla insanlığa ulaştırmak olan dergimiz bu önemli kitap çalışmasını tereddütsüz programına almıştır. Bu sebeple bu değerli çalışmayı ortaya koyan Sayın Kemal Üçüncü Beyefendi'ye, Alevilik Araştırnaları Dergisi'nin değerli yönetim kurulu üyelerine özellikle teşekkür ediyoruz. Cümlemizin hizmetleri erenler meydanında kabul olsun.

*Özgür Savaş* **ÖZÜDOĞRU**

# EDİTÖRDEN

Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya gelişi tarihimiz için önemli bir dönüm noktası idi. Horasan'da Yüce Şah'ın bir torunu, Ehl-i beyt'in bir bendesi olarak doğan Hünkâr, dervişlerin ve erenlerin yolunu Anadolu'ya taşımıştı. Pir yedi haneden oluşan Bir Çepni-Türkmen köyü olan Sulucakaraöyük'e yerleşmiş, burada bir dergah açarak cem eylemişti. Bu muhabbeti dergâhta Serçeşme'den himmet alan yol dedeleri farklı bölgelerde tekke ve ocaklar kurarak devam ettirmişti. Hacı Bektaş Veli'nin yoluna yüzyıllar içerisinde sayısız dede, baba, bacı, derviş ve talip hizmet etmiş bu canlar aşık, zakir olarak adlandırılan yol evladının nefesleriyle, demeleriyle coşkusunu, inancını tamamlamış ideal insan tasarımı olan kâmil insanın ilkelerini tanımıştı.

Zâhirden çıkıp bâtına yönelen, yol içinde yolu, hal içinde hali, sır içinde sırrı görüp onunla demlenen âşıklar, Alevi-Bektaşi-Kızılbaş inancının temel ontolojik-epistemolojik yapılarını ortaya koyarken diğer taraftan son derece özel bir edebi-estetik sembolizmi düşün evrenine sunabilmiştir. *Zâkirin zikri hayırlı gele* sözüyle yollanan âşık, yolun talibini erenler gülistanına götürmüş, âşığın nefesleriyle gülistana varan can gülistanda Şah ile hallenmiştir. Âşığın nefesleriyle rıza şehrinde seyrana çıkanlar bir pazara varmış, pazarda pazarbaşı olan Şah-ı Merdan İmam Ali ile söyleşmiştir.

Bir ulu kervan olup Horasan'dan aşıp gelen erenler yolu Anadolu'da dede, baba ve dervişlerin ocak ve tekkeleriyle ayrıca âşık ve zâkirlerin nefes ve demeleriyle kendisini var edebilmiştir. Yol ehlinin *Hünkarımız, Pirimiz ve Serçeşmemiz* şeklinde sıfatlandırdığı Hacı Bektaş Veli'nin tarif ettiği ilkelerle, inandığı edeb ve erkanla hareket eden âşık ve zâkirler Yunus Emre'den Kaygusuz Abdal'a, Pir Sultan

Abdal'dan Şah Hatayi'ye uzanan süreç içerisinde bu büyük felsefeyi ifade eden nefesler söylemiştir.

Kâmillerin diliyle, Ehl-i beyt'in muhabbetiyle, erenlerin gönlüyle ve de Hünkâr'ın himmetiyle nefesler söyleyen yol âşıklarının en önemlilerinden biri de hiç kuşkusuz Ahmed Edib Harâbî Baba'dır. Harâbî Baba bir coşkudur. Erenler dergâhında bu coşkuyu bulmuş, düştüğü aşk onu sonsuz bir cezbeye götürmüş, o da Hak-Muhammed-Ali aşkına, on iki imamlar aşkına, erenler şahı Hacı Bektaş Veli aşkına kelâm etmiştir. Harâbî'nin sözü kadimdir. Dışarlık değil içeriye aittir. Elest meclisinden nasiplidir. Zâhiri değil, bâtınidir. Dünyalık değildir. Kaf Dağı'nın ardındaki asıl gerçeğe yönelmiştir. Harâbî hakikatın aşığıdır, gerçeğe bağlıdır. Özü Pir'e teslimdir. Nesimi gibi yüzülen, Mansur gibi asılan, Pir Sultan Abdal gibi zulüm edilenlerin yoluna ikrarlıdır. Bağlı olduğu dergâh insan sevgisinin ve hoşgörünün dergahı olduğu için Harâbî insanlıkla muhabbettedir. Harâbî'nin düşüncesi de, yaşamı da *eyvallah* dediği yolun kendisidir.

Çalışmalarına başladığı günden beri Alevi-Bektaşi inancının temel değerlerini tanıtmak, bu engin, derin, asil ve yüce inanca zerrece kadar da olsa hizmet etmek ilkesinden yola çıkan Alevilik Araştırmaları Dergisi Harâbî Baba gibi bir ufkun kelamlarını da canlarla buluşturmak istedi. Alevi-Bektaşi inancının en karizmatik temsilcilerinden biri olan Harâbî yola ait nefesler söyleyen bir âşık olmanın yanında genç yaşta babalık alarak erenler meydanına mürşit olarak da hizmet vermiş bir ulu değerimizdir. Düşünce ufku, söz yetisi, yola ikrarı, erenlere muhabbeti, Ehl-i beyt'e aşkı onu öğretinin tarihinde bir derya ve bir umman yapmıştır. İşte tüm bu vasıfları Harâbî'nin günümüz toplumuna tanıtılmasını ve geleceğe aktarılmasını gerekli kılmaktadır. Bu değerli çalışmanın yayımı da bu inanışla gerçekleşmiştir. Sayın Kemal Üçüncü hocamız Harâbî Baba'nın divanı üzerine gerçekleştirdiği doktora tezi ile büyük bir hizmeti yerine getirmişti. Değerli hocamızın aracılığı ile Alevi-Bektaşi inancına ait önemli bir kaynak insanlığın değerlendirmesine sunulmuş oluyordu. Yayımlanması bize göre vicdani bir sorumluluktu. Nitekim bu takdiri Alevilik Araştırmaları Dergisi'nin değerli yönetim kurulu üyeleri gösterdi. Sonuçta bu değerli eser topluma kazandırıldı.

Bu vesile ile başta eserin yazarı sayın Kemal Üçüncü hocamıza ve çalışmanın kitaplaşıp topluma ulaşması için her türlü maddi ve manevi fedakarlığı yapmakta tereddüt duymayan dergimizin değerli yönetim kurulu üyelerine teşekkür ediyor ve hürmetle anıyorum. Hak-Muhammed-Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli hizmetlerini katında, didarında, erkânında kabul etsin. Yol ehline niyazlar olsun.

***Coşkun KÖKEL***

# İÇİNDEKİLER

**BİRİNCİ BÖLÜM**



**İKİNCİ BÖLÜM**



**ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM



## BEŞİNCİ BÖLÜM

# *SÖZ BAŞI*

Edib Harâbî 1853-1917 yılları arasında yaşamış Alevî-Bektâşî şairlerinin en önemlilerinden biridir. Şiirleri sözlü kültür geleneği içerisinde yayılarak Osmanlı coğrafyasının en ücra köşelerindeki Alevî-Bektâşî toplulukları tarafından dilden dile aktarılmış ve cem ibadetlerinde icra edilmiştir. Türk topluluklarının yanı sıra imparatorluk içerisinde yaşayan farklı etnik gruba mensup diğer azınlıkların da dillerine çevrilmiştir. Saadettin Nüzhet Ergun'dan Abdulbâki Gölpınarlı'ya kadar sahanın uzmanı araştırmacılar Harâbî üzerinde önemle durmuş ve divânın ilmî bir surette ortaya konmasının gereğine işaret etmişlerdir. Onun bu önemine istinaden hakkında bildiklerimiz antoloji ve cönklerden öğrendiğimiz sınırlı bilgilerdir.

Edib Harâbî hakkında bize bilgi veren ilk araştırmacı Ali Rıza Öge'dir. *Alevî-Bektâşî Şairleri Antolojisi*'nde şairin 50 civarında şiirine yer verip biyografisi hakkında kısa da olsa bugüne kadar tekrarlanan bilgileri ilk olarak ortaya koymuştur. Ardından Derviş Ruhullah *Bektâşi Nefesleri* adlı çalışmasında Harâbî'nin birkaç nefesini yayınlar.

Müteakiben Vahit Lütfü Salcı, Saadettin Nüzhet Ergun, Mehmet Halit Bayrı şair hakkında çeşitli dergilerde bazı değerlendirmeler yapmışlardır. M. Halit Bayrı, Osman Fevzi isminde birisinin Harâbî Divânı'nı tertip ettiğini söylüyorsa da şu anda ortada böyle bir divân yoktur. Cumhuriyet döneminde yayınlanan bütün halk şiiri antolojilerinde Harâbî'ye yer verilmiştir. Hayatı hakkında bilgi veren bir diğer isim de Harâbî'nin muhibbi olan Rıza Tevfik Bölükbaşı'dır.

Şair hakkındaki diğer önemli yayınlar Hüseyin Hüsnü Erdikut'un *Edib Harâbî'nin Divanı, İzmir, 1959* ve Sefer Aytekin'in *Harâbî Divanı, Ankara, 1959* dur. Bu çalışmalarda şair hakkında çok kısa bir biyografi ile şiirlerinden seçmeler verilmiştir. Bu çalışmaların ilmî açıdan pek çok yanlışlıkları mevcuttur.

Biz doktora tez konusu olarak Edib Harâbî ve divânını seçtikten sonra bu konuda araştırmalara başladık. Şairin müellif hattı divânın İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi İhsan Mahvî Kitapları arasında olduğunu tespit ettik. Eser üzerinde yaptığımız ön incelemede bazı kısımlarının zarar görmüş (yırtık, silik) olduğunu gördük. Bir başka nüshasını bulma amacıyla ulaşabildiğimiz bütün katalogları taradık. Bunun neticesinde İstanbul Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı'nda Edib Harâbî Divânı isminde başka bir eser bulduk. Atatürk Kitaplığı'ndaki eser Edib Harâbî Divânı'nın başka bir nüshası olmaktan ziyade şiirlerinden seçmelerin alındığı bir çalışmadır. Harâbî'nin biyografisi hakkındaki yetersiz bilgileri tamamlayabilmek için başvurduğumuz arşiv ve diğer yazılı kaynaklardan bir bilgi ve belge elde edemedik. Bundan dolayı başvurduğumuz konunun uzmanı sözlü kaynaklar (özellikle Şevki Koca) malum bilgilerin dışında sözlü gelenekte anlatılan bazı hatıraları aktardılar.

'Edib Harâbî Divânı (İnceleme-Metin)' adını taşıyan bu çalışmamız 5 ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın "Giriş" kısmında araştırmanın amaç ve yöntemi gerekçeli olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca "Giriş" kısmında sanatçının yaşadığı siyasî ve sosyal şartların onun sanatına etki edeceği ilkesinden hareketle Edib Harâbî'nin yaşadığı tarihsel dönemin kültürel ve siyasî durumu ile Edib Harâbî'nin bağlı olduğu Bektâşî inanç geleneğinin arka plânını tarihsel gelişime uygun olarak "Tarihsel Süreçte Bektâşiliğin Mistik ve Felsefi Altyapısı" başlığı altında değerlendirdik.

"Giriş" kısmını müteakip B kısmında Edib Harâbî'nin sözlü kültür geleneği içerisinde yetişen bir kişi olmasından hareketle ve bağlı bulunduğu geleneğin ağırlıklı olarak sözlü kültür ortamının etkisini taşıması münasebetiyle "Sözlü Kültür Geleneği Bağlamında Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı [Alevî-Bektâşî Tavır]" bölümünde bu geleneğin oluşum ve gelişimini değerlendirdik. Alevî-Bektâşî edebiyatı terimini bu geleneği anlatmakta eksik bulduğumuz için geleneği dinî-tasavvufî Türk edebiyatı içerisindeki bir eğilim olarak değerlendirmenin daha sağlıklı olacağını düşündük.

“Zaman, Mekân, İnsan ve Çevre” ismini taşıyan birinci bölüm “Edib Harâbî’nin Tarihsel Biyografisi”, “Melâmî-Harâbâtî-Bohem Çizgide Edib Harâbî”, “Şahsiyetinin Oluşumunda Sosyal Çevre ve İnsan” üst başlığı altında “Bektâşîlik Geleneği ve Bir Kimlik Mekânı Olarak Şahkulu Sultan Dergâhı”, “Mehmed Ali Hilmi Dedebaba ve Namık Kemal” kısımlarından oluşmaktadır. Bu bölümde şairin hayatı ve yetiştiği çevre hakkında bilgiler verilerek sosyal çevresi bağlamında karakteri psikolojik açıdan değerlendirilmiştir. Ayrıca dördüncü başlık olarak şairin etkilendiği diğer şairler ve etkileri işlenmiştir.

“Edib Harâbî’nin Şiir Dünyası” ismini taşıyan ikinci bölümün birinci ana başlığı “Bektâşî Teolojisi Işığında Edib Harâbî’nin Şiir Dünyası”dır. Bu bölümde “Allah, İmân, İbadet, Ahiret, Hz. Ali, Ehl-i Beyt, Tevellâ ve Teberrâ, Âyetler ve Hadisler” temaları çerçevesinde Harâbî’nin dinî anlayışı tahlil edilmiştir.

İkinci bölümün ikinci ana başlığı “Vahdet-i Vücûddan Vahdet-i Mevcûda Edib Harâbî’nin Tasavvuf Anlayışı” ismini taşımaktadır. Bu bölümün birinci alt başlığında “Vahdet-i Vücûddan Vahdet-i Mevcûda Edib Harâbî” başlığı altında Edib Harâbî’nin tasavvufî anlayışının kaynakları ve çerçevesi ortaya konulmuştur. Ardından sır ve bâtın, zaman ve mekân, aşk, vecd temalarına bağlı olarak Harâbî’nin tasavvuf anlayışının şirine yansıması tahlil edilmiştir.

III. bölüm “Sözlü, Yazılı ve Elektronik Kültür Ortamları/İrşâd ve Tebliğe Bağlı İcrâ” ismini taşımaktadır. Bu bölümde Harâbî Divânı’nın sözlü karakteri ve icrâ ortamları açısından görünümü “Sözlü Kültür Ortamında Edib Harâbî”, “Yazılı Kültür Ortamında Edib Harâbî”, “Elektronik Kültür Ortamında Edib Harâbî” başlıkları altında değerlendirilmiştir. Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı çerçevesinde eser veren ediplerin faaliyetleri bir icra/gösterim olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca “Türk Kültür Ekolojisinde Edib Harâbî” ismini taşıyan diğer bir alt başlıkta Harâbî şiirlerinin farklı din ve milliyetler arasındaki durumu incelenmiştir.

Divânın teknik açıdan değerlendirildiği IV. bölüm “Vezin”, “Kafiye Şekilleri”, “Nazım Şekilleri”, “Dil Özellikleri”, “Sözdizimsel Yapı”, “Anlatım Şekilleri”, “Çok Katlı Anlatıma Göstergebilimsel Bir Yaklaşım” başlıkları altında değerlendirilmiştir. “ Çok Katlı Anlatıma Göstergebilimsel Yaklaşım” başlığı altında Edib Harâbî Divânı’ nın anlam ve göstergeleri farklı bir yöntemle incelenmiştir. Edib Harâbî Divânı teknik açıdan pek çok aksaklıklarla doludur. Vezin ve kafiye bunların en önemlileridir.

Özellikle aruz vezninde problemler daha fazladır. Şiirin bazı beyitleri bir vezin kalıbına uyduğu halde bazı beyitlerinde hece sayılarının birbirinden farklı olması sebebiyle tutarsızlıklar görülür. Bu kısımlarda şairin eser verdiği ortam özellikleri üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bölümün sonunda ulaştığımız sonuçlar maddeler halinde özetlenmiştir.

V. bölümde üzerinde çalıştığımız eser tanıtılıp metnin aktarımında ve kurulmasında takip edilen yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Bunun ardından Edib Harâbî Divânı "Aruz Vezni İle Yazılmış Şiirler", "Hece Vezni İle Yazılmış Şiirler" başlıkları adı altında verilmiştir. Bu bölümden sonra yaptığımız çalışmanın genel bir özeti sunulmuştur. Bu bölüme az bilindiğini tahmin ettiğimiz kelimelerden oluşan bir sözlük ilâve ettik . Kaynakça bölümünde çalışmamızda kullandığımız kaynakların yazar soyadına göre alfabetik bir listesini oluşturduk. Ekler kısmında Harâbî Divânı'ndan örnek metinler koyduk.

Sonuç olarak bu çalışmada Edib Harâbî Divânı'nın metnini ortaya koyarak bir tahlil denemesi yapmış bulunmaktayız. Metnin ortaya konuluşunda üzerinde çalıştığımız eserin yırtık ve tahrip olmuş bölümlerinin fazlalığı ve bunları diğer kaynaklarla tamamlama imkânı bulamamamız sebebiyle eksiklikler olduğu açıktır. Fakat her şeye rağmen eserin ortaya çıkmış olmasının bir kazanç olduğu düşüncesindeyim. Bir doktora tezi olan bu çalışmayı kitaba dönüştürme sürecinde bazı ilave ve çıkarmalar, düzenlemeler yaptık. Eksiklikler olduğu muhakkaktır. Okuyucuların tavsiye ve önerileri, tenkitleri eksikleri gelecek baskılarda tamamlamamızda bize yol gösterecektir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük pay sahibi olan, çalışmanın her aşamasında karşılaştığım sorunların aşılmasında geniş bilgi birikimi ve tavsiyeleri ile bana yardımcı olan hocam, danışmanım Prof. Dr. İsmail GÖRKEM'e minnet ve şükranlarımı sunarım. Çalışmanın basılmasına katkı ve desteklerini esirgemeyen Coşkun Kökel Bey'i ve değerli mesai arkadaşlarını özellikle şükranla anmam gerekir.

Trabzon, 1 Eylül 2012.

*Kemal ÜÇÜNCÜ*

# KISALTMALAR

| | |
|---|---|
| agm | : Adı geçen makale |
| agy | : Adı geçen yazar |
| age | : Adı geçen eser |
| AEH | : Ahmed Edib Harâbî |
| AKDTYK | : Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu |
| Ar. | : Arapça |
| AÜİFY | : Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları |
| AÜY | : Atatürk Üniversitesi Yayınları |
| Az. | : Azerbaycan Türkçesi |
| Bk. | : Bakınız |
| bsk. | : Baskı |
| C | : Cilt |
| Çev. | : Çeviren |
| DBİA | : Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi |
| DİB | : Diyanet İşleri Başkanlığı |
| Far. | : Farsça |
| Gzt. | : Gazetesi |
| H | : Hicri |
| HD | : Harâbî Divânı |

| | |
|---|---|
| İA | : İslâm Ansiklopedisi |
| İSAM | : İslâm Araştırmaları Merkezi |
| KBY | : Kültür Bakanlığı Yayınları |
| M. | : Milâdî |
| MEB | : Milli Eğitim Bakanlığı |
| MÜİFY | : Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları |
| [N] | : Nakarat |
| Nr. | : Numara |
| s | : Sayfa |
| S | : Sayı |
| SA | : Sefer Aytekin |
| Sad. | : Sadeleştiren |
| T. | : Türkçe |
| TCTA | : Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi |
| TDAY | : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı |
| TDEA | : Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi |
| TDED | : Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi |
| TDK | : Türk Dil Kurumu |
| TDVİA | : Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi |
| TTK | : Türk Tarih Kurumu |
| TVY | : Tarih Vakfı Yayınları |
| Vsoo. | : Varak Silik Olduğundan Okunamadı |
| Vyoo. | : Varak Yırtık Olduğundan Okunamadı |
| Yay. Haz. | : Yayına Hazırlayan |
| Yay. | : Yayınları |

# ÇEVİRİYAZIM ALFABESİ

| | | | |
|---|---|---|---|
| (أ) ا | a, ā | ص | ṣ |
| (أ) ا | a, e, ı, i, u, ü | ض | ż, ḍ |
| ء | ʾ | ط | ṭ |
| ب | b,p | ظ | ẓ |
| پ | P | ع | ʿ |
| ت | T | غ | ġ |
| ث | S̱ | ف | f |
| ج | c,ç | ق | ḳ |
| چ | Ç | ك | k, g, ŋ |
| ح | Ḥ | ل | l |
| خ | Ḫ | م | m |
| د | D | ن | n |
| ذ | Ẕ | و | v, ū, u, ü, o, ö |
| ر | R | ه | h |
| ز | Z | ى | y, ı, i, ī |
| ژ | J | | |
| س | S | | |
| ش | Ş | | |

# GİRİŞ

## I- ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE YÖNTEMİ

"Edib Harâbî Divânı (İnceleme-Metin)" isimli çalışmamızda amacımız Alevî-Bektâşî kültür geleneği içerisinde eser vermiş olan Harâbî'nin divânının metnini ilmi usullere uygun olarak ortaya koyarak hayatı, sanatı ve şiir dünyasını değerlendirmektir.

Alevî-Bektâşî geleneğinin ağırlıklı olarak sözlü kültür geleneği içerisinde teşekkül etmiş olması, Harâbî'nin bu gelenek içerisinde yetişerek şiirlerinin sözlü kültür ortamına aktarılması ve Alevî-Bektâşî meclislerinde müzik eşliğinde icrâ ediliyor olması onun sözlü karakterinin aydınlatılması sorununu da beraberinde getirmiştir.

Araştırmamızda tek bir yöntemi baştan sona uygulamak yerine karşılaştığımız problemleri çözmede, aydınlatmada bize yardımcı olacak en uygun yöntemleri kullanmayı tercih ettik. Araştırmamızın birinci bölümünde Türkiye'de Prof. Dr. M. Fuad Köprülü'nün uygulama sahasına koyduğu Tarihî-Coğrafî metodu uyguladık. 'Sanatçının yetiştiği sosyo-kültürel zeminin onun karakterinin oluşumuna ve dolayısıyla sanatına etki edeceği' ilkesinden hareketle biyografisine paralel olarak bu zemini ve tarihsel arka plânı ortaya koyduk.

Özellikle divân şiiri incelemelerinde kullanılan 'sistematik tahlil metodu' ve 'Yesevî gelenekten' beslenen tarikatler çerçevesinde eser veren şairlerin eserlerini '4 kapı 40 makam' ilkesi çerçevesinde tahlil etmek bir gelenek haline gelmiştir. Tasvirî anlayışa dayanan bu yöntem incelenen eserin bileşenlerini sayıp dökerek bir şemasının çıkarılması açısından kullanışlı bir yöntemdir. Günümüzde özellikle Batı Avrupa ve Amerika'da tasvirî yöntem 'bilime bir yenilik getirme, bir problem çözme' iddiasında olan tez nitelikli araştırmalarda artık pek tercih edilmemektedir. Walter

Andrews'ın "Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı", Victoria Holbrooke'un "Aşkın Onulmaz Kıyıları" isimli çalışmaları bu konuda örnek gösterebileceğimiz çalışmalardır.

Bu yeni yaklaşımda, eser bir bilgi nesnesi olarak kabul edilip tasvirî bir analizden ziyade mesajı ve derin yapıdaki anlamları incelenerek ait olduğu kültürel bağlamda ve toplumda neye tekabül ettiği, ne ifade ettiği (işlevi) ortaya konulmaktadır.

Üzerinde çalıştığımız eser harâbâtî geleneğe mensup bir şaire ait olması sebebiyle yukarıdaki yöntemlerle incelenmesi pek kolay gözükmemektedir. Onun bâtınî anlayışında zâhir (dinî hükümler) pek önemli olmadığından bir sistematik dahilinde din anlayışını ortaya koymak zordur. Bu hususlara zaten pek vurgu yapmaz. Bu sebeple sentezci bir anlayışla bir bütün dahilinde şiir dünyasını anlamaya çalışarak bir yorum yapma yoluna gidilmiştir. Yani Harâbî'de 4 kapı ve 40 makam birbirine açılan köprüler konumunda değildir.

1970'li yıllardan sonra özellikle Amerika'da "sözlü kompozisyon" ve "sözlü kültür teorileri" ön plâna çıkmaya başlamıştır. Bu teoriler sözlü kültür tanımını ve iletişim ortamlarının birbirine olan etkisini irdeleyerek sözlü kültür kavramını genişletmişlerdir.

Çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümlerinde konular bu teoriler bağlamında incelenmiştir. Özellikle üçüncü bölümde sözlü kültür teorisinden hareketle divânın sözlü karakteri ve iletişim bağlamındaki toplumsal fonksiyonu ortaya konulmuştur.

XX. yüzyılın başında ünlü İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'nin 'Genel Dilbilim Dersleri' isimli eserinin yayınlanmasından sonra edebî metinlere yaklaşımda önemli değişiklikler olmuş artık bu metinleri incelemede dilbilim ilke ve yöntemleri ön plâna çıkmıştır. Özellikle sözlü kültür ve şiir dili üzerindeki çalışmaları ile Roman Jakobson ve Prag Dilbilim Çevresi dikkat çekicidir. Noam Chomsky 'üretimsel-dönüşümsel dilbilgisi kuramı' ile bu alana yeni katkılar getirmiştir. İletişimin göstergelerden oluşan bir düzlem içerisinde gerçekleştiğini ve söylemin incelenmesinde "derin yapının" önemine dikkat çeken bu yaklaşımlarla birçok inceleme yapılmıştır. Ülkemizde bazı öncü adımlara rağmen bu alan yeterli ölçüde ilgi görmemiştir.

Araştırmamızın 'dil ve üslûp özellikleri' ismini taşıyan dördüncü bölümünde göstergebilim yöntemiyle bir inceleme yapma deneyimine girişilmiştir. Harâbî'nin şiir dünyasını oluşturan göstergeler bu şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

## II- XIX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ' NİN SİYASAL VE KÜLTÜREL DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

Osmanlı Devleti'nin son ve en uzun asrı olarak anılan XIX. yüzyıl, sosyal ve kültürel açılardan bakıldığında geleneckselcilikten modernleşmeye geçiş sürecinin çeşitli aşamalarını yansıtırken, siyasal ve ekonomik açıdan tam bir keşmekeşliği ve toprakların kaybını, kısaca devletin çöküş tablosunu gözler önüne sermekteydi. Bu yüzyıl içerisinde askerî, adlî, eğitim, siyasî, iktisadî, vs birçok alanda batılılaşma yolunda yapılan yenilikler, bunun paralelinde büyük devletlere verilen tavizler birbirini izlemiştir.

Yüzyılın başlarında Osmanlı tahtına çıkan II. Mahmud (1808-1839), birçok sorunla karşı karşıya kalmıştı. Öncelikle devletin içinde bulunduğu kargaşadan kurtulabilmesi için ilk olarak, 1808'de, zayıflayan merkezi otoritenin gücünü taşra güçlerine kabul ettiren, fakat taşradaki ayanların haklarını tanımlayan ve güvence altına alan Sened-i İttifak'ı imzalamıştı.[1] Bu arada 1804 yılında başlayan Sırp isyanı devleti özerklik hususunda zorlamaya devam etmekteydi.

Sultan II. Mahmud, bu denli derin askerî ve siyasî bunalım karşısında, dışarıdan ülkeyi zorlayan düşmanlarının sayısını azaltmaya girişti. İngiltere ve Rusya ile barış yaparak ülke içindeki devlet otoritesinin prestijini artırma yoluna gitti.[2] Böylece dış siyasî ilişkilerde göreceli bir denge oluşturan II. Mahmud bundan sonra devlet düzeninde reformasyon hareketine yöneldi.

Yenileşme hareketlerinin en önemlisini Osmanlı ordusunun yeniden yapılanması teşkil etmekteydi. Ordunun tanzimi hususunda II. Mahmud, daha önce böyle bir denemeye girişen II. Selim'den[3] daha usta bir taktisyen olduğunu göstermiştir. Önce ulemanın desteğini alarak yeniçerileri tecrid etmiş, usta bir manevra ile 1826'da Yeniçeri teşkilatını alt etmeyi başarmıştı.[4]

Vaka-yi Hayriye olarak bilinen bu olaydan sonra tımar sisteminin ilga edilmesi işiyle de eski ordunun yıkımı tamamlanmış oldu.[5]

---

1 Shaw J. S. - Shaw E. K., Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, (Çev. Mehmet Harmancı), E Yay., İstanbul, 1983, C II, s 26.

2 age s 38-39.

3 Ortaylı İ., İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Hil Yay., İstanbul, 1995, s 26-49.

4 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, İstanbul, 1983, C II, s 47-49; Ortaylı İ., age, İstanbul, 1995, s 26-49.

5 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, C II, s 54.

Yeni kurulan Osmanlı ordusu, bu kez Avrupa standartlarına uygun şekilde donatımı, talimi ve denetimi benimsendi, "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" adıyla kurulan ordu Prusya, Fransa gibi ülkelere mensup Avrupalı danışmanların gözetiminde faaliyetlerine başladı.[6] Ayrıca bu orduyu finanse etmek için İrad-ı Cedid hazinesi kuruldu.[7] Yine modern ordunun geliştirilmesi için askerî amaçlı yüksek öğretim kurumları teşkil edildi.[8] Merkezi otoritenin tüm bu uğraşıları iyi neticeler vermekte gecikmedi.

Askerî reformlardan sonra sırayı idarî anlamda reformlar aldı. Çoğalan ve vergi gelirlerini kısıtlayan vakıfların artışını önlemek için "Evkaf Nezareti" kuruldu. Merkezî yönetimi yeni baştan örgütleyerek, sadrazamın aşırı güçlü ve sorumlu olduğu eski sistemde ortaya çıkan tıkanmaları aşmak için modern tarzda nezaretler (bakanlıklar) kurularak kabine sistemine doğru ilk adım atıldı.[9] Ülkenin imarı için bir takım çalışmalar yapılarak, yeni yollar inşa edildi. 1834'de modern posta hizmetleri devreye sokulurken, basın yayın alanında ilk resmi gazete "Takvim-i Vekayi" neşredilmeye başlandı. Ayrıca adlî alanda gerekli reformları gerçekleştirecek meclisler kuruldu. Yabancı elçiliklerin yeniden açılması, yabancı dil öğrenme ve batı düşüncesiyle tanışma imkanlarının yaratılması, hatta, Avrupa ülkelerine öğrenci gönderme işi, II. Mahmud döneminde gerçekleştirilmiştir.[10]

II. Mahmud dönemi siyasî olaylarına gelince; içte Fransız İhtilali'nin doğurmuş olduğu milliyetçilik akımı etkisine kapılan Sırp ve Yunanlıların isyanları devam ederken; Mısır'da da devletten kopma noktasına gelen mücadele söz konusu idi. Balkanlardaki Sırp ve Yunan isyanları devleti oldukça zor durumda bırakmıştı. 1814'de Sırp isyanı bastırılmış,[11] fakat 1820-21'de Mora'da Yunan isyanı baş göstermişti.[12]

1827'de Mora isyanını pasifize etmek isteyen Osmanlı Mısır birleşik donanmasının, Rus, İngiliz ve Fransız donanmalarınca Navarin'de yok edilmesi, isyanın boyutlarının genişlemesine neden oldu.[13]

---

6 age, S 50.

7 age, s 47.

8 Ortaylı İ., age, s 26-49.

9 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, s 56.

10 Koçer H. A., Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, MEB Yay. İstanbul, 1991, s 39.

11 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, s 40; Castellan G., Balkanlar'ın Tarihi, (Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu), Milliyet Yay., İstanbul, 1995, s 245-246.

12 Castellan G., age, s 270-274.

13 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, s 59.

Artık Avrupa devletlerinin Yunan isyanına sempati ile yaklaşmaları, kısa zamanda bölgede önce özerk, ardından bağımsız bir Yunanistan'ın (1830) doğmasına ön ayak oldu.[14] Zaten Osmanlı Devleti, 1828-1829'da Edirne'ye kadar ilerleyen Rus kuvvetlerinin zorlamasıyla bu oldu-bittiyi kabullenmekten başka çare bulamadı. Aynı biçimde Sırplara da 1833'de özerklik statüsü verildi.[15]

Osmanlı Balkanlardaki sorunlarla uğraşırken bu kez Mısır'da Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyanı baş gösterdi. Kısa zamanda Mısır'ı egemenliği altına alan Mehmed Ali, 1831'de Suriye'yi ele geçirerek Konya'da Osmanlı ordusunu bozguna uğrattı.[16] İstanbul'a yönelen Mısırlıları durdurabilmek için II. Mahmud, bazı ödünler karşılığında Ruslardan yardım istemek zorunda kaldı.[17] Ardından yine, Fransa'nın Mısır'a karşı yayılmacı politikası nedeniyle İngilizlerle 1838 tarihli Balta Limanı Antlaşması imzalanarak büyük ticari ve ekonomik ödünler verilmiştir. Artık, Avrupa'nın siyasî ve askerî üstünlüğü, ekonomik anlamda bir bağımlılığa dönüşmüştür. 1840'ta büyük devletlerin müdahalesiyle imzalanan Londra Antlaşması gereğince, Osmanlı Devleti Mısır'daki Kavalalı sülalesinin egemenliğini tanıyarak bölgenin devletle olan bağlarını oldukça gevşetmişti.[18]

Fakat bu durum ilerleyen dönemlerde yeniden tavizlerin kopartılması için imkân yaratacaktır. 1853-1856 yıllarında cereyan eden Kırım Harbi sonrasında bu kez Islahat Fermanı beyan edilerek, gayr-i müslim tabanın daha nitelikli haklara sahip olmasına yol açıldı.[19] Böylece Osmanlı Devleti, büyük devletlerin yaptırımı ile karşı karşıya kalarak giderek askerî ve siyasî alanda zayıflamaya başladı.

II. Mahmud'un ölmesiyle tahta oğlu I. Abdülmecid (1839-1861) geçti. Babasının devrinde girişilen yenileşme hareketlerinin devamı olarak 3 Kasım 1839 tarihli Gülhane Hattı Hümayunu (Tanzimat Fermanı) ilan edilmişti.[20] Artık bu tarihten itibaren girilen devre Tanzimat Devri (1839-1876) adı verilmiştir. Bu dönemde reformasyon hareketlerine daha geniş çapta yer verilerek taşrayı da kapsaması planlanmıştı. Tanzimatla birlikte bütün Osmanlı tebasına Hristiyan, Musevî, Müslüman hiçbir ayrılık gözetmeksizin eşit haklara sahip olması temelinde bir anlayış hakim olmuştur.

Tanzimat döneminde eğitim, ekonomi, sosyo-kültürel, idarî, adlî, vs anlamlarda birçok modernizasyon gerçekleştirilmiştir. Askerî ve sivil okullar kurulmuş, ayrıca

14 Castellan G., age, s 274-277.

15 age, s 260-265.

16 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, s 61-63.

17 age, s 64.

18 Armaoğlu F., 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), TTKY., Ankara, 1999, s 210.

19 Armaoğlu F., age, s 257-259.

20 Uçarol R., Siyasi Tarih, Filiz Yay., İstanbul, 1993, s 182-183.

genel eğitim yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Devlet memuru yetiştiren okullar modern biçimde yapılandırılarak eğitime açılmıştır.[21] 1869'da yürürlüğe konulan 'Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi' ile eğitime büyük ölçüde sistemli olarak yön verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ülke içinde mevcut gayr-i müslim grupların ve yabancı ülkelere bağlı misyoner grupların açmış olduğu okullarda da büyük artış görülmüştür. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi gereğince bu okulların denetlenmesi hükümler dahiline alınmıştır.[22] Bu dönemden itibaren Osmanlı Devleti'nde, laik eğitime doğru daha sonraki gelişmeler için belirgin çerçeveler oluşturuldu. Hukuki alanda ise modernleşme sürecinde belirli aşamalar kaydedildi. Avrupa hukuku etkisinde (özellikle Fransa) ticaret, ceza ve denizcilik hukuku hazırlandı.[23] Yine Ahmed Cevdet Paşa'nın girişimiyle 1868-1876 yılları arasında medeni kanun niteliğinde "Mecelle" hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur.[24]

Bir yandan yenilikler sürdürülürken, diğer taraftan ülke içinde siyasî buhran devam etmekteydi. Özellikle 1870'ler sonrasında çeşitli yörelerde kargaşa havası hakimdi. Üstelik dış borçlar oldukça artmış, bu durum karşısında, ülke içinde sürdürülen reformlara kaynak sağlamak için ek vergiler konulmuş ve doğal olarak tepkilere neden olmuştu.[25] Zaten 1838'de imzalanan Balta Limanı Antlaşması ile ülke açık pazar niteliğine girmiş, dolayısıyla sanayi alanında üretim durmuştu.

1876 yılında tahta çıkan II. Abdülhamid, bu zor şartlarla karşı karşıya kalmıştı. Gerek yabancı devletlerin gerekse ülkedeki Genç Osmanlılar olarak adlandırılan entelektüel çevrenin baskısıyla 23 Aralık 1876 tarihinde hazırlanan Osmanlı anayasası Kanun-ı Esasî'yi kabul etmek zorunda kaldı. Böylece ülke idaresinde parlamenter monarşik sisteme (meşrutiyet) geçildi.[26] Bu sürece giriş Tanzimat'ın ilanından sonra başlamış ve Avrupa'da eğitim gören, Avrupa düşüncesini benimseyen ve idarî sistemleri irdeleyen Osmanlı düşünürleri, devletin geleceğinin bu sisteme bağlı olacağını vurgulayarak hararetle desteklemişlerdir.[27]

---

21 Tekeli İ., "Tanzimattan Cumhuriyete Eğitim Sistemindeki Değişmeler", TCTA, İstanbul, 1985, C II, s 466-470.

22 Koçer H. A., s 82-83; Ortaylı İ., age, s 251-278.

23 Tahiroğlu B., "Tanzimattan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri", TCTA, İstanbul, 1985, C III, s 592-593.

24 Onar S. S., " İslam Hukuku ve Mecelle", TCTA, İstanbul, 1985, C III, s 580-587.

25 Pamuk Ş., "Osmanlı Ekonomisisinin Dünya Kapitalizmine Açılışı", TCTA, İstanbul, 1985, C III, s 719-720.

26 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, s 219-226.

27 Heper M., "19. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi", TCTA, İstanbul, 1985, C I, s 251-252.

Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarında Balkanlarda ayaklanan Sırp ve Karadağlıların Osmanlı Devleti'nden talepleri yeni bir savaşı beraberinde getirdi. Çarlık Rusyası'nın yönlendirdiği Panslavist politika sayesinde harekete geçen Balkanlı Slavlar kısa bir zaman sonra en büyük desteği yine onlardan gördü. Osmanlı Devleti'ne verdiği nota ile Rus ordularının bir kolu Tuna üzerinden Balkanlara sarkarken, diğer bir kolu da Kafkasya üzerinden Doğu Anadolu'ya saldırdı. Rus ordusunun kısa sürede Bulgaristan üzerinden İstanbul yakınlarındaki Yeşilköy'e (Ayastefanos) ulaşması karşısında Osmanlılar barış yapma zorunluluğunda kaldı. 1878'de yapılan Ayastefanos Antlaşması ile; Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız olurken, Tuna'dan Ege'ye Karadeniz'den Arnavutluk'a kadar uzanan geniş bölgede Osmanlı Devleti'ne pamuk ipliği ile bağlı kalacak özerk Bulgaristan Prensliği kuruldu. Yine Doğu Anadolu'da Ermenilerin yaşadığı bölgelerde ıslahatlar yapılması şartının koyulması Rusların emellerini açıkça göstermektedir.[28]

Büyük devletlerin, bölgedeki statükonun Rusya lehinde değiştiğine itirazları aynı yıl Berlin'de bir kongrenin toplanmasını sağladı. Kongre sonunda imzalanan Berlin Antlaşmasıyla, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsızlığı tanınırken; Bulgaristan yine özerk biçimde teşkilatlandırılmış, fakat, Doğu Rumeli özerk vilayet haline getirilmiş ve Makedonya da ıslahat yapılması şartı ile Osmanlı merkezi yönetimine bırakılmıştı. Ermeniler lehinde ıslahatlar yapılması Berlin'de yine yer alırken, Bosna-Hersek de geçici olarak Avusturya yönetimine bırakılmıştı. İngiltere ise Rusya'nın bölgede yükselen prestijine karşılık olarak stratejik öneme sahip Kıbrıs adasına yerleşmişti. Rusya ise antlaşma gereği Doğu Anadolu'da Kars, Batum ve Ardahan'ı sınırlarına katmayı başardı.[29] Bu arada daha savaş sürerken II. Abdülhamid, anayasanın kendine tanıdığı haklar sayesinde meclisi kapatarak meşruti monarşiye son verdi.[30] Böylece I. Meşrutiyet devri kapanmış oldu.

Berlin Antlaşmasıyla, Osmanlı Devleti Balkan topraklarının bir kısmını kaybetti. İzleyen yıllarda Tunus (1881) Fransa'nın, Mısır (1882) İngilizlerin işgaline uğradı. Balkanlarda 1885'te Doğu Rumeli Bulgaristan'a ilhak oldu.[31] Bulgaristan'ın büyüme ihtirası bu kez Makedonya'ya kaydı. Bölgede kurulan Bulgar komiteleri, Makedonya'nın Bulgaristan'a iltihakı yönünde faaliyetlerde bulundularsa da II. Abdülhamid'in başarılı siyaseti ile muvaffak olamadılar.[32]

---

28 Armaoğlu F., age, s 521-531.

29 age, s 522-523

30 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, s 234-235

31 Armaoğlu F., age, s 546

32 Tokay G., Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908), Afa Yay., İstanbul, 1996, s 121-123

Tıpkı Madekonya gibi Doğu Anadolu'da da komitacılık faaliyetleri Ermenilerce sürdürüldü. Bölgenin muhtelif yörelerinde çıkartılan ayaklanmalar sonucu Ermeniler Avrupa kamuoyunda seslerini duyurmayı ve desteklemeyi gaye edindiler. Özellikle başkent İstanbul'daki Ermeni terörist eylemleri büyük devletlerin gerekli ıslahatların yapılması yolunda Osmanlı Devleti'ne yönelik baskılarını artırmasına neden oldu.[33]

Koyu bir "İstibdat devri" olarak söz edilen II. Abdülhamid'in saltanatı esnasında, modernleşme hareketlerine sürekli yön verildi. Özellikle eğitim ve imar hareketlerinde hızlanma görülmektedir. Başkent İstanbul'da ve bütün taşra vilayetlerinde yeni okullar açılarak eğitilmiş nüfus oranı yükseltildi. Ayrıca yeni yüksek okullar ve üniversite düzeyinde Darülfünun açılarak eğitim imkanları genişletildi.[34] Kentleri birbirine bağlayan yol ağları kuruldu. Bu arada özellikle Anadolu, Arap toprakları ve Rumeli'de demiryolları inşa edilerek mevcut şebekeler genişletildi.[35]

Sultan II. Abdülhamid, iç ve dış baskılara dayanamayarak 1908'de Meşrutiyeti yeniden ilân etti. Çünkü sultanın sürdürdüğü siyasete karşılık, gizli örgütlenmeler çoğalırken belirli bir muhalefet oluştu. Ordu ve entelektüel çevreler başlıca muhalefet odakları konumundaydı.

Devlet içinde buhran dolayısıyla 24 Temmuz 1908'de meşruti monarşiye kesin olarak geçildi.[36] Fakat, ordudan gelişen 31 Mart Vakası sonrasında Sultan II. Abdülhamid iktidardan düşürülerek yerine V. Mehmed Reşat getirildi. Böylece Kanun-i Esâsi değişikliği ile yasama ve yürütme arasında denge sağlayan bir parlamenter rejim kuruldu.[37]

Sultan II. Abdülhamid, saltanatı esnasında oldukça dengeli bir iç ve dış politika gütmüştür. İngiltere ve Rusya'nın yayılmacı emellerine karşılık her iki devleti dengeleyebilecek olan Almanya ile sıkı ilişkiler geliştirmişti. Bu durum, doğal olarak karşı devletlerin yoğun tepkilerine neden olmuştur. Özellikle, Almanlara verilen Bağdat demiryolu projesi, her iki devletin ekonomik ve siyasî çıkarları için büyük bir tehlike oluşturmaktaydı.[38]

İçte ve dışta gelişen siyasî olaylar neticesinde II. Abdülhamid, Osmanlıcılık ve daha sonraları güttüğü İslâmcılık ideolojisini daima ülke için yararlı görmüştür.

---

33 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, s 249-256.

34 Kodaman B., Abdülhamit Dönemi Eğitim Sistemi, Çağ Yay., Ankara, 1991.

35 Quataert D., "19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Demiryolları" TCTA, İstanbul, 1985, C VI, s 1630-1631.

36 Karal E. Z., Osmanlı Tarihi, TTKY, Ankara, 1999, C IX, s 39.

37 a.g. e., S 75-108.

38 Quataert D., agm, s 1631.

Osmanlıcılık politikasıyla, gayr-i müslim unsurların devletten kopmalarını önlemeye çalışırken, İslamcılık politikasıyla da Rusya, İngiltere, Fransa gibi sömürgeci ülkelerin hakimiyeti altındaki müslüman toplulukları halifelik kurumu etrafında birleştirerek birlikte hareket etmelerini sağlamayı, dolayısıyla bu güçleri kendi içlerinden vurmayı hedeflemiştir.[39]

1909 yılında Abdülhamid'in tahttan düşürülmesinden sonra güttüğü siyaset devamlılık arz etmedi. Ülke içinde yaşanan kargaşanın önüne geçebilmek ve barış havası yaratmak için Osmanlı halkını oluşturan Müslüman gayr-i müslim tabanın eşit şartlarda temsili için seçimler yapılması planlanmıştır. Bu arada, Osmanlıcılık ve İslâmcılık politikalarına alternatif olarak Türkçülük ideolojisi büyük bir gelişme göstererek giderek taraftar sayısını çoğalttı. Rusya Türklerine mensup (İdil-Ural, Azerbaycan ve Kırım) entelektüel çevrelerin benimseyip kuramlaştırdığı bu ideoloji, 1905 sonrasında Osmanlı topraklarına taşınmıştır. Bu amaçla, 1908'de Türk Derneği, 1912'de Türk Yurdu gibi kuruluşların faaliyetleri, milli dil, kültür, tarih ve kimlik alanlarında belirli bir birikim yarattı.[40] Türkçülük ve milliyetçilik yönündeki bu faaliyetler, Balkan savaşlarının doğurduğu kötü sonuçlarda daha da netleşti.

Nitekim, Türkçü bir politika güden İttihat ve Terakki Partisi yeniden iktidara geldiğinde, Osmanlı ekonomi politikasında da bu yönde bir etkilenme söz konusu olacaktır.[41]

Meşrutiyet'in ilanıyla, devletin mevcut topraklarının elde tutulacağı, ayrılıkçı hareketleri statükocu siyaseti benimseyen büyük devletlerin desteklemeyeceği görüşü hakimdi. Fakat bu görüşün bir yanılmadan başka bir şey olmadığı, 1911'de başlayan Trablusgarp Savaşı'yla ispatlanmıştı. Birliğini geç tamamlayan İtalya'nın sömürge sahibi olmak için bölgeye saldırmasına Almanya'da dahil büyük devletler ses çıkarmamış, hatta desteklemişlerdir. 1912'de genişleyen savaş, Anadolu kıyılarına kadar yayılım gösterdi. Nitekim on iki adanın işgaliyle Osmanlı Devleti, Trablusgarb'ı terk etmek suretiyle barışa zorlandı. Bu anda patlak veren Balkan kriziyle İtalyanların barış istekleri kabul edilmişti.[42]

Balkan krizinin nedeni ıslâhat yapılan ve herhangi bir etnik topluluğun çoğunlukta bulunmadığı Makedonya'nın paylaşılmasından kaynaklanmaktaydı. Fakat, Balkanlı devletlerin Rusya'nın arabuluculuğu ile kendi aralarında ittifaklar kurması ve Makedonya hususunda Rusya'yı hakem tayin etmeleri, bölge ülkelerinin

39 Mardin Ş., "İslamcılık", TCTA, İstanbul, 1985, C V, s 1402.

40 Hanioğlu Ş., " Türkçülük", TCTA, İstanbul, 1985, C V, s 1396-1399.

41 Toprak Z., "II. Meşrutiyet Döneminde İktisadi Düşünce", TCTA, İstanbul, 1985, C III, s 635-640.

42 Armaoğlu F., age, s 640-643.

Osmanlı aleyhinde birleşmelerini hızlandırdı. 1912'de Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarını paylaşım için harekete geçtiler. Kısa sürede Osmanlı orduları bozguna uğrayarak geri çekilirken, Balkanlı devletler de kendilerine geçen mirasın paylaşılması kavgasına başladılar. Yaklaşık beşbuçuk asırdan beri Osmanlı toprağı olan bu bölgelerden geriye sadece Meriç Nehri'nin doğu yakasındaki topraklar kaldı.[43]

1914 yılına gelindiğinde Devletin sınırları oldukça küçülmüştü. Anadolu, Trakya, Irak, Suriye, Lübnan, Filistin ve Arap yarımadası bu sınırlar dahilindeydi. Özellikle Balkanlarda Anadolu'ya yönelen göçler dolayısıyla, bölgedeki Türk nüfusunda artış gözlendi. Ülke sınırlarında sadece Ermeniler ve Anadolu Rumları en önemli gayr-i müslim topluluklar olarak kalmıştı.[44] Artık Osmanlı nüfusunda etnik açıdan Türklerin baskınlığı söz konusuydu. Bunun yanında Araplar diğer müslüman nüfusu oluşturmaktaydı.

Ekonomik açıdan oldukça kötü durumda olan ülkenin, yabancı ülkelere yönelik borçları ödemekte güçlük çektiği, hatta iflasın eşiğine geldiği bir gerçektir. Özellikle Düyun-ı Umumiye'nin varlığı devletin sırtındaki en ağır yüktü. İç siyasette ise hükümeti kurma görevini yeniden ele geçiren İttihat ve Terakki Partisi'nin egemenliği görülmektedir. İzlediği siyaset genelde millileşmeyi, modernizasyonu hedeflemekteydi.[45]

## III- A. TARİHSEL SÜREÇTE BEKTÂŞÎLİĞİN MİSTİK VE FELSEFİ ALTYAPISI

### 1- Bâtınî Öğreti

İç, iç anlam, giz, sır manalarına gelir. Biri görünen (zâhir), diğeri görünmeyen (bâtın) olmak üzere iki alan vardır. Görünen alan (zâhir), görünmeyen alanın (bâtın) bir yansıması durumundadır. Bu nedenle gerçek alan görünmeyen alandır. Tanrısal ortam bu alandadır.Yalnızca duyu organlarının algılamasıyla yetinen yüzeysel bilgili insanlar, nesnel alanın görünüşüne aldanır ve tanrısal gerçekliği göremezler.[46]

Bu sebeple bâtınî birey sürekli olarak iç anlamı ve ahengi arayıp bulma endişesindedir. Duyu ve deneysel bilgi yöntemleri onların nezdinde aldatıcıdır.

---

43 Halaçoğlu A., Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913), TTKY, Ankara, 1994, s 10-19.

44 Geniş bilgi için bk. Ağanoğlu H. Y., Osmanlıdan Cumhuriyete Balkanların Makus Talihi Göç, İstanbul, 2001; Mc Charty J., Müslümanlar ve Azınlıklar, İnkılâp Yay., (Çev. Bilge Umar) İstanbul, 1998.

45 Akşin S., "İttihat ve Terakki", TCTA, C V, İstanbul, 1985, s 1432-1435.

46 Korkmaz E., Ansiklopedik Alevîlik Bektâşîlik Terimleri Sözlüğü, Ant Yay., İstanbul, 1994

Gerçek bilgi Hakk'ın bir lütfu neticesinde elde edilir. İlm-i ledün de denilen bu bilgi genellikle görünen (dışsal) gerçeklikle çatışma halindedir.

Kur'an'ın dış yüzü olduğu gibi iç yüzü de (bâtını) vardır. Kur'an'ı, ayetlerin iniş sebeplerini, fıkhî hükümlerini, nasih ya da mensuh yahut da muhkem veya müteşâbih olduğunu, onlara ait hadiseleri, hatta lafızlarındaki edebi özellikleri bilen, hele Allah'a tam inanmış olan elbette başka türlü anlar. Kur'an'ın ve buyruklarla yapılmaması emredilen şeylerin bâtınını bilen bu anlayış seviyesine ulaşan kişiden zâhirine riayet lüzumu kalkar; artık ona, ibadetin lüzumu yoktur kanaatini gütmek, buna inanmak bâtınîliktir. Bâtınîlik umumî bir tabirdir; bu inancı benimseyen kişilere, hangi mezhepten olurlarsa olsunlar bâtınî, yollarına bâtıniyye denir.[47]

Tarihsel süreç içerisinde farklı İslâm coğrafyalarında bâtınî akideye mensup kişiler bu görüş ve anlayışlar çerçevesinde örgütlenmişler ve kuvvetli bir propoganda faaliyetine girmişlerdir. Karşılaştıkları bütün yönetimlerle çatışmışlardır. Bâtınîler genellikle müslüman çoğunluğun benimsediği İslâm akaidine uymayan inançları telkin etmişler ve idareyi ellerine geçirmek için daima gizli teşkilatlar kurarak gayelerine ulaşmaya çalışmışlardır.

Bâtınîlik bir üst kimlik görünümündedir. Aynı felsefe ve metotları kullanan farklı coğrafyalarda değişik isimlerle anılan bâtınî örgütlenmeler mevcuttur. Nusayriyye, Dürziyye, Babiyye, İsmailiyye, Karamatiler, Galiyye, Kadıyaniyye bu örgütlenmelerin en önemlileridir.[48]

Bâtınîyye'nin temel düşüncesi, "herhangi bir ilmî ölçüsü bulunmayan ve genellikle İslâm dininin belli başlı esaslarını iptal etmek vesilesi olarak kullanılan tevillere dayanır. Onlara göre akıl ve duyular gerçekliği algılamada yetersizdir. Bunun için her asırda insanlara gerçek bilgileri öğretecek 'masum bir imam' gereklidir. Bilginin gerçek kaynağı odur. Tanrı imâmların bedenine hulûl eder ve kâinatı onlar vesilesiyle yönetir. Alem hem ezeli hem de ebedi olup onun varlığı hiçbir değişmeye uğramayacaktır. Kıyâmetin kopması zamanın imamının ortay çıkıp yeni şeriatı getirmesidir. Ölen insanın bedeni toprağa karışıp aslına döner, ruhu ise durumuna göre ya devamlı olarak başka bir bedene girerek cismanî âlemde kalır veya iyi ruhlarla beraber olur. Cennet bu dünyada mutlu olarak yaşamayı, cehennem ise sıkıntı ve ıstırap dolu bir yaşam sürmeyi ifade eder. Bâtınî manaları öğrenenlerden dinî yükümlülükler kalkar. Naslarda semboller halinde bulunan manaları herkesin anlaması mümkün değildir. Onun için ehliyet kazanmamış kimselere bu sırları açmamak için takiyye prensibi uygulanır."[49]

---

47 Gölpınarlı A., Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler, İnkılâp Yay., İstanbul, 1969, s116

48 İlhan A., "Batınîlik", TDVİA, C V., s 192

49 age, s 193

Bâtınîliğin siyasal bir teşkilat olarak organize olması ona şüphe ile yaklaşılmasına, takibata uğramasına neden olmuştur. İslâm tasavvuf tarihinde bâtın terimi bu anlamından farklı olarak duyular üstü gerçekliği ifade için kullanılagelmiştir. Y. N. Öztürk bunu şu şekilde vurgular: Bâtınî mana olgusu bütün dinlerde vardır. Bu açıdan bizim içinde bulunduğumuz semitik dinler topluluğu en ileri merhalede bulunmaktadır. Söz konusu dinler semboller ve imajlarla konuşmaktadırlar. Çünkü ihtiva ettikleri hakikatler ilk anda ortaya konacak ve herkesçe anlaşılacak kadar yalın değildir. Hz. Muhammmed'in deyimiyle: "Kur'ân yedi nüans üzere indirildi. Onun hiçbir harfi yoktur ki bir zâhir bir zâhir bir de bâtın mana taşımasın. Ebu Talip'in oğlu Ali'de bu zâhir ve bâtına ait bilgi mevcuttur. *Ebu Nuaym; Hilye,1/65".* Tasavvuf büyüklerinin kastettikleri bâtınî mana ise Kur'ân'ın zâhiri manası üzerine oturur. Bâtınî mana, zâhiri manasız yakalanamaz. Zâhiri mana olmadan bâtınî mana vücud bulamaz. Çünkü, bâtın manayı elde etmede kullandığımız duyular üstü kudret yani basîret, zâhiri manayı yakalayan duyulara bağlı aklî kudretlerle irtibat halindedir.[50]

Bâtınî öğreti çerçevesinde İslâm tarihinde zengin bir kültürel ve edebî miras ortaya konulmuştur. Bu birikim daha sonraları teşekkül eden heterodoks teşkilatları, zümreleri ve tarikatleri derinden etkilemiştir. Bu çerçevede Bektâşilik teosofinde bâtınî perspektife ve derunî anlama büyük bir önem atfedilmiştir. Ortaya konulan sözlü ve yazılı ürünlerde çok katlı anlatım tekniğine bağlı olarak semboller ve simgeler büyük bir önem kazanmıştır. Bu yaklaşım aynı zamanda bâtınî inanç mensuplarının merkezi iktidarın ve egemen kuralların sınırlandırmasını, kontrol ve cezalandırmasını aşmasına yardım etmiş, engellemeye dönük eylemlerini sınırlandırmayı kolaylaştırmıştır.

Yüzyıllar içerisinde tevarüs edilen zengin gelenek ve birikim Bektâşî tarikatının inanç, söylem ve pratiklerinde diğer inanç unsurlarını da bünyesine alarak farklı bir üslûp oluşturmuştur. 'Bektâşî Sırrı' denilen simge ve sembollerle örülen bu 'üst dil' bu terimleri bilmeyenlerin kolayca anlayamayacakları bir yapıdadır. Alevî-Bektâşî edebiyatı üslûp olarak bu üst dilin belirleyiciliği ekseninde gelişmiştir.

**2- Kalenderîlik**

Kelimenin kökeni üzerinde farklı görüşler vardır. "Arapça, Farsça ve Türkçe kaynaklarda bazen kalender biçimiyle kullanılan kelimenin zaman zaman Farsça kalântar veya Grekçe kaletozdan türediğini ileri sürenler vardır."[51] Bunun yanında kelimenin Sanskritçe Kalandara (kanun ve nizam dışı, düzeni bozan) kelimesinden türemiş olabileceğini de savunanlar vardır.[52]

50 Öztürk Y. N., "Tasavvuffun Ruhu ve Tarikatler", Sidre Yay., İstanbul, 1998, s 22-23

51 Yazıcı T., "Kalenderlere Dair Yeni Bir Eser", Necati Lugal Armağanı, Ankara, 1968, s 786-787

52 Kocatürk S., Kalenderiye Tarikatı ve Hatibi Farisi'nin Kalendernamesi", İran Şehinşahlığının Kuruluşunun 2500. Kuruluş Yıldönümüne Armağan, İstanbul, 1971, s 221

XII. yüzyılın sonunda "Cemâlüd-dinî Sâvî (1232-1233) adlı İranlı bir sufî tarafından kuruldu. Cavlakiye, Kalenderîye adıyla Orta Doğu'da ve Orta Asya'da heteredoks bir tarikat olarak geniş taraftar topladı."[53]

A. Yaşar Ocak'a göre "bu akım birtakım farklılıkları olsa bile temel sufîlik anlayışları ve pratikleri bakımından başka birçok heterodoks tarikatların oluşmasına zemin hazırlamıştır."[54]

Hayatı asgari seviyede sürdürmeye yarayacak şeylerin dışında bir dünyevî varlığa itibar etmeme telakkisine fakr, bekâr ve münzevi bir hayat geçirme, beşeri zaaflardan, eksikliklerden soyutlanma, mücerred olarak dünyayı dolaşma telakkisine tecerrüd denilmektedir. Fakr ve tecerrüd telakkisi kanaat, lutf, nedamet, diyanet ve riyâzat kelimelerinin baş harflerinden oluşan kalender kelimesinin harfleriyle sembolize edilmektedir. Kalenderî zümrelerin felsefî ve fikrî kaynakları olarak Budist, Maniheist ve Zerdüştlük inanışları, yani eski Hint ve İran mistik çevreleri gösterilmektedir.

Kalenderî dervişleri, tıpkı öteki tarikat mensupları gibi Moğol istilası önünden kaçarak kalabalık gruplar halinde Anadolu'ya girdiler. Dönemin kaynaklarının rivayetlerine bakılırsa bunların bir kısmını gerçek anlamda bir tasavvuf tefekküründen yoksun maceraperestler olarak algılamak gerekiyor. Bu maceracı, serseri, tek başlarına veya gruplar halinde Anadolu köy ve kasabalarında yiyeceklerini dilenerek dolaşan Kalenderilerin yanında, Ahmed el- Câmî, Fahreddin-i İrâkî, Ebû Said, Ebu'l-Hayr gibi yüksek bir tasavvuf düşüncesine mensup Kalenderî şeyhleri de bulunuyordu."[55]

Kaynaklardaki rivayetler Kalenderîlerin çoğunluğunun bekar yaşadığını, zamanın ve mekanın aklakî kurallarına ve şerî kaidelere riayet etmediklerini, acayib kıyafetlerle gezdiklerini ve bilhassa saçlarını, sakallarını, bıyık ve kaşlarını tamamen kazıttıklarını kaydediyorlar.

Anadolu'nun Türkleşmesi, iskâna açılması ve İslâmlaşması sürecinde bu gezginci dervişlerden istifade edilmiştir. Karmaşık bir teolojiden ziyade sözlü kültürden ve toplumsal tabaka olarak alt katmanlardan beslenen bir hareket olan Kalenderîlik etkisi Anadolu Türk heterodoksisinin temel kurumu olan Bektâşîliğin teşekkülünde önemli bir rol oynayarak bu tarikat içerisinde eriyerek kaybolmuştur. Anadoluya gelen ilk dönem öncü dervişlere baktığımızda bu kişilerdeki aksiyoner tavır ve 'terk' anlayışı kalenderîlikten izler taşır.

---

53 Turan O., "Selçuklu Türkiyesi Din Tarihine Ait Bir Kaynak: Fustatu'l-Adale fi Kavaidi's Saltana", Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul, 1953

54 Ocak A. Y., Babailer İsyanı, Dergâh Yay., İstanbul, 1996, s 66

55 Köprülü M. F., Anadolu'da İslâmiyet (Yay. Haz. Mehmet Kanar), İnsan Yay., İstanbul, 1996, s 50. Say Y., "Anadolu İnanç Oluşumları İçinde Kalenderi Anlayışı ve İnanç Yaşam Temelleri", Yol, S 6 (Temmuz-Ağustos), Ankara, 2000, s 3-23

Osmanlı Beyliği'nin teşekkülünde kalenderîlik diğer tasavvufî teşekküller içinde birinci derecede yer almak suretiyle, cidden önemli ve kendi tarihî gelişimi içinde de başka örneği bulunmayan bir rol oynamıştır. Özellikle XIV. ve XV. yüzyıllardaki Rumeli fetihlerinde kalenderîlerin Rum Abdalı, Torlak, Işık gibi isimler altında hatırı sayılır katkıları bulunduğu görülmelidir.

XV. ve XVI. yüzyıllarda Kalenderîler Anadolu ve Rumeli coğrafyasında Işıklar, Torlaklar, Rum Abdalları, Haydarîler, Nimetullahîler, Câmîler, Dervişler gibi isimlerle tanınmaktadırlar.[56]

Bu muhalif tavır, mistik ve sosyal niteliğini tarihî akış içinde İslâm dünyasının muhtelif yerlerinde ve değişik zamanlarda yeni unsurlarla zenginleştirerek geliştirmiş ve hep muhalif bir çevre olarak süregelmiştir. Onun bu muhalif yapısına katkıda bulunan yeni unsurlar arasında, özelikle Anadolu sahasında XII. yüzyılda Vahdet-i Vücûd telakkisinin büyük payı olmuştur.

Kalenderî felsefe Mevlâna'nın tasavvuf sistemini estetik ve cezbe yönünden zenginleştirmiş, Mevlevîlikle karşılıklı bir etkileşim içinde olmuştur. Mevlevîliğin teşekkülünden sonra bu etkisini derinleştirmiştir.[57]

Muhalif, mistik hareket olan Kalenderîlik özelikle XVI. yüzyıldan itibaren uygulanan asayiş politikalarının etkisiyle Bektâşîlikle iç içe geçmiş ve bu tarikatın bünyesinde onunla birlikte kaynaşmıştır.

**3- Haydarîler**

Anadolu heterodoks Türk sufîliğinin teşekkülünde katkısı olan bir diğer sufî hareketi Haydarîliktir. Uygulama ve ritüellerdeki bazı küçük farklılıklarla diğer kalenderî zümrelerden ayrılırlar.

"Kalenderîlik cereyanı içinde doğan Kalenderîye, Cavlâkîye tarikatlarından sonra belki ikinci büyük kalenderî tarikatı sayılabilecek olan Haydarîlik yahut Haydarîye zikredilmektedir. Bu kolun geleneksel kurucusu sayılan Şeyh Kutbu'-din Haydar-ı Zâvei XII. yüzyılın sonları ile XIII. yüzyılın başlarında yaşamış en büyük sufîlerden bilinir. Onun Kalenderîliği Cemâleddin Sâvî'den sonra temsil eden en büyük şahsiyet olduğuna şüphe yoktur."[58]

---

56 Say Y., "Anadolu İnanç Oluşumları İçinde Kalenderi Anlayışı ve İnanç Yaşam Temelleri", Yol, S 6 (Temmuz-Ağustos), Ankara, 2000, s 3-23

57 Ocak A. Y., Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderiler, Dergâh Yay., Ankara, 1999, s 226

58 age, s 38

Kutbüddin Haydar ve dervişleri hakkında bilgi veren kaynaklar Haydar'ın sakallarını kesip bıyıklarını bıraktığı, Haydarî dervişlerinin ise kulaklarına,bileklerine, boyunlarına, ayaklarına hatta cinsiyet organlarına demir halkalar taktıklarını, bunların yersiz yurtsuz gezginci dervişler olduklarını, yalınayak dolaştıklarını, sırtlarına keçeden yapılmış bir aba, başlarına keçe külah giydiklerini belirtir. Cavlâkîler adı verilen Kalenderîlerde çardarb (saç, sakal, bıyık ve kaşları traş etme) esas olduğu halde Haydarîler bıyıklarını kesmemek suretiyle onlardan ayrılırlardı. Vahidî bunların her birinin simgesel anlamı olduğunu belirtir. Tecerrüd ehli olduklarını söyleyen Haydarîler'in boyunlarındaki halka Haydar'ın (Hz. Ali veya Kutbüddin Haydar) kulu olduklarına, başlarındaki bir tutam saç rakibini mağlub eden bir pehlivan gibi nefislerini yenmiş olduklarına, kulaklarındaki halka küpe her söze kulak vermediklerine, ayaklarındaki zincir batıl yolda yürümediklerine, cinsiyet organlarına taktıkları halka iffetli olduklarına işarettir. Haydârîler yüzü ayna gibi kabul ettikleri için sakallarını traş eder, fakat Haydar bıyıklı olduğu için bıyıklarını kesmezler. Yanlarına astıkları küçük çanlar dervişlerin birbirilerinden uzak düşmemeleri ve aralarındaki irtibatı korumaları içindir.[59]

Gölpınarlı teşkilatın önderi Kutbüddin Haydar'ın 1221'de öldüğünü belirtir. Vahidî'nin Hâce-i Cihân Netice-i Can isimli eserinin tanıklığıyla bu kişilerin sakallarını traş ettirdiklerini, perçem bıraktıklarını, kulaklarına Ali'nin kapısının kulu olduklarını belirten menguş taktıklarını, bileklerinde, ayaklarında demir halkalar bulunduğunu, şaraba düşkün olup on iki dilimli külahlar giydiklerini bildirir.[60]

Anadolu'nun Türk iskân ve muhaceretine açılmasından sonra bu zümreler diğer heteredoks mistik topluluklar gibi bu coğrafyaya intikal etmişlerdir. XV. yüzyıldan itibaren Şemsîler, Camîler, Edhemîler ve Rum Abdalları gibi kendilerine benzeyen diğer tasavvufî zümrelerle birlikte sosyal hayattan silinmiş, bazı gelenekleri Bektâşîliğin içinde devam etmiştir.

**4- Hurûfîlik**

Rakamlarla ilgili ilk telakkilerin Pisagor'la başladığı bilinmektedir. Pisagorcular alemin esasının sayı ve sesten ibaret olduğunu söyleyerek düalist bir anlayışı savunmuşlardır. Onlara göre ahenk kâinatın ruhudur. Varlıklar, mükemmellik bakımından yükselen bir sıra oluştururlar ve küllî ahengi aksettirirler. İlk varlık, nokta, noktanın hareketiyle çizgi meydana gelir. Çizginin hareketi, düzlemin hareketi de cisimleri meydana getirir. Böylece kâinat ahenkli ses ve hareketten doğan sayının bir neticesidir.[61]

59 Yazıcı T., TDVİA, "Haydarîyye", C XVII, s 17-35

60 Gölpınarlı, A., Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler, İnkılâp Yay., İstanbul, 1969, s 254

61 Yakıt İ., Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, Ötüken Yay., İstanbul, 1992, s 30

1394 yılında idam edilen Fazlullah Esterâbâdi'nin geniş çapta eski İran dinlerinin kalıntılarını, Hristiyanlık, Kabbalizm ve Neoplatonizme ait inanç ve anlayışları İslâmi bir cila altında yorumlayarak merkezi Esterâbâd olmak üzere İran'da kurduğu Hurûfîlik, bir çeşit senkretik bir mezhep, hatta bir din olarak görülüyordu. Kabbalistik etkilerle harflere bir takım anlamlar yükleyerek sistemini bu temele dayandırdığı için, kurduğu yeni mezhep veya din, Hurûfîlik olarak adlandırılır. Timur İmparatorluğu'nun en güçlü döneminde ortaya çıkan Fazlullah Esterâbâdi'nin faaliyetleri yasaklanıp kendisi idam edilince (1394) taraftarları müthiş bir takibata uğradılar.[62]

Hurûfîlik öncelikle harflerin önemi ve onların sayılarla ilişkisi üzerinde durur. "İnançlarını ve yükümlülüklerini Arap abecesinin 28 harfi ve Fars abecesinin 32 harfiyle yorumlar. Hurûfîlere göre, tanrısal sırlar harf ve sayılarda gizlidir, harf ve sayıların gerçek anlamları açığa çıkarılabilirse tanrısal sırlar çözüme kavuşturulmuş olur."[63]

Hurûfîliğin temelinde hulül ve tenasüh vardır. Hurûfîlere göre varlığın zuhuru seslerdir. Ses gayb aleminden madde alemine gelen ve maddi varlığa bürünen her şeyde vardır. Ancak canlılarda, bilfiil, yani canlı istediği zaman ve bir sebeple zâhir olur; cansızlarda ise bil-kuvve mevcuttur, cansız iki şeyi birbirine vurunca ses duyulur. Sesin kemali sözdür; bu da ancak insandadır. Sözler harflerden meydana gelir.

**5- Yesevîlik**

Tarikatın kurucusu "Hoca Ahmed Yesevî Türkistan'ın Yesi şehrinin Sayram kasabasında doğmuştur. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Hoca Yusuf Hemedânî'ye intisap etmiş (1140) ondan hilafet almıştır.[64]"

Zamanının önemli İslâm merkezlerinden Buhara'da Yusuf Hemedânî'den ders alır. Onun ölümü üzerine irşâd mevkiine önce Abdullah-ı Berkî, onun vefatıyla Şeyh Hasan-ı Endâkî geçer. 1160 yılında Endâkî'nin vefatı ile Ahmed Yesevî irşâd postuna geçer. Bir müddet sonra irşâd makamını Abdulhalük Gücdüvanî'ye bırakıp Yesi'ye geri döner. İbrahim adında bir oğlu olmuşsa da küçük yaşta vefat etmiştir. Ayrıca Gevher Şehnaz ve Gevher Hoşnaz adlarında iki kızı dünyaya gelmiş, soyu Gevher Şehnaz vasıtasıyla devam etmiştir. 1166 tarihinde vefat etmiştir."[65]

Bu dönem İslâm Asyası'nın her tarafında tarikatlar kuvvetleniyor, Kulça şehrinde Yedisu havalisinin her tarafında kuvvetli bir İslâmlaşma cereyanı inkişaf ediyordu. Ahmed Yesevî bu müsait şartlar içinde, Sirderya havalisinde, Taşkent ve

62 Ocak A. Y., Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, TVY, İstanbul, 1998, s 132

63 Gölpınarlı A., Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler, İnkılâp Yay., İstanbul, 1969, s 199

64 Eraslan K., "Ahmed Yesevî", TDVİA, C II, s 160

65 Köprülü M. F., Edebiyat Araştırmaları II, Ötüken Yay., İstanbul, 1989, s 463-471

çevresinde, Seyhun ötesindeki bozkırlarda büyük bir nüfuz kazandı. Onun etrafında toplananlar; İslâmiyete yeni, fakat çok kuvvetli ve samimi rabıtalarla bağlanmış göçebe yahut köylü Türklerdi. Nitekim İslâm ilimlerini ve İran edebiyatını pek iyi bilmekle beraber müridlerine dervişlik adabını telkin için, anlayabilecekleri bir dil ile hitap etmek mecburiyetinde kaldı ve Türklerin halk edebiyatından aldığı nazım şekilleri, hece vezni ve oldukça basit bir dil ile sofiyane manzumeler yazdı ki, bunlara alelade şiirlerden ayırt etmek için hikmet derler. Sanat endişesine tamamıyla yabancı ve lirizmden mahrum olan ve yalnız bir propoganda gayesi takip eden bu hikmetler yalnız bozkırlarda değil Yesevîliğin bütün intişar sahalarında süratle yayıldı. İslâmiyet'i, şeklen kabul etmiş bozkır göçebeleri arasında tasavvuf propogandası maksadıyla yazılan şeyler başka türlü olamazdı.[66]

Türklerin kurup teşkilatlandırmış olduğu "Yesevî tarikatı önce Seyhun ve çevresinde, Taşkent ve civarında tutulduktan sonra, Harezm dolaylarına yayılmış ve Maverraünnehir'de kuvvetlenmeye başlamıştır. Daha sonraları Yesevîye dervişleri tarafından Horasan, Azerbaycan, Anadolu mıntıkalarına yayılmıştır." [67]

Uzakdoğu ve İran arasındaki işlek kervan yollarının kavşağında bulunan "Türkistan'ın ve Horasan'ın Orta Asya tasavvufunun geliştiği yer olmaları ilk Türk tarikatı olan Yesevîliğin de burada doğmasında ve gelişmesinde müessir olmuştur." [68]

Ahmed Yesevî ve kendisine mensup şeyhlerin İslâmiyet anlayışlarında Türklüğün hakim olduğuna dikkat eden kaynaklarda kendisinden 'Hazret-i Türkistan' ve 'Meşayih-i Türkün Serhalkası' gibi lakaplarla bahsetmişler ve Yesevî tarikatına mensup şeyhler bu kaynaklarda Türk şeyhleri olarak anılmışlardır.[69]

Anadolu Türklüğünün dinî oluşumunda "Haydârîlik, Vefaîlik, Yesevîlik gibi kalenderi zümrelerin tesiri büyük olmuştur. Bu zümreler içinden çıkan Babaîlik, Abdalan-ı Rum adıyla tanınan mensuplarıyla Türkmen zümreleri içinde büyük taraftar toplamış ve zamanla Bektâşîliği doğurmuştur."[70]

Yesevî geleneğini Anadolu'da devam ettirenler içinde "Hacı Bektâş-ı Velî'nin ayrı bir yeri vardır. Anadolu ve Rumeli'nin Türkmen muhitlerinde geniş bir yayılım sahası bulunan Bektâşî tarikatı kendisini Ahmed Yesevî geleneğine bağlar. Bektâşî kültürünün en önemli kaynağı olan Vilâyetnâme'de bu bağlılık üzerinde çeşitli

66 Eraydın S., Tasavvuf ve Tarikatler, MÜİFY, İstanbul, 1994, s 333

67 Akpınar T., Türk Tarihinde İslamiyet, İletişim Yay., İstanbul, 1993, s 87-88

68 Öztürk Y. N., Tarih Boyunca Bektâşîlik, İstanbul, 1990, s 57-58

69 Pala A., "Yesevilikten Bektaşiliğe Türk Müslümanlığı", Erdem, AKDTYKY, C 7, S 21, s 919-939

70 Gölpınarlı A., Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, İnkılâp Yay., İstanbul, 1958, s 16

vesilelerle ve ısrarla durulur. Ahmed Yesevî'nin Hacı Bektâş'ı: 'var, seni Rum'a saldık, Sulucakarahöyüğü sana yurt verdik, Rum abdallarına seni baş yaptık' diyerek Anadolu'ya gönderdiği belirtilir."[71] Bu buluşma tarihen gerçek olmasa da sözlü ortak kültürel belleğin aktarımı, aynı motiflerin paylaşımı bakımından dikkat çekicidir.

Orta Asya Türk kültürünün Anadolu'da ve Rumeli'de en mühim temsilcileri olan Bektâşîlerin Yesevî geleneğini devam ettirdikleri söylenebilir. Bektâşîlerde de Yesevîlerde olduğu gibi ibadetlerde Arapça ve Farsça yerine Türkçe tercih edilir, dinî şiirler (hikmet-nefes) okunur, kadınlar toplantılara kabul edilirdi. İslâm öncesi unsurlar (Amed Yesevî'de turnaya, Hacı Bektâş'ta güvercine dönüşme gibi) her iki tarikatta da hayatiyetini korumaktadır.[72]

Göçer gelenekten gelen "Türklere hitap eden Yesevîlerin toplantılarına kadınlar da erkeklerle birlikte ve kapanmaksızın katılıyorlardı ki aynı gelenek daha sonra Bektâşîlerde de görülecektir."[73]

İlk devir Osmanlı hükümdarlarının bu zümrelere sahip çıkmaları, gaza faaliyetlerinde kendilerinden istifade edebilmek için olabileceği gibi, bu devirde henüz kendilerinin de benzer bir kültüre sahip olduğunu düşündürmektedir.

**6- Alevîlik**

Sözlük anlamı, "Hz. Ali'ye intisabı olan kimse demektir. İslâm tarihi ve tasavvufunda ise Alevîlik Hz. Ali'yi sevmek, saymak ve her hususta ona bağlı olmak anlamlarında kullanılmıştır."[74]

Alevî sözcüğü başlangıçta, tıpkı Abbasoğullarına Abbasi, Haşimoğullarına Haşimî denilmesi gibi Alioğulları anlamında kullanılmış ve anlam genişlemesi sonucu Ali yandaşlarını da kapsamıştır.[75]

İslâm siyasî tarihinde bu terim ilk olarak hilafetle ilgili anlaşmazlıklar sırasında kullanılmaya başlanmıştır. [Hz. Peygamber hastalığı şiddetlendiği zaman, yanında bulunan ashabına "bana bir kağıt ve kalem getirin size bir vasiyet yazdırayım ki, benden sonra ihtilafa, sapıklığa düşmeyiniz" buyurmuştur. Bunun üzerine orada bulunan müslümanlar arasında ihtilaf baş gösterir. Bir kısım ashab Hz. Peygamber'in bu sözlerinin geçirmekte olduğu hastalığın şiddetinden doğan ateşin tesiriyle söylenmiş olabileceğini, esasen Allah'ın Kitabı'nın ve Peygamber Sünneti'nin kendilerine yeteceğini söylerler. Evdeki tartışma uzayınca Hz. Peygamber'in canı sıkılır ve onlara

71 Melikoff, I., Uyur İdik Uyardılar, İstanbul, 1994, s 178

72 age, s 177

73 Togan Z. V., Umumî Türk tarihine Giriş (3. bsk.), Enderun Yay., İstanbul, 1981, s 370-372

74 Fığlalı E. R, Türkiye'de Alevilik Bektaşilik (3. bsk.), Selçuk Yay., İstanbul, 1994, s 7

75 Alevîlik-Bektâşîlik ve Edebiyatı, Cem Yay., İstanbul, 1985, s10

"Artık yanımdan uzaklaşın; benim yanımda tartışmak doğru olmaz" buyurur. Daha sonra Resulullah'a, "İstediğinizi getirmeyelim mi?" diye sorulunca "Bundan sonra neye yarar!" buyurur. Böylece bundan sonra yazdırsa da bir fayda sağlamayacağını bildirmiş olur. Bu konuda kaynakların verdiği bu ve benzeri rivayetler, daha sonra şia ile diğer fırkalar ve Ehl-i Sünnet arasında esaslı bir ihtilaf doğurmuştur.][76]

Hz. Peygamber'in vefatına müteakip ortaya çıkan ve üçüncü halifenin öldürülmesinden sonra da şiddetlenen hilafet münakaşalarında Ali tarafını tutanlara el- Aleviyye veya şiatü (Ali'ye bağlı olanlar, Ali taraftarları) denilmiştir. Bu anlamıyla Alevî terimi Hz. Ali taraftarlarından oluşan siyasî topluluğu ifade eder.[77]

Bu anlaşmazlık İslâm dünyasında asırlar sürecek ve birçok siyasî sosyal huzursuzluğun ve anlaşmazlığın, mücadelenin temelini oluşturmuştur.

Hz. Ali taraftarlarına göre; Hz. Ali İslâm'ın kılıcı, Hz. Muhammed'in amcasının oğlu ve damadıydı. Ayrıca Hz. Muhammed'in en yakın yardımcısıydı. Bu sebeple Hz. Muhammed'in övgüsünü kazanmıştır. Bu müktesebatıyla hilafetin öncelikle Hz. Ali'nin hakkı olduğunu savunuyorlardı. Bu uğurda Cemel ve Sıffin, Kerbelâ savaşları başta olmak üzere birçok çatışma yaşanmış ve ayrılık iyice belirginleşmeye başlamıştır. Özellikle Kerbelâ'da Hz. Muhammed'in torunu ve Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'in trajik bir biçimde öldürülmesi bu ayrışmayı, bu iki kesim arasında asırlarca sürecek düşmanca bir cepheleşmeyi tesis etmiştir.[78] Emevi saltanatının Arap olmayanlara ve muhalif addettiklerine uyguladığı baskıcı politikalar da halktaki huzursuzluk ve güvensizliği iyice arttırarak onları yeni seçeneklere yönlendirmiştir.

Sonraları şiâ-şîîlik adını alan ve daha çok İran'da gelişen Alevî mezhebinin özünü besleyen bu olaylar zinciri oldu. Alevîlik İran'da gelen eski din görüşleriyle farklı bir sentez olarak ortaya çıkarak bir mezhep hüvvîyetini kazandı.

Türklerin İslâmiyet'i din olarak kabul etme süreci X. yüzyılın ortalarından itibaren başlar. "İlk olarak 920 yılında Bulgar Hanlığı İslâmiyet'i kabul eder. Bu sırada Oğuzlar henüz Şamanist idiler."[79] Fakat bölgeye gelen Arap tacirler ve müslüman tebliğciler vasıtasıyla sathi bir şekilde de olsa İslâmiyete aşina idiler. "960 yılında Orta Tiyenşan'da Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han İslâmiyet'i kabul eder ve Abdulkerim adını alır. Bu tarihten itibaren Oğuzlar ve Çiğiller kitleler halinde İslâmiyete girerler."[80] Z. V. Togan "Türklerin İslâmiyet'in birçok unsurlarını doğrudan

76 Fığlalı E. R, age, s 20

77 Kandemir M. Yaşar, "Hz. Ali", TDVİA, C II, s 369

78 Fığlalı E. R., age, s 18-132

79 İbn-i Fadlan, Seyahatname, (Yay. Haz. Ramazan Şeşen), İstanbul, 1975, s 30-31

80 Turan O., Türk Cihan Hakimiyeti Mefküresi Tarihi, (12. bsk.), Boğaziçi Yay., İstanbul, 1999, s 157-158

doğruya Araplardan değil, Acemler vasıtasıyla aldıklarını; İslâm medeniyetinin Türklere İran kültürünün merkezi olan Horasan yoluyla Maveraünnehir'den geçerek geldiğini; yahut da İslâmiyetin Türkler arasına Maniheizm, Budizm, Şamanizm gibi dinlere az çok uyabilen Şii-Alevîlik ve tasavvuf kanallarından girdiğini" belirtir.[81]

Müslümanlığı kabul eden bu insanlar, "İslâm öncesi maddi ve manevî birçok kültür unsurlarının da aynı samimiyetle, adeta onları da ihtida ettirirmişçesine İslâmi-dinî tecrübe ifadelerine katmışlardır."[82]

Türkler İslâmiyet'i kabul ettiklerinde kültür merkezleri dışında nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan konar-göçer halk yaşam şartları icabı sözlü kültür ortamında öğrenen ve iletişim kuran bir yapıdaydı.

Türk kültür dairesinde önemli ölçüde sözlü kültür geleneği içinde yaratılmış olması ve kuşaktan kuşağa aktarımda sözlü öğretinin teorik, teolojik (yazılı) formların önünde olması sebebiyle mesele bir hayli karmaşıktır. Farklı dinî unsurları ve inanç pratiklerini bünyesinde barındırması itibarıyla bağdaştırmacı bir doğası vardır. Eski Türk dini, Şamanizm, Zerdüştlük, Kalenderî, Haydarî, Edhemî, Vefâî gibi birçok din ve mezhepten unsur ve etkileri bünyesinde barındırır. Türklerin Şamanizm'den İslâmiyete geçiş sürecinde Bektâşîlik ve Alevîlik önemli bir nirengi noktasıdır.

Türklerin Anadolu ile teması tarihin erken dönemlerine kadar uzanır. "X. yüzyılda Çinlilerin Moğollara saldırması ve Moğolların mecburi olarak batıya çekilmesi sonucunda bölgede büyük bir nüfus sıkışması ve bunun sonucu olarak da kitlesel bir göç hareketi başlar. Türkler kitlesel halde XI. yüzyıldan itibaren Batı'ya doğru yürümeye başlamışlardır."[83]

Anadolu'nun fethi sürecinde "yeni fethedilmiş topraklara yerleşen müslümanlar kendilerinden emin bir şekilde aynı yerdeki Hristiyanlarla bir arada yaşıyor, Orta Asya'dan getirdikleri ve İslâm cilası altında devam ettirdikleri hoşgörü, sevgi ve saygıya dayalı inanışları, misafirperverlikleri, yardımseverlikleri ve çeşitli mesleki hünerleri; en önemlisi taassuptan uzak yaşayışları ile yerli ahalinin takdirlerini kazanıyorlardı. Bu arada Türkmen babaları yerli halka hitap ederken, dinî ve kültürel yorumlarını, gerektiğinde onların hoşlarına gidecek bir şekil altında sunmakta hiç tereddüt göstermiyorlardı."[84]

81 Togan Z. V., age, s 78

82 Ayas M.R., Türkiyede İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma, Ankara, 1991, s 26-40

83 Çağatay N., .Bir Türk Kurumu Olarak Ahîlik, TTK Yay., Ankara, 1974, s 89

84 Fığlalı E.R., age, s 96

Alevîlikte Hz. Ali, On İki İmam ve Kerbelâ olayının bağlantısı başlangıçta mevcut olmayıp, XVI. yüzyıl başlarında Safevî hükümdarı Şah İsmail Hatayî tarafından tesis edilmiş ve Alevîlik bugünkü görüntüsünü bu devir içinde kazanmıştır. "Alevîliğin temelini oluşturan ritüellerini, ayinlerini, bunların usul ve erkânını, eski ayinlerle karıştırarak yeni bir yapıya kavuşturan Şah İsmail Hatayî oldu. O bunu müthiş bir mistik lirizm yansıtan nefesleriyle ve deha ölçüsüne varan teşkilatçılık kabiliyeti ile başardı. Eski şamanistik nitelikli ve soy süren dinî liderliği, seyyidlik kurumuyla birleştirerek, başta kendisi olmak üzere, bu dinî liderlerin Hz. Ali soyundan geldiğini gösteren icazetnameler dağıtmak suretiyle bugünkü dedelik kurumunu yarattı."[85]

Gölpınarlı Alevîliğin bir tarikat olmadığı gerçeğini şöyle vurgular "Alevîliğe hiçbir zaman tarikat diyemeyiz; çünkü herhangi bir adam, istediği tarikata girebilir. Fakat anası ve bilhassa babası Alevî olmayan birisi, Alevîliğe giremez. Tarikatlarda ileri giden, ehliyeti görülen birisine şeyhlik verilebilir, şeyh olan halifelik makamına yükselebilir."[86]

Bu tarihsel birikim ve teolojik çerçevesi ile Bektâşî tarikatı ile çok kuvvetli bir yakınlığı vardır. İçerisindeki pek çok öğe ve uygulama küçük farklılıklarla Bektâşîlik içerisinde de bulunur.

**7- Bektâşîlik**

Anadolu Türk din tarihinin en önemli olgularından biri olan Bektâşîliğin, genel Türk din ve kültür tarihini içeren unsurları yapısında bulundurması sebebiyle üzerinde farklı disiplinlerin bakış açılarıyla durulması bir gerekliliktir.Türk sözlü kültürünün anlaşılması ve açıklanması bu sahada ortaya konulan üretimlerin incelenmesi ile mümkündür.

Büyük Türk mutassavvıfı Hacı Bektâş-ı Veli etrafında teşekkül etmiş ve onun ismine izafeten Bektâşîlik ismini almış, "mürşid olarak Hz. Muhammed'i, rehber olarak Hz. Ali'yi, pir olarak Hacı Bektâş-ı Veli'yi" tanıyan Türk siyasî, kültürel ve sosyal tarihinde derin izler bırakmış, Türk-İslâm tasavvuf geleneğindeki 12 tarikattan biridir. Mahiyeti ve kapsamı itibarıyla ortaya çıktığı tarihten itibaren geniş ilgi ve merak uyandırmıştır. Bektâşî tarikatının ve inancının araştırılıp incelenmesi Türk dinî tarihi için de büyük önem taşımaktadır.

Önemli ölçüde sözlü kültür geleneği içinde yaratılmış olması ve kuşaktan kuşağa aktarımda sözlü öğretinin teorik, teolojik (yazılı) formların önünde olması sebebiyle mesele bir hayli karmaşıktır. Farklı dinî unsurları ve inanç pratiklerini bünyesinde barındırması itibarıyla bağdaştırmacı bir doğası vardır.

---

85 Ocak A.Y., "Alevîlik-Bektâşîlik Gerçeği ve Bazı Tezler", Türkiye Günlüğü, Nr. 31, İstanbul, 1994, s 117-118

86 Gölpınarlı A., Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler, İnkılâp Yay., İstanbul, 1969, s 271

Eski Türk dini, Şamanizm, Zerdüştlük, Kalenderî, Haydârî, Edhemî, Vefâî gibi birçok din ve mezhepten unsur ve etkileri bünyesinde barındırır. Türklerin Şamanizm'den İslâmiyet'e geçiş sürecinde Bektâşîlik ve Alevîlik önemli bir nirengi noktasıdır. A.Yaşar Ocak "X. yüzyılda başlayan ve günümüze kadar gelen bu sürecin İslâmiyet'i benimsemeye başlayan, ancak ondan önce mensup oldukları Gök Tanrı kültü, Tabiat kültleri, atalar kültü gibi eski Türk inançlarıyla Şamanizm, Budizm, Zerdüştlik ve Maniheizm gibi dinlerin miras bıraktığı inançların etkisi altında yeni bir dini kabul edip kısa zamanda kendi sosyo-ekonomik yapılarına uyduran göçebe Türklerin tarihi olduğu kanaatindedir."[87]

Anadolu Selçuklu Devleti, İran'da 1040 da kurulan Büyük Selçuklu İmparatorluğu'ndan 35 yıl sonra 1071 Malazgirt zaferini takiben vuku bulan büyük Türk nüfusunun muhacereti ile 1075'te kurulmuştur.[88]

Anadolu'daki Türk nüfusu yalnızca X. yüzyılda başlayan akın ve göçler neticesinde oluşmuş değildir. "Ön Türk tarihinden itibaren Anadolu daima Türklerin etkinlik sahaları içerisinde olmuş ve bunun tabii bir sonucu olarak bir Türk nüfus tabakası oluşmuştur. Emevi ve Abbasi halifelerine paralı asker olarak çalışan Türkler bu devletin Anadolu sınırlarına öncü olarak yerleştirilmişler ve bir Türk nüfus kolonisi oluşturmuşlardı."[89]

İlk göç hareketlerinden itibaren Anadolu'ya gelen Müslümanlarla Hristiyanlar arasında hoşgörüye dayalı bir saygı ve sevgi ortamı oluşmuştur. "Türkler'in Orta Asya'dan getirdikleri İslâm cilası altındaki sevgi ve saygıya dayalı inanışları, misafirperverlikleri, yardımseverlikleri ve çeşitli mesleki hünerleri, en önemlisi taasuptan uzak dervişane yaşayışları Hristiyanların hayranlığına kazanıyordu. Bu arada Türkmen babaları halka hitap ederken, dinî veya kültürel yorumlarını, gerektiğinde onların hoşlarına gidecek bir şekil altında sunmakta hiç tereddüt göstermiyorlardı. Bu yaşam tarzı 13. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. E. Ruhi Fığlalı bu süre içinde "temelde Sünni-Hanefi,ama tezahürü itibarıyla melâmi tasavvuf ve tarikatların, Ahi ocak ve zaviyelerinin hakim olduğu bir dinî hayat teşekkül ettiğini" belirtir.[90]

Bektâşîliği kuruluşu ve tarihî gelişim özellikleri göz önüne alındığında iki aşamada değerlendirme zarureti vardır. Hacı Bektâş-ı Veli dönemi de diyebileceğimiz ilk dönemde 12 İmam, Mehdi, Kerbelâ, Hz. Ali gibi şii-bâtınî motiflerden ziyade eski Türk inançlarının izlerini taşıyan kültlerin ana temayı oluşturduğu bir inanç çerçevesi vardır.

87 Ocak A.Y., "Alevîlik-Bektâşîlik Hakkında Son yayınlar üzerine Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler I" Tarih ve Toplum, İstanbul, 1991, s 20-24

88 Fığlalı E.R., age, s 95-117

89 Yıldız H. D., İslâmiyet ve Türkler, İstanbul, 1976, s 59

90 Fığlalı E..R., age, s 95-117

Balım Sultan'ın tarikatın başına geçtiği 15. yüzyıldan sonra ise şîî-bâtınî akideler giderek artan bir biçimde tarikatın inanç iklimine girmeye başlamıştır.

Bektâşîlik XIII. yüzyılın ortasından itibaren Anadolu'nun Moğol istilasına uğradığı, halkın kendi kurumlarını kurmaya ve ayakta kalmaya çalıştığı bir düzlemde Ahi örgütüyle ve diğer bâtınî zümrelerin tabanı üzerinde kurulmuştur.

Kurucusu Hacı Bektâş-ı Veli'nin, menkabe-anlatılarla örülmüş olan bu kült kişiliğin tarihsel kimliğini ve mücadelesini, öğretisini yeterli derecede aydınlatacak bilgi ve belgeler eksiktir. Melikoff ihtiyatlı bir üslûpla "çağdaşı kaynaklarda iz bırakmamasını kendi döneminde yeteri kadar tanınmamış olmasından ileri gelebileceğini" söyler.[91]

Doğduğu coğrafyayı ve dönemi dikkate alırsak Hacı Bektâş-ı Veli'nin Türk olması daha ağırlıklı bir ihtimaldir. J. Kingsley Birge "İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulduğu bir Yunus Emre Divanı'nın iç kapağında düşülen tarihten hareketle Hacı Bektâş-ı Veli'nin 1248'de doğduğunu, 1281'de Horasan'dan Anadolu'ya geldiğini, 92 yıl yaşayarak 1337 yılında vefat ettiğini söylemektedir."[92] Fığlalı bu tarihlerin Osmanlı resmi kayıtlarıyla uyumsuzluk gösterdiğini belirterek, Ankara Kütüphanesi'ne Hacıbektaş'tan gelen bir yazma risalenin baş tarafındaki kayıttan 1209-1210 yılında doğup 1271 yılında 63 yaşında vefat ettiğine dair kaydın daha doğru olduğu kanaatindedir.[93]

Kaynakların azlığı ve birbirine atfen söylenilen hususlar birbirinden çok farklı değildir. Mevcut tarihsel verilerden ve sözlü tarih formasyonundan gelen bilgileri birleştirdiğimizde Hacı Bektâş-ı Veli Horasan'da doğup yörenin inanç ikliminde önemli bir faktör olan Yesevîliği ve Horasan Melâmiliğinin atmosferini tanıdıktan sonra Anadolu'ya, Sivas'a gelmiş, Amasya'ya giderek Baba İlyas'a halife olmuştur. Bir süre Kırşehir ve Kayseri'de kalmış, Sulucakarahöyük'e (Hacıbektaş) yerleşmiştir. 13. yüzyıl Anadolusu'nun yılgın Türkmen kitlelerini bir araya toplayarak yeni bir ruh ve heyecanla bir ideal etrafında birleştirmiştir. Âşık Paşazâde'nin ve Mevlevi kaynaklarının zikrettiği gibi meczup ve donanımsız bir kişinin böylesi bir cazibe ve liderlik gösterebilmesi pek inandırıcı gözükmemektedir. Fakat üzerine geldiği dönemin toplumsal ve kültürel durumuna baktığımızda durum biraz daha berraklaşır.

XIII. yüzyıl Anadolusu'nda Moğol istilasından ve iç siyasî huzursuzluklardan bunalmış Türkmen kitlelerini görürüz. Kentler ve medrese çevresinde bilgilenme ve yaşama şansı bulan insan sayısı son derece azdır. Nüfusun büyük bir bölümü kırsalda yarı göçebe ve tarımla iştigal etmektedir. Böyle bir toplumsal yapıda Türkmen

---

91 Melikoff I., "Yunus Emre İle Hacı Bektaş", TDED, S. XX, İstanbul, 1973, s 29-30

92 Birge J.K., Bektaşilik Tarihi (Çev.Reha Çamuroğlu), Ant Yay., İstanbul-1991, s 36-37

93 Fığlalı E..R., age, s 95-117

kitlelerin karmaşık sofiyane nazariyeleri ve İslâm'ın akaid, kelâm, fıkıh gibi yazılı kültüre dayanan hususlarını öğrenip tam manasıyla uygulaması beklenemezdi. Bu kitleler eski dini ve örfüyle imtizaç içinde saf ve muttaki bir kabullenişle İslâm'ı sözlü kültür geleneği içinde anlayıp yaşamaya çalışmışlardır. Böyle bir kültür ikliminde elbetteki kitabî-yazılı kültüre farklı gelebilecek bir tutumun oluşması normaldir. Bu aşamada kısmi bir farklılaşmanın oluştuğu da tarihi bir gerçektir.

Bu tarikat Osmanlı İmparotorluğu'nda yaygınlaştıktan sonra Hacı Bektâş'ı ilk Osmanlı sultanlarıyla çağdaş sayan söylentiler ortaya çıktı. Bektâşî geleneğine göre Hacı Bektâş-ı Veli, Orhan Gazi zamanında Yeniçeri Ocağı'na dua etmiş, Yeniçerilerce pir tanınmıştır. Bu sebeple Yeniçerilere "taife-i Bektâşîyan" denirdi. Yeniçerilerin başına giydiği börkün arkaya doğru sarkan kısmı da Hacı Bektâş'ın hatırasına bağlıdır. Söylentiye göre Hacı Bektâş kendisine getirilen yeniçerinin başına elini uzattığı zaman, arkaya doğru sarkan kol yenini hatırlatmak için börkün arkasına bu kısım eklenmiştir. Yeniçeri kelimesinin yine bu kol yeni ile ilgili olan "yeniçeri" sözünden türediği de ileri sürülmektedir.

Hacı Bektâş-ı Veli Yeniçeriliğin kurulmasından önce öldüğü için bu bilgiyi tarihi belgeler doğrulamamaktadır. Anadolu'da yaygın bir kuruluş olan Ahilik'te her esnaf sınıfı bir pire dayanıyordu. Ahilerin seyfi kolu olan Alperenler de Hacı Bektâş'ı kendilerine serçeşme tanıdılar, böylece Yeniçerilerle Bektâşîliği birleştiren köken söylenceleri türemeye başladı.

İlk dönem Bektâşî öğretisine baktığımızda Şîî (Câferi), bâtınî tesirin ve motiflerin, kalenderî üslûp ve tavrın pek yer almadığını görmekteyiz. Bununla birlikte Vilâyetnâme'deki uygulamalara baktığımızda melâmetî bir tavır ve ritüel uygulamalar görülmektedir. Sema, dem, telkin, muhip, tac, çerağ bunların en önemlileridir.

Hacı Bektâş-ı Veli öğretisini 'dört kapı kırk makam' esası üzerine kurmuştur. Bu ilkeler Yesevî gelenekten doğmuş bütün tarikatlarda da aynıdır. Her kapı bir diğerine geçiş için bir köprü niteliğindedir. Biri diğerine tercih edilemez. Bu yönüyle Hacı Bektâş-ı Veli yüzyıllar boyu bütün inanç renklerinin kabul, saygı ve sevgisini kazanmıştır. "Allah'ın yeryüzündeki halifesi" (Bakara Suresi. 30) olan insana merkezi bir önem verir. Bu öğreti XIII. yüzyıl Türkmen Anadolusu'nda 'Türkmen aydınlanması' diyebileceğimiz Yunus Emre, Âşık Paşa, Ahî Evran gibi önemli şahsiyetler tarafından zenginleştirilen bir kültürel iklimin kurulmasında büyük bir öneme sahiptir.

Hacı Bektâş-ı Veli aynı zamanda Osmanlı fetih siyasetinde önemli bir güç olan Yeniçeri Ocağı'nın manevi önderi konumundadır. Nedenleri tam olarak bilinemeyen bir süreç içinde Yeniçerilerle özdeşleşmiş ve onlar vasıtasıyla Balkanlara yayılma imkanı bulmuştur. Barkan, Kanuni Sultan Süleyman dönemi tahrir defterlerinden

hareketle, öğreti mensuplarının Rumeli bölgesinde bu tarihlerde imar, iskân, asayiş ve üretim sürecine getirdikleri dinamizmden övgüyle söz eder.[94]

Hacı Bektâş-ı Veli'nin ölümünden sonra tarikat erbabları Hacı Bektâş halifeliğinin temsili konusunda düştükleri anlaşmazlık sonucu Dedebabalar ve Çelebiler olmak üzere iki ana kola ayrılmışlardır. Dedebabalar "Hacı Bektâş-ı Veli'nin evlenmediğini, Kadıncık Ana'nın onun manevi evladı olduğunu ve geleneğin Hızır Bâli, Resul Bâli, Mürsel Bâli ve onun oğlu Balım Sultan çizgisinde devam ettiğini ve Balım Sultan'ın mücerred olup evlenmediği için bu kolun burada kesilip kardeşi Kalender yolu ile devam ettiği görüşündedir."[95] Çelebiler kolu ise "Hacı Bektâş-ı Veli'nin evli olduğu ve ölümünden sonra yerine oğlu Seyyid Ali Sultan'ın posta oturduğu ve silsilenin bu çizgide geliştiği görüşündedir."[96]

Bektâşî tarikatında asıl köklü dönüşümler Balım Sultan'ın tarikat önderliğine geçmesi ile oluşmaya başlamıştır. Balım Sultan ikinci pir olarak tarikatın erkân ve teolojisinde önemli yenilikler yapmıştır. Dedebabalar ekolüne göre mücerretlik erkânını koyan ve yeniçerinin uyguladığı ritüelleri sistemleştirip yazılı hale getiren Balım Sultan'dır. Bektâşî tarikatında Balım Sultan'ın kendi adına bir ritüel ihdas edilmiştir.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması ile Bektâşî tarikatı da yasaklanmıştır. Sultan Abdülaziz'in tahta geçtiği 1861 tarihinden itibaren Nakşî şeyhlerin kontrolünde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu tarikat içinde vahdet-i vücûd ve vahdet-i mevcûd isimlerini taşıyan iki ana felsefe vardır. Cumhuriyetin ilanı, tekke ve zaviyelerin kapatılması ile bu tarikat da Türkiye içindeki resmî faaliyetlerini durdurmuştur. Bugün Arnavutluk'tan Amerika'ya kadar çeşitli ülkelerde yasal statüde faaliyet gösteren dernekleri vardır.

94 Barkan Ö.L., "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I. İstilâ Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri", Vakıflar Dergisi, C II, İstanbul, 1943, s 297-301

95 Noyan B., Bektaşilik Alevilik Nedir?, Ankara, 1987, s 44

96 Ulusoy A. C , Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî ve Alevî-Bektâşî Yolu, Hacıbektaş, 1986, s 67-77

## B-SÖZLÜ KÜLTÜR GELENEĞİ BAĞLAMINDA DİNÎ-TASAVVUFÎ TÜRK EDEBİYATI [ALEVÎ-BEKTÂŞİ TAVIR]

Kültür kavramına sosyal bilimlerin farklı disiplinleri kendi alanlarının ihtiyacı, bakış açısı ve ortaya çıktığı zaman, mekân ve dayandığı felsefeye göre farklı anlamlar yüklemişlerdir. Yazı öncesi kültürler öncelikli ve ağırlıklı olarak sözlü ortam içerisinde üretilip kuşaktan kuşağa aktarılagelmiştir.

Bir milletin hayatında kültürü meydana getiren gelenekler iki ortam içinde teşekkül eder. Bunlardan ilkine sözlü ortam, diğerine yazılı ortam adını veriyoruz. Başlangıçta millet hayatında yer alan bütün gelenekler, sözlü ortam eseridir. Bu ortam içinde meydana gelen gelişmeler ve değişmeler, yazılı ortamın doğmasına zemin hazırlamıştır. Sözlü ortam ve yazılı ortam kaynakları, toplumda yine geleceğe geçiş kanalları olma işlevini sürdürürler. Daha doğrusu sözlü ortam, başlangıçtan bu yana, hiçbir biçimde, yeni ortamları barındırıcı, onları kuşatma özelliğini yitirmez. Bu gerçek hiç mi hiç göz ardı edilemez.[97]

Yazının tarihi yaklaşık olarak 6 bin yıl öncesine kadar götürülebilmektedir. İnsanlık tarihi yaklaşık olarak 50 bin yıl öncesine kadar götürülebilmektedir. Bu aradaki uzun zaman diliminde insanlık iletişim ve estetik üretimlerini sözlü kültür geleneği içerisinde tasarlayıp çeşitli icra formlarında (söz, gösteri, maddi üretim) ifade etmiştir.

Eski çağlarda Türkler arasında cemiyetin bütün fertlerinin katıldığı sığır (umumî sürgün avları), şölen/toy (kurban ziyafetleri) ve yuğlar (matem âyinleri) yapılmaktaydı. İslâmiyet öncesi dönemde bu törenlerde önemli görevler yapan, sözlü geleneğin taşıyıcısı ve yeniden yaratıcısı olanlar, Şamanizm inancı çerçevesinde görev ifâ eden şamanlardı. Şamanların seçilme ve mesleğe kabul törenleri ile âşıkların âşık olarak seçilmeleri arasında sıkı benzerlik olması, eskiden şamanların şamanlık görevlerinin yanı sıra âşıkların görevlerine benzer görevler de üstlendiklerini ortaya koymaktadır. Çünkü, şamanların görevini daha sonraları devam ettiren çalgıcı hikayecilerin çalıp çığırmak ve sihirbaz şamanlık görevlerini birlikte yürütmeleri, bunu göstermektedir.[98]

Sözlü kültür olayı "sözlü (verbal), geleceğe bağlılık (tradition), çeşitlenme (variant), anonimlik (anonymous), kalıplaşma (formularization) özelliklerine sahip bir karakteri vardır."[99]

97 Yıldırım D., Türk Bitiği, Akçağ Yay., Ankara, 1998, s 82-94

98 Günay U., Türkiye'de Aşıklık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Akçağ Yay, Ankara, 1992, s 169-175

99 Yıldırım D., age, s 68

Türk kültürünün ve Türkçenin bu anlamda çok eski bir sözlü geçmişi vardır. Bu konuya Prof. O. Nedim Tuna "*Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi İle Türk Dilinin Yaşı Meselesi*" isimli eserinde Sümer tabletlerinde bulunan birçok kelimeyi ses denklikleri açısından değerlendirerek Sümerce ve Türkçe arasında tarihsel bir bağ bulunduğunu söylemekte ve bugün dünyada yaşayan diller arasında en eski yazılı belgeye sahip dilin Türk dili olduğu hükmünü vermektedir.[100]

Türk diline ait ilk yazılı belgelerin (bugünkü bilgilerimizle) VII., VIII. yüzyıllara ait olduğu kabul edilmektedir. Türk sözünün yazıyla 'mekâna bağlanması' bu dönemdedir. İlk yazılı metinler üzerinde yapılan incelemeler bu dilin sözel dönemi üzerinde bir fikir yürütme olanağı sunmaktadır. O. Nedim Tuna, Muharrem Ergin Landsberger, Kemal Balkan gibi ilim adamlarının çalışmalarıTürkçenin en az 5000 yıllk bir sözel dönem aşamasından evrimleşerek geldiğini göstermektedir.[101] Bu döneme ait dilsel malzemeye kadim Çin ve Ön Asya milletlerinin kroniklerinde ve çeşitli belgelerinde tesadüf etmekteyiz.

Türk dilinin yazıyla buluşmasının dilin zenginleşmesi ve gelişmesi açısından önemli etkileri olmuştur. Fakat bu yazı ile buluşma diğer bütün milletlerde olduğu gibi yaygın bir iletişim ortamını beraberinde getirmemiştir. İlk Türkçe sözlü edebî ürünlerde mısra başı kafiye ve asonans ritm ve ahengi sağlayan unsurlardır. Kafiye ve hece kalıplaşması daha sonraki dönemlerin (özellikle İslâmiyete geçiş dönemi) ürünüdür.

Türkler İslâmiyet'i kabul etmekle yeni bir medeniyet dairesine katıldılar. Yeni dinin terminolojisi ve teolojisi Türk kültürüne birçok bakımdan eklemlenebilecek bir sosyal dokuya sahipti. İslâmiyetle gelen kurum, değer ve normlar (üstyapı kurumları) Türk sözlü kültürünü estetik, kavramsal ve kuramsal açıdan yeniden şekillendirmeye başlamıştır.

Ahmed Yesevî ile beraber bir tasavvufî edebiyat oluşmaya başlamıştır. 'Yazılı kültür ortamı' ile teması olmayan konar-göçer Türk toplumunda yeni dinin anlatımında edebiyat (sözlü kültür) hayati bir konuma sahip olmuştur. Kent ve medrese yazılı kültür ortamın etkisindeki bölgelerde zühde dayalı bir tasavvufî cereyan gelişmiştir. Türk milletinin İslâmiyet öncesi inançları yeni dinin kabulüyle birlikte ona eklemlenerek devam edegelmiştir. Samimi bir imân ve hoşgörüye dayanan fakat biçimsel ve teorik pratik çerçevenin zayıf olduğu bu yapı yeni bir tarzın şekillenmesine,

---

100 Tuna O.N., "Sümer-Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ve Türkçe'nin Yaşı Meselesi", TDAY, Belleten, 1989,TDK Yay., Ankara, 1994, s 257-293

101 Balkan K., "Eski Önasyada Kut (Veya Gut) Halkının Dili İle Eski Türkçe Arasındaki Benzerlik" Erdem, C VI, S 16, AKDTYKY, Ankara, 1992, s 1-57

gelişmesine önayak olmuştur. Karmaşık sofiyane nazariyeler indirgemeci bir tavırla informal eğitim süreci diyebileceğimiz bir ortamda ritm, şiir, ahengin çağrışım ve hatırlama kolaylığında faydalanılarak icra edilmeye başlanmıştır.

Anadolu'nun Türk muhaceretine açıldığı XI. yüzyıldan itibaren Türkler kitleler halinde bu yeni coğrafyaya yerleşmeye başlamıştır. Bu kitlelerle beraber gelen baba, ata lakaplı sufî önderler Anadolu'nun Türkleşmesi, coğrafyanın vatanlaştırılması sürecinde 'Türk sözünün' bu sihrî karakteristiğinden hep istifade etmişlerdir.

Anadolu sahasında tekke ve dergâhların kurumsallaşmaya ve yaygınlaşmaya başlamasıyla bu dinî ve tasavvufî atmosfer bulunduğu muhite ve anlayışa göre bir 'zümreler edebiyatının' teşekkülüne zemin hazırlamıştır.[102]

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı içerisinde Alevî-Bektâşi tavır "bütün özellikleri ile Yunus Emre'yi kaynak edinmiş ve onun etkisiyle doğmuş bir halk edebiyatımızdır."[103] Aynı kaynaktan beslenen Alevîlik ve Bektâşîlik uygulandığı coğrafyanın, muhitin sosyal ve kültürel şartları içinde farklılaşma/değişme safhaları geçirmiştir. Alevîlik daha çok konar-göçer Türkmen yaşamının karakteristiğine uygun, sözlü icra ve aktarım nosyonuna bağlı olarak varlığını, gelişimini ve devamlılığını sürdürmüştür. Bektâşîlik kent gibi yazılı kültürle daha çok temas etme imkânı bulan muhitlerde yayılma ve gelişme imkanı bulmuştur.

Bir edebiyat geleneğinin üst kültürden ve edebi gelenekten bağımsız olarak ortaya çıkıp gelişmesi teorik olarak oldukça güçtür. Bu geleneğin oluşumunda Türk milletinin Anadolu ötesi Türkistan coğrafyasındaki zengin yaşam, kültürel birikim ve tecrübesi önemli bir altyapı oluşturmuştur.

Edhemî, Camî, Rum Abdalları, Torlak, Işık, Haydârî, Kalenderî gibi toplulukların Alevî-Bektâşî üst kimliğinde toplanmasıyla bu edebî gelenek bir "bâtınî zümreler edebiyatı"[104] görünümünü almıştır. Bu edebi gelenek Yunus Emre'den feyz alarak gelişmeye başladığı için işlediği konular Horasan melâmetîyesinden kalan tasavvufî telâkkîler, Muhiddin İbn-i Arabî'nin tesiri ile yerleşen panteizmin çok kaba ve basit bir anlayışı, eski Türk şamanlığının ve Tanrı dininin göçebe Türk kabileleri arasında yaşayan bakiyeleri ile Hint, İran, Türk mitolojilerinden alınan temalar, din büyükleri ve peygamberler etrafında teşekkül eden menkabeler, vilâyetnameler, kıssalar, fıkralar,

102 Gölpınarlı, A., "Halk Edebiyatımızda Zümre Edebiyatları", Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı, S 207, TDK Yay., Ankara, 1968, s 357-359

103 agy, "Alevî-Bektâşî Halk Edebiyatı", Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı, S 207, TDK Yay., Ankara, 1968, s 362

104 Ergun S. N., Bektâşî Şairleri ve Nefesleri, İstanbul, 1944, s 7

hikâyeler, dinî destanlar, Ehl-i Beyt sevgisi (tevellâ ve teberrâ), Hz. Ali, On İki İmam, On Dört Masum, On Yedi Kemerbest, Kerbelâ Hadisesi (Hz. Hasan, Hz. Hüseyin), insanın yaratılış serüveni (Devriye)[105] hadise ve kavramları çerçevesindedir.

Çalışmamızla ilgili olan Alevî-Bektâşî şiirini oluşturan manzumeler anonim halk şiiri, saz şiiri ve divân şiirine ait özellikler taşır. Nazım birimi dörtlük ve beyitler; ölçü olarak hece ve aruz ölçüsü ile yazılmışlardır. Hece ölçüsü daha çok tercih edilmekle beraber özellikle kentli muhitlerde ve Bektâşî çevrelerde aruz ölçüsü de kullanılmıştır. Bu şairlerin aruz ölçüsünü başarılı bir şekilde kullanamamaları, çok sık aruz hataları yapmaları, çalışmamızda da görüleceği üzere bazen şiirin aruzla mı yoksa heceyle mi yazıldığını tespitte okuyucuyu tereddüte düşürür. Bu durum İslâmiyet'e geçişle birlikte aruzla karşılaşan ilk Türk şairlerinin uygulamaları ile benzerlikler gösterir. Kanaatimizce problem bu edebî çevre mensuplarının tam bir eğitim görmemelerinden ve bu edebiyatın sözlü karakterinin ağır basmasının yanında edebiyatı 'tebliğ ve irşâd için bir araç olarak algılamalarından' kaynaklanmaktadır.

Abdurrahman Güzel tekke şairlerinin ağırlıklı olarak "gazel, kaside, kıta, musammat, murabba, terkîb-i bend, tercî-i bend, rubâî, tuyug, mesnevî" olduğunu söyleyerek "halk şiiri tarzından koşma ve maniye bağlı şekilleri de tercih ettiklerini"[106] ifade etmektedir.

Alevî-Bektâşî şiiri, Alevî Bektâşî müziği makamları ile okunarak icra bağlamında dinî tören ve uygulamalarda önemli bir işlev görür. Ülkütaşır'a göre bu türler "Nefes, Semâî, Kalenderî, Divân, Mersiye, Nutuk, Destur, Devriyye, Medhiyye, Naat, Selâmnâme, Nevruziyye" isimlerini taşır.[107] Kanaatimizce bu tanımlama ve tasnif

---

105 Alevî-Bektâşî edebiyatındaki konular için bk. Ocak A.Y., Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri, Ankara, 1984; Çetin İ, Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri, Ankara, 1997; Yıldırım D., Türk Edebiyatında Bektâşî Tipine Bağlı Fıkralar, Ankara, 2000; Atalay B. Bektaşilik ve Edebiyatı (Çev. Vedat Atilla), İstanbul,1991; Güzel A., Kaygusuz Abdal, Ankara, 1981; Güzel A., Abdal Musa Vilayetnâmesi, Ankara, 1999; Araz N., Anadolu Evliyaları, İstanbul,1988; Ögel B., Türk Mitolojisi I, Ankara, 1993; Derviş Ruhullah, Bektâşî Nefesleri, İstanbul,1340; Ergun S.N., Bektaşî Şairleri, İstanbul, 1930; Rauf Yekta, Bektaşî Nefesleri, İstanbul, 1933; Gölpınarlı A., Alevî Bektaşî Nefesleri, İstanbul, 1963; Gölpınarlı A., Vilâyetnâme (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî), İstanbul,1958; Hacı Bektâş-ı Velî (Yay. Haz. Esad Çoşan), KBY, Ankara, 1996; İA, "Hacı Bektâş Velî" C III, s 462; Eyüboğlu İ.Z., Alevi-Bektâşî Edebiyatı, İstanbul, 1991; Özkırımlı A., Alevilik-Bektâşîlik ve Edebiyatı, İstanbul, 1985; Özmen İ, Alevi-Bektâşî Şairleri Antolojisi, İstanbul, 1995

106 Güzel A., "Tekke Şiiri", Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Halk Şiiri), Nr. 445-450, TDK Yay., Ankara, 1989, s 275

107 Ülkütaşır M.Ş., "Bektâşi Edebiyatının Niteliği ve Nazım Türleri", Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı Belleten, Ankara, 1974, s 189

eksiktir. Dinî-tasavvufî Türk edebiyatının genelinde olduğu gibi bu alanda da bir sınıflandırma eksikliği söz konusudur. Ayrıca bazı nazım şekilleri icra bağlamlarında farklı isimler almaktadırlar. Örneğin nefesler Alevî gelenekte deyiş ismiyle adlandırılırlar. Ayrıca medhiyye türünün özel adı düvaz imâm veya düvaz-deh imâm ismini alır. Köprülü'ye göre halk şiiri türlerinin arasındaki fark daha çok "mahiyet-i musîkîlerine"[108] aittir. Bu türlerin tasnifinde ezgi tayin edici bir özellik olmalıdır.

Bu edebî tavır XIII. yüzyılda Yunus Emre ile başlamış ardından XIV. yüzyılda Kaygusuz Abdal (bazı araştırmacılarca Alevî-Bektâşî tavrın kurucusu sayılır),[109] manzum eserlerinin yanında nesirleri de "öz Türkçe sözlerle dolu nesrimizin şaheserlerinden biri sayılabilecek güzelliktedir."[110] XV. yüzyıl Alevî-Bektâşî şiirinin zirvesi Hatayî mahlaslı Şah İsmail Safavî'dir.[111] XVI. yüzyılda Pir Sultan Abdal, Muhiddin Abdal, Virânî, Balım Sultan, Sürûrî, Yeminî, Fazılî, Kelâmî, Bosnalı Vahdetî, Nebâtî, Hüsrev, Nemâyî, Sersem Ali Baba, Fazlî, Kul Himmet, Kul Adil, Kul Bayramlı, Misâlî, Arşî, Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli), Yetimî, Sadık Abdal, Feyzî, Hasan Baba, Koyun Abdal, Hayretî,Yetim Ali Çelebi Alevî-Bektâşî geleneğin önemli temsilcileridir. (Bu şairlerden Sürûrî, Yeminî, Fazılî, Kelâmî, Bosnalı Vahdetî, Nebâtî, Hüsrev, Nemâyî,Virânî aynı zamanda hurûfî geleneğe bağlıdır.)[112]

XVII. yüzyılda Alevî-Bektâşî edebî tavrı Kul Hüseyin, Geda Muslî, Kul Nesîmi, Kazak Abdal çizgisiyle devam eder.[113] XVIII. yüzyılda Selim Baba, Uzletî Baba, Şirî, Hıfzî, XIX. yüzyılda Edib Harâbî, Mehmed Ali Hilmî Dedebaba, Agâhî Dede, Kemterî, İrşâdî Baba, Kenzî, Mirâtî Baba, Günci Baba, Bosnevî, Dertli, Didârî, Perişan Baba, Pir Mehmed, Turâbî gibi şairler bu geleneği taşımışlardır.[114]

XX. yüzyılda Neyzen Tevfik, Rıza Tevfik, Ali Rıza Baba, Kâzım Baba, Samih Rıfat Bey, Hasan Cemâli Baba, Mihrâbi Baba geleneği sürdürmüşlerdir.[115]

---

108 Köprülü M. F., Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1980, s 273

109 Bu konuda bk. Öztürk M., "Bektâşî Şiiri", Erdem, ADTYK Yay., C IV, S XI, Ankara, 1998, s 594

110 Gölpınarlı A., Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi, Milliyet Yay., İstanbul, 1972, s 176

111 Özkırımlı A., Alevîlik-Bektâşîlik ve Edebiyatı, Cem Yay., İstanbul, 1985, s 119

112 Durbilmez B., Muhiddin Abdal Divânı (İnceleme-Tenkitli Metin), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktotra Tezi), Elazığ, 1998, s 35

113 Bu şairler için bk. Koca T., Bektaşi Nefesleri ve Şairleri (XIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar), İstanbul, 1990

114 Bu konuda bk. Arısoy M. Sunullah, Türk Halk Şairleri Antolojisi, Ankara, 1985

115 Bk. Koca T., Onaran Z., Güldeste, Ankara, 1987

# BİRİNCİ BÖLÜM ZAMAN, MEKÂN, ÇEVRE VE İNSAN

## I- EDİB HARÂBÎ'NİN TARİHSEL BİYOGRAFİSİ

Tarihsel olarak yakın sayılabilecek bir dönemde yaşamış olmasına rağmen Edib Harâbî'nin hayatı hakkında bilgilerimiz yetersizdir. Annesinin adı Hatice Hanım'dır. Hatice Hanım H 1319/M. 1901 tarihinde vefat etmiştir.[116] Biyografisindeki bazı noktalar (ailesi, tahsili v.b.) karanlıktadır. Divânındaki bir nefesten H 1269/ M.1852 tarihinde İstanbul'da doğduğunu ve esas isminin Ahmet Edib[117] olduğunu öğrenmekteyiz.

Peder ü vālidem oldu bahāne
Merecel-bahriyani yeltekıyāne
Bin ikiyüz altmış doḳuzda ḳāne
Eriştim zāhiren geldim cihāne ... (HD:432/1)

Nāmım Edib idi Harābî oldum
Erenlerin ayaḳ turābı oldum
Haḳḳın bir muḳaddes kitābı oldum
Āşḳ olsun oḳuyan ehl-i irfāna ... (HD:432/3)

---

116 Bu bilgiyi HD'nın sonundaki bir kayıttan anlamaktayız. Divân kalınca bir defter şeklinde olduğundan sonuna doğru boş sayfalardan birinde fihrist kısmının bitiminde bu kayıt vardır.

117 [Öge] A. R., Alevî-Bektaşi Şairleri Antolojisi, İstanbul (el yazması bir eserdir. Şair hakkında kısa da olsa bilgi veren en eski kaynaktır. Diğer kaynaklar bu bilgileri kaynak göstermeden alıntılamışlardır.)

Çocukluğu hakkında kaynaklarda (yazılı ve sözlü) yeterli bilgi ve belge yoktur.[118] Rıza Tevfik "Edib Harâbî'nin öteden beri İstanbullu bir aileye mensup olduğunu, fakir olduğunu ve eski bir ahşap evde oturduğunu ve Harâbî'nin Namık Kemal'den himaye, insaniyet ve teşvik gördüğünü, Namık Kemal'in onu evlâd edindiğini söylediğini ve derin bir minnettarlıkla onu yad ettiğini belirtir."[119] 17 yaşına gelinceye kadarki hayatı hakkında bir malûmat yoktur. Bir nevi hal tercümesi olan nefesinde:

Berzahtan ḳurtuldum çıḳtım aradan

Onyedi yaşında doğdum anadan

Muhammed Āli Hilmi Dede Babadan

Çoḳ şükür hamd olsun geldim imḳāne (HD:432/2)

ifadeleriyle 17 yaşında Mehmed Ali Hilmi Dedebaba'ya intisap ederek Bektâşî olduğunu belirtmektedir. Bektâşi geleneğinde ikrâr verip tarikata girmek "mecâzî anlamda ölüp yeni bir inanç iklimi içerisinde yeniden doğmak" olarak kabul edilir."[120] Divânındaki bazı ifadelerden Bektâşî nasibi almadan önce Sünnî akideye mensup bir müslüman olduğu izlenimi vermektedir.

Bir zāman cāmiye devām iderdim

Aḳlımca sanırdım müslümān oldum

Vaiz dinlemeğe her gāh giderdim

Me'mūl iderdim ki müslümān oldum (HD:455/1)

Bir diğer gazelde "müslüman iken abdest alıp namaz kıldığını, namazı asla terk etmediğini, cennet endişesi olduğunu, bir gün bir deyre (muhabbete) dahil olduğu zaman kendisinin yanıldığını ve bugüne kadarki uğraşının boş olduğunun farkına vardığını ve hemen orada imânı, küfre değiştiğini ve şimdiki duruma geçiş yapmaya karar verdiğini" belirtir. (HD:149/1,2,3,4,5,6)

---

118 Bu konuda başta Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivi, Milli Kütüphane, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi gibi belli başlı belge arşivlerinde yapılan taramalarda herhangi bir bilgi ve belgeye rastlanamamıştır. Harâbî'nin bağlı bulunduğu Şahkulu Sultan Dergahı'ndan da herhangi bir belge elde edilememiştir. Ayrıca Prof. Dr. Ali Birinci ve araştırmacı-yazar Şevki Koca (Turgut Koca Halifebaba'nın oğlu olması münasebetiyle Bektâşîlik tarikatının bilinmeyen tarihine ve şahıslarına ait oldukça geniş bir bilgiye sahiptir) ile yapılan görüşmelerde ilâve bir bilgi ve belge bulunamamıştır.

119 Bölükbaşı R. T., "Edib Harâbî Erenler", Yeni Sabah Gzt., Nr. 2216, 21 Temmuz İstanbul, 1944, s 3

120 Bk. Korkmaz E., Ansiklopedik Alevilik Bektâşîlik Terimleri Sözlüğü (2. bsk.), Ant Yay., İstanbul, 114, s182

Tahsili ve okul hayatı hakkında da kaynaklar yetersizdir. Yine Rıza Tevfik'in belirttiğine göre "uzun uzadıya mekteplerde zaman harcamamış bahriye mektebinin ilk sınıflarından ayrılmıştır."[121] Bu hususu Edib Harâbî'nin Divânı'ndan anlamak mümkündür. Dil ve imlâsındaki tutarsızlık, aruz veznindeki tutarsızlıklar, yazı stili onun eğitiminin az olduğu izlenimini vermektedir.[122] S Nüzhet de bu hususu "ilmî müktesebâtının pek yüksek olmadığını" söyleyerek teyit eder. Fakat bununla birlikte kendisini sözlü gelenek içerisinde çok iyi yetiştirmiş, Muhiddin-i İbn-i Arabî'yi tercüme şerhlerinden takip edebilecek kadar Arapça'ya vâkıftır. Yine Ergun'a göre "Harâbî kuvvetli bir irticâli şiir söyleme yeteneğine" sahipti.[123]

Divânını incelediğimizde bize otodidakt bir insan portresi çizmektedir. Türkçenin yanında Farsça ve Azeri Türkçesinde de şiir yazabilecek bir birikimi olduğunu gözlemlemekteyiz (HD: 46,340,345).

Harâbî'nin mesleği onun tahsil durumuna açıklık getiren bir diğer kanıttır. Kaynaklarda belirtildiği ve divânındaki notlardan anladığımız kadar uzun yıllar bahriyede brik katipliği[124] yapmış, Preveze, Limni, Çanakkale (Kilidbahir) gibi imparatorluk kentlerini bahriyedeki memuriyeti dolayısıyla dolaşmıştır.[125]

Harâbî'nin Divânı'nın sonuna yazdığı notlardan iki kız bir erkek üç çocuğunun olduğunu öğrenmekteyiz. Bunlardan Zeynep Saniye Hanım'ın (H 1305/M.1887) tarihinde doğduğuna dair bir kayıt vardır. Yine aynı yerde müteakiben Fatma Belkıs ismindeki kızının (H 1308/M.1890) tarihinde doğduğuna ve (H 1315/M.1897) tarihinde de vefat ettiğine dair bir diğer kayıt vardır. Aynı sayfada oğlu İsmail Feridun'un (H 1315/M.1899) tarihinde doğduğunu belirten bir ifade yazılıdır.[126] Rıza Tevfik Edib Harâbî'yi ziyarete gittiğinde evinde "6 yaşlarında Hüseyin isminde bir erkek evladının olduğunu ve ona git kapıyı aç! Rıza Tevfik gelmiş olacak dediğini belirtmektedir."[127] Fakat Harâbî Divânı'nda Hüseyin isminde bir çocuğa dair kayıt yoktur.

Fakirlik ve sıkıntı içerisinde bir yaşam sürmüştür. Vahit Lütfî "ufak bir tekaüt maaşı ile geçinmek zorunda kalması ve ihtiyaç sebebiyle evinde cemler düzenlediğini"

---

121 Bölükbaşı R. T., agm, s 2

122Bu konuda bk. "Dili ve Üslubu" başlıklı bölüm

123 [Ergun] S.N.,"Edib Harâbî" Milli Mecmua, C X, S 109, İstanbul, 1928, s 1752

124 Gemilerde yazışma yapan kayıtları tutan kâtip.

125 Bk. [Ergun] S.N, agm; "Edib Harâbî", TDVIA, C X, s 422; Gölpınarlı A., Alevî-Bektâşi Nefesleri, İstanbul, 1963, s 12; HD (200, 52, 324)

126 HD (Dizinden sonraki sayfa)

127 [Bölükbaşı] R. T., agm, s 3

belirtmektedir."[128] Turgut Koca Harâbî'nin Deniz Levazım Binbaşılığından emekli olduğunu aynı zamanda Hacı Bektâş Postnişini Türbedar Mehmed Baba'dan babalık icazeti aldığını ve Feylesof Rıza Tevfik'in mürşidi olduğunu[129] belirtir. Şair 1916 yılında ölmüştür. Fakat mezarının nerede olduğu ve ne şekilde öldüğü hakkında elimizde hiçbir bilgi yoktur.[130]

## II- MELÂMÎ-HARÂBÂTÎ-BOHEM ÇİZGİDE EDİB HARÂBÎ

Edib Harâbî'nin Divânı'ndan ve arkadaşlarının anlatımından onun "nevi şahsına münhasır" karakterine dair ilgi çekici bilgiler vardır. Biyorafisinden öğrendiğimiz gibi o "17 yaşında Mehmed Ali Hilmi Dedebaba'dan nasip alarak Bektâşî tarikatına girmiştir." Harâbî bu durumu " bir yeniden doğum anı" olarak değerlendirmektedir (HD: 432/2). Bu mistik tecrübeye geçiş, onun varlık ve kavrayış alanına önemli bir açılım getirmiştir.

Harâbî, Bektâşî tarikatı içerisinde "harâbâtî" çizgi diye tanınan cezbeci bir akımın temsilcisidir. Muhiddin-i İbn-i Arabî'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücûd nazariyesi tarihsel süreç içerisinde sufî önderlerin farklı yorum keşif ve tecrübeleriyle zenginleşmiştir. Vahdet-i vücûd nazariyesi a-) varlık ve Tanrı'nın yaratan ve yaratılan diye iki ayrı kategori olduğunu savunanlar b-) varlık ve Tanrı'nın birbirinden bağımsız olmadığı varlığın tek olduğunu savunanlar diye iki ana gruba ayrılır.[131]

Harâbî bu ayırımda varlığın birliği (vahdet-i mevcûd) görüşünü savunan ve tarihsel çizgide Cüneyd-i Bağdâdî, Hallâc-ı Mansur, Şihabeddin-i Suhreverdî-i Maktûl, Bedrettin Simâvî gibi cezbeci sufîlerin temsil ettikleri geleneğe mensuptur (Ayrıca bk. HD: 147/3). Bu gelenekten beslenmesinin yanısıra dahil olduğu Bektâşî tarikatı teolojik çerçeve olarak bâtınî geleneğe mensup bir harekettir. Bektâşî tarikatı içerisinde bu hareket harâbâtî çizgi olarak adlandırılır. Tarihsel olarak melâmetî tavırla paralelliği olduğu söylenebilir. Harâbî bu paralelliği aşağıdaki dörtlüğünde ifade etmektedir

---

128 Salcı V.L., "Edib Harâbî", Yeni Türk Mecmuası, S 78, İstanbul, 1939, s 219

129 Koca T., Onaran Z., Güldeste, Ankara, 1987, s 152

130 Edib Harâbî'nin ölümü ve mezarı hakkında araştırmacı-yazar Şevki Koca yaptığımız görüşmede Harâbi'nin İttihat ve Terakki Fırkası'nın iş başına gelmesinden birkaç sene sonra bu fırkaya uygulamalarından dolayı muhalefet ettiğini ve onlarla sürtüşmeye girdiğini, bu nedenle fail-i meçhul bir cinayetle öldürülmüş olabileceğini belirtmiştir. Harâbî'nin şiirleri arasında muhalefet anlamına gelecek bir ifade yoktur. Bu nedenle söz konusu iddia çok zayıf bir ihtimaldir.

131 Bu konuda bk. Sunar C, Ana Hatlarıyla İslâm Tasavvufu Tarihi, AÜİFY, Ankara, 1978

Her bir tarıḳatten istifā ittim
Tarīḳ-i Ḫüdāʿ ya ilticā ettim
Ey Harābî haḳḳa iktidā ittim
Şükür bektāşü'l melāmi oldum (HD:454/4)

Melâmîlik; hicri II. asırda tekke ve dergâhların kurulmasıyla başlayan tasavvufî gelenek içerisinde sufîlerin taclarını, hırkalarını, iktidara satıp vakıftan geçinmelerine, halka büyük görünmelerine karşı, tasavvufun içinden patlayan bir reaksiyondur. İlke olarak halktan ayrılmaları, Tanrı'ya ulaşmanın zikirle, rüyalarla, geleneklerle, törenlerle olamayacağını, bu amaca gönül alçaklığı, halka hizmetle erişileceğini kabul etmişlerdir. Kınanmak onlar için iftihar vesilesidir.[132] Harâbî, Divânında bu üç akımı da benimsediğini "şükür bektâşiyü'l-melâmî oldum" (HD: 454/4) ve "bu harabât alemini cennete değişmeyeceğini" (HD 309/3) söyleyerek belirtmektedir.

Bu zengin mistik altyapı Harâbî'de ilginç bir sentez şeklinde ve farklı bir dinî tecrübe olarak ortaya çıkmaktadır. Bu duruma Mircae Eliade'nin dinî fenomenleri tahlil ettiği hermeneutik bakış açısıyla dinî fenomenlerin indirgenemezliği ilkesi çerçevesinde yaklaşmamız gerekir. Eliade kuralcı yargıları bir kenara koyarak başkaları tarafından yaşanmış tecrübeleri iyi niyetle anlamaya çalışmanın gerekliliği ve her dinî tecrübenin kendi diyalektiği içinde bir gayesinin olduğunu, asıl olanın bunu yakalamak olduğunu belirtir.[133]

Bu teorik bilgiler ışığında Edib Harâbî'ye baktığımızda fikrî altyapısını oluşturan melâmet ve harâbât gibi sıradışı bilgi ve deneyimler kümesinin onun cezbeci kişiliği ile ahenk sağladığını görmekteyiz. Bu çerçevede R. Tevfik'in anektodları bizim için aydınlatıcı mahiyettedir. "Evvelâ pek iyi kalpli ve hayırhah bir adamdı. Fakir olduğu halde gönlü gâni idi. Dünyada hiçbir dostunu taciz etmemişti. Tam manasıyla dervişti. Fazla olarak cesur bir mücahitti. Taassup erbabına karşı hiçbir kimseden çekinmeyerek itikadınca hak bildiği yolu cesaret ve gayretle müdafa eder açık söylerdi. Yabancıların Bektâşî sırrı dedikleri şeyi nefeslerinde bütün açıklığıyla ifşa ederdi."[134]

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Harâbî doğru bildiğini ifade etmekten hiçbir zaman çekinmez. Zaten Divânı bunun örnekleriyle doludur. Sıradan dinî anlayışları bir anda ters yüz eder, "Hakk'ın tecellisi olduğunu, şekilci ibadetin boş ve anlamsız olduğunu büyük bir açıklıkla vurgular" (HD: 208/2, 492/4, 461, 453). Kendisinin içinde bulunduğu Bektâşi tarikatındaki birtakım aksama ve yanlışları büyük bir

132 Gölpınarlı A., Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, İnkılâp Yay., İstanbul, 1969, s 242

133 Tacou C, Din ve Fenomenoloji Mircae Eliade'nin Eserlerine Toplu Bir Bakış, İz Yay., İstanbul, 2000, s 68-70

134 Bölükbaşı R.T., agm, s 2-3

açıklıkla çekinmeden hicveder (HD: 248, 112, 106, 284). Harâbî bu noktada geleneksel tutum ve değerlendirmelerle çatışma halindedir. Toplumu karşısına alma riski vardır. Burada büyük bir cesaret örneği sergiler. Bu durum Rallo May'in "algılama cesareti veya moral cesaret" tanımlamasına denk düşer.[135]

Vahit Lütfî'ye göre Harâbî "eserlerindeki muvaffakiyetini babalığında gösteremiyordu. Babalık yapması edebî şahsiyetini bozuyordu, hafif meşrepliği kendisinde manevî yükseklik hasıl edemiyordu. Meclislerinde, cemlerinde mutad olan rindlik sonlara doğru yayından fırlıyor, kendisi başta olmak üzere adab-ı muaşereti bozuyorlardı."[136] Bu yönüyle Harâbî'yi Batı geleneği içerisinde kurulu toplumsal düzen ve kurallara bir tepki olarak doğan ve her türlü tasa ve endişeden uzak 'bohem' insan figürüne benzetmek mümkündür. Neşe ve zevk bu rind meşrep çevre için bir tarzdır. Psikologlara göre alkol insanda baş dönmesi, gevşeme ve rahat soluk almaya yol açar. İnsanlar başka zamanlarda söyleyemeyecekleri şeyleri söylerler; daha sosyal ve cömert olurlar. Kendilerine güvenleri artar.[137] Bu sıradışı bilinç düzeyine yükselme durumu Harâbî'nin üslûbu açısından da son derece elverişli bir durum yaratır. Çünkü tavır, eylem ve söylemlerinde sıradışılık hep ön plandadır.

M. Halit Bayrı maddi zorlukların Harâbî'yi psikolojik olarak yıktığını belirterek "yaratılışı itibarı ile içkiye, sevgiye, saza, sohbete, hasılı dünya nimetlerinin hepsine çok düşkün olan Harâbî için yoksulluk katlanılmaz bir felâket halinde görülmüş, o cihetle şairin devranın derd-i kahrından, cihanda irfan ve kemal sahiplerinin kıymeti bilinmediğinden, parası olmayana hiç kimsenin selam bile vermediğinden ağlayan bir dille durmadan şikâyet ettiğini" ifade eder.[138]

Edib Harâbî hiciv ve mizâh anlayışıyla yaşadığı sürece insanlara ve değerlere karşı hep muhalif bir tavır koyar. Bu çerçevede öfkesini arttırarak kaba bir argoya yöneldiği olmuştur. Tarihsel olarak kalenderî tavrın içinde yaşadığı Bektâşilikten aldığı bu keskin muhalif tavrı kendi sosyal misyonu ile bütünleştirerek bir dava adamı portresi oluşturmuştur. Yaşadığı mistik tecrübe ve şairliği mahiyet itibarıyla yaratıcılıkla beslenen uğraşlardır. Bunu Harâbî Divânı'ndan takip etmek mümkündür. Tasavvufî misyonu edebiyatla bütünleştirmiş ve edebiyatı felsefesini telkin için bir araç haline getirmiştir. Yaratıcılık kavramını akademik düzeyde araştıran J.P. Guilford "onaylayıcı ve muhalif düşünme" diye iki temel düşünme biçimi tanımlar. Onaylayıcı düşünmeyi, temelde çoğu insanın düşündüğü şeyleri tekrarlamak, muhalif düşünmeyi ise

135 May R., Yaratma Cesareti (Çev. Alper Oysal), Metis Yay., İstanbul, 1998, s 44

136 Salcı V.L., agm, s 218-219

137 Atkinson R., Psikolojiye Giriş (Çev. Yavuz Alogan), Arkadaş Yay., Ankara, 1999, s 206

138 Bayrı M.H., "Edib Harâbî III", Folklor Postası, S 19, s 9, İstanbul, 1946

çoğunluğun düşüncelerinden tamamen farklı, yeni düşünceleri ortaya çıkarmak diye ifade eder. Yaratıcı kişilerin daha bağımsız, rahattan uzak, otoriteye karşı direnen, genellikle ayrıntı ve rutin işleri sevmeyen kimseler[139] olduğunu söyler.

Edib Harâbî kendi çağında bir kalender, dünyevî ikbal ve endişeleri terk etmiş bir melâmî, zevk ve muhabbet düşkünü bir bohem, kendisini toplumsala adayan bir mücadele adamı, felsefe ve inancını tebliğ eden bir mürşid olarak uçlarda salınmanın verdiği cezbe ile var olabilen bir karakter olarak düşünce ve edebiyat dünyamızda yer almıştır.

## III- ŞAHSİYETİNİN OLUŞUMUNDA SOSYAL ÇEVRE VE İNSAN

### 1- Bektâşîlik Geleneği ve Bir Kimlik Mekânı Olarak Şahkulu Sultan Dergâhı

Önemli ölçüde sözlü kültür geleneği içinde yaratılmış olması ve kuşaktan kuşağa aktarımda sözlü öğretinin teorik, teolojik (yazılı) formların önünde olması sebebiyle mesele bir hayli karmaşıktır. Farklı dinî unsurları ve inanç pratiklerini bünyesinde barındırması itibarıyla bağdaştırmacı bir doğası vardır. Eski Türk dini, Şamanizm, Zerdüştlük, Kalenderî, Haydârî, Edhemî, Vefâî gibi birçok din ve mezhepten unsur ve etkileri bünyesinde barındırır. Türklerin Şamanizm'den İslâmiyet'e geçiş sürecinde Bektâşîlik ve Alevîlik önemli bir nirengi noktasıdır.

A. Yaşar Ocak X. yüzyılda başlayan ve günümüze kadar gelen bu sürecin, İslâmiyet'i benimsemeye başlayan, ancak ondan önce mensup oldukları Gök Tanrı, tabiat ve atalar kültleri gibi eski Türk inançlarıyla Şamanizm, Budizm, Zerdüştlik ve Maniheizm gibi dinlerin miras bıraktığı inançların etkisi altında yeni bir dini kabul edip kısa zamanda kendi sosyo-ekonomik yapılarına uyduran göçebe Türklerin tarihi olduğu kanaatindedir.[140]

Türklerin kitleler halinde Anadolu'ya yerleşmelerine paralel olarak Bektâşîlik Anadolu'da, Sulucakarahöyük'te (Hacıbektaş) kurumsal olarak gelişmeye başlamıştır. Anadolu'nun fethi ve İslâmlaştırılması sürecinde diğer alperenlerle birlikte mücadele etmişlerdir. XV. yüzyıla gelinceye kadar Bektâşîlik ve Alevîlik içerisinde Şîî ve on iki imamcı görüşler hemen hemen yok gibidir. Bu tarihten itibaren söz konusu unsurlar Bektâşilik içerisine girmeye başlarlar. Bektâşilik Alevîlik gibi soy esasına göre işleyen bir yapıya sahip değildir. Diğer tarikatlarda olduğu gibi bu tarikata da farklı kökenlerden

139 Wilcox Lynn, Sufizm ve Psikoloji, (Çev. Orhan Düz), İnsan Yay., İstanbul, 2001, s 106

140 A.Yaşar Ocak, Alevilik-Bektaşilik Hakkında Son Yayınlar Üzerine Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler I" Tarih ve Toplum., (Temmuz 1991), S 91, s 24

insanların girebilmesi mümkündür. Bektâşilik daha çok kent muhitlerinde gelişmiş ve bu özelliği ile yazılı kültür ortamından daha fazla etkilenmiştir. İstanbul'un ve ardından Balkanların fethi ile beraber gelenek Yeniçeriler ve dervişler vasıtasıyla bu bölgelere taşınmıştır.

İstanbul'un çevresindeki en eski Türk eserlerinden birisi olan Şahkulu Sultan Dergâhı[141] 1329'da Osmanlıların galibiyeti ile sonuçlanan Palekanon Meydan Savaşı'na müteakip Orhan Gazi tarafından bir Ahî zaviyesi olarak kurulmuştur. Orhan Gazi'nin dedesi olan Şeyh Edebâli'nin yeğeni Ahî Ahmed'in zaviyenin ilk şeyhi olduğu ileri sürülmektedir. Gaziyân-ı Rum ve Abdâlân-ı Rum zümrelerinin Kartal-Üsküdar hattında kurdukları tekkeleri ve Şahkulu Dergâhı Bizans'ı gözetlemekle yükümlü ileri karakol niteliğindeki kuruluşlardır. Ankara bozgunundan sonra (1402) Gebze'nin batısındaki Osmanlı topraklarının Bizans'a terk edilmeleri sonucunda, civarında bulunan diğer zaviyelerle beraber burası da ortadan kaldırılmış, tekkenin şeyhi Şahkulu Sultan ve 40 müridi burada şehit olmuşlardır. I. Mehmed Çelebi burayı alarak Şahkulu Sultan Tekkesi'ni yeniden ihya etmiştir. Şahkulu Sultan'ın hayatı ve kişiliği hakkında tarihsel bir bilgi ve belge mevcut değildir. Hakkında anlatılanlar menkabelere dayanır. Şahkulu Sultan Tekkesi XV. yüzyılın sonlarına doğru Yeniçeri Ocağı'nın da etkisiyle Bektâşilere intikal etmiştir. Şahkulu Sultan Tekkesi Bektâşiliğin İstanbul'daki âsitanesi, bu tarikatın Osmanlı topraklarındaki bütün tekkeleri içinde en önemlilerinden birisi olarak varlığını sürdürmüştür. Mücerred kola bağlı Bektâşiler arasında Kırşehir'deki pir evi ve Dimetoka'daki Seyyid Ali Sultan Tekkesi'nden sonra üçüncü sırayı işgal eder. 1826 yılında Yeiçeri Ocağı ile birlikte Bektâşiliğin de lağvedilmesi üzerine Şahkulu Tekkesi Nakşibendilere devredilmiştir. Sultan Abdülaziz'in tahta çıkmasından sonra (1861) Bektâşîlere daha hoşgörülü davranılmaya başlanmış, Nakşibendî adı altında kendi geleneklerini yaşamalarına göz yumulmuştur. Bu tarihten itibaren tekkede yeniden bir canlanma olmuş, özellikle Mehmed Ali Hilmi Dedebaba zamanında yoğun bir imar faaliyetine girişilmiştir.[142] Şahkulu Dergâhı'nın Bektâşî geleneği içerisinde en önemlilerinden biri olduğu R. Ekrem Koçu tarafından da teyit edilen bir husustur.[143]

Bektâşî tarikatı için önemli bir mekân olan Şahkulu Sultan Dergâhı Edib Harâbî'nin de mensubu olduğu bir kurumdur. Mehmet Ali Hilmi Dedebaba'nın müridi olan Edib Harâbî'nin onun gibi Sünnî gelenekten gelen bir kişi olması kuvvetle muhtemeldir. Vahit Lütfî Salcı Mehmet Ali Hilmi Dedebaba'nın görevde olduğu bu

---

141 Dergâhın mimari sanatsal ve teknik özellikleri ile ilgili olarak bk. Vatin N., "Merdivenköy-Bektâşî Tekkesi, (Çev. Cem Erseven)", Nefes, S 18, İstanbul, 1995, s 34-35

142 DBİA, "Şahkulu Sultan Tekkesi", C 7, s 128-129

143 Koçu R.E., "Bektaşî Tekkeleri", İstanbul Ansiklopedisi, C V, s 2447

dönemin geleneksel Bektâşi müziğinin ve edebiyatının klâsik, ağdalı divân edebiyatı tesirine girdiği bir dönem olduğu görüşündedir.[144]

Şahkulu Sultan Dergâhı Jann Assmann'ın deyimiyle Harâbi için bir kimlik ve hatırlama mekânıdır. Assmann hatırlama mekânını her grubun ve inancın, kendi özel anılarını, kendi özel biçimleriyle mekânsallaştırdığı ve anıtsallaştırdığı yer olarak tanımlar. Ona göre bellek ve hatırlamanın öznesi her zaman tek tek bireylerdir, ama onlar anılarını kurgulayan çerçeveye bağımlıdırlar. Bellek belli bir kişide, onun iletişim sürecine katılımı sayesinde gelişir. Bu olgu kişinin, aileden dinî ve ulusal topluluklara kadar çeşitli sosyal gruplara dahil oluşunun bir sonucudur.[145]

Harâbî Bektâşî geleneğinin kültürel mirasını (grup belleğini) ağırlıklı olarak sözlü kültür ortamı içerisinde "irşâd ve tebliğ" ilkesine bağlı olarak edinmiştir. Geçmişin bu zengin bilgi, birikim ve düşüncesini kendi karakter ve meşrebince işleyerek kişiliğini ve sosyalleşme sürecini tamamlamıştır. Döneminin yazılı kültür ortamına olan temayül Harâbî'ye de tesir etmiştir. Şiirlerinde (HD: 357) bunu takip etmek mümkündür. Pozitivist ve materyalist felsefeyle tanışmaya başladığımız XIX. yüzyılda varlığın kökenine ilişkin tartışmalara Harâbî kendi mizâhî anlayışı çerçevesinde katılır.

**2- Namık Kemal ve Mehmed Ali Hilmi Dedebaba**

Namık Kemal, Harâbî'nin çocukluk döneminde ilk olarak karşılaştığı önemli fikir ve sanat adamlarından biridir. Rıza Tevfik "Harâbî'nin Namık Kemal'in manevi evlâdı olduğunu, ondan himaye ve destek gördüğünü" belirterek bu karşılaşmaya tanıklık eder.[146] Harâbî'nin hayatında bu karşılaşmanın tesirlerini takip etmek mümkündür. Namık Kemal (1840-1888) o dönemde sosyal ve siyasal faaliyetleri edebî kişiliği ile ülke gündemini işgal eden, kitleleri coşkuyla peşinden sürükleyebilen bir aydındır. Fransız İhtilâli'nden sonra ortaya çıkan "eşitlik, hürriyet, adalet, demokrasi gibi kavramları kamuoyu gündemine yazıları ile taşıyan Namık Kemal, bu mücadelesi sonucunda idare ile sürekli bir sürtüşme halindedir. Sürgünler, cezalar, takibatlar ard arda gelir fakat hiçbir güç onu doğruyu söylemekten alıkoyamaz."[147]

Namık Kemal'in bu doğru bildiğini cesaretle söyleme karakteri onu bir "rol model" olarak gören Harâbî için de vazgeçilmez bir ilke olmuştur. Harâbî de içinde bulunduğu sürece ve çevresine karşı hiç çekinmeden en keskin eleştirileri yöneltebilmiş, kendi inanç ve fikirlerini büyük bir cesaretle ortaya koyabilmiştir.

144 Salcı V. L., Gizli Türk Halk Musikîsi ve Türk Musîkisinde Armoni, Numune Yay., İstanbul, 1940, s 14

145 Assmann J., Kültürel Bellek, (Çev. Ayşe Tekin), Ayrıntı Yay., İstanbul, 2000, s 39-57

146 Bölükbaşı R.T., agm, s 3

147 Ekiz O. N., Namık Kemal Hayatı Sanatı ve Eserleri, Gökşin Yay., İstanbul, 1984, s 9-18

Namık Kemal çocukluğundan itibaren özel derslerin de yardımıyla kendi kendisini yetiştirmiş bir insandır.[148] Resmi bir eğitimi yoktur. Bu hususuyla Harâbî ile benzeşirler. O da gelenek içerisinde kendini yetiştirmiş, çok az eğitim görmüş bir kişidir.

Necip Fazıl, Namık Kemal'i değerlendirdiği eserinde "Namık Kemal içtimaî bir vaizdir. Şiiri de, tiyatroyu da, nesri de vaaz kürsüsü olarak seçmiştir. Onun içindir ki bu aletlerdeki derinliğine telkin planını dolduramamış, genişliğine tebliğ planını baştan başa kaplamıştır"[149] tespitiyle onun toplumsal rolünü ortaya koyar. Bu cepheden de Harâbî ile Namık Kemal'in paralellikleri olduğunu görmekteyiz. Harâbî de şiiri kendi fikir ve düşüncelerini ifade edebilmek, 'tebliğ ve irşadını' etkili kılabilmek için bir vasıta olarak seçmiştir. Bu itibarla bazen estetik ve edebî kıymeti yüksek şiirler ortaya koyabilmişse de genel olarak şiiri sanat ve estetik yönünden zayıftır.

Irene Melikoff, Namık Kemal'in Bektâşî bir ailede doğduğunu ve kendisinin de Bektâşîlikle ilgisi olduğunu vurgular.[150] Başka kaynaklardan teyit edemediğimiz bu bilginin doğru olduğunu varsayarsak Harâbî ve Namık Kemal'in tasavvufî bakış açısı itibarıyla da ortak bir zeminde olduklarını söyleyebiliriz.

Edib Harâbî'yi yaşamında derinden etkileyen ikinci şahıs Mehmed Ali Hilmi Dedebaba'dır. Mehmet Ali Hilmi Dedebaba köken itibarı ile Sünnî bir aileye mensuptur. "Güngörmez Camîi imâmı Nuri Efendi'nin oğludur. İlk olarak Nakşibendi tarikatına mensup olmuştur. 1842 yılında İstanbul'da doğmuştur. Ailesi Şahkulu Sultan Tekkesi postnişini Hasan Baba'dan, kendisi de Aşçı Baba'dan el almıştır. 1863'te Şahkulu Sultan Tekkesi'nde posta oturmuştur. Aynı yıl Hacıbektâş'ta Sersem Ali Dedebaba'yı ziyaret etmiş, 1869 yılında tekrar Hacıbektaş'a gidip Selanikli Hasan Dede'den feyz almıştır. 1907 yılında İstanbul'da ölmüş olup tekkenin haziresinde gömülüdür."[151]

1826'da Yeniçeri Ocağı ve Bektâşi tarikatının kaldırılmasının ardından Sultan Abdülaziz'in himayesinde Bektâşî tarikatı Nakşibendî görünümü altında tekrar faaliyet göstermeye başlamıştır. Asayiş ve kontrol kaygısı dolayısıyla bütün Bektâşî tekkelerine idareye yakın Sünnî-Nakşî kökenli şeyhler idareci olarak atanmışlardır. Mehmed Ali Hilmi Dedebaba'yı da bu çerçevede değerlendirmenin doğru olacağı kanaatindeyiz. Onun Sünnî kökenden gelen bir mürşid olmasının yine Sünnî

148 age, s 10

149 Kısakürek N.F., Namık Kemal, Sebil Yay., İstanbul, 1966, s 299

150 Melikoff İ., "Namık Kemâl'in Bektaşiliği ve Masonluğu", Tarih veToplum, S 60, 1998, s 17-19

151 TDEA, "Hilmi Dedebaba", C V, s 225

gelenekten geldiğini ifade eden Edib Harâbî'nin bu tarikata intisabında önemli bir olgu olduğunu düşünmekteyiz . Harâbî bir nefesinde:

Berzahtan ḳurtuldum çıḳtım aradan

Onyedi yaşında doğdum anadan

Muhammed Āli Hilmi Dede Babadan

Çoḳ şükür hamd olsun geldim imḳāne (HD:432/2)

ifadeleriyle Mehmed Ali Hilmi Dedebaba'ya olan bağlılığını büyük bir iştiyakla vurgulamaktadır. Yeniden doğumunun vesilesinin Dedebaba olduğunu belirtir. Mehmed Ali Hilmi'nin Sünnî gelenekten gelmesi ve İslâmî konulardaki yüksek ilmî bilgisi tarikatın eğitim ve formasyonuna da yansımıştır. Bu devreden itibaren Bektâşî tekkeleri musîkî ve edebî tavır olarak klâsik geleneğe yaklaşmışlardır.

**3- Şair Olarak Etkilenmeleri, Diğer Şairlere Etkileri**

Edib Harâbî'nin ilk olarak karşılaştığı şair ve aynı zamanda hâmisi olan Namık Kemal'dir. Onu fikir, aksiyon ve tavır olarak takdir edip örnek almasının yanısıra şairliğinden de etkilenmiştir. Namık Kemal'in coşkulu ve tebliğci, didaktik üslûbu Harâbî'nin üslûbunun oluşumunda etkili olmuştur. Divânında Namık Kemal'in "Olmaḳta tecelli bana feyż-i hüsnümden/ Envār-ı Ḫüdā düşdü dile şūh-ı senemden" diye başlayan gazelini tahmis ettiğini görmekteyiz (HD: 353).

Harâbî ayrıca vahdet-i vücûd nazariyesinin kurucusu Muhiddin-i İbn-i Arabî'nin kavram ve simgelerini Nesimî'yi hatırlatan cezbeci bir coşkuyla dile getirir.

Mehmet Ali Hilmi Dedebaba'nın ağdalı ve Arapça ve Farsça kelimelerle örülü üslubunun Edib Harâbî'ye tavır olarak yansıdığını söyleyebiliriz. Buna ilâveten Vahit Lütfü Harâbî'nin Tekirdağlı şâir Sulhî'den de etkilendiğini ve şairlik hususunda Sulhî ile tartıştıklarını, bu tartışmaların birinde Harâbî'nin kızarak Sulhî'yi evden kovduğunu belirtir.[152]

Harâbî'den sonra etkileri sözlü gelenekte devam edegelmiştir. XX. yüzyıldan itibaren bu gelenekte yazılı eser (şiir) ortaya konulmaması etkileri hususunda sağlıklı bir takip yapabilmemizi güçleştirmektedir. Kaynaklar nefeslerinin Anadolu'nun en ücra köşelerindeki Bektâşî mahfillerinde bile bilindiğini belirtir. Fakat bu gelenek üzerindeki tesirlerini tespit edebilmek bu sözlü geleneği cönklerden toplayarak incelemekle mümkün olacaktır ki ayrı bir çalışma olacak kadar kapsamlı bir konudur.

152 Salcı V.L., agm, s 219

# İKİNCİ BÖLÜM
# HARÂBÎ'NİN ŞİİR DÜNYASI

## I- BEKTÂŞÎ TEOLOJİSİ IŞIĞINDA EDİB HARÂBÎ'NİN İSLÂM'I ALGILAYIŞI

### I- Allah

İslâm dini ve bu dinden feyz alarak kurulmuş bulunan tarikatlarda "Allah" kavramı merkezi bir konumdadır. İslâmî inanç sistematiğini bir piramit gibi kabul ettiğimizde "Allah" bu hiyerarşinin tepe noktasındadır. İnsan muhayyilesi Allah veya terminolojik ifade ile Tanrı kavramını tasvir ve temsil etme ihtiyacını hisseder. Tarihî süreç içerisinde birçok ilkel ve mütekamil din mensupları bu anlamda hayali veya fantastik birçok imaj ve idol (metafor) kullanmışlardır.

İslâm felsefesine göre Allah zorunlu varlıktır (Vacibu'l-vücūd). Sadık Kılıç'a göre bu sembol ve tasarımlar çerçevesinde İslâm dini ev imgesini kurgulamıştır. Bu evin görünmeyen bir sahibi ve orada oturanı bulunmaktadır. Eğer bir müslüman Allah evi önünde secde ediyorsa, bütün dünya hemen anlar ki secde ve ibadetin konusu hiçbir surette bu evin binası değildir; aksine bu ibadet fiillerinin yegane konusu, bu evde oturandır. Bu ilk eve, Kâbe'ye[153] yöneliş, kalbî bağlanmanın jestlerle ifadesidir.[154]

Harâbî İslâm düşüncesinin bu zengin düşünce mirasından aldığı ilhamla kendi orijinal söyleyişini kurar. Allah'ı farklı isimleri ile telaffuz eder. En fazla 'Hak' ismini terennüm eder. Bunun yanısıra Mevlâ (HD: 302/1), Hüdâ (HD: 239/2), Rahman (HD: 245/1), Rab (HD: 275/1), Kerim (HD: 363/2), Hallâk (HD: 363/7), Bârî (HD:

---

153 "Kendisine yönelmekte olduğun Kâbe'yi Biz, Peygamber'e uyanları bilelim diye yaptık." (Bakara, 143).

154 Kılıç S., İslâmda Sembolik Anlatım, İnsan Yay., İstanbul, 1995, s 219

480/2), Settâr (HD: 481/5), Ekber (HD:441/2) isimlerini de aynı anlamda, farklı bağlamlarda kullandığını görmekteyiz.

Harâbî'nin Allah kavrayışı sahip olduğu bâtınî formasyon ve "kendi meşreb ve birikimi" gereği İslâm tarihindeki Tanrı-âlem münasebetini sistemleştiren vahdet-i vücûd anlayışıyla zaman zaman örtüştüğü gibi bazı meselelerde ondan ayrılır. Vahdet-i vücûdda Tanrı zat itibarıyla aşkın, isim ve sıfatlar olarak içkindir.[155]

Vahdet-i vücûd teorisinde 'mutlak varlık' sadece Tanrı-âlem münasebetinin değil bütün sistemin merkezi konumundadır. Ontolojik olarak "Vücud/Varlık" birdir. Buna 'mutlak birlik' de denilebilir. Hakikat olan tek bir vücud vardır o da Allah'ın vücududur. Eşyanın ayrıca bir vücudu yoktur. Bütün varlıklar mutlak vücud (Allah'ın) 'isim ve sıfatlarının tezahür ve tecellisinden' ibarettir. Bu durum felsefi problematik olarak varlık meselesini kesin bir çözüme kavuşturur.

Edib Harâbî'nin de dahil olduğu 'bâtınî ve heterodoks' bakış açısında durum biraz daha farklılık arz eder. Varlığın birliği meselesinde vahdet-i vücûd çizgisiyle aynı noktada olmakla beraber eşyanın/varlığın zuhuru konusunda farklı görüşleri vardır. Bu bakış açısına göre 'tecelli' veya vücudun birliği ilkesine 'zat' da dahildir.

Harâbi'nin şiirlerinden hareketle bu farklılıkları şu şekillerde görmekteyiz;

Harâbî 'müslümanları' âleme aşkın bir idrak penceresinden bakmaya davet eder. Görüntünün izafiliğinden ve yanıltıcılığından bahseder.

Vāizin bezmin görüb aldanmayın zinhār ana

Ey müselmānlar kaçın şeytānlar olmuş yār ana

Dem urur Āllahdan Āllah bilmez kandedir

Ger bilseydi ḳıblegāh olmazdı bir divār ana (HD:57/1-2)

Birinci beyitte Harâbî geleneksel edebiyatımızdaki 'rind-zâhid metaforunu' çağrıştıran bir söyleyişle müslüman-şeytan tezatı üzerinden bir anlatıma yönelmiştir. Karşılaşma (Vaiz + Şeytan =Yar =Aldatan: Müslüman/saflık masumiyet) planındadır. Vaiz imgesi ile Harâbî dinin verili olan şekli unsurlarına atıf yapar.

İkinci beyitte bu durumu daha açık bir şekilde ortaya koyar. "Vaiz" Allah'tan bahseder fakat mahiyet olarak bahsettiği şeyin idrakinde değildir. Kendi dar istidat ve anlayışı ile onu kavramaya çalışır. Oysa ki Allah onun tevehhüm ettiği şeylerden daha farklı bir konumdadır. İkinci beyitin ikinci mısrasında Harâbî "eğer 'vaiz' Allah'ı gerçekten bilse, secde ettiği şeyin (mihrabın) taş, duvar olmadığının bilincinde olması gerektiğini" belirtir. Bâtınî anlayışta namazda yapılan secde yalnız Allah'a olur. Mihraba ve Kâbe'ye olmaz. Kıbleye doğru yönelmemiz bize emredildiğinden

155 Erdem H, Panteizm ve Vahdet-i Vücud Mukayesesi, KBY, Ankara, 1990, s 34

dolayıdır. Allah'ın halifesi ve vekili Âdem'dir. Gerçek Kâbe Âdem ve gerçek kıble cemâl-i Âdem'dir. Bu sebeple Hak mürşid-i kâmilde tecelli ettiğinden secde ancak ona yapılır. Burada "ben arşa, kürse sığmadım ancak müminlerin kalbine sığdım" ayetine atıf yaparlar.[156]

Harâbî'ye göre insan yaratılış imkân ve özellikleri ile 'Allah' ile bütünleşme 'Hak ile hak olma' potansiyeline sahiptir. Çünkü insan yaratılışı itibarıyla tanrısal bir öz taşır. Tanrı ona kendi nefesini üflemiş ve cüzi irade ile donatmıştır. Tanrı'ya yükseliş 'mi'râca' benzetilir. Kainatta ve 'kâmil insanda' cemâlini ve kemâlini temaşa eder (HD:249/2) "Hak kıblesi cemâldir." (HD:346/6) "Hakk bu nedenle insanın özündedir." (HD:433/3) Kişi bu yaratılış sırrını idrak ederek tanrısallık gerçeğini kavrayabilir. Kendisinin bunu gerçekleştirdiğini ileri sürer. "Hakk'ın kendisine Mi'râç etmesini" (HD:208/2), "Hak'la kendisinin gayrı olmadığı" (HD:491/4) görüşlerini bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

"Azimmüşşandır. Mekansızdır, kayıttan azadedir. Fail, mefūl, doğuran, doğurtan, ölen, öldüren" her şey O'dur (HD:460). O her türlü insani algılayışın ötesindedir (HD:458). Bu sebeple insan ve cüzi irade külli iradenin tasarrufundadır.

Harâbî İbn-i Arabî'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücûd anlayışını zaman zaman cezbeci sofileri (Bayezid-i Bistamî, Cüneyd-i Bağdadî, Şihabeddin-i Suhreverdi, Hallac-ı Mansur'u) aşan bir 'şatahat-ı sofiyane' eda ve de zaman zaman panteist bir coşkuyla bu meseleleri ele alır.

Harâbî'ye göre Allah'tan başka varlık/mevcud yoktur.[157] Kâinat sürekli bir oluş ve görünüş halindedir. Bu deveran süreklidir. Oluş ve görünüşler Allah'ın 'kün' emriyle 'ayan-ı sabite' den ayrılıp cisim libasını giyerler. 'Kaf u Nun Hitabı İzhar Olmadan' dizesiyle başlayan ünlü nefesinde (HD:494) ve Vahdetnâme'de (HD:449) bu görüşler bir manifesto niteliğinde terennüm ve tebliğ edilir. Harâbî yaratılış sırrını basamak basamak yalınkat gibi görünen bir söyleyişle ama bu yalınkatlığı 'Melâmî-Bektâşî metaforunun' çok katlı anlamlar içeren simgeselliği ile örterek, bazen senli benli bir samimiyet bazen hakimâne, sorgulayan bir tavırla 'ehline/âriflere ifşa' etmektedir.

Harâbî'ye göre başlangıçta yalnız Allah vardı (Ahadiyet makamı). Yaratılış yani 'kün' emri verilmeden bütün mevcud O'nun vücudu ile mündemiçti. Diğer bir deyişle Allah varlığın '*prima materia*'sıdır. Bir insan olarak kendisini de bu çerçevede değerlendirir. "Kün" emri ile yaratılış kademe kademe gerçekleşmeye başlar. Bu itibarla kendisinin de Allah'tan gelen bir varlık olduğunu düşündüğünden bütün bu

156 Koca Ş., Melâmî-Bektâşî Metaforunda İrşad Paradigması Mürg-ı Dil, Nazenin Yay., İstanbul, 1999, s 36

157 Harâbâtî Bektâşilikte bu ilke "Lā mevcud illā hū" şeklinde sloganlaştırılmıştır.

oluşum sürecinin faili ile aynı kaynaktan geldiğini belirtmek ister. "Hak kendisini halka bildirmek için insanı kendine timsal eylediğini" (HD:440) ileri sürer. Bu geleneksel vahdet-i vücûd düşüncesinden aldığı ve işlediği bir temadır.

Vahdetnâme'de bu görüş daha teferruatlı bir biçimde işlenir. Yokluk anından yaratılış anına geçiş ve ilk yaratılışdan semâvâta, kâinata inişde Harâbî yine bu oluşum sürecine fail olarak katıldığını ifade eder. "Küntü kenz" sırrını bu esnada Tanrı ile konuştuğunu ifade eder. Bu ilk yaratmanın temelinde sevgi, aşk ve rahmet yatmaktadır. Allah salt vücud iken yani a'mada iken[158] kendisini kendisi için sevdi. Bilinmek ve tezahür etmekten hoşlandı. Âyân-ı sâbitteki suretlerini görmek istedi.

Tanrı toplu varlık alemindeki kendi aynını görmeyi ve görüşte kendi sırrını açmayı diledi. İşte yaratmanın sebebi bu idi.

Peygamberlerin serencamını düzenledikten sonra 'Mirâç' ile çıkış aşamasının sonunda Hakk'ın makamına dahil olduğunu belirtir. Harâbi mirâç/yükseliş makamında insan-ı kâmilin zat ve sıfat itibarıyla Allah ile birleştiğini belirtir. Bu 'Harâbât' makamıdır. Sırrı, "mutû kable ente mutu" yu (ölmeden önce ölünüz sırrını) idrak etmiştir (HD:470/2). Bu noktada müridlikten, şeyhlikten, ikrardan, inkardan, küfür ve imândan geçilmiştir.[159] Bu makamda ibadet ve zâhiri şeriat umdeleri geçersizdir. Her an Allah ile beraberdir. Mukayyed ve sonlu olmaktan sıyrılmıştır (HD:454-441).

Harâbî 'Tûr-ı Sinâ' kıssasına atıf yaparak dolaylı olarak kendisinin "kamil insan olarak Tanrı'nın tecellisi olduğu görüşündedir" (494). Sözü, görünümü, meclisi hepsi Allah'a dönüktür. Bütün eylemleri Hak'tan sadır olmuş gibidir. Kendilikten kurtulmuş 'harâb' olmuştur (HD:433).

Kâinatta Hak'tan başkasının mevcud olmadığı ilkesinden hareketle Harâbî 'küfürden imâna', 'putlardan Hakk'a' varılabileceğini, bütün bu oluşların O'nun tecellisi olduğunu, O'nu çağrıştırması itibarıyla hakir görülemeyeceği görüşündedir. Bu görüş bâtınî yorum içerisinde bile radikal karşılanabilecek bir tutumdur (HD:150/2-105/ 1-2).

Harâbi'nin tasarladığı kozmogonide Tanrı ve varlık arasındaki tabakalaşma ve dizge 'insan-ı kâmil' perspektifinden muğlaktır. Tasarruf cihetiyle bu dizge altüst edilebilmektedir. Tabakalar arası geçiş imkanı vardır. Bu açıdan felsefi olarak eşyada bir süreklilik olmadığını gözlemlemekteyiz. Sürekli oluş hali varlığın mahiyetini değiştirebilmektedir. Bu dizgede insana çok geniş bir irade ve hareket ve 'kendini gerçekleştirme' fırsatı tanınır. İnsanı 'düşünen bir varlık'olarak sürekli bir arayış ve buluş halinde bir psikolojiye davet eder.

158 İbn-i Arabi, Füsusu'l-Hikem, s 3

159 Koca Ş., age, s 56

Bulunduğu psikolojik 'hal' içinde Harâbî üniversal bir bakış açısına sahiptir. Onun 'Hak ve din' olarak ortaya koyduğu şey kendi keşif ve tecrübesine dayanır. Bu noktada kendi dışında olanları alaycı bir şekilde karşılar. Bu tutumun oluşumunda tarihsel olarak bâtınî çevrelere karşı yöneltilen ağır eleştiriler ve manevi baskıların etkili olduğu düşünülebilir. Bâtınî inanç sahiplerinin kendi iç dünyasını dengelemek için böylesine rahatlatıcı karşı tezi, kendi mantıksal diyalektiği içinde karşıtlarını yanlışlamaya çalışan bir yapıda kurguladığını söyleyebiliriz.

**2. İmân**

Kelime manası olarak inanma, inanç anlamına gelir. Terim olarak dinin emir ve yasaklarını ikrar ve tasdikten ibarettir. Tasavvuf terminolojisinde kelime daha farklı anlamlar kazanmıştır. Genelde bâtınî tarikatlarda ve özelde Bektâşî tarikatında esas imân bir rehberin yol göstericiliğinde meydanda ikrar verip 'yola girmekle' başlar. Bektâşîler bu töreni ikinci doğum diye adlandırırlar. Burada mürşid, muhibbin babası konumundadır. Esas doğuş olarak kabul edilen bu andır. Tarikat içerisindeki yaş bu andan itibaren sayılır.[160] Mitik tefekkür açısından bu töreni arınma ritüelleri ile benzeştirmek mümkündür.

Harâbî bir nefesinde (HD:432) H 1269 tarihinde 17 yaşında Mehmed Ali Hilmi Dedebaba'dan nasip alarak, Harâbî mahlasını burada edinerek Bektâşî olduğunu ve 'doğduğunu' belirtir. Bu doğum, manevi olarak manevî kirlilikten kurtulma, arınma, aklanma, rahatlama eylemlerini içeren bir doğumdur. Doğum anı saflık ve masumiyeti sembolize eder. İnsan bu anda bütün beşeri örtülerden ve kirden azade en yalın haliyledir. Bu yönüyle doğum anını sembolik olarak bir yeniden canlanma ritüeli olarak da değerlendirmek mümkündür.

Bu noktadan itibaren yazılı ve verili dinî kurallarda belirlenmiş 'lafzî' imân paradigması ortadan kalkar. Devreye zevk, keşif ve cezbenin yol göstericiliğinde bir seyir hali girer. Harâbî bu ana kadar yapmış olduğu eylemlerden dolayı pişmanlık ve hayret ifade eder. Bektâşî olmadan önce "abdest alıp, duvara karşı secde edip namaz kıldığını, cennet ve cehennem kaygısıyla hareket ettiğini, camileri çokça dolaştığını, bu eylemlerin onu Allah'a ulaştıracağına boş yere inandığını belirterek hayıflanır. Gerçek imânı bir kiliseye, puthaneye girdikten sonra gördüğünü ve bu şekli imânının orada küfürle değiştiğini vurgular." (HD:149).

Bu aşamadan itibaren "mescid ve camilerde oyalanmadığını, meyhanede inzivaya çekildiğini belirtir. Artık itikat, mezhep ve meşrebin, dinin ismi önemli değildir. Onların kendi bakış açısıyla bir hükmü ve bağlayıcılığı yoktur." (HD:321/2-3). "Haram ve helalden azade olduğu" görüşündedir ( HD:176/4).

---

160 Gölpınarlı A., Tasavvufdan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılâp ve Aka Yay., İstanbul 1977, s 170

Hakk'a imân edenin dini ve kimliği önemini kaybeder. Hak her türlü varlıkta tecelli ettiğinden onu tasnif etmeye çalışmak beyhudedir. Bunu aşağıdaki örneklerde çok belirgin bir biçimde ifade eder.

Müslimān ol Ermeni ol putperest ol kāfir ol

Her ne olur isen ol siz din ü imānsınız (294/4)

Putperest Yahūdi Hıristiyān olan

Ayrı gayrı değil nümāyān olan

Hakka īmān edüb müselmān olan

Yeşilbaş Kızılbaş akbaş değildir (4-73/4)

'Men 'aref' sırrını idrak eden kişi Hakk'a ulaşmaya doğru yola çıkmıştır (HD:207/4). "Cahiller ehl-i imânı çekemezler. Bu kıskançlıktan kaynaklandığı gibi aynı zamanda gerçeği idrak edememelerinden kaynaklanır" (HD:469). Harâbî "gerçek imânın Bezm-i Elest'teki Allah hitabına karşı verilen sözle gerçekleştiğini belirtir. Gerçek mümin bu ahde sadık kalandır" (HD:454/3).

Harâbî'ye göre imân sahibi kişi Hakk'ın tecellilerin varlığın birliğini hakkıyla idrak eden kişidir. Bunun dışındaki çabalar onun gözünde imân eksikliğindendir (HD:464/4). Bu sırrı idrak etmek lafzî kayıtlardan sıyrılmak ve mürşidin önderliğinde ve taliminde tefekkür tecrübesine dalmakla olur.

Harâbî bulunduğu konum itibarıyla sözünün "tebliğinin" halk tarafından Hakk'ın sözü gibi anlaşılmasını ister. Çünkü o 'insan-ı kamil ve gerçek imân sahibi olarak' Hakk'ın tecellisidir (HD:459/1).

Hakk'a ulaşmak ve gerçek imân sahibi olmanın diğer bir şekli lafzî kayıtlardan sıyrılmaktır. Müslüman imân diye vehm ettiği şeyden sıyrılıp küfre devam etmelidir. "Putlara ve küfre hizmet ederken idrak sahibi insanın Hakk'ı ve hakiki imânı bulması mümkündür" (HD:97). Harâbi bu görüşünü bazı noktalarda çok iddialı bir biçimde ortaya koyar. İnsan-ı kâmil olması cihetiyle Hakk'ın tecellisi olduğunu kabul etmektedir. Burada Şeyh Bedrettin'in "Hakk'ın eşyada zuhuru kendi özü itibarıyla değil, göründüğü mahallin istidadı hasebiyledir" ilkesiyle bir örtüşme söz konusudur.[161]

"Madem ki Allah abdest, namaz gibi şekli ibadetlerden münezzehtir. Onun bir yansıması olarak ben de bu kayıtlardan azadeyim" diyebilmektedir (HD:132/4). Bu makam aynı zamanda harâbatîlik makamıdır. İnsan-ı kâmil olarak her türlü kayıttan "küfürden, imândan, inkardan ikrardan vazgeçilmiştir."[162] Hak ile Hak olunmuş

161 Şeyh Bedrettin, Varidat Şerhi, (Haz. M.S. Bilginer), Sena Mat. İstanbul, 1979, s 39

162 Koca Ş., age, s 56

küllî varlığın vücudu ile birleşilmiştir. Bu noktada insan-ı kâmilin işlem ve eylemleri Hakk'ın tasarrufundadır.

Harâbî'nin imân tasavvurunda insanın merkezi bir konumda olduğunu görmekteyiz. İnsanın yükseliş ve gelişme potansiyelini hiçbir şekilde sınırlandırmaz. İnsana tanrısal bir fonksiyon yükleyerek onu yüceltirken bu esnada işlem ve eylemlerinde karşılaşacağı engellerden ve sorumluluktan onu bağışık tutmak için "insan-ı kâmili" Allah'ın kontrolü ve iradesine sokar. Böylece fert sorumluluktan kurtulmuş olur.

**3. İbadet**

Kelime olarak Allah'ın emirlerini yerine getirme, tapma, tapınma manasındadır.[163] Uygarlık tarihinde başlangıçtan itibaren bütün din ve inanç sitemlerinde, o dinin mensuplarınca uygulanan birtakım kural ve uygulamalar vardır. Kitabî dinler de bu hususta daha sistematik bir görüntü arz eder.

İslâm dini içerisinde ibadete büyük bir önem atfedilmiştir. Hz. Muhammed bu konuda "Müslümanlık beş şey üzerine kurulmuştur. Allah'tan başka bir ilah, ibadet olunacak bir mabud olmadığına ve Muhammed'in O' nun kulu ve resulü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, hacca gitmek" buyurmaktadır.[164]

İslâmiyet Arap yarımadasında ortaya çıkıp farklı coğrafya ve milletlere ulaşmasından itibaren yerel kültürler ve uygulamalarla kaynaşarak yeni inanç ve ibadet pratikleri ortaya çıkarmıştır. Çevrenin ve toplumun sosyal şartları ve ihtiyaçları bu farklılaşmada önemli roller oynamıştır. Bunlara ilaveten bireysel algılama ve idrak düzeyleri de bu oluşumlarda etkilidir. Eğitim düzeyi düşük halk katmanlarında din (folkreligion) daha yalın ve dolaysızdır. Eğitim seviyesinin daha yüksek olduğu kesimlerde dinî anlayış daha karmaşık ve düşünce birikimiyle desteklenmiş bir mahiyettedir.

İslâm tasavvufu içerisinde ibadet özel bir öneme sahiptir. Manevi yükselişin yegane vasıtasıdır. İslâmiyet dairesinde değerlendirilen bâtınî tarikat ve inançlarda bu farklılaşma biraz daha belirgindir. İslâm tasavvufunda ibadet üç kategoride değerlendirilir.

a- Cehennem korkusu ve cennete girme ümidi ile yapılan ibadetler

b- Allah emrettiği için yapılan ibadetler. (Bunlar ibadeti şeref sayarlar.)

c- Allah'a aşk ve şevkle, heybet ve celâl ile yapılan ibadetler.

---

163 Develioğlu F., Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, (15. bsk.), Ankara, 1998, s 401

164 Akseki A. H, İslam Dini, İtikat, İbadet ve Ahlak, Ankara, 1933, s 103

Edib Harâbî'nin de anlayış olarak içinde olduğu bâtınî zümreler bu sıralamada ibadeti 'aşk ve şevkle' idrak ederler. Harâbî şiirinde geleneksel İslâm tasavvuf düşüncesindeki ve klasik edebiyatımızdaki rind-zahid istiâresine yaslanarak ibadet konusundaki anlayışını ortaya koymaya çalışır.

Bir şiirinde Bektâşî olmadan önce sırf şekli olarak "abdest alıp taştan duvara secde ederek namaz kıldığını (HD:149)" belirterek hayıflanmaktadır. Bu noktada kendisine yaptığı kınamayı genelleştirir. Bu ibadetin cennet ve cehennem kaygısıyla yapıldığını belirtir.

Beyhūde etme zahmet

Savm u salātı terḳ et

Firdevs içün ibādet

İtmek büyük vebāldir (346-4)

Yukarıdaki dörtlükte 'cennet ve cehennem' kaygısıyla yapılan ibadetin büyük bir günah olduğu görüşünü vurgular. Bu bakış açısı kitabî İslâm anlayışı ile ilk bakışta çelişir gibi gözükmektedir. Fakat arka plânına bakıldığında riya ile yapılan ibadetin her iki anlayışta da muteber olmadığını görürüz. "Riya ile yapılan ibadetin Allah ve peygambere karşı olduğunu vurgular" ( HD:442/1). "Şöhret için namaz kılmayı kınar." (HD:320/7). Bu noktada Harâbî biraz daha ileri giderek cennet için yapılan ibadeti de kınamaktadır. Bu gelenek ise tasavvuf düşüncesinde var olan bir durumdur.

Bâtınî anlayışta ehlullah daim zikirdedir. Yani mabud ile daim huzurdadır ki zühd ve takva ona ne gerek. Zühd ve takva mahcubiyattır ve avamidir. Hakk'ı bulan kendi yok olur. Çünkü vücud Hakk'ın vücududur.[165]

İnsan-ı kâmil mertebesinde kişi ne yöne dönse Hak'la karşı karşıyadır. Bu nedenle zahidin, avamın ibadet diye uyguladığı eylemler onun için geçerli değildir. O Hak ile birleştiğinden 'namaz, abdest' gibi ibadetler onun açısından zayiddir.

Harâbî'ye göre "Hakk'a ulaşmak için bütün gaye ve vasıtalar meşrudur. Din, mezhep ve meşrep ayrımı gereksizdir. Sıdk ile Allah'ı anan her kişi onun ihsanına mazhar olur. Abid bir kul nasıl namazıyla Hakk'a ulaşırsa, kilisede ibadet eden bir rahip de Hakk'a ulaşabilir" (HD:104/5).

Onun ibadet anlayışında "Kainatta bütün mevcudat Hak'tan zuhur ettiğine göre puttan da Hakk'a vasıl olmak mümkündür. Çünkü canlı cansız bütün varlıklar her an Allah'ı zikrederler." ( HD: 97/7).

Harâbî Allah'a ulaştıran her aracı hak görür. Dış görünüşte şeriat ehli için içki, muhabbet ve eğlence günah olarak değerlendirilir. Fakat aşağıdaki dörtlükte de görüldüğü gibi ona göre bütün bu vasıtalar sevap yani iyi işler olarak değerlendirilir.

165 Koca Ş., age, s 18

İhvān ile muhabbet

Ney mey ile ibādet

Sizce günāhdır amma

Bizce faḳat sevābdır (HD:344-3)

Edib Harâbî şiirinde olan Allah ve imân konularındaki serbest tutumunu ibadet konusunda da aynı bakış açısıyla ortaya koyar. Zaten onun kurguladığı sistem birbiriyle bağlantılı olarak bir piramit oluşturmaktadır. Felsefî olarak görünüşe değil niyet, maksat ve amaca önem verir. İlk görünüşteki yalınkat anlam ve basitlik onu ilgilendirmez. Hadise ve olguları köken ve mahiyet bakımından incelemeye çalışır.

İbadet temasında şiirsel dilini oluştururken "riya" imgesini kullanır. Riya aldatıcıdır zat ve mahiyet bakımından farklıdır. Harâbî'de ibadet de aynı şekilde değerlendirilir. Cennet, cehennem veya gösteriş gibi "basit" ihtiraslarla yapılan ibadet riyadır. Riya örtücü olduğu için Hakk'a ve hakikate düşmandır.

İkinci bir hususiyet olarak şiirinin genelinde olduğu gibi imân temasında da ikili karşıtlıklardan (imân-küfür, Hak-put) yararlanmaktadır. Şiirde çağrışım kümelerini bu kavramlar çerçevesinde oluşturmaktadır.

**4- Âhiret (Cennet-Cehennem)**

Kelime olarak öbür dünya, öteki dünya manalarına gelir. İslâm dini kişiye dünyadaki iyi fiillerinden dolayı ahiret hayatı içerisinde 'cennet' ile ödüllendireceğini kötü, şer fiillerinden dolayı 'cehennem' ile cezalandıracağını belirtir.

Harâbî'nin şiirinde ölüm iki boyutuyla ele alınmıştır. Çevresinde ölen kişiler için yazdığı tarih beyitlerinde hayatı sonlayan trajik bir son olarak ölümü ele alır. Bu noktada ölüm bütün insanların algıladığı gibi acıdır. Bu noktada "felek"ten yakınılır ve bu kötü olayın müsebbibi olarak gösterilir. Bu noktada ölüme karşı son derece hissi bir yaklaşım sezilir. Ölüm varlığı sonlayan, geri dönüşümü olmayan kaçınılmaz bir sondur. Aşağıdaki beyitlerde bu durum açık bir surette ortaya konulur.

Ey felek dāimā sen zulme olursun ālet

Her ḳażāyāya ve belāyāya idersin hicrān

İşte bu yavrucağında sebeb-i mevti olub

İtti Firdevse savtla gariḳḳā rıhlet (HD:29/1-2)

Çocuğun ölümünden felek sorumlu tutulmaktadır. "Bahçede oynarken havuza düşüp ölen Ahmet Fikret adlı çocuğun ölümünden son derece müteessir olur." (HD:29/3-4-5).

İkinci kısımda Harâbî ölümü mukadder bir son olarak ele alır. Bu Allah'ın "irci'" emrinin bir gereğidir. Bu emri bir ferman gibi değerlendirir (HD:60/2). Bu vesileyle kişi boyut değiştirir. Tasavvuf erbabı olmayan kişiler ile ilgili "ölüm" kelimesini ilk anlamıyla kullanır. Tasavvufî manada ölüm kelimesini pek tercih etmez. Onun yerine "Hakk'a azm eyledi (HD:29), Göçtü Hakk'a (HD:21), Göçtü, Vuslat itdi (HD:7)" deyimlerini kullanır.

Harâbî ahiret hayatındaki ödül ve cezalandırma kavramlarına itibar etmez. Onun gözünde cennet "viran bir kulübedir ve harâbât ehlinin kuludur." (HD:287/4) "Rindler meclisini cennetin huri ve gılmanına feda eder." (HD:38/1) "Cennetin zahidin (sıradan müslümanların) gözünde bir kıymeti olduğunu onlar için cemal' in bir önemi olmadığını belirtir." (HD:56/2) Ona göre "Cennette zevk ve sefa etmek ehlullaha ayıpdır." (HD:346/2)

Hak âşığı olan kişi için "cennetin safâsı ve cehennem azabı lazım değildir." (98/8) "Zâhide sitem ederek aldığı abdestle kıldığı namazın onu cennete getirmeyeceğini" söyler (HD:446/1).

Hak ehli henüz dünyada iken zaten ölümle "Ölmeden evvel ölmek ilkesince tanışmıştır." (HD:45/7) "Gerçek velilerin ölümsüz olduğunu bildirir." (325/6) "Bu suretle ahiret sualinden muaftırlar." (HD:176/2)

Âhirete geçiş hadisesinin Allah'tan kaynaklandığını vurgular. Vücudun birliği ilkesince "doğan da ölen de öldüren de Allah'dır." Zira ondan başka vücud yoktur (HD:460/3). Cennet ve cehennem ikilemi içerisindeki bir ibadet ve imân anlayışına bütün tasavvufi ekoller muhaliftir. Çünkü Hakk'a yöneliş ve vuslat karşılıksız bir aşk ve vecd ile mümkündür. Bunun aksine düşünceler bir alışveriş gibi değerlendirilir.

Harâbî'nin şiirinde simgesel anlamda ölüm bir yok oluşu değil bir dönüşümü ifade eder. İnsan ölmekle bir başka boyuta geçer. Cismi itibarıyla varlık tabakası değişir. Ruh itibarıyla ölüm hadisesi onun anlayışında yoktur. Çünkü ruh Hakk'ın bir ihsanıdır ve ona döner. Hakk'ı keşfedip cemali seyredenler ise ölümsüzdür. Harâbî bâtınî akidenin tümünde olduğu gibi verili olan dinsel kurallara sürekli bir direniş gösterir. İslâm birikimini tüm bir metin gibi düşündüğümüzde Harâbî'nin bu metni kendi yorumu ve bakış açısıyla yeniden okuduğunu, bir nevi 'metinler arası' diyebileceğimiz bir üslûpla yeniden ürettiğini görmekteyiz.

İkili karşıtlıklar yapısı çerçevesinde üslubunu inşa ederken ölümün karşısına yumuşak bir geçişle ölümsüzlüğü koyar. Bu korkudan kişiyi arındırmak için "ölmeden evvel ölmek" ilkesini bir ölüm tecrübe ve deneyimi olarak ileri sürer. Vücudun birliği ilkesince ölme ve öldürme hadiselerine Tanrı ile beraber müdahil olarak ölüm karşısında bireyin edilgenliğini aşmak ister gibidir.

**5- Kur'ân ve İlâhî Kitaplar**

Kur'ân kelime olarak cem edilen, toplanan manasına gelir. Hz. Muhammed'e indirilen İslâm dininin kutsal kitabıdır. İslâm dininin ana referans kaynağıdır. İslâm dininin farklı coğrafyalara yayılması ve yerel kültürlerle karşılaşması çerçevesinde İslâm anlayışına paralel olarak Kur'ân-ı Kerim'i anlayıp yorumlamalarda da birtakım farklılıklar (farklı tefsir ekolleri) ortaya çıkmıştır.

Kur'ân-ı Kerim'in tasavvufî yorumu bir "derin yapı analizi" gibidir. Kelime ve âyetlerin anlamları bütün boyut ve göndermeleri ve içsel (bâtın) yönüyle ele alınır. Bâtınî tasavvuf ekolleri bu yorum konusunda diğer yaklaşımlara göre biraz daha farklıdır. Hz. Peygamber'in "Kur'ân yedi nüans üzere indirildi. Onun hiçbir harfi yoktur ki bir zâhir, bir de bâtın mana taşımasın. Ebu Talip' in oğlu Ali'de bu zâhir ve bâtına ait ilim mevcuttur. (Ebu Nuaym, Hilye, 1/65)"[166] hadisi bu hususta en önemli dayanaklarıdır. Bu anlayışa göre Kur'ân -ı Kerim'in zâhir anlamı avam içindir. Hak dostları bu görünen mananın arkasındaki gerçek manayı idrak edebildikleri için görünen anlama itibar etmezler. Bu husus aynı zamanda Sünnî ve bâtınî anlayışlar arasındaki en belirgin itilaf noktalarından biridir.

'Bâtınî yorum' çok geniş ve birbirinden farklı algılayışları beraberinde getirmiştir. Öğreti zaman ve çağa göre birbirine ters anlayış ve uygulamaları üretebilmiştir. Kur'ân'ı iki farklı kategoride algılarlar. Bunlardan birincisine 'Kur'ân -ı Nâtık (Konuşan Kur'ân)' denir. Simgesel olarak insan-ı kâmil olan Hz. Ali'yi işaret eder. İkinci kategori 'Kur'ân-ı Samit (Sessiz Kur'ân)' denilen ve emir ve yasakların yazılı olduğu kitabî Kur'ân'dır.[167] Kur'ân -ı Nâtık bâtınî mananın ortaya konulması sürecidir ve yazılı formun 'Kur'ân-ı Samit'in' bir açımlaması olarak algılanır. Kur'ân -ı Kerim kendisinden önce gelen dinlerin şeriatını da içeren en son ve mükemmel ilâhî kitaptır.

Edib Harâbî şiirinde de Kur'ân-ı Kerim ve ilâhî kitaplar bu bakış açısına bağlı olarak değerlendirilir. Bâtınî manayı yüceltir. Bütün ilâhi kitapları Hakk'ı açıklayan metinler olarak görür ve itibar eder. 'İnsan-ı kâmil' imgesine başvurarak kendisinin (yüzünün) insân-ı kâmil olarak Tanrı'nın tecellisi olduğunu, insanlar tarafından ziyaret edilmesi gerekliliğini (yine insan-ı kâmil olarak kıble olduğuna gönderme yaparak), Kur'ân, Zebur, İncil, Tevrat'ın kendisi olduğunu vurgular (HD:101/3).

Bu noktada insan-ı kâmil olarak 'Kur'ân -ı Nâtık' formuna bürünür.

Şiirselliği ve üslubunu kuvvetlendiren bir edayla bâtınî öğretiyi zaman zaman kendi özel algılaması ile birleştirir. 'Kur'ân -ı Nâtık'ın', 'Kur'ân-ı Samit'in' bir

166 Öztürk Y.N., Tasavvufun Ruhu ve Tarikatler, Sidre Yay., İstanbul, 1998, s 22

167 Korkmaz E., Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, Ant Yay., (2. bsk.), İstanbul, 1994, s 219

açımlaması olduğu fikrinden ters bir istikamete sapar. Ona göre 'Kur'ân-ı Samit' 'Kur'ân-ı Nâtık'ın' anlaşılması içindir. Burada kendi içerisinde bir mantık örgüsü takip eder. Madem ki tanrısallık insan-ı kâmilden tecelli eder, öyleyse dinsel öğreti de tanrısallığın ana kaynağı insan-ı kâmil olmalıdır.

Bu çerçevede kendi sözünün Allah'ın sözü gibi anlaşılması gerekliliğini vurgular (HD:115/6), (HD:176/5), (HD:98/4). Zâhiri anlam onu hiç ilgilendirmemektedir. Zâhiri anlama bağlı kalanların 'şeriati yanlış tefsir ettiklerini' bu nedenle zâhiri mananın bir 'mollaya' sorulması gerekliliğini bildirir (HD:105/4), (HD:51/6). Kur'ân'ın sırrının Tanrı tarafından kendisine 'ihsan' edildiğini söyler. Bu ifadeyi şiirinde Tanrı'ya söyletir. 'İhsan' tek taraflı olarak yukarıdan aşağıya doğru bir hiyerarşiyi çağrıştırır. Yukarıdan aşağıya tek taraflı olarak sunulan bir ayrıcalıktır. Harâbî'ye göre insan kendi iradesi ve idraki ile Kur'ân'ın gerçek manasını algılayamaz. Allah ile ortak bir söylem oluşturma iddiasındadır.

Şiirinin tamamında olduğu gibi bu tema çerçevesinde de Harâbî geleneksel rind-zâhid ikili karşıtlığından yararlanır. Zâhidle aralarında ta baştan itibaren 'bir algılama, okuma ve yorumlama' problemi vardır. Harâbi zahidi algılamasının eksikliği ve yetersizliği, yüzeyselliği dolayısıyla sürekli kınar. Doğru okumanın kendi kavramları ve bakış açısıyla olabileceği kanaatindedir. Harâbî metni ve gerçekliği algılamada zâhide göre daha yorucu bir çaba içinde olduğunu vurgulamak ister. Fakat onun okumalarında 'anahtar kavramlar', kendi bakış açısı ve subjektifliği ile açıklanır. Şiirselliği inşa eden en önemli hususlardan biri budur.

**6- Hz. Ali**

İlk imam olan Hz. Ali; Ebu Talib'in oğlu, Hz. Muhammed'in amcasının oğlu ve damadı, İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in babasıdır. Milâdi, 600 yılında Mekke'de doğmuş, Hz. Muhammed'in kızı Fatıma ile evlenmiş, Hz. Peygamber'in vahiy katipliğini ve sancaktarlığını yapmıştır. 661 yılında bir Haricî tarafından hançerlenerek öldürülmüştür.[168] Gerek Sünnî gerek Şîî kaynaklarda, ashabın faziletlerine dair rivayetlerin büyük ekseriyeti Hz. Ali hakkındadır.[169] Edib Harâbî Divânı'nda Hz. Ali, Aliye'l-Murtaza (HD:367/3), Haydar (HD:442/2), Haydar-ı Kerrar (HD:40/4), Şah (HD:367/9), Şah-ı Veli (HD:464/1) sıfatları ile anılır. Bâtınî tefekkürün en temel figürüdür. Bütün aksiyon onun çerçevesinde inşa edilmiştir. Hz. Muhammed nübüvveti, Hz. Ali velâyeti temsil eder. Genel olarak bâtınî teolojinin bir yazılı kültürü mevcut ise de özellikle Türk kültürü içerisinde bu olgu sözlü bir mahiyet arz eder. İslâm tarihi içerisindeki hilafet mücadelesi sonucunda oluşan farklılaşmalar

---

168 Hz. Ali'nin kronolojik hayatı ve mücadelesi hakkında geniş bilgi için bk. Kandemir M. Y., TDVDİA, C II, "Ali", s 371-3778

169 Fığlalı E. R., Türkiye'de Alevilik Bektaşilik, Selçuk Yay., (3. bsk.), Ankara, 1994 s 240

çerçevesinde Hz. Ali muhalif bir yaklaşımın ana kahramanı gibi kurgulanmaya başlanmıştır.

Tarihsel süreçte Türk kültürü içerisinde yer alan Hz. Ali'nin, tarihsel realitenin dışında bir Türk kahramanı gibi algılandığını ve etrafında zengin bir folklorik malzeme oluştuğunu görmekteyiz. Divânda bir tema olarak Hz. Ali çok fazla kullanılmaz. Ehl-i Beyt ve bâtın imgeleri çerçevesinde dolaylı olarak yer alır.[170]

Harâbî'ye göre nebî (Hz. Muhammed) ve velî (Hz. Ali) Allah'a vasıl olmuştur. İnsan-ı kâmil olması dolayısıyla kendisi de Hakk'ın tezahürüdür. Böylece Allah; Hz. Muhammed, Hz. Ali üçlemesiyle dördüncü bir varlık olarak birleşir. Fakat bu birleşme çoğul bir yapı gibi görünse de Hakk'ın varlığında birliğe ulaşmış, aynileşmiştir (441/4). Bu ifadenin arka planında Alevî-Bektâşî kesimlerdeki "Hz. Ali'nin ve Hz. Muhammed'in aynı cevherden meydana gelmiş nurlar olduğu, birbirileriyle musahip oldukları inancı vardır."[171]

Edib Harâbî'nin şiirinde de diğer bütün bâtınî zümrelerde olduğu gibi Zülfikar (Hz. Ali'nin Kılıcı), Düldül (Hz. Ali'nin Atı), asıl kahraman olan Hz. Ali'yi tamamlayan unsurlardır. Türk kültürü içerisinde bu motifleri içeren ve Hz. Ali'yi anlatan çok geniş bir menâkıb edebiyatı oluşmuştur. Kahramanın atıyla birlikte anılması Türk sözlü kültüründe (özellikle destanlarda) temel bir temadır.[172] Türkler İslâmiyet'i kabul ettikten sonra eski "hazır kalıpları" yeni kahramanları tanıtmada kullanmışlardır.

Hz. Ali Harâbî'ye göre "şah-ı veli ve keramet ehlidir." (HD:464/1-3) Bazı bâtınî zümrelerin Hz. Ali'yi Allah olarak nitelemeleri karşısında son derece rahatsızdır. Bu kişileri "müfsid" olarak niteler. Kendi algılayışında Hz. Ali Allah'ın (kâmil insan olarak) bir tezahürüdür. Fakat bu onun Allah olduğu anlamına gelmez (HD:464). Bu bakış açısı onun tevhid algılayışı ile de çelişir.

İslâm tarihindeki Mirâç, Hz. Peygamber'in ve Hz. Ali'nin merkezinde olduğu bir takım hadiseler Şîî ve Sünnî hiçbir ciddi tarih ve hadis külliyatında rastlanmayan bir biçimde Alevî-Bektâşî geleneğinde masallaştırılmıştır.

Bu algılamalar çerçevesinde oluşturulan ağırlıklı olarak sözlü 'Alevî-Bektâşî Teolojisi' Alevî-Bektâşî muhtevalı edebiyatın da temel dinamiklerini ve temalarını oluşturmuştur. Harâbî'yi de bu bakış açısıyla ele almak mümkündür. Hz. Ali'ye yaklaşımda ona tanrısallık atfetmez. Fakat kanaatimce Alevî-Bektâşî inancındaki simgesel üslûptan anlaşılan bir nevi 'Hz. Ali de manevi hiyerarşide Hz. Peygamber'den hemen sonra gelir (aynı cevherden yaratılmışlardır söylencesinde olduğu gibi)

---

170 Üzüm İ., Günümüz Aleviliği, İsam Yay., İstanbul, 1997, s 82-83

171 age, s 80

172 Bu konuda bk. Ögel B., Türk Mitolojisi 1, TTK Basımevi, Ankara, 1993, s 509

aslında ikisi de birbirine denktir, vazifeleri farklıdır.' mesajı Harâbî'nin de Hz. Ali konusundaki temel yaklaşımıdır.

**7- Ehl-i Beyt**

"Hz. Muhammed'in damadı Hz. Ali, kızı Hz. Fatıma, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den oluşan ailesidir. Beş rakamıyla simgelenir. Önceleri penç-i âbâ olarak bilinirken sonraları penç-i Âl-i âbâ biçimine dönüşmüş ve bir elin beş parmağıyla simgelenmeye başlanmıştır."[173]

Genel olarak bâtınî, özelde ise Alevî-Bektâşî inancında Ehl-i Beyt inancının özel bir önemi vardır. Harâbî Divânı'nda Hz. Muhammed'in ailesi Ehl-i Beyt (HD:489/2, 435/3, 444/1), kıtmir, 'Âl-i âbâ (HD:381/13), bende-i 'âli âbâ (HD:2/1) biçimlerinde anılmaktadır. Alevî-Bektâşî inancında Ehl-i Beyt aynı zamanda kurtuluşa ermiş olan topluluktur. Bir ayette "Hz. Peygamber'e nübüvvet görevine karşılık yakınlarının sevilmesi dışında bir ücret istemediğini ifade etmesinin emredilmesi" [174] ilkesini dikkate alarak bütün müslümanlar Ehl-i Beyte karşı derin bir sevgi ve saygı beslerler. Bu görüş çerçevesinde Türk-İslâm medeniyetinde seyyidlik ve şeriflik kurumuna karşı idare ve halk tarafından geniş bir saygı ve ayrıcalık tanınmıştır. Onlara kutsal armağanlar olarak hürmet edilmiştir.

Edib Harâbî şiirinde Ehl-i Beyt'e karşı gerekli sevgi, saygı ve ihtirâmı göstermeyen Bektâşîleri ve bu çerçevede Ehl-i Beyt inancını anlamayan müslümanları sert bir dille kınar (HD:112/1, 327/2).

Ehl-i Beyt'e karşı Kerbelâ Çölü'nde uygulanan zulme mersiyelerinde içli bir söyleyişle üzülür (HD:366, 367, 364, 365). Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i "gül dalı" diye nitelendirir. Bu simgesellikte Hz. Muhammed'in 'gül' şeklinde tavsif edilmesine gönderme vardır. Bilinen gül sembolüne dal ilavesi ile onu zenginleştirmektedir. "Hanedan-ı Ehl-i Beyt'e su verilmemesine, Mervan'ın askerleri tarafından perişan edilmelerine hiçbir müslümanın gönlünün razı olamayacağını" dile getirerek müslüman sağduyunun ortak bir görüşünü seslendirir (HD:365). Bu hadise geleneksel edebiyatımızda çok sık işlenen bir tema olmakla beraber Alevî-Bektâşî geleneğinde özel bir öneme sahiptir. Bu çerçevede 'maktel' denilen mersiye niteliğinde bir manzum edebî tür oluşturulmuştur.

Geleneksel edebiyatımızdan aldığı 'saba' (rüzgar) imgesini oldukça başarılı bir şekilde kullanır. Rüzgâra "Kerbelâ hadisesinin geçtiği yere giderek Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den bir haber getirmesini, Hanedan-ı Ehl-i Beyt'i ziyaret etmesini, oradan Resulullah'ın makamını ziyaret edip ona selam söylemesini söyler."

173 Korkmaz E., a g.e., s 112

174 Fığlalı E. R., age, s 235

Harâbî Ehl-i Beyt'le ilgili şiirlerinde "zalim" ve "masum" kavramları üzerinden bir şiir dili inşa eder. Karşıtlıklardan yararlanarak içli bir söyleyiş yakalamıştır. Bu içli söyleyişte aynı zamanda zulme karşı isyankar bir direniş ve reddiye vardır. Bütün insanlığın (özel olarak müslümanların) adalet, merhamet ve insaf duygularına seslenir.

**8- Tevellâ ve Teberrâ**

Alevî-Bektâşî inanç geleneğinde Ehl-i Beyt'le bağlantılı olarak "Tevellâ ve Teberrâ" kavramları oldukça önemlidir. "Hazret-i Peygamber'i ve Ehl-i Beyt'ini sevmek, sevenleri böylece sırasıyla sevmek, onların yolunda olmak, onlara uymak "Tevellâ"; onları sevmeyenleri, onlara zulmedenleri sevmemek, onları sevmeyenleri sevenleri de sevmemek "Teberrâ"dır. Şîâ inancında 'Tevellâ ve Teberrâ' dinin asli hükümlerindendir.

Harâbî Divânı'nda tevellâ ve teberrâ farklı anlatımlarla kullanınılmıştır. Ehl-i Beyt (Tevellâ bağlamında) taltif edilip yüceltilir (HD: 366, 367, 364, 365). Ehl-i Beyt'e zulmedenler ise lanetlenir (HD:365).

'Kınama' bireyi toplumsal olarak cezalandıran bir kurumdur. Burada kınanan zulüm ve insafsızlıktır. Bir çeşit toplumsal norm olarak 'Ehl-i Beyt sevgisi' bu kavramların oluşumunda etkili olmuştur.

Bu bölümde de üslûp yine çoğunlukla karşıtlıklardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Bu temada anahtar kavramlar 'sevmek ve lanetlemektir.' Sevmek kategorik olarak bireyi yücelten, lanetleme/kınama ise ters yönde aşağılayan, değersizleştiren hükümlerdir.

**9- Sûre (Âyet) ve Hadisler**

Harâbî Divânı'nda ayet ve hadisler belli tarihsel ve efsanevi olaylar çerçevesinde bazen doğrudan Arapça telaffuzu ile bazen Türkçe anlamlarıyla, bazen de telmih ve istiare yoluyla dolaylı olarak kullanılmaktadır.

**a. Sûreler (Âyetler)**

1. "Sūre-i velleyl" zülfü "Ḳābe Ḳāvseyn" [175]dir ḳaşı

   Āyet-i "vennecmdir" baḳ çeşm-i pür envārına (HD:67/2)[176]

Birinci beyitte Hurufi sembolizmden yararlanılarak ve Mirâç hadisesinde Hz. Muhamed'in göklere yükselişine telmih yapılarak Allah huzurundaki durumu, mesafesi dile getirilmektedir. Bu beytin ikinci mısrasında "vennecm" yıldız imgesi nur ile dolmuş göze teşbih edilmektedir.

175 "Onunla arasındaki mesafe, iki yay kadar, yahut daha az kaldı." (Araf, 7/143), (Necm, 53/9).

176 "İnmekte olan yıldıza and olsun." (Necm, 1/18).

2. Biz ḳanāat ehliyiz hem kenz-i “lā yefnā”[177] biziz
Meylimiz yok sofi dehrin genc ü güher bārına (HD:67/3), (HD:233)

3. Ḳābe ḳavseyn yazmış ebrūvānına
Serāhe veh haber dü çeşmānına
İki gāmzen ile hep müjgānına
“Sūre-i fātihā”[178] tahrir eylemiş (HD:484/2)

4. İtme el hamrıyla hem “lā takrabâ”[179] tefsirini
Sanma bilmez mey perestān şerh-i sālūs istemez (HD:305/4)

5. “Li maāllah”[180] emrine innallah sırrına
Men aref hem nokta-i bā remzine āgāhsınız (HD:311/5)

6. “Ḳün”[181] dedi var etti kevn ü mekānı
Bu ḳudret hazreti kibriyānındır
“Levlāke levlāḳ” emr-i sübhānı

7. Aḳla fikre sığmaz hikmet-i settār
Yār u ağyār ider nārıda gülzār
“Sūre-i heletā”[182] seyf-i zülfikar
Cenāb-i Aliyel-Murtazanındır (HD:480/5)

---

177 “Yok olmaz ölmez” (Rahman Suresi)

178 Kur’ân-ı Kerim’de birinci surenin adıdır. İslâm düşüncesinin ve Kur’ân’ın özünü oluşturur.

179 “Yaklaşmayınız” (Bakara 2/219) (Sarhoşken namaza yaklaşmayınız ayetinde geçen sözlerdir.)

180 “Benim Allah ile” anlamında Kuşeyri gibi büyük sufîler tarafından kullanılan ve kendinden geçme, yok olma anlamına gelen makamı işaret eder.

181 “Ol” (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; Enam, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsin, 36/82; Mümin, 40/68)

182 “Hakikatte (kesin, şüphesiz) geldi. (İnsan, 76/1) (Bu surede insanın insan oluncaya kadar geçirdiği devreler hatırlatılmaktadır.)

8. Bu fenāya geldi bunca enbiyā vü evliyā
Ḳāffesi de "ircīī" [183]emrine itti iktida (HD:7/1)

9. "Lenterānīden"[184] haberdār olmayan Mūsāya baḳ
Her dem Cibrīlden bī behre bir İsā'ya baḳ (HD:124/1)

10. Bize pider dedi tıfl-ı Mesīhā
"Rabbi Erni"[185] deyu çağırdı Īsā
"Lenterānī" diyen biz idik ana
Biz Tūr-ı Sinānın tecellāsıyız (HD:494/3), (288/15)

11. Varmayan mirâca bilmez "leyleteü'l-esrā"[186] nedir
Ortada bir ḳābe ḳavseyn-i ev ednādır döner (HD:249/4)

12. Zahidā şānımız "inna fetehnā"[187]
Harābī kemteri serseri sanma
Bir ḳılı ḳırḳ yarar ḳāmiliz amma
Pir Balım Sultānın budalāsıyız (HD:494/5)

13. Sesin çıḳmaz avazın yoḳ
Ābdestin yoḳ namazın yoḳ
Hiçbir yere niyāzın yoḳ
"Ḳulhüvellahu ahadsın"[188] (HD:458/3)

---

183 "Dön" (Fecr, 89/27-30) (Ölüm esnasında Allah'a dönüşü zikreder)

184 "Beni (asla) göremezsin. (Araf, 7/143) (Hz. Musa Peygamber'in Tur Dağı'nda Allah ile vasıtasız konuşması esnasında Allah'ı görme isteğini dile getirince, Allah'ın ona verdiği cevaptır. Beni görmeye dayanamazsın anlamını da içerir.)

185 "Rabbim bana kendini göster". (Araf, 7/143)

186 "Mirac gecesi" (İsrâ,1/17) (Hz. Muhammed'in bir gece Mekke'den Cebrail vasıtasıyla Mescid-i Aksa'ya getirilip Allah huzuruna yükseltildiği gecedir.)

187 "Biz fethettik" (Feth, 48/1)

188 "O Allah'tır bir tektir de" (İhlâs, 1)

14. Kapun büyük açan yoḳtur
Seni ḳapup ḳaçan yoḳtur
Anan yoḳtur baban yoḳtur
"Yā Rab Āllahu sāmedsin"[189] (HD:458/4)

15. Elmasın yoḳ boncuğun yoḳ
Aban keben ḳocuğun yok
Ḳarın,ḳızın çocuğun yoḳ
"Lem yelid velem yuledsin" ( HD:458/5)

16. Deryā senin sahra senin
Dünyā senin uḳbā senin
Bu görünen eşyā senin
"Velem yekünlehū küfüven ehadsın"[190] la şek ahadsın
(HD:458/6)

17. Mest-i mey-i ḍelālet
Olmaḳ değil ibādet
"Lā taḳarrübü salāt"
"Ve entümü esgāra" [191] (HD:328/3)

18. "Lekad haleknā el insān"[192]
Buyurdu ulu sübhān
Ḳıble bize anunçün
Cim mim elifle lāmdır (HD:347/7)

189 "Allah sameddir." (Hiçbir şeye muhtaç olmayan ezeli ve ebedi) (İhlâs, 2)
190 "O doğurmadı ve doğrulmadı." (İhlâs, 3)
191 "Sarhoşken namaza yaklaşmayınız." (Bakara, 2/219)
192 (Tin, 2)

19. Hażreti Ḳurānla emr etmiş Cenāb-ı zül celāl
"Āhsen-i taḳvimdir"[193] Ādem nūr-ı mevlādır Cemāl
"Merace'l-bahreyni"[194] bir mürşidden var eyle sū'al
Kim seni ifāy-ı zann idüp etsin haberdār māl (HD:360/2)

20. "Lā yüsel"[195] buyurmuş hallāḳ-ı hayy-ı ḳayyūm
Ef'āli Haḳ sorulmaz her bir ḳula bu ma'lūm (HD:22/1)

21. "Senürīhim āyātina fī'l-āfāḳ"[196]
Ḳurānda buyurmuş ol Rabbülfelaḳ
Aç çeşmini kendi özüne bir baḳ
Haḳ sende sun'unı ikmāl eyledi (HD:440/2)

22. Bize taḳdīr olmuş "ḳalū belâdan"[197]
Anınçün sâkin-i meyhāneyiz biz
"Seḳāhüm"[198] hamrını tā ezeliden
İçdik dost elinden mestāneyiz biz (HD:490/1)

23. İnsān ḳāinātta olmuş bī bedel
"Vettin"[199] sūresini şerh itmiş güzel
Halḳı ikaz içün hallāḳ-ı ezel
Bunca peygāmberler irsāl eyledi (HD:440/3)

---

193 "Biz insanı en güzel bir biçimde yarattık." (Tin, 95/4)

194 "İki denizi salıverdi, birbirine kavuşuyorlar." (Rahman 55/19)

195 "Allah yaptığından sorumlu olmaz." (Enbiyâ, 21)

196 "Biz onlara, ufuklarda âyetlerimizi göstereceğiz." (Fussilet, 41/53)

197 "Evet Rabbimizsin dediler." (Arâf,7/172)

198 "Rableri onlara tertemiz bir içki vermiştir." (İnsan, 76/1-2) (Bâtınî tefekkürde bu ayet içkinin hellalliğine delil gösterilir.)

199 "Andolsun incire." (Tin 95/1)

24. Ey Harābî söylemem "innī enellah"[200] remzīni
Sen bu sırrı vāḳıf-ı esrāra sor sorma bana,( HD:50/7)

25. Sākin-i bezm-i elest mest ü harāb etmiş beni
"İnnemehhamr"[201]ayetin hoşyāre sor sorma (50/2)

26. Dervişlere yaḳın ol
Āllah ise murādın
Mekānları mekāndır
"Lārayb-ı lā mekāne"[202] (HD:329/6)

27. Hiddetle saḳın hiçbir işe etme teşebbüs
"Lā havle velā ḳuvvete"[203] de def-i belā it (HD:291/2)

**b. Hadisler**

Harâbî Divânı'nda telmih ve iktibas yoluyla bütün İslâm tasavvufunun referans gösterdiği belli başlı hadisler kendi beyit bağlamları içerisinde kullanılmıştır. Bu hadisler şunlardır.

1. "Men Aref"[204] hem nokta-i bā sırrına mazhar idi

   Öyle îmān eyleriz kim sırr-ı sırrullah idi (HD:15/5), (HD:50/6), (HD:/3), (HD:66/5)
2. Sofī-i āhmaḳ ne bilsin "künt-i kenz"[205] esrārı

   Kendinî akil ḳıyās ider bizi sersem bilür
   (HD:277/7), (HD:449/3), (HD:346/9), (494/4), (495/2)

200 "Muhakkak ben (evet) ben Allah'ım" (Kasas, 28/30) (Tur Dağı'nda Allah'ın ağaç vasıtasıyla Hz. Musa'ya hitabıdır.)

201 (Maide, 90/5)

202 "Onda hiç şüphe yoktur." (Bakara, 2/2)

203 "Kuvvet, ancak Allah'tandır." (Kehf, 18/39)

204 "Nefsini bilen kişi şüphesiz Rabbini de bilendir." (ACLUNİ, Keşfu'l-Hafâ, Hadis Nr. 2532, C II, s 361)

205 "Gizli bir hazine idim." (ACLUNİ, Keşfu'l-Hafâ, Hadis Nr. 2016, C II, s 191, Tasavvuf ehli arasında yaradılışa delil gösterilen bir hadistir. Bazı kaynaklar senedinin olmadığını fakat kuvvetli bir hadis olduğunu zikreder.)

3. Gerçe oḳuyorsun "levlāke levlaḳ"[206]
Faḳat perdesini idemezsin çāḳ
Cāhilsin Yezide itmedin idrāḳ
Biz o ḳünt-i kenzin muammāsıyuz (HD:495/2)

4. Sen "mutu ḳable en temutu"[207] mazhar ol gel
Dünyā vü āhiretde ister isen necātı (105/6)

Edib Harâbî Divânı'na iktibas yoluyla aldığı hadis ve ayetler geleneksel dinî-tasavvufî Türk edebiyatında da kullanılmaktadır. Fakat Harâbî bu ayet ve hadisleri kendi özgün bâtınî yorumu çerçevesinde ele alıp onlara çok anlamlar yüklemektedir. Kendi mesajının aktarımında onları delil ve dayanak olarak kullanmaktadır. Böylece kendi söz ve yorumunun İslâm dışında olmadığını ispat etmeye çalışmaktadır. Onun dışındaki algılamaların sathî ve yanlış olduğu kanaatini uyandırmak istemektedir.

Bu alıntılar aynı zamanda kamuoyu nezdinde tebliğinin etkili olmasını sağlayan unsurlardır. Çünkü karşısındaki kişiler iddialarında ayet ve hadisleri delil olarak getirmektedirler. Harâbî bu kişilerin Kur'ân'ın ve hadisin mesajını anlayamadıklarını ayrıntılı biçimde örneklendirir.

Harâbî'nin kullandığı İslâmî referansların aynı zamanda geleneksel İslâm cemaatinin irşâd mekânlarında (câmî, dergâh, tekke, panayır, konaklar, hanlar, medreseler) sohbet esnasında aktarılan ve böylece sözlü iletişim bağlamında öğrenilmesi mümkün olan bir çerçevesi vardır.

## II- VAHDET-İ VÜCÛDDAN VAHDET-İ MEVCÛDA EDİB HARÂBÎ'NİN TASAVVUF ANLAYIŞI

### 1- Vahdet-i Vücûddan Vahdet-i Mevcûda Edib Harâbî

Doğu ve Batı düşünce tarihinde Tanrı-varlık (eşya) meselesini inceleyen geniş bir birikim mevcuttur. Eski Hint, Mısır, Yunan, Musevî, Hristiyanlık ve en mütekâmil şekliyle İslâmiyet gibi belli başlı medeniyet çevreleriyle beraber mahallî diğer mistik

206 "Sen olmasaydın felekleri (kainatı) yaratmazdım." (ACLUNİ, Keşfu'l-Hafâ, Hadis Nr. 164, C II, s182)

207 "Ölmeden Önce Ölünüz" (Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, 2/291)

akımların içerisinde de mesele farklı boyutlarıyla irdelenmiştir.[208] Mistiklik ve sırrîlik belli ölçülerde her dinde vardır. Bu itibarla İslâm'da da bir 'mistikliğin ve sırrîliğin' olacağı tabiîdir. İslâm'a has olan mistisizmin adı tasavvuftur.[209]

İslâm tarihinde bu mesele tasavvuf anlayışı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Tasavvufun temel meselelerinden biri vahdet-i vücûd (varlığın birliği) meselesidir. Kavram üzerinde farklı görüş ve algılamalar çerçevesinde yüzlerce tanımlama yapılmıştır. Hüseyin Erdem bu tanımları değerlendirerek vardığı neticede vahdet-i vücûdu "Allah'tan başka hakiki hiçbir vücûd kabul etmeyen bütün varlıkları Mutlak Vücud'un isim ve sıfatlarının tezahürü, tecellisi sayarak hakiki varlığa nazaran onların ezeli ve ebedi yokluğu ifade ettiğini, keşif ve tecrübe yoluyla ortaya koyan tasavvufî bir meslek" olarak tarif eder.[210]

İmam-ı Rabbânî tevhidi; vücûdî ve şuhûdî olmak üzere iki kısımda özetler. Vücûdî tevhid bir mevcûd bilmektir ve ilme'l-yakîn kabilindendir. Şuhûdî tevhid ise, bir görmektir ve ayne'l-yakîn kısmındandır. Yani şuhûdî tevhid, mümkün olan şeylerin vücûdunu, Allah u Teala'nın vücûd denizinin dalgası görmektir.[211]

Bazı araştırmacılar bu iki yaklaşımın birbirine zıt olduğunu ve Rabbâni'nin görüşünün İbn-i Arabî'nin sistemleştirdiği vücûdî tevhid anlayışından şematik olarak farklı olmadığını ancak "tevhid noktasında görüntüleri vücûd saymasının mahzurlarına" işaret eder.[212]

Vahdet-i vücûd anlayışı Muhiddin-i İbn-i Arabî (H 560-638) tarafından sistemleştirilmiştir. Kendisinden önce tasavvufî yaşantı, özellikle İslâm'ın ilk yıllarında büyük ölçüde kitap ve sünnete bağlı ta'at ve ibadete önem veren bir görünümdeydi. İbn-i Arabî'ye gelinceye kadar Muhasibî, Beyazid-i Bistamî, Cüneyd-i Bağdadî, Hallâc-ı Mansur gibi önder sufîler 'varlığın birliği' konusunu işlemişlerdir. "İbn-i Arabî Ku'rân ve hadisler başta olmak üzere, Yeni Eflatunculuktan, İhvanu's-Safâ'nın felsefe yönünden, Hallac'ın üslûbundan, kelamcıların âhiret ve ahlâk anlayışlarından etkilenmiş ve onların tabir ve terimlerini kullanmıştır. Son derece eklektik olmasına rağmen İbn-i Arabi'nin sistemi orjinaldir."[213]

---

208 Bu konuda geniş bilgi için bk. Aynî M. A., Tasavvuf Tarihi (Sad. Hüseyin Rahmi Yananlı), Kitabevi, İstanbul, 1992

209 Kara M., Din, Hayat ve Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler, Dergâh Yay., (3. bsk.), İstanbul, 1990, s 19

210 Erdem H., Panteizm ve Vahdet-i Vücûd Mukayesesi, KBY, Ankara, 1990, s 38-41

211 Eraydın S., Tasavvuf ve Tarikatlar, M.Ü.İ.F. Yay., İstanbul, 1994, s 210

212 Sunar C. , Ana Hatlarıyla İslâm Tasavvufu Tarihi, A.Ü.İ.F. Yay., Ankara, 1978

213 Erdem H., age, s 41

Arabî'ye göre Allah'tan başka vücûd yoktur. Ontolojik açıdan varlık (vücûd) birdir. Eşyanın ayrı bir vücûdu yoktur. Eşya Allah'ın vücûdu ile varlığa gelen çeşitli şekil ve tezahürlerdeki tecellilerden ibarettir. Mutlak varlık hiçbir kayıt ve şarta bağlı değildir. Allah zatı bakımından tek ve eşsiz, isim ve sıfatları bakımından ise bir bütündür. Ve O'nun eşsiz birliği, kendisinde bilkuvvet mevcut olan bütün isim ve sıfatların toplamıdır.[214]

Yaratılış (zuhur) birtakım mertebelerden geçerek meydana gelir. Bu mertebeler:

a-) Birinci mertebe (Lâ Taayyün)

b-) İkinci mertebe (İlk Taayyün)

c-) Üçüncü mertebe (İkinci Taayyün)

d-) Dördüncü mertebe (Ruhlar âlemi mertebesi)

e-) Beşinci mertebe (Misâl âlemi)

f-) Altıncı mertebe (Şahadet âlemi mertebesi)

g-) Yedinci mertebe (İnsan mertebesi) şeklinde sıralanmıştır.

Allah'ın 'ol' emrini vermesiyle âlem meydana çıkmıştır. Ancak bu âlemler yoktan meydana çıkmış değillerdir. Zatın bir halden diğer bir hale geçmesiyle ortaya çıkmışlardır.[215]

Vahdet-i Vücûd nazariyesi, ortaya çıkışındaki bu temel görüşleri tarihsel süreç içerisinde farklı dinî eğilim ve algılayışların yaklaşım ve katkıları ile kendi içerisinde bir dönüşüme uğramıştır. Bu değişimler Hallac-ı Mansur, Muhiddin-i İbn-i Arabî, Bedreddin Simavî'den Edib Harâbî'ye uzanan çizgide vücûdun (varlığın) birliği ve bölünemezliği görüşü ile, İmam-ı Rabbanî, İmam-ı Gazali, Bahaddin Nakşibend gibi merkeze yakın sufîlerin savunduğu varlığın ve zâtın farklı şeyler olduğu, varlığın Hakk'ın sıfatlarının tecellisi olduğu görüşü şeklinde iki kısımda değerlendirmek kanaatimizce uygundur.

Alevî-Bektâşî teolojisinin beslendiği kaynaklara baktığımızda yazılı kültürün yanı sıra "sözlü kültür" aktarım şekil ve prensiplerinin oldukça ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Bu sözlü kültür kanallarını besleyen kaynaklardan ikisi Hallac-ı Mansur ve Muhiddin-i Arabî'dir. Muhiddin İbn-i Arabî'nin bu sistematik ve karmaşık nazariyesi 'Türk sözlü kültür kanallarından' geçerken popülarize edilmiş, diğer inanç ve ritüllerle karışarak kendi özgün biçimine kavuşmuştur.

Edib Harâbi'nin şiirinde Muhiddin İbn-i Arâbî'nin ve Bedreddin Simavî'nin 'Vahdet-i Mevcûd' görüşlerini takip etmek mümkündür. İnsanı Allah'ın yarattığı

214 agy, s 44-45

215 Sunar C., age, s 63-64

bir varlık olarak vücudun birliği görüşü çerçevesinde “insan-ı kâmil” formasyonuyla Allah’ın bir yansıması olarak değerlendirir (HD:222/2). Kainatta akk’tan başkasının mevcud olmadığı ilkesinden hareketle Harâbî ‘küfürden imâna’, ‘putlardan Hakk’a’ varılabileceğini, bütün bu oluşların O’nun tecellisi olduğunu, O’nu çağrıştırması itibarıyla hakir görülemeyeceği görüşündedir. Bu görüşler Bedreddin Simavî’de de benzer şekilde dile getirilir. O da kamil insanı ‘Allah’ın bir yansıması’ olarak değerlendirir.[216]

Hak insanın özündedir (HD:485/3). Kişi yaratılış sırrını idrak ederek tanrısallık gerçeğini kavrayabilir. Kendisinin bunu gerçekleştirdiğini ileri sürer. “Hakk’ın kendisine mi’râç etmesini” (HD:208/2), “Hak’la kendisinin gayrı olmadığı” (HD:476/7) görüşlerini bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. “Hak kendisini halka bildirmek için insanı kendine timsal eylediğini” (HD:440) bildirir.

“Azimmüşşandır. Mekânsızdır, kayıttan azadedir. Fail, mefūl, doğuran, doğurtan, ölen, öldüren” her şey O’dur (HD:449). O her türlü insani algılayışın ötesindedir (HD:458). Bu sebeple insan ve cüzi irade külli iradenin tasarrufundadır.

Harâbî İbn-i Arabî’nin kurduğu vahdet-i vücûd anlayışını zaman zaman cezbeci sofilere (Bayezid-i Bistamî, Cüneyd-i Bağdadî, Şihabeddin-i Suhreverdi, Hallac-ı Mansur’a) benzer bir coşkuyla bu meseleleri ele alır. Harâbî’ye göre Allah’tan başka varlık yoktur.

Kainat sürekli bir oluş ve görünüş halindedir. Bu deveran süreklidir. Oluş ve görünüşler Allah’ın ‘kün’ emriyle ‘âyân-ı sabite’ den ayrılıp cisim libasını giyerler. “Kaf u Nun Hitabı İzhar Olmadan” dizesiyle başlayan ünlü nefesinde (HD:494) ve Vahdetnâme’de (HD:449) bu görüşler simgesel bir üslûpla anlatılır.

Harâbî’ye göre başlangıçta yalnız Allah vardır (Ahadiyet makamı). Yaratılış yani ‘kün’emri verilmeden bütün mevcûdat O’nun vücudu ile bitişikti. Diğer bir deyişle Allah varlığın mayasıdır. Bir insan olarak kendisini de bu çerçevede değerlendirir. ‘Kün’ emri ile yaratılış kademe kademe gerçekleşmeye başlar.

Bu itibarla kendisinin de Allah’tan gelen bir varlık olduğunu düşündüğünden bütün bu oluşum sürecinin faili ile aynı kaynaktan geldiğini belirtmek ister. Bu geleneksel vahdet-i vücûd düşüncesinden aldığı ve işlediği bir temadır.

Harâbî bu görüş ve yaklaşımları ile Bektâşî tarikatı içerisindeki “Harâbâtî” veya vahdet-i mevcûdcu çizginin en önemli temsilcilerinden biridir.

216 age, s 78

**2- Sır ve Bâtın**

Bütün tasavvuf anlayışında egemen olduğu gibi Alevî-Bektâşî inanç geleneği içerisinde de vahdet-i mevcûdcu görüş ve düşünceleriyle Edib Harâbî'nin şiirinde sır ve bâtın kavramları kendine has üslûbu çerçevesinde ele alınmıştır. Sır ve bâtın zaman zaman birbiri yerine kullanılan ve birbirini tamamlayan iki kavram görünümündedir.

Sır; mevcut olan var yok arası kapalılık, Hakk'ın gaip hale getirip halka bildirmediği şey, gönül ehlinden ve keşif sahiplerinden başkasının idrak edemediği hususlar gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Tasavvuf terminolojisinde sır:

a-) Sırr-ı Hak: Hak'tan başkasının bilmediği sır

b-) Sırr-ı Halk: Hak ile kulu arsında kalan sır

c-) Sırr-ı Sır: Ahadiyette özel olarak var olan gerçeklere dair ayrıntılı bilgi ki bunu sadece Hak bilir.[217]

Bilgi felsefesi (epistemoloji) açısından tasavvuf ehlinin bilgisi keşif ve ilham yoluyla elde edilen bir bilgidir. Bu yüzden keşif ve tecrübe sahibinin istidadına göre çeşitlilik arz eder. Deneysel ve mantıki uygulamalarla sınanması mümkün değildir. Keşif ve ilham yoluyla elde edilen bu bilgi 'aşkın' bir idrakin ürünüdür. Keşif ve ilham yoluyla elde edilen bu bilgiler nesnel gerçeklikle genellikle uyuşmazlar. Bu nedenle bu bilgilerin kamusal alanda dillendirilmesi tepki ve tartışmalara yol açar. Bu hususu göz önünde tutularak 'sırrın ehil olmayana açılmaması' prensibi bir ilke olarak benimsenmiştir.

Bâtın; iç, iç anlam, giz, sır manalarına gelir. Biri görünen (zâhir), diğeri görünmeyen (bâtın) olmak üzere iki alan vardır. Görünen alan (zâhir), görünmeyen alanın (bâtın) bir yansıması durumundadır. Bu nedenle gerçek alan görünmeyen alandır. Ve tanrısal ortam bu alandadır. Yalnızca duyu organlarının algılamasıyla yetinen yüzeysel bilgili insanlar, nesnel alanın görünüşüne aldanır ve tanrısal gerçekliğe ulaşamazlar.[218]

Kur'ân'ın dış yüzü olduğu gibi iç yüzü de (bâtını) vardır. Kur'ânî ayetlerin iniş sebeplerini, fıkhî hükümlerini, nasih ya da mensuh yahut da muhkem veya müteşâbih olduğunu, onlara ait hadiseleri, hatta lafızlarındaki edebi özellikleri bilen, hele Allah'a tam inanmış olan elbette başka türlü anlar. Kur'ân'ın ve buyruklarla yapılmaması emredilen şeylerin bâtınını bilen, bu anlayış seviyesine ulaşan kişiden zâhirine riayet lüzumu kalkar; artık ona, ibadetin lüzumu yoktur kanaatini gütmek, buna inanmak bâtınîliktir. Bâtınîlik umumî bir tabirdir; bu inancı benimseyen kişilere, hangi mezhepten olurlarsa olsunlar bâtınî, yollarına bâtıniyye denir.[219]

---

217 Uludağ S., Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yay., İstanbul, 1995, s 469-470

218 Korkmaz E., Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, Ant Yay., İstanbul, 1994, s 55

219 Gölpınarlı A., Türkiyede Mezhepler ve Tarikatlar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1969, s 116

Naslarda semboller halinde bulunan manaları herkesin anlaması mümkün değildir. Onun için ehliyet kazanmamış kimselere bu sırları açmamak için takiyye prensibi uygulanır. Onlara göre akıl ve duyular gerçekliği algılamada yetersizdir. Bunun için her asırda insanlara gerçek bilgileri öğretecek "masum bir imam" gereklidir. Bilginin gerçek kaynağı O'dur.[220]

Alevî-Bektâşî geleneğinde Hz. Ali "Kur'ân'ın sırrı Fatiha'da, Fatiha'nın sırrı besmelede, besmelenin sırrı b harfindedir. B harfinin sırları noktasındadır. Ben de b harfinin altındaki noktayım" dediğinden dolayı 'Tanrı sırrı' olarak kabul edilir.[221]

Edib Harâbi şiirinde, sır ve bâtın kavramlarına 'üst idrak' teması çerçevesinde bakar. Sırrın ifşâ edilmemesi gerekliliğini vurgular. "Cismini pâre pâre etseler vakıf-ı sırrullahı ifşa eylemez" (HD:302/4). "Esrâr-ı künt-i kenzi açıklamayın bu esnada diller lâldir" (HD:346/9). Çünkü bu durumu dilsel mecaz ve alegorilerle ifade etmenin mümkün olmadığı kanaatindedir. Ehil olmayanların (sıradan insanların), 'sırrı söyleşenlerin' yanında görüş beyan etmemesini tavsiye eder (HD:43/6).

Sırların açılması ve edinilmesi manevi yükselişe paralel olarak gerçekleşir. Bunun için bir çaba gereklidir. Gerçek imâna ulaşmak için mevcut imândan küfre geçmek gerekir (HD:149/6). Tam bir bilinçlilik hali için bu durumu gerekli görür. Küfrün de Allah'ın yarattığı bir kavram olması münasebetiyle onu tevhidden ayrı düşünmez. Tevhid gerçeğini hakkıyla algılayabilmek, küfrün kapsam ve mahiyetini öğrenmek için bu tecrübe gereklidir. Ene'l-Hak sırrının Hak ile hak olmakla mümkün olduğu kanaatindedir.

Yüksek sırlara vakıf olmak ona göre Hak vergisidir (318/9). Harâbî'ye göre "Hakk'ın sırrı nass içinde muammadır." (HD:208/5) Bu sırrı zâhiri görünüşü ile anlamak anlamlandırmak mümkün değildir. Bâtınî tevil bu noktada devreye girer. İslâm peygamberi (Kur'ân yedi nüans üzere indirildi. Onun hiçbir harfi yoktur ki bir zâhir bir de bâtın mana taşımasın. Ebu Talip'in oğlu Ali'de bu zâhir ve bâtına ait bilgi mevcuttur.) (Ebu Nuaym; Hilye, 1/65)[222]

Varlık sürekli bir oluş ve görünüş halindedir. Bu itibarla manayı belli bir zamana ve mekâna mukayyed kılmak imkânsızdır. Kuşadalı İbrahim Hakkı'nın soğan metaforuyla ifade ettiği gibi "soğanın dışındaki kabuk zâhir, onun altındaki bâtındır. Üst kabuğu soyduğumuzda onun altındaki zâhir olacak; bâtın vasfı daha alttaki kabuğa intikal edecektir. Bu hal böylece uzayıp gider."[223] Metni anlamlandırma işlemini de bu şekilde kabul etmek mümkündür.

---

220 İlhan A., "Bâtınîlik", TDVİA, C V, s 193

221 Üzüm İ., Günümüz Aleviliği, İsam Yay., İstanbul, 1997, s 81

222 Öztürk Y. N., Tasavvufun Ruhu ve Tarikatler, Sidre Yay., İstanbul, 1998, s 22

223 agy, Kuşadalı İbrahim Halveti, İstanbul, 1982, s 203

Çağdaş hermeneutik incelemeleri de (özellikle Gadamer) metni anlamlandırma meselesinde "anlamı geçmişle şimdi arasındaki daimi bir diyalog, soru cevap diyalektiği, şimdiki yorumun gelecek yoruma bir basamak olduğu" noktasına ulaşmıştır. [224]

Harâbî sır ve bâtın temasını kurarken zâhir bâtın karşıtlığından yararlanır. Ona göre zâhir insanı yanlış ve yüzeysel algılamaya yönelten aldatıcı bir olgudur. Gerçek mana bâtınî mananın çözümlenmesi ile anlaşılabilir. Bâtınî simge ve şifrelerin çözümlenmesi tek başına kişinin gayret ve çabası ile yapabileceği bir şey değildir. Bir noktadan itibaren Hak tarafından "ledünî bilginin"[225] ihsan edilmiş olması şarttır.

Focault'a göre; bilgi (sırrı bilmek) bir yönüyle sır (bilgi) sahibine ayrıcalıklı bir konum (iktidar) ve bağışıklık sağlar. Bilgi güç ve iktidardır.[226] Harâbî bu konumuyla 'insan-ı kâmil'i ayrıcalıklı bir alana taşır.

**3- Zaman ve Mekân**

Alevî-Bektâşî geleneğinde (teolojisinde) geçmiş, şimdi, gelecek ana bölümlerine ayrılan tarihsel zaman konusunda farklı tavırlar vardır. Alevî-Bektâşî geleneğinde geçerli olan 'döngüsel zaman anlayışıdır.'[227] İslâm teolojisinde ve tasavvuf anlayışında Allah ezelî ve ebedîdir. Bütün varlığın kaynağı ve yaratıcısı olduğundan zaman ile mukayyed değildir. Tarihsel zaman ve mekân sonradan yaratılmış başlangıcı ve nihayeti olan kavramlardır. Bu açıdan kapsadıkları varlık alanının sonluluğuna ve sınırlılığına delildir.

Zaman ve mekân birbirine paralel olarak duran ve birbirini etkileyen iki ana kavramdır. Zamanla sınırlı olmak söylemi ve eylemi sınırlandıran bir durumdur. Tarihsel zamanla birlikte insanlık sürekli olarak sonluluğun trajik dürtüsüyle hep ebediliği aramışlardır. Yazı öncesi ve sonrası kültürler bu arayış çerçevesinde şekillenen geniş bir edebi birikim üretmiştir.

İslâm teosofisinde tarihsel zamanın dışında fakat bu zamanı da kuşatan zamana 'ân-ı dâim' denilir. Daimi zaman zamanın bâtını ve aslıdır. Zaman üstü zaman daha doğrusu zamansızlık anlamına gelir ve üzerinden zamanın geçmediği hakikate ve

---

224 Tatar B., Felsefi Hermeneutik ve Yazarın Niyeti-Gadamer Versus Hirsch-, Vadi Yay., Ankara, 1999, s 141-142

225 İlm-i Ledün: Yan, kat anlamında Arapça bir sözdür. Kur'an-ı Kerim'in Kehf suresi 65. ayetinde Musa Peygamber'in kendisine Tanrı katından bilgi veren birisiyle buluştuğu anlatılır. Bu münasebetle Allah tarafından ilham yoluyla verilen okunmadan bellenmeden elde edilen ilâhî bilgiye de "ledün bilgisi" denmiştir. (Bk. Gölpınarlı A., Tasvvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılâp ve Aka Yay., İstanbul, 1977, s 218)

226 Sözen E., Söylem, Belirsizlik, Mübadele, Güç ve Refleksivite, İstanbul, 1999, s 3-40

227 Çamuroğlu R., Dönüyordu [Bektâşîlikte Zaman Kavrayışı], Doğan Kitap, İstanbul, 2000, s 74

zata işaret eder.[228] Ebu Hureyre'den nakledilen bir hadiste Hz. Muhammed "Dehre (zaman) sövmeyiniz. Çünkü dehr olan Allah'tır" demektedir.[229] Yine Buharî'de geçen bir hadiste Hz. Peygamber Allah'ın "Ademoğlu dehre söverek beni cezalandırır. Halbuki ben [dehrin] yaradanıyım. Her emir benim elimdedir. Geceyi gündüzü ben idare ederim" dediğini belirtir.[230] Allah bu aşkın zamana olan tasarrufu sayesinde geçmiş, şimdi ve geleceğin bilgisine sahiptir.

Alevî-Bektâşî geleneğindeki bu döngüsel zaman anlayışı onun simgeci anlatımına önemli katkılar sağlamıştır. Bu konuyu işleyen 'Devriye' adı verilen manzum bir edebi tür üretilmiştir. "Bu eserlerde varlığın akl-ı küll'den başlayarak zuhuru maddî âleme inmesi [nüzûlü] (yani mekânla buluşması) oradan vazife ve kemâlini tamamlayarak tekrar çıkış noktasına (Allah'a) ulaşması [uruç] ayrıntılı olarak anlatılır."[231] Döngüsel zaman anlayışı sufîlere geniş bir hareket serbestliği sağlamıştır. Bu sayede tarihsel zamanın dışına (ileri veya geri) sıçramaları mümkün olabilmiştir. Bu konuda menâkıbnâmeler çarpıcı örneklerle doludur. Bu sayede birbirinden farklı zamanlarda yaşamış iki evliya aynı mekânda buluşup görüşebilirler. Döngüsel zaman aynı zamanda eşitleyici bir karaktere sahiptir. Mineralden insana kadar geniş bir yelpaze içinde geniş bir akrabalık ilişkisini varsayar. İnsan şu an itibarıyla çoban olarak gelmiş olabilir fakat daha önceden âlim olarak devr etmiş olabilir, fakat gelecekte farklı bir statü veya formda nüzûl imkânı vardır.[232] Bu durum bireysel olarak kişiyi egoizmin kıskacından kurtarıp ona geniş bir kendini gerçekleştirme alanı sunar.

Bu bağlamda Edib Harâbî şiirinde tarihsel zamanın dışına taşmanın biçim ve durumunu çarpıcı bir biçimde ortaya koyar. Şîrî Baba'nın[233] meşhur devriyesinden[234] derin izler taşıyan (adeta onun iskeleti üzerine kurulan) Vahdetname'sinde "Varlığın yaratılışından önce ahadiyet makamında O'nunla bir olduğunu" (HD:449/1), "Kûn diyerek Allah'la beraber yaratılış eylemine katıldığını" (HD:449/4), "Altı günde kâinatı ve mahlukatı beraber yarattıklarını" (HD:449/8), "Âdem'i çamurdan yoğurduklarını"

---

228 Uludağ S., age, s 48

229 Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Fütuhatu'l-Mekkiye (Çev. Prof. Dr. Nihat Keklik), KBY, Ankara, 1990, s 389

230 Buharî, Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, DİBY, Ankara, 1991, s 179-180

231 Güzel A., "Tekke Şiiri", Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri), S 445-450, TDKY, Ankara, 1989, s 320

232 Çamuroğlu R., age, s 73-74

233 Görkem İ., [Baha Said Bey] Türkiye'de Alevî-Bektâşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri, KBY, Ankara, 2000, s 246-248

234 Şîrî Baba'nın hakkındaki tarihsel bilgimiz yetersizdir. XVIII. yüzyılda yaşadığı İstanbul Merdivenköy Bektâşî Tekkesi Şeyhlerinden Bektaş Çelebi olduğu sanılmaktadır.

(HD:449/9), "Âdem ve Havva'yı cennetten sürdüklerini" (HD:449/10), "İsmail'e bedel cennetten kurban gönderdiklerini, Yunus'a balığın karnını bir müddet mekân eylediklerini" (HD:449/17), "İsa'yı babasız dünyaya getirdiklerini" (HD:449/18), "Hak, Muhammet, Ali ile birleşip kabe kavseyne vardıklarını" (HD:449/23) belirtir.

Bu durum aynı zamanda 'insan-ı kâmile' tanınan bir özerkliktir. Bu mertebede 'kişi Hak'la bir olduğundan' ondan gayrı tasavvur edilemez. Aynı şekilde insanın nüzûlü Allah'tan olduğuna ve yine ona döneceğinden bu süreç Bektâşî inancına göre normal bir durumdur.

'Hakk'ın lâ-mekân (mekânsızlık) olma durumunu' bâtınî bir yorumla tevil eder. Kendinin 'Hakk'ın mekânı'olduğunu ifade eder (HD:321/9). Zaman kaydından sıyrılmak ona aynı zamanda mekânı değiştirmek, farklı mekânlarda bulunabilme imkânı sağlar. Tarihsel zaman olarak şimdi onun geçmişe ve geleceğe geçişini sağlayan bir köprü durumundadır. Şiirinde bütün bu eylemler 'biz' birinci çokluk şahıs açısından dile getirilir. Bu ifadeyle ilâhi oluşumla birleştiğini, Allah'ın iradesi ve tasarrufu dahilinde olduğunu vurgulamak ister. Bu bölümde üslûp ve tavır olarak masal ve mitoloji karakterine yaklaşan bir anlatımı yeğler. Zaten değindiği pek çok konu genel olarak İslâm tarihinden alınmakla beraber Alevî-Bektâşî sözlü geleneğinde bir yeniden 'okumaya/üretime' maruz kaldığı gözlenmektedir.

**4- Aşk**

Kelime olarak sarmaşık manasına gelen 'ışk' kelimesinden alınmıştır. Mecazi olarak sarmaşık sarıldığı yeri nasıl kaplarsa, aşk da insanın vücudunu o şekilde sarar. Aşk, muhabbetin seveni kavraması, bütün vücuduna yayılması, onu sarmaşık dalları gibi kucaklamasıdır.[235]

Aşk derece derece ilerleyen farklı tür ve şekillerde tezahür eden bir kavramdır. Tasavvufta aşk yakıcı özelliği itibarıyla ateşe, sarhoş edici özelliği itibarıyla şaraba, çıldırtıcı özelliği itibarıyla da deliliğe (cinnet-i aşk) benzetilir. İbn-i Arabî aşkı üç kısımda açıklar:

a- Hevâ: İnsanı sevgilisinin kulu, kölesi yapıp ona tapmasını sağladığı için en mükemmel sevgidir.

b- Hakiki aşk: İlâhî âşk budur. Bu da kulun Allah'ı sevmesi, Allah'ın kulu sevmesi şeklinde iki kısma ayrılır. Her ikisi de birbirini seviyorsa buna sevişme (muâşaka) denir.

c- Mecâzî aşk: İnsanın insanı veya diğer yaratıkları sevmesidir. Beşeri aşk budur.[236]

---

235 Eraydın S., age, s 203

236 Uludağ S., age, s 61-62

Mecâzi aşk müptezel bir bağlamda algılanmadığı takdirde insanı hakiki aşka Allah'a götüren çok önemli bir ön deneyimdir. Sembolik bir mana ifade eder. Hakiki aşkın zâhiri konumundadır. Âşıkın yoğunlaşması ve istidadı ölçüsünde mecâzi aşk biçim ve nitelik değiştirir, mana itibarıyla bir dönüşüme uğrar. Bektâşî anlayışında "Bir şeyin zâhirine varılmadan bâtınına varılamaz. Zâhir bâtına köprüdür."[237] Mecâzî aşk burada kategoriler arası geçişi sağlayan bir köprü konumundadır.

Tasavvuf düşüncesine göre Allah kâinatı bilinmek, görünmek (künt-i kenzi mahfi)[238] dolayısıyla yaratmıştır. Bu aşkın bir tecellisi olarak kabul edilir. Aşk mahiyeti icabı insanı psikolojik olarak yoğunlaştıran, idrakini zorlayan onu farklı algı eşiklerine taşıyan ve bu çerçevede eylem üretmesine sebep olan bir duygudur. Bu itibarla 'metafor ve sembol diliyle' konuşan tasavvuf ehli için vazgeçilmez bir deneyim ve hazırlık devresidir. M. Eliade'nin deyişiyle "simgeci düşünce yalnız çocuğa, şaire veya dengesize ait olan bir alan değildir". Simge gerçeğin diğer tüm bilgi araçlarına meydan okuyan bazı yanlarını açığa çıkartmaktadır.[239]

Tasavvuf sembolizminin inşa edilmesinde en büyük kavram ve olgu üreten alanlardan birinin de "aşk" olduğunu söylemek mümkündür. Aşk düzey olarak en üst düzeyde gerçek aşk denilen Allah aşkıyla olgunluğa erişir. Bu mertebede aşk "Tanrı'nın her zerrede görünen sun'una, kudretine, hikmetine, kemâline, lütfuna hatta kahrına gönülden duyulan bağlantıdır."[240] Bu sebeple aşkta kavuşma murad edilmez. Aşkı ve aşığı var eden ona ulaşma çabasıdır. Bu itibarla kavuşma aynı zamanda bu zevkin bitişidir. Bu itibarla 'vuslat' her ne kadar varılmak istenen hedef olarak takdim edilse de bizatihî aşk deneyiminin cazibesi karşısında gerçekte tercih edilen bir durum değildir.

Edib Harâbî şiirinde 'aşkın ve İslâm tasavvufunun' geniş sembol ve imgeler dünyasına yaslanarak kendi kişisel okumalarının ve bakış açısının da biçimlendirdiği bir üslûpla mecâzî aşktan ilâhî aşka doğru bir salınım içindedir. Aşk teması Harâbî'nin şiir dünyasının ana eksenini oluşturur.

Harâbî'ye göre "zühd ve riyâ kanun-ı aşka uymaz" (HD:114/3), "Aşk yarasına Lokman da çare bulamaz" (HD:277/3). "Aşk azabından kurtulmaya çalışmanın imkânı olmadığı, bunun beyhude bir çaba olduğu kanaatindedir" (HD:212/5). Bizâtihî aşkın

---

237 Çamuroğlu R., age, s 44

238 ACLUNİ, Keşfu'l-Hafâ, Hadis Nr. 2016, C II, s 191, Tasavvuf ehli arasında yaradılışa delil gösterilen bir hadistir. Bazı kaynaklar senedinin olmadığını fakat kuvvetli bir hadis olduğunu zikreder.

239 Eliade M., İmgeler Simgeler (Çev. M. Ali Kılıçbay), Gece Yay., Ankara, 1992, s 90

240 Gölpınarlı A., Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul, 1977, s 31

kendisi arzulanan bir durumdur. Mecâzî aşk onun için ilâhî aşka geçişte bir köprüdür. Bursa Valisi Celil Paşa'nın hanımı Naime Hanım'ın ölümü dolayısıyla yazdığı bir tarih manzumesinde (HD:16) feleğe Naime Hanım'ın ölümünden dolayı sitem eder. Bu insani aşkın bir yansıması niteliğindedir.

Klâsik Türk edebiyatındaki aşk, bahçe, bülbül, gül, gonca (HD:258/1; 103/1) kadrosu Harâbî'nin şiirinde de benzer bağlamlarda kullanılır. Fakat mecâzî aşkta uzun süre takılıp kalmaz, mecâzî aşkı ilâhi aşkla yakın bazen aynı anlamlarda kullanır. Sevgiliye yüzünün 'peri peyker', zülfünün 'sure-i velleyl', kaşının 'kavseyn'in tecellisi' olması sebebiyle gönül verir (HD:67). Sevgili mecazda "dilber-i rana, tıfl-ı nâzenin, cânan, dilber" sıfatlarıyla vasıflanır (HD:103; 145; 68).

Mecâzi aşktan sıyrılmada âşık çok büyük meşakkatlere katlanmaktadır . Bu esnada "gamze celladının oklarına hedef olmakta, cân (ebruy-ı zülfikarın) hışmına uğramaktadır" (HD:68/1-5).

Harâbî'de mütekâmil aşk mertebesi "harâbâtî" makamdadır. Burada artık Hak'la hak olmuş, eşyayı ayne'l-yakin müşahade etme imkânına kavuşmuş, mecâzdan sıyrılmıştır. Artık yardan gelen "cefâ da lütuf da aynı derecede hoştur" (HD:31/1-4). Bu mertebede yine "aşk sarhoşluğundan dolayı bâdeyi kevser diye içtiğini" belirtir. (HD:145/4). Mecâzi aşkı artık küçümsemektedir. Mecâzî aşkın bu noktada "kendine sorulmamasını, Mecnun ve Leyla'ya sorulmasını" ister (HD:145/4).

Harâbî aşk temasını işlerken önemli ölçüde geleneğe yaslanır. Geleneksel simge ve sembolleri kendi yaratıcılığı ile bütünleştirir. Bu noktada şiirler Fuzuli ve Nesimi'de gözlemlediğimiz aşkın kan, gözyaşı ve çile sahne dekoru içerisinde sunulmasını çağrıştırır. Bu tavır Bektâşîliğin çileci (agnostik) üslubuyla bütünleşen bir kompoziyon arz eder. Bu iki şair aynı zamanda yazılı kültürün sözlü kültür ortamına olan tesirleri neticesinde sözlü gelenek içerisinde önemli ölçüde tanınan ve bilinen şairlerdir. Türklüğün farklı kanaat coğrafyalarında (özellikle heterodoks mahfillerde) şiirleri meclislerde halen büyük bir canlılıkla okunagelmektedir.

Aşk, Harâbi'nin farklı algı düzeylerinde yaptığı öznel keşif ve tecrübe bilgisinin aktarımında ona yardımcı olur. Onu farklı bilinç durumlarına taşır. Onun gerçeküstü potansiyelinin açımlanmasında potansiyelini tahrik eden (dürtüleyen) bir vasıta olarak aşk bâtına açılan bir kapı gibidir.

**5- Vecd**

Vecd 'bulmak' manasına gelen Arapça bir isimdir. Tasavvuf terminolojisinde 'vecd' kalpte bir neşenin bulunmasıdır. Onu bulmak için yapılan hareketlere de tevâcüd denir. Külfet ve özentiden meydana gelen vecd vecd değildir. Kul yaptığı ibadetlerle zahmete katlandığı nispette kalbinde ibadetlere karşı bir zevk meydana

gelir. Bâtınî meşgale de vecdi besleyen bir başka kaynaktır. Zevk ibadetlerin meyveleri, vecd ise cehd ve gayretin neticesidir. Vücud ise vecd halini idrakden sonra meydana gelir. Hakk'ı bulmak beşeri sıfatların kaybolmasından sonra meydana gelir. Hakikat sultanının zuhuruyla beşeri sıfatlar yok olur. [241]

Vecd hâli uygarlık tarihinde bütün mistik tecrübelerin içerisinde bulunan bir olgudur. Eliade, Asya'daki Türk ve Moğol toplulukları arasında dinsel törenleri icra eden şamanların "göksel yolculukları" esnasında davul ve müzik eşliğinde dans ederek vecd halinde kendinden geçerek bu eylemi gerçekleştirdiğini ifade eder.[242]

Eski Türk inanç ve geleneğinin kalıntılarını en canlı bir biçimde muhafaza eden Alevî-Bektâşî kültür geleneği (Yesevîlikten aldığı mirasla) içerisinde müzik ve saz eşliğinde cemlerde bu vecd dinsel bir ritüel olarak tekrarlanır.

Vecd halinde sofi farklı bir algı düzeyindedir. Bu esnada lafzen yanlış anlaşılabilecek birtakım açıklamalarda bulunabilirler. Hallac'ın meşhur "Ene'l-hak", Cüneyd-i Bağdadî'nin "… Cübbemin altında Allah'tan gayrısı yok" sözleri bu türdendir. Bu ifadeler 'şathiyat-ı sofiyane' olarak değerlendirilir.[243]

Edib Harâbî'nin şiirinde vecd halinde söylenmiş 'şathiyat' türünden sözlere rastlamaktayız. Fakat bu üslûp ve simgesel anlatıma bu simgesel dilin kavramlarıyla bakıldığında vahdet-i mevcûd felsefesine ait çeşitli meseleleri dile getirdiğini görmekteyiz. Bu bağlamda "kamil insan olarak Tanrı'nın tecellisi olduğu görüşündedir" (HD:493). Sözü, görünümü, meclisi hepsi Allah'a dönüktür. Bütün eylemleri Hak'tan sadır olmuş gibidir. Kendilikten kurtulmuş 'harâb' olmuştur (HD:442).

Vardığı nokta itibarıyla "cennet köşklerini virân bir kulübeye tercih ettiğini" (HD:38/3), "Hazreti Mevlâ'nın kendisine el verdiğini" (HD:107/1), "Tûr'da Musâ'yı irşad eyleyip, İsâ'yı çarmıhtan kurtardığını dile getirir" ( HD:442/1).

Hak Mūsāya Tūr'da itdi hitābı

Bana gelen bende birleşmiş olur

Fakat bir kulum var ismi Harābī

Ana iren bana irişmiş olur (HD:442/1)

Yukarıdaki dörtlükte yine Harâbî vahdet-i mevcûd telâkkisine göre 'Allah'ın kendisinde tecelli ettiği' görüşündedir. Harâbî şiirinde vecd halinde vahdet-i

241 Kuşeyrî, Risâle-i Kuşeyriye (Çev. Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İstanbul, 1978, C I, s 200-203

242 Eliade M., Şamanizm (Çev. İsmet Birkan), İmge Yay., Ankara, 1999, s 206-211

243 Güzel A., "Tekke Şiiri", Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri), S 445-450, TDKY, Ankara, 1989, s 324

mevcûd telakkisinin çok katlı simgeselliğini bütün karmaşıklığı ile ortaya koyar. İlk planda bakıldığında yerleşik dinî değerlere ve anlayışlara karşı radikal bir tutum içerisinde olduğu kanaati uyanır. Ancak kendi bütünselliği ve üslûbu açısından değerlendirdiğimizde ortaya daha farklı anlam katmanları çıkar.

**6- İnsân-ı Kâmil**

Tasavvuf terminolojisinde insan-ı kâmil Allah'ın yeryüzündeki halifesi olması itibarıyla onun bütün isim ve sıfatlarına mazhar olan ve beş hazreti, yani varlığın esas mertebelerini kendisinde toplayan insandır. Allah'ın zât, sıfat ve isimlerinin aynasıdır.[244] İnsanî yükselişin en üst mertebesidir. İnsan potansiyeli burada Hak ile birleşerek fanilikten kurtulur. Harâbî'nin anlayışında bu insan tipi aynı zamanda hârâbat ehlidir. "Harâbât ehli ölmeden ölenler olup, suret kapısını aralayıp, ikrardan, imândan, küfürden geçmişler, mukayyed olmaktan sıyrılmışlardır."[245] Kur'ân-ı Kerim'in beyanına göre insan "mükerremdir."[246]

İnsan-ı kâmil konusu ontolojik açıdan İbnü'l-Arabî'nin temellendirdiği varlık mertebeleri bağlamında ele alındığında anlaşılabilir. Allah insan-ı kâmili yarattığı zaman ona akl-ı evvel mertebesini vermiş ve kendisine bilmediği şeyleri öğretmiştir. Onun mertebesini meleklere öğretmiş ve âlemde kendisinin halifesi olduğunu bildirmiş, göklerde ve yerlerde bulunan her şeyi onun emrine amade kılmış, böylece Allah'ın âlemdeki hükmü insan-ı kâmil ile zâhir olmuştur. Allah'ı ancak insan-ı kâmil bilebilir, çünkü o Allah isminin mazharıdır.[247]

Harâbî insân-ı kâmil makamında olduğunu ima ederek; kendisinin Allah'ın mazharı olduğu, böylece kendisiyle konuşmuş olanın Allah ile konuşmuş gibi olduğunu söyler.

Her kim ister ise olmağa bākî'
Āb-ı hayāt üzre Edibdir sāki'
Edīb Harābi'ye olan mülāki
Tahkik-i benim ile birleşmiş olur (HD:442-4)

Müteakip dörtlüklerde Harâbî "kendisiyle görüşenin Allah'la görüşmüş olacağını" (442/6), "Hazret-i Süphan'ın kendisine benzediğini dolayısıyla kendisine bakanın tanrısallığı göreceğini ileri sürer" (442/1).

---

244 Uludağ S., age, s 269-270

245 Koca Ş., age, s 56

246 İsrâ, 17/70

247 Aydın M., "İnsan-ı Kâmil", TDVİA, C XXII, s 330

İnsanın kâmil olabilmesi için küllî akla ulaşması ve bu suretle, bütün akıl mertebelerini tamamlaması gerekir. Bu duruma gelen insan (Hz. Muhammed'e ait hakikat) mertebesine ulaşmış ve o olmuş olur. Yani peygamberlik mertebesi de tümel akıl mertebesinden ibarettir. Kâmil insanın Allah'ın halifesi olması meselesi de bu mutlak varlığın dışına ve içine ait bilgiye sahip olma meselesidir. İbn-i Arabî'nin görüşlerini dillendiren bir şair olarak Harâbî insan-ı kâmili bu bağlamda değerlendirir.

Bu noktada insanî noksanlıklardan sıyrılmıştır. Zamana ve mekâna tasrruf etme keyfiyetine sahiptir. Bu durum insan-ı kâmil temasını işlerken Hârâbî'nin üslûbunu belirleyen en önemli özelliktir. Söyleyişteki büyük bir rahatlık ve serbestlikle kelimelere tasarruf eder. Yoğun bir metafizik anlatımı vardır. İlk planda karşılıklı bir konuşma havası sezilir. Bu ilk görüntü insanı 'şiirinin yalınkat olduğu gibi' bir yanılgıya sevk edebilecek bir durumdadır. Fakat dikkatli bir bakış, aslında bu serbestliğin ve konuşma üslubunun onun yapay bir simgeselliğe kaymadan en çetrefil meseleleri derin bir mana zenginliği ve çeşitliliği ile ortaya koyabildiğini fark edebilmektedir.

## III- SOSYAL HAYAT

Edib Harâbî'nin yaşadığı tarihler arası (1853-1917) İmparatorluğun siyasal eylem ve oluşumlar açısından en çetin ve karmaşık dönemini oluşturur. Özellikle 1870'lerden itibaren artan iç huzursuzluklar ve asayiş sorunları gündemi hayli meşgul eder. Çağının tanığı olması ve yaşadığı çevrenin kültürel ve sosyal hadiselerinden etkilenmesi tabi olan yazar/şairin bunu bir surette eserine yansıtması beklenen bir durumdur.

Sadık Kemal Tural edebiyat eserini yaşanmış gerçeklerin az çok değiştirilmesi ile vücud bulmuş özel bir kompozisyon olarak tanımlar. Ona göre sanat endişesinin yoğunlukta olmadığı eserlerde gerçeği saptırma, daha doğrusu yanıltma ihtimali daha azdır.[248]

Bu çerçevede yaşadığı çağa tanıklık eden Edib Harâbî şiirlerinde toplumun gündemini işgal eden sorunlara da değinmiştir. Bu vesile ile bir nevi 'sözlü tarih' de diyebileceğimiz ayrıntılar olan merkezî iktidarın dışındaki insanların siyasal eylem ve olaylardan nasıl etkilendiği ve bu olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarını 'sosyal tarih' perspektifinden görebilmekteyiz.

Bu olayları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-) Balkan muharebesi sırasında yaşanan şeker yokluğunun 'cenneti bile sırası geldiğinde reddedebilen' Harâbî'yi, bir nevi âciz bir konuma soktuğunu görmekteyiz. Belediyede görevli bir memura hitaben yazdığı gazelinde hasta olduğunu

248 Tural S. K., Edebiyat Bilimine Katkılar, Ecdâd Yay., Ankara, 1993, s 33-70

(öksürdüğünü) bu nedenle kendisine şeker temininde yardımcı olmasını ister. Şiire yazdığı notta "Balkan muharebesinden sonra vukua gelmiş harp zamanında şekerin yokluğundan dolayı hükümet tarafından bad-ı şifâ hastalara şeker virildiği sırada bir kıta şeker vesikasının isti'mali sathında üçüncü dairey-i belediyede aşı memuru Kars hanedanından Mustafa Tarık Bey'e gönderilmiş gazeldir" (HD:94) ifadelerine yer verir.

Yine müteakiben (HD:223) bu sefer Faruk Bey isimli bir doktora şeker vesikası temini için kendisine yardımcı olmasını dileyerek 'Faruk Bey'in faziletlerini' anlatan bir gazel kaleme alır. Bunlar aynı zamanda yokluklar ve çaresizlikler karşısındaki evrensel insan trajedisidir.

2-) 1830'lu yıllardan itibaren sürekli isyan ve huzursuzluğun baş gösterdiği Girit'te 1895-1896 yılları arasında Yunanistan'ın kışkırtmasıyla yeniden ayaklanma çıkartılır. Girit meselesinin çözümünde kısmen Hristiyan olan ahalisinden dolayı Osmanlı Devleti Avrupa devletleri tarafından siyasî ve diplomatik baskı altına alınır.[249] Bu durumun toplumda yarattığı hoşnutsuzluk ve üzüntü duyarlı bir insan olarak Edib Harâbî'yi de etkilemiştir.

"Düşmanın, ağyarın elinin vatan-ı yâre uzanmasından" dolayı üzülür. Sonunda Girit'in kurtarılması ve "İslâm askerînin" galip gelmesi için dua eder (HD:85).

3-) II. Abdulhamit'in yönetimde bulunduğu (1876-1908) yılları siyasî, idarî, teknik ve eğitim alanında birçok yenilik ve reformlar yapılmasının yanında iç huzursuzluk, siyasal ve sosyal çalkantıların olduğu bir dönemdir. 1789 Fransız İhtilâli'nin ardından bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de milliyetçilik cereyanlarına paralel olarak hürriyet, adalet ve eşitlik kavramları kamuoyunun gündemine girer. Merkezî yönetim asayiş kaygısıyla özgürlükleri kontrol altına almaya ve otoriter bir yönetim anlayışına doğru yönelmiştir. Siyasal literatürde bu dönem 'istibdât devri' diye de isimlendirilmiştir. Otoriter yönetim anlayışı sonucunda aydınlar ve siyasal aksiyon içerisinde olan kişi ve kurumlar takibata maruz kalmışlardır. Bu durum Edib Harâbî'nin şiirlerine de yansımaktadır.

1908 İnkılâbı sonucunda ilan edilen meşrutiyetin ilk günlerinde 'konuyu işlediği dört gazelinde' (HD:33-36-34-35) meşrutiyeti, hürriyeti över ve istibdât yıllarında çekilen sıkıntıları dile getirir. "Bu dönemde gaddar idarecilerin elinde çok sıkıntılar çektiklerini" (HD:33), "Hafiye zümresinin bu dönemde türediğini ve çok sahib-i vicdânı mahkum ettiklerini" (HD:36), "Aydınlara ve yazarlara bu dönemde çok haksızlıklar yapıldığını [Sakin-i zindān olurdu devr-i istibdādda / İşte bunlar Marmara deryāsının karnında hep (HD:34/6)] kurban edildiklerini", "Yeteneksiz kişilerin Paşa olduğunu ve millete zulmettiğini" (HD:35) büyük bir açıklıkla dile getirir.

---

249 Bu konuda bk. Tukin C, "Girid", TDVİA, C XIV, s 84-93

4-) Harâbî İttihat ve Terâkkî Fırkası'nın yönetime gelmesinden son derece memnundur. Kendisinin hiçbir siyasal partiyle ilişkisinin olmadığını fakat 'bu cemiyete sahip çıkılması gerektiğini' vurgular ve onlara dua eder. Bu partinin önderi Enver Paşa'yı da icraatlarından dolayı över. "Kemāl-i āfiyetle her zamān böyle muzaffer it/Āllah hazret-i Enver Paşa'yı bu nezāretde ifadeleriyle" (HD:1/13) ona dua eder. Bu dönemde yeni savaş gemileri ve uçakların alınmasını ve bu sayede düşman askerlerinin "Çanakkale'de ordumuz tarafından perişan edilmesini" sevinçle karşılar (HD:1/17).

5-) Edib Harâbî dönemine ve kendi yaşamına ışık tutan bir şiirinde (HD:171) yaşadığı evi anlatır. 'Evinin bir yıkıntı olduğunu, kiremitleri kırık olduğundan üzerlerine yağdığını, açık arazideymiş gibi uyuduklarını, iki mangal yandığı halde ısınamadıklarını, tahtaların çivi tutmadığını, yazın tahtakurusundan uyuyamadıklarını, bütün bu olumsuzluklara rağmen 120 kuruş kira verdiğini ama bu evin kirasının ancak 20 kuruş edeceğini' belirtir. Bu beyitlerden Harâbî'nin geçim sıkıntısı içinde olduğunu ve dönemindeki olumsuzlukları görebilmekteyiz.

6-) Harâbî bir şiirinde (HD:299) Arnavutlar ve Arnavut dilinden bazı kelimelere yer verir. Yemeklerini ve fiziksel özeliklerini tanıtır. Mizahî tarzda onları eleştirir (HD:299/4).

7-) Harâbî, Divânı'nda kadının toplumsal konumunu işleyen şiirler de yazmıştır. Kadının, yaşadığı dönemdeki toplumsal statüsünü ve erkek kamuoyu tarafından algılanışını kınar. Geleneksel ataerkil yapı içerisinde kadının ikinci planda kalmasından ve hor görülmesinden dolayı rahatsızlığını dile getirir, bir uyarı niteliğinde onlara hitap eder. "Erenlere kadınlara nakıs dememelerini, aslanın dişisinin de aslan olduğunu, onların da Allah tarafından halk edildiğini" (HD:471) belirtir. "Hz. Ümmü Gülsüm, Hz. Zeynep (471/2), Hz. Fatıma, Hz. Zehra" (HD:471/2) gibi İslâm'ın ve Ehl-i Beyt'in önder kadınlarına atıflar yaparak yanlış yargıları düzeltmeye çalışır. Dönemin Sünnî Türk toplumu açısından kadının ikinci planda olması bilinen bir durumdur. Fakat kadının toplumsallığı konusunda daha özgürlükçü olduğu tahmin edilen Bektâşî çevrelerinde de durumun genel Türk toplum yapısından farklı olmadığını görebilmekteyiz. Edebiyatı iletişim fonksiyonu açısından değerlendirdiğimizde bu şiirlerin estetik endişeden ziyade bir toplumsal sorunu dile getirmek için yazıldığını söyleyebiliriz.

8-) Harâbî memuriyeti dolayısıyla karşılaştığı bürokratik sıkıntıları aşmak için şiiri bir arz-ı hal vesilesi olarak kullanır. Bir şiirindeki ön açıklamada (HD:134) çalıştığı dairedeki 'mürekkep ve kâğıt' ihtiyacını gidermek için amirlerine 'manzum bir tezkire' yazdığını görmekteyiz. Bu şiirde (HD:134) 'gönül alıcı, övücü, mizâhî' bir üslûp kullandığına tanık olmaktayız.

## 1- Edib Harâbî'nin Şiirinde Hiciv ve Mizah'ın Yapı ve İşlevi

Hiciv hecv ve hica kökünden "bir lafzı harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin veya kurumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek" anlamına gelir.[250] Hicvin Türk sözlü kültür geleneğindeki karşılığı yergidir. Sempati ve şaka ile takılmaktan başlayıp alay, tahkir ve cinsellik bağlamında galiz, küfre kadar varan bir üslûp çeşitliliği arz ederler. Köken olarak sözlü kültür geleneği içerisinde üretilen ve daha sonraları yazılı hale gelen bir olgudur.

Mizâh (Gülmece) "eğlence, alay, latife gibi manalara gelmektedir. Güldürücü söz, durum veya davranış da aynı anlamda kullanılmaktadır. Mizâhın başlıca gayesi güldürmektir. Güldürücü bir duruma, düşünceye tuhaf veya komik denir. Mizahta güldürme esas olmakla beraber küçük görme söz konusu değildir. Mizâh ve şakanın biraz ağırı alay ve istihzaya götürür. Alay ve istihzanın ötesinde ise hiciv bulunur."[251]

Klasik Türk edebiyatı içinde hiciv mizâhın sınırları içerisinde değerlendirilmiştir. Başlangıçtan beri iç içe olan lâtife, mutayebe, mülâtefe, hezl, ta'riz, zemm, şetm, kadh gibi manzumeler hicivle bağlantılıdır. A. Sırrı Levend'in[252] tasnifinde 'hiciv yergi karşılığı da, ta'riz sataşma ve taşlamaya, tehzil alay ederek küçük düşürmeye, zem kınamaya, şetm ve kadh da sövmeye karşılık gösterilmiştir. Gülmece ve yergi arasında, nicelikten çok nitelik ayırımı vardır. Gülmecede amaç şaka ve alaydır. Yazar ya kişileri ele alır ya da olaylar üzerinde durur. Şaka, okuyanda gülümseme yaratır. Dokunur, ama incitmez; zaman zaman iğneler, ama yaralayıp acıtmaz. Okuyucunun göremeyeceği sivri noktaları bir çeşit tez anlayış oyunu yapar, ama şaka olduğu için kimseyi kızdırmaz. Yergi bu sınırları aşar; başka nitelikte görünür. Daha çok kişileri amaç tutan yergide, deyiş sertleşip kesinleşir. Yalnız dokunmakla kalmaz, yerine göre tırmalar, yaralar, sataşır, saldırır. Sertliği ve acılığı oranında kırar, sövmeye dek varır.'

Mizâh ve hiciv edebî bir üretim olmanın yanı sıra edebiyat disiplininin 'toplumsallık' işlevini en fazla üstlenen tarzlarıdır. Tarihsel süreç içerisinde mizâh ve hiciv güldürme ve eğlendirmenin yanı sıra kişi, kurum ve değerleri eleştiride 'korunaklı bir muhalif üslûp olarak' fonksiyon icra etmişlerdir.

Gülmecede bir iletişim modeli olarak zaman zaman şifreli bir dil kullanılır. İletişimde bulunan tarafların kendilerinin anlayabileceği sözcük ve tümcelerin anlamlarının gösterdiği anlamlardan başka anlamları da içerir.[253]

250 Okay M. O., "Hiciv Mad", TDVİA, C XVII, s 447

251 TDEA, "Mizâh Mad" C VI, s 383-384

252 Levend A. S., "Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi", TDAY, Belleten, 1970, (2. bsk.), TDK Yay., Ankara, 1989, s 40

253 Özünlü Ü., Gülmecenin Dilleri, Doruk Yay., İstanbul, 1999, s 85

Gülmece otorite karşısında mizâhı üreten kişiye bir güç kazandırır. Sanders'e göre "gülme ve alayın yok edici aşağılayıcı bir karakteri" vardır.[254]

J. C. Scott hiciv ve mizâhı da içine alan sözlü, yazılı ve gösterime dayalı eleştiri modellerine 'direniş sanatları' ve 'alt politika' ismini verir. Scott'a göre sözlü gelenekler, iletim araçlarına bağlı olarak kültürel direniş için ideal hale getiren bir tür inziva, denetim hatta anonimlik sağlarlar. Sözlü iletişimin (jestler, giysiler, danslar vb.) avantajı iletinin yayılma-yorumlama mekân ve koşulları üzerinde denetime sahip olmasıdır. Bu durumda sözlü kültürün denetimi telâfi edilemez bir biçimde merkezsizleşir. Yazılı iletişimin bu noktadaki dezavantajı metin isimsiz de olsa bir kez yazarın elinden çıktı mı yayılım ve kullanım şekli üzerindeki denetimin kaybolmasıdır. Sözlü kültürde durum farklıdır. Mesaj duruma uygun olarak nüanslandırılabilir, gizlenebilir, kaçamaklı hale getirilebilir. Bu anlamda kışkırtıcı olabilecek bir halk türküsü yüzlerce şekilde söylenebilir. Görünüşte zararsız olabileceği gibi güvenilir bir izleyici kitlesi önünde fitneci olabilir. Daha önceki kışkırtıcı yorumları bilenler zararsız versiyonun gizli anlamını değerlendireceklerdir. Geleneksel simge ve şifrelerin tersine çevrilmesi de bu bağlamda işlev görür."[255]

Sözlü bildiriler 'versiyon yaratma kabiliyetinden dolayı' her yeni ortamda o ortamın ihtiyacına göre ekleme, çıkarma ve değişikliklerle yeniden üretilir. Kullanıcı toplumsal, cezai ve her türlü iktidar otoritesini geçersiz kılmak için ifadeyi rivayetle verir veya bir başkasından duyduğunu, rüyada gördüğünü,uydurduğunu ölmüş bir şahıstan duyduğunu belirtir.

François Georgeon'a göre gülmenin Doğu toplumlarında özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumsal bir boyutu vardır. Aynı mekânda farklı etnik kökenlerden (Türk, Ermeni, Arnavut) ve sosyal tabakalardan (paşa, bey, hamal, asker, tüccar) yanyana oturarak bir meddah gösterisini izleyip aynı espirilere gülebiliyorlardı. Bu durum onlar arasındaki iletişimi ortaya koyar."[256]

Bu bağlamda Edib Harâbî'nin şiirlerinin yayılma hızına ve potansiyeline baktığımızda benzer bir durum görürüz. Harâbî'nin kavram, kurum ve değerlere karşı yönelttiği açık ve sert eleştiriler, tarihsel süreçte tekrar eleştiri yapmak isteyen fakat kamusal ve toplumsal denetimden imtina eden kişiler için adeta bir referans ve sanal kaynaklık oluşturmuştur.

254 Sanders B., Kahkahanın Zaferi Yıkıcı Bir Tarih Olarak Gülme (Çev. Kemal Atakay), Ayrıntı Yay., İstanbul, 2000, s 303-305

255 Scott J. C , Tahakküm ve Direniş Sanatları Gizli Senaryolar (Çev. Alev Türker), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1995, s 220-225

256 Georgeon F., Fenoglio İ., Doğu'da Mizâh (Çev. Ali Berktay), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1999, s 84

Edib Harâbî'nin şiirinde döneminin kişi, grup ve değerlerine karşı keskin bir eleştiri üslûbu kullandığını görmekteyiz. Zaman zaman 'şifreli bir dil' kullanır. Bu hiciv ve mizâh fırtınasında kendisini dışarıda tutmaz. Kendi kendini (zaman zaman muarızlarının ağzından) hicveder. Harâbî'de hiciv ve mizâhın toplumsal boyutu 'kâmil insan' arayışı çerçevesinde güncel hayatın karmaşıklığı ve aldatıcılığı içerisinde yaşadığı kaos ve karmaşanın bir yansımasıdır. Haksızlıklar ve ilkesizlikler karşısında 'kalenderî' bir edayla N. Kemâl'den örnek aldığı 'toplumsala adanmak' rolünü başarılı bir şekilde uygular. Kaba cinselliği içeren sin-kâflı hicivlere sıkça başvurmuştur.

Bu çerçevede Harâbî'nin hiciv temasını a-) kişilere b-) belli bir topluluğa yönelik c-) değerlere yönelik olarak ve d-) kendisine yönelik olmak üzere dört başlık altında değerlendirmek mümkündür.

**a- Kişilere Yönelik Hicivleri**

**1- İsmi Belirsiz Kişilere Yönelik Hicivler**

Harâbî bazı şiirlerinde hicvettiği kimsenin ismini doğrudan vermek yerine (HD:227, 228, 267, 258, 200 numaralı şiirlerde) onu bir takım kötü sıfatlarla tahkir eder. Şairlik iddiasındaki bir kişiye (HD:1) "vezni saçma sapan ve bozuk köhne katır, alçak" gibi sıfatlarla hücum eder. Mürşidlik iddiasındaki bir başka muhatabına (HD:228) boyunun kısalığından dolayı "bodur, fitne, fücur, kelb" gibi sıfatlarla saldırır. "Her ..ku yersin" gibi galiz küfürler söyler. Kızdığı başka bir şahsa (HD:267) "Merzuvanî, eşek, puşt" gibi argo, cinsel içerikli küfürlerle hicveder. Doğrudan sin-kâfa yönelir. Erkek cinselliğini bir nevi iğfale dönük bu tavrı ve söylemi erkeklik ve namus söyleminin son derece egemen olduğu bir toplumda hücum ettiği kişiyi toplumsal ve psikolojik açıdan değersizleştirir ve basitleştirir. Bedduayı da zaman zaman bir hiciv formu olarak kullandığına şahit olmaktayız (HD: 189,190). Allah'tan beddua ettiği kişinin kendisi gibi gülmemesini, muvaffak olamamasını diler.

**2- İsmini Zikrettiği Kişilere Yönelik Hicivler**

Harâbî'nin ismini vererek hicvettiği şahıs kadrosu şu kişilerden oluşur; Muhammed Ata (HD: 300), Muhiddin Efendi (HD: 219), arkadaşı Kenan (HD: 161, 317, 226, 205, 193, 196), Muhammed Recâi Baba (HD: 64), muarızlarına genel (HD: 2 56), Fuad Bey (HD: 80),Tevfik Bey (HD: 214), Derviş Şani (HD: 181) Emin Efendi (HD: 116), Bekir Paşa (HD: 170), Kâmil Efendi, Kâzım (HD: 218, 217, 157), Bir sarıklıya (HD: 283), İhsan ve Cevdet Bey (HD: 306) Hüsnü (HD: 342, 343, 506, 468, 477, 474, 467, 465, 478, 482), Sıdkı Bey (HD: 262, 118, 135), Mahmud Fehmi (HD: 122), Hakkı Efendi (HD: 44), Emin Bey (HD: 52), Emin Nüzmin (HD: 177), Hüseyin Ağa (HD: 380), Tebrizî Mehdi Bey (HD: 377). Bu kişilerden özelikle Hüsnü ve Kenan Harâbî'nin yakın arkadaşıdır. Onlara da zaman zaman keskin bir dille hücum eder. Fakat Harâbî'nin samimiyeti dolayısıyla bu kişilerle olan münasebet ve

muhabbetinin hicivlerden dolayı bozulmadığını ve bu kişilerin Harâbî'nin üslübunu hoşgörü ile karşıladıklarını görmekteyiz.[257]

Eleştirilerinde bu kişilerin şairlik iddialarına, mürşidlik fonksiyonlarına saldırır. Özellikle Fuad Bey (80),Tevfik Bey (214), Bekir Paşa (170) gibi kişilere 'kaba cinsel içerikli küfürlerle' hakaret eder.

Derviş Şanî adlı bir arkadaşına "Hiçbir kimse seni etmezdi kabul/Eğer bu dünyada bahşiş olaydın" (1811/2) diye seslenerek onu alaylı bir dille tezyif eder.

**b- Belli Bir Topluluğa Yönelik Hicivler**

Harâbî hicivlerinde bazen belli bir topluluğu muhtelif vesilelerle hedef alır. Onların bir takım tavır, tutum ve davranışlarını hicveder. Bu topluluklar Sivaslılar (HD: 191), Araplar (HD: 166), Erenler (Bektâşîler) (HD: 248, 112, 106, 284, 361), Dekadanlar (HD: 183), İstibdatçılar (HD: 33, 36, 34, 35), hoca, zahid, sofi, vaiz isimler ile hitap ettiği (zâhir ehli) (HD: 230, 180, 280, 202, 123, 49, 54, 60, 61, 71, 72, 41, 64, 65, 59, 56, 58, 39, 57, 167) görünümündedir.

Sivaslılara sebebi pek açık olmayan bir öfkesi vardır. Onlara beddua eder, yerer. İstibdat yönetimini özgürlükleri kısıtlamaları ve kanaatince millete zulmetmelerinden dolayı kınar. Hac seyahati esnasında soyulan arkadaşı Rüknü Kaptan dolayısıyla öfkesini tüm Arap toplumuna genelleştirerek onları şiddetli bir şekilde kınar. Müstecibzâde İsmet Bey'in teşvikiyle Servet-i Fünûn mensuplarının simgeci üslubuna karşı A. Mithat Efendi'nin isimlendirmesiyle "Dekadanlara" karşı alaycı bir üslûpla [rüyası yeşil, faytonu refref (183/2)] şeklinde tenkitler yöneltir.

Alay ettiği bir diğer kesim Kilidbahirlilerdir (Çanakkale) (HD: 356). "Kilidbahirlileri boş yere beylik, zenginlik, soyluluk taslamalarından dolayı tenkit eder." "Kimin bir kel keçisi var avahil-i servettir " gibi ifadelerle onları küçümser bir tavır takınır.

Bektâşî tarikatı mensuplarını 'yolu ve erkânı terk ettikleri' bir kısmının yaptığı 'Ehl-i Beyt düşmanlığı', 'zevk ve sefâhat düşkünlüğü' dolayısıyla hicveder. Bu tavır ender rastlanılan bir durumdur. Harâbî'nin tenkitlerinde tarafgirlik yapmadığına en büyük delil teşkil eder. İçerisinde bulunduğu topluluğun eksik ve hatalarını acımasızca eleştirmekten geri durmaz. Harâbî ismini vermek istemediği bir takım kişi ve kavramları 'rakamlardan oluşan şifreli bir dille' tenkit eder (HD: 361, 362).

Vaiz, sofi, hoca diye isimlendirdiği (ehl-i zâhiri) Hak ve hakikati gerçek manasıyla idrak edememeleri, dinî emir ve yasakların dış yüzeyine takılıp bâtınî manayı ihmal etmelerinden dolayı riyâkârlıkla suçlar. Sin-kâflı üslûbunu zahide karşı da kullanır (HD: 65/3).

257 Bu konuda bk. Salcı V. L., "Edib Harâbî", Yeni Türk Mecmuası, S 78, İstanbul, 1939, s 219-222

#### c. Değerlere Dönük Hicivleri

Harâbî yaşadığı çağın olumsuzluklarına karşı eleştirel bir tavır içindedir. Dostlarının ve çevresinin vefâ ve ferâgat duygularındaki eksikliğe karşı kırgındır. Çağında artık 'güvenilecek bir dost' bulmanın mümkün olmadığı kanaatindedir (HD: 250). Kibir ve riya en fazla tenkit ettiği özelliklerdir (HD: 276).

#### d- Kendisine Dönük Hicivler

Edib Harâbî bütün bu hiciv ve tenkitlerde kendisini ihmal etmez. Bazen doğrudan (HD: 160, 247) bazen de arkadaşlarının veya hicvettiklerinin dilinden kendisini (HD: 171) tenkit eder. Arkadaşlarının dilinden yazdığı hicivde "olumsuzlama" yöntemi ile kendi açısından olumlu özellikleri ön plana çıkarmaya çalışır.

Doğrudan kendisine yönelik hicivlerde ise daha acımasızdır. Kendisine "zenpâre, gulampâre" sıfatları ile hakaret eder. Üslûbundan bütün bu kendine dönük eleştirileri mizâh oluşturma amacına dönük olarak kurguladığı hissi verir.

### 2- Edib Harâbî'nin Şiirinde Mizâh

Edib Harâbî şiirinde mizâh unsurunu tenkit unsuru içeren 'hafif bir alaycılıkla' kurar. Çalıştığı Bahriye teşkilatının deposundaki tek tür fasulye iaşesinden dolayı memnuniyetsizliğini fasulye hakkında yazdığı bir 'medhiyye' muhtevalı şiirle dile getirmektedir. İronik bir tarzda "bu fasulye davasının mahşere kadar süreceğini" söyler (HD: 92).

Adliye'de görevli Ziya Bey adlı bir arkadaşına hitaben yazdığı "Kaz Gazeli" (HD: 382) isimli şiiri mizâhi kalite açısından oldukça dikkat çekicidir. Maarif Vekâletinde görevli arkadaşı Tevfik Bey'e hitaben yazdığı eleştirel bir şiirinde de yine mizâhî kurgu ön plandadır. Hakaret ve küfürlerde kelimelerin yan anlamlarından ve argo çağrışımlarından yararlanır.

Şiirinin genelinde hakim olan didaktik hava mizâh ve hiciv temaları içinde geçerlidir. İnce bir nükte ve esprili hiciv anlayışı onun isyanını tatmin etmez, söyleyeceğini en aşağılayıcı ve ağır biçimde söylemeyi daha yeğ tutar.

Edib Harâbî mizâhın tenkit bağlamında küçümsemek, alay etmek işlevinden daha fazla yararlanır. Hiciv ve mizâh dilini kurarken estetik kaygı daima ikinci plândadır.

### 3- İletişimde Yüklendiği Görev Bakımından Tarih Beyitleri

Edebî üretim; estetik kaygının ön planda olduğu mahiyet itibarıyla kurmaca karakteri ön planda tutan bir kurguya sahiptir. Edebî eserin tarihsel gelişim süreci içinde sözlü kültür ortamından başlayıp yazılı kültür ortamında da devam edegelen bir özelliği yazar/anlatıcı ve okuyucu/dinleyici arasında 'belli simge şifre, gösterge ve kelimelerle' örülü bir iletişim aracı olmasıdır. Bu çerçevede her iletinin bir anlamı

vardır. Göstergebilimciler "evrende kendi arasında anlamlı bir bütün oluşturan her türlü dizgenin" bir anlamı ve iletisi olduğunu savunurlar.[258]

Türk-İslâm medeniyet geleneği içerisinde dar manada Türk edebiyatı içerisinde 'bir olay, durum ve esere' ilişkin ebced hesabıyla tarih düşürme olgusu edebiyatın iletişim ve belgeselcilik fonksiyonunu en mütekâmil şekilde ortaya koyduğu tarzdır.

'Ebced' kelimesi, Arap alfabesindeki harflerin kolaylıkla ezberlenmesi için, harflerin birleştirilmesiyle meydana getirilmiştir. Her harfin rakamsal bir değeri vardır."[259] Şair ve yazarlar harflerin bu özelliklerinden yararlanarak anlattıkları olayı söz bağlamına paralel olarak tarihlendirirler.

Metin Akkuş tarih düşürme olgusunun bu boyutunu önemli bulur, dikkat çeker. Diğer Doğu toplumları gibi Osmanlı toplumu da tarih düşürme sanatını toplumsal olayların bütün canlılığıyla yansıtılmasında bir iletişim aracı olarak kullanmıştır. Resmî ve özel tarih, tarihlerin ve tarihçilerin donuk bir bilgi olarak kaydettikleri olaylar ve bu olayların rakamsal tespitleri edebî metinler aracılığıyla oluşturulmuştur. Edebî metinlerin şair ve yazarı aynı zamanda resmî ve özel bir mesleğin icracısıdır. Bir asker, şair veya yönetimde görev almış bir yazar, çevresinde olup bitenler konusundaki dikkatlerini edebî metinlerde tespit ederek tarihin derinliklerinden günümüze bir haber olarak edebiyat vasıtasıyla ulaştırabilir. Osmanlı şair ve yazarları en basit günlük olaylardan birçok tarihî olaya ışık tutabilecek olayı eserlerinin satırları arasına yerleştirmeyi başarmışlardır.[260]

Tarih beyitlerinden özelikle ölüm (mezar kitâbeleri), mimarî yapılar ve üretimle ilgili olanları bir mekâna bağlanarak maddî bir hüvîyet kazandıklarından ayrıca bir öneme sahiptirler. Klâsik Türk edebiyatı sahasında eser vermiş her şair, eserinde bu türe az veya çok genellikle yer vermiştir.

Edib Harâbî Divânı'ndaki tarih beyitlerinin, çevresindeki olaylar vesilesiyle daha çok eş, dost ve çevresinin talebi üzerine hususen yazıldığı anlaşılmaktadır. Divânda toplam 28 adet tarih beyiti yer almaktadır. Bunları üç başlık altında toplamak mümkündür.

---

258 Rifat M., XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları I, Om Yay., İstanbul, 2000, s 127

259 Yakıt İ., Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, Ötüken Yay., İstanbul, 1992, s 23-37

260 Akkuş M., "Divan Şiirinin İletişimde Yüklendiği Görev Açısından Hamâmîzâde İhsan'ın Tarih Manzumeleri", Trabzon ve Çevresi Uluslararası Dil-Tarih-Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı II, Trabzon Valiliği Yay., Trabzon, 2002, s 262

1- Doğum Sebebiyle Düşdüğü Tarihler: Bu tarihler; Ahmed Bey'in oğlu M. Ekrem'in doğumu (HD: 19), Tahir Bey'in kızı Hatice'nin doğumu (HD: 11, 6), Mir Selahattin oğlu Mir Cavid'in doğumu (HD: 10), Hüseyin Cahit'in doğumu (HD: 9), Şemseddin oğlu Muhammed Numan'ın doğumu (HD: 25), Lütfü Bey oğlu Adnan'ın doğumu (HD: 26), Hüseyin Mesil'in doğumu (HD: 18), Tahir Efendi oğlu Mustafa İlhâmi'nin doğumu (HD: 17, 8), Bahaddin adlı çocuğun doğumu (HD: 13) dolayısıyla yazılmışlardır.

2- Ölüm Sebebiyle Düşdüğü Tarihler: Bu beyitler; Telgraf Memuru Salih Bey'in ölümü üzerine (HD: 23), Hulki Bey'in eşi Behiye Hanım'ın ölümü sebebiyle (HD: 20), Bursa Valisi Celil Paşa'nın eşi Naima Hanım'ın ölümü dolayısıyla (HD: 16), doğum anında çocuğuyla ölen kadına (HD: 27), Muhammed Hikmet Bey'in ölümü sebebiyle (HD: 28), Mir İhsan'ın annesinin ölümü dolayısıyla (HD: 12), Skobenli (Üsküp) Zeynel Abidin Baba'nın ölümü dolayısıyla (HD: 15), Hamdi Baba'nın ölümü üzerine (HD: 7), Bahçede oynarken havuza düşüp ölen çocuk için (HD: 29), Skobenli Zeynel Abidin Baba Dergahı'nda vefat eden Derviş Süleyman'ın ölümü dolayısıyla (HD: 21), Müderris Talat Efendi'nin kızı Sabiha'nın ölümü üzerine (HD: 22), Derviş Ahmed'in ölümü üzerine (HD: 3) söylenmişlerdir.

3- Mimarî Yapılarla İlgili Düşdüğü Tarihler: Bunlar Yanya Vilâyeti Turan kasabasındaki dergâhın bânisi Ali Baba'nın türbesinin yapım tarihi (HD: 2), Yanya Vilâyeti Turan Dergâhı Postnişini Ahmed Mehdi Baba'nın yaptırdığı çeşme (HD: 24, 14), diğer bir çeşme(HD: 4) için düşdüğü tarihlerdir.

Harâbî'nin tarih beyitlerini sosyal tabakalar açısından incelediğimizde daha çok orta ve alt tabakadan halk kesimlerine ve imparatorluğun farklı coğrafyalarına yayılan bir çeşitlilik gösterir. Bununla birlikte vali ve diğer yüksek dereceli zevatla da ilişkisinin olduğu ve o kademelerde de tanındığını öğrenmekteyiz. Kendisini etkileyen çeşitli olaylar karşısında da tarihler düştüğünü görmekteyiz. (İsmi belirsiz bir kadının ölümü HD: 27).

# ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
# KÜLTÜR ORTAMLARI VE EDİB HARÂBÎ DİVÂNI

## I- İRŞÂD VE TEBLİĞE BAĞLI İCRÂ ÇERÇEVESİNDE DİNİ-TASAVVUFİ TÜRK EDEBİYATI

Türkler İslâmiyet'i kabul etmeden önce konar-göçer medeniyet anlayışlarının bir tezahürü olarak Çin sınırından tarihî Türkistan coğrafyasını içine alacak şekilde Avrasya arazisini boydan boya kat etmiş bu zaman aralığında bu coğrafyadaki farklı dinlerle karşılaşmış aslî dini olan Tanrı dini yanında muhtelif boylar halinde sınırlı da olsa "Budizm Maniheizm, Şamanizm, Hristiyanlık, Musevîlik din ve inanç sistemlerini benimsemişlerdir."[261]

Bu çerçevede İslâmiyet öncesi Türk kültür dairesinde çok kuvvetli sözlü ve yazılı dinî bir edebiyat vücuda getirilmiştir.[262] Bu dönemden elimizde kalan en eski örnekler XI. yüzyılda ve daha sonraki yüzyıllarda yazıya geçirilmiş ürünler ve Doğu Türkistan'da Maniheist ve Budist Uygur kültür çevresinde yaratılmış olanlardır.[263]

İslâmiyet öncesi bu farklı inanç sitemleri kitlesel bir kabul görmemiş ancak belli kent muhitlerinde (yerleşik ortamlarda) tesirini göstermiştir. "Bu dönemde şairlik, sihirbazlık, falcılık, hekimlik gibi görevleri de icra eden ozanlar oba oba dolaşarak eski kahramanların menkabelerini terennüm ederler, sığır denilen millî av ayinlerinde

---

261 Köprülü M. F., Anadoluda İslâmiyet, Anadoluda İslâmiyet (Yay. Haz. Mehmet Kanar), İnsan Yay., İstanbul, 1996, s 45

262 Bu konuda geniş bilgi için bk. Arat R. R., Eski Türk Şiiri, TTK Yay., (3. bsk.), Ankara, 1991

263 Tekin T., "İslâm Öncesi Türk Şiiri", Türk Dili Dergisi (Türk Şiiri Özel Sayısı), TDK Yay., Ankara, 1986, s 7

veya şölen denilen umumî ziyafetlerde, yuğ denilen matem merasimlerinde destan ve türküler söylerlerdi.[264]"

Ozanlar hakkında en eski bilgiler Latin kaynaklarında (özellikle Priscus) mevcuttur. Atilla'nın ordusunda bu geleneği icra eden ozanların ve onu vecd içinde dinleyen bir dinleyici topluluğunun olduğu bildirilmektedir.[265]

Bu tanıklık bize ozanların eski Türk kültüründe toplum ve idareciler katında sevgi ve saygı duyulan yüksek bir mevkiide olduğunu göstermektedir. Ozanlar toplum ve idare arasında bir nevi iletişim kuran kanallar durumundadır. Boyun sözlü hafızasını taşıyıp yeni kuşaklara aktarırken bir anlamıyla 'irşad ve tebliğ' işlevini yerine getirmekteydiler.

Orta Avrupa milletlerinin destan ve efsanelerinde yer alan Atilla çağı, bugünkü Avrupa milletlerinin şekillenmesinde de önemli rol oynamıştır. Bozkır kültürü şüphesiz bu devrede bütün Avrupa kültürlerini derinden tesiri altında bırakmıştır.[266]

Daha sonraki yüzyıllarda ordu şairi olarak varlıklarını devam ettiren bu ozanlar, birbirileriyle karşılıklı türküler söyleyerek savaşa gitmişlerdir. Bu şiirleri, türküleri, ağıtları yakanlar, yaratanlar, icra edenler şüphesiz Türk sözlü geleneği içerisinde şiir sanatının temsilcileri idi.[267]

Öncelikle 921 yılında Volga İtil Bulgarları, ardından 960 yılında Karahanlıların İslâmiyet'i kabul etmesiyle beraber Türk boyları gittikçe artan bir hızla İslâmiyet'e girmeye başlamışlardır. Din değiştirme hadisesi ile beraber Türkler farklı bir medeniyet dairesine girmeye başlamıştır. Bunun tabiî bir sonucu olarak Türkler yeni dinin kavram, kurum ve değerlerini aktarırken eski inanç ve geleneklerini de tamamen bırakmamış yeni din içerisinde zaman zaman eklektik zaman zaman sentezci bir anlayışla muhafaza etmiştir. Fığlalı bu durumun "sosyolojik bir gerçeklik olduğunu" belirtir.[268]

Kültür ve medeniyet kurgusunda köklü değişiklikler yapacak olan bu radikal değişim ve dönüşüm hiç şüphesiz Türk sözlü geleneği içerisindeki sözlü şiir geleneğini de değişime uğratmıştır. Fakat bu değişim hiçbir zaman ozanlık geleneğinin toplumsal işlev açısından temel dinamiklerini bozmamıştır. Zaten bir yenilik ve öğrenme, mevcut

---

264 Köprülü M. F., Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar (4. bsk.), DİB Yay., Ankara, 1981, s 11-243

265 agy, Edebiyat Araştırmaları (3. bsk.), Ötüken Yay., İstanbul, 1989, s 157-158

266 Németh G., Atilla ve Hunlar, İstanbul, 1966, s 122

267 Yıldırım D., "Orta Asya'dan Urumuneline Türk Sözlü Şiir Sanatının Yayılması Üzerine", Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, KBY, Ankara, 1986, s 444

268 Fığlalı E. R., Türkiye'de Alevilik Bektâşîlik (3. bsk.), Selçuk Yay., Ankara, 1994, s 86

bilgi ve birikim kompozisyonuna göre yeniden üretilir. Connerton'a göre mutlak anlamda yeni bir şeyi aklın kabul etmesi mümkün değildir. Bunun nedeni, yalnızca tümüyle yeni bir başlangıç yapmanın güç olması değildir; pek çok eski bağlılık ile alışkanlığın, eski ve yerleşik bir şeyin yerine yenisini koyma çabamızı engellemesi de değildir yalnızca. Bunlardan daha temel bir neden vardır: Ne türden olursa olsun belli bir deneyimin akla yakın olduğundan emin olabilmek için onu, daha önceki deneyimlerimizin oluşturduğu bağlama dayandırmak zorunda oluşumuzdur; yani herhangi bir tekil deneyimden önce zihnimizin daha önceki deneyimi yaşanmış şeylerin tipik biçimlerinden oluşmuş genel bir çerçeveyle ilişkilendirmiş olması gerekir.[269]

Türkler İslâmiyet'i kabul ettikleri sırada yerleşik kent merkezlerine sahip olmaları yanında konar-göçer medeniyetlerinin bir icabı olarak büyük ölçüde kentlerden uzak geniş bozkırlarda yaşamaktaydılar.[270] Bu yaşantının tabiî bir neticesi olarak geniş halk kitleleri yeni dinin icaplarını sözlü kültür yöntem ve kanalları çerçevesinde öğrenmeye başlamışlardır. İlâhiler okuyan, Allah rızası için halka bir çok iyiliklerde bulunan, onlara cennet ve saadet yollarını gösteren dervişleri, Türkler, eskiden dinî bir kutsiyet verdikleri ozanlara benzeterek hararetle kabul ediyorlar, dediklerine inanıyorlardı. Bu suretle eski ozanların yerini ata veya baba ünvanlı birtakım dervişler almıştı. İslâmiyet'i kabul etmiş olan ozanlar piri Korkut Ata işte bunlardan kalmış bir hatırayı yaşatıyordu.[271]

Sözlü kültür "gelenekte yer alan tamamen söz ile, kısmen söz ile ve tamamen sözsüz yaratılan, ama sözlü geçiş ve iletişimle fertler arasında dolaşan veya nesilden nesile geçen tüm unsurları, <yapı, muhteva, biçim ve fonksiyonları ne olursa olsun> içerir."[272]

Bu bağlamda Türk milletinin sahip olduğu köklü sözlü kültür geleneğinin biçim ve şekilleri yeni dinin geniş halk kitlelerine yayılmasında büyük bir ustalıkla kullanılmaya başlanmıştır. Bu noktadan itibaren ozanların yerini dervişler almış ve yeni misyonları "irşâd ve tebliğe bağlı icra"[273] çerçevesinde şekillenmiştir.

Sözlü kültürün: "sözlü (verbal), geleneğe bağlılık (tradition), çeşitlenme (variant), anonimlik (anonymous), kalıplaşma (formularization) özelliklerine sahip

---

269 Connerton P., Toplumlar Nasıl Anımsar (Çev. Alâeddin Şenel), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1999, s 14-15

270 Bu konuda bk. Köprülü M. F., Edebiyat Araştırmaları, (3. bsk.), Ötüken Yay., İstanbul, 1989, s 463

271 Köprülü M. F., Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, (4. bsk.), DİB Yay., Ankara, 1981, s 19

272 Yıldırm D., Türk Bitiği, Akçağ Yay., Ankara, 1998, s 39

273 Bu tanımlama Sn. Doç. Dr. Özkul Çobanoğlu'na aittir. Bk. Çobanoğlu Ö., Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yay., Ankara, 2000, s 135

bir karakteri vardır"[274]. Sözlü kültür geleneğinin işleyişinde söz ve insan merkezi bir konumdadır. Karmaşık sofiyane teorilerin ve yazılı kültür ortamı içerisinde üretilen bilgilerin sözlü kültür ortamına taşınması için bu bilgilerin biçimsel olarak bir 'yeniden üretimine' ihtiyaç vardır.

Walter Ong, sözlü kültür yazılı kültür ilişkisini incelediği eserinde kelimelerin sözlü kültürde sözle sınırlanmasının anlatım biçimlerinin yanı sıra düşünme sürecini de etkilediğini ileri sürer.[275] Yazılı kültür ortamına aktarıldığında sayfalarca tutabilecek olan bir metni hafızada tutabilmek için bu bilgilerin 'kolay hatırlanabilir' bir karaktere sahip olması gerekmektedir. Bundan dolayı sözlü kültürde bir konu hakkında uzun boylu düşünüp, sorunlar karşısında çözümleyici kılmanın yolu, soru ve cevaplardan oluşan iç ve dış diyalog şeklindeki iletişimdir.[276]

Sözlü kültür ortamının dayattığı bu olumsuzlukları aşabilmek için düşünce ve duyguları kalıplar, ifadeler şeklinde kurgulamak gerekmektedir.[277] Ong'a göre "düşüncenin dengeli tekrarları ve antitezleriyle akışının kazandırdığı ritm, kelimelerdeki ünlü ünsüz uyumu gibi özellikler hafızayı güçlendiren unsurlardır."[278] Bu biçimsel zorunluluklar neticesinde uygarlık tarihinde yazılı kültür ortamına geçilmesinden çok sonraları bile yazılı eserler sözlü kültür ortamının kriterlerine göre üretilmiştir. Bu çerçevede Türk kültür dairesi içerinde üretilen ve yazılı bir edebi tür olan mesnevîler dikkat çekicidir. Hatırlama kolaycılığından istifade edebilmek için ilmî eserler bile şiir tarzında yazılmıştır.

Connerton'a göre hatırlama: Büyük çaplı sözcelerin daha sonraki kuşaklarca yinelenebilme yolunda herhangi bir şansa sahip olabilmeleri için, standartlaşmış biçimlere dökülmeleri gerekir ve ritm, anımsama işi sırasında bir dizi motor tepkisel devinimini işbirliğine soktuğu için, sözlü nazmın ritimleri anımsama işleminin ayrıcalıklı, üstün düzenekleridir.[279]

Türklerin İslâmiyet'e girdiği X. yüzyıldan Ahmed Yesevî'nin tarikatını kurumsallaştırdığı XII. yüzyılın ortasına kadar geçen kısa sürede Türkistan havalisinde

---

274 agy, Türk Bitiği, Akçağ Yay., Ankara, 1998, s 68

275 Ong W., Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözün Teknolojileşmesi, (Çev. S. Banon), Metis Yay., İstanbul, 1995, s 49

276 Çobanoğlu Ö., age, s 125

277 Bu konuda Sözlü Kompozisyon Teorisi ve M. Parry'nin çalışmaları için bk. Çobanoğlu Ö., Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Akçağ Yay., Ankara, 1999, s 229-255

278 Ong W., age, s 49-50

279 Connerton P., age, s 119

kuvvetli bir İslâmî kültür oluşmuş durumdaydı. Ahmed Yesevî'nin tarikatını sistemleştirmeye başladığı XII. yüzyıldan itibaren Ahmed Yesevî ile beraber 'irşada bağlı icrâ' geleneği kuvvetli bir ivme kazanır. İslâm ilimlerini ve İran edebiyatını pek iyi bilmekle beraber Yesevî müridlerine dervişlik adabını telkin için, anlayabilecekleri bir dil ile hitap etmek mecburiyetinde kaldı ve Türklerin halk edebiyatından aldığı nazım şekilleri, hece vezni ve oldukça basit bir dil ile sofiyane manzumeler yazdı ki,bunlara alelade şiirlerden ayırt etmek için hikmet derler. Sanat endişesine tamamıyla yabancı ve lirizmden mahrum olan ve yalnız bir propoganda gayesi takip eden bu hikmetler yalnız bozkırlarda değil Yesevîliğin bütün intişar sahalarında süratle yayıldı. İslâmiyet'i, şeklen kabul etmiş bozkır göçebeleri arasında tasavvuf propogandası maksadıyla yazılan şeyler başka türlü olamazdı.[280]

Türk sözünün manzum sihrî karakteristiği kısa sürede Ahmed Yesevî ve geleneğinin bütün Türk coğrafyalarında tanınıp kolaylıkla benimsenmesine yol açmıştır. Bu itibarla "Ahmed Yesevî tekke edebiyatımızın, dinî-tasavvufî Türk edebiyatının kurucusu, Divân-ı Hikmet'i de bu edebiyatımızın ilk belgesidir.[281]"

Türklerin XI. yüzyıldan itibaren kitleler halinde Anadolu'ya yönelmeleri ile birlikte özellikle XIII. yüzyılda Yesevî dervişleri Anadolu'da etkin bir konuma gelmişlerdir. Anadolu'daki bu ilk sufî önder ve teşkilatlar (Bektâşîler, Torlaklar, Edhemîler, Abdallar, Camîler) Ahmed Yesevî'ye büyük bir hürmet ve saygı gösterip kendilerini ona bağlı olarak gösteririler. Bu ilk sufî önder ve teşkilatlar merkezî yönetim ile eşgüdüm ve uyum içinde coğrafyanın vatanlaştırılması sürecinde mühim roller oynamışlardır.

Bu bağlamda Türkistan'dan getirdikleri sevgi ve hoşgörü ikliminden beslenmiş İslâm anlayışı ile kısa sürede Anadolu'nun yerli halkının da sevgi ve güvenini kazanmışlardır. Muhaceretle beraber Anadolu'ya gelen göçebe Türkmenler arasında halen İslâm'ın kitabî bilgilerinden haberdar olmayan kesimler vardır. Türkistan'da başlayan İslâmlaşma süreci aynı tarz ve araçlarla Anadolu'da da devam ettirilmiştir. İslâmiyet'in 'irşad ve tebliğinde' önemli roller oynayan bu derviş ve zümreler imâr, iskân ve asayiş gibi konularda da faaliyetler göstermişlerdir. Yani Anadolu Türk sufîliği ve sufîleri münzevî bir tavrın karşısında olmuş, sürekli eylem halinde halkın aydınlatılması yolunda faaliyetler göstermişlerdir.[282] Tarihsel gelişim sürecinde eski

280 Köprülü M. F., Edebiyat Araştırmaları, (3.bsk.), Ötüken Yay., İstanbul, 1989, s 463-471

281 Sevük İ. H., Edebiyat Bilgileri, İstanbul, 1942, s 224

282 Bu konuda bk. Barkan Ö.L., "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Yöntemi Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstilâ Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri", Vakıflar Dergisi, C, II, İstanbul, 1943, s 279 304

irşad ve tebliğ misyonuna sahip alp, bilge, gezginci ozan tipleri İslâm kültürü ve tasavvufun tesiri ile yeni bir misyon yüklenmişlerdir.[283]

Özellikle tekkeler bünyesinde zikir ve âyinler çerçevesinde nefes ve ilâhiler gibi şiirsel biçimlerin müzik ve semâ eşliğinde okunması irşâd ve tebliğin icra bağlamını belirleyen en önemli özelliklerdir. Bir ritüel etkinlik olarak zikir meclisleri ve ortamları sırf Allah'ı hatırlama işlevinin ötesinde anlamlara sahiptir. Bunlar aynı zamanda tarikat üyeleri arasında toplumsal iletişim ve etkileşimin sağlandığı ortamlardır.[284] Zikir gösteriminin (performance)[285] zaman zaman müzik ve semâ eşliğinde yapıldığı tarikatlar da vardır (Mevlevî, Bektâşî, Alevî). Bir boyutuyla şiir ve müzik bütün tarikatlarda aşkın tecrübeye geçiş için birer vasıtadır. Bu esnada müzik ve şiirin birlikteliği müridin vecde gelmesi için hazırlayıcı etkenlerdir.

Müzik, varoluşsal özümüzün ve varoluş tarzımızın, evrensel ölçekte kabul gören bir sentezidir; kişisel, sosyal ve kültürel anlamlandırmalardan oluşan ve diğer iletişim biçimlerine benzemeyen bir harmanlamadır. Müzik yaşamdaki tehlikeli duygusal gidip gelmeleri, zayıflıkları, yenilgileri, kutlamaları ve çatışmaları, özel olarak yaşanabilen ve diğer insanlarla paylaşılabilen hipnotik ve reflektif tempolara dönüştürür ve böylece hem yaratıcılarına hem de dinleyicilerine aykırı deneyimler yaşatır.[286]

Zikir gösterimi belli kurallar dahilinde bütün insanlara açıktır. Bunun paralelinde takvime bağlı dinî günler (bayram ve kandiller), düğünler, mesire yerleri, hanlar, medreseler, cami, irşâd ve tebliğe bağlı icranın diğer önemli icra ortamlarıdır. Bu esnada gösteri hem bireysel hem de topluluğun katılımıyla (katılan tarafların etkileşimiyle) kollektif bir icraya dönüşebilir.

Başlangıçlarını Halife Ebu Bekir veya Hz. Ali'ye eriştiren sufîliğin yayılması, tekkelerin siyasî kuvvetler tarafından adeta resmen tanınması, birçok büyük devlet adamları ve sultanların şeyhlere riayetleri onlara yüksek bir manevî nüfuz bahşediyordu.[287] Bu nüfuz ve saygınlıkları ile eski Türk toplumundaki ozanın işlevini ve sosyal statüsünü daha da pekiştirmiş oldukları görülmektedir.

Anadolu'da tekkelerin ve çeşitli tarikat kollarının kurulup gelişmesiyle tekke edebiyatı da aynı şekilde gelişmiştir. Kalabalık halk kitlelerine hitap eden tekkelerde yetişen şairler, Türk halkına sade ve güzel bir dille şiir ve ilâhiler söylemeye

---

283 Bu konuda bk. Yıldırım D., "Dede Korkut'tan Ozan Barış'aDönüşüm", Türk Dili Dergisi, S 570, Ankara, 1999, s 505-530

284 Gilsenan M., Saint and Sufi in Modern Egypt, Oxford Universty Press, Oxford, 1973, p. 176

285 Bu tanımlama için bk. Atay T., Batı'da Bir Nakşi Cemaati, İletişim Yay., 1996, s132

286 Lull J., Popüler Müzik ve İletişim (Çev. Turgut İblağ), Çiviyazıları Yay., İstanbul, 2000, s 11

287 agy, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar (4.bsk.), DİB Yay. Ankara, 1981, s 18

başlamışlardır. Böylece Anadolu'da tarikat şairleri vasıtasıyla zengin ve kuvvetli bir tasavvuf edebiyatı kurulmuştur.[288]

Bu yeni edebiyatın ana eksenini İslâm dini ve tasavvufu oluşturmaktadır. Karmaşık kitabî bilgiler halkın anlayabileceği bir üslûp ve imgelerle bu şairler tarafından anlatılmaya başlanmıştır. "Kadrosunda divan şairleri ile birlikte saz şairleri de bulunan bu edebiyat, halk edebiyatı ile divan edebiyatı arasında bu iki edebiyatı birbirine yaklaştıran, her iki edebiyatın hitap ettiği zümreleri birleştiren bir edebiyat köprüsü işlevini görmektedir."[289]

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı vezin, kafiye, anlatım şekli, dil ve üslûp özellikleri bakımından İslâm'dan önceki edebiyatımızın tesirinde kalmış, Türklerin İslâm dinini kabullerinden sonra da İslâmiyet ile yeni bir ruh, tasavvufla da düşünce zenginliği kazanmıştır.[290]

Bir tarikat ve tekkeye mensup olmaları sebebiyle bu şair ve tebliğcilerin 'icrâ mekânları' öncelikle tekkeler, zaviyeler, dergâhlar, hanlar ve kervansaraylar olmuştur. Bu mekânların yanı sıra gezginci derviş-şairler için irşâd ve tebliğ mekânı halk ile yüz yüze görüşme ve konuşma imkânı buldukları bütün mekânlardır. "Tekkeler Türk toplumunun soyo-kültürel yapısı içerisinde sosyalleşme olgusunu kendine has kurumsal ve kültürel bağlamların beraberinde getirdiği yorumcul çerçeve içinde şekillendiren kurumlardır.[291]"

Belli bir disiplin ve sistematik dahilinde halka açık olan tekkelerde irşad ve tebliğ sözlü hitap yoluyla gerçekleştirilmektedir. Ferdî tecrübe, deneyim ve birikimi kitabî bilginin sınırlayıcılığına tercih eden tekke mensupları için sözlü iletişim vazgeçilmez bir araçtır (Hatta bu çerçevede kitabî bilgiler küçümsenir). Oluşturdukları bu zengin, geniş edebî birikim ve gelenekle tekkelerin daha sonraki asırlarda kurulacak olan Âşık edebiyatı için (malzeme ve içerik açısından) sağlam bir zemin oluşturduğu kanaatindeyim. Âşık edebiyatının işlediği tema ve metaforların birçoğu tekke/cami muhiti içerisinde eğitilen Türk halkının bu kültürel ortamdan taşıdığı olgulardır.

XIII. yüzyılda Türkistan'dan muhaceretle gelen heterodoks zümreler Anadolu'da yerleşip teşkilatlanmaya başlamışlardır. Bâtınî zümrelerden dediğimiz bu kesimler Rumeli dahil bütün Türk coğrafyasında etkili olmaya başlamışlardır.[292]

---

288 Banarlı N.S., Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C I, s 285

289 age, C I. s 216

290 Güzel A., "Tekke Şiiri",Türk Dili Türk Halk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri) S 445-450/ Ocak-Haziran, Ankara 1989, s 252

291 Çobanoğlu Ö., Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yay., Ankara, 2000, s 135

292 Köprülü M. F., Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar (4. bsk.), DİB Yay., Ankara, 1981, s 337-338

Daha sonraları Türk edebiyatı içerisinde Alevî-Bektâşî tavır diyeceğimiz akım bu sosyal zemin üzerinde yükselmeye başlamıştır. Çoğu ordu mensubu olan ve Bektâşî tarikatına mensup şairler dinî-tasavvufî Türk edebiyatı içerisinde vahdet-i vücûd ve vahdet-i mevcûd anlayışlarını popüler bir anlatımla zaman zaman hulûl, tenasuh ve mehdi kavramlarıyla ifade etmeye başlamışlardır. Merkezî otorite ile genellikle barışık olan bu geleneğin yanında taşra muhitlerinde örgütlenmiş olan Alevî Türkmen toplulukları içerisinde edebiyat ve sözlü gelenek eğitim, irşâd ve tebliğ fonksiyonunu hiç kaybetmemiş sözelliği büyük bir canlılıkla yaşatılmıştır. Ocak ve cemevleri bilgi, görgü ve erkânın aktarımında sözlü ve yüz yüze yöntemi kullanmışlardır. Bu bakımdan Alevî-Bektâşi teolojisi daha çok sözlü kültür ortamında üretilip aktarılan bilgi ve görgü formasyonunu ihtiva eder.

Anadolu sahasında Yunus Emre ile başlayan dinî-tasavvufî Türk edebiyatı bu şairin şahsında sanat ve estetik düzeyi yüksek bir mahiyet kazanmıştır. Ardından Kaygusuz Abdal, Sultan Veled, Eşrefoğlu Rumî, Hacı Bayram Velî gibi irşâd erleri yetiştirmiş olan bu edebî gelenek tekke ve zaviyelerin kaldırıldığı XX. yüzyıla kadar irşad ve tebliğ işlevini daima ön planda tutarak gelmiştir. İrşâd ve tebliğin ön planda olduğu bu eserlerde estetik endişe ikinci plandadır. Manzumelerde buyurgan ve öğretici bir üslûp hakimdir. Vezin ve kafiye kaygısından büyük oranda uzaktırlar. Bu şairler açısından esas olan vermek istedikleri mesajdır. Bu nedenle onlar açısından edebiyat toplumsal iletişime katıldıkları bir araç konumundadır. İslâmiyet'e bağlı bir Türk kültürünün oluşmasında dinî-tasavvufî Türk edebiyatı ve mensubu derviş/şairler büyük görevler ifa etmişlerdir. Bu oluşumla beraber İslâm kültürü Türk tavrı içerisinde yerel ihtiyaç ve birikimlerle beraber yüzyıllar ötesinden taşınagelmiştir.

## II- İLETİŞİM VE İCRA ORTAMLARI AÇISINDAN EDİB HARÂBİ DİVÂNI

### 1- Yazılı Kültür Ortamında Edib Harâbî

Yazı, konuşmayı sözlü-işitsel duyudan çıkarıp yeni bir duyu dünyasına, görmeye bağladığı için hem konuşmayı hem de düşünme biçimini dönüştürmesiyle, insanlık teknolojisindeki buluşların en büyüğü olmuştur.[293] Yazılı kültür ortamı metni ve iletiyi statik bir hale getiren, bu nedenle sözlü kültür ortamında olması muhtemel değişim ve varyantlaşmalara müsaade etmez. Üzerinde tekrar düşünme, geriye dönüş, düzeltme ve ilâve yapma tasarruflarına açıktır. Uygarlık tarihinin ileriye doğru geometrik bir hızla gelişiminin temelinde yazı kültürünün icad edilmiş olması vardır.

Connerton bir sözlü kültürün yazılı kültüre geçişini bedenleştirme pratiğinden kaydetme pratiğine geçiş olarak tanımlar. Böylece yazının kuşkuculuk

293 Ong W., age, s 104

ve ekonomikleştirme süreçlerini iteleyerek yenilikleri kurumsallaştıracağı kanaatindedir.[294]

Matbaanın icadını (1450) dikkate aldığımızda bu aracın ülkemize geç sayılabilecek (1729) bir tarihte girmiş olduğunu söyleyebiliriz. Matbaanın gelişi ile beraber eserlerin basım ve dağıtım işlemi kolaylaşmış buna paralel olarak bilginin aktarım ve dolaşım hızında da bir artış olmuştur. Yazılı kültür ortamı ve âşıklık geleneğinin tarihî süreci içinde cönkler, mecmualar ile belli oranda varlığını hissettirmekle beraber istinsaha dayanan bu çoğaltma şekli mahiyet itibarıyla oldukça farklıdır. "Bu dönemde ilk defa hangi yılda ve kimin tarafından başlatıldığı bilinmemekle beraber âşık tarzı destanların taş baskısı (litografya) denilen teknikle tek yaprak kağıtların bir yüzüne basılmak suretiyle çoğaltılarak satıldığı bilinmektedir".[295]

Bu ilk dönemde yine matbaa ortamında basılan ilk eserler sözlü kültür ortamında üretilip aktarılan ve halk tarafından çok sevilen eserlerdir. Bunun bir anlamıyla ticarileşme kaygısının bir yansıması olduğu kanaatindeyim. Çünkü basılmış olan eserin maliyetinin karşılanması, bu sebeple satılması mecburidir.

"Bu destanlara paralel olarak yazıya geçirilip satılan bir başka gelenek mahsulü ise, İslâmî epik destanlar ve halk hikâyeleridir. Battal Gazi Destanı, Ebu Müslim Horasanî, Hz. Ali Cenkleri, Hamzanâme gibi İslâmî destanlar ve Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Emrah ile Selvi, Asuman ile Zeycan, Razınihan ile Mahifiruz, Elif ile Mahmud, Şah İsmail, Ferhat ile Şirin gibi halk hikâyeleridir. 1900'lü yıllarından itibaren önceleri taşbaskı ile basılıp satılan bu mahsuller, daha sonraları tipo matbaalarla Anadolu'nun en ücra yerlerine dahi ulaştırılmıştır. Yazılı ve basılı bu tahkiyeli eserler, geleneğin canlı olarak devam ettiği yerlerde evlerde ve köy odalarında yüksek sesle okunup dinleniyorlardı. Bu dönemde sözlü kültür ile yazılı kültürün sarmal bir şekilde âşıklık geleneğine tesiri söz konusudur. Geleneği sürdüren âşıkların, sözlü aktarımdan beslenmeleri yanında yazılı unsurlardan da istifade ederek, bireysel bilgi birikimlerini oluşturdukları görülmektedir."[296]

Matbaanın hizmete girmesiyle beraber okuyucu/dinleyici kitlesinde çok hızlı bir artışın olduğu muhakkaktır. Okuma yazması olanlar okudukları bu basılı eserleri yine okuma yazması olmayan toplulukların önünde okuyarak onları bir anlamıyla tekrar sözelleştirme işlemine tabi tutmuşlardır.

Matbanın icadından önce çoğaltma işleminin el yazısıyla yapıldığı bilinmektedir. Bu yöntemle Fuzulî, Bâkî, Nesimî gibi şairlerin eserleri okuma yazması olmayan halk

294 Connerton P., age, s 118-119

295 agy, Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yay, Ankara, 1999, s 142

296 Özarslan M., Erzurum Âşıklık Geleneği, Akçağ Yay., Ankara, 2001, s 283

kesimleri arasında dilden dile söylenilip aktarılmışlardır. Matbaanın hizmete girmesiyle beraber okuyucu/dinleyici kitlesinde çok hızlı bir artışın olduğu muhakkaktır. Okuma yazması olanlar okudukları bu basılı eserleri yine okuma yazması olmayan toplulukların önünde okuyarak onları bir anlamıyla tekrar sözelleştirme işlemine tabi tutmuşlardır.

Alevî-Bektâşî geleneği içerisinde sözlü kültür ortamının iletişim kodları çok büyük bir öneme sahiptir. Gelenek bir nevi sözlü olarak aktarılır. Fazla bir mektebî eğitim almamış olan Edib Harâbî bu gelenek içerisinde kendisini yetiştirmiştir. Şiirleri büyük bir hızla Alevî-Bektâşî zümrelerle meskûn en ücra köşelere kadar yayılabilmiştir.

Cönkler ve mecmualar Harâbî'nin şiirlerinin yayılmasında ilk yazılı vasıtalar olmuştur.[297] Onun meşhur "Vahdetnâmesi" ile "Kaf u Nun Hitabı İzhar Olmadan" mısrasıyla başlayan nefesinin okunmadığı, bilinmediği Alevî-Bektâşî muhit pek azdır. Edib Harâbî'nin şiirlerine bu mecmua ve nefeslerin dışında Ali Rıza Öge tarafından yazılan *Alevî, Bektâşî Şairleri Antolojisi'nde* tesadüf etmekteyiz. Bu eserde Harâbî'ye ait 50 civarında şiir alınmıştır. Bu eser ayrıca Harâbî hakkında ilk bilgileri veren tek kaynak durumundadır.

Ardından Derviş Ruhullah'ın *Bektâşî Nefesleri, İstanbul, 1340* adlı eserinde Harâbî'nin şiirlerine rastlanmaktadır. Bunların yanında Sadettin Nüzhet (Ergun), *Bektâşî Şairleri, İstanbul 1930*, Rauf Yekta, *Bektâşî Nefesleri, İstanbul 1933*, Abdulbâki Gölpınarlı, *Alevî Bektâşî Nefesleri, İstanbul 1963*, Hüseyin Hüsnü Erdikut'un *Edib Harâbî'nin Divanı İzmir 1950* ile Sefer Aytekin'in *Harâbî, Hayatı ve Deyişleri, Ankara 1959* (bu eserin 2. baskısı 1999 yılında Ayyıldız Yayınları tarafından yapıldı), Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Edebiyatı Antolojisi*, İsmail Özmen, *Alevî-Bektâşî Şairleri Antolojisi, İstanbul 1995* adlı eserlerde Harâbî'nin şiirlerine yer verilmiştir.

Bu eserler yazılı kültür ortamı aracılığı ile Harâbî'nin farklı toplumsal kesimler tarafından da tanınmasına aracılık etmişlerdir. Yazılı kültür ortamı onun diğer kültür ortamlarına taşınmasına yardımcı olmuştur.

### 2- Sözlü Kültür-Yazılı Kültür Ortamlarının Etkileşimi Çerçevesinde Edib Harâbî Divânı

İnsanlık tarihinde ilk edebî ve kültürel verimler sözlü kültür ortamı içerisinde üretilmiştir. Uzun yıllar sonra yazının icadı ile beraber bu sözlü verimler yazılı kültür ortamına aktarılmaya başlanmıştır. Yazı bir nevi kontrol aracı olarak bilginin kaydedilmesi ve saklanmasını gerçekleştirdiğinden bilginin biriktirilmesi ve hızlı bir şekilde yayılması sürecini hızlandırmıştır.

297 Harâbî mahlaslı başka şairlerin bulunması, cönklerde Harâbî Divânı'nda yer almayan ama ona isnat edilen şiirlerin olması bu yayılımı tespit etmeyi güçleştirmektedir. Bu durum başlı başına ayrı bir çalışmanın konusu olacak kadar kapsamlıdır.

Walter Ong'un tespitine göre ise; insanoğlunun dünya üzerindeki varlığı 30.000-50.000 yıl öncesine aittir. Buna karşılık ilk yazı 6000 yıl öncesine aittir. Bu çerçevede insanlık tarihinin binlerce yıllık bilgi, deneyim ve tecrübesinin sözlü gelenek vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarıldığını söyleyebiliriz. Tarih boyunca konuşulan binlerce, on binlerce dilden topu topu 106 tanesi edebiyat üretebilecek derecede yazıya bağlanabilmiş, büyük bir kısmı ise hiç yazılamamıştır. Ong bugün konuşulan 3000 kadar dilden yalnızca 78 tanesinin edebiyat üretebildiği ve yüzlerce dilin kendisini ifade edebilecek bir alfabe ile karşılaşmadığı iddiasındadır.[298]

Yazının keşfi, ardından matbaanın kurulması uygarlık tarihinde önemli kilometre taşlarıdır. Yazının keşfi ile beraber sözlü ve yazılı kültür ortamları sürekli bir iletişim içerisinde birbirini karşılıklı olarak etkilemişlerdir.

Yazılı ortam yaratıcılığı toplum hayatındaki bütün yapı ve kurumlar üzerine ilerlemenin korunması açısından egemen bir düzen ve ilişkiler ağı kurduğunda sürekliliğin korunması işlevini de büyük ölçüde yüklenmiş olur. Bununla beraber, bu yaratıcılık ortamı kendinin ortaya çıkmasında öncü modeller kurmuş olan sözel ortam faaliyetlerine herhangi bir kısıtlama getirmez ve oradan gelen etkileşimlere de sürekli açıktır. Bu gelişme ve ilerlemenin gereğidir. Böylece sözel ve yazılı ortamlara ait tüm iletişim ağları, bilgi ve deneyimlerin daha geniş bir alan üzerine yayılmasına imkân verir. Her iki ortam için iletişim ağları, yaratıcılığın sürekliliğini besler. Sözel ortam yaratıcılığı, kendini geliştirme, değiştirme ve yeni terkipler oluşturma bakımından, tıpkı yazılı ortam yaratıcılığı gibi, bütün bu ağlardan payına düşeni alır.[299]

Türk sözlü kültürü içerisinde bu durum sürekli ve kesintisiz bir biçimde işlemiştir. "Türk folklor ürünlerinde sade heyecanlardan ve duygulanışlardan öte düşünce ve bilgiye dayalı derinliği olan eserlerin meydana gelişinde resmî eğitim çerçevesinde yer alan bilgilerin sözlü kültür birikimine sürekli aktarılışı fevkalade etkili olmuştur."[300]

Bu bağlamda Türk toplumunun sosyo-kültürel yapısına baktığımızda matbaanın ve okuryazarlık oranının gelişimine paralel olarak bir yazılı kültür ortamından beslenmiş sözelliğin ortaya çıktığını görmekteyiz. 1970'li yıllara kadar süregelen basılı destan satma geleneği bunun en güzel örneğidir.[301]

---

298 Ong W., age, s 14

299 Yıldırım D., "Türk Sözel Kültüründe Süreklilik -Osmanlı Hanedanlığı Döneminden Cumhuriyete-", Türkbilig, 2000/1, Ankara, 2000

300 Günay U., "Ahmed Yesevî'den Hareketle Yazılı Kültürün Sözlü Kültüre Etkisi Konusunda Tespitler", Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri, (26-27 Eylül 1991), Ankara, 1992, s 26

301 Bu konuda bk. Çobanoğlu Ö., Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yay, Ankara, 1999

Yazılı kültür ve sözlü kültür ortamlarının birbirine etkisi bağlamında Edib Harâbî Divânı'na baktığımızda benzer durumlarla karşılaşırız. Edib Harâbî'nin iyi bir eğitim almamasına rağmen vahdet-i mevcud felsefesinin karmaşık problemlerine kolaylıkla nüfuz edebildiğini görebilmekteyiz. Bu onun Alevî-Bektâşî geleneğinde irşada bağlı icra ve sohbet yöntemleri içerisinde sözlü bir formasyon kazandığının belirtisidir.

Edib Harâbî şiirleri yazılı olarak üretildiği halde Bektâşî dergâhı içerisindeki cemlerde sözlü olarak okunduğu bilinen bir gerçektir.[302] Bu sözelleşme onu tekrar dinleyiciler vasıtasıyla sözlü intikal kuralları çerçevesinde farklı muhitlere taşımıştır.

Yazılı ve sözlü kültür ortamlarının sürekli birbirini besleyen ve etkileyen, içeren karşılıklı etkileşime açık yapısı son derece dikkat çekicidir. Ruth Finnegan'a göre "bir çocuk matbu bir şiiri bir aile büyüğünün okumasından öğrenebilir (veya kendisi okuyabilir), sonra onu tekrar ederse ve onu oyun alanına yayarsa, yazılı olduğu halde bir cemaatin icrasıyla sözlü hale gelir. İlâhicilerin topladığı yazılı ilâhiler, açıkça sözlü icra için yazılmış caz şiiri veya orta çağa ait şiir şekilleri veya ilk olarak sözlü icrada yaratılmış, fakat daha sonra yazılmış ezberden okunmak için öğrenilmiş şiir türleridir. Böyle durumlar özden uzaklaşma değildir. Sözlü şiirle ilgilenen kimsenin dikkat etmesi gereken ve sürekli ortaya çıkan problemlerdir"[303] görüşündedir.

Bu çerçevede Harâbî'nin şiirlerinin yazılı kültür ortamı içerisinde üretilmiş olsa dahi intikal ve icrâ şartlarını göz önünde bulundurduğumuzda sözelleşmeye maruz kaldığını, sözlü kültür ortamına aktarıldığını, müteakiben dinleyicilerin not alması, kaydetmesi sunucu bir yeniden yazma (rewrite) işlemine uğradığını tespit etmiş bulunmaktayız. Bazı şiirlerin icra esnasında müzik eşliğinde doğaçlama olarak söylenmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Vezin ve kafiyelerdeki tutarsızlıklar bu neşe halinde icrânın bir diğer delilidir.

**3- Elektronik Kültür Ortamında Edib Harâbî**

Ülkemizde elektronik kültür ortamının başlangıcı 1900'lü yılların başında gramofonla olmuştur. İlk Türkçe plaklar 1900 yılında Almanya'da The Gramophne limited şirketi tarafından yayınlanır. Die Deutsche Grammophongesellschaft şirketinin Nisan 1905 tarihli bir katoloğunda 360 adet plak adı geçmektedir. 1912-1932 yılları arasında yapılan 78'lik taş plakların muhtevasını analiz eden bir araştırmadan bu dönemde Türk sanat ve halk musikisi ile ilgili plakların yanı sıra dönemin Meddah Sururî, Meddah Mazlum, Hazım Körmükçü gibi tanınmış meddahlarından yapılan

302 Bu konuda bk. Clarke G., "Alevi Kültürel Kimliğinde Müziğin Rolü" (Çev.Hande A. Birkalan), Toplumbilim, S 12, İstanbul, 2001, s 127-135

303 Finnegan R., Oral Poetry/Its Nature, Significance and Social Context, İndiana Universty Press, İndianapolis, 1992, s 16-24

kayıtlarla orta oyunu, karagöz gibi geleneksel Türk halk tiyatrosuna ait metinlerin yer aldığını öğreniyoruz.[304]

Elektronik kültür ortamının başlangıcı ile bilginin taşınma ve iletim hızında önceki iletişim biçimleri ile karşılaştırılamayacak derecede bir hız ve kolaylık kazanılmıştır. Bu sayede kültürel üretimler bir ticari faaliyet sonucu pazarlanmaya başlanmıştır.

Gramofonu takip eden en mühim elektronik yenilik ise radyo yayınlarıdır. Radyo yayınlarıyla mahalli kalmış pek çok sözlü kültür ürünü ulusal düzeyde yayılarak geniş kitlelere ulaştırılmıştır.

Ayrıca üniversiteler ve çeşitli kuruluşlar bünyesinde açılan konservatuvarlar bu mahallî repertuarın derlenmesi ve kayıt altına alınmasında önemli görevler ifa etmişlerdir. Bu kurumlar bünyesinde yetişen müzikologlar sınırlı da olsa bu eserlerin biçim ve muhteva özellikleri üzerinde incelemelerde bulunmuşlardır.

Radyo yayınlarından sonra elektronik kültür ortamında söz, ezgi ve müziğin kaydedilerek dondurulması bir başka ifadeyle söz ve müziğin icralarının kaydedilerek paketlenmesi (mediated performances) anlamında 1960'larda plak ve pikapların kullanılması yaygınlaşır. Pikab ve plakları, teyplerin ve kasetlerin 1970 lerden sonra yaygınlaşması takip eder.

1970'li yılların başından itibaren televizyon yayınları başlar ve yaygınlaşır. Bu süreçte A. Kutsi Tecer'in başlattığı ve Muzaffer Sarısözen gibi bir anlamda talebelerinin takip ettirdiği hareketin ötesinde âşık tarzı mensuplarının elektronik kültür ortamında yer alışları şuurlu bir kültür programından ziyade tamamen serbest piyasa ticari mantığı içinde ekonomik kazanç esasına göre şekillenir.[305]

Özellikle TRT kurumunun başlatmış olduğu repertuar oluşturma çabaları paralelinde sürdürülen derleme faaliyetleri ile Türkiye'nin farklı bölgelerinden şiir ve şarkı sözleri derlenerek notaya alınmıştır. Bu suretle yüzyıllardır belli bir zümreye hitap eden bu kültürel üretimler ulusal repertuara kazandırılarak toplumun diğer kesimlerinin takdir ve değerlendirmesine, beğenisine sunulmuştur.

Bu çerçevede Harâbî'ye ait nefes ve şiirler de elektronik kültür ortamına taşınmıştır. Ardından Kültür Bakanlığı'nın hazırladığı bir CD'de Edib Harâbî'nin meşhur "Kaf u Nun Hitabı İzhar Olmadan" nefesi yayınlanmıştır. Erkan Oğur ve İsmail Demircioğlu'nun birlikte hazırladıkları kasette yine Harâbî'nin "Ey Zahid Şaraba Eyle İhtiram" isimli nefesi repertuara dahil edilmiştir.

---

304 Anhegger R., "Türk Sosyal Tarihi İçin Kaynak Olarak 1912-1932 Arasında Çıkan 78'lik Sözlü Taş Plaklar III, Tarih ve Toplum, S 87, İstanbul, 1991, s 35-43

305 Çobanoğlu Ö., Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yay, Ankara, 1999, s 153

### 4- Türk Kültür Havzasında Edib Harâbî

Türk milleti tarihî seyir içindeki yürüyüşünde Hint Okyanusu'ndan Baltık'a, Kıpçak bozkırlarını aşarak Doğu Avrupa ve Balkanlar'a, Akdeniz'den Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir coğrafya içerisinde devletler kurmuş, birbirinden farklı kültür ve medeniyetlerle temas halinde ve karşılıklı bir etkileşim içinde olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü XIII. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına kadar olan devre bu etkileşimin en üst düzeyde olduğu ve kurumsallaştığı bir dönemdir. Bu dönemde Osmanlı kültürünü "hanedan ve devlet aygıtının oluşturduğu bir eksen etrafında yörüngeye oturtulmuş uydulara benzeyen millet sistematiği içinde devinen ve birbirileriyle hayatın pek çok saha ve safhasında ortaya çıkan kesişme, çakışma ve örtüşmelerle geniş ve nevi şahsına münhasır bir kültürlerarası kaynaşmanın yaşandığı bir yapı olarak tanımlamak gerekir."[306]

"Türk Kültür Havzası" olarak tanımlanabilecek bu sistem içerisinde birbirinden farklı kültürler bir ideal ve üslûp birliği ile varlıklarını bir hoşgörü ve çoğulculuk içerisinde muhafaza etmişlerdir. Aynı kültürel kodlarda duygu ve ideal birliktelikleri oluşturmuşlardır. Georgeon'un anlatımıyla "Aynı mekânda farklı etnik kökenlerden (Türk, Ermeni, Arnavut) ve sosyal tabakalardan (paşa, bey, hamal, asker, tüccar) gelenler yan yana oturarak bir meddah gösterisini izleyip aynı espirilere gülebiliyorlardı."[307] Bu kültürel ekoloji içerisinde belirleyici verici olan ana kültür Türk kültürü olmuştur. Bunu Balkan milletlerinin ve diğer ekaliyetlerin dil ve kültürlerinde kolaylıkla takip etmek mümkündür.

Türk kültürü ile yan yana yaşayan diğer kültürler Türk kültürü içerisindeki kavram ve formları kendi dil ve kültürleri içerisinde yeniden üretip toplumsal iletişim ortamına sunmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin klasik anlamıyla 'emperyal bir imparatorluk' olmaması ve yerel kültürlere hoşgörü ile bakması "yerel kültürlerin kendilerinden öğeler katarak entegre olabilecekleri bir üst-kültür olarak Osmanlı hegemonyasını yeniden üretmelerine imkan sağlıyordu. Osmanlı Devleti'nin tasavvufta farklı kültürlerin bir arada var olabilmelerini sağlayan hoşgörü söylemi ideolojik bir işlev yüklenmiştir. Burada özellikle heterodoks tasavvuf kurumlarını çatısı altında toplayan Bektâşî tarikatı önemli rollere sahip olmuştur.[308]

---

306 agy, Osmanlı A., "Osmanlı Devletin'de Türk Halk Kültürünün Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri", Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, C IX, s 51

307 Georgeon F., Fenoglıo İ., Doğu'da Mizâh (Çev.Ali Berktay), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1999, s 84

308 Su S, "Türkiye'de Batılılaşma Sürecinin Bir Tezahürü Olarak Müzikte Kimlik Sorunu", Toplumbilim (Müzik ve Kültürel Kimlik Özel Sayısı), S 12, İstanbul, 2001, s 56

Bu uygulamalar kamuoyunun merkezî otoritenin idarî tasarrufları karşısında onları onaylamalarına, destek vermelerine, 'rıza üretimine' katkıda bulunan kültürel olgular olarak işlev görmekteydiler. Buna paralel olarak Türk sözlü kültürünün (özellikle âşık edebiyatının) yan yana yaşadığı Ermeni, Gürcü ve Balkan milletleri üzerinde etkide bulunduğu ve onlar arasında bu edebî tarzlarda eserler verildiği bilinmektedir.[309] Özellikle Ermeni âşıklık geleneği içinde müslüman âşıklarla boy ölçüşebilecek âşıklar yetişmiştir. Âşık Vartan, Civan, Mecnûnî gibi âşıklar Türkçe eser veren Ermeni âşıkların en önemlilerindendir.[310]

XIV. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'a geçmesi ile beraber 'kolonizatör Türk dervişleri' bölgeyi iskân etmek, tebliğ ve irşâd faaliyetlerine dönük olarak bölgeye yönelmişler ve kısa sürede bu bölge halkı üzerinde nüfuz kazanmışlardır. Otman Baba, Demir Baba, Mürsel Bali bu öncü dervişlerin bazılarıdır.

Gittikleri bu yeni bölgede geniş bir hoşgörüye dayanan dinsel inançlarını bölge insanı ile paylaşan bu topluluklar dergâh ve tarikatların bu bölgede yayılmasını sağlamışlardır. Bu tarikatların en önemlisi Bektâşî tarikatıdır. Özellikle Arnavut ve Makedonlar arasında yaygın olan bu tarikat kendi inanç ve ibadet pratiği içerisinde önemli bir yere sahip olan 'nefesleri' bu bölge insanı ile beraber terennüm etmeye başlamıştır. Bunlardan bir kısmı Türkçe olarak okunurken bir kısmı yerel dillere aktarılmaktaydı. Bektâşî tarikatı bünyesinde bulunan senkrektik dinsel öğeler itibarıyla farklı din, mezhep ve etnik kökenden insanları kolaylıkla kucaklayabiliyordu.

Bu çerçevede Bektâşî tarikatı içerisinde özellikle harâbâtî gelenekte kendisine has bir yeri olan Edib Harâbî'nin nefeslerinin de bu dillere çevrildiğini tespit etmiş bulunmaktayız. Bizatihî Edib Harâbî Divânı'nda bir şiirinde Manuk, Bedros, Dikran (HD: 33) gibi Ermeni şahıslarla muhabbetlere katıldığını belirtmektedir. Yine Rıza Tevfik'e yazdığı bir mektubunda Bursa'da bulunan Ermenî muhabbet ehlinin isimlerini ve muhitlerini belirtmektedir.[311]

Baba Rexebi adlı Arnavut Bektâşî babasının yayınladığı "*Mıstıcızma Islama Dhe Bektashızma" (İslâm Mistisizmi ve Bektâşîlik)* isimli eserde Harâbî'nin dört şiirinin Arnavutça yayınlandığını görmekteyiz.[312] Bunlar Harâbî Divânı'nda "Peder

---

309 Bu Konuda bk. Çobanoğlu Ö., agm; Yıldırım D., Türk Bitiği, Akçağ Yay., Ankara, 1998, s 190-193

310 Berberian H., "La littérature announce arméno-turque", Philologiae Turcicae Fundamenta II, Wiesbaden, 1965, s 809

311 Söz konusu mektup Abdullah Uçman'ın özel arşivinde olup fotokopisi kendisinden temin edilmiştir.

312 Baba Rexebi, Mıstıcızma Islama Dhe Bektashızma, 1970, s 321-327

ü Validem Oldu Bahane" (HD: 452) ve "Bu Ehl-i Teberrâ Kapanmaz Asla" (HD: 474) isimli şiirlerdir. Ayrıca Bektâşîlik uzmanı araştırmacı-yazar Şevki Koca ile Eylül 2002'de yaptığım görüşme esnasında bana Girit'ten göçmüş Rumlar arasında Harâbî'nin Rumca'ya çevrilmiş nefeslerinin söylendiği bilgisini vermesine rağmen kaynak kişilerin çekingen tavırları yüzünden bu şiirlerin metinlerini tespit edemedik.

Bütün bu bilgiler ışığında Bektâşîliğin Türk kültür havzası içerisinde farklı etnik ve dinsel grupların katılımıyla bir yeniden üretime uğradığını bu vesile ile bağdaştırıcı ve uzlaştırıcı bir zemin olarak yüzyıllardır varlığını koruduğunu görmekteyiz. Türk kültürü tarihsel coğrafyasında ürettiği siyasal gelenek ve iskân kültürü, kültür mekan ilişkileri ile bu anlamda köklü mirasa sahip olagelmiştir. Havzada bütün sular birleşerek ilk çıktıkları mecrayla ilişkilerini kaybederek yepyeni bir forma kavuşurlar çay veya nehir olurlar, bir sonraki mecrada vardıkları hedefe göre göl veya deniz olurlar. Göl veya deniz içerisinde artık sular nehir veya çay değildir. Küllî bilgi anlayışı prensibinde olduğu gibi bütün her zaman parçaların toplamından daha fazla bir şeydir. Türk kültürü ilişki içerisinde olduğu kültürlerden aldığı malzemeleri kendi üslûp ve tavrı içerisinde imtizaç ettirerek değiştirerek, dönüştürerek yeni bir anlayışla insanlığın hizmetine sunmuştur. Türk iskân kültüründe cami, cemevi, kilise, havrayı aynı mahalle veya caddede görmek mümkündür. Bu uygarlık tarihi açısından nadir rastlanabilecek bir durumdur. Alevî-Bektâşî geleneği bu tavrın tecessüm etmiş en bariz örneğidir.

# DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
# EDÎB HARÂBÎ'NİN DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

## I- NAZIM ŞEKİLLERİ VE TÜRLERİ

Tarihsel gelişim süreci içerisinde Türk boyları zaman zaman birbirinden farklı coğrafyalarda ve devletlerde değişik sosyal ve kültürel şartların etkisi altında yaşamak durumunda kalmışlardır. Bunun tabii bir sonucu olarak boyların edebî gelenek ve türleri bu kendine özgü şartlar içerisinde şekillenmiştir. Bu sebeple özelikle Türk halk edebiyatı ve dinî-tasavvufî Türk edebiyatı sahalarında tür ve şekil kavramları bir terim bütünlüğü içerisinde sağlıklı bir tanıma kavuşturulamamıştır.[313]

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı sahasında ise ortaya konulan edebî verimler atılan önemli adımlara rağmen tür ve şekil açısından tam olarak aydınlatılamamıştır. Divân edebiyatı ve halk edebiyatı geleneklerinden aldığı nazım şekillerini kendi anlayışına uygun olarak kullanan bu edebî geleneğin tür ve şekil problemini aşması için eldeki verimlerin tam olarak incelenmesi gerekecektir. Burada şekil ve tür özelliklerinin birlikte kullanılması yaralı olacaktır. Çünkü şekil olarak gazel olan bir şiir tür olarak tevhid, şekil olarak gazel veya kaside yine tür olarak münacaat, şekil olarak kaside, kıta, mesnevî olabilmektedir. Ayrıca bir edebî şekil farklı gösterim ve icrâ şartlarına göre isimlendirilebilmektedir. "İlâhi nazım şekli Mevlevî tekkelerinde Âyin, Gülşenî tekkelerinde Tapuğ, Bektâşî dergâhlarında Nefes (Alevî sözlü geleneğinde Deyiş, Halvetî tekkelerinde Durak, yine Mevlevî Bektâşî tekkelerinde Cumhur) ismiyle adlandırılmaktadır.[314]

---

313 Bu konudaki tartışmalar ve yaklaşımlar için bk. Oğuz M.Ö., Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam, Akçağ Yay., Ankara, 2001, s 11-20

314 Güzel A., "Tekke Şiiri", Türk Dili Türk Halk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri) S 445-450/ Ocak-Haziran, Ankara, 1989, s 284-285.

J. M. Foley özellikle sözlü edebî geleneğe ait metinlerin tasnifinde türe, metne ve geleneğe bağlılık açısından bir değerlendirme yapmanın gerekliliğine işaret eder. Bunun için türlerin gelenek içerisindeki gelişimi, tür özeliklerinin tanımlanması ve metinlerin anlamlandırılması gerekliliğine işaret eder.[315]

Bu çerçevede Edib Harâbî'nin de Divânı'nda nazım şekil ve türlerini (belki bazen teknik bilgi eksikliğinden) farklı şekillerde isimlendirdiğine şahit olmaktayız. Harâbi, diğer dinî-tasavvufî edebiyat mensupları gibi hem halk şiirinden hem de divân şiirinden aldığı nazım şekillerini ve türlerini kullanmıştır. Örneğin müstezat nazım şekliyle yazdığı bir şiire gazel ismi verebilmektedir (HD: 340-347). Biz bu gibi teknik kusurları şairin kendi vurgusunu da dipnot olarak belirtmek kaydıyla yeniden adlandırdık. Edib Harâbî Divânı'nda nazım şekillerinin dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

| NAZIM ŞEKİLLERİ | ŞİİR NUMARASI | MİKTARI |
|---|---|---|
| KASİDE | HD 1 | 1 |
| TARİH | HD 2-29 | 28 |
| GAZEL | HD 30-324 | 295 |
| MURABBA | HD 325-351 | 27 |
| MUHAMMES | HD 352-356 | 5 |
| MÜSEDDES | HD 357-363 | 7 |
| MERSİYE | HD 364-367 | 4 |
| KITA | HD 368-374 | 7 |
| MÜSTEZAT | HD 375-382 | 8 |
| SEMAİLER | HD 383 | 1 |
| SATRANÇLAR | HD 384-390 | 7 |
| LUGAZ | HD 391 | 1 |
| MÜFRED | HD 392-429 | 38 |
| NEFESLER | HD 430-495 | 66 |
| KOŞMALAR | HD 496-512 | 17 |
| | | TOPLAM: 512 |

315 Foley J. M., The Teory of Oral Composition/History and Methodology, İndiana Üniversity Press, İndiana, 1998, p. 108-111.

**1- Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı Bağlamında Edib Harâbî'nin Şiirlerindeki Vezin Kullanımı**

Türkler İslâmiyet'i kabul ettikleri XI. yüzyıla gelinceye kadar çok köklü bir sözlü ve kısmen yazılı kültür ortamı yaratmışlardır. İslâmiyet öncesi Türk kültürü ve sözlü geleneği içerisinde üretilen edebî verimlerin hece ölçüsüne göre düzenlenmiş olduğunu görmekteyiz. Ritim ve ahengi sağlayan kurucu unsur kafiye özellikle yarım kafiyelerdir. Eski Türk şiirinde mısra başı kafiye, bu dönemin diğer önemli bir özelliğidir.

İslâmiyet'in kabulü ile beraber değişen sosyal ve kültürel şartlar neticesinde edebî geleneğin de bu yeni şartlar çerçevesinde bir değişim ve dönüşüm yaşaması, bu sürece intibak etmesi tabii bir neticeydi. Bununla birlikte hece veznine dayanan edebî gelenek sözlü kültür ortamında büyük bir canlılıkla devam edegelmiştir. Bu süreç içerisinde eski manzum ölçüleri olan hece ölcüsünün yanında "Arap edebiyatı içerisinde doğmuş ve hecelerin kısa ve uzun, açık ve kapalı oluşuna ve bu hecelerin ahenkli bir dizi oluşturacak bir şekilde bir araya gelmesi ile oluşan aruz ölçüsünü şiire tatbik etmeye başlamışlardır."[316]

Türkler İslâmiyet'i kabul ettikleri sırada yerleşik bir edebî geleneğe sahip olan ve Arap edebiyatının nazım şekillerini ve aruz veznini yan yana yaşadıkları İran edebî geleneğinden alarak ilk önceleri Farsça şiirler yazmışlar daha sonra da bu ölçüyü kendi dillerine tatbik etmeye başlamışlardır. Bu erken döneme ait eserlerde dikkati çeken bir hususiyet öncelikle 11'li hece veznine uyan aruz kalıplarının tercih edimiş olmasıdır. (Fâ û lün-Fâ û lün-Fâ û lün-Fâ ûl, Fâi lâ tün-Fâi lâ tün-Fâi lâ tün-Fâ i lün,Me fâ î lün-Me fâ î lün-Me fâ î lün-Fâ û lün) bu vezinlerin en önemlileridir.[317]

Türk dilinin Arap ve Fars dillerinden farklı bir dil ailesine mensup olması ve fonetik özelliklerinin bu dillerle yakınlık göstermemesi sebebiyle "aruz ölçüsü başlangıçta çok yadırganmış, pek çok değişikliklere uğratılmış ve yumuşatılarak kullanılmıştır. Öyle ki ilk dönemlerde yazılmış şiirlerin aruzla mı heceyle mi yazıldığını tespit etmek oldukça güçtür. Kelimeler çok yerde vurgularını yitirmiş, bozulmuş ve tanınamayacak duruma sokulmuştur."[318]

İslâm kültür dairesine girdikten sonra "Türkçenin aliterasyon ve ritm temeline dayanan ölçü sistemi aruz ölçüsünün zorlaması ile değişikliklere uğramıştır"[319].

316 TDVİA, "Aruz Mad", C 3, s 424

317 Köprülü M. F., Edebiyat Araştırmaları (3. bsk.), Ötüken Yay., İstanbul,1989, s 340-343

318 İpekten H., Aruz Ölçüsü, AÜY., Erzurum, 1989, s 27

319 Stebleva I. V, " Some Notes on the Style of the Ancient Turkish Poetry, TDAY Belleten 1991, TDK Yay., Ankara, 1994, s 66

XVI. yüzyıla gelinceye kadar bu vezinle yapılan tecrübeler sonucu ve yeni kültür dairesine girişle beraber "bol miktarda Arapça ve Farsça kelimenin alınmasıyla bir söyleyiş kolaylığına ulaşılmış Fuzulî, Bâkî, Hayalî gibi kudretli şairler bu gelenek içerisinde zirveye ulaşmışlardır."[320]

Türklerin İslâmiyet'e girişi ve bu vesileyle yeni bir edebî gelenek kurulurken sözlü edebiyat geleneği de büyük bir canlılıkla yaşatılmaktaydı. Yeni dinin kural ve kavramlarını aktarmada sözlü edebiyat 'irşad ve tebliğe bağlı icrâ' çerçevesinde önemli işlevler yüklenmiştir. Ahmed Yesevî ile başlayan, Yunus Emre ve takipçileri tarafından Anadolu sahasında devam ettirilen bu edebî gelenekte hece ve aruzlu türler yan yana kullanılmaya başlanmıştır.

Tekke edebiyatı da denilen bu edebî gelenek vezin ve şekil bakımından saz şiiri ve divân şiiri ile ortaktır. Yani bu şiirde hem hece, hem de aruz vezni, hem Türk hem de Arap ve Acem şekilleri kullanılmıştır. Bu şiirler kendilerine mahsus muayyen vezin ve şekilde ayrım yapmamak ve çok kere saz şiiri şekliyle divân şiiri veznini veya saz şiiri vezniyle divân şiiri şeklini birleştirmek suretiyle ayrı bir hususiyet kazanmışlardır.

Bu çerçevedeki eserler sanat ve estetik endişeden ziyade bilgi vermek, aydınlatmak amacıyla yazıldıklarından söz konusu eserlerde aruz hatalarına sık sık rastlanmaktadır. Çünkü bu edebiyatı meydana getiren şairler fazla eğitimli kişiler değildirler. Aslında bu hatalar, daha çok Türkçe kelimelerde, nadiren Arapça ve Farsça kelimelerde kısa hecelerin vezni tutturmak zaruretiyle uzatılması şeklinde ortaya çıkan imâle ve uzun hecelerin vezin zaruretiyle kısaltılması neticesinde ortaya çıkan zihâf, bu edebiyatın en çok rastlanılan aruz kusurlarındandır.[321]

XVI. yüzyıldan sonra yerleşik medeniyetin kökleşmesi ve yazılı kültür ortamıyla olan ilişkinin yoğunlaşmasıyla beraber özelikle dinî-tasavvufî edebiyatın "Hamzavî-Melâmî" kolunda Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunlukla kullanıldığı vezin kusurlarının daha az olduğu bir edebî tavır gelişmiştir. Hacı Bayram-ı Velî ile başlayan bu gelenekte Ahmed Sarban, Lâmekâni Hüseyin, Muhyî, Oğlanlar Şeyhi İbrahim, Kaygusuz Vizeli Alâeddin diğer önemli şahsiyetlerden bazılarıdır."[322]

Alevî-Bektâşî edebî geleneği içerisinde de durum buna benzerdir. Özelllikle XVIII. yüzyıla kadar çok yoğun bir biçimde hece veznini kullanan bu edebî gelenek (Anadolu sahasında) bu yüzyıldan itibaren vezin açısından değişikliklere uğramaya başlamıştır. "XVIII. ve XIX. asırlarda Bektâşî olan divan şairleri bile Bektâşî cemlerinde

320 İpekten H., age, s 28

321 Güzel A., "Tekke Şiiri", Türk Dili Türk Halk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri) S 445-450/ Ocak-Haziran, Ankara, 1989, s 277

322 Gölpınarlı A., "Melâmî-Hamzavî Halk Edebiyatı", Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı), C XIX, s 207, TDK Yay., Ankara, 1968, s 371-373

karşılaştıkları ve bir toplu inanış edebiyatı olarak gördükleri bu tasavvufî âşık edebiyatı ve musikîsini saygılarla karşılamışlar ve onun kendine mahsus saf ve temiz bünyesine yabancı bir aşı aşılamayı lüzumsuz bulmuşlardır. XX. asrın başlarında ise İstanbul Bektâşî tekkeleri bu asil ve vakur karakteri kaybetmeye başlamışlardır. Kendilerini ağdalı şark üslûbuna kaptırmışlardır. Mehmet Ali Hilmi Dedebaba ve muakkiplerinin zuhuru Bektâşî olan diğer divân edebiyatı şairlerini de eski saygılarından soğutmuştur. Belediye Konservatuvarı tarafından toplanan ve neşredilen *Bektâşî Nefesleri* isimli eser bu melez zümre musîkisinden başka bir şey değildir."[323]

Bu gelenek çevresinde yetişen Edib Harâbî'yi de aynı bağlam içinde değerlendirmek mümkündür. Edib Harâbî her ne kadar divân edebiyatı nazım şekillerini ağırlıklı olarak kullansa da aruz veznine riayet ettiğini söylemek güçtür. Şiirlerinde aruz hataları oldukça fazladır. Umumiyetle şiirin aruzla yazılmadığı izlenimini verir. Bazı şiirlerinde hece sayıları birbirinden farklıdır. Bu durumu aşağıdaki örneklerde açıklıkla görmek mümkündür. Şiirin diğer beyitleri zorlama ile de olsa aruz kalıplarına uyarken birden bire hece sayıları birbirini tutmayan bu gibi beyitleri yazabilmektedir.

Sofiy-i indinde mansūr Edib (10 hece)

Lik bu hāl ile biz maḳbūl ins ü cinleriz (13 hece) (HD:319/4)

Ne hikmetdir visāl-i gonce-i şüküfteler hep hāra ḳalmışdır

Hemān beyhūde bülbül gülşen içre zāra ḳalmışdır (16 hece)

(HD:258/1)

Gerçi biliriz bākireler çoḳ (10 hece)

Lakin nidelim kimseye dāmād olamazsın (14 hece) (200/6)

Dinî-tasavvufî edebiyatın genel bir özelliği olan sanat ve estetik endişeden ziyade mesaj iletme kaygısının bu durumun ortaya çıkmasında diğer bir sebebi olduğu kanaatindeyim.

## II- KAFİYE (UYAK)

Kafiye, en az iki dize sonunda, anlamca birbirine uyan iki sözcük arasındaki ses benzerliğidir.[324] Türk şiir geleneğinde sesçe ahengi sağlayan temel unsurlardan biridir."[325] Uyak ve ses yinelemelerinin, atasözlerinde, kalıp sözlerde görülmesi, kuşkusuz bunların sözleri ve metinleri hatırda tutabilme, kalıcılık olanağı

323 Salcı V. L., Gizli Türk Halk Musîkisi ve Türk Musîkisinde Armoni, İstanbul Numune Matbaası, İstanbul, 1940, s 6-7

324 Dilçin C, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi (2. bsk.), TDK Yay., Ankara, 1192, s 59

325 Aksan D., Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Engin Yay., Ankara,1995, s 205

sağlama ve oluşturduğu melodi nedeniyle insana zevk verme gibi özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Kafiye şiir içerisinde yer alan diğer kelimelerin ses değerleri ve anlam bağlamıyla uyum içinde olduğu takdirde etkileyici bir kompozisyon oluşturur. R. Jakobson kafiyenin tanımı itibarıyla benzer sesbirim yahut sesbirim gruplarının düzenli tekrarına dayanmasına rağmen kafiyeyi sadece ses bakımından tahlil etmenin sağlıksız bir yöntem olduğu görüşündedir.[326]

Edib Harâbî Divânı'nda kafiye kullanımında belli bir kurala uyulmadığı görülmektedir. Aruz kullanımında olduğu gibi çoğu zaman kafiye tutturmakta da güçlük çeker. Kullandığı kafiye çeşitlerini şöylece örneklemek mümkündür.

a) Yarım Kafiye: Batı edebiyatında sözcük içi ünsüz benzerliğini ya da kök ünlüdeki benzerliği anlatmak üzere assonance terimi Türk şiir incelemelerinde yalnız, ünsüzleri ayrı olan sözcüklerle kurulan uyak (kafiye ) için kullanılmış ve yarım kafiye adını almıştır.[327] Harâbî Divânı'nda şu şekilde örnekleri vardır:

Şöhret için ḳılma nāmāz haḳḳa gerek nāz u niyāz

Biz yemeyiz öyle piyaz toğru müslümān seviriz (HD:320/7)

Kelime sonundaki **z** harfiyle yarım kafiye yapılmıştır.

b-) Tam Kafiye: Bir sesli bir sessiz olmak üzere iki harfin benzeşmesi ile oluşur.

Meyhānede ḳandil gecesi bir iki çaḳtım

Gönlümdeki minārede ḳandilleri yaḳtım (HD:148/1)

Çaktım ve yaktım kelimelerinin ilk hecesindeki **ak** sesleriyle tam kafiye yapılmıştır.

c-) Zengin Kafiye: İkiden fazla sesin benzeşmesiyle oluşturulur. Harf benzeşmesi üçten fazla olan kafiyeye tunç kafiye de denmektedir.

Sanma pek Hüsni nin içi çürükdür

Maşallahı var gāyet yörükdür

Yaḳışıḳlı gencdir yaşı ḳüçükdür

Elli beş yaşında delikanlıdır (HD:468 /3)

---

326 Jacobson R., "Linguistic and Poetics" [Perlooff M., Rhyme and Meaning inthe Poetry of Yeats içinde, Hague, 1970, s 49-51]

327 Aksan D., a. g.e., s 189

d-) Redif: Anlam ve ses değerleri aynı olan kelimelerin yan yana getirilmesi ile oluşturulur.

Bir insān cāhil ü nādan olursa
İnsān ṣūretinde hayvān olursa
Harābī ye ḳarşu düşmān olursa
Mutlaḳ anda hased illeti vardır (HD:509/4)

1- Ritim ve Ahenk

Ritim ve ahenk şiirselliği sağlayan şiiri musikîye yaklaştıran en önemli unsurlardır. Dünya edebiyatlarında dillerin yapısal özelliklerine göre ritim ve ahengi sağlayacak değişik araçlar geliştirilmiştir. Vezin bu araçların en önemlisidir. Hecelerin "belli sayıda öbekleşmeleriyle, vurgulu ve vurgusuz, uzun ya da kısa hecelerin düzenli dizilişiyle şiirde ritim sağlanır. Şiir ritim üzerine kurulmuş bir ifadeler bütünü, sözel bir düzendir."[328]

Türk edebiyatı içerisinde halk edebiyatı sahasında ölçü sistemi olarak aruz ölçüsü, dinî-tasavvufî edebiyat alanında hece ve aruz ölçüleri, divân edebiyatında ise aruz ölçüsü kullanılmaktadır. Kafiye ses ve kelime tekrarları, ritim ve ahengi sağlayan diğer unsurlardır. Şiir, vezin ve musikî münasebeti konusunda Yahya Kemal "şiir muhakkak vezinle veya kafiyeyle gelir, şiir musikînin hemşiresidir, ahenksiz teganni edilemez" demektedir.[329]

Türk halk şiirindeki hece ölçüsü içerisinde vurgular ve duraklar ritmi sağlayan diğer özelliklerdir. Bu çerçevede Edib Harâbî'nin şiirlerine baktığımızda hece ölçüsünü aruza göre daha başarılı bir şekilde kullandığını görmekteyiz. Özellikle nefesler sözlü icra esnasında belli bir müzikal makamla okunduğundan redif, kafiye, yineleme ve ses tekrarları ile oluşturulmuş zengin bir ses ve ahenk sistemine sahiptir. Aşağıdaki nefeslerde bunu takip etmek mümkündür.

Dahā Āllah ile cihān yoḳ iken
Biz anı var idüb ilān eyledik
Haḳḳa hiçbir lāyıḳ mekān yoḳ iken
Hānemize aldıḳ mihmān eyledik
Kendisini henüz ismi yoḳ iken
İsmi şöyle dursun cismi yoḳ idi
Hiçbir ḳıyāfeti resmi yoḳ idi
Şekil virüb tıpḳı insān eyledik

---

328 Macit M., Divân Şiirinde Ahenk Unsurları, Akçağ Yay., Ankara, 1996, s 75

329 Yahya Kemal, Edebiyata Dair, İstanbul, 1984, s 53

Āllah ile işte burda birleşdik
Noḳtā-i ammāya girdik birleşdik
Sırrı "ḳünt-i kenzi"orda söyleşdik
Hiçbir ḳıyāfeti resmi yoḳ idi ... (HD: 449/1,2,3)
***
Ḳāf u nūn hitābı izhār olmadan
Biz bu ḳā'inātın iptidāsıyuz
Kimseler vasıl-ı didār olmadan
Ol ḳābe ḳavseynin ev ednāsıyuz

Yoḳ iken Ādem'le Havvā 'ālemde
Haḳ ile haḳ idik sırr-ı müphemde
Bir gececik mihman ḳaldıḳ Meryem'de
Hażreti Īsā'nın öz babasıyuz

Bize peder dedi tıfl-ı Mesīhā
"Rabbi Erni" deyu çağırdı Īsā
"Lenterānī" deyen biz idik ana
Biz Tūr-ı Sinānın tecellāsıyız ... (H.D. 437/1,2,3)

## III- DİLİ VE ÜSLÛBU

### 1- Ses-Şekil Özellikleri ve Söz Varlığı

Edib Harâbî'nin üzerinde çalıştığımız divânı 'müellif hattı'dır. Tarihsel dönem olarak XIX. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın başlarına kadar olan dönemdir (1853-1917). Yeni Türk dili olarak da isimlendirilen bu dönemde imlâ, ses bilgisi ve gramer özellikleri açısından farklılıklar günümüzle kıyaslandığında son derece azdır. Edib Harâbî'nin dil özelliklerini şu şekilde tahlil edebiliriz:

1-Harâbî Divânı'nda özellikle aruzlu şiirlerde Arapça ve Farsça kelimeler hece ölçüsü ile yazılmış şiirlere göre daha fazladır. Fakat bu kullanım geleneksel divân şiirine göre sadedir.

Var iken nevreste putlar nāle-i peymāneler
Deyr-i aşḳ içre celiyā ile nāḳūs istemez (HD:305/5)

Bād-ı āhım mı oldu gisūna bāğış
Şems-i ruhsārından zülf-i perīşān gelür (HD:178/2)

Yerleri göḳleri yapdıḳ yedi ḳat
Altı günde tamam oldu ḳāināt
Yaratdıḳ içünde bunca mahlūḳāt
Erzāḳını virdik ihsān eyledik (HD:449/5)

2- Harâbî'nin, Divânı'nda Türkçe şiirlerin yanında bir de Farsça şiir yazdığını görmekteyiz. Farsça olarak yazılmış bir şiir vardır (HD: 46).

3- Harâbî sözlü gelenek içerisinde kendisini yetiştirmiş bir şair olduğunu göstermektedir. Farsça'nın yanında (katıldığı meclislerden öğrenmiş olması muhtemel) Azeri Türkçesi'ni de şiirlerinde başarıyla kullanmıştır (377,380).

Ḳurbānın olam söyle balam başdan atubsan
Pes hārda ḳalubsan (HD:377/4)

4- Geniş zaman eki -ur, -ür şeklindedir. Bu ek kendinden sonra gelen şahıs ekinden önceki harfi yuvarlaklaştırır.[330] Öpül-**ür**-s**ü**n (HD: 415/1), bil-**ür**-**ü**z (HD: 489/1). Bunun dışında şahıs ekleri günümüz Türkiye Türkçesi'nde kullanıldığı gibidir.

5- Türkçe'nin önemli bir meselesi olan ön seste e>i olması meselesi Harâbî Divânı'nda göze çarpmaktadır. Bus **i**tmek (HD: 151/4), ibadet **i**tmek (HD: 466/1), kadeh v**i**r (HD: 508/1).

6- Harâbî'nin mektebî tahsilinin yetersizliğinden dolayı zaman zaman özellikle Arapça ve Farsça kelimeleri yanlış olarak yazdığını görmekteyiz. Mer'ûb (Arapça: Korkmuş) kelimesini merûb diye yazmaktadır (HD: 59/2). Bir diğer kelime de a'dâ (Arapça: düşman) şeklinde yazılmış olup kelimenin doğru imlâsı â'dâ' olmalıdır.

7- Divân'da işaret zamiri "onlar" "anlar" şeklinde yazılmaktadır (HD: 28/10), (HD: 242/4), (HD: 244/5).

330 Timurtaş F. K., Eski Anadolu Türkçesi Grameri, Enderun Yay., İstanbul, 1977, s 238-235

8- Türkiye Türkçesi'nde zarf-fiil "-ıp", "-ip" eki Harâbî Divânı'nda "-üb" "-up" şeklinde kullanılmaktadır: diy-**üb** (HD: 244/3), id-**üb** (245/4), eyley-**üb** (HD: 267/2), sarıl-**ub** (HD: 107/5), ayrıl-**ub** (HD: 285/2).

**2- Harâbî Divânı'nda Sözdizimsel Yapı**

Şiir dili, kuruluş ve kullanım açısından nesir dilinden ayrılır. Şiirin amacı doğrudan informatif bilgi vermekten ziyade dinleyende/okuyanda duyusal bir yaşantı ve estetik bir haz uyandırmaktır. Bu yönüyle anlam ve iletişim imkânlarını zorlayan, yenileyen bir türdür. Modern dilbilimciler iletişim olayını "göstergeler aracılığı ile oluşan bir göndericinin ve alıcının bulunduğu" bir şifre çözme eylemi olarak tanımlamaktadır.[331]

Şiir dilinde dil bildirişim işlevinden sıyrılarak adeta bir üst dile dönüşür. İmge ve semboller, bağdaştırmalar onu farklı bir boyuta taşırlar. Estetik endişenin çok fazla olmadığı dinî-tasavvufî şiirde cümle kurgularının estetik endişenin ön planda olduğu şiirlere göre daha farklı olduğu kanaatindeyim. Bu metinlerde nesir diline yaklaşan bir yapı söz konusudur.

Tasavvuf iletişim ortamında çok yoğun bir simge ve sembolizmle konuşur. Bu sebeple onun şiirselliği ve anlam yoğunluğunu yakalaması alışılmadık bağdaştırmalar ve imgeler aramaktan çok bu sembol dilini kendi diyalektiği içinde kurgulamaktır. Bu çerçevede Edib Harâbî Divânı'ndan seçmiş olduğumuz örnek şiirlerin cümle yapısını incelemeye ve nesir diliyle karşılaştırmaya çalışacağız.

331 Bu konuda bk. Rifat M., XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları, Om Yay., İstanbul, 2000, s 3-40

1-) Feleğin lütfū bütün cahil ü nādān olana
Ö. Z.T. Y

Yağdırır derd ü belā kāmil-i irfān olana (HD: 55-1)
Y. N D.T

2-) Ben didim yoḳ haberi vezn-i sühendān aslan
Ö Y. N

Ne bilür? ḳāide-i şiir-i neyin tasvir idecek? (HD: 127-2)
Y B.li N. Y.

3-) Böyle sen bezm-i ezelde ahd ü peymān eyledin

(Sen bezm-i ezelde böyle ahd-ü peyman eyledin)
Ö D.T. Y.
Ey Harābi dönme zinhār virdiğin ikrārdan (168-7)
Y

4- Hiç kimse cihānda ḳalmazdı cāhil

Bir kāmil ālimden dersin alaydı

(Bir kâmil âlimden ders alaydı cihanda hiç kimse cahil kalmazdı.)
z.T. D.T Y.

Limân-ı maḳsuda olurdu vâsıl

Bahr-i haḳiḳatte yolu bulaydı (HD: 436-1)

(Bahr-i hakikatte yolu bulaydı limân-ı maksuda vasıl olurdu.)
Z. DT. Y

5- Asılsız fasılsız yaptık cenneti
Z. Y. N

Hūri gılmānlara virdik ziyneti
DT. Y

Dürlü adlarla her bir milleti

Sevindirüb şād u hāndān eyledik (HD: 449-6)

(Her bir milleti türlü adlarla sevindirüb şad u handan eyledik)
N Z Y

Örneklerde de görüldüğü gibi Edib Harâbî cümle kuruluşlarında Türkçe'nin genel sözdizim kurallarının dışına pek çıkmaz. Çoğunlukla kurallı cümleleri tercih eder. Zaman zaman şiirsel söyleyişin getirdiği bir zorunluluk olarak bu kuralların dışına çıkarak devrik yapılar kurar. Üslûbuna uyan bir diğer husus 'irşad ve tebliğ' bağlamında genellikle eylem ve nasihatı önceleyen fiil cümleleri kullanmasıdır.

## IV- ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Edib Harâbî şiirinde geleneksel olarak dinî-tasavvufî Türk edebiyatı ve Alevî-Bektâşî tavıra bağlı olan bir üslûp özelliğine sahiptir. Anlatımında bazen içten bir çoşku bazen yükselen bir öfke vardır. Zaman zaman geleneksel bâtınî sembolizme yaslanarak simgeci bir üslûpla çok katlı bir anlatıma yönelir. Bazen de hiçbir kayıt ve kural tanımaksızın argonun bayağılık sınırlarını zorlar, sin-kâflı bir dil kullanır.

Söylemini genellikle ikili karşıtlıklar ekseninde oluşturmuştur (zâhir, bâtın, evvel, ahir, âşık, rakip, zahid, harâbât ehli, imân, inkâr, varlık, yokluk). Bu ikili karşıtlığın karşıtlığı onun söylemine bir dinamizm kazandırır. Karşıtlıktan yararlanma aynı zamanda hatırda tutmayı kolaylaştırması sebebiyle sözlü kültür geleneğinin bir özelliğidir.

Dinî-tasavvufî edebî geleneğe bağlı olarak Edib Harâbî'de de irşad ve tebliğ formasyonu ön planda olduğu için anlatımında açık bir didaktizm vardır. Cümle kurgusunda zaman zaman alışılmadık bağdaştırmalara gider. Sürekli bir uyarma ve hatırlatma endişesi taşır. Uyarma ve hatırlatma endişesi onu zaman zaman kınama ve hicvetme çizgisine taşır.

Harâbî'nin şiirinde anlatım özelliklerini[332] 1-Nasihat ve hitap yoluyla anlatım, 2-Doğrudan doğruya anlatım, 3-Hikâye ederek anlatım, 4-Delil ve ispat yoluyla anlatım, 5-Soru cevap yoluyla anlatım, 6-Atasözü ve deyimler kullanarak anlatım şeklinde sıralayabiliriz. Bu anlatım şekillerini Harâbî Divânı'ndan şöylece örneklendirebiliriz:

1- Nasihat ve Hitap Yoluyla Anlatım: Bu anlatım şeklinde şair daha ziyade fiillerin emir kiplerini kullanır. Açık ve anlaşılır bir dil tercih eder.

Ey zāhid getirmez seni cennete
Aldığı ābdestle bu savm u salāt
Gel beyhūde yere girme zahmete
Cübbeyi tesbihi seccādeyi at

Zemzemi terḳ eyle nūş eyle şarāb
Āḳlın ermez senin bu başḳa hesāb
Bir pīr-i mugāna eyle intisāb
İhsān etsün sana iç āb-ı hayāt

332 Bu özellikler Prof.Dr. Abdurrahman Güzel tarafından önerilmiştir. Bu özelliklerden "Tekrir yoluyla anlatıma" Harâbî'de rastlanmadığı için onu değerlendirmeye dahil etmedik. bk. "Tekke Şiiri", Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri), Nr. 445-450, TDK Yay., Ankara, 1989, s 331-350

Cenneti hūrīyi gılmānı terḳ it
Ṣıdḳ ile gönlünü Āllaha berḳ it
Camilere gitme puthāneye git
Āllaha vasıl ol Āllahla ḳalḳ yat ... (HD: 446/1, 2, 3)

2- Doğrudan Doğruya Anlatım: Tasavvufî umdeler ve dinî meseleler bu anlatım şeklinde bir izahat verilerek anlatılır. Aşağıdaki örnekte Harâbî seyr-i sülûk serüvenini bu yolla anlatır:

Gam çekme beyim şāir-i māhir olacaḳsın
Āheste revişle bu yolu hem bulacaḳsın
Bāḳī mi sanursun hele gülzār-ı cemāli
Güller gibi bir gün olacaktır solacaḳsın

Būsīde iken sen çünki aşḳ bāğına düşdün
Dertler çekeceksin nice otlar yolacaḳsın
Çok kār u zārārlar göreceksin bu pazarda
Peymāne gibi gāh boşalıp gāh dolacaḳsın... (HD: 192/1, 2, 3, 4)

3- Hikâye Ederek Anlatım: Dünyanın yaratılışı, peygamberlere ve diğer din büyüklerine ait kıssa ve menkıbeleri şairler bu yöntemle anlatırlar.

Tūrda biz Mūsā'yı irşād eyledik
İsā'yı çarmıhdan āzād eyledik
Çıḳardıḳ göḳlere imdād eyledik
Bunların sebebi ihyāsıyuz biz

Ḳāf u nūn dahā nişān yoḳ iken
Bu görüb bildiğin cihān yoḳ iken
Haḳḳa sığacaḳ mekān yoḳ iken
Bizde gizlenmişdir amasıyuz biz

İbrāhime nārı gülzār eyledik
"Tecri mintahtihel enhār" eyledik
Yoḳ iken Harābî biz var eyledik
Bu kevn ü mekānın Ḫüdāsıyuz biz... (HD:493/4,5,6)

4- Delil ve İspat Yoluyla Anlatım: Tekke şairleri sık sık görüş ve düşüncelerini kuvvetlendirmek veya ispat etmek için ayet ve hadislere müracaat ederler. Edib Harâbî de bu yönteme sıklıkla başvurmuştur.

Senürīhim āyātina fi'l-āfāḳ"[333]
Ḳurānda buyurmuş ol Rabbülfelaḳ
Aç çeşmini kendi özüne bir baḳ
Haḳ sende sun'unı ikmāl eyledi (HD:440/2)

Bize taḳdīr olmuş "ḳalū belâdan"[334]
Anınçün sakin-i meyhāneyiz biz
"Seḳāhüm"[335] hamrını tā ezeliden
İçdik dost elinden mestāneyiz biz (HD:489/1)

5-Soru Cevap Yoluyla Anlatım: Anlatımı daha etkili ve açık hale getirmek için hitap ettiği kitlenin sorularını kendisine sorarak onlara açıklamalar getirir.

Yā Muhammed bize naḳıs diyorlar
Nedendir erlerin bu hatāları
Ehl-i beyte ḳarşu düşḳün olurlar
Çünki toğru değil iddināları

Vālidemiz Havvā Bacı değil mi?
Hadicetü'l-ḳübrā bacı değil mi
Fātımattüz zehrā bacı değil mi?
Ḳurānda bunların var senāları

Ezvāc-ı tahirāt nāḳıs olur mu?
Nāḳıs diyen erler haḳḳı bulur mu?
Böyle kem söz erden hiç umulur mu?
Kim toğurdu böyle enbiyāları

333 "Biz onlara, ufuklarda âyetlerimizi göstereceğiz" (Fussilet, 41/53)

334 "Evet Rabbimizsin dediler." (Arâf, 7/172)

335 "Rableri onlara tertemiz bir içki vermiştir." (İnsan, 76/1-2) (Bâtınî tefekkürde bu ayet içkinin hellalliğine delil gösterilir.)

Ābes bir şey halḳ itmemişdir Ḫüdā

Nāḳıslığı ḳabūl etmeyiz asla

Bacılar büyüttü işte essalā

Bu dünyāya gelen evliyāları ... (HD:437/1,2,3,4)

6-Atasözü ve Deyimler Kullanarak Anlatım: Anlatımı etkili kılmak isteyen şairler atasözü, deyim ve vecizelerden yararlanmışlardır. Bu alıntılarla şair kendi görüşlerini ve ifadelerini kuvvetlendirir. Harâbî de bu anlatım şeklinden istifade etmiştir.

"Saḳıt olmaz ḳıymetinden yere düşmekle gevher"

Cümle ihvān anlara bin cānla tazyīf ittiler (HD:242/4)

**1- Çok Katlı Anlatıma Göstergebilimsel Bir Yaklaşım**

Uygarlık tarihinde dil ve iletişimin kapsam ve mahiyeti hakkındaki tartışma ve değerlendirmeler, bu türlerin tarihi kadar eskidir. Antik Yunan'da retorik ve Doğu geleneğinde belâgat çerçevesinde gelişen bu değerlendirme ve tartışmalar bir etkileme sanatı olarak dilin daha etkili bir şekilde kullanımını tasarlamaya çalışan bir yaklaşımdır.

XX. yüzyılın başında ünlü İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'nin Genel Dilbilim Dersleri isimli eserinin yayınlanmasından sonra (1917) hem dilbilim alanında hem de diğer sosyal bilimler alanında (halkbilimden psikolojiye, mimariye, sosyolojiye kadar) yöntem aktarımı vasıtasıyla çok önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu yeni süreçte dil ve anlam incelemeleri göstergebilim diye isimlendirilmeye başlanmıştır.[336]

Saussure'nin kuramında iletişim "göstergeler vasıtasıyla gerçekleştirilen bir eylemdir. İletişim gönderici, gösterge, mesaj ve alıcı arasında oluşan bir etkinliktir. Gösterge kendisi o şey olmadığı halde, o şeyi çağrıştırarak sağlayan bütün araçlardır."[337] Bu teoride dil, söz ayırımı önemli bir yer tutar. Bir dilin "önceden belirlenmiş kurallar çerçevesindeki işleyişi ve bu çerçevedeki kullanımına dil, bu dilin kişisel tasarruflarla iletişim bağlamında kullanımına söz adı verilmektedir. Noam Chomsky bu kişisel dil kullanımını 'performance'[338] terimi ile karşılar.[339] Örneğin Türkçe'de k, a, p, ı seslerinden oluşan göstergenin iki yönü vardır. Bunlardan biri gösterilen olup kapının

336 Bu konuda bk. Aksan D., age, s 70

337 Erkman F., Göstergebilime Giriş, Alan Yay., İstanbul, 1986, s 8-10

338 Göstergebilim kuramından da yaralanarak Üretimci-Dönüşümsel Kuramı kuran N. Chomsky'nin yaklaşımı için bk. Beverly J.S. and Bauman R.,"The Semiotic of Folklorik Performance" [ Edited by: Sebeok A., Sebeok J.U., The Semiotic Web 1987 içinde], New York, 1988, p. 586-595

339 Barthes R., Göstergebilimsel Serüven (Çev. M. Rifat, S. Rifat), Kaf Yay., İstanbul, 1999, s 37-40

kendisi değil, kapı kavramıdır; zihnimizde göstergeyle canlanan kapı tasarımıdır. İkinci yönü ise yine zihnimizde yer etmiş olan gösterendir. Bu da bir ses olmayıp sesin imgesidir. Sesin bulunmadığı bir ortamda örneğin okuma esnasında bile derhal gösterileni çağrıştırır.

Her kelimenin bir temel anlamı bir de buna paralel olarak yan anlamları olduğu gibi her göstergenin de bir temel anlamı bir de göndergesel anlamı vardır. Bu bağlam içerisinde ortaya çıkar. Örneğin göz göstergesi bize ilk planda vücudumuzun görme organını çağrıştırır. Fakat [Masanın gözü evraklarla doluydu] cümlesinde göz göndergesi bölme, çekmece anlamlarını çağrıştırmaktadır. Bunların yanında göstergeler kişisel birikim ve deneyimlerle ilgili de geniş bir çağrışım kümesi sunarlar. Ağaç denildiği zaman her insanın zihninde farklı bir ağaç resmi (Çocukken üzerine çıktığınız elma ağacı veya altında serinlendiğiniz söğüt ağacı) canlanır.

Bu çerçeve içerisinde şiir dili kendi koyduğu kuralları uygulayarak, günlük dili aşıp yeni ahenkler, yeni duygular ve düşler arar. Şiir dil kotasının bütün olasılıklarını gerçekleştirme yeteneğine sahiptir.[340] Göstergelerden oluşan bu yapının açımlanması bize 'şiirin anlam evrenini' açar.[341] Şiir dilini oluşturan simge ve semboller bildirişim dilinde alışık olmadığımız bağdaştırmalarla bir araya gelerek anlam ve duygu dünyasını genişletirler. Bu bağdaştırmalarda anlam ayraçları (semantic distinguishers) güncel dilde kurulması mantıksız olabilecek yapılarda bir araya gelirler.[342] (Örneğin kör ve kurşun kelimelerini incelediğimizde kör: canlıya ait bir durum, kapalılık, belirsizlik, görememe anlamlarını içerir. Kurşun: cansız bir metaldir. Silahlarda atış yapmak için kullanılır. "Kör bir kurşun gibi geldi" dizesinde kör ve kurşun kelimeleri alışılmadık bir birleşme ile kör kurşun: kaynağı ve yönü belirsiz manasına kavuşmuştur.)

Türk-İslâm kültür geleneği içerisinde tasavvufî çevreler halk ve merkezî otorite tarafından hoş karşılanmayacak görüşleri simge ve sembollerle dolu son derece kapalı bir sistem içerisinde ifade etmişlerdir. Bu sistem onlara son derece korunaklı bir iletişim ortamı sağlamıştır. Zaman zaman bu simgeciliğin tehlikeli sayılabilecek söylemlerinin ifşası (Ene'l Hak, cübbemin altında Allah'tan başkası yok) zâhiri anlamla hüküm veren hukukî ve siyasi idarenin sert tepkileriyle karşılaşmıştır. Bâtınî tarikat ve akımlarda bu kapalılık ve simgecilik en üst düzeydedir. Bu durum şiirsel anlatım için son derece elverişli bir dil hazırlamıştır. İrşâd ve tebliğin ön planda olduğu dinî-tasavvufî edebiyat içerisinde bu simgeci dil düz ve didaktik anlatıma rağmen çok katlı bir anlam potansiyeli yaratmaktadır. Gölpınarlı "bu remiz ve sembolleri bilmeden

340 Bayrav S., Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi, Multilingual Yay., İstanbul, 1999, s 40

341 Guıraud P., Anlambilim, (Çev. Berke Vardar), Multilingual Yay., s 1-31

342 Chomsky N., Dil ve Zihin, (Çev. Ahmet Kocaman), Ayraç Yay., Ankara, 2001, s 94-95

yapılacak yorumların gülünç olacağı" kanaatindedir.[343] Sır kavramı çerçevesinde ifade edilen bu kapalılık ancak 'ehli' (bu sistemi anlayacak olgunluğa erişmiş) denilen kişiler arasında tam bir iletişim gerçekleştirir.

Bu teorik çerçevenin ışığında Edib Harâbî Divânı'ndaki gösterge düzenini ve bu göstergelerin oluşturduğu anlam evrenini şu şekilde listeleştirmek mümkündür.

**a- Harabî'de Manevi Hiyeraraşi**

Allah (Hak)

Hak, Hz. Muhammed, Hz. Ali

Muhammed

Hz. Ali

İnsan-ı kâmil

Derviş

Muhibban

Zahid

Diğer varlıklar

**b- Nitelik ve Fonksiyon Açısından Tabakalaşma**

Harâbî insan-ı kâmili (ehl-i harâbâtı) Tanrı'nın bir yansıması olarak görür. Bu düzlem de ondan gayrı değildir. Mahiyet itibarıyla tanrısal bir niteliğe sahip olduğu görüşündedir. Bu bölümde:

**Allah (Hak) / Hak Muhammed Ali / İnsan-ı Kâmil** (aynı düzlemdedirler)

**Diğer Mevcûdât** Değerler

| Ülkü değer | Karşı Değer |
|---|---|
| Hakk'ı Bilme | Hakk'ı Tanımama |
| Kendini Bilme | Kendini İnkâr |
| Vefa ve Sadakat | Yüz Çevirme |
| Bâtın | Zâhir |
| Hak | Masivâ |
| Aşk | Cefâ |
| Zahmet | Nimet |
| Seçilmişlik | Sıradanlık |
| İkrâr | İnkâr |

343 Gölpınarlı A., "Alevi Bektâşî Halk Edebiyatı", Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı), C XIX, s 207, TDK Yay., Ankara, 1968, s 365

**2- Anlam Kümeleri ve Göstergeleri**

| | |
|---|---|
| Zahid | Riyâkar |
| | İdraksiz |
| | Şekilci |
| | Cahil |
| | Aldanan |

| |
|---|
| Hak (Allah, Varlığın Menşei, Nihai Hedef, Tecelli, Zuhur, Mutlak Güç) |
| İnsan-ı Kâmil (Harâbât) (Mütekâmil, Yükselme, Tecelli, Vasıl, Yansıma, Öz) |
| Bâtın (Görünmeyen, Ehliyeti Olmak, Hakikat, Derinlik, Maksat, Sır, Keşf, İdrak) |
| Aşk (Vuslat, Çile, Yetişme, Tecrübe, Geçiş Köprüsü, İştiyak, Adanma, Feragat,Sebebiyet) |
| Ağyar (Düşman, Alıkoyan, Dünyevî, Tezat, Engel) |
| Şarap (Vasıta, Merdiven, İhsan, Kutsiyet, Aşkınlık, Canlandırma, İkram) |

**3- Edebî Sanatlar**[344]

Genel olarak edebiyatta özelde ise şiir dilinde dil geleneksel bildirişim dizgesinden sıyrılır. Duygu ve düşünce dünyasını kışkırtarak insanı farklı ruhsal ve zihinsel tecrübelerin sınırına taşır. Uygarlık tarihİnde sözü en güzel ve etkili biçimde söyleme uğraşı köklü bir geçmişe sahiptir. Meramı/mesajı en etkili biçimde iletme ve etkili bir iletişim kurabilmek için dilin bir kompozisyon dahilinde inşası edebi sanatların kullanımını gerekli kılmaktadır. Geleneksel retorik ve belâgat incelemelerinin dışında günümüzde söylem incelemesi çağdaş dilbilimin ayrıcalıklı bir sahası olarak belirmektedir.

Yüzyılların içerisinden büyük bir titizlikle işlenerek gelen Türk şiir dili gerek sözlü gerek yazılı ortamlarda kendi potansiyel imkânlarını sürekli aşarak ve yenileyerek zengin bir hazine oluşturmuştur. Söylemin değerlendirilmesinde edebî sanatların ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır.

Edib Harâbî Divânı'nda bu çerçevede geleneksel edebî sanatların ortaya konuluş biçimi ve sanatlar şu şekildedir.

1- Aliterasyon: Şiirde ard arda gelen sesiz harflerin tekrarlanmasıyla oluşturulan bir söz sanatıdır.

344 Bu bölümdeki tanımlamalarda [Kocakaplan İ., Açıklamalı Edebî Sanatlar, MEB Yay., Ankara, 1992] isimli kitaptan yararlanılmıştır.

Ey zāhid şarāba eyle ihtirām

Müslīmān ol terḳ et bu ḳıyl ü ḳāli

Ehline helāldir nā ehle harām

Biz içeriz bize yoḳdur vebāli (HD: 471/1)

Yukarıdaki dörtlükte h, r, l seslerinin tekrarıyla bu sanat oluşturulmaktadır.

2- Hüsn-i Talil: Bir olayın gerçek sebebini inkâr ederek, bu gerçek sebep yerine hayali ve şairane bir sebebi geçirmek teşkil eder.

Bu sözleri sanma her insān anlar

Ḳuş dilidir bunu Süleymān anlar

Bu sırrı müphemi ārifān anlar

Çünḳü cāhillerden pinhān eyledik (HD: 449/24)

Bu dörtlükte sözünün anlaşılmamasının sebebini "kuş dili" olmasına bağlayarak sanatı ortaya koyuyor.

3- İham: Mısra ve beyitteki her kelimenin iki yahut daha fazla anlamı konu ile ilgili olduğu takdirde iham sanatı meydana gelir. Kelime manası vehme düşürmektir.

Eğri olanları sözle <u>düzlerim</u>

Çünki hep āyetdir benim sözlerim

Her gizli āhvāli görür gözlerim

Gözüm haḳḳın ḳudret gözü gibidir (HD: 483/2)

Dörtlükte düzlerim kelimesi hem doğrulturum manasına hem de argo bir küfür anlamıyla kullanılarak ikili bir anlam sağlanmaktadır.

4- İrsal-i Mesel: Yazılı ve sözlü anlatımlarda atasözü ve vecize kullanma sanatıdır. Aşağıdaki beyitte altı çizili mısradaki atasözü ile bu sanat meydana getirilmiştir.

<u>"Saḳıt olmaz ḳıymetinden yere düşmekle gevher"</u>

Cümle ihvān anlara bin cānla tazyīf ittiler (HD: 242/4)

5- İstiare: Teşbihle yakınlık gösteren bir sanattır. Bilindiği gibi teşbih en az iki öğe ile yapılır. Benzeyen ve kendisine benzetilen. İşte benzetme bu iki öğeden sadece biri ile yapılırsa istiare meydana gelir.

Āferin <u>ḳargacığım</u> bülbül-i nālan oldun

Giderek dāhil-i bezm-i gül handān oldun (HD: 219/1)

Şair kargacığım kelimesi ile şairlik iddiasında olan bir arkadaşına seslenmektedir. Bu vesile ile onun şairliğinin kötülüğünü vurgulamaktadır.

6- İştikak: Aynı kökten türemiş kelimeleri bir arada kullanmaktır.

Yāre-i üşşāḳa Loḳmān gelse de bulunmaz devā

Derd-i ‘aşḳa varmıdır dünyāda bir merhem bilür (HD: 277/3)

7- Kinaye: Gerçek ve mecazi anlamları olan bir kelimeyi mecazi anlamını kast ederek kullanma sanatıdır.

Hayra rām oldu ol gül-i ra?nā

Beyhūde per açma gülzāre bülbül

Ağyāre ḳoḳlattı kendinî hayfā

Durma bu gülşende bīçāre bülbül (HD: 499/1)

‘Koklattı’ kelimesini başkasının oldu manasında kullanmıştır.

8- Tecahül-i Arif: Bu sanatın temelini bir hususun bir nükte gözetilerek bilmezlikten gelinmesidir. Aşağıdaki dörtlükte şair sözde cahilane bir eda ile Allah’a seslenerek aslında onun büyüklüğünü vurgulamak istemektedir.

Yā Rab senin mekānın yoḳ

Yatağın yok yorganın yoḳ

Hem dinîn hem imānın yoḳ

Her bir şeyden münezzehsin (HD: 458/1)

9- Teşbih: Aralarında benzerlik bulunan iki varlıktan özelliklerine göre zayıfını kuvvetlisine benzetme sanatıdır. Aşağıdaki dörtlükte kendi yüzünü Allah’ın yüzüne (yansıma) olarak benzeterek teşbih sanatını oluşturmaktadır.

Ey müminler beni ziyāret idin

Yüzüm cemālullah sıfāt bendedir

Dört kitābım yahū ḳırāat idi?

Ḳurān Zebūr İncil Tevrāt bendedir (HD:472/1)

10- Telmih: Geçmişte yaşanmış ve bilinen bir olaya gönderme yaparak onu şiirde hatırlatmak yoluyla yapılan bir sanattır. Aşağıda ruhların yaratılışı esnasında yaşanan bir sahneye atıf yapılmaktadır.

Elest bezmindeki ahd ü peymāndan

Ayrılmayız biz asla o imāndan

İsmāile nazil olan ḳurbānda

Sofradımıza meze kebābımız var (HD:462/3)

# *SONUÇ*

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmaya başladığı XIX. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın başına kadar olan kaos ve sosyal çalkantılar ortamında yaşayarak dinî-tasavvufî Türk edebiyatının Alevî-Bektâşî vadisinde eser vermiş olan Edib Harâbî'nin bu çalışmamızla bir plan çerçevesinde hayatı, yetiştiği sosyal çevre, sanatı, Türk kültür ekolojisindeki işlevi ve sözlü kültür teorisi bağlamında gelenek içerisindeki yeri tespit edilmiştir.

Bugüne kadarki çalışmalarda Edib Harâbî Divânı'nın tam ve sağlıklı bir metni ortaya konulamamıştı. Aradan geçen zaman içerisinde tek nüsha olan müellif hattı divândaki tahribatlar metni kurmamızı güçleştirdi. Metni kurma işlemini tamamladıktan sonra inceleme aşamasında metni beş bölüm halinde değerlendirdik. Bu çalışmamız sonucunda vardığımız sonuçları kısaca çu şekilde özetleyebiliriz.

1- Bugüne kadarki mevcut bilgilerde Harâbî'nin ailesi hakkındaki bilgilerimiz yetersiz ve birbirini tekrar eder mahiyetteydi. Çalışmamızda Harâbî'nin dört çocuğunun ve anasının isimlerini doğum ve ölüm tarihleri ile beraber tespit etmiş bulunmaktayız (Annesi Hatice Hanım, kız çocukları Zeynep Saniye, Fatma Belkıs, erkek çocukları İsmail Feridun ve Hüseyin'dir). Ayrıca Harâbî'nin sahte babalık yapmadığını, Hacı Bektâş Postnişini Türbedar Mehmet Baba'dan babalık icazeti aldığını ortaya koyduk. Bunun yanında Harâbî'nin sosyo-kültürel çevresinin onun yetişmesi üzerindeki tesirleri tahlil edilmiştir.

2- Harâbî'nin elimizde bulunan müellif hattı divânındaki eksikliklerin bir kısmını Sefer Aytekin'in ilk basımını 1959 yılında yayınladığı *Edib Harâbî Divânı, (2.bsk.), Ankara, 1999*[345] ve seçme şiirler niteliğindeki eserinden tamamladık.

345 İlk baskısı ile ikinci baskı arasında içerik olarak herhangi bir farklılık yoktur.

3- XIX. yüzyılın Alevî-Bektâşî edebî tavrı içerisindeki en büyük şairlerinden biri olan Harâbî'nin şiir dünyası tasvirî bir saymacadan ziyade fikri kaynakları ve bu fikirlerin şiir diline yansıması, mesajı, kompozisyonu derin yapıdaki anlamları irdelenerek metotlu bir yorum çerçevesinde ortaya konulmuştur. Harâbî'nin şiirinde hiyerarşik olarak Tanrı kavramı piramitin en üst noktasında yer alır. Onun anlayışına göre varlığı yaratan ve yaratılan diye iki bölümde tasnif etmek yanlıştır, varlık bir bütün halindedir. Eşya Hakk'ın nihayetsiz tecellilerinden başka bir şey değildir.

Şiirinin ana eksenini insan ve bu çerçevede 'insan-ı kâmil' oluşturur. Nihaî bir ülkü olarak ulaşmak istediği makam insan-ı kâmil makamıdır. Harâbî'nin anlayışında dinin zâhiri emirleri fazla bir anlam ifade etmez, onun için asıl olan bâtın (iç) anlamdır. Bunun için cennet kaygısıyla yapılan ibadetlerin riyadan ibaret olduğunu ileri sürer. İnsanın yaratılış itibarıyla tanrısal bir öz taşıdığını bu itibarla hakla birleşmesinin mümkün olduğunu ayet, hadis ve kıssalardan yaptığı alıntıları delil göstererek kendi özgün yorumuyla ispat etmeye çalışır.

Kur'ân-ı Kerim'e söz ve harf yığını olarak bakmanın yanlışlığına dikkat çeker. Yazılı olan 'Kur'ân-ı samit' in karşısına 'Kur'ân-ı natık' konuşan Kur'ân olan insanı koyar. İnsan-ı kâmil makamına eriştiğinde kendisinin Tanrı'nın bir yansıması olduğunu belirtir. Allah'ın diğer isimlerinden en fazla 'Hak' ismini telaffuz eder.

Harâbî'ye göre gerçek kıble insan-ı kâmilin cemalidir. Hakk'a ulaşan kişi onun gözü, eli ve dili olur, kendilikten sıyrılır bu makama harâbât ismini verir. Burada bâtın bilgisini edinir, onun için kendisinden lafzî mükellefiyetler kalkar. Onun açısından evvel-ahir, haram-helâl, günah-sevap gibi mefhumların hiçbir hükmü ve bağlayıcılığı yoktur.

Ölümü bir yok oluş biçimi değil bir boyut değiştirme olarak algılar. Ona göre kâmil insan bu dünyada zaten 'ölmeden evvel ölmek' deneyimini yaşamıştır. Bu nedenle ölüm onun için bir kavuşma anıdır. Harâbî'de gerçek imân Hakk'ı bilmekle mümkündür. Bunun için de zâhir aldatıcıdır. Asıl olan Allah'ın gerçek mahiyetini öğrenmektir. Kâinatta onun dışında hiçbir şey yoktur. İyilik, kötülük, güzellik, çirkinlik hep onun sıfatlarının tecellisidir. Ona göre gerçek mümin için belli bir mekân, din ve mezhep bağlayıcı olamaz. Mescidde samimiyetle namaz kılan bir mümin ile kilisede vecdle ibadet eden bir papaz aynıdır. İkisi de Hakk'ı idrâk edebilme koşuluyla cennete ulaşabilir.

'Her şey zıddıyla idrâk edilir' ilkesince Harâbî hem puta tapmakla hem de meyhaneye gitmekle Hakk'ı bulmanın mümkün olabileceği kanaatindedir. Bütün Alevî-Bektâşî gelenekte olduğu gibi Harâbî de Ehl-i Beyt'e ve Hz. Ali'ye derin bir sevgi saygı duyar. Onları derin bir muhabbet ve iştiyakla yad eder.

Sır ve bâtın kavramları Harâbî'nin şiirinde önemli bir yer tutar. Gerçek bilgiye keşif ve ilham yoluyla, aşkın bir idrâkin yol göstermesiyle ulaşılacağını belirtir. Bu bilgilerin duyular dünyasının (zâhirin) gerçeklikleri ile uyuşmayacağını ortaya koyar. Hurûfî öğretinin tesiri ile bazı âyet ve hadisleri tevil etmeye çalışır.

4- Harâbî'nin din ve tasavvuf anlayışında vahdet-i vücûd telâkkisinin özgün bir yorumu olan vahdet-i mevcûd geleneğinin önemli bir yeri vardır. Bu çerçevede Muhiddin İbn-i Arabî, Cüneyd-i Bağdâdî, Hallac-ı Mansur ve Bedrettin Simâvî gibi cezbeci sufîlerle olan paralellikleri özellikle Muhiddin-i İbn-i Arâbî'nin tesirleri görülür. Harâbî tasavvufi cephede bu cezbeci ekole mensuptur.

5- Harâbî Divânı'nda zaman ve mekân kavramlarına özel bir önem verilmiştir. Harâbî kadim mitolojilerde ve Bektâşîlikte olduğu gibi döngüsel zaman anlayışına inanır. Yaratılışın bir ebedî döngü olduğunu belirtir. İnsan-ı kâmil için zaman ve mekân sınırlaması yoktur. O her an her yerde olabilir. Zaman onun tasarrufundadır. O'nun için evvel-ahir yoktur. Zaman kesintisiz ve çizgisel bir boyuttadır. Bu nedenle zaman için de ileri ve geriye doğru sıçramalar yapması mümkündür.

6- Tasavvufî tavır olarak Melâmî-Kalenderî-Bektâşî, birey olarak bohem bir kişiliğe sahiptir. İçindeki coşku hiçbir kayıt ve kural tanımaz.

7- Edib Harâbî dinî-tasavvufî edebiyatın genelinde olduğu gibi edebiyatı sanat ve estetik endişeden ziyade "irşâd ve tebliğ" için bir vasıta olarak görür. Bu çerçevede Harâbî'nin şiirinin sözlü kompozisyon ve sözlü kültür teorilerinin ışığında tarihsel arka planla ve gelenekle kurduğu bağlantıyı dikkate alarak 'irşad ve tebliğe' bağlı bir gösterim olduğu kanaatine ulaştık.

8- Şiirlerinde sosyal konular önemli bir yer tutar. Toplumsal yaşamda kadının ikinci plana itilmesini kınar. Onların da erkekler gibi hür ve eşit olması gerektiğini telkin eder. Bu çerçevede İslâm tarihindeki önder kadınları örnek gösterir.

9- Toplumsal konulara eğilmede hiciv ve mizâhı etkin bir araç olarak kullanır. Zaman zaman sin-kâfa ve argonun bile sınırlarını zorlayan cinsel içerikli kaba küfre yönelir. Toplumun muhtelif kesimlerine karşı en yakınındakiler ve mensup olduğu topluluk da içinde olmak kaydıyla bu eleştirilerden payına düşeni alır. Siyasal ve sosyal konulara da değinir. İstibdat dönemine bakışı, Balkan Savaşı döneminde yaşanan yokluklar sözlü tarih malzemesi olarak dikkate alınmıştır. Mizâhi şiirler toplumsal eleştiri kapsamında değerlendirilmiştir. Hiciv ve mizâhı bir protesto ve muhalefet biçimi olarak kurguladığını ortaya koymaya çalıştık.

10- Divânı'nda önemli yer tutan tarih beyitlerinin toplumsal iletişimdeki boyutu irdelenmeye çalışılmıştır. Bu şiirler dolayısıyla ilişki içinde olduğu çevredeki şahıs kadrosu belirlenmiştir.

11- Harâbî'nin ağırlıklı olarak sözlü kültür ortamında kendini yetiştiren bir şair olduğunu dikkate alarak eserini yazılı, elektronik ve sözlü kültür ortamları açısından bir değerlendirmeye tabi tuttuk. Harâbî şiirlerinin yaygınlaşmasında bu kültür ortamlarının etkisine dikkat çekilmiştir. Harâbî'nin şiirlerinin yayılmasındaki bir diğer etkenin onun muhalif ve aykırı üslûbu olduğu belirtilmiştir. Harâbî'den sonra gelen ve toplumsal baskıdan çekinen şairlerin şiirlerini ona atfederek toplumsal baskıyı ve denetimi geçersiz kılmaya çalıştıkları başka örneklerden de alıntı yapılarak izah edilmiştir.

12- III. bölümde Türk Kültür Ekolojisinde Edib Harâbî başlığı altında Harâbî'nin Osmanlı toplumu içerisindeki milletlere olan tesiri ve yayılımı incelenmiş Harâbî şiirlerinin Arnavutça ve Rumca'ya çevrildiği belirlenmiştir. Böylece Bektâşiliğin aynı kültürel doku içinde yaşayan farklı etnik ve dinsel kimliklere sahip bireyler arasında iletişimi sağlayan bir şemsiye olduğuna tarihsel ve sosyolojik bilgiler ışığında değinilmiştir. Böylece Bektâşiliğin farklı inanç ve kanaatlere mensup insanları bağdaştırmacı doğasıyla bir araya getirip siyasî idare açısından "rıza üretimine" ve yönetilebilir bir çerçeve kurmaya, katılımı sağlamaya yardım ettiği belirlenmiştir.

13- Harâbî'nin Dil ve Üslûp özellikleri bölümünde teknik açıdan hece ve aruz ölçüsünü kullanımı incelenmiştir. Bu çerçevede Harâbî'nin diğer dinî-tasavvufî şairler gibi aruz veznini başarılı bir biçimde kullanamadığı, bunun yanısıra hece ölçüsünü kullanmakta da tam bir başarı sağlayamadığı tespit edilmiştir. Bu bölümde ayrıca Harâbî'nin Divânı bir iletişim ortamındaki mesaj olarak değerlendirilerek Harâbî şiirini oluşturan temel temalar göstergeler olarak belirtilmiştir. Bu göstergeler Hak, zahid, Hakk'ı bilme, insan-ı kâmil, bâtın, aşk, şarap, ağyar ve bunların göndergesel anlamlarından oluşur.

14- Yine bu yaklaşımla Harâbî'nin şiirinde ülkü değer olarak; kendini bilme, vefa ve sadakat, bâtın, hak, aşk, zahmet, seçilmişlik, ikrâr karşı değer olarak; Hakk'ı tanımama, kendini inkâr, yüz çevirme, zâhir, masivâ, sıradanlık, inkâr dizgelerinin bulunduğu görülmektedir.

15- Harâbî söylemini ikili karşıtlıklar düzleminde kurar. Bu geleneksel edebiyatımızdan devraldığı bir araçtır. Evvel, ahir, zâhir, bâtın, akıl, gönül, geçicilik, ebediyet, zahid, ehl-i harâbât bu karşıtlıklardan bazılarıdır. Bu zıtlıkların karşılaşmasından coşkulu bir söyleyiş yakalar. Zıtlıklar onun bakış açısında bütüne (ahadiyete) ulaştıran kavramlardır.

Netice olarak; Edib Harâbî dinî-tasavvufî Türk edebiyatı içerisinde Alevî-Bektâşî tavır çerçevesinde önemli bir şairdir. Onun önemi geleneksel heterodoks akımların bileşiminden kurduğu orijinal söyleyiştir. Estetik değeri olan şiirler üretmiş olmasının yanında asıl önemli yönü vahdet-i mevcûd felsefesini indirgemeci bir tavırla çekinmeden ortaya koyabilmesidir. Bu yönüyle de Türk dinî tarihi araştırmaları için önemli bir kaynak olduğu kanaatindeyiz.

# *BEŞİNCİ BÖLÜM*
# *EDÎB HARÂBÎ DİVÂNI*

## AÇIKLAMALAR

Edib Harâbî'nin üzerinde çalıştığımız eseri 'müellif hattı' nüshadır. Türkiye ve yurtdışında ulaştığımız bütün kütüphane ve kataloglarda Edib Harâbî Divânı'nın tam bir nüshasına rastlayamadık. Elimizde bulunan "müellif hattı nüshanın" tahrip olmuş bölümlerini tamamlamak için böyle bir arayışa yöneldik. İstanbul Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı'nda 1896 numarada kayıtlı rika tarzında yazılmış ve Harâbî Divânı ismiyle geçen eser 100 sahifeden oluşmaktadır. Bu çalışmanın müstensihi belli değildir. İçerisindeki şiirlerde müellif hattı divânı tamamlayabileceğimiz (eksik olan şiirleri tamamlayabileceğimiz) metinler olmadığı için bu çalışmadan istifade edemedik.

Müellif hattı nüshadaki bazı eksiklikleri Sefer Aytekin, Harâbî Divânı, Ayyıldız Yayınları (2. bsk.), Ankara, 1999 adlı çalışmadan alıntılar yaparak tamamladık.

## I- NÜSHA TAVSİFİ

### A. SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ NÜSHASI

Müellif hattı olan bu nüsha Süleymaniye Kütüphanesi'nde İhsan Mahvi Kitapları bölümünde 98 numarada kayıtlıdır. 570 varak tutarındadır. Rika tarzında yazılmıştır. Satır sayısı muhteliftir (Genellikle 12 satır). 198X125, 115X43 mm. Şiirlerin olduğu bölüm 285+12 yk. dır. Avrupa kâğıt arkası meşin üstü kağıt kaplıdır. Başta İhsan Mahvî'nin vakıf mühürü sonda kütüphanenin damgası vardır. Gazel, Kaside, Mersiye, Tarih, Kıta, Müfred, Nefes,Semai, Koşma, Satranç, Lugaz tarzında yazılmış

toplam 511 şiir ihtiva eder. Şiirlerin sonunda yazdığı şiirlere ait numarasız mufassal bir fihrist vardır. Bu kısımdan sonra boş sayfalar bulunur. Bu sayfalarda yer yer çeşitli din büyüklerine ait sözler ve Harâbî'nin çocuklarına ait kayıtlar vardır.

Eserin başlangıcı:

فلکک لطفی بتون جاهل و نادان اولنه

یاغدریر درد و بلا کامل عرفان اولنه

Sonu:

تولد ایتمشدر آلله عمر و عافیتلر احسان بویورسن آمن ادیب خرابی

### B. TAKSİM ATATÜRK KÜTÜPHANESİ NÜSHASI

Taksim Atatürk Kitaplığı'ndaki bu nüsha Sr. 283, Tsf. 000 Belediye bölümü 1896 numarada kayıtlıdır. Müstensihi belli değildir. Satır sayısı muhtelifdir. Karton kapaklı rika hattıyla yazılmış bir eserdir. İki ayrı defter halinde toplam 100 sahifeden ibarettir. Bu bir nüsha olmaktan ziyade Harâbî Divânı'ndan seçilen şiirlerden oluşan bir defterdir. İçeriğinde müellif hattı nüshadaki eksiklikleri tamamlayacak bir şiire rastlanamamıştır.

## II- DİĞER KAYNAKLAR

### A. SEFER AYTEKİN, HARÂBÎ DİVÂNI

Elimizde bulunan "müellif hattı nüshanın" tahrip olmuş bölümlerini tamamlamak için Sefer Aytekin'in (Sefer Aytekin, Harâbî Divânı, Ayyıldız Yayınları (2. bsk.), Ankara, 1999,168 s) isimli çalışmasından yaralandık. Bu çalışmanın ilk baskısı 1959 yılında Ankara'da yapılmıştır. İçinde Harâbî Divânı'ndan seçilmiş 162 şiir vardır.

### B. HÜSEYİN HÜSNÜ ERDİKUT, EDİB HARÂBÎ'NİN DİVÂNI

İzmir'li Hüseyin Hüsnü Erdikut Baba tarafından hazırlanan bu çalışma (Edib Harâbî'nin Divânı, Bilgi Matbaası, İzmir, 1950) 73 sahifeden ibarettir. İçerisinde Edib Harâbî Divânı'ndan seçilmiş 115 şiir vardır. Bu şiirlerin içinde Edib Harâbî Divânı'nın müellif hattı nüshasındaki eksiklikleri tamamlayabilecek bir şiir olmadığı için metnin kurulmasında yaralanılamamıştır.

### C. ALİ RIZA ÖGE BEKTÂŞÎ ŞAİRLERİ ANTOLOJİSİ

Ali Rıza Öge tarafından hazırlanan bu eser Bektâşî şiiri vadisinde bilebildiğimiz en eski antolojidir. Taksim Atatürk Kütüphanesi İhsan Sungu Bölümü 0.131 numarada kayıtlıdır. El yazması bir eserdir. Yaklaşık 1200 sahife civarındadır. 412 ve 419. varakları arasında Harâbî'ye ait 24 nefes vardır. Söz konusu nefesler müellif hattı nüshada tam olduğu için çalışmaya dahil edilmemiştir.

## III- METNİN KURULMASINDA TAKİP EDİLEN YOL

1- Harâbî Divânı'nda yer alan şiirleri Arap harflerinden Latin harflerine aktarırken bu tür ilmî çalışmalarda uygulanan telâffuzu esas alan ve 'fonetik transkripsiyon' adı verilen (Transcription=Çeviriyazı) sistem kullanıldı. Bu çevriyazı sistemini kullanırken İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" adlı makalesindeki tekliflere (birkaç husus hariç) uyulmuştur.

2- Arapça ve Farsça kelimelerde uzun ünlüleri uzatma işareti ile gösterdik (Ā, ā, ū, ī)

3- Birleşik isim ve sıfatlar arasına bir çizgi ile gösterildi.

4- Harâbî'nin şiirlerinde vezin hataları fazla olduğu için eğer şiir tümüyle vezne uymuyorsa bu dipnotta 'vezin tutmuyor' ifadesi ile belirtidi.

5- Şiirlerin üst orta kısmındaki koyu (bold) renk rakamlarla şiirlerin sıra numarasını gösterdik. Orijinal metnin varak numaralarını vezin işaretinin solunda yer alan (2a, 3b) şeklinde gösterdik. Beyit ve dörtlüklerin solundaki sıra numaraları ile beyit ve dörtlükleri numaralandırdık.

6- Çalıştığımız metinde bulunmayan kelimeleri Sefer Aytekin'den aldık ve bunu dipnotta gösterdik.

7- Silik ve yırtık olan yerler **......** işareti ile doldurularak durum dipnotta açıklanmıştır.

Divân müellif hattıdır. Tahrip olması sebebiyle bazı yerlerde boşluklar vardır. Bu çalışma ile bir ölçüde XIX. ve XX. yüzyıl Bektâşî şiir geleneği aydınlatılmaya çalışılmış, sözlü kültür ortamının yazılı kültür ortamına olan etkisine dikkat çekilmiştir.

# EDÎB HARÂBÎ DÎVÂNI METNİ [TRANSKRİPSİYONLU METİN]

## I- ARUZLU TÜRLERLE YAZILMIŞ ŞİİRLER

### A- KASİDELER

**1**

(273b)[346]

1 Teraḳḳī ittiḥād pāydār olduḳça milletde
Teʿālā ider inşallāh bu devleti şān u şevketde

2 Tekemmül itmeğe millet maʿārifde ṣanāyiʿde
Teraḳḳī iṭṭiḥād zümresi hep saʿy-i ġayretde

3 Bu cemʿiyyet bize luṭf-ı Ḫüdā'dır dāʾimā böyle
Ne nuṣretle ne s̱ervetle olur ḥāṣıl bu devletde

4 ʿUmūm ʿOs̱mānlılar yā Rabbi böyle ittiḥād itmesün
Hemīşe ber-ḳarār olsun müsāvāt-ı uḫuvvetde

(274a)

5 Vaṭan ābād hem ehl-i vaṭan iḥyā olur lā-şek
Ḫaṭādır ey vaṭandaşlar şerīʿat da ṭarīḳat da

6 Bize vācib olan iş bu zevātı taḳdīs itmekdir
Bizi ḳurtardılar ḳalmış idiŋ rāh-ı meẕelletde

---

346 İttihat Terakki Fırkası Hakkında Bir Kasīde.-AEH

7 Perīşān eylesün bed-ḫāh olan müfsidleri Allah
Ki taḳlīb-i hükūmet cür᾽etiŋ eyler ʿadāletde

8 Bu meşrūṭiyetde hürriyete biz nāʿil olmaḳ içün
Fedā-yı cān idenler bir değil herkesle ḳıymetde

9 Bu meşrūṭiyet uğrunda şehīd olmuşlarıŋ rūḥu
Ġarīḳ-i raḥmet-i Raḥmān olup me᾽vāsı cennetde

10 Ḫüdāʿyā bir cennet ḳalmış olan ebrāra luṭf eyle
ʿÖmürler ile iḥsān olsun dā᾽imā olsunlar bu ḫıdmetde

11 Cenāb-ı ḥażret-i Mevlāya maʿlūm ey vaṭandaşlar
Ki dāḫil olmadım bir fırḳaya hiç ḳaldım ʿuzletde

12 Faḳaṭ Allah içün gördükçe böyle eyler taḳdīs
Teraḳḳī ittiḥād fırḳasıŋ ṣıdḳ u ṣadāḳatde

(274b)
13 Kemāl-i ʿāfiyetle her zamān böyle muẓaffer it
Allah ḥażret-i Enver Paşaʿyı bu neẓāretde

14 Fünūn-ı ġarbda māhir bir sipehsār-ı ṣafderdir
Cihān taṣdīḳ ider ems̱āli yoḳdur hiç şecāʿatde

15 Anıŋ hep rey-i tedbīriyle istirdād olunmuşdur
Edirne şehri işte dost düşmāndan nihāyetde

16 Deridnotlar ḳuruvazörler nice ṭayyāreler aldıḳ
Buŋa ġıbùa eden āʿdāyı Ḥaḳ ḳahr eyler elbetde

17 Çanaḳḳalʿa boğazında ʿadūlar hep boğazlandı
Muẓaffer cündümüz var düşmāna sīrāna ṣavletde

18 Fransız İngiliz Mosḳof İtalya ʿaskeri ḥarbden
Firār etdi hezīmet ile herkes ḳaldı ḥayretde

19 Ḥāẕā Sulṭān Reşāda dā᾽imā nuṣret ider ihṣān
Naṣırıdır anıŋ şāh-ı nebī dünyāda āḫiretde

20 Cihānı ḥarbeŋ destiyle ider ʿOs̱mānlılar bir gün
Duʿā ile hemān sen ey Ḫarābī ḳalma ʿuzletde

## B- TARİHLER

**2**

(253a)[347]

1 Bānī-i dergāh-ı ʿālī rehber-i rāh-ı Ḫüdā
Burda medfūndur evzān bende-i ʿāl-i ʿabā

2 Yoḳ iken bu yolda da bir ḫānḳāh-ı nāzenīn
Himmetiyle etdi Ṭuranda bu dergāh-ı binā

3 Mürşid-i kāmil ebedi merd-i mücerred-i pāḳ idi
Ḳāşif-i sırr-ı ʿālī kenz-i şāh-ı enbiyā

4 Ḫaylī dervīşān ile ḫaylī muḥibb-i ṣadıḳ
Rāh-ı Ḥaḳḳʿa sevḳ idüp oldu delīl-i rehnümā

5 Şimdi de Aḥmed Baba oldu ana ḫayruʿl-ḫalef
Dilrübā-yı türbeyi yaptırdı oldu sezā

6 Kim ki ṣıdḳ ile ziyāret eylese himmet alır
Ḳıble-i ḥācātdır ʿuşşāḳa bu bāb-ı evliyā

7 Himmet-i pīrle Ḫarābī yaz güher tārīḫini
Ḥaḳḳʿa vāṣıl oldu burda ḥażret-i ʿĀlī Baba[348]

**3**

(280a)[349]

1 Devr-i Ādemden beri bu çarḫ-ı dūn-ı bī-vefā
Enbiyā vü evliyāyı erler etmiş fedā

2 Şimdi de iḫvānımızdan āh Dervīş Aḥmediŋ
Cismini ḫāḳ-i helāke sermeğe gördü revā

3 Ṣanʿatı ṣarrāc idi hem maẓhar-ı miʿrāc idi
Rind idi ḥoş ḥāl idi hem bende-i āl-i ʿabā

4 Ölmeden ölmüşdü ẕāten şimdiki ölmek ise
"İrciʿi" emrine maḥżā eylemişdir iḳtidā

347 Yanya vilāyetinde Turan ḳasabasındaki dergahın banisi ʿĀli Babaʿnın türbesine tarihdir.-AEH

348 H 1326 [M.1908]-AEH

349 Vefāt Tārīhidir.-AEH

5 Ey Ḫarābī geldi bir er yazdı tārīḫ-i güher
Ḥaḳḳʿa vuṣlat etdi sarrāc Dervīş Aḥmed muṭlaḳā[350]

**4**
(254a)
1 Yazdı tārīḫin Ḫarābī şāh-i Ḥüseyniŋ ʿaşḳına
Aḳdı ʿaṭşāne ṣuyu bu çeşmeniŋ hem selsebīl[351]

**5**
(185b)
1 Ey felek ey çarḫ dön yazıḳlar olsun şānıŋa
Böyle bir nevresteniŋ ṣad ḥayf ḳıydıŋ cānıŋa

2 Seni on dörtte iken bu duḫter-i pākīzeniŋ
Ẓālim ü ġaddār imişsiŋ nice girdin ḳanına

3 Āb-ı ḫālīṣde bir ḥakkāk-ı meşḥūr ẕāt idi
Ḥüsrüni ḥakk ittiŋ anıŋ sine-i sūzānıŋa

4 Maḫlaṣ-ı ḥüsn-i ismi Mūsā Kāẓım idi
Ağlamaḳdan baḳ ḳan indirdiŋ anıŋ çeşmānıŋa

5 Ṣūr-ı İsrāfīl ider bir gün seni zītrvezīr
Vuṣlat itdi naẓma ḫayruʿl-isnād sübḥānıŋā

**6**
(200a)[352]
1 Biŋbaşı Ṭāhir Bey ḥażretlerini
Kimse ḳādir değil medḥ ü s̱enāya
Vicdānı ʿirfānı insāniyeti
Ḳalemle yazılup gelmez aṣlāya

2 Ḫallāḳ-ı kāʾināt ḳalbine göre
Nāʿil etti anı luṭf u ʿaṭāya
Ḫayırlı bir duḫter ṣulb-i pākinden
İhsān oldu beŋzer mehliḳāya

350 H 1334 [M.1915]-AEH

351 Rūmī 1329 [M. 1911]-AEH

352 Noktā-i tārīh-i vilādet-i diğer.-AEH

3 Peder ü māder ü dāderi ile
O ṭıfl-ı nāzenīn melek sīmāya
Pāk ʿömr-i ʿāfiyet inʿām eylesün
Luṭf-i ilāhīde olsun himāye

4 Allahʿa maʿlūmdur riyā değildir
Ṣıdḳ ile teşebbüṣ ettim duʿāya
Ḳudret-i ṣıdḳından o dürr-i yektā
Zāhir oldu ʿayret virdi deryāya

5 "Biŋ üç yüz yirmi üç" sālinde Edīb
Ḥadīce dürdāne geldi dünyāya[353]

**7**

(246a)[354]

1 Bu fenāya geldi bunca enbīyā vü evliyā
Kāffesi de "irciʿi" emrine itti iḳtidā

2 Şuradaki medfūn olan Ḥamdī Baba da lā-cirem
Eyledi ḳurbullāh ḳünfekāna iltica

3 İşte bu dergāh bir mürşid-i kāmil idi
Hem mücerred pāḳ idi hem rāh-ı Ḥaḳḳʿa rehnümā

4 Lā baʿd āyīn-i cemʿler bunda icrā eyleyüp
Kāffe-i ervāh ehlullāhı itdi pür ṣafā

5 Bu ṭarīḳ-i nāzenīnde nāzenīn bir ẕāt idi
Destgeridir anıŋ lā-şek Muḥammed Muṣṭafā

6 Oldu ḥubb-ı ḫānedān-ı ehl-i beyt ile müdām
Nāʿil-i elṭāf u iḥsān ʿaleʿl-rıżā

7 Çıḳdı beyt-i heşt ḥarf ile Ḫarābī tārīḫimi
Göçdü vuṣlat itdi Ḥaḳḳʿā muṭlaḳā Ḥamdī Baba[355]

353 Bu dörtlük iki mısra ile bitirilmiş eksik bırakılmıştır.

354 Gazel, Çeşme dergāhında medfūn olan Hamdi Babaʿya tarihimdir.-AEH

355 H 1327 [M. 1909]-AEH

**8**
(251b)
1 Çār ʿanāṣır çıḳdı tārīḫ-i güher yazdım Edīb
Muṣṭafā İlhāmī ṭoğdu ḥaḳ ḳıla ʿömrüŋ tavīl[356]

**9**
(218b)
1 Geldi yetmiş iki millet dedi tārīḫiŋ Edīb
Ṭoğdu iḳbāl ile dünyāya Ḥüseyn Cāhid[357]

**10**
(218b
1 Ḥażret-i rabbüʿl-felek Mīr Ṣelāhaddīne
Luṭf u iḥsān iderek genc iki oldu vālid

2 Ṣulb-i pākinden aŋa virdi Ḫüdā bir ferzend
Ġıbṭa itti anı gördükde semāda nāhīd

3 Vālideyniyle o melek-sīmānıŋ
ʿÖmr ü iḳbāl ü kemāli ola her dem zāʾid

4 ʿĀlem ü fażl u taḥrīr olur inşallāh
Nām u şān u şerefi ḥaşre dek olsun Cāvīd

5 Bir melek çıḳdı Edīb söyledi tārīḫi tām
Ṭoğdu dünyāya bu nev-bāde Ḥüseyn Cahīd[358]

**11**
(199b)[359]
1 İşte Ṭāhir Beyiŋ pāḳ-i ṣulb-i pākinden
Bir ḳız iḥsān etti ḥażret-i Allah

2 Melek yavrusundan daha güzeldir
Ṭābʿ-ı cemāline ġıbṭa eyler māh

3 "Veddini" ile o ṭıfl-ı nāzı
Ber-ḳarār eylesün ṣıḥḥatte her gāh

---

356 Çār ʿanasır çıktı 1327-AEH

357 H 1327 [M. 1909]-AEH

358 H 1327 [ M. 1909]-AEH

359 Tarīh-i Viladet-AEH

4 Ṭārīḫ-i mevlūduŋ yazarken Edīb
Bilmem bu ne ḥikmet min-ṭarafiʿllāh

5 Çıḳdı ḳırḳlar didi tārīḫ-i gevher
Ḥadīce dürdāne doğdu maşallāh[360]

**12**
(227b)[361]
1 Māder-i müşfiḳa-i Ḥażret-i Mīr İḥsān
Eyledi ʿazm-ı cinān dehr-i dīnden eyvāh

2 Bıraḳdı üç maʿṣūmu bīçāre perişān ġarīb
Ağlayup leyl ü nehār etmededirler hep āh

3 Merḳadi nūrla münevvir ola tā yevmüʿl-ḳıyām
Hem-nīşīni ola hem sūr-ı melāʿik her gāh

4 İrciʿī emrine fermānber olub yatdıḳça
ʿÖmr-i ʿāfiyet-i bāḳīlere virsün Allah

5 Üç melek geldi Edīb tārīḫ-i gevher yazdı
Göçdü Allah diyerek Ḥālide ḥānım nāgāh[362]

**13**
(275a)[363]
1 Ḫarābī bāy-ı bismillāh çıḳdı gevherin tārīḫ
Cihāna geldi fahr ile olur baş tācı Bāhāddīn[364]

**14**
(254a)[365]
1 Geldi ḳırḳlar rūmīden tārīḫ Ḫarābī söyledi
Nūş iden bu çeşmeden āb-ı ḥayāt-ı cāvidān[366]

---

360 Tarih H 1323 [ M. 1905]-AEH

361 Tarih-i vefat-AEH

362 Sene H 1326 [ M. 1908]-AEH

363 Tevellüd eden bir çocuk içün söylediğim bir tārīhdir.-AEH

364 H 1329 [ M. 1911]-AEH

365 Çeşme tarihinin dördüncü beytinden sonra yazıldığı halde tarih-i rumi olur.-AEH

366 Rūmī 1329 [ M 1911]-AEH

**15**

(240a)[367]

1 Bānī-i dergāh-ı ʿĀlī Zeynelʿābidīn Baba
Maḥż bir luṭf-ı celīl ḥażret-i Allah idi

2 Ḥaḳḳ anı irşāda meʾmūr eylemişdi bī-gümān
Vāḳıf-ı remz-i ṣafāyā-yı kelāmullāh idi

3 Hem ḫalīfe hem de bir mürīd-i pāḳ idi
Şüphesiz kim kenz-i esrār-ı resūlullāh idi

4 Ẕātına ʿilm-i ledün üstādı demiş çoḳ değil
Vaṣl-ı sırrı ʿālī hem sırrı bismillāh idi

5 "Men ʿAref" hem noḳṭa-i bā sırrına maẓhar idi
Öyle īmān eyleriz kim sırr-ı sırrullāh idi

6 Sāl-ı rūmīden Ḥarābī yazdı tārīḫ-i güher
Kendisi Ḳurʾān-ı nāṭıḳ nuṭḳı nuṭḳullāh idi

7 Çıḳdı ḳırḳlar Mīr Bālım Sulṭān gelüp tārīḫine
Zeynelʿābīdin baba bir ʿārif-i billāh idi[368]

**16**

(213b)[369]

1 Çarḫ-ı ẓulmüŋ ḳırılur bir gün olur bir eflāk
Ṣūr-ı İsrāfīl ile maḥv olacaḳsıŋ giderek

2 Bīrūse vālīsi devletlü Celīl Paşanıŋ
Dāder-i ʿālīsiniŋ duḫterini öldürerek

3 İki maʿṣūmu yetīm ḳalmış iken yetmedi mi
Anlara bir de bu öḳsüzlüğü ḫamm eylediŋ

4 Eylediŋ bunları nālān u perīşān u ġarīb
Ol sebebden saŋa laʿnet ediyor ins ü melek

5 Çıḳdı on iki imām yazdı Ḫarābī tārīḫ
Dünyādan göçtü Naʿīmā hānım Allah diyerek[370]

---

367 Skobenli Zeynelābidin Babaʿnın vefāt tarihine dairdir.-AEH

368 H 1325[M. 1907]-AEH

369 Bursa Valisi devletlü Celīl Paşaʿnın talebi üzre tanzim olunan tarihdir.-AEH

370 H 1321 [M. 1903]

**17**

(251a)[371]

1 Baḫtiyārdır ḥażret-i Ṭāhir Efendi-i aṣīl
Çünki luṭf itdi ana Allah bir necl-i Cemīl

2 Görmesiŋ renc-i muḥammen perverde olsun bī-keder
Ṣıḥḥat u ʿāfiyet iḥsān eylesün rabb-ı celīl

3 İnşallāh fażl u ʿallāme vü taḥrīr olur
Ehl-i Ḥaḳḳʿa rāh-ı Ḥaḳḳʿı gösterüp olsun delīl

4 Ḫādim-i şerʿ-i mübeyyen Muṣṭafā olsun müdām
Züḥd-i taḳvāsıyla iḥżār eylesün ecr-i cezīl

5 Ḫalife-i tedrīsine ʿālemler etsün ilticā
Gelmemiş herkes desün dünyāya böyle bir necīl

6 Ṭālib-i ʿilm-i fünūn ās̱ārından olsun müstefīd
ʿİlm-i faẓl u şān virüp dāhīlere olsun mesīl

7 Çıḳdı üçler söyledi tārīḫ-i güher yaz Edīb
Muṣṭafā İlhāmī ṭoğdu ḥaḳ ḳıla ʿömrün ṭavīl[372]

**18**

(250b)

1 Oldu bugün baḫtiyār mīr Şefīk aṣīl
Ḥaḳḳ aŋa iḥsān idüp bir meh-i necl-i cemīl

2 Hem peder ü māderīn hem de bu nevresteniŋ
Ḥażret-i Allah ede ʿömr-i ʿazīzin ṭavīl

3 Derd ü keder virmeyüp dāimā efzūn ede
Bunlarıŋ iḳbālini ḥażret-i rabb-ı celīl

4 Bu ḳüçücük yavrunuŋ tārīḫ-i mevlīdini
Ḫāme-i gevherle yaz olma Ḫarābī hecīl

5 Çār deh maʿṣūm çıḳdı dedi yümn ile
Geldi bugün ʿāleme işte Ḥüseyn Mesīl[373]

371 Vilādet Tārīhidir.-AEH

372 H 1327 [ M.1909]-AEH

373 H 1328 [M.1910]-AEH

**19**

(173a)[374]

1 Bugün iḫvānımız Aḥmed Efendi ṣulb-i pākinden
Cihāna geldi bir ferzendi olduḳ cümlemiz ḫurrem

2 O ṭıfl-ı nāzenīne Ḥaḳḳ ʿömürler eylesin iḥsān
Kemāl-i ʿāfiyetle vālidīni şād ola her dem

3 Ẕekī vü fāżıl u ʿallāme-i ʿaṣr olsun inşallāh
Aŋa her yerde ḥürmet eyleyüp taʿzīm ede ʿālem

4 Yayılsıŋ ʿāleme heybet-i kemāli şöhret ü şānı
İlāhī ḳalmasın dünyāda taḥsīn itmedik ādem

5 Edībā işte lafżıŋ söyledim tārīḫ-i mevlidin
"Biŋ üç yüz yirmide" doğdu cihāna Muṣṭafā Ekrem

**20**

(179b)

1 Maʿzūrum ʿafv idersiŋ
Ey şūḫ-ı nev civānım

2 Ḥubbuʿl-ḳadir görünmem
Şimdi saŋa nihānım

3 Ġayet sizi severdim
Sıḳışdırub öperdim

4 Bilmiş oluŋ ki yavrum
ʿAşḳıŋla çıḳdı cānım

5 Nerde o ẕevḳ-i ʿişret
O ṣoḥbet o vuṣlat

6 Vallāhi ḫoş geçirdi
Ẕevkiŋle hep zamānı

7 Allah beni acırdı āğūş-ı şefḳatiŋden
Taḳdire var mı çāre oldu mezār mekānı

---

374 Īsā kapısında tanzim olunan vilādet tarīhīdir.-AEH Şakirdim Hulki Beyʿin vefat eden dostu Behiye Hanım tarafından kendisine hitaben yazılmıştır.-AEH

8 Luṭf it beni unutma yād eyle baʿżı baʿżı
Kesme duʿāyı benden ey yār-ı mihribānım

9 Yazdı Ḫarābī lafẓā tārīḫ-i irtiḥālin
"Biŋ üç yüz on doḳuzda" göçdü Behiye ḫanım

**21**

(257a)[375]

1 Ḫāme aldım dest-i bismillaḥirraḥmanirraḥīm
Geldi taḥrīre ḥurūf-ı sīn ve lām veya mim

2 Burdaki medfūn olan şu derd-i ḥurūfūn ṣāḥibi
Hem mücerred pāḳ hem ismi gibi ḳalb-i selīm

3 Merḳadi nūr-ı Ḫüdā ile münevverdir müdām
Rūḥ-ı pāḳ içün olup meʾvāsı cennet-i nāʿīm

4 Zeynelʿābidīn Baba ḥażretleriniŋ himmetiyle
Eyledi irşād-ı tell vallāhüʿl-ʿaẓīm

5 Çünki ḥaylī müddet etdi ʿaşḳ ile ḫıdmet aŋa
Daʿimā olmuşdu ṣıdḳ ile bu dergāhda muḳīm

6 Ḥaṣılı bir çāker-i āl-i resūlullāh idi
ʿĀrif-i billāhdı hem bezm-i erenlerde nedīm

7 Pīr Bālım Sulṭān Ḫarābī geldi tārīḫin dedi
Göçdü Ḥaḳḳʿa hādi yā ḥaydır diyüp Dervīş Selīm[376]

**22**

(275b)[377]

1 "Lā yüsel" buyurmuş ḫallāḳ-ı ḥayy u ḳayyūm
Efʿāl-i ḥaḳ sorulmaz her bir ḳula bu maʿlūm

2 Müderris-i kirāmdan Ṭāhir Efendi eyvāh
Bir cilve-i Ḫüdāʿdan baḳ işte oldu maʿmūm

3 Ez cān u dil severken hem oḫşayub öperken
İki buçuḳ yaşında ḳızcazı oldu merḥūm

375 Vefāt Tārihidir. Skobende Zeynelābidin Babaʿnın dergāhında vefat eden Derviş Süleyman tarihidir. H 1326 [M. 1908]-AEH

376 H 1326 [M. 1908]-AEH

377 Vefāt Tārīhīdir.-AEH

4 Sevimli bir güzeldi bī-mis̱l ü bī-bedeldi
Bīçāre vālideyni bu ḳızdan oldu maḥrūm

5 Geldi dedi imāmeyn tārīḫini Ḫarābī
Firdevse uşdu gitdi Ṣabīḥa maʿṣūm[378]

**23**
(177a)[379]
1 Ḥażret-i monlā-yı rūm ile veli Sünbül Sinan
Telġraf meʿmūru ile mīr Ṣalīh virsün amān

2 Kendisi ismi gibi bir Ṣālih ü ʿābīd idi
Maġfiret eyler aŋa elbette cenāb-ı rabb-i müsteʿān

3 Hem ṭarīḳ-ı mevleviye intisāb etmiş idi
Yetmiş beş yaşında rıḫlet eyledi bu nev civān

4 Bir telġrāf geldi sūy-ı āḫiretten kendine
İrciʿ emrine etti iktidā ol dem hemān

5 İşte lafẓā eyledi tanẓīm Edīb tārīḫi
Tam "biŋ üç yüz yetmiş üçte" eyledi ʿazm-i cinān

**24**
(253b)[380]
1 Dilgüşā bu çeşme-i rāh-ı Ḫüdāʿda yaptıran
Aḥmed Mehdī Baba Ḥażretleridir bil ʿāyān

2 Öyle bir merd-i mücerred mürşīd-i kāmil ki o
Maẓhar-ı sırr-ı "saḳahüm rabbīhümdür" bī-gümān

3 Teşnegānı eyledi luṭfuyla seylāb-ı ṣafā
Himmetiyle oldu hep sükkān-ı Turan ḳāmrān

4 Ḥażret-i şāh-ı şehīd-i kerbelānıŋ ʿaşḳına
Nūş ede bu sebīlden her zamān pīr ü civān

378 Sene H 1319 [ M. 1901]-AEH

379 Koca Mustafa Paşada Sünbül Sinan Hazretlerinin dergah-ı şerifinde medfūn telgraf memuru Salih Beyin irtihaline tarihdir.-AEH

380 Yanya vilayeti Turan dergahı postnīşini Ahmed Mehdi Babaʿnın yaptırmış olduğu çeşmeye tārīhdir.-AEH

5 Ey Ḫarābī geldi üçler gevherīn tārīḫ didi
Şāh-ı Hüseynʿiŋ ʿaşḳına bu çeşme baḳ oldu revān
Veyahud üçüncü beytten ṣoŋra

6 Ey Ḫarābī geldi ḳırḳlar mātemiŋ
Yaz güher ṭāriḥ diyü emr eylediler nāgehān

7 İşte yazdım ḳūy-ı Tūrānda şehīdān ʿaşḳına
Çeşmimiŋ yaşı gibi bu çeşme olmuşdur revān

**25**

(220b)[381]

1 Necīl-i pāk-i güher ḥażret-i Şemseddīn
ʿÖmr-i ʿāfiyet-i iḳbāl ide Allah ihsān

2 Vālideyni ile birlikde Ḫüdā ḥıfẓ etsün
Hiç biri derd ü keder görmeyüp olsun şādān

3 ʿAbid ü zāhid hem ṣāḥib ü vicdān olsun
İnḥirāf eylemesün rāh-ı Ḫüdāʿdan bir an

4 Nām u şān u şerefi münteşer olsun dehre
ʿİlm ü ʿirfānını müjdād ede ḫallāḳ-ı cihān

5 Çār ʿanāṣırla Edīb tārīḫ-i güher yazdım
Ṭoğdu Ḥaḳḳʿā ki ḳamer gibi Muḥammed Nuʿmān[382]

**26**

(232b)[383]

1 Necīl-i pāḳ-i güher Lüṭfü Beye haẓret-i aḳ
ʿÖmr-i ʿāfiyet-i iḳbāl ide her an ihsān

2 Vālideyni ile birlikde Ḫüdā ḥıfẓ itsün
Hiç biri derdü keder görmeyüp olsun şādān

3 Fażl u ẓāhid ü hem ṣaḥib-i vicdān olsun
İnḥirāf eylemesün rāh-ı Ḫüdāʿdan

4 Nām u şān u şerefi olsun dehre
ʿİlm ü ʿirfānını merdād ede ḫallāḳ-ı cihān

---

381 Vilādet Tarīhidir.-AEH

382 H 1326 [M.1908]-AEH

383 Vilādet tarihidir.-AEH

5 Güher tārīḫini ḫāme-i zerrīnle Edīb
Yazdı luṭf-ı ḥaḳ ile ṭoğdu meh āsā ʿAdnān[384]

**27**

(220 a)385

1 Ey çarḫ dūn vasfla her ẓulme olduŋ ālet
Sende ḫarāb olursuŋ bir gün gelir de elbet

2 Bunu şüküfte ġonca ḥamelnī vaṣf ideydi
Virmezdi ẕerre denlü vallāhī saŋa ṣıḳlet

3 Bir tende iki cāna ḳıydıŋ yazıḳ değil mi?
Zevciyle aḳrabāsı ḳaldı ḥazīn ü ḥasret

4 Birlikde aldı gitti baṭnında yavrucağın
Oldu ikisiniŋ de mevāsı bağ-ı cennet

5 Bu sergüzeşti taḳrīr eylerken ebkem oldum
Bir ḳāfile sūre-i ḳaf virdi Edībe cürʾet

6 Gevherle yazdım işte tarih-i irtiḥāliŋ
ʿAzm eyledi şehidān Ḥaḳḳʿā Şerīfe Ḥikmet[386]

**28**

(227a)[387]

1 Ey felek çenber-i devvārına olsun laʿnet
Çünki hep ẓulm ü taʿādiye olursun ālet

2 Ṭuymadan ömrüme ḥakk eylediŋ işte beni
Her gören ḳabrimi benden alacaḳdır ʿibret

3 Gülşen-i mekteb-i ṭıbbiyeli bir ġonca idim
Soldurub virmediŋ açılmağa fırṣat

4 Ḫademe olmaḳdı ḥayatta emelim
Bilʿakis sen beni maḥv itmeğe etdiŋ ġayret

5 Peder ü vālidemi benden ayırdıŋ eyvāh
Anları ağlaṭaraḳdan baŋa ḳoydun ḥasret

---

384 H 1327[M.1909]-AEH

385 Vefāt Tarīhidir.-AEH

386 H 1327 [M.1909]-AEH

387 Tārīh-i irtihāl Mekteb-i Tıbbiye şākirdānından Muhammed Hikmet Bey hakkında söylenmiştir.-AEH

6 Yirmi bir yaşıŋa gelmiş daha pek tāze idim
Eyledim luṭf-ı Ḫüdā ile cānāna rıḥlet

7 Bir melek geldi Edīb tārīḫ-i gevher didi
Ḳıldı firdevsi şitāb Mīr Muḥammed Ḥikmet[388]

**29**
(250a)[389]
1 Ey felek dāʾimā sen ẓulme olursun ālet
Her ḳażāyāya ve belāyāya idersiŋ hicrān

2 İşte bu yavrucağın da sebeb-i mevti olup
İtti Firdevse ṣavtla ġarīḳā rıḥlet

3 Bāğçede oynar iken ḥavża ḳażāen düşüp āh
Peder ü māderini kendiŋe ḳoyduŋ ḥasret

4 Ṭıfl-ı nevreste idi ġonce-i şüküfte idi
Oldu mevāsı anıŋ muṭlaḳā bāğ-ı cennet

5 Çıḳdı ḳırḳlar dedi tārīḫī yaz durma Edīb
Ḥaḳḳʿa ʿazm eyledi maʿṣūm iken Aḥmed Fikret[390]

## C- GAZELLER

**30**
(165b)
1 Doğrudur yaḫşī Sitānbūlda ne çoḳ var ʿaraba
ʿArabam olsa satardıŋ virirdiŋ şarāba

2 İçme zinhār şarāb çünki ḥarāmdır didi ḥaḳ
Rūz-ı maḥşerde fenā ḥālde düşersiŋ ʿazāba

3 Ṭutacaḳtır yaḳaŋı zorla zebānīler hep
Seni tortop iderekden tıḳacaḳlar dolaba

4 Bunuŋ aʿlāsı ise emr-i Ḫüdāʿyı diŋle
Boş yere etme günāh cehd ittiğiŋiz hep ṣivāya

388 Sene H 1313 [M.1893]-AEH

389 Vefat Tarīhidir.-AEH

390 H 1325 [M.1907]-AEH

5 Diŋle baḫşı hemān nuṣḫ-ı Edībi aṣlā
Raḳı iç sev güzeli iştihān olsun kebāb

**31**
(45b)
1 Yārdan cevr-i cefā olsa da ḫoş olmasa da
ʿĀşıḳa luṭf-ı ʿāṭā olsa da ḫoş olmasa da

2 Ḳande görsek severiz dilber-i dilrāhlarız
Çekeriz cevr-i vefā olsa da ḫoş olmasa da

3 Ḫāneberdūş-ı hārabān-ı perişānız biz
Bize bir ḳöhne ʿabā olsa da ḫoş olmasa da

4 Ḳande olsaḳ bize bāğ-ı iremden yeğdir
Muʿtedil āb-ı havā olsa da ḫoş olmasa da

5 Serfürū eylemeyiz çarḫa bize rūz-ı şābān
Pāres-i derd ü belā olsa da ḫoş olmasa da

**32**
(46a)
1 Derd-i bidāt-ı ġam-ı yār ile bimār olduḳ
Ġayri bu derde devā olsa da ḫoş olmasa da

2 Ḫaylīdir çekmedeyiz derd-i bidāt u derdi
Ġayri bu derde devā olsa da ḫoş olmasa da

3 Ehl-i ʿirfān olan ādem bize raġbet eyler
Ey Edīb cepte para olsa da ḫoş olmasa da

**33**
(230a)[391]
1 Biz ḫalāṣ olduḳça esbāb-ı istibdāddan
İctināb elzem yine erbāb-ı istibdāddan

2 Ağlaşırdıḳ rūz u şeb bünyād-ı millet ser-te-ser
Raḫne-i dār olmuş idi seylāb istibdāddan

3 Ġarḳ unābūd olmaya az ḳaldı baḥri şurlu
Keşti-i ʿOsmānlıyan ḫīzāb-ı istibdāddan

391 İlān-ı hürriyette söylenmiştir.-AEH

4 Çoḳ dolab döndürdülerdi maḥv içün ʿāḳılları
Ḳurtulan çoḳ cüzʾīdir dolab-ı istibdāddan

5 Yanıŋ ḥürriyet şeker ü bīdār u īḳāẓ eyledi
Ḥazret-i Sulṭān Ḥamīdi ẖāb-ı istibdāddan

6 Belki şimdi rāst eyler ümmet-i faẖr-i resūl
Ḳurtulup da ẓulm ile ʿiṭāb-ı istibdāddan

7 Biz neler çekdik neler ah devr-i istibdāddan
Ey Edīb bıḳmış idik hep bāb-ı istibdāddan

**34**

(231a)[392]

1 Ḫalḳa çoḳ bühtān olur bu devr-i istibdādda
Zulmü bi-pāyān olurdu devr-i istibdādda

2 Bend-i zencīr olduğundan nāşı hep arslanlar
Tilkiler arslan olur bu devr-i istibdādda

3 Rütbelerle bir ṭaḳım cehl-i mürekkeb zümresi
Nāʿil-i iḥsān olurdu devr-i istibdādda

4 Ḫavf ile herkes sükūt itmişdi ẓulme çünḳü çoḳ
Ṣaḥib-i ʿirfān olurdu devr-i istibdādda

5 Naẓm u nes̱re muḳtedir ʿarifānlar dindārlar
Ḫāneler vīrān olur bu devr-i istibdādda

6 İşte bunlar Marmara deryāsınıŋ ḳarnıŋda hep
Sākin-i zindān olurdu devr-i istibdādda

7 Mülḳ-i millet yolunda biŋlerce iẖvān ey Edīb
Böyle hep ḳurbān olurdu devr-i istibdādda

**35**

(231b)[393]

1 Zulmün icrā olurdu devr-i istibdādda
Ḫāneler yağma olurdu devr-i istibdādda

2 Milletiŋ emvālini ġaṣb eyleyen ġaddārlar
Lā-cirem-i āṣyā olur devr-i istibdādda

---

392 İlan-ı hürriyette söylenmiş bir gazeldir.-AEH

393 İlan-ı hürriyette söylenmiş bir gazeldir.-AEH

3 Bir ṭaḳım ḳalb-i selīmi tard-ı tebʿīd eyleyüp
Bī-günāh efnā olurdu devr-i istibdādda

4 Cāhil ü nādān deli ażġān-ı bī-vicdānlar
Biʿl-ʿakis paşa olurdu devr-i istibdādda

5 Ey Edīb her kāmil ü ʿirfān ẕevāta nāgehān
Bir belā peydā olurdu devr-i istibdādda

**36**
(230b)[394]
1 Ḥaḳ ḫalās itti bizi āfet-i istibdāddan
Ḳalmadı artıḳ es̱er dārāt-ı istibdāddan

2 Çoḳ şükür maḥv u perişān eyledi ẓālimleri
Ferd-i vāḥid ḳalmadı heyʿet-i istibdāddan

3 Bir ṭaḳım vech-i ʿabūs ḫunḫār-ı şerīr
Oldulardı ẓulm içün ālāt-ı istibdāddan

4 Münteşir cerāda doğmuşdu ḥafiye zümresi
Ḫalḳa vahşet geldi ifsādān-ı istibdāddan

5 Millet-i maẓlūm ḫaber eylerdi ẓulm-i ġadrdan
Ẕerre baḫş etmezdi taʿḳībāt-ı istibdāddan

6 Vaʿiẓ-i ʿallāmelerde taḫvifden
Ḳāle almazlardı hīç āyāt-ı istibdāddan

7 İtdiler çoḳ ṣaḥib-i vicdānı ḥabsi ġarḳ u ṣalb
Āh neler gördük neler mirāt-ı istibdāddan

**37**
(105a)
1 Bende cān yoḳ ki ideyim şīve-i hūbāna fedā
İtmişem çünki anı bir gece cānāna fedā

2 İşte cānān diyerek cāanımı ettim sūfī
Şükr kim ḥażret-i peyġamber-i zī-şāna fedā

3 Ben fedā olsam aŋa çoḳ mu anıŋçün Allah
Yaradup eyledi künini o sulṭāna fedā

394 Bu dahi ilān-ı hüriyette söylenmiştir.-AEH

4 Kesb-i sāʿire fesḫ oldu anıŋ iʿcāzında
Ḳıldı imkānını ḥaḳ ḥażret-i ḳāne fedā

5 Ey Ḫarābī seni ol kān-ı şefāʿat hāşā
Eylemez ḥaşr günü itdiğin ʿiṣyāna fedā

**38**

(105b)

1 İtmişim cenneti ben meclis-i rindāna fedā
Ḥūr u ġılmānını hem sāḳī-i devrāna fedā

2 Rind ü meyḫor-ı ḫarābāt u perīşānım ben
Bendeyim kevs̱eri olsun mey-i gülistāna fedā

3 Ḳaṣr-ı Firdevsiŋ yāḳūt-ı zeberceddendir
Eyledim ḳülbe-i vīrān ḫarābāta fedā

4 Mescid-i meykedeyi ḫaylī zamāndır edeli
Dāʾim ol kaʿbe-yi putḫāne-yi ʿirfāna fedā

5 Ey Ḫarābī bilürüz ḳıymet-i naẓmıŋ ḥāşā
İtmeyiŋ bizi her merd süḫendāna fedā

**39**

(104b)

1 Zāhid ikrārımızı itmede inkāra fedā
Ḳahr ola yārımızı eyliyor ağyāra fedā

2 Yār idüp kendine eylemiş Ḫüdāʿya ağyār
Ol sebebden ediyor .....[395] fedā

3 Meẕheb ü ṭaʿātte cānına olsun laʿnet
Kim ider ḳıble-i peyġamberi divāra fedā

4 Ehl-i taḳvā görünür cübbe vü destār ile līk
Eylemiş dīn ile īmānını dünyāda fedā

5 Ey Ḫarābī edemez Ḥaḳḳʿı bilmeyenler lā-şek
Ṭabʿ-ı rindāne vü mestāne ki ḫoşyāra fedā

395 Vsoo

40
(104a)
1 Zāhidin her biri bir yāre fedā
Eyledim ben de neyim var ise dildāre fedā

2 Var idi ġusl vüżū ṣavm u ṣalāta meylim
Eyledim kāffesini ḥażret-i settāra fedā

3 Meẕheb ü milletimi dīn ile īmānımı hep
Terk idüp eklemişim Aḥmed-i Muḫtāra fedā

4 Ḫāṭır-ı şāh-ı şehīdān için ikrāh ettim
İstemem kevs̱er olsa Ḥayder-i Kerrārʿa fedā

5 Ḳalmadı ẕerre ḳadar ẕevḳ-i behişte ḫˇāhiş
İtmişem hūr ile ġılmānını dīdāra fedā

6 Eyledim zümre-i aḳbaşı ḳızılbaş olalı
Ḥācı Beḳtāş-ı Velī Ḫünkāra fedā

7 Ey Ḫarābī bize bir bar olmadan evvel ittik
Zemzem ü ḥacc u ẕekāt-ı meyi ḫummāre fedā

41
(100b)
1 Nāfile uğraşma saḳın zāhidā
Derdiŋe mescidde bulunmaz devā

2 Ger emeliŋ ḳaʿbe-i rindān ise
Ḫamr ile var eyle vużūʿ ibtidā

3 İster iseŋ cān gözün açmağa
Hīç derd-i demhāneden olmaz cüdā

4 Kūşe-i putḫānede Ḥaḳ yoḳ mudur?
Göstereyim işte geliŋ eṣṣelā

5 Rind ü ḫarāb āt-ı Ḫüdāʿdan olan
Nuṭḳuma elbet olur āşinā

6 Ṭoğru müslümān olayım der iseŋ
Dīn-i Ḫarābīʿye gel eyle ilticā

**42**
(171b)
1 ʿAyb eyledim iḫvānıma ʿĪsā ḳapısında
Hīç bulmadım aḳrānımı ʿĪsā ḳapısında

2 Çıḳmadı neler söylediler hīç biri aṣlā
Fehm itmedi vicdānımı ʿĪsā ḳapısında

3 Rüştü Beyefendiyle Ḥüsnī beyden umarım
Belki bilmez ʿirfānımı ʿĪsā ḳapısında

4 Kār etmedi bu beylere āyāt u āḥādis̱
Heder eylerim īmānımı ʿĪsā ḳapısında

5 Hüssām beni bu ḳīl ü ḳāle ʿĪsā ḳapısında
Dert açmağa çeşmānımı ʿĪsā ḳapısında

**43**
(25b)
1 Ey zāġ-ı siyeh gezme gülistān arasında
Bu nāğme ile bülbül-i nālān arasında

2 Ey ṣūfī-i ḫodbīn ḫaliḳullāha yaḳarsaŋ
Bu ḥāl ile gel gezme sen insān arasında

3 Mādām ki sen ʿāleme-i Ḥaḳʿdan dem urursuŋ
Söyle ne işiŋ var hele ḫūbān arasında

4 Kendiŋ gibi sen herkesi ḥayvān mı ẓannetdin
Mümkün mü riyā satmağa ʿirfān arasında

5 Yoḳdur ṭutalım sen gibi bir ṭoğru müselmān
Var cāmiʿe git ṭurma bu rindān arasında

6 Kendiŋ gibi cāhillere ʿarż eyle merāmıŋ
Lāf urma saḳın sırr-ı süḫendān arasında

7 Ġayb itmiş idik bu ġazeli ḫayli zamāndır
Ḳalmış meğer evrāḳ-ı perīşān arasında

8 Bir ḳaç senedir cüst ü cū eylerdik Edībā
Bulduḳ hele şimdi anı cüzdān arasında

## 44

(233a)[396]

1 Ey Ḥaḳḳı saʿīd gāvūr ḥaḳḳını alma
Hem öyle ḳöpek Ḥaḳḳʿı eşek ḥaḳḳına dalma

2 Zambāra ġılāmbāra rezīl Ḥaḳḳʿı fenādır
Meyl itme ṣaḳın başıŋı ġavġālara salma

3 Bir yerde ṭomuz Ḥaḳḳʿı görürseŋ el uzatma
Öyle cāna var Ḥaḳḳʿı bulursaŋ daḫi çalma

4 Nāmūs ile vicdānı bozuḳ Ḥaḳḳʿı görünce
Baḳma yürü git aṣlā işiŋden geri ḳalma

5 El-ḥāṣıl Edīb ol da sükūt it edebiŋle
Beyhūde yire bildiğiŋ çalġıyı çalma

## 45

(217b)[397]

1 Ṭāʿat u īmān u dīn yağma şude
Rūy-ı ān bārān pes est īmānmā

2 Ger zebzem mānehd rıżvān ḳadem
Ḥūr u ġılmānrā ḳurbān mā

3 Ḥaḳ perestānrā eneʿl-ḥaḳ mī-zened
Der ezel bā dost īn peymān mā

4 Şems-i Tebrizī be Mevlāna begū
Vech-i sāḳī bāḳī şod Ḳurān mā

5 Ey Ḫarābī Ş̱ems vü Mevlāna tevli
Ġayrı ez ānān nīst yezdān mā

## 46

(217a)[398]

1 Mey bī-yār ey sāḳī-i devrān mā
Luṭf kun ey ḳıble-i ʿirfān mā

---

396 Hakkı Efendi haḳḳında cenān olaraḳ söylenmiştir.-AEH

397 Bu gazel Farsçadır.

398 Bir gece huban-ı zamandan ve Mevlevī muhibbanından Cevdet ve İhsan Bey ile Ahmed Dede berāy-ı muhabbet hanemize gelmiş olduklarından devam eden muhabbet arasında söylenmiş bir gazeldir.-AEH

2 Mest-i medḥūş-ı ḫarāb ātım besāz
Tā ki ān Cemşīd bād ḥayrān mā

3 Ez meyī esrār-ı ḥaḳ lebrīzkun
Sāġrı bāşed şod dermān mā

4 Bendegān-ı ḥażret-i monlāy-ı rūm
Nāgehān Cemşīd-i bād mihmān mā

5 Meclis-i mā keşt Firdevs-i berīn
Cennetest ḫāne-i vīrān mā

**47**

(68b)

1 Yā Rab beni ol dilber-i raʿnādan ayırma
Bir laḥẓa ser-i kūy-ı dilārādan ayırma

2 Ben bülbül-i āteş dem-i nālendesi oldum
Luṭf u ḳerem et ol gül-i zibādan ayırma

3 Zencīr-i cünūn oldu baŋa ḥalḳa-i zülfü
Bu Ḳays-ı dili ġayrı o Leylāʿdan ayırma

4 Gisū-yı semen-būsuna ḳoma beni ḥasret
Raḥm eyle baŋa zülf ü semensādan ayırma

5 Yā Rab bu Ḫarābī ḳuluŋa merḥamet eyle
Bir laḥẓa dil-i zārı bu sevdādan ayırma

**48**

(96a)

1 Zāhidā meyḫānelerdir Kāʿbe-i ʿulyā baŋa
Gūşe-i meyḫānelerdir cennet-i aʿlā baŋa

2 Ḳıblegāhım Ḳābe ḳavseyn cenāb-ı pīr-i mey
Ol sebebden rūşen oldu sırr-ı ev ednā baŋa

3 Destgāhı meykede Tūr-ı tecellādır baŋa
......[399] Mūsā baŋa

4 Himmet-i mestānle hep hoşyārı tasḫīr eyledim
......[400]

399 Vyoo

400 Vyoo

5 Ey Harābī işte bu āyātı taʿ līm eyledi
......[401]

**49**
(97a)
1 Vāʿ iẓā lāzım değildir cennetüʿ l- mevā baŋa
El virür çünki ḥażret-i mevlā baŋa

2 Sen düşün cesr-i ṣırāṭ ile cehennem āteşin
Virmiş yevmiʿ l- ḥesāb içün H̱üdā pervā baŋa

3 Ḥażret-i Ḳurʿ ānı ben biŋ dürlü tefsīr eylerim
Çekme zahmet boş yere gel virme sen maʿ nā baŋa

4 Deşt-i ḥayrette ḳomaz elbet olur feryād res
Rūz-ı maḥşerde görürsüŋ zāde-i zehrā saŋa

5 Ben bugün teʾmin-i istiḳbāle nāʾil olmuşum
Şükr-i lillāh ey H̱arābī yoḳ ġām-ı ferdā baŋa

**50**
(183b)
1 ʿ Āndelibiŋ ḳadrini gülzāra ṣor ṣorma baŋa
Ġoncanıŋ da ʿ āndelīb-i zāra ṣor ṣorma baŋa

2 Sāḳī-i bezm-i elest mest ü ẖarāb etmiş beni
"İnnemeẖẖamr"ayetin hoşyāre ṣor ṣorma bana

3 Zāhidā sen muʿ ciz-i şaḳḳuʿ l-ḳamer keyfiyetin
Bir vekil-i Aḥmed-i Muḥtāra ṣor ṣorma baŋa

4 Ḥażret-i Selmān-ı pāḳ ile cenāb-ı ḳanberin
Ḳıymetinden Ḥaydar-ı Kerrārʿ a ṣor ṣorma baŋa

5 ʿ Aḳlım idrāk eylemez cānsız dīvārın sırrını
Hācı BektāşVelī Hünḳāra ṣor sorma baŋa

6 Vāḳıf olmaḳsa murādın "men ʿ aref" esrārına
Git eneʿ l-ḥaḳ söyleyen berdāre ṣor ṣorma baŋa

7 Ey H̱arābī söylemem "innī enellah" remzini
Sen bu sırrı vāḳıf-ı esrāra ṣor ṣorma baŋa,

401 Vyoo

*
(182b)[402]
*

**51**
(183a)[403]
1 Hecr-i yāri ʿāşıḳ-ı şeydāya ṣor ṣorma baŋa
ʿAşḳı da Mecnūn ile Leylāya ṣor ṣorma baŋa

2 Ben Cemālullāhı ruʾyet eyledim ḥaḳḳeʿl-yaḳīn
"Len terāni" ġuṣṣasın Mūsāʿya ṣor ṣorma baŋa

3 Sorma beyhūde dem-i Cibrīli ifşā eyleme
Git bu sırrı māder-i ʿİsāʿya ṣor ṣorma baŋa

4 Cennet icre ebūl-beşer buğday yiyüp çıḳmış denür
Sen bu buğday maddesin Ḥavvāʿya ṣor ṣorma baŋa

5 Nehr-i Ürdün içre taṭhīr etmiş ibn-i Meryemi
Zāhidā bu cilveyi Yaḥyāʿya ṣor ṣorma baŋa

6 Mağz-ı Ḳurʿān-ı celīlüʿş-şānı benden it suʾāl
Zāhirī maʿnāyı bir Monlāya ṣor ṣorma baŋa

7 Ey Ḫarābī kenz-i esrār-ı resūlullāh mısın?
Ben de bilmem ʿārīf ü dānāya ṣor ṣorma baŋa

**52**
(241a)[404]
1 Ẕāhidā sen zühdünü cühhāle ṣor ṣorma baŋa
Müfsidetle ṣıdḳını vaṣṣāle ṣor ṣorma baŋa

2 ʿAḳlım ermez āb-ı zemzem pāk mıdır murdār mıdır
Anı telvīs̱ eyleyen bevvāle ṣor ṣorma baŋa

3 Ḥayy olan ʿisyānı ben vaftizle taṭhīr eyledim
Pisin ü taṭhīrin ġassāle ṣor ṣorma baŋa

---

402 Nesren bir sual Şākir-i bi-fikir insān ṣūretinde yaradılmış bir maḫlūḳ, nankör, sahte-kār, sahte vaḳār, hile-kār, riyā-ḳār, hem kel hem foḍul, yalancı, iftirācı, ṭolandırıcı, rezīl, uṭanmaz, arlanmaz, naṣīḥat ḳār etmez, nikbed bilmez, ʿacībuʿl-āḥvāl, menbaʿ-ı ḳıyl u ḳāl, bed-nām, bed-āhlāk ve serseri zümresinde olursa andan ḥaber beklemek pek büyük ḥamāḳat olduğunu āḥmaḳlar daḫī taṣdīḳ ider ʿacaba buŋa iʿtirāz edenler var mıdır. 18 Ḳānūnıevvel 1323 [M. 1907]-AEH

403 Meydan şairlerinden birinin saçma sapan bir gazeline naziredir.-AEH

404 Hasbuʿl icāb Emin-i nev zemine hitaben söylenmiştir. Hezel-AEH

4 Dīn ü īmāndan müberrā bir müselmānım ben
Remzimi bir ḫāce-i ḍallāle ṣor ṣorma baŋa

7 Cilvesinden sen Ḫarābīʿ niŋ ḫaberdār olmadıŋ
Sen beni git Ḥüsnī-i ābdāla ṣor ṣorma baŋa

**53**
(96b)
1 Ben tecerrüd etmişim tażarrur virir dünyā baŋa
Ey sāḳī lāzım değil hem baʿd ez-īn ʿuḳbā baŋa

2 Ḥūrī ġılmān u cennet-i rıżvanı terk ettim baŋa
Çoḳ muḳadderdir ezelden lā saŋa illā baŋa

3 Tamam-ı sofiyān āl-i mervān destgīr olsun saŋa
El virir şāh-ı velāyet seyidüʿl-....[405] baŋa

4 İnnel hamr āyeti lā taḳarrübu olsun baŋa
Līk remz-i ......[406]

5 Ey Ḫarābī öyle yāḳūt u zeberced istemem
Şükr kim seniŋ .. lüʿlüʿ-i lālā baŋa

**54**
(97b)
1 Ṣūfiyā lāzım değildir ʿālem-i eşyā baŋa
Gazel taḥrīr eylemek geldi daha evlā baŋa

2 Çünki ben rind ü ḫarābāt-ı ḳalender-meşrebim
Al seniŋ olsun gerekmez aṭlas u zībā baŋa

3 Pisterim ḥaḳ seniŋdir yarın bezm-i rāḥatım
Şükr ki dāruʿl-amān olmaḳdadır hercā baŋa

4 Gör kim ayrılıḳ ......[407]
.......[408]

5 Ey Ḫarābī eylemem her bāb ḳasd serfürūʿ
Külbe-i pīr-i muġāndır dergeh-i vālā baŋa

---

405 Vsoo

406 Vsoo

407 Vsoo

408 Vsoo

**55**
(2b)
1 Feleğiŋ luṭfu bütün cāhil ü nādān olana
Yağdırır derd ü belā kāmil-i ʿirfān olana

2 Söyle Allah için ey dāder-i vālā güherim
Diliŋi mümkün mi ki ġālip gele arslan olana

3 Ne ider coşmuş deryā ile ṭūfān ʿaẓīm
Himmet ü ʿāṭıfet Nūḥ ile ḳaptan olana

4 Aŋladıḳ ẕerre ḳadar rāḥat u raġbet yoğ imiş
Bu fenā ḫāne-i kāşānede mihmān olana

5 Gerçi ismiŋ gibi sen nāzik edāsıŋ ammā
Niye tīġ urmadasıŋ pāyine ḳurbān olana

6 Ey ṣabā lutf et Edibāya oḳu bu ġazeli
Ehl-i ʿirfān olana merd-i süḫendān olana

**56**
(103a)
1 Zāhidā Mervāne baḳ fetḥ olmuyor dīdār aŋa
Çünki setr etmiş cemaliŋ hażret-i mevlā aŋa

2 Var iken cennet cemāli neylesün mādemā kim
Ḥūrīler ġılmānlar cünbüşler anda var aŋa

3 İşte gör maḥşerde de terk-i edebdir niyyeti
Laʿnet olsun cānına ḥaḳdan da gelmez ʿār aŋa

4 Sālifüʿl-taʿdād ḫilāf-ı şer içün yevmiʿl-hesāb
Müddeʿī olsun cenāb-ı Aḥmed-i Muhtār aŋa

5 Ey Ḫarābī ebsem ol kim elvirür teʾdīb içün
Ẕülfiḳārı cānsitān-ı Ḥayder-i Kerrār aŋa

**57**
(130a)
1 Vāʿiẓin bezmiŋ görüp aldanmayın zinhār aŋa
Ey müselmānlar kaçın şeyṭānlar olmuş yār aŋa

2 Dem urur Allahʿdan Allah bilmez ḳandedir
Ger bileydi ḳıblegāh olmazdı bir dīvār aŋa

3 Vāʿiẓ iderken kürsīden ṭoğru uçardı cennete
Olmasaydı cübbe vü destār u tesbīḥ yār aŋa

4 ʿAfv ider cürm-i ḫaṭāyı ʿālemi görmezmisiŋ
Ḳaṭreler ısḳātlar olmaḳda hep īşār aŋa

5 Var iken cennet cemāli neylesün mādem kim
Ḥūrīler ġılmānlar cünbüşler anda var aŋa

6 İşte gör maḥşerde terk-i edebdir
Laʿnet olsun cānına ḥaḳdan da ʿār gelmez aŋa

7 Cenāb-ı Allah çünki seyfūllah karşı ṭurmağa
Kendi ḳavlince sırmış tevbe-i istiğfār aŋa

8 ........[409] ḫilāf-ı şerḥ içün yevmüʿl-ḥesāb
Müddeʿī olsun cenāb-ı Aḥmed-i Muḫtār aŋa

9 Ey Ḫarābī ebsem ol kim el virür teʿdīb içün
Ẕülfiḳār cānsitan Ḥaydar-ı Kerrār aŋa

**58**

(103b)

1 Vaʿiẓi gördükçe destin baʿs idüp yalvar aŋa
Kim seni Firdevse göndermek değil düşvār aŋa

2 ʿAḍū ider ḫādim-ı ḫaṭāy-ı ʿālemi görmezmisiŋ
Ḳaṭreler ısḳāṭlar olmaḳda hep işvār aŋa

3 Vāriṣ-i peyġāmber-i zī-şān odur sen değilsiŋ
İftirā etmiş diyenler hˇāce -i eşrār aŋa

4 Vaʿīẓ iderken ḳürsīden ṭoğru uçardırdı cennette
Olsaydı cübbe vü destār u tesbīḥ yār aŋa

5 Ey Ḫarābī sen de birlikte giderdiŋ cennete
Āb-dest aldıḳça zāhid ibrikdāş aŋa

**59**

(102b)

1 Vaʿiziŋ bezmin görüp aldanmayıŋ zinhār aŋa
Ey müselmānlar ḳaçıŋ şeyṭānlar olmuş yār aŋa

---

409 Vsoo

2 Dem urur Allahʿtan Allah bilmez ḳandedir
Ger bileydi ḳıblegāh olmazdı bir dīvār aŋa

3 Laʿnet olsun çünki seyfūllaha ḳarşu durmağa
Kendi ḳavlince sipermiş tevbe istiġfār aŋa

4 Yüklenüp aʿmālini geldikçe ḥavl-i maḥşere
Ehl-i īmān eyleyüp güler ḳüffār aŋa

5 Ey Ḫarābī sen zebānīlerden öğrendiŋ meğer
Kim olursun naẓm ile bu rütbe-i āteşbār aŋa

**60**
(98a)
1 Ṣūfī nefret mi virür meclis-i rindāne saŋa
Yoḳsa s̱ıḳlet mi virür ṣoḥbet-i mestāne saŋa

2 Neşʾe-i ḫamr-ı Ḫüdāʿdan ḫaberiŋ yoḳ zīrā
Sāḳī-i bezm-i ezel ṣunmadı peymāne saŋa

3 Cürʿa-i cām-ı ilāhīden eğer içse idiŋ
Bir olurdu o zamān mescid ü meyḫāne saŋa

4 Saŋa göstermeyecek şāhid-i maḳṣūd-ı cemāl
Çünki tā ḳālü belāda dedi bīgāne saŋa

5 Eyleme kibr ü müselmānı Ḫarābī tefrīḳ
Çünki birdir bilürüz Kaʿbe vü putḫāne saŋa

**61**
(98b)
1 Zāhidā mesdūd der-i kenzi resūlullāh saŋa
Çünki iḥsān etmemiştir ḥażret-i Allah saŋa

2 Noḳṭa-i bān olduğun bilmekse ḳaṣdıŋ söylemez
Vāṣıl-ı sırr-ı ʿAlī hem sırr-ı bismillāh saŋa

3 Maġz-ı Ḳurʿān-ı celīluʿş-şānı tefhīm eylemez
Vāḳıf-ı remzi ḫafāya-yı kelāmullāh saŋa

4 Nāʿil-i dīdār olam derseŋ eğer mümkün değil
Olmayınca gūşe-i puthāne ṭaʿatgāh saŋa

5 Ey H̬arābī ʿārif-i billāh olanlar söylüyor
Genc-i esrār-ı H̬üdā hem ʿārif-i billāh saŋa

**62**
(260a)[410]
1 Ey cenāb-ı Ḥażret-i Aḥmed Celāleddīn Paşa
ʿÖmr-i ʿāfiyetle iḥsān eylesün yezdān saŋa

2 Rūz-ı maḥşerde nāṣır olsun şefāʿat eylesün
İnşaallāh ḥażret-i peyġāmber-i zī-şān saŋa

3 Himmet eylesün her ḫuṣūṣda destgīr olsun müdām
Pīr ʿAlī Seyyid ʿAbdulḳadir Geylān saŋa

4 Ḥalḳ muṭlaḳ hemān maḳhūr berbād eylesün
Laʿnet olsun ṣad hezār her kim ise düşmān saŋa

5 ʿĀʾileŋ ile kemāl-i ʿömr-i ʿāfiyette ol
ʿAvn-ı ḥaḳla hiç elem göstermesün devrān saŋa

6 Bī-riyā böyle duʿā eyler H̬arābī dāʿīŋiz
Yardım etsün evliyāullāh evlād-ı pīrān saŋa

**63**
(101a)
1 H̬alḳı īḳāẓ eyledik zāhidā bu bir devlet saŋa
Kim ṭāʿatından haḳḳa ḳurbiyet saŋa

2 Yetişeŋ uçmağa bāğ-ı cennet lāzım değil
Cübbe vü destārı terk et virmesün s̱ıḳlet saŋa

3 Ḥūrī ġılmān muntaẓırlardır seniŋ teşrīfiŋe
Ṭurma pervāne it açılmıştır cennet saŋa

4 Enbiya vü evliyā .......[411] istiḳbāliŋe
Ḥaḳ bile eyler giderseŋ ......[412] baŋa

5 Ey H̬arābī dāmen-i zühhādı elden ḳoyma kim
Cennet-i aʿlāya alsun eylesün şefḳat saŋa

---

410 Tarīk-i Ḳadiriyeden Ahmed Celaleddin Paşaʿya söylenmiştir.-AEH

411 Vsoo

412 Vsoo

**64**
(101b )
1 Nuṣḥ u pendiŋ vaʿiẓā virmezse ger ẕahmet saŋa
Yanıcaḳ ger siyeh çıḳdıḳca gelür ḥiddet saŋa

2 Anladıḳ ḥaddiŋ değildir sen riyākārsın meğer
Kim gelür dūzaḥ ʿazābından o dem dehşet saŋa

3 Vuṣlat-ı ġılmān u ḥūra nāʾil olmaḳ için mādem
Baḳ ne denlü ṭāʿat ettirmektedir şehriŋ saŋa

4 İşte her kān-ı ḫaṭādan dāmenin ālūdedir
Virmemiş ḫallāḳ-ı ʿālem ʿiffet ü ʿismet saŋa

5 Ey Ḫarābī laʿnetullāhi ʿaleyhim ʿecmaʿin
Söylenüp bu zümreden etmek gerek ʿuzlet saŋa

**65**
(102a)
1 Zāhidi gördükçe aṣlā itmeyiŋ ḥürmet aŋa
Çünki Allah virmemiştir ʿiṣmet ü ʿiffet aŋa

2 Ehl-i sünnet meẕhebinden dem urur her dem velī
Hiç müyesser olmamıştır meẕheb-i millet aŋa

3 İftirā eyler cenāb-ı ḥażret-i peyġāmbere
Kim s..k kestirmesi sünnet imiş andan aŋa

4 Yüz çevirmiş ḳıble-i tahḳīḳ vechullāhtan
Secdegāh etmiş virāsı ʿālemi lāʿnet aŋa

5 Ey Ḫarābī seyyidüʿl-mürselin faḫr-i kāʾināt
Rūz-ı maḥşerde görünce der mi hiç ümmet aŋa

**66**
(122b)
1 Ey gönül pervāneveş yandıŋ gene ʿaşḳ nārına
Yanmayınca kimse vāṣıl olmamıştır yārına

2 Ten ḳafesdir baḳ vücūduŋ şehrini bulsun fenā
Tā ki bu cān vuṣlat bula dīdārına

3 Küllī şeyʿī yercuʿī fermānını bil ʿārif ol
Gel bu ḳaṣrıŋ boş yere cehd eyleme iʿmārına

4 Ḥaḳḳʿı bulmaḳdır hüner kim ġayriden bil kendiŋi
Ḥaḳḳʿa vaṣıl olmıyan çıḳmaz eneʿl-ḥaḳ dārına

5 Ey H̱arābī ʿmen ʿaref değil ʿāriflerin esrārı
Vāḳıf-ı ʿārif değil ʿ āriflerin esrārına

**67**

1 Ol perīniŋ çoḳ mudur virdimse dil ruḫsārına
Çünki yazmış hāzā cennān ḥaḳ dīdārına

2 "Sūre-i velleyl" zülfü "Kābe Ḳavseyn"dir ḳaşı
Āyet-i "vennecmdir" baḳ çeşm-i pür-envārına

3 Biz ḳanāʿat ehliyiz hem kenz-i "lā yefnā" biziz
Meylimiz yoḳ ṣūfī dehrin genc ü güher-bārına

4 Hiç riyā-kār olur mu vāṣıl-ı sırr-ı cenān
Zāhidiŋ aldanma yāhū cübbe vü destārına

5 Dem urur ḥaḳdan dönüp haḳḳı yine inkār ider
Ey H̱arābī yuf ṣad yuf münkiriŋ inkārına

**68**

(116b)

1 Bir baẖt-ı ḳaranım ben şūẖ-ı ẕülf-i ḳara
Raḥm eyle cān hedefdir ebrū-yı ẕülfiḳāra

2 Müştāḳ-ı zaẖm-ı tīġiŋ leẕẕet bulur meğer kim
Cān çıḳmıyor tenimden ten oldu pāre pāre

3 Dāġın mıydı āhım rez-tār gīsū-vānıŋ
Başıŋ içün virürdüm āğyārı rüzgāra

4 Ki gülsitān-ı kūyuŋ incitmiş idi eşkim
Her yanı döndürdü seylāb-ı cūybāra

5 Ey yār H̱arābī zārı ḳurbān-ı ʿaşḳıŋ eyler
Cellād-ı tīġ-ı ġamzeŋ elbette vāre vāre

**69**

(159a)[413]

1 İncitir her dem beni baḳ tīr-i müjgānıŋ seniŋ
Nār-ı dūzaẖdan beterdir dāġ-ı hicrānıŋ seniŋ

---

413 Muhammed Recai Babazade Hasan Hulki Beyʿin gazelidir.-AEH

2 Şems-i ḥüsnüŋdür seniŋ bu kā᾿ināta şevḳ viren
Ol sebebdir nedir ki ʿuşşāḳ oldu ḥayrānıŋ seniŋ

3 Görmedim bir gülşen içre ḳadd-i mevzūnuŋ gibi
Ḳanġı gülzār içre var serv-i ḫırāmanıŋ seniŋ

4 Şerḫā şerḫā ḳıldı ey şūḫ tīġ-ı ġamzeŋ cismimi
Ġam u ġaym bu cān u dil ger olsa ḳurbānıŋ seniŋ

5 Yoḳ şarāb-ı nābda şīrīn dehānıŋ lez̠z̠eti
Mest ider üftāde ḳanı laʿl-i ḫandānıŋ seniŋ

6 ʿAhd u peymānı ferāmūş eylediŋ ey bī-vefā
Ḳanı ey meh böyle ṣaydı ʿārsız u bī-cānıŋ seniŋ

7 Ḫulḳīyā beyhūde feryād eyleme ġayrı yeter
Çekmeye bu derd-i ʿaşḳı var mı dermānıŋ seniŋ

**70**

(180a)[414]

1 Göŋlüm meyl etti bir şūḫ-ḫar süvāra
Ḳurtulması muḥāldir geçti başım yulara

2 Deh çüş deyip eşekle geşt ü güzār ider āh
Hiç böyle bir mürüvvet lāyıḳ mıdır ḫumāra

3 Luṭf et unutma benden o yāre söyle
Iṣlāḥı ġayr-ı ḳabil uğraşman tımāra

4 Uzun ḳulağı vardır ḳalın y…ağı vardır
Meyl etmesin ʿaybdır bu denli bunca ḫāra

5 Āḫūr yāre girmek vuṣlat olur Edībe
Yā rab beni ḫumār et ʿıyş ile ol nigāra

**71**

(99a)

1 Āb-ı vecdiŋ zāhidā hīç etmemiş ḥaḳdan ḥayā
Ḳavm-i Mervānı Yezīdʿe eylemişler ilticā

2 Dīn ü ʿīmānı Resūlullāhı inkār eyleyüp
Sen de şimdi mez̠heb-i Ṣüfyāne ittiŋ iḳtidā

---

414 Şakirdim Hulki Beyʿin iltiması üzerine eşek meraklısı bir delikanlıya söylenmiştir.-AEH

3 Nerdedür evlād u aḫfād şefīʿ uʿl-müznibīn
Hep şehīd ettiler ʿazm-i ḥużūr-ı kibriyā

4 Ey ḫoca sen rūz-ı maḥşerde görürsün ḥāliŋi
Kim giribānıŋ ṭutunca kāffe-i ḫayrunnisā

5 Āh idüp ḳan ağlarım hiç ḫāṭırımdan çıḳmıyor
Ey Ḫarābī vaḳʿa-i dilsūz-ı şāh-ı Kerbelā

**72**
(100a)
1 Biz bilürüz Ṣūfī işiŋ hep riyā
Kendiŋi gösterme bize evliyā

2 Ṣavm u ṣalāttan bize dem urma hīç
İçinde eğer var ise olsun saŋa

3 Kes sesiŋi ḥaddiŋi bil ebsem ol
Terk ü edeb eylediŋ ittiŋ ḫaṭā

4 Vāṣıl-ı Ḥaḳ nāʿil-i dīdār olan
Ḥūrī ġılmāna değil .....[415]

5 Ḥaḳḳʿı Ḫarābī arayan lā......
Meẕheb-i ʿirfāna ider iḳtidā

**73**
(145b)
1 O şūḫuŋ kāfir zülfü girecek ḳanımıza
Tīr-i müjgānları ṣaplandı meded cānımıza

2 Yüreği ṭaş mı ki ʿaceb ẓulmü bıraḳmaz elden
Tīġ-ı ġamzeyle urur gelse eğer yanımıza

3 Ḫūn-feşān eyledi çeşmānımı elvirmedi mi?
Söyle ey bād-ı ṣabā raḥm ide giryānımıza

4 Ṭaḳdı ʿaşkıŋ resmin boynuna bend etdi beni
Giderek oldu sebeb nāle ü efġānımıza

5 Ḫalḳı şimden gerü Mecnūn gibi heves ṭağlara sen
Raḥmı yoḳdur o yārin ḥāl-i perişānımıza

415 Vsoo

**74**

(99b)

1 Diŋlemeyüz nāfile pendi bıraḳ vāʿiẓā
Dem urub ilāhīden ṣatma bize gel riyā

2 Cennet ü ġılmān-ı ṣūr isteyen ebsem ol
Virmiş Allah bize anlar içün iştihā

3 Sāḳī-i bezm-i elest etti birini mey-perest
Anıŋçün biz böyle bāde-keşiz dāʾimā

4 Pīr-i muġāndır bezm-i ḳıble-i hacātımız
Meydedir ḳıblemiz kaʿbede değil

5 Ḥaḳdan ararsan ḫaber gel bu Ḫarābīʿden al
Rehber-i rāh-ı Ḫüdā işte beni esṣalā

**75**

(140b)

1 ʿAyn-ı cennet hāne-i Aḥmed Edīb
Ḥulīsi bir gülistān dil ġarīb

2 Lā-baʿd gülbünle memlū her cihet
Her ağacta āşyān-ı ʿandelib

3 Kaplamış etrāfı bülbülle gül
Ortada kalmış o beyt-i pür-naṣīb

4 Görmedim ʿömrümde hiç emṣālini
Dinse gir bāğ-ı ireme ana musīb

5 Çok misāfir oldu kaldı ser-ā-ser
Anda Kānī-i ġarīb-ender-ġarīb

**76**

(141a)[416]

1 ʿAyn-ı cennet ḫāne-i zāt-ı Edīb
Ṣūlisidir bir kilisā-yı ʿacīb

2 Lā-baʿd eṣnāmla memlū her cihet
Her ağaçta var bir resm-i ṣalīb

416 Preveze mutassarıfı Abdulrefiğ Paşa'nın söylediği naziredir Nazire ama latife.-AEH

3 Kaplamış etrafını ḳaṣṣāṣlar
Zulmet içre ḳalmış ol beyt-i taḥrīr

4 Görmemiş ʿālem anıŋ ems̱ālini
Dinse zanḳocḫāne aŋa yek muṣīb

5 Çok misāfir kāfir oldu ey Refīʿ
Kānī yani oldu anda bī-şekīb

**77**
(141b)
1 ʿAyn-ı şehvetḫānedir beyt-i Edīb
Ḥulūṣi dansḫāne dinmesi pek muṣīb

2 Lā-baʿd ḳızlarla dolmuş her cihet
Her ağaçta bir salıncak oldu zīb

3 Kaplamış etrāfını zenpāreler
Ortada kerḫāneci olmuş ....[417]

4 Görmemiş ems̱ālini zen-dostlar
Duḫterānın şivesi pek dil-ġarīb

5 Kānī yani ġayr-ı İslām olmadan
Girmeye ol ḫāneye olmaz nasīb

**78**
(197a)
1 Ey göŋül luṭf eyle dünyādan da uḫrādan da geç
Ḥaḳḳʿı isterseŋ eğer lādan da illādan da geç

2 "Leyletüʿl-isrāda" ḳalma menzil-i maḳṣūd değil
Ġayret ile Ḳābe ḳavseyn ev-ednādan da geç

3 "Mā ʿarefnāke" buyurmuşdur ḥabīb-i kibriyā
Sırr-ı ḥaḳḳ-ı ḥalḳa iḫfādan da ifşādan da geç

4 Yoḳluğu varlıḳda bul sen varlığı yoḳluḳda hem
Boş yere uğraşma esmādan müsemmādan da geç

5 Ne ʿaẕāba ḳāʾil ol hem ne sefāya sāʾil ol
Nār-ı dūzaḫdan da geç Firdevs-i aʿlādan da geç

---

417 Vsoo

6 Ḥūr u ġılmān ravża-i rıḍvānı ʿaḳlından çıḳar
Eyleme terk-i edeb bu māl ü ḫülyādan da geç

7 Ey Ḫarābī cümleden geç söylerim ammā demem
Sāḳīden peymāneden meyden de minādan da geç

**79**
(186a)
1 Bu belāyādan seni itsün ḫalāṣ rabbüʿl-ʿibād
Ṭāliʿ-i vārūnuŋı luṭf eyleyüp itsün güşād

2 Faṣl eden yoḳdur cihānda ġırġırı daʿvāŋızı
Rūʿyet eyler ḥākim-i muṭlaḳ bunu yevmüʿṡ-ṡenā

3 Ḳaynanaŋ ḫınẕırası berd-i ʿacūze benziyor
Kim ṣoğuḳ yüzlü donuḳ sözlüdür ider hep ʿinād

4 Başḳa çareŋ yoḳ seniŋ diŋle Edībiŋ pendini
Bunlarıŋ her bir sözüne eyle her dem inḳıyād

5 Başıŋa dürlü belālar açmaḳ içün Ḫulḳiyā
Baldızıŋla ḳaynanaŋ familyaŋ itmiş ittiḥād

**80**
(123a)[418]
1 Ḥalḳ-ı maḥşerden hicāb etmez misiŋ sen ey Fuʿād?
S..diğiŋ g..tler gelirse ḳarşuŋa .......[419]

2 Gir menḫūs .....[420] bağla żabt it baʿd ez-īn
Virmek içün g..t saŋa maḥbūblar etmiş ittiḥād

3 Tevbe etmiş sanmayın g…t virmek içün p..şt Aḥmedi
G..ünüŋ ağzı ḳapanmış noṭa etmiş iʿcād

4 Şimdi menzūrdur Fuʿādʿa kendini s.tirmeğe
Yoḫsa g..t virmek içün aṣlā etmemiştir ʿinād

5 Tevbe etmiş de Edīb olmuş ābā uyub da
Söylüyorlar geçe ben bu ḳula itmem iʿtimād

---

418 Fuad Bey hakkında söylenmiştir.-AEH

419 Vsoo

420 Vsoo

**81**

(198a)[421]

1 Her oṣuranda senin ey Mīr ʿAlī Cevād
Yāveriŋ olsun hemīşe ḥażret-i rabbüʿl-ʿibād

2 Merḥamet etsün şefāʿatten seni dūr etmesün
Ḥażret-i peyġāmber-i zī-şānımız yevmüʿṣ-ṣenād

3 ʿĀfiyetle ʿömr-i iḳbāliŋ füzūn etsün Ḫüdā
Dest-i ḳudret bāb-ı ṭāliʿin ide her dem küşād

4 S̱ervet-i sāmāne mālik eylesün Allah seni
ʿAḳrabā ü ʿāʾileŋle ol demādem ber-murād

5 İntisāb ile ṭarīḳ-i Ḥaḳḳʿa şerʿi rehber et
Eyleme zındıḳların ṭāʿātine hiç iʿtiḳād

(198b)

6 Bir ṭaḳım bed-māye ḥayvānlarla ülfet eyleme
Başıŋı biŋ dürlü derde uġradır ehl-i fesād

7 Kiẕb ile ʿarż-ı müddet eyleyenler çoḳ faḳaṭ
Öyle derme çatma her āḥbāba etme iʿtimād

8 Pendini gūş et bulursaŋ bir edīb ü fāẓılı
Çarḫa ḳalḳışma kelāmıŋ eyleme hergiz ʿinād

9 Muḥsin olma ey Cevād ismiŋ gibi ol hep Cevād
Hem Ḫarābī ʿācizi ḫayr ile luṭf et eyle yād

**82**

(259b)[422]

1 Her ḫuṣūṣuŋda iki ʿālemde ey Mīr Cevād
Naṣrıŋ olsun cenāb-ı ḥażret-i rabbüʿl-ʿālemīn

2 Fāʿiḳ ala miṯāl ü aḳrān eylesün Allah sizi
Refta refte devlet-i iḳbāliŋiz olsun ziyān

421 Saatçi Hüsnü Efendiʿnin iltiması üzerine söylenmiştir. Menşūr bir tulūʿāt-ı aczin olduğundan buraca kayd olundu. Uçmasını bilmeyen insānlar uçmakta olan kuşları uçmaktan men iderler ve uçmağa kanadları olmayan baʿzı zevāt-ı kirāmı uçan kuşdan dahā ziyāde uçurmuşlardır. Fesübhanallah. 3 Mart 1324 [M.1908]-AEH

422 İzzetli Cevād Beyʿe hitaben söylenmiş bir gazeldi.-AEH

3 Her günüŋ bir ʿıyd her gecen bir ḳadir olsun inşallāh seniŋ
Böyle her ān u zamān itsün sizi ḫandān u şād

4 Düşmüş bedḫāhıŋı güldürmeyüp ḳahr eylesün
ʿAvn-ı ḥaḳla cümleteŋ nā-būd olur ehl-i fesād

5 Gerçi bunlar ṣūret-i ẓāhirde dostluḳ gösterir
Bunlarıŋ hīçbir sözüne etme aṣlā iʿtimād

6 İki yüzlü böyle insānları hem bezme alma hiç
Āyet-i (velākaẕibūn) a eyle burda iʿtiḳād

7 Baḳma hiç müfsidleriŋ bed faʿl ü bed aḫlāḳına
Sen aṣıl sen ḳīl ü ḳāle etme aṣlā iʿtibār

8 Kimseden bir fāʾide umma cihānda ʿārif ol
Her işinde ḥażret-i Allāha eyle istinād

9 Raḥat etmekse murādıŋ ger refāḥ māl eyleme
Ġāʾileŋ olmaz iderseŋ ġāʿileŋle ittiḥād

10 Yādigār olsun Cevādım işte bu naẓm size
Oḳuduḳça ḫayr ile āmīn ediŋ eyle yād

**83**

(187a)[423]

1 İnşaallāh mürşīd-i kāmil olursuŋ ey Müfīd
ʿAvn-ı ḥaḳla olsun ʿālem ʿilmiŋizden müstefīd

2 Ḥażreti ṣultan ʿAbdulḳādir olsun yāriŋ
Her giceŋ bir ḳadir her eyyāmın olsun rūz-ı ʿıyd

3 ʿĀrif-i billāh olsun ʿilm-i ledün üstādı ol
Şöyle kim irşād içün herkes saŋa olsun mürīd

4 Sen necīb ü kāmil-i ʿirfān bir şeyḫzādesiŋ
Kim seni taḥḳīr iderse kendi olsun nābedīd

5 Böylece eyler duʿā ez-cān u dil her an Edīb
ʿĀfiyetle ömrüŋüz iḳbāliŋiz olsun mezīd

423 Ali Paşalı Kadiri dergahında Şeyhzade Müfid Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH

**84**

(225b)[424]

1 Ġalaṭa maḥżeri keẕẕāb u riyākār-ı ʿanīd
Eyleyen rāh-ı hidāyetden anı cehl-i baʿīd

2 Māl-ı eytām-ı ārāmla teyemmün eyler
İki dünyāda anı ḳahr idecek anı rabbüʿl-ceyyid

3 Ḫalḳa ḳarşu bir ʿabā bir de ʿarāḳīyye giyüp
Ṭoğruluḳ satmaya cehd eyliyor ammā taḳlīd

4 Laʿn Allāh ʿAlī rāşi delilince deseŋ
Çoḳ değil müfsid ü ġammāz u ġallāş

5 Öyle bed-māye ḳuru māye bed-aḫlāḳdır ki
Laʿnet eyler idi kürsīden anı şimdi Yezīd

6 Çeşm-i ʿibretle baḳ o ḫabīs̱iŋ yüzüne
Nūr-ı īmān es̱eri kāne ola ẕerre bedīd

**85**

(229b)[425]

1 Uzadı leyle-i ḥasret gibi daʿvā-yı Girid
Ṣubḥ-ı vaṣla çıḳacaḳ bu şeb-i yeldā-yı Girid

2 Eli ağyārın uzandı vaṭan-ı yāre faḳaṭ
Bu taʿarruṣ olacaḳ baʿs̱-i ġavġā-yı Girid

3 Ḳahr u rezmīr ü perişān olacaḳdır görüŋüz
ʿAvn-ı yār ile lā-rayb hep āʿdā-yı Girid

4 Cünd-i islām ayağı altına elbet düşecek
Birce çekdikleri yapraḳla çelipā-yı Girid

5 Ġılyān eyledi ʿOs̱mānlılarla fānī Edīb
Mażr olsun baḳalım vaḳdine tersā Girid

---

424 Hicviye hasbul icab söylenmiştir.-AEH

425 Girid haḳḳında söylenmiştir.-AEH

**86**

(31a)[426]

1 Kesel ters oluyor gāh ʿasel ʿālemde
Bāğa tercīḥ olunur boş cebel ʿālemde

2 Yürümek istemeyiz ġayrı Beyoğlu yoḳuşun
Çıḳarır yüsr ile bir anda tünel ʿālemde

3 Kümesin bābını sedd itmeğe cehd et geceler
....[427] hār olur elbette ḳatl ʿālemde

4 Var iken ṭamāʿ beşerde ṭamaʿ cāh fenā
İttiḥād eyleyemez heft düvel ʿālemde

5 .....[428] idemez bu ġazel bī-bedi
.....[429] sen sandığı gördün mü cümle ʿālemde

6 Āferīn ẖān olacaḳdı şuʿarā-yı eslāf
Ey Edīb görse idi böyle ġazel ʿālemde

**87**

(67b)[430]

1 Ey bād-ı seḥer ol gül-i raʿnā nerelerde
Çıḳmaz sesi hiç bülbül-i şeydā nerelerde

2 Bir ẖaylī zamāndır bizi terk itti gitti
Ol yār u vefādārımız ayā nerelerde

3 Pervāne gibi ẖaṣm-ı sūzāna gider dem
Bilseydim eğer şemʿ-i şeb-arā nerelerde

4 Cūlar gibi yüz sürmeğe eşkim ki revāndır
Elbet bular ol ḳāmet-zībā nerelerde

---

426 Preveze mutasarrıfı Abdulrefiʿ Paşayla dāmadı Fīrūz Beyin müşterek tanzim etmiş oldukları gāzele hezel tarīkıyle nāziredir.-AEH

427 Vyoo

428 Vyoo

429 Vyoo

430 Āhibbādan Seyid Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH

## 88

(170b)

1 Vaḳt olaydı vāʿiẓ āyāt-ı zülcelāle
Düşmezdi gerisi orda aṣlā bu ḳīl ü ḳāle

2 Farḳ eylese nedir bu daʿvā-yı küfr-i īmān
Küfrin iderdi īmāna girmezdi hiç vebāle

3 Sırr-ı ṣalāt u ṣavmı fehm eylemiş olsaydı böyle
Sehv-i sücūdu ḫalḳı virmezdi iʿtidāle

4 Ger ḳıble-i ḥaḳīḳat ne olduğunu bileydi
Yüz döndürürdü bu ḳıbleden muṭlaḳ cemāle

5 Ḥilmīye peyrev olmaḳ ḥaddiŋ midir Ḫarābī
Hiç şehvārı taʿkīb mümkün müdür topala

## 89

(281b)[431]

1 Ey sāḳī ṣun şarābı rindāna himmet eyle
Soğutma gel kebābı luṭf u ʿināyet eyle

2 Ey sāḳī destgīriŋ sāḳī-i kevs̱er olsun
Ṭoldur şarāb-ı nābı turma seḫāvet eyle

3 Sāḳī seniŋ muʿīniŋ şāh-ı peyġamber olsun
Fevt eyleme s̱evābı ṣun ḥaḳça ġayret eyle

4 Ey sāḳī mey yetişdir ʿuşşāḳı eyle ser-mest
Ṭoldur güzelce ḳabı mey vir ʿadālet eyle

5 Sāḳī saŋa Ḫarābī olsun ayaḳ türābı
Fehm eyle bu ḫitābı iḫvāna ḥürmet eyle

## 90

(114a)

1 Ey murġ-ı dil nāgāh it nevrūz-ı nev-bahāre
Sen de fiġān-ı zār it hem-dem olup hezāre

2 Gülşende güldü güller şebboy yāsemenler
Zümrüd renk çemenler pek oldu āşikāre

---

431 İşbu gazel okunduğu halde diğer kafiyede başka bir gazel olur.-AEH

3 Berg-i gül-i nihālān feryād-ı ʿandelibān
Virmekte ḫoş leṭāfet gülzār-ı cūybāre

4 Her renk çiçek şüküfte olmaḳda refte refte
Herkes nigārın aldı ʿazm etdi lāle-zāre

5 Mey dürbüni işitmiş ḫoş nevādan
Tebşīr ider her ābı rindān-ı bāde-ḫāre

**91**

(106b)

1 Çıḳ ebrū gösrerip vurma el urma ey yār ḫancere
Zaḫm-ı tīġiŋ açtı baḳ sīnemde yüz biŋ pencere

2 Olmuyor hiç kārger ey seniŋ dil-i zārım saŋa
Güller teʾs̱īr ediyor nufheyi bir hançere

3 Ḥāl-i dil mehcūr olur cān virmeğe encām līk
İntiẓar etmek baŋa düşvār gelir ol mahcere

4 Bozalar ḳaynattı ensemde o şūḫ Arnavut
ʿAḳl u fikrim ḳalmadı āh başım oldu tencere

5 Ey Ḫarābī çık ġam ṭabur ṭabur geldi
......[432] aġaz itmek içün ṭurma......[433]

**92**

(65b)[434]

1 Debboyda tükenmez mi bu ġavġā-yı fasulye
Zannım ki sürer maḥşere daʿvā-yı fasulye

2 Bir gün yemesem gözlerimiŋ hīç feri ḳalmaz
ʿAlā oluyor ḳış günü çorba-yı fasulye

3 Yā Rab nʿola ʿaşḳ olmaya hiç ṣayf u şitāda
Bānīde vü bāḳī ola tarla-yı fasulye

4 Ṣanma yalnız şekline mecbūr Lāzistān
Yayıldı bütün ʿāleme sevda-yı fasulye

---

432 Vsoo

433 Vsoo

434 87 senesinde bahriye debboyunda hasbel ica söylenmiş bir gazeldir.-AEH

5 Bilmem bu ne ḥikmet ki seniŋ hemen Edībā
Ḫ˘āhişle yazar yazsa ger imlā-yı fasulye

**93**
(258a)[435]
1 Baḳ zāhid-i bī-dīni gene durdu namāza
Ḥaḳdan da utanmaz o riyā-kār u kepaze

2 Vicdānı bozuḳ fiʿli fenādır maʿāẕallāh
Şehvetle baḳar nerde görse gözü tāze

3 "Ḳabletu vehebbetu" diyerek almağa isḳāṭ
Ḥāżır bulunur her nerede varsa cenāze

4 Her herzeyi siz bir ṣūret-i ḥaḳdan görünüp der
Meyl etmeyiŋiz nūş-ı meye nağme-i sāza

5 Her müfsideti gizli ider kendisi icrā
Mümkün mi Ḫarābī ḳanalım böyle piyāzā

**94**
(276a)[436]
1 İsm-i ʿālīŋiz gibi ey dāderim Mīr Tarıḳ
Hem ẓarīf hem ṣaḥib-i vicdānsıŋız hem de ḥanīf

2 Ced-be-ced merdoğlu bir ḫānedān evlādısıŋ
Ẕātıŋız da nesl-i ʿālīŋiz de dindār u ʿafīf

3 Biŋde bir yoḳdur desem Allah bilür pek ṭoğrudur
Ẕāt-ı ʿālīŋiz gibi bir ḫādim-ı şerʿ-i şerīf

4 Ḥażret-i peyġamber-i ẕī-şān şefīʿ olsun size
Rehberiŋ dünyāda çünki oldu Ḳuʿrān

5 Luṭf-ı ḥaḳla ʿömr ile iḳbāliŋiz olsun füzūn
Ṣıḥḥat u ʿāfiyet iḥsān eylesün rabbüʿl-laṭīf

6 Bendeŋiz ḫaylī zamāndır nā-mizāc bir ḥāldeyim
Öksürükden rāḥatım yoḳ cismim oldu pek żaʿīf

---

435 Bu şiirde Kalenderi başlığı vardır. Şekil olarak gazeldir.

436 Balḳan muharebesinden sonra vuḳua gelmiş harp zamanında şekerin faḳdanından dolayı hükümet tarafından bad-ı şifa hastalara şeker virildiği sırada bir kıta şeker vesikasının istimali sathında üçüncü daire-i belediyede aşı memuru Kars hanedanından Mustafa Tarık Beyʿe gönderilmiş gazeldir.-AEH

7 Ḥāl-i şeyḫumetle artıḳ oldu ṣıḫḫatim
Noḳṭa-i maṭlūbdan olmuşdur mizācım muḫarref

8 Çoḳ selām ʿarż et eṭibbāya Edībʿden söyle hem
Ḫānesinden çıḳmağa yoḳ vaḳti oldu muʿtekif

9 Bir ves̱īḳa luṭf iderlerse şeker almaḳ içün
Iżṭırābım içtiğim südle olar elbet hafīf

**95**

(158a)[437]

1 Ben dehre girip virmişim iḳrār ʿalīmallāh
Dört mez̲hebi de eyledim inkār ʿalīmallāh

2 Īmānımı ey ṣūfī bugün küfre değiştim
Bu sırrı saŋa eylemem iẓhār ʿalīmallāh

3 Gelseydi Nesīmī derimi muṭlaḳ yüzerdi
Manṣūr da iderdi beni berdār ʿalīmallāh

4 Mihmān olalıdan hele cānımda o cān
Bu ana değin duymadı āğyār ʿalīmallāh

5 Sen beyt-i Ḫarābīʿde Ḫüdā yoḳ mu sanırsıŋ
Sen görmez iseŋ ben görürüm var ʿalīmallāh

**96**

(156a)[438]

1 "İnnallāh" diyüp Ṭūrʿa çıḳaydı ol kelimullāh
Ona hiç "lenterāni" söylemezdi ḥażret-i Allah

2 Dem-i Cibrīli bāṭın sırrına girdikte görseydi
Babam yoḳdur dimezdi ʿāleme ḥażret-i ʿĪṣā-yı rūḥullāh

3 Eğer ʿİs̱māʿīli ḳurbān diye ḳatl etmiş olsaydı
Yanardı āteş-i Nemrūdʿa İbrāhim Ḫalīlullāh

4 Ḳalirūḥī eğer kim gelmemiş olsaydı imdāda
Ne söylerdi ʿaceb küffāra ol şāh-ı resūlullāh

437 Tasavvufi bir gazeldir.-AEH.

438 İşbu çaylaḳ ḳuşunun cismiyle ḳanatlarını misl getürerekten ihvana Cenab-ı Hazreti Hallakʿın mevcudiyetini ispat etmiş olduğumdan mezheb-i çaylaḳ denmiştir. Hazret-i Allahʿı bilmek demektir.-AEH

5 Ḫarābī Ḥaḳḳᶜı buğdaydan ziyāde sevmiş olsaydı
Atılmazdı diyār-ı ġurbete Ādem Ṣafiyullāh

**97**
(261b)

1 Gel Ādeme niyāz ey ṣūfī yanma nāra
Beyhūde secde etme ṭaşdan olan dīvāra

2 Bu ṣavm ile ṣalātdan geç Ḥaḳḳᶜa secde eyle
Girişde ḳalma böyle çek kendini kenāra

3 Sende olan īmānı hep küfre tebdīl eyle
Olmaḳ içün müselmān yoḳ başḳa dürlü çāre

4 Bir çan tedārik eyle çıḳ durma çal o çanı
Her nerede görürseŋ ḳandīlli bir mināre

5 Putḫāneye devām et büyük puta ḳıyām it
Bizden de çoḳ selām et çeksin seni de dāra

6 Böyle olursaŋ muṭlaḳ ehl-i īmān olursuŋ
Her dīnden ḳurtulursun elbet de vara vara

7 Lāt u menāta ḫıdmet hem ṣıdḳ ile ᶜibādet
Eyler Ḫarābī her an ḥaḳdan değil āvare

**98**
(247b)

1 Ey vāᶜiẓ-i ḫām ervāḥ terk eyle o kitābı
Bu ḳıldığın nāmāzıŋ yoḳdur saŋa s̱evābı

2 Bir ḳıble-i ḥaḳīḳat bul secde eyle durma
Gel ṭoğru müselmān ol fehm eyle bu ḫitābı

3 Zemzem suyu içersiŋ yoḳ anda neşʾe-i ḥaḳ
Ḥaḳ neşʾesi ararsaŋ bu meclisiŋ şarābı

4 Mey ehline ḥelāldir nā-ehline ḥarāmdır
Geç bu taᶜḳībiŋden nūş et bu āb-ı nābı

5 Ḥaḳḳᶜa taḳarrüb etmek isterse bir müselmān
Pīr-i muġāna muṭlaḳ elzemdir intisābı

6 Gel muṭribe niyāz et çaldığı sāzı diŋle
Tezhīb ider ḳulūb-ı vicdān şeyḫ u şābı

7 Zann itme ney hevādır beyhūde bir ṣadādır
Gūş et ḥüdā-yı ḥaḳdır bu çeng ile rübābı

8 Merd-i Ḫüdā-pereste lāzım değildir aṣlā
Cennetleriŋ ṣafāsı cehennemin ʿaẕābı

9 ʿAbdiyyetiŋle ḥaḳḳıŋ ḥaḳlığıŋ eyle iẓhār
Refʿ eyle gel niḳābı göster yüzüŋ Ḫarābī

**99**

(236a)[439]

1 Eşk-i çeşmiŋle cihānda taşmadıḳ çay ḳalmamış
Nālemi taḳlīd içün cehd etmeyen nāy ḳalmamış

2 Tīr-i müjgān kemān ebrū-yı yāre bir baḳıŋ
Etmediŋ ġıbṭa aŋa ʿālemde oḳ yay ḳalmamış

3 Āsmānda her ṭoġan ayı rūy-ı tābān gibi
Ḥaḳḳʿa maʿlūmdur ki bu ḳısḳanmadan ay ḳalmamış

4 Ḥāṣılı ol küfr-i zülf-i yāre īmān itmediŋ
Ne müselmān ü yahūdi rūm ile ḫāy ḳalmamış

5 Dīni yoḳ īmānı yoḳlar dīni yağma itdiler
Dīn ü īmāndan Ḫarābī hīç bize pay ḳalmadı

**100**

(145a)

1 Bir ġamze-i ḫunḫāre benim ʿaḳlımı aldı
Gençlikde baḳıŋ başımı sevdālara ṣaldı

2 Yoḳ raḥmı o şūḫuŋ idiyor cismi amaç
Tirmizesi açmadığı yāre mi ḳaldı

3 Kesdi cime-i ṣabrımı ol dilber-i raʿnā
Uyur göŋül ġam u firḳate daldı

4 Rūyuŋ öperek ḳoḳlar idim
Taʿrīf idemem ḥaṣılı o başḳa viṣāldi

5 Ḥasretler bu şeb girmedi hiç çeşmine uyḳu
Ey Ḫulḳī-i zār yatsaŋ sāʿat onu çaldı

---

439 H.N. Suret-i mahsūs kaba Türkçe tanzim olunmuştur.-AEH

**101**
(216b)
1 Terk-i dīn eyledim ey ṣūfī müselmān olalı
Kāfir oldum baḳıŋız nā᾿il-i īmān olalı

2 "Men ʿaref" sırrını ḥall eyleyüp āgāh oldum
Çoḳ şükür bende-i peyġamber-i ẕī-şān olalı

3 Herkesi bir yola sevḳ eyledim ittim ḥayrān
ʿAn-ı Tevrāt u Zebūr İncīl ü Ḳuʿrān olalı

4 Gece gündüz benim evrādım eneʿl-ḥaḳ oldu
Ḥaḳ göŋül Kāʿbesine şevḳ ile mihmān olalı

5 "Liʿmallāhda" benim inni innallāhdanım
Ey Ḫarābī mūʿdil ḥażret-i sübḥān olalı

**102**
(215b)
1 Derde düşdüm ebkem ben saŋa meftūn olalı
Vuṣlatıŋ dūr oluyor luṭfuŋa maḳrūn olalı

2 Neme lāzım yaşamaḳ bār-ı girān oldu ḥayāt
Cānı rāhıŋda fedā etmeŋi medyūn olalı

3 Beni gördükde ḳaçar Ḳays beyābāna baḳıŋ
Böyle kūhsār-ı bālāda size mecnūn olalı

4 Ġam u ālāmıŋ ile ḥāṣılı maḥzūn oldum
Luṭf-ı ʿālīŋiz ile ṭoğrusu Mecnūn olalı

5 Semm-i ḳatl ne żarar eyler Edībā içse
Zehr-i ʿaşḳıŋ aŋa panzehir ile maʿcūn olalı

**103**
(51a)[440]
1 Ey dilber-i raʿnā sana ḫayrān olalım mı ?
Bülbül gibi gül rūyuŋa nālān olalım mı ?

2 Bu şemʿ-i şebistān-ı cemālinde efendim
Pervāne gibi her gece sūzān olalım mı?

---

440 Her gece bezmimizde sakilik etmekte olan Mazhar Beyefendiʿye söylenmiştir.-AEH H.N. Bu şiire Sākināme başlığı verilmiştir.

3 Bu nāle-i cān-gāhımıza eyle teraḫḫum
Yazıḳ bize biz böyle perīşān olalım mı?

4 Ger cānımıza var ise meyliŋ bize emret
Çāḳdır eyvānına ḳurbān olalım mı?

5 Tā rūz-ı ezelden beri biz böyle ḫarābız
Tekrār yeniden bir daḫi vīrān olalım mı?

**104**

(273a)

1 Taʿaṣṣub-ı riyādan gel ferāġat eyle ṣūfī
Bir insān istese ṣūfī öz nefsine hiç ġālib olmaz mı?

2 Eğer ġālib gelinmez hem gelen yoḳdur diyen varsa
Maʿāẕallāh o kim Ḥaḳḳʿa ḳarşu kāẕib olmaz mı?

3 Vücūd iklīmine Allah seni bir pādişāh itmiş
Muḳaddes bir iklīme insān ṣahib olmaz mı?

4 Niçün tekfīr idersiŋ Yahūdiyle ne ṣerābı
ʿİbādet eyleyüp bunlar Ḫüdāʿya ṭālib olmaz mı?

5 Eğer vāṣıl olursa Ḥaḳḳʿa bir ʿābid namāzıyla
Kilisede ʿibādet eyleyen bir rāhib olmaz mı?

6 Vallāhi maşrıḳ u maġrib Allah buyurmuşdur
O ḥālde ḥażret-i Ḥaḳḳʿa mekān her cānib olmaz mı?

(273b)

7 Saŋa nūş-ı şarābı ḥaḳ ḥarām etdiyse ey zāhid
Ezelde nūş eden ʿuşşāḳ o ḫamr-ı şarāb olmaz mı?

8 Zuhūr et yalan bir camʿiden ḥürmet mi lāyıḳdır
Aŋa "küllī muẕırrun yuḳatl" emri vācib olmaz mı?

9 Yeter esrār-ı Ḥaḳḳʿı ey Ḫarābī böyle fāş itme
Soḳağa naḳdiŋi atsaŋ o naḳdiŋ ġāʿib olmaz mı?

**105**

(263b)

1 Ey ḫˇāce bilmiş olsaŋ ḫallāḳ-ı kāʿinātı
Vallāh i ḥaḳ görürdüŋ hem Lātı hem Menātı

2 Putḫānedeki putlar ḥaḳdan berī değildir
Dünyāda her ne varsa Allahʿıŋ kendi ẕātı

3 Her ne gözüŋ görürse ḥaḳ bil aŋa niyāz et
Terk eyle müslümān ol bu beş vaḳt ṣalātı

4 Gel etme şerʿi taʿbīr Ḳurʿānı dām-ı tezvīr
Yalanlar etme tefsīr āyāt-ı beyānātı

5 Kim Ḥaḳḳʿı bilmiyorsa her yerde görmüyorsa
Beyhūdedir cihānda ḥayāt ile memātı

(263b)
6 Sen "mut ḳable en temeutuya"maẓhar ol gel
Dünyā vü āḫiretde ister iseŋ necātı

7 Allahʿı görmeyenler görsüŋ seni Ḫarābī
Çünki seniŋ ṣıfātıŋ ṭıpḳı anıŋ ṣıfātı

**106**
(215a)[441]
1 Ey erenler niye terk itdiŋiz rāhıŋızı
Pek fenā ḥālde gücendirdiŋiz ol şāhıŋızı

2 Sevinir düşmān evlād-ı resūl gördükçe
Birbiriŋizden olan nefret ü ikrāhıŋızı

3 Ḳīl ü ḳāle düşürüp ehl-i ṭarīḳi şimdi
Cühelā zemmediyor ʿārif-i billāhıŋızı

4 İşte bu ḥāl ile siz itdiŋiz inkār heyhāt
Ḥażreti pīr ile peyġamber-i Allahʿıŋızı

5 Bir ṭaḳım cāhil ü nādān ḫarāb eylediŋiz
Ḥilmiyā ḳalb-i Ḫarābī gibi dergāhıŋızı

**107**
(143b)
1 Maʿil oldum göricek rūy-ı dıraḫşānıŋızı
Luṭf it ağlatma ḳuzum ḫayrānıŋızı

2 Cilveler meleği siz beni bend eylediŋiz
Ṭolayub gerdānıma zülf-i perişānıŋızı

441 Birtakım berrānī bektaşiler haḳḳında söylenmiştir.-AEH

3 Gözlerimden ḳan aḳar ey gül-i nāzik bedenim
Gülerek nāz ile süzdükçe o çeşmānıŋızı

4 Gel de baḳ sīneme ṭağ beni mecrūḥ itdiŋ
Ciğerimden geçürüp nāgāh müjgānıŋızı

5 Ṣarılub ḳoynunuza ben gice girsem ne olur
Oẖşayup destime alsam sīneŋizi

6 Sevdiği cānımı rāhında fedā ider idim
Dudağından emerek öpsem o gerdānıŋızı

7 Dile Allah içün olsun şeb-i vuṣlatta
Görecek mi ʿacābā böyle bir iḥsānıŋızı

**108**

(181b)[442]

1 Ey Muʿammer Bey efzā acıyın cānıŋızı
Mey-i nābı az içiŋ kesmeye dermānıŋızı

2 Mest-i lā-yaʿḳıl olup her söze cürʾet itme
İẖtiyāt ile gücendirmeyiŋ iẖvānıŋızı

3 Hele bed-māye olanlar ile hem-dem olma
Evc-i aʿlāya çıḳart ġayret idüp şānıŋızı

4 Ẕāt-ı ʿālīŋizi ʿālī bilür iken herkes
Cehd idüp kendine güldürmeyiŋ aḳrānıŋızı

5 İftirā itme ṣaḳın kimseye ḥaḳ rāżī değil
İctināb eyle yalandan çünki bozar īmānıŋızı

6 Çünki siz şiʿrim içün başḳasıŋındır didiŋiz
Niye maḥv eylediŋiz kiẕb ile vicdānıŋızı

7 Bendeŋiz şāʿir Edīb olduğuma vāḳıf iken
Niçün inkār iderek bozduŋuz ʿirfānıŋızı

**109**

(5b)

1 Var ḥālini ʿarz eyle ol yāre sen H̱arābī
Belki o bulur derdine bir çāre H̱arābī

442 Yar-ı vefadarımız şair-i şirin zeban-ı hüsn Hulki Beyefendiʿye beray-ı latife söylenmiştir. -AEH

2 Her laḥẓa figān etmededir gökte melekler
Bu hāl-i perişānına bī-çāre Ḫarābī

3 Bu rütbe figān ettiğini duymadı cānān
Yandırdı seni hecr ile bu nāre Ḫarābī

4 Ḳoḳlansa idi būy-ı vefā o gül-i terden
Bülbül gibi düşmez idi bu zāre Ḫarābī

5 Allah için öldür beni ġamzeŋle dedim āh
Raḥm eylemedi ḳaşı gözü ḳare Ḫarābī

**110**

(208b)[443]

1 Baʿżı ʿāḳil ẕātlar var ḥālleri şeydā gibi
Baʿżı şeydālar da vardır ʿārif ü dānā gibi

2 Farḳ u taḥayyüz eylemek bu ḥāli pek düşvārdır
Çünki ṣūrete uymaz yem ü ṣaḥrā gibi

3 Biz neler gördük neler çekdik bu miḥnet-ḫānede
Gāhī dolduḳ geh boşandıḳ sāġar u ṣahbā gibi

4 Gerçi çoḳ ḫūban ile hem bezm-i ʿişret olmuşuz
Görmedik bu sāḳī-i sīmaḳ bezm-ārā gibi

5 İḥtirāz et herkesi dost ṣanma zinhār ey Edīb
İtme cürʾet her söze lā-ḳayd u bī-pervā gibi

**111**

(179a)

1 Ey perī bīmārıŋ oldum çeşm-i bīmārıŋ gibi
Zerd olup rūyum seniŋ gīsū-yı zer-tārıŋ gibi

2 Rūz u şeb ʿaşḳıŋla giryān eylerim āh oldu bāl
Çeşm-i ḫunbārım daḫi laʿl ü şeker-bārıŋ gibi

3 Sūz-ı şemʿ pervāneler gördü taḥayyür etti kim
Şemʿveş yanmaḳda cismim şemʿ-i ruḫsārıŋ gibi

4 Kātib-i rūz-ı ezel ḳısmına deŋir kim
Ḳara yazmış baḫtımı şol ḫāl-i dīdārıŋ gibi

443 Maarif Nezareti meclis-i ḳebir hulefasından Kesriyeli Sıdkı Efendi'ye naziredir.-AEH

5 Eyleme dārū-yı elṭāfıŋ Ḫarābīden dırīġ
Ammā perī bīmārıŋ oldum çeşm-i bīmārın gibi

6 Gel Edībden eyleme dārū-yı elṭāfıŋ dırīġ
Çünḳü bīmārıŋ oldum çeşm-i bīmārıŋ gibi

**112**

(204b)[444]

1 Bir ṭaḳım berrānīler vardır teberrālar gibi
Ḫānedān-ı ehl-i beyte ḳarşu aʿdālar gibi

2 Laʿnet olsun çünki bunlar ṭoğru bekṭāşilerdir
Ṣoḳmaḳ isterler maʿāẕallāh ṣayyādlar gibi

3 Ḳalmamış bunlarda birlik dirlik ādāb-ı ṭarīḳ
Oldular zīrā nebīden ayrı tersālar gibi

4 Döndüler rāh-ı ḥaḳīḳatten ḍelālet rāhına
Bağrışurlar bir yere geldikde ġurebālar gibi

5 ʿIyş u ʿişretle bulunmaz gibi Ḫüdā-yı lem yezel
Ṭoldururlar içleriŋ ʿişretle ġurebālar gibi

6 Mest olub terk-i edeb etmektedirler her zamān
Olduğu yerde sızarlar sanki sudalar gibi

7 Ṭaş atan bizden demişler atdıran bizden değil
İşte bunlar oldular bī-gāne rüsvālar gibi

8 Ey Ḫarābī baḳ şu berrānīleriŋ aḥvāline
Kürd çalar çingāne oynar ḥavrālar gibi

**113**

(240b)[445]

1 Ḫānedāndan Sḳobekli Zeynelʿ Ābidīn Baba
Ḥayderiyye nām bu dergāhı bünyād eyledi

2 Mürşīd-i kāmil ḫalīfe bir mücerred ẕāt idi
Her ḥuṣūṣda Balım Sulṭān imdād eyledi

3 Yoḳ iken bu beldede bir ḫānḳāh-ı nāzenīn
Himmeti birle hemān bir cānı bünyād eyledi

---

444 Yoldan azmış birtakım berrāniler hakkında söylenmiştir.-AEH

445 Bu dahi Zeynelābidin Baba hakkındadır.-AEH

4 Lā-baʿd āmīn cümle bunda icrā eyleyüp
Kāffe-i ārāḥ ehlullāhı dilşād eyledi

5 Ḫaylī dervīşān ile ḫaylī muḥibb-i ṣādıḳ
Rāh-ı Ḥaḳḳʿa sevḳ idüp Ḥaḳḳ ile irşād eyledi

6 Ey Ḫarābī sen diŋleseŋ söyleyen tārīḫini
Söyleyen senden odur bizẕāt inşād eyledi

7 Sāl-ı rūmī işte biŋ üçyüz yirmi beş idi
Zeynelʿ Ābidīn Baba rūhunı āzād eyledi

**114**

(39b)

1 Mestāne-i elestiz ṣūfī bīçāre şimdi
Ṭuymaz ṣamāḥ mestāne ḳoy ġayrı nuṣḥ-ı pendi

2 Biz pīr-i meyden aldıḳ her ʿilme bir ʿicāzet
Bu sırra ʿāḳıl irmez uğraşma ey efendi

3 Ḳānūn-ı ʿaşḳa sığmaz ṣavm u ṣalāt olur mu?
Āyīne-i ḥaḳ perestān zühd-i riyā revendi

4 Meyḫāneler oluptur dersḫāne-i ḥaḳīḳat
Sūfī gel evvel sābıḳdan öğren bu ʿilm-i fenni

5 Maḥşerde de ayılmaḳ mümkün değil Ḫarābī
Çün bu yetmez merbūṭ-ı pīr-i muġān kendi

**115**

(109a)

1 Mūsā Kāẓım Ḥüsnü Gedā efendi
Cān ḳulağı ile diŋle bu pendi

2 Bu gece bize teşrīf iderseŋ
Ne ḥācet Kaʿbeye ḳoşup gidersiŋ

3 Kaʿbe-i ḥaḳīḳat bizde bilürsüŋ
Ṭavāf etmek içün elbet gelirsiŋ

4 Kendiŋ gel getirme başḳa bir Ādem
İkimiz birlikte olalım hem-dem

5 “Elhamdülillāh” ekmeğimiz çoḳ
Faḳat ġayġana ekmeğimiz yoḳ

6 Luṭf eyle gelirken nānıŋ ile gel
Vicdānıŋ īmānıŋ ʿirfānıŋla gel

7 Cān u dilden maḫṣūṣ selām iderek
Ḫaḳīrāne ʿarż-ı merām iderek

8 Bu nāmeyi işte taḥrīr eyledim
Ẕāt-ı ʿālīŋize nesr eyledim

9 On yedi teşrīn-i evveldir tārīḫ
Maʿlūm olsun deyü eyledim taṣrīḫ

10 İmżaya gelince ayaḳ türābı
Ḳardaşıŋıẓ Aḥmed Edīb Ḫarābī

**116**

(153b)[446]

1 İç bāde-i nābı Emīn Efendi
İç diyü itme yemīn Efendi

2 Deryā-yı viṣāli isḳandil etme
Bulamazsıŋ dibi derin aḳza

3 Birḳaç tek parlatıp neşr-i yāb olub
Durmayıŋız ḥazīn ḥazīn Efendi

4 Rast geldiğiŋ yire saḳın oturma
Ṭutmaz olur ṣoŋra gerin efendi

5 Bulduğuŋ deliğe soḳma Edīb ol
Ḫastalanır ṣoŋra s.iŋ efendi

**117**

(3a)

1 Ḥayrān olup güzeller ez cān u dil beğendi
Bu ḥüsn ile görünce o şūḫ-ı bī-mānendi

2 Müştāḳ-ı laʿli güller ḥayrān olur nihālān
Gülzāride görünce ol serv-i ser-bülendi

446 Bir gece meclis-i meyde hūbān-ı zamāndan Emīn Bey’e söylenmiştir.-AEH

3 .........[447]

4 Ey dil ne meyl idersiŋ ruḫsārı üzre ḫāle
Kim dām-ı murġ-ı dildir gīsū-yı bend bendi

5 Ah itmemek[448] ne mümkün yoḳ elde iḫtiyāri
Feryād ider Ḫarābī gördükçe dil-pesendi

**118**
(239a)

1 Meḥmed Ṣıdḳı Bey Allah içün ṭoğru demişdir ki
Māʿil-i ʿaşḳımı teşrīḥ içün taʿbīri yoḳdur yoḳ

2 Ḳażā-yı ʿaşḳına söz yoḳ faḳaṭ cānānına ḳarşı
Olan şiʿr-i dilārāsında bir teʾs̱īr yoḳdur yoḳ

3 Bahār eyyāmını yād eyleyüp ümīd ider lākin
Aŋa bāğ-ı viṣāl-i yārdan incir yoḳdur yoḳ

4 Eğer Mecnūn olursa ʿaşḳ u sevdādan maʿāẕallāh
Anıŋ żabṭı içün dünyāda bir zencīr yoḳdur yoḳ

5 Ḥayāt-ı şāʿirāne māżīsi de ḫaylī muğlaḳdır
Anı taṣvīr ü taḥrīr itmeğe taḥrīr yoḳdur yoḳ

6 Bugün bir şāʿiri bir ʿāleme tercīḥ edenler var
Maʿārif menzilinde şāʿiri taḳdīr yoḳdur yoḳ

7 Edīb sen de ferāġat eyle artıḳ şiʿrden zīrā
Bilürsiŋ sen de ẕāten şīve-i taḳrīr yoḳdur yoḳ

**119**
(188b)[449]

1 Nuṣḥ-ı dīnden vāʿiẓā ehl-i ḍelāl eyler beni
Heme ġarīḳ-i lucce-i baḥr u bāl eyler beni

2 Çünkü Firdevs ile ḥūrīden olan bu vaʿẓıŋız
İşte mehcūr-ı cemāl-i ẕülcelāl eyler beni

447 Vyoo

448 SA s 38

449 Şair-Hulki-i müstehlik dilinden bir gazel.-AEH

3 Ben namāz ḳılsam seniŋ arḳaŋda şāyet ey ḫoca
Bu ṣalāt-ı āmāc tīr-i ḳīl ü ḳāl eyler beni

4 Bir imāma eyledim ben iḳtidā meyḫānede
Himmet-i pīr-i muġān ṣāḥib-kemāl eyler beni

5 Ben ṣalā ittim mey-i pür-sitān ʿaşḳına
Deyr-i ʿaşḳ içre demādem ḥaḳ celāl eyler beni

6 Raḥm ider elbet baŋa maḥbūb-ı ḫallāḳ-ı cihān
Dü-cihānda nāʾil-i bezm-i viṣāl eyler beni

7 Mevt-i āḳīle sırrına Ḫulḳīyi maẓhar eyleyen
Ol Ḫüdā-yı bī-zevāl bir bī-zevāl eyler beni

8 Ey Ḫarābī mevti ḳīle sırrına maẓhar eden
Ol Ḫüdā-yı bī-zevāl hem bī-zevāl eyler beni

**120**

(188a)

1 Kimseler ḳahr eylemez Ḫulḳī Ḫüdā eyler seni
Al evlādıŋla ḫāna giden cüdā eyler seni

2 Ḥāliŋi ider perīşān rāḥatıŋ selb eyleyüp
İşte böyle ġarḳ-ı deryā-yı belā eyler seni

3 Bir taḳım bī-ʿār u bed-nām u rezīl alçaḳlara
Bu ne ḥikmettir neden böyle fedā ider seni

4 Tā temelden ḥarem nāmūs-ı ʿırż-ı ʿiffetiŋ
Ḫalḳa ḳarşu ḥayf-ı mefḳūd-ı ḥayā eyler seni

5 Bī-vefādır Ḫulḳī Allah-ı ʿāzīmüʿş-şānımız
Şöyle böyle bir gün elbet bī-devā eyler seni

**121**

(118a)

1 Ağla dur nāzenīnim ben yetim ʿaskeri
Ġālibā tabur batmış olmuş sağdan kesri

2 Ṣardı istiḥkām cismim cünd-i ġam imdād yoḳ
Nerde ḳaldı şāh-ı ḫūbānıŋ merʿūb leşkeri

**122**

(226a)[450]

1 Neye müncer olacaḳ baḥriyeniŋ bu gidişi
Var diyü enḫāneyi seyr eyle olan geçmişi
Rūz-ı maḥşer gibi cemʿ olmada erkekle dişi

2 Ḳalmadı yoḳlamanıŋ b…lamadıḳ hiçbir işi[N]
P..tların g..tüne döndü ḳalemiŋ içi dışı

3 Hele ol yoḳlamacı deyyūsu Maḥmūd Fehmī
Fıḳra zümresine ẕerre ḳadar yoḳ raḥmı
Oḳu gel işte ʿaleyhinde olan bu naẓmı

4 [N]

(226b)

5 Ḳalbini yoḳlamacınıŋ hele bir kez yoḳla
Ṭoludur kāfir-i bī-dīniŋ içi hep b..la
Rızḳını yoḳlamadan yoḳlama ḥaḳdan yoḳla

6 [N]

7 Kimi i..e kimi deyyūs kimi p..şt hep ḥaşerāt
Devlete millete hīç iş mi görürler heyhāt
Ağlayup sızlamada yoḳlamada hep naḳarāt

8 [N]

9 Bu edebsizler Edīb eylediler terk-i edeb
Oldular cümlesi teşvīş-i ḳuyūdāta sebeb
Baḳıŋız defter ü evrāḳı mülevveşdir hep

10 Ḳalmadı yoḳlamanıŋ yoḳlamada hiçbir işi
G…-ı çingāneye döndü ḳalemiŋ içi dışı

**123**

(214b)[451]

1 ʿAḳlım irmez nice taʿrīf edeyim ḥāliŋizi
Görmedim şimdiye dek ṭoğrusu emsāliŋizi

450 1293 [M.1876] senesi hasbuʿl-icab söylenmiştir.-AEH

451 Bu dahi berāy-ı latife söylenmiştir.-AEH

2 Ṣād u ḫandān Allah sizi her an u zamān
Hem füẕūn eyleye ʿāfiyet ü iḳbāliŋizi

3 İnḥirāf eylemeyen rāh-ı sedādden aṣlā
Ḫayra tebdīl ediŋiz niyyet ü āmāliŋizi

4 Dāʾimā ḥıfẓ-ı lisān emrīni rehber iderek
Şöyle maḳbūl-i enām eyleyiŋiz ḳāliŋizi

5 Size çingān ḳarısı ḫaylī ḫaberler virdi
Dünki cumʿa günü açmışdı siziŋ fālıŋızı

6 Meyḫār oldu Edīb çağırıŋız etme dirīġ
Luṭf idiŋ bāğ-ı viṣāldeki şeftāliŋizi

**124**

(56b)

1 Lenterānīden ḫaberdār olmayan Mūsāya baḳ
Her dem Cibrīlden bī-behre bir ʿĪsāʿya baḳ

2 Nehr-i yurdanda Mesīḥāʿyı mesḥ edenden bī-ḫaber
Böyle bir daʿvāyı baṭıl eyleyen Yaḥyāʿya baḳ

3 Ādemʿe buğdayını ḳaptırdığından münfaʿil
Ḫūşa-i Ādemle ṭuymayan Ḫavvāya baḳ

4 " Kābe ḳavseyn ev ednā" remzini idrāk itmeden
Dem urur nūr-ı nübüvvetden ḳuru daʿvāya baḳ

5 İḳtīdārı yoḳ iken māh-i münīriŋ şaḳḳına
"Leyletüʿl- isrāya" meyl etmiş hele sevdāya baḳ

(57a)

6 Dem urup ḥaḳdan gene Ḥaḳḳʿı dönüp inkār ider
Cehliŋ iẓhār eylemiştir Lāʿya baḳ İllāʿya baḳ

7 Ḳendisin irşād için bir mürşīde muhtāc iken
İşte daʿvā-yı reşādın eyleyen babaya baḳ

8 Bülbüle heyhāt taḳaddüm etmek ister bir ġarab
Nāya ḳarşı peşrev-i āġāz eden zūrnāya baḳ

9 Gel ḥicāb eyle "yedullāh" āyetinden ebsem ol
Ey Ḫarābī bil bu remzi söyleyen mevlāya baḳ

**125**
(56a)[452]
1 Anası babası laḳlaḳ bülbül-i gūyāya baḳ
Dem odur her bir maḳāmdan olunan daʿvāya baḳ

2 Bī-ḫaber efʿāl-i ḥaḳdan ẕāt-ı sıfāt-ı āsmāndır
Ehl-i tevḥīd ṭarīḳıyla ettiği ġavġāya baḳ

3 Varmış aṣlā Ḥicāza ḥaccüʿl-kebir sözleri
Bilmiyor saʿyi ṭavāfı yediği herzeye baḳ

4 Eylemiş nefsin müzeyyen tac ile ḫırḳa giyüp
Cāme-i ʿirfānı giymiş ettiği aḳsāya baḳ

5 Ey ricāl-i baḥr-ı ʿummān bilmeyen aʿmā-yı ṣarrāf
Ḳaṭre bir āba derūnda vaḳ vaḳ ḳurbağaya baḳ

**126**
(148a)
1 Ben ṣanırum o perī cānıma cānān olacaḳ
Acıyup da şu benim derdime dermān olacaḳ

2 Bilmedim ġamzeleri ẓālim ü ḫūnḫār imiş āh
Ḳıyacaḳ cānıma bir gün bilürim ḳan olacaḳ

3 O zamān ḫūn ile ālūde görüp bendesini
Ettiği ẓulm ü taʿādīye peşīmān olacaḳ

4 Dil-i maḥzūn-ı perīşānıma raḥm eylemedi
O da göŋlüm gibi elbette perīşān olacaḳ

5 Saŋa lāyıḳ mı Edīb böyle şikāyet idesiŋ
Cānıŋ o dilbere mādām ki ḳurbān olacaḳ

**127**
(35b)[453]
1 Didiler işte Ḫulūṣī seni tanẓīr idecek
Sāḳī-i ʿirfānını bin cān ile teşhīr idecek

452 Üçyüz sekiz senesi Muhammed Recai Baba'nın Münir Baba hakkında söylemiş olduğu muharrer iki kıta gazelin tanzirine Münir Baba muhibbanından Vehbi Beyin iltimas üzerine tanzir olunan gazellerle nazireleridir. Muhammed Recai Babanın birinci gazeli.-AEH

453 Preveze muhakeme-i bidayet başkātibi Halil Hulusi Efendi ile eğlenmek için göndermiş olduğum gazeldir.-AEH

2 Ben didim yoḳ ḫaberi vezn-i süḫandan aṣlā
Ne bilür ḳāʿide-i şiʿri neyi taṣvīr idecek

3 Didiler şiʿrini tanẓīr edemezse o çocuḳ
Mutlaḳā neşr ile olsun seni tekrīr idecek

4 Durmuşum ḳarşı didim naẓmına ne şiʿrine ne
Līḳ bilmez o zavallı neyi taḥrīr idecek

5 Didiler hicviŋ ile uğraşacaḳ leyl ü nehār
Zann u teşbīh ile hep ismiŋi teẕkīr idecek

(36a)
6 Didim ʿırż u edebiyle otururken eyvāh
Kendini ʿāleme bed-nām ile teşhīr idecek

7 Naẓm yā nesr ile gālib gelemezsem didiler
Gördüğü yerde rovelle seni tesḫīr idecek

8 Dedim martin ü vincester torpil ve rovel
Mümkin mi ki bunlar beni tażrīr idecek

9 Didiler saçmalar zırhdan olsa bed-nek
Yā şarapnel yā ....[454] gene teʾs̱īr idecek

(36b)
10 Söz beŋzer ṭoğru didim çünḳü ḳolaydır yıḳmaḳ
Bir yıḳılmış evi gelsüŋ beri taʿmīr idecek

11 Söyle Allah için İskender Efendi ḳardaş
Beni aḥbābım olan böyle mi taḥḳīr idecek

12 Bir naṣīḥat viriŋiz fikrini taʿdīl etsün
Çünki düşmānları bu ḥāl ile tesrīr edecek

13 Almasun destine bir kerre Edīb ḫāmesini
Kim bilür ḥaddın ṣoŋra ne taḳrīr idecek

**128**
(218a)
1 Sāḳī baŋa ṣun durma hemān bāde daḫīlek
Pūse mezesiyle yetiş imdāda daḫīlek

---

454 Vsoo

2 Ḥālime gine olmaḳda diğer-gūn u perīşān
Raḥm eyle efendim dil-i nāşāde daḫīlek

3 Vaṣlıŋla beni şād ediver merḥamet eyle
Meyl itme ṣaḳın ẓulm ile bīdāda daḫīlek

4 Allah içün olsun yetişir eyleme amaç
Ḫūnḫār olan ol ġamze-i cellāda daḫīlek

5 Gülzārı cenān eyler idiŋ beyt-i ḥazenim
Luṭfuŋ geliŋiz ol Ḫarāb ābāda daḫīlek

6 Vallāhi yaḳışmaz meleğiŋ ağzıŋa şeyṭān
Ağyārı aman almayıŋız yāda daḫīlek

7 Şāʿir olacağım dirseŋ Edīb çāresi vardır
Git söyle hemān Esʿad üstāda daḫīlek

**129**

(214a)[455]

1 Durma güzelim sen baŋa bīgāne daḫīlek
Gel uyma o ağyāra o şeyṭāna daḫīlek

2 Kūhsār-ı firāḳ elem ü hecre düşürme
Döndürme beni Ḳays-ı beyābāna daḫīlek

3 Allah içün olsun yeter artıḳ hedef etme
Cān u tenimi nāvek-i müjgāna daḫīlek

4 Öldürdü beni ḫancer-i ebrūlarıŋ ey yār
İnṣāf ediŋiz girmeyiŋiz ḳana daḫīlek

5 Ḳıyma meleğim başıŋ içün ḳıyma Edībe
Yazıḳ olur o merd-i süḫandāna daḫīlek[456]

**130**

(219b)[457]

1 Diŋle beni ey ʿāşıḳ-ı ġamḫār daḫīlek
Hīç söyleme raḥm it baŋa ey yār daḫīlek

455 H.N. ahibbadan evlad-ı garibden bir zata beray-ı latife söylenmiştir.-AEH

456 Veyahūd; 5/Ḳıyma meleğim başıŋ içün ḳıyma yazıḳdır/Cem eyle edīb-i ʿāşıḳ-ı nālāna dahīlek

457 Alınan cevāb.-AEH

2 Büstān u leb laʿlimi pūs eyle faḳaṭ sen
Vaḳt iresiŋ ṣulḥa ruḫsār daḫīlek

3 Destūr demeden girme saḳın bağ-ı cemāle
Olma hedef ġamze-i ḫūnḫār daḫīlek

4 Şeftalilerim ṭatlu gelirse saŋa diyüşür
Lākin ḥaẕer it görmesün ağyār daḫīlek

5 Hep böyle devām etmesi mümkün olur ammā
Vaʿdinde nükūl eyleme zinhār daḫīlek

6 .....[458] gibi iẓhār-ı muḥabbetde s̱ebāt it
Vazgeçme beni sevmeden her bār daḫīlek

**131**

(219a)[459]

1 Geldim der iḥsānıŋa ey yār daḫīlek
Raḥm eyle beğim olma cefākār daḫīlek

2 Īmānımı tārāc edeli kāfir zülfüŋ
Ṭapdım saŋa ey ḳıble-i dīdār daḫīlek

3 Būstānıŋı pūs eyliyorum her vaḳt ammā
Bu sırrı aman duymasın ağyār daḫīlek

4 ʿAfv eyle ḳuṣūrum sizi taʿcīz ediyorsam
Bu vaṣlı dırīġ eyleme zinhār daḫīlek

5 Ṭatlu geliyor ṭoğrusu şeftālileriŋ āh
O lez̠z̠eti mümkün değil inkār daḫīlek

6 Ey ḥażret …[460] bey aḳżā bu ḫuṣūsu
Bir kimseye hīç eyleme iẓhār daḫīlek

7 Luṭf eyle Edīb bende-i bī-çāreŋe ey yār
Bu vech ile iḥsānıŋı her bār daḫīlek

458 Bu boşluk şair tarafından bırakılmıştır.

459 Beray-ı latife bir muhabere-i şairedir.-AEH

460 Bu boşluk şair tarafından bırakılmıştır.

**132**
(281a)
1 Eğer maḥbūb ise göŋül ister anı öpmek
Eğer erkek değil ise muṭlaḳa lāzım anı sevmek

2 Eğer aʿżāsı bizden fażla ya noḳṣān ise Ḥaḳḳʿıŋ
O ḥālde pek saḳlıdır göz anı hīç istemez görmek

3 Yiyüp içmezse hem ẕevḳ u ṣafā itmez ise şāyet
H̱atādır hālimi ben böyle bir Allahʿa ʿarż itmek

4 H̱üdāʿnıŋ yoḳsa āb-desti namāzı dīn ü īmānı
Niçün olsun benim ben bir ḳuluyum bu ʿabes̱dir pek

5 H̱arābī ben ana ḥaḳ ḳadar muṭlaḳ derim lākin
Bu günlerde virirse ḳāfī mikdārda yemek ekmek

**133**
(93b)
1 Ṣanma ey ẖˇāce ki biz kesb-i kemāl eylemedik
Eyledik līk seni maḥrem-i ḥāl eylemedik

2 İşte gör kim biziz ʿilm-i ledün üstāzı
Ki bu dersẖānede taṭvīl-i maḳal eylemedik

3 Gördüğüŋ ẖaṭṭ-ı ḥurūfātı biz ettik tertīb
Bilemezsiŋ oḳusaŋ şerh-i meʾāl eylemedik

4 İtmişiz sen gibi Yūsufʿı ḥayrān ammā
O Zelīẖā gibi biz ʿahd-ı cemāl eylemedik

5 Biz de mihmān idik ol ādem-i ṣuvvā gibi līk
.......[461]

6 Nice Yaḥyā nice ʿĪsāʿyı doğurduḳ
Öyle Meryem gibi taḳdīm-i viṣāl eylemedik

7 Ne bu rindāne süẖan rind tabīʿat sende
Ey H̱arābī bir kerre saŋa suʾāl eylemedik

461 Vyoo

**134**

(167a)[462]

1 Ey niyāzi size niyāz iderik
Rāz-ı derūnuma hem-rāz iderik

2 İşte buna ʿadı tahrīr eyledim
Ḥużūr-ı ʿālīye teʾs̱īr eyledim

3 Diŋleyen luṭf edüp maʿrūżātımı
H̱ākiyāya olan ifādātı

4 Yazılacaḳ resmī işlerim çoḳdur
Velākin bir ḳaṭre mürekkep yoḳdur

5 Aʿtāsıycün size çoḳ ricā ittim
Ḥālbuki her zamān boş geldim gittim

6 Geçen gün nihāyet vaʿd eylediŋiz
Salı günü muṭlaḳ gel söylediŋiz

(167b)

7 İşte emriŋize ittim imtis̱āl
ʿAskerle şīşeyi eyledim irsāl

8 Luṭf et boş gönderme artıḳ şīşeyi
Refʿ eyle göŋlümden bu endīşeyi

9 İnşallāh mīrim ʿālī olasın
ʿAvn-ı ḳarībuʿz-zamān rifʿat bulasıŋ

10 H̱ulūṣ-ı ḳalb ile selām iderim
Duʿālarla ẖatm-ı kelām iderim

11 Edīb bendeŋizi eyleme maḥẕūn
Ḥażret-i Ḥaḳ sizi eylesin maḥnūn

**135**

(239b)[463]

1 Dehā-yı Mīr Ṣıdḳı ṭoğrusu bir serde yoḳdur yoḳ
Daẖi ṭabʿ-ı selīsi bir süẖan-perverde yoḳdur yoḳ

462 Manzum tezkire. Bu tezkire üzerine istihkakımızdan fazla olarak bir senelik elvirecek kadar kağıt mürekkep göndermiştir.-AEH

463 Bu dahi alay tarikiyle mumaileyhin ḳendisine verilmiştir.-AEH

2 Faḳaṭ ḥālen sūḫtelik vaḳtindeki eski ʿimāretden
Virilmekte olan artıḳ pilāv u zerde yoḳ

3 O oğlanlar o p..tlar hep dağıldı ḳaldı gitdi
O eski cilveler ker māye-i ḥaydarda yoḳdur yoḳ

4 Tevḥīd altı menḥūs pek dehşetlidir hem de
Kemāl-i şehveti Ṣıdḳı Beyʿin bir ḫarda yoḳdur yoḳ

5 Buŋa bir çāre varsa işte istimnā-yı bālidir
Aŋa vuṣlat içün surāc hiçbir yerde yoḳdur yoḳ

6 Edībiŋ şiʿri Mīr Ṣıdḳīniŋ ḥaḳḳında pek yoḳdur
Size şimdi oḳurdum ḥālbuki ezberde yoḳdur yoḳ

**136**
(91b)
1 Ey dil bu cihānıŋ ne ṣafāsıŋ bulabulduḳ
Geldik bu fenā mülküŋe beyhūde yorulduḳ

2 ʿĀleme pīr iken loḳmayı beğenmezdik
Eyvāh ki bu nā-merdler muḥtāc-ı nān olduḳ

3 Biz manṣıb u cāh ḳaydını çekmez idik evvelden
Şimdi bu polis silkini güç ḥāl ile bulduḳ

4 Bir ġonce idik gülşen-i erbāb-ı ṣafāda
Bir bād-ı ḫāṭır-nāk ü ḥazān esdi de ṣolduḳ

5 Bu dehre gelelüden berü çoḳ kerre Ḫarābī
Peymāne gibi gāhī boşaldıḳ gāhī dolduḳ

**137**
(95a)
1 Bezm-i ezeliŋ cāmını meyhānede bulduḳ
Esrār-ı uluhiyyeti mestānede bulduḳ

2 Gūş etmeyiz efsāneŋi ey vāʿiẓ efendi
Biz gevher-i ʿaşḳı dil-i rindānede bulduḳ

3 Gel bezm-i ḫarābāta ara kenz-i Ḫüdāʿyı
Çünkü anı da bir der-i vīrānede bulduḳ

4 Pek çoḳ aradıḳ Ḳaʿbede Allahʿı velākin
Gizlenmiş idi gūşe-i puthānede bulduḳ

5 Zinhār elinden ḳadeḥi ḳoyma Ḫarābī
Biz her ne ki bulduḳ ise peymānede bulduḳ

**138**

(67a)[464]

1 Ser-i kūy yete durma yürü amān dede gel
Raḥm ḳıl ḥāl-i perişānıma Sulṭān dede gel

2 Cān fedādır saŋa dilber-i raʿnā billāh
Der-i dergāhıŋa olsam nola ḳurbān dede gel

3 Sen bu cemiyeti bāḳī mi ṣanırsıŋ ey şūḫ
Bed siyāḳ üzre değil dönmede devrān dede gel

4 Raḥm et ʿuşşāḳıŋa gayrı yeter inṣāf eyle
Gel rıżā dil-i bülbül gibi nālān dede gel

5 Söyledim ḥüsn-i ẓann ile ben bu ġazeli
Ey sende Edībāne var aman dede gel

**139**

(272b)

1 Ey ḫˇāce çalış bed-raḳame-i rāh-ı mübīn ol
Bu ʿilmi bıraḳ ʿilm-i ḥaḳīḳatde faṭīn ol

2 Bu sāyede sen ḥażret-i Allahʿa yaḳınsın
Bu ṣıdḳ ile peyġamberīn-i Ḥaḳḳʿa ṣādıḳ ol

3 Dil-i beyt-i Ḫüdāʿdır bilürüz ṭoğrudur ammā
Sen Ḥaḳḳʿa mekān olma ṣaḳın Ḥaḳʿda mekīn ol

4 Taḥṣīl-i Ḥaḳḳʿı rıżā-yı Ḥaḳ ise sendeki maḳṣad
Ne kibr ü ne muʿtekid mez̠heb ü dīn ol

5 Ḥaḳ ile Ḥaḳ ol ḳüfri de īmānı da terk it
Ne lāyıḳ-ı dūzaḫ-ı nerde berīn ol

6 Meyl etmez iseŋ ḥūrī-i ġılmāna muḥaḳḳaḳ
Her vech ile sen Ḥaḳḳʿıŋ ʿaẕābından berī ol

464 Rind ü kalender kolocu namında bir mevlevi dervişine söylenmiştir.-AEH

7 Gösterdi saŋa ṭoğru yolu eyle teşekkür
Gördükçe Ḫarābīʿyi hemān sen bezmin

**140**

(72a)[465]

1 İr belādan ḥaḳ pāyiŋden nigārım bilmiş ol
Āteşim oldu füzūn arttıḳça zārım bilmiş ol

2 Ḫāṭır-ı nā-şādıma geldikçe bezm-i ʿişretiŋ
Ḥaḳ bilür kim ḳalmıyor ṣabr u ḳarārım bilmiş ol

3 Çıḳmıyor bir an ḫāṭırdan o şīrīn sözleriŋ
Ḥasretiŋle āh idüp dāʾim yanarım bilmiş ol

4 Luṭf idüp yārı dirīğ etme peyām-ı himmetten
Gözlerim yollarda ḳaldı şīve-kārım bilmiş ol

5 Bu Edībiŋ bağrını deldi sinān-ı firḳatiŋ
Ḫasta-i nevmīdinim ey nazlı yārim bilmiş ol

**141**

(71b)

1 Firḳatinle dil ḫarāb ey bī-mürüvvet bilmiş ol
ʿĀşıḳa böyle değil resm-i muḥabbet bilmiş ol

2 Nāzenīnim gerçi cānımdan ʿaziz bir yar idiŋ
Āh kim etti taḳarrüb vaḳt ü firḳat bilmiş ol

3 Āstānıŋdan ṣabā etmiş güzer virdi ḫaber
Düşmen oldu ettiğin ağyāra ülfet bilmiş ol

4 Baḳma cānıŋ ʿāşıḳ-ı şūrīde encām-ı kār
Kim bu miḥnet-ḫāneden eylersiŋ ʿuzlet bilmiş ol

5 Son peşīmānlıḳ ne mümkün fayda virsin ey Edīb
İttiğiŋ bir gün bulur insān elbet bilmiş ol

**142**

(277b)

1 Ey benim ʿiffetli ʿiṣmetli ḳızım ḫayruʿl- betül
Diŋle diḳḳatle nuṣḥ-ı pendimi eyle ḳabūl

465 Bu dahi izzetli Ali Sinan Beyʿin talebi üzerine söylenmiştir.-AEH

2 İşte sen şīrīn güzel bir duḫter-i bākīresiŋ
Herkes ister bezm-i dilārāŋıza itsün ḥulūl

3 Sen ṣaḳın aldanma öyle bir ṭaḳım çapḳınlara
Cān fedā olsun diyen alçaḳlara hiç olma ḳul

4 Çoḳ ḳopuḳlar serseriler zübbe beyler var faḳaṭ
Yüz virüp de buŋların göŋlüne sen itme duḫūl

5 Zevce olma bir ṭaḳım ipsiz ḥaḳīḳatsizlere
ʿÖmrüŋü itme telef beyhūde evde ḳalma dul

6 Ḥażret-i peyġamber-i ẕī-şān teʾennī emr ider
Ṣabr idüp āheste yap her bir işi olma ʿacūl

7 Naṣīḥat göŋlüne ḫoş geldiyse bilmiş ol
Noḳṭa-i maṭlūbuna vallāh bulmazsıŋ vüṣūl

(278a)
8 Pāk- dāmen ṣaḥib-i vicdān u īmān ol desiŋ
Ḥażret-i Allah seni hīçbir vaḳt etmez melūl

9 Cān u dilden dāʾimā ʿummān-ı Edīb eyler duʿā
ʿĀfiyetle eylesün iḥsān saŋa hem ʿömr-i ṭūl

**143**
(155b)
1 Zāhidā maḫlūḳ iseŋ sen dergāh-ı ḫallāḳı bul
Oḳu bu ḫaṭṭ-ı siyāhı ṣoŋra ḫaṭṭ-ı aḳı bul

2 Pāk olursun ṣanma zemzemle seni ġasl etseler
Meyl-i taṭhīr eyleyen bir bir sāḳī-i sīmāḳı bul

3 Mār nefsiŋ zehri döḳmüş dīniŋe īmānıŋa
Bir ṭabīb-i ḥāzıḳın ṭut dāmen tiryāḳi bul

4 Yarı yolda ḳalma cehd et ḥażret-i ʿĪsā gibi
Menzil-i maḳsūda vāṣıl olmağa ıraḳ mı yol

5 Ey Ḫarābī ḳaf-ı ḥudūdda eğer ʿanḳā iseŋ
Meẕheb-i laḳlaḳı terk et meẕheb-i çaylaḳı bul

**144**
(281a)
1 Bu namāza ey ḫ˘āce sen olma böyle pek ʿacūl
Geç taʿaṣṣubdan riyādan ḳıble-i taḥḳīki bul

2 Müselmān ol şemmi vechullāhı inkār eyleme
Olma bir dīvāra sācid Ḥaḳḳʿa itmezseŋ ḥulūl

3 Ṭāhir oldu kimi ṣanırsıŋ āb-dest ile
Ḳıldığıŋ beş vaḳt tāʿāti Ḥaḳ etmez ḳabūl

4 Bu namāzı Ḥaḳ mı taʿrīf eyledi peyġambere
Yoḳsa peyġamber mi tensīb itdi böyle bir uṣūl

5 Ḳıbleye mi döndü ḳalḳdı ṭatdı secde idüp
Söyle luṭf ile ne yolda vāḳiʿ oldu bu meşūl

6 Ḫalḳ maṭlūl mı gösterdi vużūʿ-ı erkānını
Bunları bilmesi gerek müʾmin olan ehl-i ʿaḳūl

7 "Mevatü ḳable" sırrına ey ḫ˘āce maẓhar olmadan
Bunları fehm eylemezseŋ Ḥaḳḳʿa bulmazsıŋ vuṣūl

8 Diŋlemiş olsaŋ Ḫarābīʿniŋ bu nuṣḥ u pendini
Muṭlaḳa sen cennet-i aʿlāya eylerdiŋ duḫūl

**145**
(52a)
1 Saḳī ḳerem ḳıl bize gülberg-i cām
Eyle bu nā-şād dili şād u kām

2 Bāde iriştir bize Allah içün
Bāde-i gülfāmıŋa dil oldu rām

3 Ḥacc u zekāt ṣavm u ṣalāt bilmeyiz
Mest ü ḫarābātīleriz ṣubḥ u şām

4 Bādeyi kevs̱er deyü nūş ideriz
Zāhidālar der ise kim mey ḥarām

5 Ḫāne-berdūş mest ü ḫarāb olmuşuz biz
İstemeyiz dehrde hiç nīk ü nām

6 Eyle Ḫarābī ḳulunu öyle mest
Etmeye tā ḥaşre ḳadar hiç ḳablı

**146**

(70a)[466]

1 Ey dil taʿaccüb-i cāy-ı ṣafādır bu ʿalem
Bu meclis-i rindān mı yā bāğ-ı irem mi?

2 Yüz sürmede ʿālem der-i dergāhına her dem
Sāḳī mi bu yā pādişāh-ı rūm mu ʿacem mi?

3 ʿUşşāḳa değil oldu muṭāf hem ʿālem
Yārin ser-i kūyı mı bu yā beyt-i ḥāl mi?

4 Ḥayretde ḳoduŋ ehl-i süḫendānı Edībā
Bu nev ġazeli sen mi dediŋ yoḥsa ḳalem mi?

**147**

(45a)

1 Meyḫāneyi ben Mescid-i Aḳṣāya değişmem
Aḳsāya değil Kaʿbe-i ʿulyāya değişmem

2 Zāhid siziŋ olsun hele ġılmān ile ḥūrī
Bu meclisi ben cennet-i āʿlāya değişmem

3 Fermān-dih-i iḳlīm-i ḫarābāt olalıdan
Sulṭānlığım İsḳender ü Dārāya değişmem

4 Bu rind-i pelespāre ki ālūde-i meydir
Dībāya değil aṭlas zībāya değişmem

5 Ādem mi olur cübbe vü destār ile sūfī
Bir köhne ʿabām var hele dünyāya değişmem

6 Billāhi Ḫarābī bu güher pāre-i şiʿriŋ
Bir noḳṭasını lūʿlūʿ-yi lālāya değişmem

**148**

(34b)[467]

1 Meyḫānede ḳandīl gecesi bir iki çaḳdım
Gönlümdeki minārede ḳandīlleri yaḳdım

466 İşbu gazelin matla beyti tahmis tarikıyla alınmıştır.-AEH

467 Memuren Prevezede bulunduğum bir gece bir fıçıya arka virüp işret etmekte olduğum arkadaşlarım görüp bu gece kandil gecesidir yahu demeleri üzerine bedahaten söylediğim bir gazeldir.-AEH

2 Herkes ḳoşaraḳ ṭāʿat içün cāmiʿye gitti
Ben bir fıçıya yaşlanaraḳ keyfime baḳdım

3 İçmez didiler böyle muḳaddes gicelerde
Zann eylediler meẕheb-i rindānı bıraḳdım

4 Her nuṭḳuna pīr-i muġānıŋ edip īmān
Hem ribḳā-yı emriŋ öperek boynuma taḳdım

5 Ol muğbeçeniŋ pāyine yüz sürmeğe her ān
Cūlar gibi billāhi Edīb durmayıp aḳdım

**149**

(248b)

1 Ben müslümān iken āh āb-destimi alırdım
Ṭaşdan dīvāra ḳarşu bir ḳalḳar bir yatardım

2 Terk eylemezdim aṣlā ṣavm u ṣalātı zīrā
Allahʿa vāṣıl olmaḳ böyle olur ṣanardım

3 Cennetle ḥūrī ġılmān sevdāsı vardı dilde
Bu ḥāl ile münkir ben Ḥaḳʿdan uzaḳlaşırdım

4 Beş vaḳte beş ḳatardım pek çoḳ namāz ḳılardım
Cāmiʿleri gezerdim beyhūde uğraşırdım

5 Secde ṣanup da bir gün bir deyre dāḫil oldum
Anda görünce ḥaḳla peyġamberi şaşırdım

6 Īmānı dīn-i küfre orda hemān değişdim
Her cānibe eneʿl-ḥaḳ Manṣūr gibi şaşırdım

7 ......[468]settār zünnār imiş meğer kim
Bilmiş olaydım evvel evvelce bağlanırdım

8 Meyḫāneniŋ içünde bu miʿrāc olmasaydı
Vallāhi yarı yolda ʿayā gibi ḳalırdım

9 Kāfir bıraḳdım hīç Ḥaḳḳʿıŋ cehenneminde
Aʿrāfdan ey Ḫarābī kāffesini şaşırdım

---

468 Vsoo

**150**

(155a)[469]

1 Ben vāṣıl-ı ḥaḳ olmaya pek çoḳ çalışırdım
Cāmiʿler ile tekkeleri hep ṭolaşırdım

2 Dīnsizlik imiş bilmez idim bunca zamān
Beyhūde yere dīn ile īmānı ṭaşırdım

3 Girmişler idi gizli benim ḫāneme buldum
Peyġamberi ṭuttum faḳaṭ Allahʿı ḳaçırdım

4 Atmışlar idi dūzaḫa küffārı yanarken
Ben şefḳat idüp cennete aʿrāftan aşırdım

5 Bu ʿilm-i ledün dersi midir söyle Ḫarābī
İẓhār idemem ṣorma baŋa ben de şaşırdım

**151**

(143a)

1 Şemʿ-i ruḫ-ı dildārā da pervāne olaydım
Laʿlini būs ile mestāne olaydım

2 Laʿl-i lebiŋ her gice būs eyler idim ben
Destinde o şūḫuŋ nola peymāne olaydım

3 Oldum ben anıŋ zülf-i perīşānına meftūn
Ḳoḳlardım anı muṭlaḳa aḳ şāne olaydım

4 Ruḫsārını būs itmek içün çāre ne vardur
Yā Rab nola vechinde anıŋ dāne olaydım

5 Ḳurbān idecekdir ʿaşḳ beni bilürüm ammā
Ġayrıya değil Ḫulḳī o cānāna olaydım

**152**

(4a)[470]

1 Bir yār u vefā-dar seni ṣandım ben ʿaḳlım
Kim vaʿd u visāliŋe inandım ben ʿaḳlım

2 Pervāne gibi şemʿ-i cemālinde ṭolandım
Maḥv oldu tenim ḳalmadı yandım ben ʿaḳlım

---

469 Reşadetlü Şeyh Mehmed Ali Efendi ile edilen bir sohbetten sonra söylenmiş bir gazeldir.-AEH

470 Reşadetlü Mehmet Recai Babaʿnın bir gazeli olup tebriken buraya yazılmıştır.-AEH

3 ..........[471]

4 Batsun yere sensiz nideyim ben bu cihānı
Baḳ külbe-i aḥzāna ḳapandım ben ʿaḳlım

5 ........[472]

6 Bilmedim ki seniŋ ḫalḳa hiç fırṣatıŋ yoḳ
Şimden gerü Allahʿa dayandım ben ʿaḳlım

**153**
(116a)
1 Ağyār u yāra teʾs̱īr eylerse āh u zārım
Bilmem neden teraḥḥum etmez görüp nigārım

2 Gülzār-ı ʿıyş u ẕevḳım āhımla ṣoldu gitti
Bād-ı ḫazāna döndü hevā-yı sāzgārım

3 Ḳande görsem ol perī-peyker bana bin nāz ider
Ḥālime raḥm it desem cevr itmeğe āġāz ider

4 Bezm-i vālā-yı dilārāsında rūz-ı şeb
İstemez ʿuşşāḳı ağyāra hep dem sāz ider

5 Ḳatl-ı ʿuşşāḳ itmeğe ḫˇāhiş-kār olmuş sevdiğim
Baŋa her dem ġamze-i cellādını ibrāz ider

6 Ḥasret-i ruḫsār-ı āl-i vird-i terle dāʾimā
ʿĀşıḳ-ı şūrīdeler bülbül gibi āvāz ider

7 Bulam[473] bir kimseyi derd-i derūn u yār ʿarż edem
Kūy-ı ġurbette Ḫarābī kimleri hem-rāz ider

**154**
(148b)
1 Yazıḳ oldu o perī-peykere billāh acırım
Bilmedi ḳadrini hem ḳadrimi eyvāh acırım

2 Ḳorḳarım oldur ki anıŋ ḥāli diger-gūn olacaḳ
Çünki çıḳmaz bilürüm gittiği bu rāh acırım

---

471 Vyoo

472 Vyoo

473 SA s 101

3 Yüreğim parçalanır hiç düşünmez sonunu
Açmaz ḥāl-i perīşānına ben āh acırım

4 Acımaz ṣanma zīrā beni de kendi gibi
Acımaz ẓannediyor ben onu vallāh acırım

5 Ḳaldırıp elleriŋi işte duʿā ider Edīb
O güle merḥāmet eyle aman Allah acırım

**155**
(71a)[474]
1 Ey göŋül ben ḫoş tīr-i kemān itmez idim
Sīnemi nāvek-i müjgāna nişān itmez idim

2 Sen düşürdüŋ beni bu dām-ı belāya ey dil
Yoḫsa kendim bilerek meyl-i civān itmez idim

3 Raḥma gelseydi cünūnum ol leyli al
Böyle kūhsār-ı belā üzre mekān itmez idim

4 Beni ājīr eylemeseydi ol gül
Böyle şeb tā sehere āh u fiġān itmez idim

5 Görmeseydim kerem-i himmetini pīr-i meyden
Genc-i meyḫāneyi ben dāruʿl-amān itmez idim

6 Pīr ü Mīr Celāl oldu süḫendān-ı ṭaʿām
Yoḫsa bu yazdığım ʿaṭfı inan itmez idim

7 Etmez idi ġam böyle perīşān Edīb Ḫarābī
Çektiğim derd-i belāyı bī-ʿayān itmez idi

**156**
(187b)
1 Sizi ey mīr Şemsi billāhi beŋzetdim
Dehānıŋ kenz-i esrār-ı resūlullāha beŋzetdim

2 Bu ḫāmūş sırra dāʾir bir ġazel tanẓīm buyurmuşsuŋ
Anıŋçün ẕātıŋı böyle veliyullāha beŋzetdim

3 Geçmiş gün bendeŋiz de ẕāt-ı ʿālīŋiz gibi böyle
Ḫuṭūṭ-ı vech-i cānānı kelāmullāha beŋzetdim

---

474 1329 tarihiyle [M.1911] Celal Beyʿin gazeline söylenmiş bir naziredir.-AEH

4 Re᾽y-i Rab emri ḫāṭırıŋa nāçīze geldikde
Ḫaṭāmı fehm idüp döndüm cemālullāha beŋzetdim

5 Unutduŋ mu Ḫarābī sen ḥadīs̱-i ḳudsīyi heyhāt
Ḫaṭā olmaz diseŋ dildārı ben Allahʿa beŋzetdim

**157**
(207a)[475]
1 Kāẓımā ben seniŋ efʿāliŋi taḥḳīḳ itdim
Defter-i ḥāliŋi başdan başa tedḳīḳ itdim

(207b)
2 Gerçi evvelce inanmaz idim ammā şimdi
Ḥaḳḳıŋızda denilen sözleri taṣdīḳ itdim

3 Ḥarekātıŋ beni ḥayretde bıraḳdı eyvāh
Yazıḳ oldu dil-i āvāreyi tażyīḳ itdim

4 Üç gün yazacaḳdım size ben bu ġazeli
Diḳḳat-ı merḥūnu olan bir güne taʿlīḳ itdim

5 Bozduŋuz vāh aramızdaki nikāḥ-ı ʿaşḳı
Üç ṭalāḳ şarṭ ile artıḳ sizi taṭlīḳ itdim

6 Alıŋız mihr-i muʿaccele müeccel bu ġazel
Baʿdemā böylece benden seni tefrīḳ itdim

7 Ḥayf kim fażl u ʿirfān u Edīb olmaŋıza
Cehd ü ġayret iderek beyhūde teşvīḳ itdim

**158**
(13a)
1 Dilberā vaslıŋ içündür böyle efġān itdiğim
Giceler tā ṣubḥa dek çeşm-i ḳızıl ḳan itdiğim

2 Ḥüsn ü rūz efzūnuŋuŋ mecbūruyum ʿayb eyleme
Ḥasretiŋle dā᾽imā çāk-i giribān itdiğim

3 Serv-i ḳaddiŋ çün seniŋ ey şūh āşūb-ı zamān
Eşk-i çeşmiŋ aḳıdup mānend-i ʿummān itdiğim

4 Āsītan-ı devletiŋ ʿuşşāḳa beytullāhtır
Ol sebebtendir ser-i kūyunda cevlān itdiğim

---

475 Bu dahi Merhum Bey haḳḳında söylenmiştir.-AEH

5 Böyledir ʿāşıḳlarıŋ ādābı taḥḳīr eyleme
Ey Ḫarābī cānımı cānāna ḳurbān itdiğim

**159**

(208a)[476]

1 Mīr Kāẓım gibi ben şāʿir-i māhir değilim
Lafẓ-ı māhir hele ṭursun dahā şāʿir değilim

2 Kendi ḥālimde beni terk itdiŋiz luṭf idiŋiz
Her söze çünki cevāb virmeğe ḳādir değilim

3 Cehlime muʿterifemʿafv ediŋiz bendeŋizi
Nāẓım-i şiʿr olanıŋ naẓmına nāẓır değilim

4 Mādām var pederim orta yoḳ pür-kederim
Kimse bilmez benim āḥvālimi bāhir değilim

5 İsmimiz gerçi Edībdir faḳaṭ ādābım yoḳ
Daha ṭoğrusu ise ṭayyib ü ṭāhir değilim

**160**

(21a)[477]

1 İşte bir başḳa ġazel ḥaḳḳında inşād eylerim
Ben seni şimden gerü hicvimle nā-şād eylerim

2 Deşt-i şīrīn olduğuŋ İslām u Rūm ağzındadır
Ben de uydum onlara ḥāmaḥle imdād eylerim

3 …..[478]

4 Sen beni Pepe Selīm Ağa mı ṣandıŋ ey denī
ʿAḳlıŋı toplayasın billāh berbād eylerim

5 Halḳa ḳarşu büsbütün terk-i edeb ettik biz
Gel Edīb ol ṣoŋra ben bu hicvi muʿtād eylerim

---

476 Fakirden Edebiyat ve Farisi dersine devam eden şakirdanım beray-ı latife ḳendi hakkımda söylemiş olduğum bir hezeldir.-AEH

477 İşbu Pireveze gibi bir şehirde otuzyedi kişiyle dargın olduğundan güya senden kimse incinmiş değil ʿben sizi bu babda üstad eylerimʿ diyerek istihzā matuf söylenmiştir.-AEH

478 Vyoo

**161**
(41b)[479]
1 İstesem Kenʿān-ı bi-ez-ānı perīşān iderim
Tīġ-ı hicvimle cihānı başına ṭar eylerim

2 Ger analıḳdan gelirse menzile Manṣūr-vār
Girsiŋ bir mūyına ben anı berdār eylerim

3 Ger dirīġ itmezse bizlerden viṣāl-i ḫāhirīn
"Muʿciz-i şaḳḳuʿl-ḳamerden" ḫaber-dār eylerim

4 Zībā varsa rindānımda ger ḳıṭmīr tek
Devr-i ʿĪsā gelmeden bīdār u seyyār eylerim

5 Ey Ḫarābī bu ʿĀlī Sinā-yı fikri ḳatmam nažmıma
Kim bu rütbe efsūn-sāzı seḫḫār eylerim

**162**
(161a)
1 Derd-i ʿaşḳıŋla seniŋ böyle ḥayāttan bezerim
Derd-i ruḫsārıŋı yād eyleyüp ağlar gezerim

2 Rāst gelsem ser-i kūyuŋda seniŋ ağyārı
Ḳoca bir ṭaşla hemān başını billāh ezerim

3 Firḳat-ı laʿl-i lebiŋle seniŋ ey ġonca-fem
Nideyim leyl ü nehār bāde-i gülfem süzerim

4 Cān nedir vuṣlatım olsun saŋa ey şūḫ fedā
Emr it isterseŋ eğer uçḳuru şimdi çözerim

5 Ḫulḳī bī-ḫāne geze daʿvet iderseŋ bir şeb
S..erim cümleŋizi bir sıraya hep dizerim

**163**
(39a)[480]
1 ʿAynımdadır eşbāḥ ile ervāḥ mütecessim
Göŋlümde her ʿālem ne muṣanniʿ resmidir

2 Her dem ki demādem dem cānsuz ile dem kes
Gülzār-ı ḥaḳīḳīdeki murġ-ı hevesimdir

---

479 H.N. İhvanımızdan Ḳenan Efendiʿye latife tarikiyle söylenmiştir.-AEH

480 Müşarun ileyh hazretlerinin iki beyitten ibaret nazireleridir.-AEH

**164**

(255a)[481]

1 Muḥṣan-ı ilhāmı Ḫüdāʿdır oldu bir ṣāḥib-i es̱er
Gençliğinde Mīr Ġālib şāʿir-i şīrīn-zebān

2 Bu kitāb-ı mest-ṭābı ʿaşḳ ile teʾlīf idüp
Ehl-i ʿaşḳa eyledi ḥālān ʿaşḳ-ı mest-bān

3 ʿAşḳsız meşk olmaz ʿālemde bu bir ḍarb-ı mes̱el
ʿİlm ü fażl u ʿaşḳını Allah füẓūn itsün hemān

4 ʿAşḳdan hiç kimse taḫlīṣ-i girībān etmedi
Çünkü hep ʿaşḳ ile ḳāʿimdir zemīn ü āsmān

5 Bu feṣnā-yı ʿaşḳda ʿaşḳ-ı ḥaḳīkī muṭlaḳā
Böyle hep ʿaşḳ-ı mecāzīden bulundu bī-gümān

6 Lāyıḳıyla ʿaşḳ taʿrīf eylemek mümkün değil
Lāl olur ḳāl ü ḳalem ʿaciz ḳalır cümle cihān

7 İşte bu taḳrīż ile ḫatm-ı kelām etdi Edīb
Ḥāl-i ʿaşḳı eyledi bir nebze Ġālib Bey beyān

**165**

(28a)[482]

1 .....[483] reftārdan bir laḥẓa maḥnūn olmadan
.....[484] eslāfdan bir kimse maḥrūḳ olmadan

2 Varsun itsün cāhil ü nādānı her dem kām-yāb
Biz anıŋ iḳbāline bin cānla maġḍūb olmadan

3 Biz ḳanāʿatla ġınādan fāriġuʿl-bāl eylemişiz
Cīfe-i dünyāya gereği var maḳrūn olmadan

4 Bu ʿĀlī Sinān bizi efsūnla taṭhīr eylese
Çün bu ay da nāʾil-i iḥsān-ı ṣabun olmadıḳ

481 Ahmed Mithat Efendiʿnin mahdum-ı necabet-i mevsumları Galip Beyʿin telif buyurmuş olduḳları Kadın ve Aşk nam kitab içün talep olunan takrizdir.-AEH

482 Sabuna gayet merakı olduğundan her nerede görse iktizası olmadığı halde satın alan ve bize virmeyi mutad hale getiren Ali Sinan Bey her nasılsa bir ay virmediğinden şikayet için gönderilmişdir.-AEH

483 Vyoo

484 Vyoo

5 Bu şikāyetdir Edīb-i ġamḫārdan
Ḥaḳ bilür kim sāye-i luṭfuŋda dilḫūn olmadıḳ

**166**

(61a)[485]

1 Göŋlüme ṭoġdı muḥabbet Cidde῾de ol şāhdan
Bize ḥac etme naṣīb oldu bu yıl Allah῾dan

2 Ne meşaḳḳat çekiyor ḳāfile-i ehl-i haccāc
O Yezīd ibn-i Yezīd ῾arab-ı gümrāhdan

3 Cümlesi fitne ve sāriḳ o gülāb-ı ḫarāb ın
Bunu mu aŋladılar nuṣḥ-ı kelāmullāhdan

4 Ne para ḳaldı ne eşyā hemen sirḳat oldu
Cıs cıbıldaḳ geriye döndük beytullāhdan

5 Hicve ḳalḳışma Edibāne yürü ey Rüknü
Ḥaẕer eyle ḥayā şāh-ı Resūlullāhtan

**167**

(213a)

1 Vā῾iẓā gel ḳaçma böyle ḫāne-i ḫummārdan
Öğren ῾ilmullāhı anda zümre-i meyḫārdan

2 Va῾ẓ iderken kürsīden uçmaḳsa ḳaṣdıŋ cennete
Virmesiŋ s̱ıḳlet saŋa kim cennet-i destārdan

3 Bildiğin fıḳh u ferā᾿iżle bulunmaz ẕāt-ı ḥaḳ
Bunları terk eyle ḳurtar kendiŋi bu bārdan

4 "Rabbī ernī lenterānī" cilvesinde ol ḫabīr
Vādi-i emīn nedir nūr-ı nārdan

5 Māsivā yoḳdur nidā-yı ḥaḳḳ-ı ḥubbullāhı bil
Nefret itme ey ḫ̌āce nāḳūs eyle zünnārdan

6 Ḥaḳ-perest ol cennet-i ῾irfāna gir ol bāde nūş
Geç Ḫarābīveş cānāndan taḥtü῾n-nehārdan

485 89 senesinde karındaşımız Rüknü Kaptan Efendi Cidde῾de memur iken Hicaza gidip avdetinde akça ve eşyasını Araplar sirḳat etmiş olduklarını mübin göndermiş olduğu mektubunun karşılığı yazıldığı sırada leffen göndermiş olduğum gazeldir.-AEH

**168**
(216a)
1 Zāhidā kes meyliŋi bu çarḫı geç devvārdan
Kendiŋi dūr etme aṣlā ḥażret-i settārdan

2 Olma ḫˇāhişkār cenānın ḥūrī vü ġılmānına
Bilmiş ol bunlar seni mehcūr ider dīdārdan

3 Ġayret et nūr-ı nübüvvetle münevver olmağa
Eyle istimdād her dem Aḥmed-i Muḫtārdan

4 Ḳalma cāhil noḳṭa-i bā-remzīniŋ āgāhı ol
Munḥarif olma cenāb-ı ḥayder-i kerrārdan

5 Muḥarrem esrār-ı Ḥaḳ olmaḳ içün bir kāmili
Bul ḫaber al leyle-i isrādaki esrārdan

6 Ḥaḳ ile ḥaḳ ol eneʿl-ḥaḳ sırrına ol āşinā
Cānıŋı cānāna vir ḫavf eyleme berdārdan

7 Böyle sen bezm-i ezelde ʿahd ü peymān eylediŋ
Ey Ḫarābī dönme zinhār virdiğiŋ iḳrārdan

**169**
(44b)[486]
1 Ey Rātıb dānā-yı süḫān ey şāh-ı ʿirfān
ʿÖmrüŋ ile iḳbāliŋi müjdād ide sübḥan

2 Ṣāḳıt eyleyen mevlāsını ālām u kederden
Ṣıḥḥat vire mesrūr-ı farżān ede her an

3 Yüsrüyle murādıŋ gele hemvāre ḥusūle
Dönsün emeliŋ üzre müdām çenber-i devrān

4 Ḳalmıştı yeʿs ile göŋül ẓulmette velakīn
Sāyende çerāğ-ı emlāḥ oldu fürūzān

5 Bu dem gīsū-yı ṣad çāk tehīdir
Ḥālim gene olmaḳda dīger-gūn u perīşān

6 İnāmdan ey mīr-i keremkārım efendim
Bir ḳaç ġuruş eyleseŋ iʿṭāsına fermān

---

486 Seksen yedi senesi inam sandığından ḳarza para almak içün burhan-ı şuara şuray-ı bahriye baş katibi saadetli Ratıb Beyʿe takdim kılınan gazeldir.-AEH

7 Sayeŋde gene defʿ-i żarūret olunurdu
Mümkünse eğer eyle Edīb baŋa çākeri ḫandān

**170**

(232a)[487]

1 İslām oldu Foṭīḳa ismini ḳoydu Lemʿān
Bıraḳdı İslāmlığı oldu yeni başdan Ḫıristiyān

2 Oldu ḳarşıdaki kerḫānelere sermāye
Anı taʿḳīb edene muṭlaḳā dirler ḥayvān

3 Kim düşerse iki dīnli bu o...spu peşine
Aŋa ḥayvān denir elbette denilmez insān

4 Bir ṭaḳım zübbe zekerd beyler aŋa dost olmuş
Düzüyorlarmış anı nevbet ile boş zamān

5 Bunlarıŋ cümlesine ey Edīb olsun laʿnet
Māhir ider kāffesini bir gün olur yezdān

**171**

(278b)[488]

1 Hevā almaz güneş görmez ḳaranlıḳ hem de pek vīrān
Olan bir ḫāneye Allah bizi baḳ eyledi mihmān

2 Örülmüşdür örümcek lānesiyle suḳūf-ı dīvārı
Süpürmekle bunuŋ taṭhīri hīç olmuyor imkān

3 Kiremitler dağılmışdır görünür gökyüzü baḳsaŋ
Aḳar seller gibi şu üstümüzden mevsim yazın

4 Soba manġal ḳalorifer de olsa eylemez teʾmīn
Ḳofdan farḳı yoḳdur hīç delik deşik açıḳ her yan

5 Maʿāẕallāh barınmaḳ ḳış günü mümkün değil aṣlā
Ḫarāb olmuş bu evde ḳırda dāğda yatması seyyān

6 Direkler ki taḫtalar ġāyet çürük hiç çivi tutmaz
Ki bir taʿmīr ile belki olurdu ḳābil-i iskān

7 Soğuḳdan titreriz hep ʿāʾilem ḫalḳıyla birlikde
Işınmaḳ çaresi yoḳ var iki manġal yanar özü

---

487 Āhibbādan Bekir Beyʿi berāy-ı tahkīr söylenmiştir.-AEH

488 Müsteceren ikāmet etmekde olduğum virān bir hāne haḳḳında söylenmiştir.-AEH

8 Ruṭūbetden fenā ḥālde yataḳlar altı ıṣlaḳdır
Taḥammül eylemez aṣlā demirden olsa bir insān

9 Yazın taḫta ḳurusundan ḥarām oldu bize uyḳu
Sülükden bespeter ḳan emeŋ ister hep bir pis ḥayvān

10 Ayıḳlamaḳla öldürmekle aṣlā bitmiyor çünkü
Gece gündüz ṭavanlardan yağar yağmur gibi her an

11 Taʿaccüb itmeyesün yüz yirmi ġuruşdur kim īcārı
Faḳaṭ aydan aya yirmi ġuruş virmek değil şāyān

12 Bu vīrān-ḫāneden ḳurtulması müşkül değil lākin
Müsāʿid olmuyor ḥasbeʿl-ḳader āh şīve-i devrān

13 Ḫarābī sen eğer ey ṣabr-ı miftāḥuʿl-ferec derseŋ
Ḫalāṣ eyler seni lā-şek cenāb-ı ḥażret-i sübḥān[489]

**172**
(282b)
1 Ḳüfr iderdiŋ īmāna ey ḫˇāce ʿāḳil olsaŋ
Ḥaḳḳʿa ḳarīb olurduŋ bir deyre dāḫil olsaŋ

2 Bu sırrı fehm iderdiŋ bir gece farḳ kesb eyle
Düzülmeğe göŋülden ṣıdḳ ile fāʿil olsaŋ

3 Fevt olurduḳ farż olunsaḳ şarābla ġasl olunsaḳ
Tam müselmān olurduḳ bu lafẓā nāʾil olsaŋ

4 Ḥaḳ yoluŋu bulurduḳ biz ḳazlibās olurduḳ
İbiksiz bir ḥorosdan yumurta ḥāmil olsaŋ

5 Böyle utanma bizden ʿaḳlınca ḫoş değil mi?
Sen bu yola girüp de Allahʿa vāṣıl olsaŋ

6 Bu sözden etme ikrāh rāżı değildir Allah
Elbet olurduḳ āgāh bu remze māʿil olsaŋ

7 Sen zihi ey Ḫarābī ḥaḳ ile ḥaḳ olurduḳ
Kendiŋi düzdürüp de insān-ı kāmil olsaŋ

---

489 Veyahud; 13/Buŋa ṣabr it Edib el ṣabr u miftāhuʿl ferecdir bil/Ḫalāṣ eyler seni elbet cenab-ı ḥaẓreti sübḥān.

**173**

(166a)[490]

1 Devr-i ḥüsnüŋde baş eğmem ḳaḥbe-i bed-nāma ben
Sāye-i g..ünde minnet eylemem hiç a..a ben

2 Gāh esīr-i günbed eyler gāh esīr a..a beni
Şaşmışım bilmem ne yapsam bu y…aḳ-ı tama ben

3 Eylerim ol ḫalveti ben kendime beytüʿl-ḥazen
Ḥasret-i gö…üŋle varsam ey perī ḥammāma ben

4 Kibr-i kemrāhım götürdü başıma ġavġāları
Yoḫsa nerden dūş olurdum böyle ḳıllı a..a ben

(166b)

5 A..ını gördüm esīr oldum künd-i vaṣlıŋa
Ol sebebden ḳalmadı param ṭutuldum vāma ben

6 Ḳaḥbeler p..tlarla lāzımdır muḥaşşān eylemek
Ger baŋa uymazsa anlar uyarım eyyāma ben

7 Gūy-ı şuhūtta ne bir a..cıḳ ne bir gūngāh var
Gece gündüz uğradım vah derd-i istilāma ben

8 Surḫ-ı fām itmez seniŋ kīr ü kebīriŋ ey Edīb
Sen hemān gel soḳ çıḳarma rāżıyım tā şāma ben

**174**

(122a)[491]

1 Gel ey sofī ḥaḳīḳat rāhını öğren lā-mekāniden
Niyāz et "semme vechullāhı" gel öğren lā-mekāniden

2 Ḥaber-dār olması mümkün değil fıḳh u ferāʾiżle
Rumūzān-ı kelāmullāhı öğren lā-mekāniden

3 Açılsın cān gözüŋ cānānı gör sen noḳṭa keşf olsun
Nedir gel bay-ı bismillāhı öğren lā-mekāniden

4 Yüzüŋ bu ḳıbleden sen gel ḳıble-i taḥḳīḳe döndür
Maḳaman-ı resūlullāhı öğren lā-mekāniden

490 Bekir Paşanın gazeline hezelane bir naziredir.-AEH

491 Tarikat-ı aliyey-i Şabaniye meşayıhından Reşadetlü Mustafa Lā Mekāni hakkında söylenmiş bir gazeldir.-AEH

5 Murādıŋ Ḥaḳḳʿı bilmekse Edīb-āsā edibāne
Mekān-ı Ḥażret-i Allahʿı öğren lā-mekāniden

**175**

(144b)

1 Tīr-i müjgānı geçti benim tā ciğerimden
Zülf-i hevesi çıḳmayacaḳdır bu serimden

2 Cān u tenimi āteş-i hicrānına yaḳdı
Ḳanlar saçılur leyl ü nehār dīdelerinden

3 Raḥm itmedi eyvāh baŋa ol dilber-i raʿnā
Giden kim şekvā ideyim ben ḳadrimden

4 Gül rūyuna dökmekde o şūẖ ʿanber zülfünü
Ḫavf eylemiyor mu ʿaceb āh-ı seḥerimden

5 Sīnemde olan yarama yār virmedi merhem
Ḫalḳı nideyim yoḳ ẖaberi hiç kederimden

**176**

(243b)[492]

1 Cemāle maẓhar oldum kün fekānıŋ ẕül-celālinden
Şükür ḳurtuldum artıḳ ḥūrī ġılmānıŋ viṣālinden

2 Ḥarām oldu baŋa dünyā ile ʿuḳbā ẖalāṣ oldum
Cihānıŋ ḳīl ü ḳālinden daẖi āhiret suʾālinden

3 Bugün elḥamdülilāh irüşdüm menzil-i küfre
Neler çekdim neler ben dīn ü īmānıŋ vebālinden

4 Bir himmet oldum ʿavn-ı ḥaḳla deyr-i ʿaşḳda ey ṣūfī
Müberrāyım Ḫüdāʿnıŋ hep ḥarāmından ḥelālinden

5 Ḫarābī nuṭḳunu şerʿ-i şerīfe ṭatbīḳ itmişdir
Muḫālif ṣanmayın Ḳurʿān-ı ʿazimüʿş-şān meʾālinden

**177**

(242b)[493]

1 Emīnim kim bu gülzār-ı fenānıŋ vird-i alından
Ṣaḳın a! zerde-i ẖār olma cehd et gülnihālinden

---

492 Emin Beyʿe hitaben söylenen gazellerin kafiyesinde kendi hakkımda söylenen gazeldir.-AEH

493 Tarik-i mevleviyeden Emin Nüzmin haḳḳında söylenmiş dört ḳıta gazeldir.-AEH

2 Gülistān-ı ḥaḳīkīmize ġarab olmaḳ dehāyāndır
Şerīᶜat gülşeninde bülbül olmaḳlıḳ kemālinden

3 Ḳażārā cennet-i aᶜlāya ḳursa ẕātıŋı Allah
Baḳın buğdayı yiyüp meyve ḳoparma ṭūbā dalından

4 Zebānīler seni ṭamuya şāyet sevḳ iderlerse
Saŋa dehşet gelir elbet mucrimin iştiġālinden

5 Faḳaṭ ḳorḳma seni iḥrāḳa yoḳdur ḳuvveti nārıŋ
Beḥaḳ it ...... [494]imtiṡālinden

6 Bu taᶜdad ettiğim iẖvānı taᶜlīm ile iḥrāz et
Reh-i mevlānıŋ erbāb u kemāl-i ehl-i ḥālinden

7 Emīn-i nev-zemīne Ḫarābī nuṣḥ-ı pend etme
Bilürsiŋ çünki hīç memnūn değil ḥüsn-i mefālinden

**178**

(243a)[495]

1 Emīn-i nev-zemīnim ḥaḳ geçer gerçi ḫayālinden
Faḳaṭ maḥrūm rüy'etsiŋ o gözlerle cemālinden

2 Bulub bir ḥāẕıḳ-ı kemāli açdır ṭurma çeşmānıŋ
Ki meşhūduŋ ola her dü-cihān ḳurtul bu ḥāliŋden

3 Ḳalırsıŋ teşne-leb böyle zīrā
İçilmez bilürsin Ḥaḳḳᶜıŋ şarāb-ı lā-yezālinden

4 Dehānıŋ kenz-i esrār-ı Ḫüdā olmaḳ gerek evvel
Bulup ḥażret-i zamānı iç anıŋ āb-ı zülālinden

5 Ḫarābī olub gir cennet-i ᶜirfāna cehd eyle
Teniŋ ḫāk olmadan ḫāki muḳaddem irtiḥālinden

**179**

(194a)

1 Ayrıldı artıḳ bīgānelerden
Īmānı buldu bütḫānelerden

2 Çıḳmaz Ḫarābī meyḫānelerden
Dersi aldı çünki mestānelerden

494 Vsoo

495 Tarik-i mevleviyeden Emīn Nüzmīn Efendi Hāki-i Bey hakkında diğer bir gazeldir.-AEH

3 Elden bıraḳdı ṣavm u ṣalātı
Dilden çıḳardı ḥacc u zekātı

4 Terk itti dīni bağlandı zünnār
Pīr-i muġāna virmiştir iḳrār

5 Ḳüfr yayıldı her yerde ẓāhir
Zāhid mi ṣandıŋ vallāhi kāfir

6 Gördüm alırken ḫamr ile āb-dest
Eṣnāma ṭaptı olduḳ da sermest

7 Vāʿiẓā bu sırra olsaydı āgāh
Ḫoşnūd olurdu kendinden Allah

8 Ḥüsn-i ġamḫār olduḳça meyḫār
Eyler bu lafẓı her daḳīḳa tekrār

9 Çıḳmaz Ḫarābī meyḫānelerden
Ayrılmaz artıḳ rindānelerden

**180**
(74a)
1 Zāhid bizi sen māʾil-i efsāne mi ṣandıŋ
Kendiŋ gibi hep ʿālemi dīvāne mi ṣandıŋ

2 Biz nāʾil-i envār-ı çerāğ-ı ebedīyiz
Fānūs-ı ḫayālātıŋa pervāne mi ṣandıŋ

3 Bil ḥaddiŋi biz maḥrem-i esrār-ı elestiz
Şaşḳın hele sen bizi bī-gāne mi ṣandıŋ

4 Çarpar seni git aldığıŋ āb-destle girilmez
Bu dergehi mescid gibi şom ḫāne mi ṣandıŋ

5 Cām-ı ezeli bezm-i Ḫarābīʿde bulundu
O genc-i Ḫüdāʿdır tehī vīrāne mi ṣandıŋ

**181**
(132b)[496]
1 Erenler yolundan çıḳmaz idiŋ sen
Ey Şāni eğer kim dervīş olaydıŋ

---

496 Derviş Şani hakkında söylenmiştir.-AEH

2 Ben senden aṣlā bıkmaz idim ben
Bir çorba içünde çerviş olaydıŋ

3 Boş yere boşanma daha dolmadan
Arayıp özünde Ḥaḳḳ‘ı bulmadan

4 Bu tekkeye gelip dervīş olmadan
Kāşki kilīsede keşiş olaydıŋ

5 Eleğiŋ olaydı beni alırdıŋ
Gücüŋ yetse ayağımı çelerdin

6 Bu cismimi delik delik delerdiŋ
Dest-i murteżāda bir şiş olaydıŋ

7 Bak senden Ḫarābī olmuştur melūl
Çünki biliyorsun erkān u uṣūl

8 Hīçbir kimse seni itmezdi ḳabūl
Eğer bu dünyāda baḫşīş olaydıŋ

**182**
(277b)

1 Mu‘īn olsun size Mīr Ṭal‘at luṭfu sübḥānıŋ
Ḫüdā iḥsān eyler her ne ṭaleb eyler ise cānıŋ

2 Kemāl-i ‘ömr-i ‘āfiyetle dā’im şād u ḫandān ol
Ġam u ālāmını göstermesün ḥaḳ çarḫ-ı devrānıŋ

3 Maṣūn etsüŋ sizi dehriŋ belāsından ḳażāsından
Perīşān eylesün Allah eğer var ise düşmānıŋ

4 Çal iṣdifā-yı devlet ol cāh u merātible
Ġıbṭa etsün ẕātıŋa ems̱āl ü aḳrānıŋ

5 Tekemmül et te‘āli eyle ressāmlıḳda inşallāh
Fā‘ilden füzūn olsun cihānda şehr ü şānıŋ

6 Ḥimāye eyle maḫdūmum Ferīdūn bendeŋi luṭf et
Ḥaḳāret görmeğe rāżī değil elbetde vicdānıŋ

7 Sizi mahv ider ḥaḳ ‘ā’ileŋ ḫalḳıyla birlikde
Edīb ez cān u dil oldu bugün işte du‘ā-ḫānıŋ

**183**

(170a)[497]

1 Ḳadrin bilürüz merd-i süḫandān-ı zamānıŋ
Ās̱ārı bütün ṣaçmaṣapandır dekādanıŋ

2 Rü᾽yāsı yeşil leyli ḳızıl faytonu refref
Teşbīhleri ġāyetle yamāndır dekādanıŋ

3 Hem sarı siyāh renk-i felātūn baḳıŋ siz
Elvānı da bambaşḳa ʿayāndır dekādanıŋ

4 Zinhār diyen ḫalṭ ider ..oḳ yediler kim
Aṣl eylediği ʿār bir süḫandır dekādanıŋ

5 Çıḳsaydı deŋizden rūḥ-ı bidārı uçardı
Derrācı seri aldurandır dekādanıŋ

6 Eṭnāb-ı süḫan etmeyiz ġayri Ḫarābī
Baḳ sözlerine hep hezeyāndır dekādanıŋ

**184**

(18b)

1 Çekilmez derd ü ḳahrı germ ü serdi çarḫ-ı devrānıŋ
Bilinmez ḳıymeti zīrā cihānda ehl-i ʿirfānıŋ

2 Ne ḥikmet ṭāliʿi yāver olur bī-behre nādānıŋ
Varılmaz oldu yanına ems̱āl ü aḳrānıŋ

3 Mürüvvet merḥamet hīç ḳalmadı iḫvāne iḫvānıŋ
Güvenme dostuna zīrā bilinmez ḳalbi insānıŋ

4 Cihānda kimseden bir kimseye aṣlā vefā yoḳdur
Saḳın derde giriftār olma kim ṣoŋra dād yoḳdur

5 Paraŋ yoḳsa ehibbādan saŋa hiç merḥabā yoḳdur
Seni gördükleri yerde ḳaçarlar āşinā yoḳdur[498]

6 Mürüvvet merḫamet hiç ḳalmadı iḫvāne iḫvānıŋ
Güvenme dostuna zīrā bilinmez ḳalbi insānıŋ

---

497 Müstecābızāde İsmet Bey biraderimizin teşvikiyle söylenmiş bir gazeldir.-AEH

498 SA s 78

7 Ḥaẕer ḳıl sırrını bir kimseye fāş etme aldanma
Ṭaʿām-ı cāhil ü nādāna aç dur loḳmanı banma

8 Belāya uğrama eller için āteşlere yanma
Saŋa cānım fedādır her diyen insānı dost sanma

9 Mürüvvet merḥamet hīç ḳalmadı iḫvāne iḫvānıŋ
Güvenme dostuna zīrā bilinmez ḳalbi insānıŋ

**185**

(111b)[499]

1 Beyt-i Ḫüdāʿdır ey şāh ʿuşşāḳa āsitānıŋ
Hem ḳıblegāh taḥḳīḳ mabeyn-i ebrūvānıŋ

2 Cāy-ı niyāzımızdır dīdār-ı pākiŋ ey dost
Ḳuʿrānadır īmānı elbette müslümānıŋ

3 ʿUşşāḳa rūşen eyler dünyā vü māfihāyı
Şems-i münīr rūyuŋ çerāğı dü-cihānıŋ

4 Küffārdan işārettir her kim ki secde itmez
Çünki gümānımız yoḳ maʿnāsın āzānıŋ

5 Herkes gibi Ḫarābī muḥtāc-ı himmet gider
Luṭf eyle kesme zinhār gülbang-ı ʿārifānıŋ

**186**

(48b)

1 Dehriŋ nideyim ben şeref ü cānı
Tek başıma yağdırmaya bārān-ı belāsın

2 Ḥayfā beni terk eyledi ol ġonce-i terden
Esdirmesin isterse felek bād-ı ṣabāsın

3 Çünḳü ġam u ālām ile etti beni bīmār
Çalsın başına hoḳḳā-ı dārū-yı devāsın

4 Çarḫıŋ meh-i mihri hele bāḳī ḳalacaḳ mı
Elbette bulur nāle vü āhımla cezāsın

5 Ümīd-i vefā eyleme bīmāra Ḫarābī
Var mı gören ādem feleğiŋ mihr ü vefāsın

---

499 Münir Baba hazretleri içün söylenmiştir.-AEH

**187**
(115b)
1 Oldum esīr-i ʿaşḳı ol şūḫ-ı şivekārıŋ
Bir biŋ değil esīriŋ herkes seniŋ şikārıŋ

2 Görseydi çeşm-i mestiŋ biŋ cān ile ölürdü
Maḳtūl-i seyf-i ebrūŋ ḫūbānı her diyārıŋ

3 Dünyāda yoḳ misāliŋ sen meh cemāle nisbet
Mirʾāt-ı ḥüsn-i ānı perzeng-i zengibārın

4 Leẕẕet virir mi cihān ʿuşşāḳa zehre benzer
Laʿl-i lebiŋ yanında hep ḳandi ḳandhārın

5 Mest ü ḫarāb iderdi āhı deşt-i çemeni
Bad-ı ṣabā getürseŋ gīsū-yı müşkbārıŋ

6 Seylāb-ı eşk-i çeşmim dünyāyı ġarḳ iderdi
Ger olmasaydı sāʾil-i rehgüzārın

7 Şehīd-i tīġ-ı ġamze olduḳda ey Ḫarābī
Kūyunda ol nigārıŋ belki olur mezārıŋ

**188**
(11b)
1 Derd-i cān sūzıyla sen dāʾimā nālān olasıŋ
İnşāʿallāh yüzüŋ gülmeye giryān olasıŋ

2 İtmediŋ ḥāṭır-ı nā-şādıma aṣlā ḥürmet
Sen de dünyāda ḥay olduḳça perīşān olasıŋ

3 Dil-i vīrānımı defʿān ile şikest itdiŋ
Allahʿdan dilerim sen daḫi vīrān olasıŋ

4 Ḥaḳ seni itmeğe emsāline fāʾiḳ aṣlā
Böyle bī-behre ḳalup cāhil-i nādān olasıŋ

5 Seni ʿālemlere eğlence vü rüsvā ide ḥaḳ
Laʿn ile ḥaşre ḳadar dillere destān olasıŋ

6 Ḫışmına uğrayasıŋ şāh-ı resūlullāhıŋ
Laʿnet-i ins ü melek nefret-i insān olasıŋ

7 Ḥāṣılı ḳalmaya sağlıḳdan es̱er cisminde
Bister-i ḫāk[500] düşüp dā᾽imā ġalṭān olasıŋ

8 Āh idüp ağlayasıŋ ḫāṭırına geldikçe
İttiğiŋ ḥāl-i Ḫarābīʿye peşīmān olasıŋ

**189**
(147a)[501]
1 Dilerim ḥażret-i ḥaḳdan sen nālān olasıŋ
İşte hep böyle yüzüŋ gülmeye giryān olasıŋ

2 İtmesin ḥaḳ seni ems̱āline fā᾽ik ebedī
Böyle beyhūde ḳalıp cāhil ü nādān olasıŋ

3 Söyle lāyıḳ mı ki ben böyle perīşān olayım
İnşallāh göreyim sen de perīşān olasıŋ

4 Yıḳdıŋız ḫāṭır-ı vīrānımı sen de a ḳuzum
Temelinden yıḳulub ben gibi vīrān olasın

5 Aman Allah diyerek baḳ ne duʿālar iderim
Her vaḳit bir hedef-i nāvek-i düşmān olasıŋ

**190**
(147b)
1 Aç ḳalıp ağlayasıŋ bulmayasıŋ bir giyecek
Sen dīvāne delisiŋ her gören ʿuryān olasıŋ

2 Herkesin luṭfuŋa muḥtāc olaraḳ sağ olasıŋ
Dūzaḫ-ı faḳra düşüp dā᾽imā sūzān olasıŋ

3 Her zamān böyle seni ʿāleme rüsvāy edecek
Ḥaşre dek laʿnet ile dillere destān olasıŋ

4 Āh edip ağlayasıŋ ʿaḳlıŋa geldikçe Edīb maḫlaṣ
İtdiğiŋ cevr-i istiġnāya peşīmān olasıŋ

**191**
(17a)
1 Tefekkür ḳıl nice ḥikmetleri var ḫāliḳuʿn-nāsın
Ki mevā-yi penāh olmuş Sivas toprağı ṣanasıŋ

---

500 SA s 75

501 Bu şiirin başında beddua başlığı vardır.-AEH

2 Kime ṣordumsa taḥḳīr eyledi billāh ecnāsıŋ
Bu yerde münteşir fitne fesād ü şerr ü Sivāsıŋ

3 Timurlenk kāşki hādim ü ḫarāb etseydi esāsıŋ
Ki zīrā cāhil ü nādāndır insānı Sivasıŋ

4 Hele herkesle gūyā ṣādıḳāne ülfet eylerler
Yalandan ḫāṭırıŋ suʾāl iderler rağbet eylerler

5 Riyā-yı kiẕb ile ṣıdḳ-ı ḫulūs-ı ʿizzet eylerler
Gülerler arḳaŋdan biŋ türlü saŋa ġıybet eylerler

6 Timurlenk kāşki hādim ü ḫarāb etseydi esāsıŋ
Ki zīrā cāhil ü nādāndır insānı Sivasıŋ

7 ........[502] millettir ḳıyās etme yeŋilerdir
Ḥamiyet nolduğun bilmezler aṣlā pek denīlerdir

8 .......[503] bana ġayet ġanīlerdir
Maʿāẕallāh ġammāz yalancı Ermenilerdir

9 Timurlenk kāşki hādim ü ḫarāb etseydi esāsıŋ
Ki zīrā cāhil ü nādāndır insānı Sivasıŋ

10 .......[504] bulunmaz merd bir insānı
Hele ben görmedim var mı gören bir ehl-i ʿirfānı

11 Değil raḥmāni hiç aḥvālleri vallāh şeyṭānī
Bulunmaz başḳa bir yerde o şehriŋ asla nādānı

12 Timurlenk kāşki hādim ü ḫarāb etseydi esāsıŋ
Ki zīrā cāhil ü nādāndır insānı Sivasıŋ

13 Yere geçsin ilāhī ḫāne ḫāne dağı Sivasıŋ
Kesilsin menbaʿından çeşmesi ırmağı Sivasıŋ

14 Perīşān ḥāle gelsin gülsitān-ı bāğı Sivasıŋ
Ḫarābī ḳalmasın hiçbir yeşil yaprağı Sivasıŋ

---

502 Vyoo

503 Vyoo

504 Vyoo

15 Timurlenk kāşki hādim ü ḫarāb etseydi esāsıŋ
Ki zīrā cāhil ü nādāndır insānı Sivasıŋ

**192**

(137a)

1 Ġam çekme beyim şāʿir-i māhir olacaḳsaŋ
Āheste revişle bu yolu hem bulacaḳsıŋ

2 Bāḳī mi sanırsıŋ hele gülzār-ı cemāli
Güller gibi bir gün olacaḳtır solacaḳsıŋ

3 Būsīde iken sen çünki ʿaşḳ bāğına düşdüŋ
Dertler çekeceksiŋ nice otlar yolacaḳsıŋ

4 Çok kār u żararlar göreceksiŋ bu pazarda
Peymāne gibi gāh boşalıp gāh dolacaḳsıŋ

5 Bir fāżıl u ʿirfān ve süḫandān olacaḳsaŋ
Ḫalḳ bu gidişle daha bilmem ne olacaḳsıŋ

**193**

(84a)[505]

1 Rindsiŋ meyḫorsuŋ Kenʿānsın ʿirfānsıŋ
Yoḳ yeʾsin her kim saŋa söylerse bī-eẕānsıŋ

2 Ḳande olsaŋ dār-ı ḥaḳdır meclis-i rindān
Baḥr-ı meyde felek ṣahbā üzre ḫoş ḳaptansıŋ

3 İnḥirāf etmez ayağıŋ üzre rāh-ı rāstdan
Kim dimiş bed mest ü sergerdānsıŋ ġalṭānsıŋ

4 Haḳ vücūduŋ dāʾim itsün zümre-i sekrāne kim
Her belāya ḳarışup arslan ḳalḳansıŋ

5 Ḫalṭ iden ḥaḳḳında ẓannım ki Ḫarābīdir saŋa
Naẓm ile sedd eyle aġzın ṣāḥib-i divānsıŋ

---

505 Vehbi Beyʿin iltiması üzerine Kenan Beyʿin hakkında söylenmiş istihza tarikiyle bir medhiyedir. Kenan Bey Kenan-ı bi izanlık verildiğinden ve kendisi işret-i adem zamanlarında doğru yürüyemediğinden ve bed mestlik itmekte bulunduğundan bu halleri andırarak nazm olunmuştur.-AEH

**194**

(86a)[506]

1 Ey Ḫarāb ī ebsem ol herḥālde bī-imkānsıŋ
Diŋle Kenʿān söylesin kim sen ne deŋlü cānsıŋ

2 Şiʿrden bī-behresiŋ kim sözler gele her kim
Muʿcib-i teşvīş-i dehen zümre-i rindānsıŋ

3 Sen ne istersiŋ benim vech-i ʿayūsumdan hele
Girme bir ṣuyuna mādām ki ḳurbānsıŋ

4 Cāhil ü nādānlar elbet bir hiçdir saŋa
Ḥaṣb-ı vicdān değil insān değil ḥayvānsıŋ

5 Ḥāżır u āmādesiŋ ger istesem ben çünkü sen
Girme göŋle dermān itmeğe Loḳmānsıŋ

6 Hicviŋe ḳarşı naẓīrım bī-bedeldir şüphesiz
Sen de gel yaz şiʿrime ben cān ile ḥayrānsıŋ

7 Hıristoʿnuŋ meyḫānesinde söylemiştim ben saŋa
Bir Ḫarābī var idi sen şiʿrine cüzdānsıŋ

**195**

(84a)[507]

1 On sekiz biŋ ʿālemiŋ cānındaki cānānsıŋ
Çünkü sen ismiŋ gibi bir Yūsuf-ı Kenʿānsıŋ

2 Kān-ı ʿirfān u belāġat sende ḫatm olmuş bugün
Kenz-i esrār-ı Ḫüdāsıŋ kāşifüʿl-Ḳurʿānsıŋ

3 Gülsitān sırruʿl-ġaybuʿl-ġayb içinde
Biŋ hezār nāle zensiŋ ġonce-i ḫandānsıŋ

4 Allah Allah her sözüŋ bir maġz-ı Ḳurʿāndır seniŋ
Ġālibā bu ṣūret-i insān ile raḥmānsıŋ

5 Ey Ḫarābī naẓm eyle şāh-ı velāyetsiŋ meğer
Noḳṭa-i bādır mekānıŋ anda sen nihānsıŋ

---

506 Vehbi Beyʿin iltiması üzerine Kenan Beyʿin dilinden hakk-ı acizanem hakkında söylemiş olduğum bir hicviyedir.-AEH

507 Vehbi Beyin iltiması üzerine Kenʿān Beyin hakkında istihza tarikiyle tanzim olunan mersiyedir.-AEH

**196**
(85b)
1 Yoḳ sözüm ʿirfān-ı pür-izʿān-ı insānsıŋ
Ḥāṣılı Kenʿān-ı efzā fāʾiḳ ʿalā Ḳurʿānsıŋ

2 Ben ne ḥācet söylemek sen söylemişdiŋ naẓm ile
Bende-i ḫünkārsıŋ kim dāḫil-i erkānsıŋ

3 Devr-i Cemde noḳṭa-i īmāna īmān ittiğiŋ
Der-meyān ittiŋ ki muṭlaḳ ṣāḥib-i īmānsıŋ

4 Ben bile oldum meftūn seniŋ bezm-i ʿişretiŋe
Çünkü sen bir merd hoş āmedsiŋ hoş güftārsıŋ

5 Ḥāl ü ḳāl ü Ādemi vezn itmede fikriŋ müdām
Ey Ḫarābī ben de şaştım sen naṣıl hayrānsıŋ

**197**
(86b)[508]
1 Ey Ḫarābī sen naṣıl bir baḥr-i bī-pāyānsıŋ
Kim necmullāhta dehşetli bir ṭūfānsıŋ

2 Āteş-i Nemrūd tek hīç gülşen olmaz āteşiŋ
Gelse İbrāhīm içün bir āteş-i sūzānsıŋ

3 Ol yed-i beyżāya tesḫīr etmek āsāndır saŋa
Sen fūsun-sāz-ı cihānsıŋ ṣaḥib-i devrānsıŋ

4 Gelse Eflātūn u Soḳrat u Aristo
Ḥāli nā-ḳābil bilinmez sen ne ḳenz-i kānsıŋ

5 Ey Ḫarābī ṣūret-i Ḥaḳʿdan görünme ʿāleme
Çünḳü sen Kenʿān-ı bī-ez-ān bī-şeyṭānsıŋ

**198**
(113b)
1 Ey dil sen ʿandelīb gülzār-ı ḥüsn-i ānsıŋ
Nālān-ı vird-i ḫandān olduḳça kāmrānsıŋ

2 Ey āh pür-şahābım dehri münevver itdiŋ
Ḳorḳutma gel nigārı çün berḳ-i āsmānsıŋ

---

508 Vehbi Beyʿin iltiması üzerine kendi tarfından hakk-ı acizanam hakkında tanzim olunmuş bir gazeldir.-AEH

3 Mercān-ı laʿl eşki çektiŋ diyār-ı yāre
Ey çeşm sen meğer kim sālār-kārbānsıŋ

4 Ey cān-ı nātüvānım benden de ḳahramansıŋ
Tīğ-ı belā-yı yāre her laḥẓa ser-nīşānsıŋ

5 Dünyāda ẖānümānın olmuş ẖarāb Ḫarābī
Ben de müdām anıŋçün lā-ḳayd u bī-mekānsıŋ

**199**

(137b)

1 Bilmezseŋ eğer cānını cānān olamazsıŋ
Bu hāl ile sen derdiŋe dermān olamazsıŋ

2 Sende göremem ẕerrece ās̱ār-ı ṣadākat
Bu ḥāl ile iẖvānıŋa iẖvān olamazsıŋ

3 Bilseŋ olasıŋ böyle ṭabīʿat ile aṣlā
Hīçbir göŋle doğrusu mihmān olamazsıŋ

4 ʿArifān ile insān konuşup ʿālim olur mu?
Mādām ki yoḳ sende bu insān olamazsıŋ

5 Ḫulḳī gibi bir şāʿire meyl itmezseŋ sen
Billāhi beyim merd süẖandān olamazsıŋ

**200**

(20 a)

1 Ey kān-ı ʿacīb ḥiddet ile var olamazsıŋ
Bir laḥẓa ʿaşḳdan āzād olamazsıŋ

2 Ṣaldı seni gözden ġażab alır nigāhıŋ
Bu vaḥşet ile bir vaḳt irşād olamazsın

3 …..[509]

4 Ḳadriŋ hem maḥv oldu ġurūr-ı ʿizzetle
Cihānıŋa şimden gerü ābār olamazsıŋ

5 Bu rütbe geç eṭvār ve bed-aẖlāḳ ile ḥāşā
Hīçbir peder ü mādere evlād olamazsıŋ

509 Vyoo

6 Gerçi bilüriz bākireler çoḳ
Lākin nidelim kimseye dāmād olamazsıŋ

7 Öyle güç eṭvār-ı bed-aḫlāḳ değilsin şüphesiz
Bir ḳızım olsa seni elbette dāmād iderdim

8 Ger virirsem tīşeyi gir kebīrim destine
Bīsütūn künke ḫˇāhişle Ferhād iderim

9 ʿÖmrüm olduḳça çıḳar mı aḳlımdan luṭfuŋuz
Mā-şā-Allāh ṣabr eyle hep şerʿ ile yād eylerim

10 Saçma söz barun ṭabʿınıŋ var iken ey ....[510]
Ben seni bu deşt bir taḫcīre ṣayyād eylerim

11 Kimse incinmemiş değil senden ve sen de kimseden
Sen Edībsiŋ bu bābda ben seni üstād eyledim

**201**
(46b)[511]
1 Cevdet baŋa bu ḥāl ile sen yār olamazsın
Ben ʿāşıḳım ammā bana dildār olamazsıŋ

2 Merd ile ḳonuş merd ile düş merd ile ol git
Cāhiller ile vāḳıf-ı esrār olamazsıŋ

3 Ben bülbül-i āteş-demim ey Cevdet Efendi
Bu bāğda sen ġonce-i bī-ḫār olamazsıŋ

4 Ḥāşā ki değildir seniŋ aḥvālin taḥḳīr
Ḳadriŋ bilürüz doğrusu inkār olamazsıŋ

5 Ḳaf dağı gibi gāh ağır gāh ḫafīfdir
ʿĀrifleri sen ṭartmağa ḳanṭar olamazsıŋ

6 Mānend-i Edīb pend-i gülistān oḳusan da
Bu yolda gene nāẓım-ı eşʿār olamazsıŋ

**202**
(92a)
1 Ṣūfī bu gidişle bize yoldaş olamazsıŋ
Hem bende-i ṣādıḳ Hācı Bektaş olamazsıŋ

---

510 Vsoo

511 İhvanımızdan Cevdet Efendiʿye gönderilen gazeldir.-AEH

2 Biz ʿilm-i ledün dersini gördük hele var git
Bu ḥāl ile bu ḳāl ile ḳallāş olamazsıŋ

3 Sen zümre-i aḳbaş u yeşilbaşa ḳul olduŋ
Şimden gerü ḳurbān-ı ḳızılbaş olamazsıŋ

4 Tā ḫamr ile çün ġasl ü vużūʿ eylemeyince
Bu Ḳaʿbe-i cānānede farrāş olamazsıŋ

5 Iṭnāb-ı süḫan ile kim sen de Ḫarābī
Ol dergeh-i rindānede bir ṭaş olamazsıŋ

**203**
(94b)
1 Ṣūfī dīvāne misin kesb-i şuʿūr eylediŋ
Kim bu seniŋle daha farı ḳuṣūr eylediŋ

2 Urma zinhār ṣaḳın nūr-ı nübüvveti dem
Çünki göŋlüŋde olan ẓulmeti nūr itmediŋ

3 Göremezsin ḫālesiŋ bilemezsin maḳṣūdları
Dīde-i nefsiŋi mādām ki kör eylediŋ

4 Māʿil olamazsaŋ o dīdār-ı żiyāya
Terk-i sevdā-yı cennet ü ṣūr eylediŋ

5 Fehm-i İncīl ü Tevrāt u Zebūr eyledin[512]

**204**
(138a)
1 Sen kendiŋi bilseŋ bize şāhāne gelirdiŋ
Yoḫsa dilārā ile mihmān gelirdiŋ

2 Ger tilki ṭabīʿatlıları sevmiş olsaŋ
Arslan gibi bu meclise merdāne gelirdiŋ

3 Çok pāreler açdıŋ ebkem-i Raḥmān olaydın
Bu derde devā olmağa dermān gelirdiŋ

4 Allah saŋa hiç etmedi raḥmet iḥsān
Dīnsiz daḫi olsan yine īmāna gelirdiŋ

512 5. beytin 2. mısrası yazılmamış.

5 Mādām ki siz sevmediŋiz Ḫulḳī-i zārı
Bu külbe-i aḥzānımıza yatagelirdiŋ

**205**

(74b)[513]

1 Ey kāfir-i bī-dīn niçin inkār-ı Rab itdiŋ
Mādām ki sen Kaʿbeʿde iḳrār-ı nebī itdiŋ

2 Kimse gelip īmāna seni itmedi daʿvet
Allah seni berbād ede kendiŋ ṭalep itdiŋ

3 Allahʿı da peyġamberi de eylediŋ inkār
Şād ittiŋ Ebu Cehli özüŋ Ebū Leheb itdiŋ

4 Bu ḥāl ile sen tabiʿ-i küffār-ı Ḳureyşsiŋ
Laʿnet saŋa kim dūzaḫa cismiŋ ḥaṭab itdiŋ

5 Tercīʿ olunursuŋ bu yaḳında göreceksiŋ
Sen çünkü o şeyṭān gibi terk-i edeb itdiŋ

6 Ḥaḳ ḳahr ider elbette Ḫarābī o ḫabīs̱i
Ṣabr et ne ṣıḳıldıŋ ne bu rütbe ġażab itdin

**206**

(115a)[514]

1 Her ḫuṣūṣunda iki ʿālemde mīr Fuʾād Bey
Nāṣırıŋ olsun cenāb-ı ḥażret-i rabbuʿl-ʿālemīn

2 Luṭf idüp bāb-ı şefāʿatten sizi devr itsüŋ
Ḥażret-i peyġamber-i zī-şānımız yevmüʿs-senād

3 Ẕāt-ı ʿalīŋizi ḥaḳ derd ü kederden ḥıfẓ idüp
Āẕerbād ʿömr-i ʿāfiyetle etsün ber-murād

4 Her günüŋ ʿıyd her geceŋ ḳadir olsun inşallāh
Eylesüŋ Allah seni leyl ü nehār ḫandān u şād

5 Düşmen-i bedḫāhıŋı güldürmeyüp ḳahr eylesüŋ
İnşāallāh cümleten nā-būd olur ehl-i fesād

6 ʿAvn-i Ḥaḳʿla s̱ervet-i sāmānıŋız olsun füzūn
Dest-i ḳudret bab-ı ṭāliʿin ide her dem küşād

---

513 Kenan Bey tarafından söylenmiştir.-AEH

514 Fuat Bey hakkında gazeldir.-AEH

7 Ṣıdḳ ile tekrār duʿā ider Ḫarābī dāʿiŋiz
ʿĀfiyetle ʿömr-i iḳbāliŋ ide Allah ziyād

**207**
(195b)
1 Varīs̱-i peyġamber-i ẕī-şānsıŋ ey zāt-ı emīn
Kim sizi irşāda meʾmūr etti rabbuʿl-ʿālemīn

2 Sizde müncelī oldu sırr-ı yedullāh āyeti
Sizdedir rāh-ı ḥaḳīḳat sizdedir erkān u dīn

3 Ẕāt-ı ʿālīŋize bir kāfirde himmet eylese
Rüʾyet eylerim vechullāhı ol ḥaḳkeʿl-yaḳīn

4 "Men ʿAref" esrārına hem remzine
ʿArif-i vāḳıf olur şāhid bu ʿarş u zemīn

5 Dergeh-i ʿuşşāḳa dāḫil ol Ḫarābī durma hiç
Hāẕā cennāt ʿadet ṣaldıŋ fād u halūha

**208**
(199a)[515]
1 Gösterüp vechini bir şeb baŋa vech-i ḥasenim
Ṭoldu envār-ı cemāli ile beytüʿl-ḥāzenim

2 O gice etti baŋa ḥażret-i Allah miʿrāc
İkimiz birleşerek kendi ben oldum o benim

3 Lā-mekān baḥrine yol virmek olurdu düşvār
Olma keştī göŋlümde göŋülden dümenim

4 Baŋa bu ḥırḳa kefen kāfī tenezzül itmem
Ṭoḳusa Şīt Nebī kendi eliyle kefenim

5 Ḳüfr-i ṭāġūt mı sanırsın sözümü ṣūfī ṣaḳın
Maġz-ı Ḳurʿān-ı celīl olsa gerek her süḫanım

6 Oḳudum ʿilm-i ledün dersini biẕẕāt Ḥaḳʿdan
Kenz-i esrār-ı Ḫüdā oldu şeker baḳ dehenim

7 Gülşen-i sırr-ı ḥaḳīḳatte Ḫarābī gibi ben
Öyle bir gülbün-i ḥaḳḳım ki bulunmaz dikenim

515 Reşadetlü Halid Efendiʿnin iltiması üzerine söylenmiştir.-AEH

**209**

(161b)[516]

6 Ey perī-peyker nedir bu ḥüsn ile ānıŋ senin
Her gören dildāde oldu meh-i tābānıŋ seniŋ

7 Būs eden buldu ḥayāt-ı cāvidānı muṭlaḳā
Tāze cān baḫş eyliyor ḳoynunda mestānıŋ seniŋ

8 Dökme gel ruḫsārıŋa luṭf eyle çünki ḥālimi
Baḳ perīşān eyledi zülf-i perişānıŋ seniŋ

9 Zulm-i ġadrı terk et Allah ʿaşḳıŋa görmez misin
Cismimi sūrāḫ sūrāḫ etti peykānıŋ seniŋ

10 Ḫūn-ı vaṣlıŋda Ḫarābī zār-ı dilber itmedi
Merḥametsiz söyle gel hiç yoḳ mu iḥsānıŋ seniŋ

**210**

(160a)[517]

1 Sīnemi delmekte ey şūḫ tīr-i müjgānıŋ seniŋ
Ḥālimi etti diğer-gūn derd-i hicrānıŋ seniŋ

2 Ḫalḳa rüsvā olduğum ʿaşḳıŋla taʿkīb etme kim
Ḥüsn ü ānıŋ göz görüp dil oldu ḥayrānıŋ seniŋ

3 Ḫuṭbe ider nev nihālān seyr-i gülzār eylesen
Beŋzemez bir serviye serv-i ḫırāmānıŋ seniŋ

4 Cān virenler yanıŋda seniŋ bulmaz fenā
Seyr-i sülūkda olaydım bende-i ḳurbānıŋ seniŋ

5 Çeşme-i āb-ı ḥayāt-ı Ḫıżra minnet eylemem
Mürdeyi iḥyā iderken laʿl-i ḫandānıŋ seniŋ

6 Ölme var ayrılma yoḳ söylerdiŋ ama bilmem
Çıḳmadı heyhāt doğru ʿahd u peymānın seniŋ

7 Ey Ḫarābī yārdır tenden şikāyet eyleme
Çünki derd-i yārdır derd-i dermānıŋ seniŋ

---

516 Naziredir.-AEH

517 Aynı ḳafiye ile nazire-i diğer.-AEH

**211**
(159b)[518]
1 Kāfir olmazdıŋ eğer olsaydı īmānıŋ seniŋ
Zālim ü ġaddārsıŋ hīç yoḳ mu vicdānıŋ seniŋ

2 Her gece itseŋ nigāh iḥrāḳ idesiŋ muṭlaḳ
Berḳ-i lā-maʿden beterdir iki çeşmānıŋ seniŋ

3 Tāb-ı ḥüsnüŋ şemse beŋzetmek ḫaṭādır ey perī
Şems-i ʿaṭāya baḫş iken bu rūy-ı raḫşānıŋ seniŋ

4 Ey melek doḳuz gram bīllūra tesbīḥ eylemem
Nūrdan maʿmūl iken ḳudretle gerdānıŋ seniŋ

5 Ḫulḳī-i şedīd süḫandāna naẓīre söylemek
Ey Ḫarābī ebsem ol ḳim yoḳdur ʿirfānıŋ seniŋ

**212**
(162a)[519]
1 Ḥāline raḥm itmez ey dil işte cānānıŋ seniŋ
Ey gözüm beyhūdedir bu rütbe-i giryānıŋ seniŋ

2 Sen de bu sevdā-yı zülf-i yāri iẓhār eylediŋ
Ḫalḳa maʿlūm oldu şimdi rāz-ı pinhānıŋ seniŋ

3 Baʿd ez-ān yoḳ derd-i cān fersā ki çāre yoḳ
Artmada günden güne derd-i firāvānıŋ seniŋ

4 Kes ümīdi cāndan ey cism kim ey ḳānūn-ı ʿaşḳ
Ġamze-i ḫūnḫāra vāh ider eylemiş ḳanıŋ seniŋ

5 Ey Ḫarābī ʿaşḳ ʿaẕābından ḫalās olmaḳ muḥāl
Boş yere uğraşma zīrā yoḳtur imkānıŋ seniŋ

**213**
(162b)
1 Ey felek ey çarḫ geç bu mı şānın senin?
Hiç ḫalāṣ olmaz belādan bunca mihmānıŋ seniŋ

2 Bir iki gün besleyüp soŋra idersiŋ pāymāl
Yere geçsün mihr ü māhıŋ necm-i raḫşānıŋ seniŋ

---

518 Bedahaten nazire-i acize.-AEH

519 Naziredir.-AEH

3 Neylediŋ Keyḳāvusu Keyẖüsrevi İskenderi
Nerdedir Poḳrat u Ṣoḳraṭ Süleymānıŋ seniŋ

4 Herkese ettik ḥelāl ḳanıŋ döküp nā-ḥaḳ yere
Ḫūn ile ālūdedir elbette dāmānıŋ seniŋ

5 Duẖterim yılḳısına ḳıydıŋ ne yapmıştı saŋa
Baḳ Edīb oldu işte bend-i zindānıŋ seniŋ

**214**

(127b)[520]

1 Düz içersin dāʾimā nūş-ı şarāb itmezsiŋ
Düz fenādır sana girenden ḥesāb itmez misiŋ

2 Şarāb leyl ü nehār olmak sana layıḳ mıdır
ʿİnneʿl-ḫamrʿ ayetinden ictināb itmez misiŋ

3 ʿĀʾile-i iḳbāl-i devlet ile döndür meğer
Ḫanımı teşrīf idib aḫẕ-ı dolāb itmez misiŋ

**215**

(176a)

1 Göz yaşını bu bezme gelenler silegelsin
Hiç ağlamasın şād olaraḳdan gülegelsin

2 "El cinsüʿl-cinsi" didi ol şāh
Sünbül güle gül bülbüle gülegelsin

3 Zāhid ne alır meclis-i rindāna gelirse
Ger var ise ḥaẓẓı hele gelsin hele gelsin

4 Fesīḥ ile seccādeyi terk ider idi hep
Bir kez görelim dāmen-i ḫünkār alagelsin

5 Bu yolda ḫaṭāyānı gören varsa Ḫarābī
Meydāna seniŋle bile gelsin dilegelsin

**216**

(186b)[521]

1 Ey Kāmil Efendi niye cāhillik idersiŋ
Ṭoğru yolu terk eyleyerek eğri gidersiŋ

---

520 Maarif Nezareti Aliyesi müfettişlerinden ihvanımız Tevfik Bey düz rakıyı terk ile şaraba başladığını haber aldığım sırada kendisine dolab yapmış idim mezkur dolabı almak içün yazılub gönderilmişdir.-AEH

521 Gazel değil hezel.-AEH

2 Yırtılsa caket panṭolonuŋ düğmesi ḳopsa
İplik bulamazsaŋ anı sen neyle dikersiŋ

3 Gizli yeriŋiz varsa güzel yoḳ ise şāyet
Bir ḳancıḳ eşek bulsaŋ anı nerde s..ersiŋ

4 Bu şiʿr-i güher-pāremi taḳdīr itmezsiŋ
Bu ṭoğru sözü sen şimdi eğriye çekersiŋ

5 Ḳāmil olanıŋ tarlasını maḥv ideceksiŋ
Lāyıḳ mı Edīb böyle fesād taḥammī eğersen

**217**

(206b)

1 Bu heyʾetle begim sen ṭıpḳı bir ḥaydūda beŋzersiŋ
Yüzüŋde nūr-ı īmān ḳalmamış Nemrūdʿa beŋzersiŋ

2 ʿAzāzil-i şeyṭānet senden mi taḥsīl eylemiş bilmem?
Kemāl-i müfsedetle ḫˇāce-i merdūda beŋzersiŋ

3 Belāya uğrarsaŋ herkesi yattıḳça ḳalḳdıḳça
Maʿāẕallāh senden alt maʿhūda beŋzersiŋ

(207a)

4 Meğer sen misḳaṭ-ı reʾsiŋde sāsid olmadıŋ beyte
Bu bābda şüphemiz var Mekkeʿden Maṭrūda beŋzerṣiŋ

5 Vücūd-ı nikbet-ālūdeŋle ḫalḳa ḳarşu dünyāda
Dıraḫt-ı bī-berū-yi sevde beŋzersiŋ

6 Ḳarışdırmaḳdasıŋ her bir bo..u hem dürlü b..ḳ yersiŋ
Keneflerde necāsetde yaşar bir dūda beŋzersiŋ

7 Ḫarābī hiç nefes aldırmadıŋ Kāẓım Beyʿe zīrā
Ṭaḳıldıŋ bağrına sen çünki ḫām āmūda beŋzersiŋ

**218**

(206a)

1 A Kāẓım gerçi sen bir şūḫ mestāneye beŋzersiŋ
Faḳaṭ yine baḳsaŋ bir dilber-i raʿnāya beŋzersiŋ

2 Viṣāliŋ ṭatlılardan ṭatlıdır ḳaymaḳlıdır zīrā
Yapanlardan işitdim ki güzel ḥelvāya beŋzersiŋ

3 Mefāʿilün mefāʿilün olursa vezni bir şiʿriŋ
Anı taḳṭīʿ iderken şāʿir-i dānāya beŋzersiŋ

4 İşitse ġusn olur Farābī nev-ḥad ü hukemānıŋ
Ṣadāŋız pek ḥazīndir çallamış sūrnāya beŋzersin

5 Bizi ḥayrette ḳoyduŋ hep anaŋ maʿlūm babaŋ meçhūl
Begim bu bābda lā-teşbīḥ sen ʿĪsāʿya beŋzersiŋ

6 Seniŋ ḥalinde p…tluḳ var or…puluğunda meşhūrdur
Şaşırdıḳ ḳız mısıŋ oğlan mısıŋ ḥüsnāya beŋzersiŋ

(206b)
7 Daha çoḳ ḥālleriŋ vardır ki teʿvīl itmek isterdim
Velī teʿvīle çāre bulmadım zırvāya beŋzersiŋ

8 Seniŋ āḥvāliŋe dünyāda kimse olmamış vāḳıf
Mis̱āliŋ hiç bulunmaz ṭoğrusu

9 Edībā gel edībāne ġazel yaz ḳudretīŋ varsa
Bu ṣaçma sözleriŋle cāhil-i şeydāya beŋzersiŋ

**219**
(33a)[522]
1 Āferīn ḳarġacığım bülbül-i nālān olduŋ
Giderek dāḫil-i bezm-i gül-i ḫandān olduŋ

2 Başladıŋ nağmeleriŋ vezn ile hep söylemeye
Māşaallāh ne güzel şāʿir-i ʿirfān olduŋ

3 Şüphesiz bülbül-i gūyāya taḳdīm itdiŋ
….. [523] saŋa zāğ-ı murg-ı ḫoş elḥān olduŋ

4 Yuva yaptıŋn Dede ağacına uçtuŋ buradan
Zümre-i murġ-ı siyeh üstüne sulṭān olduŋ

5 Ürḳütüp ḳarġayı ṭaş atdıŋ Edībā ammā
Yazıḳ ittiŋ taşına şimdi peşīmān olduŋ

---

522 Karga lakabıyla maʿruf olup memuren Dedeağacʿa gönderilmiş olan Muhiddin Efendi hakkında yazılmıştır.-AEH

523 Vyoo

**220**
(184b)
1 Kemāl-i ʿāfiyetle Ḫulḳī Bey ʿömrüŋ mezīd olsun
Temennī eylerim Allahʿdan ʿıydıŋ saʿīd olsun

2 Maṣūn eylesün Ḫüdā ẕāt-ı şerīfiŋ derd ü ālāmdan
Hemīşe her giceŋ bir ḳadr her eyyāmıŋ bir ʿıyd olsun

3 Baŋa buġż-ı ʿadāvet eyleyen bed-hevādır düşmānıŋ
Rehā-yāb olsun aṣlā belādan nā-bedīd olsun

4 Firāvān olsun ʿilm-i fażlıŋız ʿallāme-i ʿaṣr ol
Bütün ʿālem siziŋ āsārıŋızdan müstefīd olsun

5 Duʿā eyler Ḫarābī rūz u şeb her bir ḫuṣūṣunda
Seniŋ ey Ḫulḳī yār u yāveriŋ rabb-i mecīd olsun

**221**
(55a)[524]
1 Ey Vehbī bu cismimde olan cān seniŋ olsun
Cān içre duran cān ile cānān seniŋ olsun

2 Mādem ki ben "irciʿ" fermānımı aldım
Şimden gerü bu meclis-i rindān seniŋ olsuŋ

3 Bed-mest ile hem ṣoḥbet olan neşʾe bulur mu
Bu keşmekeş-i ṣofra-i sekrān seniŋ olsun

4 Ben ülfet-i rindān-ı süḫandāna fedāyım
Leẕẕet bulamam ṣoḥbet-i nādān seniŋ olsun

(55b)
5 Çün şemʿ-i muḥabbet nefesi şom ile söndü
Artıḳ duramam ben şeb-i hicrān seniŋ olsuŋ

6 İşte baḳıŋız ḳendimi bir kūşeye çektim
Allah mübārek ede meydān seniŋ olsuŋ

7 Vīrānelerin manẓarası bayḳuş ṣadāsı
Yeğdir bana bülbülle gülistān seniŋ olsuŋ

524 Üçyüz doksan sekiz senesi ihvan-ı ba safamızdan Vehbi Bey Efendiʿye gönderilmiş bir gazel olup sebeb-i nazmı ise gazelin erbab-ı kemale güneş gibi aşikar olduğu şüphesizdir.-AEH

8 Ḳarga sesini ṭoğrusu ḥaẓẓ etmedi göŋlüm
Siz diŋleyiŋ ol murġ-ı ḫoş-elhān seniŋ olsuŋ

9 Bār olduğum bilmez idim yār ṣanırdım
Çektim elimi şimdi bu dīvān seniŋ olsuŋ

10 Yoḳ yoḳ gene inkār idemem pīr-i muġānı
Lākin kerem-i sāḳī-i fettān seniŋ olsuŋ

11 Ben ġayri Zelīḫā olamam söyle Ḫarābī
Ol vech-i abūs Yūsuf-ı Kenʿān seniŋ olsuŋ

**222**

(277a)[525]

1 İlāhī ḥażret-i Ḥaḳḳı Efendi ber-ḫüdār olsun
Aŋa luṭf u ʿināyet eyle yā Rab baḫtiyār olsun

2 Hemīşe şād u ḫandān eyle hem derd ü keder virme
Teʿālā eylesüŋ hep ḫıḏmet-i devletde var olsun

3 Muvaffaḳ eyle her ān u zamān her bir ḫuṣūṣunda
Daḫi āsāyiş ile inżibāṭda nāmdār olsun

4 Maḳbūl eyle duʿāmı ḫāne-dānı ile birlikde
ʿÖmürler ile iḥsān-ı ʿāfiyetde ber-ḳarār olsun

5 Aŋa düşmenlik etmek isteyen müfsidleri ḳahr et
Perīşān eyle yā Rab kāffesi de tār u mār olsun

6 Riyāsız bir duʿādır işbu naẓmı eylerim taḳdīm
Edībden ẕātıŋa Ḥaḳḳı Efendi yādigār olsun

**223**

(276b)[526]

1 Şeker almaḳ içün luṭfen ves̱īḳa eyleyin iḥsān
İki ʿālemde doḳtor bey ilāhī baḫtiyār olsun

2 Ḳabul eyle duʿāmı gel be-ḥaḳḳı Muṣṭafā yā Rab
Kemāl-i ʿāfiyetle ḫāne-dānı eyle var olsun

---

525 Polis Komiser muavini Hakkı Efendiʿye söylenmiş bir gazeldir.-AEH

526 Her ay üç kilo şeker almaḳ için üçüncü daire-i belediye etbasından Doktor Faruk Beyʿin vermiş olduğu vesika üzerine bittanzim edilerek gönderilen gazeldir.-AEH

3 Aŋa derd ü keder gösterme daġ u şād u ḫandān it
ʿÖmürler eyle iḥsān ʿāfiyetde ber-ḳarār olsun

4 Refiʿ olsun ḫuṣūṣu hem de resmi şöhret ü şānı
İpoḳratdan ziyāde fenn-i ṭıbda nāmdār olsun

5 Teʿālā eyleyüp Loḳmān-ı ʿaṣr olsun ḥaẕāḳatle
Bu zevāl üzre her ān u zamān şöhret şiʿār olsun

6 Aŋa düşmānlıḳ etmek isteyen müfsidleri ḳahr it
Göz açdırma ʿināyet ḳıl ʿadūsu tār u mār olsun

7 Hemān ey dādem Mir Zarīf bu naẓmımı luṭf it
Edībden ḥażret-i doḳdor beye vir yādigār olsun

**224**

(171a)[527]

1 İsterim devr-i felekte bana bir yār olsun
Öyle kim şūḫ-ı cihān ẓālim ü ġaddār olsun

2 Her zamān ḳanımı nā-ḥaḳ yere döḳsüŋ dursun
Meşrebi tīr-i belā ġamzesi ḫūnḫār olsun

3 Hep ġazubāma baḳıp yanıma hīç uğramasıŋ
Baŋa raḥm eylemesiŋ hem-demi ağyār olsun

4 Nice maḥẓūn iderek şād ide düşmānlarımı
Görmeyim luṭfuŋu ġāyetle dil āzār olsun

5 Bu belālar bu ṣafālar bu ezālar yā Rab
Öyle bir kerre değil Ḫulḳīyā her bār olsun

**225**

(111a)

1 Her bir ḫuṣūṣda ey Şeyḫ Ġālib-i inṣāf-ı yāriŋ
Ḫallāḳ-ı her dü-ʿālem Allah-ı Ekber olsun

2 Nūr-ı nübüvvetinden luṭf-ı ʿināyetinden
Devr itmesün ḫafīniŋ şāh-ı peyġamber olsun

3 Bir ḳāse aṣlā seylab ittiŋ bizi ilāhī
Herhālde dest-gīriŋ sāḳī-i güzer olsuŋ

---

527 Meşair Recai Hulki Beyʿe söylenmiştir.-AEH

4 Bu luṭf-ı ʿālīŋizden ġāyetle maḫnūḳ oldum
Sizden de böyle maḫnūḳ sebbi şīr olsun

5 Şeyḫim saŋa Ḫarābī olsun ayaḳ türābı
Yardımcımız hemīşe cümle erenler olsun

**226**

(59b)[528]

1 Rind Kenʿān sen ʿaḳl-ı ḫalḳa hep maʿlūmsuŋ
Līḳ ḳadriŋ bilmeyenler içre nā-maʿlūmsuŋ

2 Cilve-i Meryem toğurmuşdur seni mādem kim
Āb u cedel bildik sen kimlere maʿdūmsuŋ

3 Nām-ı ʿĀlī Yūsuf-ı Kenʿān denilmiş saŋa kim
Vuṣlat-ı ʿaşḳ-ı Züleyhāʿdan bugün maḥrūmsuŋ

4 Çünki sen bir sāḳī-i ḳüffār elinden şüphesiz
Zehr-i esrār-ı ḍalālet nūş idüp mesmūʿsuŋ

5 Noḳṭa-i maṭlūbdan çeşmiŋ tek ittik iḥrāf
Ol sebeden nüktedānān içre pek mezmūmlusuŋ

6 Ḥāṣılı bir kān-ı feyż-i dehrisiŋ ammā cesūr
Ḳande olsan bir belā eksik değil meşʿūmsuŋ

7 Ey Ḫarābī bu ḫarāb ādı ābād eyle
Ġalibā Kenʿān Bey o ʿummāndan maʿmūmsuŋ

**227**

(6a)

1 Ey köhne ḳatır vechiŋi ḥüsnā mı ṣanursuŋ
Murdār teniŋi mūcib-i sevdā mı ṣanursuŋ

2 Ey muşmula yüzlü seni kimler sevecektir
Sen kendiŋi bir dilber-i raʿnā mı ṣanursuŋ

3 Her söylediğim saçma sapan vezni de yoḳdur
Sen [529] lüʿlüʿ-i lālā mı ṣanursuŋ

4 Aç gözlerini ḥaddini bil ṣoŋra açarlar
Şaşḳın seni sen şāʿir-i dānā mı ṣanursuŋ

---

528 Kenan Beyʿin haline münasip bir gazel olup tevafuḳ etmiş mumaileyhin gözleri şaşı idi.-AEH

529 SA s78

5 Etmez ki Ḫarābī[530] saŋa ʿālemde tenezzül
ʿĀrifleri[531] kendin gibi ednā mı ṣanursuŋ

**228**

1 Çıḳası gözleriŋi aç ne uyursuŋ
Hicv itmede sen ʿālemi bilmem ne bulursuŋ
İnsān değilsiŋ hele sen kelb-i ʿaḳūrsıŋ

2 Noḳsān seni ḫalḳ itti Ḫüdā çünki bodursuŋ
Laʿnet saŋa mecrā-yı fesād fitne fücūrsuŋ

3 Ben ehl-i tarīḳim deyü daʿvālar idersiŋ
Bir ḫırḳa giyip heyʿet-i dervīşle gezersiŋ
Lākin bilürüz biz seni her bir b..ḳu yersiŋ

4 [N]

5 Ehl-i dil olan mürşid olan ġıybet ider mi
Cāhil işine kāmil olan rağbet ider mi?
Bu ḥāl ile ʿālem saŋa hiç ḥürmet ider mi ?

6 [N]

7 Mürşid deyü senden baḳ hele himmet ararlar
Şeyṭānı ṭutup raḥmet-i Raḥmānı ararlar
Haḳ vergisi bir ʿilleti senden mi sorarlar?

8 [N]

9 Ṭaʿn eyledi çün ḥükm-i ḳazāyā-yı Ḫarābī
Şimden gerü bilmiş olasıŋ sen de fedāyı
Bu beyt ile yād eyleyelim ...[532] babayı

**229**

(88a)

1 Bundan aḳdem yāhū değildik böyle
Hep ḥayrette ḳaldıḳ bilmem ne olmuşsuŋ

2 Derd-i ruḫsārıŋa ne oldu söyle
Yazıḳ oldu saŋa niçün ṣolmuşsuŋ

---

530 SA s 77

531 SA s 77

532 Buradaki noktalar şair tarafından konulmuştur. Herhangi bir eksiklik yoktur.

3 Bir zamān göŋlümde mihmān idiŋiz
Her ḥāle āgāh u ʿirfān idiŋiz

4 Bundan evvel yāhū insān idiŋiz
Allah Allah şimdi ḥayvān olmuşsuŋ

5 Eski Ḫarābīʿyi ġāyet severdik
Şimdi yeni ābādiyi bulmuşsuŋ

**230**

(34a)[533]

1 Ey ṣūfī meyiŋ neşʾe fezāsın ne bilürsüŋ
Meyḫār olanıŋ ẕevḳ u safāsın ne bilürsüŋ

2 Bīmāre şifā mürdeye cān baḫş ediyor hep
Sen meykedeniŋ āb u hevāsın ne bilürsüŋ

3 Rindāne ʿaraḳ ab-ı ḥayāt-ı ebedīdir
Bir[534] ḳaṭresiniŋ ḳadr ü bahāsıŋ ne bilürsüŋ

4 Bir bāde hezār derde devādır dedi Loḳmān
Ey ḫasta-i şehdābe şifāsın ne bilürsüŋ

5 Meyḫāne[535] ider ḳıble-i maʿnā-yı irāʾe
Sen mest ü Ḫüdā ḳıble-nümāsıŋ ne bilürsüŋ

6 Olmaḳda hemen vāṣıl-ı dīdār-ı ilāhī
Zāhid mey-i nābın şühedāsın ne bilürsüŋ

7 Bu sāḳī sīm-i ḥaḳdan içtikce Ḫarābī
Sen seyrine baḳ ṭur budalasın ne bilürsüŋ

**231**

(174a)

1 Ḳalburdan alıp ḥażret-i ḥüssāmı öğütsün
Luṭf etse değirmencide vaḳt iderekten

2 İnceltse daḳīḳ etse iki ṭaş arasında
Ṣoŋra anı birde elese ince elekte

533 Memuren Prevezeʿde bulunduğum sırada hakim-i şer-i şerif Muhsin Efendiʿye söylenmiştir.-AEH

534 SA s 69

535 SA s 70

3 Rüştü Beyefendi de buŋa etse neẓāret
Muṭlaḳ ayırırdıḳ ununu geri kepekten

4 O ḥālde börek olmağa şāyeste olurdu
Bir ṣofraya ḳonduḳda yıḳılmazdı yemekten

5 Bu undan Edīb baḳlavada yoğrulur ammā
Ayrılsa kepekten geçivirseydi elekten

**232**

(27a)[536]

1 Perhīzle ḳazanmaḳda s̱evāb usḳulamento
İtmez idi nūş-ı şarāb usḳulamento

2 Ferc-i ʿadiye kūs ....[537] rağbeti yoḳdur
Hīç olmadı çehār ʿuḳāb o usḳulamento

3 ʿİşret eyle ekşi mezeye meyli ki yoḳdur
Yoḳdur ḫarrı yerse kebāb usḳulamento

4 Ne ẕevḳe mesāġ virdi ne de eŋel ile şarāba
Memnūʿ diyerek kesdi cevāb usḳulamento

5 .......[538] ʿākillere aṣlā żarar itmeyiz
......[539] itdi ḫarāb usḳulamento

6 Hepsi etdi riyāżātla seni .... [540] riyādan
Teʾdīb iderek itdi ʿitāb usḳulamento

7 Ne ḫūb ve ne rāḥat ṭahāret ḳodu eyvāh
Her laḥẓa virir renc ü ʿaẕāb usḳulamento

8 Rüsvāy idüp aḫsāsını ḥaḳdan dem ururken
Virdi fenā bir ḥālde ḥicāb usḳulamento

9 Doḳtor yoḳ idi ẕerre ḳadar ṣunmaz ammā
Eyvāh s.ime urdu cürāb usḳulamento

536 Preveze meclis idare katibi hakkında söylenmişdir.-AEH

537 Vsoo

538 Vyoo

539 Vyoo

540 Vsoo

**233**
(157b)
1 Ḫaṭṭ-ı rūyuŋ ey perī āyāt-ı Ḳurʿān oldu hep
Cān u dilden oḳuyanlar ehl-i īmān oldu hep

2 Ṣıdḳ ile tefʿil edenler ehl-i īmān oldu hep
Oḳuyup tebcīl edenler ehl-i īmān oldu hep

3 Cism-i pākin ḳünt-i kenzin kenz-i "lā yefnā"sıdır
Kim ki īmān etmedi billāhi şeyṭān oldu hep

4 Kaʿbedir dergāh-ı vālā-yı şerīfiŋ böyle kim
Āsitānıŋda seng-i ʿuşşāḳ ḳurbān oldu hep

5 Bilmeyenler ol rüʾyet-i rebī emrin şüphesiz
Cāhil ü nādān u bī-izʿān u ḥayvān oldu hep

6 Kelemnāsi ḥadīs̱i mūcibince bilmiş ol
Ey Ḫarābī nuṭḳūŋuz maḳbūl-i irfān oldu hep

**234**
(157a)
1 Gülşen-i rūyuŋ görüldük murġ-ı dil zār oldu hep
Çünki ḫaṭṭ-ı ʿarż-ı gülfāmıŋız ḫār oldu hep

2 Ḳorḳarım āl sürmeğe gīsū-yı bicene
Ağzın açmış her ḳılıŋ şimdi baŋa mār oldu hep

3 Kimse bilmezdi mābeyn-i hümāmız zevḳini
Ṣayf kim esrārımız fāş oldu iẓhār oldu hep

4 Ben seni sevdim diyü ʿālem beni ṭaʿn eyledi
Ol sebebten eski dostlar şimdi ağyār oldu hep

5 Gerçi evvel Ḫulḳīʿye vaʿd-i viṣāl eyler idiŋ
İtdiğin ʿahd ü vefālar şimdi inkār oldu hep

**235**
(235a)[541]
1 Bāḳī olamaz kimseye dünyā Manuḳ aḫbār
Bāḳī olan ancaḳ bize Mola Manuḳ aḫbār

541 Ahibbadan Manuḳ Efendi haḳḳında söylenmiştir.-AEH

2 Ḳahveye ḳomaḳçün gece noḫud ḳadurursuŋ
Rāżī mı buŋa ḥażret-i ʿĪsā manuḳ aḫbār

3 Çarparsın İncīl-i şerīf başıŋa bir gün
Muṭlaḳ yıḳılır bām kilise manuḳ aḫbār

4 Tiryāki olanlar da yaḳında ṭutacaḳlar
Maḥşerde açarlar saŋa daʿvā manuḳ aḫbār

5 Belki buŋa bir çāre olur hevestü anaḳyāb
Olma sen Edīb gibi dacaḳ manuḳ aḫbār

**236**
(129b)
1 Boş Ādem dem urur ḥaḳdan şeyṭān çıḳar
Baʿzısın mülhid sanırsın ṣāḥib-i īmān çıḳar

2 Sūretā rind ü ḫarāb ān gördüğün mestāneler
Nāʿil-i luṭf-ı celīl ḥażret-i sübḥān çıḳar

3 İctināb etmek gerektir çünki cāhil ṣandığıŋ
Fāżıl-ı ʿallāme hem de ḥāfıẓ-ı ḳurān çıḳar

4 Ehl-i ʿirfān ṣāḥib ü vicdān ḳıyās ittikleriŋ
Bilʿakis hep cāhil ü nādān ve bī-izʿān çıḳar

5 Ey Edīb her gördüğüŋ insānı insān belleme
Sūretin insān görürsüŋ sīreti ḥayvān çıḳar

**237**
(90a)[542]
1 Bu ʿālem-i fānīde ne çoḳ cāhil olan var
Cāhillere nisbetle pek az kāmil olan var

2 Her Ādemi bir ḥāl ile ḫalḳ eylemiş Allah
Dīvāne olan ābdāl olan ʿaḳīl olan var

3 Yā Rab bu ne ḥikmet kimi şādān kimi giryān
Firḳatle ölsen sevdiğim vāṣıl olan var

4 Miḥnetle yaşar baʿzısı baʿzısı ṣafāda
Bīçāre olan zengin olan sāʾil olan var

542 Zirde yazılı gazeli ismetlü Hikmet Hanımʿın ricası üzerine tanzim olunmuştur.-AEH

5 Ḳurbān olalım ḥikmet-i mevlāya Ḫarābī
Dünyāda nice cāhil olan fāżıl olan var

**238**

(9b)

1 Ol gül-i raʿnā medet ʿuşşāḳını nālān ider
Raḥmı yoḳdur āteş-i hicrānına sūzān ider

2 Tīşe-i ẓulm-i sitemle Allah Allah dāʾimā
Ḳalbgāhı ʿāşıḳ-ı bīçāreyi vīrān ider

3 Kim ḳara zülfüŋ görüp düşmez ḳara sevdālara
Ḳorḳarım ki ʿālemi hep vāle-i ḥayrān ider

4 Kim recā-yı vaṣl içün yapusuna eyler heves
Ġamze-i cellādına ḳan itmeğe fermān ider

5 Ey gönül var ḥāliŋi ʿarż eyle ol bī-raḥme kim
Belki bir şeb ʿıyd-ı viṣāliŋda seni ḳurbān ider

6 Çoḳ mudur ben sācīd-i miḥrāb-ı ebrū olduğum
Muṣḥaf-ı dīdārına kāfir bile īmān ider

7 Cān virir cānān olur cān virmez aṣlā kimseye
Ey Ḫarābī yārıŋa her kim fedā-yı cān ider

**239**

(53a)[543]

1 O ṭıfl-ı nāzenīn ʿuşşāḳına gāyetle nāz ider
O nāz ettikçe ʿāşıḳlar ona her dem niyāz ider

2 Duʿā-yı zümre-i şām-ı garībān ile elbette
Ḫüdā baḫt-ı melāmette anı bir ser-firāz eyler

3 Çıḳarsa āteş-i āhım ocağ-ı dilden ey dilber
Şitānıŋ berd ü serdin maḥv edip bir anda yaz eyler

4 Ṣabādan perde ṭutmuştu seḥer vaḳtinde ol muṭrib
Fenā bir ḥālde mest olmuş ki taḳsīm-i ʿicāz eyler

5 Ḫarāb -ender-ḫarāb oldum Ḫarābī cevr-i cānāndan
Firāvān eyleyip cevr-i cefāsın luṭfun az eyler

543 Refet Kaptan Efendi tarafından tertip edilmiş olan işbu fakirlerin üzerine Eşref Efendiʿnin kahvesinde bedahaten söylenmiş gazeldir.-AEH

**240**
(9a)
1 Ḳande görsem ol perī-peyker baŋa biŋ nāz ider
Ḥālime raḥm et desem cevr itmeğe āġāz ider

2 Bezm-i vālā-yı dil-ārāsında eyvāh rūz u şeb
İstemez ʿuşşāḳıŋı ağyārı hep dem-sāz ider

3 Ḳatl-ı ʿuşşāḳ itmeğe ḫˇāhiş-kār olmuş sevdiğim
Baŋa[544] her dem ġamze-i cellādıŋı

4 Ḥasret-i ruḫsār-ı āl-i vird-i terle dāʾimā
Āşıḳ-ı şūrīdeler bülbül gibi āvāz ider

5 Bulam[545] bir kimseyi derd-i derūn-ı yār ʿarż idem
Kūy-ı[546] ġurbette Ḫarābī kimleri hemrāz ider

**241**
(25a)
1 Luṭf it ey bād-ı ṣabā ʿazm ile Şāmʿa her seḥer
Ḫānedān-ı ehl-i beyti it ziyāret pür-keder

2 Ḫāk-i ʿıṭırnāk-ı ehlullāhı pūs et sür yüzüŋ
İḥtirām u resm ü ādāb eyle her dem it güzer

3 Kerbelā deştinden elbet seniŋ uğrar yoluŋ
Vir bize ol şāh Ḥüseyn-i müctebādan bir ḫaber

4 Ḫışm-nāk ü pür-ġazab ʿazm eyle Kūfe şehrine
Eyle Allah ʿaşḳına bir laḥẓada zīr ü zeber

5 Ḳāle alma[547] ḳavm-i şūm-āsā ṣaḳın Muʿāviyeʿyi
Laʿnet[548] eyle ismini yād etme aṣlā ḳıl ḥaẕer

6 Ravża-i peyġamber-i ẕīşāna ʿarż it ṣad selām
Bu Ḫarābī kemtere olsun şefīʿ yevmüʿl-maḳar

---

544 SA s 101

545 SA s 101

546 SA s 101

547 SA s 97

548 SA s 97

**242**
(30b)[549]
1 Bir taḳım iḫvānımız dün size teşrīf itdiler
Maḳdem-i teşrīfleriyle ḫalḳı talṭīf itdiler

2 Zümre-i mebūndan iki şaḫs-ı ḳerbe
Yazdılar jurnalların imlā-yı taḥrīf itdiler

3 Ol iki derdāneyi bi-cürm iken ṣad ḥayf kim
Zırhlı mesʿūdiyede eyvāh tevḳīf itdiler

4 Sāḳıṭ olmaz ḳıymetinden yere düşmekle gevher
Cümle iḫvān anlara biŋ cānla tezyīf itdiler

5 Bizi bir aṣl u bed ahlāḳ ṭaʿn itti Edīb
Līḳ ḫayr-hāh u ʿirfān ḳadri tezyīf itdiler

**243**
(260b)
1 Dehre şāh-ı enbiyā vaḳtā ki teşrīf itdiler
Āyet-i (Levlāke levlāḳ)ile ṭalṭif itdiler

2 Ṣadrını şaḳḳ itdiler ḳalbini iḫrāc eyleyüp
Māsivā ālāyişinden anı ṭanẓīf itdiler

3 Ḥālbuki miʿrāca nāʾil Ḥaḳḳʿa vāṣıl olmaġa
Bī-lüzūm-ı Cebrāʿil nezdine taʿrīf itdiler

4 Kendine bir reh-nümā mādām ki elzem idi
Yarı yolda yā niçün Cibrīli tevḳīf itdiler

5 İşte burda muṭlaḳā bir sırr-ı ḥikmet var faḳaṭ
Cāhilāne bu ḫalḳa aḥvāli taʿrīf itdiler

6 Ey Ḫarābī bir ṭaḳım ḫām ṣofta ḫām ervāḥlar
Çoḳ kitāblar ḳīl ü ḳālī teʿlīf itdiler

**244**
(58b)[550]
1 Baḳ Münīr Babaʿya kim iẓhār-ı bürhān itdiler
Āstāneyn ḳıble-gāh-ı ehl-i ʿirfān itdiler

---

549 İsmail Lütfī Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH

550 Diğer bir naziredir.-AEH

2 Ṭalibān-ı Ḥaḳḳʿa varıp iḳrār u īmān itdiler
“Leyletüʿl-isrāda” seyr-i ʿarş-ı Raḥmān itdiler

3 Bendegānı ʿārif-i billāh der lā diyüp kim
Mefāḫiri peyġamber-i ẕī-şānı mizān itdiler

4 Mübtelā-yı ʿaşḳı bir dārüʿş-şifā-yı ḳenz-i ḥaḳ
Öyle kim Loḳmān ile Soḳrāta dermān itdiler

5 Mevc-i deryā-yı belādan eylemezler iḫtirāsı
Çünki anlar Nūḥ-ı nebīyullāhı ḳapṭan itdiler

6 Dergeh ü ālāsı bir dāruʿl-āmān-ı kānān
Çoḳ giryān-ı dü cihānı şāh u sulṭān itdiler

7 Ey Ḫarābī bir gece gördüm taʿaccüb eyledim
Anda İbrāhīmʿi ʿĪsmailʿe ḳurbān itdiler

**245**
(58a)[551]
1 Bir ṭaḳım merdāneler Raḥmānʿa īmān itdiler
Subḥanallāh kim demiş şeytāna īmān itdiler

2 Ḳendisi Rahmān olaydı ḥaḳ görürdü ʿālemi
Çünki ehlūllāha böyle ād-ı fermān itdiler

3 Ḳendisi şeyṭān iken Raḥmānʿa şeyṭān söyledi
Hażret-i Muḥammedʿe gör ne bühtān eylediler

4 Sen Münīr Babaʿyı taḥḳīr etmeye ṣad gider
Ey Ḫarābī ẕülfiḳārı şāh-ı merdān itdiler

**246**
(57b)
1 Ḥaḳ yoluŋ bāṭıl görüp kim ḳüfr-i īmān itdiler
Ṭabʿ-ı dünyā olup gör secde-i şeyṭān itdiler

2 Naġme-i efsāda ṭābiʿ bir taḳım ḳallāşa baḳ
Ḥaḳ nā-ḥaḳ gördiler hem ʿār-ı fermān itdiler

3 O demi bu dem demişler ehl-i dil ʿirfān olanlar
Māne-i islāmı anlar nice vīrān itdiler

---

551 Zahir sahifede muharrer Muhammed Recai Babaʿnın gazeline söylemiş olduğum naziredir.-AEH

4 Ṣūretā beyt yolunda gösterip ḥāl ehliŋi
Zann ile anlarla an vaṣl-ı erkān itdiler

5 Bu ricāli fehm ḳıldı bir olur olmaz
Ḫāme-i aṣlında yoḳ kim böyle izʿān itdiler

**247**
(178b)[552]

1 Bilmiş ol Edīb Bey seni nāçār idecekler
Dünyāyı Meisʿte başına ṭar idecekler

2 Ne cāmiʿe ne mescide gitmez imişsin
İslām değilsin diyü iḫbār idecekler

3 Yazıḳ saŋa zen-pāre ġulām-pāre imişsiŋ
Bu ḥālini hep ʿāleme iẓhār idecekler

4 Her gün fırına tepsi virüp de yer imişsiŋ
Baḥriyeyi bundan da ḥaberdār idecekler

5 Gölgende Edīb yatmaḳ içün p..şt ʿadūlar
Urġanla seni s…den berdār idecekler

**248**
(164b)[553]

1 Kim demiş ki vāṣıl-ı Raḥmān olur bektāşiler
Görmedim bir ehl-i ḥaḳ şeyṭān olur bektāşiler

2 Ṣūretā insān görürsüŋ ṣanma insān anları
Ṣūret-i insānda hep ḥayvān olur bektāşiler

3 Bī-ḫaberdir şeriʿātle ṭarīḳatten hemān
Dīn-i ḥaḳda muṭlaḳa noḳsān olur bektāşiler

4 Yolları rāh-ı ḍelālet olduğundan her zamān
Ḥaḳḳʿa ḳarşı bāʿiṡ-i ʿisyān olur bektāşiler

5 Ey Edīb ḫavf it Ḫüdāʿdan onlara olma yaḳīn
Ḥaḳḳʿı idrāḳ eylemez nādān olur bektāşiler

---

552 Meis liman riyasetinde bulunduğum sırada bittanzim orada bulunanlara okunmuş gazeldir.-AEH

553 Bir takım rezil edepsiz Bektâşîler hakkında söylenmiştir.-AEH

**249**

(184a)[554]

1 Āsyāb her dü-ʿālem bir tecellādır döner
Dest-i ḳudretle demādem çarḫ-ı kübrādır döner

2 "Mā ʿarefnāk" buyurmuşken Muḥammed Muṣṭafā
Herkesiŋ ağzında bir lā ile illādır döner

3 Ḳāf-ı ʿanḳādan ḫaber-dār olmayan cāhiller
Dillerinde bir kelām-ı ḳāf-ı ʿanḳādır döner

4 Varmayan miʿrāca bilmez "leyletüʿl-isrā" nedir
Ortada bir Ḳābe ḳavseyni ev ednādır döner

5 ʿĀrif-i billāh olan ḥall etti iẓhār etmedi
Sırr-ı ḥaḳ nās içünde bir muʿammādır döner

6 Bir fırıldaḳ-ı ilāhīdir döner durur
Bilmeyenler ẓann ider bu dehr-i dünyādır döner

7 Ey Ḫarābī virdiğiŋ iḳrārda dur dönme hiç
Ḳo muʿallaḳ kürre dönsün ṣunʿ-ı mevlādır döner

**250**

(19a)

1 Ṣanursuŋ ʿālemi sen ṣādıḳāne ülfet eylerler
Yalandan ḫāṭırın suʾāl iderler rağbet eylerler

2 Riyā-yı kiẕb ile ṣıdḳ-ı ḫulūṣ u ʿizzet eylerler
Gülerler arḳadan biŋ türlü ṣoŋra ġıybet iderler

3 Mürüvvet merḥamet hīç ḳalmadı iḫvāne iḫvānıŋ
Güvenme dostuna zīrā bilinmez ḳalbi insānıŋ

4 Edīb ol Ḫarābī gel muḥabbet itme nādāna
Görüşmek tilkilerle hīç yaḳışmaz çünki arslana

5 ......[555] şemʿ-i cemāle olma pervāne
Ṣaḳın bir ḥāliŋi ʿarż eyleme aḥbāb u yārāna

6 Mürüvvet merḥamet hīç ḳalmadı iḫvāne iḫvānıŋ
Güvenme dostuna zīrā bilinmez ḳalbi insānıŋ

---

554 Meydan meşairlerinden birinin saçma sapan gazeline naziredir.-AEH

555 Vyoo

**251**
(200b)[556]
1 Bir bir ḳırāʿat ettim manẓūm bu bir kitābdır
Ebyāt-ı maʿnidārı maḳbūl-i müsteṭābdır

2 Gencīne-i ẕehebdir mecmūʿa-yi edebdir
Baştanbaşa ḫaṭā değil ṣavābdır

3 Ḫāşāḳ-i ġam-ı göŋülde hīç ḳalmaz eyler iḥrāḳ
Eflāk-i ṭabʿ-ı ʿirfān maḥṣūl-i bir şeḥābdır

4 Gençlikde böyle merġūb ās̱āra nāʾil oldu
Bu bābda ḫayr-ı ṣıdḳı vallāhi kāmyābdır

5 Taḳdīr ider süḫandān bu şīve-i beyānı
Kim naẓm-ı diliŋdir ʿuşşāḳa ḫoş ḫiṭābdır

6 Tehzīz ider ḳulūb-ı pīrānı hem civānı
Dilsüz bir nevādır nufhe-i şebābdır

7 Ez cān u dil Edībā taḳrīż-i cürʾet eyler
Ḫoş nağme-i şebābdır maḳbūl-i müsteṭābdır[557]

**252**
(91a)
1 Cevr etmesüŋ diyiŋ yāre ʿaybdır
Var sende ṣabā söyle o dildāre ʿaybdır

2 Mādām ki firḳatle bizi eyledi bīmār
Bulmazsa eğer derdimize çāre ʿaybdır

3 Aḥvāl-ı perīşānımız olmaḳda diğer-gūn
Gezdirmesün artıḳ bizi āvāre ʿaybdır

4 Siz söyleyiŋiz vaṣlına etsün bizi şāyān
Biz söylesek yār u vefā-dāra ʿaybdır

5 ʿĀşḳ ile fenā ḥālde ḫarāb oldu Ḫarābī
Zulm eylemesün ġayrı o ġamḫāre ʿaybdır

556 Maarif nezareti celilesi meclis-i kebir hülefasından Kadızade izzetli Sıdkı Beyʿin telif etmiş olduğu Şebab nam manzum kitab içün talep olunan takrizdir.-AEH

557 7/Yahūd; Tenvīr ider ṣırāt-ı faẓl-ı kemāli zirā/ Eflāḳ-i ṭabʿ-ı ʿirfān mahsūli bir şehābdır.

**253**

(182a)

1 Sözünde ẕerre öz yoḳdur velīkin maġż-ı Ḳurʿānı
Ḥüsnü Bey kendi ʿaḳlınca ṣanır kendi kelāmıdır

2 Bi-ḥaḳḳın eylemiş taʿlīm ü taḥṣīl laḳlaḳıyyātı
Mükemmel cehli vardır çünki hīçīyüʿl-melāmīdir

3 Ne Allahʿa ne bir pīre ne bir mürşīde bağlanmış
Neyiz bildik ne kendüsi ʿaceb kimin ġulāmıyız

4 Hidāyet rāhıŋı bulsa ṭarīḳ-ı ḳāle gitmezdi
Buŋa māniʿ olan ṣad ḥayf rūspī a..ıdır

5 H̬arābī ağzıŋ açtırma Recāʾī-i zādeniŋ zīrā
Seni mağlūb ider cāḳ cāḳle hīçīyüʿl-melāmīdir

**254**

(144a)

1 Gök midir bu gürleyen yā āh u efġānım mıdır?
Bu yağan bārān mı yoh̬sa eşk-i çeşmānım mıdır?

2 Āsmānı eğildüp de dehre āteşler ṣaçan
Söyleyen şimşek mi baḳ yoh̬sa āh-ı dırah̬şānım mıdır?

3 Ser-te-ser eflāki tenvīr eyleyen encüm mi yā?
ʿArşa savrulmuş tenimden nār-ı sūzānım mıdır?

4 Ṭoġdu mu ol māh-rū üç melāḥatden ʿaceb
Ay mıdır bu parlayan yā vech-i cānānım mıdır?

5 Nār-ı ḥasret yaḳdı cismim gel de baḳ
Mu mehel dūzah̬ mıdır yā beyt-i aḥzānım mıdır?

**255**

(244a)[558]

1 Bu siyāh bez parçası pek ʿālī bir zünnārdır
Çünki bir h̬ayli .....[559] ḥażret-i settārdır

558 Bende-i hazret-i monlay-ı rūm Emin Nüzmin pantolonunu bağlamaḳda olduğu eski siyah bir bez hakkında berāy-ı latife söylemiş olduğum zünnarına gazelidir.-AEH

559 Vsoo

2 Bilmeyen der ki bu bir eski paçavra parçası
Ḥālbuki öyle değil dehşetli bir esrārdır

3 Dest-i ḳudretle bu gülmüşdür anıŋ her riştesi
Nice biŋ Manṣūr her nārında baḳ berdārdır

4 Ḥaḳ bu zünnār ile bunca enbiyāyı bağlamış
Kim inanmazsa buŋa müʿmin değil küffārdır

(244b)
5 Bir meyān-ı pāke maḫṣūṣdur bu bağ kim varest
Ṣadıḳuʿl-ʿadl-i Emīndir Aḥmed-i Muhtārdır

6 Eyyuheʿl-ʿuşşāḳ Ḫarābī ile birlikde geliŋ
Pūs idiŋ taḳdīs ediŋ bend-i meyān-ı yārdır

**256**
(106a)
1 Rezāletten ḥicāb itmem ṭayaḳla ülfetim vardır
Gelince bir ʿanḳādan ḳorḳmam rāḥatım vardır

2 Ölüm Allahʿıŋ emri kimseden hiç eylemem pervā
Hovarda meclisinde pek ziyāde rağbetim vardır

3 Polis candarma olsun anları .... [560] almam
Gebertirim vurursam yumruğumla ḳuvvetim vardır

4 Hovardayım benim çapḳınlığım hīç kimsede yoḳdur
Gerek burda gerek ḳarşu yaḳada şöhretim vardır

5 Baŋa her kim çatar ise belāsını bulur benden
Bıçağı ṣaplarım ḳarnına billāh ḥiddetim vardır

6 Omuzdaşlar uruŋ hīç ḳorḳmayın ben var iken burda
Sizi ḳurtarmağa her bir belādan ḳudretim vardır

7 Ḳuş olsa gene ḳurtulamaz elimden bu o...spular
Alup da bunları ḳabirlerde gezmek niyyetim vardır

8 Benim çapḳınlığımdan şaştı ḳaldı bāb-ı żabṭiyye
Gedikpāşāda Külhancı Babaʿdan himmetim vardır

560 Vsoo

9 Otuzbirler Ḳırḳlar serseriler cemʿ olup gelsiŋ
Çuḳurbostanda esrārkeşlere bir daʿvetim vardır

10 Ḳanarya Raʿd size bu sözleri merdāne söyler
Hovardalıḳ yolunda gezmeğe çoḳ ġayretim vardır

**257**
(282a)

1 Luṭf u ʿināyet eyle ey sāḳī mey ulaşdır
Rindānı ile iḥyā peymāneyi tolaşdır

2 Zāhid gelirse şāyet bu bezme ġayret eyle
Destgedeŋi şarābla seccādesin bulaşdır

3 Ḥaḳ vardır Ḥaḳḳʿı bilmez görür H̱üdāʿyı görmez
Ṣavm u ṣalāt u zühdü bir nāfile ṣavaşdır

4 "Lā taḳrübüṣ-ṣalāt ve entümmes saġar"
Oḳur durur velākin beyhūde bir telāşdır

5 Taʿrīfe var mı hācet maʿlūm bize H̱arābī
Ol ṣūfī-i ẖām-ervāḥ ne denlü bir ḳumaşdır

**258**
(19b)

1 Ne ḥikmetdir viṣāl-i ġonce-i şüküfteler hep ẖāra ḳalmışdır
Hemān beyhūde bülbül gülşen içre zāra ḳalmışdır

2 Saŋa bāḳī ḳalur ẓann ittiğiŋ ey şūẖ dil-i şeydā
Görünmez oldu şimdi ol daẖi ağyāra ḳalmışdır

3 Göŋül sen ictināb itmez misiŋ ʿaşḳ āfetinden hiç
Düşenler ʿaşḳ-ı müdāma āvāre ḳalmışdır

4 Şāh-ı ağaç idi bir cellāda vaḳtiyle
Meded çeḳmekteyim ḥālā göŋülde yāre ḳalmışdır

5 H̱arābī dehre geldik gülmedik şād olmadık bir dem
Benim niyyetim gibi niyyetiŋ seniŋ de ḳara ḳalmışdır

**259**
(247a)

1 Ey ẖˇāce ḳābe ḳavseyn bezm-i maḳāmımızdır
H̱ıdmet içün demādem Cibrīl ġulāmımızdır

2 Ṣūrette rind ü meyḫor mest ü ḫarābız ammā
Sīretde ḥaḳ ile ḥaḳ olmaḳ niẓāmımızdır

3 Dīvāra ḳarşı secde etmek bize ne ḥācet
Bezm-i nāmāzımızda Allah imāmımızdır

4 Ey vāʿiẓ-i riyāḳār Ḳurʿānı bilmiyorsuŋ
Gel bizden aŋla zīrā Ḳurān kelāmımızdır

5 Şerʿ-i şerīfi taʿrīf itme ṣaḳın Ḫarābī
Zahidleriŋ celāli bezm-i ḫarābımızdır

**260**

(195a)[561]

1 Ey ʿAlī Nuṭḳī Baba ʿirfān olan āgāhdır
Kim siziŋ dergāhıŋız bir āl-i beytullāhdır

2 Ẕātıŋa ʿilm-i ledün üstādı dersem çoḳ değil
Her kelāmıŋ şüphesiz muʿazzez kelāmullāhdır

3 "Men ʿaref" hem noḳṭa-i bā-remziniŋ āgāhısıŋ
Hem dehānıŋ kenz-i esrār resūlulāhdır

4 Muṭlaḳa dīdār-ı pākinde olan şol ḥaliŋiz
Kilḳ-i ḳudretle çekmiştir bāy-ı bismillāhdır

5 Cān u dilden diŋlemek farżındır Ḫarābī ʿācize
Çünki her bir nuṭḳuŋuz ey Nuṭḳī nuṭḳullāhdır

**261**

(139a)

1 Bir dilberi sevdik bu gece ismi Recepdir
İsmi gibi kendi daḫi bir māh-ı ʿacāyibdir

2 Māl-ı dünyā Haydār-ı kerrāra fedādır
Çünki ʿālī evlādı ve hem ʿāli nesebdir

3 Ṣu ḳalmasa dünyāda gene zemzemi içmez
Nūş ettiği her laḥẓa anıŋ māy-ı ʿanberdir

4 Yoḳdur sözümüz meẕheb ile dīnine zīrā
Pek doğrudur īmānı nāşır beli ʿarapdır

561 Reşadetlü Ali Nutki Baba hakkında söylenmiştir.-AEH

5 Böyle ġazeli söyleyebilmezdi Ḫarābī
Ḥaḳ rāżıī ola ḳardaşımız Ḫaḳī sebebdir

**262**

(212b)[562]

1 Mīr Ṣıdḳı süḫandān-ı fāẓıl u ʿallāmedir
Pek mükemmel cübbesi var ṣāḥib-i ʿimāmedir

2 Naẓm u nes̱ri dilgüşādır kendüsü taḥrīrdir
Menbaʿ-ı ʿilm-i hünerdir ḥarīr-i ḫāmedir

3 Muʿazzez ḥikmetden ʿibāretdir kelāmı Ṣıdḳınıŋ
Meyli hep cedīd ṣanma ḫayyāl ü ḫāmedir

4 Muttāḳīdir hīç mey-i maḥbūba yoḳdur rağbeti
Zen-perestāna muʿḍildir iştihāsı a..adır

5 Bir ḫarı bağlamış rüʿyāda olmuş iḫtilām
Ṣıdḳınıŋ şimdi Edībā niyyeti ḥammāmadır

**263**

(38b)[563]

1 Ol gevher-i ḥaḳḳım ki żiyāsın dişimdir
Envār-ı serāʿir-i heme feryād semʿdir

2 Fiġān-ı fenāya düşmez ʿārif olanlar
Gülbang-ı Ḫüdā rāh-ı Ḫüdāʿda cismdir

3 Ol filizim ʿaşḳım ki hāẕā rāh-ı sırr-ı Mecnūn
Fersūde-i mevc-i hoş-ḫār ḫısmdır

4 Fermānda rindān-ı cihān-ı sipehim mest
Cemşīd baŋa nide geş ismimdir

5 Gencāyişe yoḳ çāre ki taḫrīben per itsem
Bir ʿālī hāyım ki cihān ṭār ḳafesimden

6 Bir laḥẓa feraḥ-nāk olamam bī-ġam olursam
Her derd-i belāya ki gelür dād resmidir

7 Ol şāh-ı şehim büleġāyım ki Edībā
Ẕevḳ viren eşʿārıma ʿİsā nefesimdir

562 Maarif nezareti meclis-i kebir hülefasından Sıdkı Bey hakkındadır.-AEH

563 Preveze Mutassarıfı şuʿarādan Abdulrefiğ Paşaʿya beray-ı tanzir için gönderilmiş bir gazeldir.-AEH

**264**
(49a)
1 Ey ḫᵛāce Felāṭūn dediğiŋ cāhilimizdir
Mecnūn-ı beyebān bizim ʿākīlimizdir

2 ʿĀlem bize muhtāç ki biz kenz-i Ḫüdāyız
Ḳārūn-ı cihān olsa bile sāʾilimizdir

3 Meftūn bize ḥüsn içre Zelīḫā daḫi olsa
Yūsuf ki bizim tā ezeli māʿilimizdir

4 Rind olmayan ādem ne bilür āl-i Ḥüseyni
Her kim ki mey içmezse bizim ḳanlımızdır

5 Yārdan bize gelmekte ḫaber çünkü Ḫarābī
Bu bād-ı seḥer dāʾimā Cebrāʿilmizdir

**265**
(90b)
1 Miʿrac dedikleri ṣūfī bizim menzilimizdir
Kim anda melekler setr-i maḥmilimizdir

2 Ādāb-ı hicāb üzre per ü pāl ile Cibrīl
Bir bende-i cārūb-keş maḥfilimizdir

3 Bir baḥr-ı ʿamīḳiz ki anıŋ ʿumḳı bulunmaz
Çünkü yedi deryā denilen sāʾilimizdir

4 Dünyāya gelen kāffe-i peyġamber-i ẕī-şān
Lā-şek cümlesi de mürselimizdir

5 Ol Ṭūr-ı tecellāya nihānız ki Ḫarābī
Mūsā bile bilmez niye bir ġāfilimizdir

**266**
(53b)[564]
1 Ey dil bu gece ḫānemize cān gelecekdir
Aldıḳ ḫaberi vuṣlatın cānān gelecekdir

2 Cemiyetimiz nūr ile ġarḳ olsa ʿaceb mi
Kim bezmimize ol meh-i tābān gelecekdir

---

564 Seksen dokuz senesinde ihvanımızdan Seyit ve Fahri Efendilerin hane-i aliyelerine teşrifle mübeşşer olmuş olduğum bir sırada tahrir edilmiş bedahaten söylenmiş bir gazeldir.-AEH

3 Allah bizi hıfz eyleye şemşīr-i feżādan
Bu semte bu şeb āfet-i devrān gelecekdir

4 Şād olsa nʿola zümre-i dervīş ü ḳalender
Zīrā bu gece tekyeye ḳurbān gelecekdir

5 Ol Seyīd dānā ile Maẓhar Beyefendi
Ney-i meyle Ḫarābī bana mihmān gelecekdir

**267**
(11a)
1 Ḳaşırken g..ün gördüm o p…şt gedişmişdir
Bir ʿilletdir aŋa ḳalmış ki vaḳdiyle si…şmişdir

2 Anı mīzāna urduḳ aŋladıḳ biz olduğuŋ i..ne
Si..enler ..öt-i murdārıŋ gülāb-āsā yetişmişdir

3 Aşınmışdır virāsı çünkü işletmekdedir her an
Vallāh fenā ḥālde g..tünüŋ ağzı şişmişdir

4 Eşeklikden yaŋa yoḳdur mis̱āli Merẓūvānīdir
Aŋı çiğ ṣanmayıŋ siz tuğla ḫarmanında pişmişdir

5 …….[565]

**268**
(118b)[566]
1 Çaḳırım dīdeleriŋ sīneme çaḳmaḳ çaḳıyor
Ḥaḳ bilür kim tā cān u ciğerim yaḳıyor

2 Çeşm-i pür-nūrunu setr etmek içün her dem
Ṣanma żaʿīfüʿl-baṣarından göze gözlük taḳıyor

3 Çıḳa ṣad ḫayf ki hüsn-i nezrinden düşeli
Nerde rast gelse baŋa ḫışm ile yan baḳıyor

4 Giryeme oldu sebeb ḫışma gör cānān
Çeşmimin yaş döḳüp çeşmeye her an aḳıyor

5 Nān visālüyçün Edīb gene etti terḳ edeb
Vir iḥsānını sāʾil gibi her dem ḳaḳıyor

565 Vyoo

566 Aksarayʿda çakır gözlü bir bey hakkında söylenmiş ve takdim edilmiş bir gazeldir.- AEH

**269**
(146a)
1 Ay kim dünyāda zorla muhabbet mi olur
Olsa da öyle muḥabbet ḥaḳiḳat mi olur

2 Biri ister diğeri istemeyüp gelmez ise
Öyle teşrīf ü neşrifde ṣadaḳat mi olur

3 Gülerek ẖāhiş ile bezme gelmezse eğer
Hiç o mecliste ḳuzum zerre leṭāfet mi olur

4 Bu meseldir ki berāber olmaz ise şāyet iki dil
O āẖvatda muvatda kerāmet mi olur

5 Yār ḳaçar ben gelirim ben gelirim yār ḳaçar
Söyle ey Ḫulḳī-i zār böyle rezālet mi olur

**270**
(131a)[567]
1 Ṭalʿat didārıŋız Ṭalʿat kaçan tābān olur
Cerhde şems-i ḳamer ẖayrān u ser-gerdān olur

2 İşte sen bu şūh-ı aşūb-ı zamānsın ey Ṭalʿat
Ḥüsn-i ānıŋ görse Yūṣuf vālā vü ẖayrān olur

3 Ger ṣabā īsāl ideydi būy-ı kefr-i zülfüŋü
Kāfiristān ẖalḳı birden mahzar-ı īmān olur

4 Ebrūvānıŋ ḳāb ḳosun o ednādır seniŋ
Sıdḳıyla boş iyleyenler ṭābiʿ Ḳurʾān olur

5 Muṣḥaf-ı didārıŋı her kimki inkār eylese
Ṭard olur dergāh-ı Ḥaḳdan mutlaḳa şeyṭān olur

6 ʿAvn-ı Ḥaḳla pāk-i dāmen müstefih olduḳça sen
ʿIyd-ı ........[568] viṣālinde Edib ḳurbān olur

567 Bir kurban bayramında huban-ı zamandan Talat Beyʿin talebi üzerine kendi hakkında söylemiştir.-AEH

568 Vsoo

**271**
(192a)[569]

1 Kim ki ünsiyet ider ʿirfān ʿirfān olur
Kesb-i insāniyet ider ṣāḥib-i insān olur

2 Ṣūret-i insānlarda ḥayvānlardan ider ictināb
Cāhil ü nādān ile hemḥāl olan nādān olur

3 Cehd idüp insānı bul insānla düş insānla ḳalḳ
Muṭlaḳa bu ḥāli iḥrāz eyleyen insān olur

4 Terḳ idüp ṣavm u ṣalātı ṣıdḳ ile insāna ṭab
Deyr-i ʿaşḳ ʿaşḳa girenler hep nāʾil olur[570]

6 Ey Ḫarābī dāʾimā rind ü ḫarābāt zümresi
Böyle maḳbūl-i cenāb-ı ḥaẓret-i Sübḥān olur[571]

**272**
(107b)

1 Ḳademi pākiŋe yüz sürmek içün leyl ü nehār
Baş urup ṭaşlara enhār-ı şitābān ṭolaşur

2 Ẕülfünüŋ niketini bulmaḳ içün bād-ı ṣabā
Nice ṣaḥrā nice ḳuhsār-ı gülistān ṭolaşur

3 Bezm-i vālāsına fānūs olabilsem diyerek
Ḳürre-i arża inüp berḳ-i dırahşān ṭolaşur

4 Yüzünü görmek içündür ki semāvāt üzre
Gündüzüŋ şems gice ol meh-i tābān ṭolaşur

5 Ser-i kūyunda Ḫarābī ṭolaşan sekillerine
Cān fedā eyleyerek olmağa ḳurbān ṭolaşur

**273**
(108b)

1 Didim ağyār ile gülzārda cānān ṭolaşur
O melekdir niye birlikte o şeyṭān ṭolaşur

---

569 H.N. Saatçi Hüsni-i meyhar hakkında söylenmiştir.-AEH

570 Yâhud 5/Doğruluḳtan inḥirāf etme Edīb ol ʿārif ol/Sālik-i rāh-ı ḥaḳīḳāt nāʿil-i īmān olur.

571 Yâhud 6/Ey Ḫārābī işte böyle zümre-i ḳalb-i selim/Nāʿil-i lüṭf-ı celīl ḥaẓret-i sübḥān olur/Yâhud işte bu nuṭḳı ʿali nuṭḳı babadır söyleyen/Diŋleyeŋ lā şek Ḫārābī vāṣıl-ı sübḥan olur.

2 Dedi üftādeler şimdi gördük biliŋ
Seniŋ ḫūnḫārı ser-i ḳūyunu her an ṭolaşur

3 Aŋladım ki yoğ imiş zerre ḳadar merhameti
Acıdım zümre-i ʿuşşāḳına nālān ṭolaşur

4 Sineyi çāḳ-i giribān idereḳ leyl ü nehār
Her biri Ḳays-ı beyābān gibi ʿüryān ṭolaşur

5 Ġālibā ḳorḳdu Harābī bu melāmetten kim
Gelmiyor ḳūy-ı dilārāmıza yan yan ṭolaşur

**274**

(107a)[572]

1 Belki gülzāre gelür ol gül-i ḫandān ṭutuşur
Diyerek murġ-ı dilim vālā vü ḫayrān ṭolaşur

2 Rānā-yı ḥāl sīne fāmına meyyāl olmuş
Ḳorḳarım gerdanına ẕülf-i perişān ṭolaşur

3 Ey göŋül sinemi ṣanursun belki bir ṭolaşan
Reh-i ʿaşḳında nice zümre-i hūbān olaşur

4 Virdiler ġonce-i ḫandānını būs etmek içün
Dağılub elden ele çāḳ-ı giribān ṭolaşur

**275**

(64b)

1 Ya Rāb haṣrette ḳoma yāre ḳavuşdur
Firḳatle harāb eyleme dildāre ḳavuşdur

2 Ḥālim gene olmaḳda digergūn-ı perişān
Luṭf et beni ol yār-ı vefādāra ḳavuşdur

3 Bayḳuş gibi minārede ḳoyma dil-i zārı
Bir cāy-ı ferahnaḳ u çemenzāre ḳavuşdur

4 Āhvāl-i perişānımı ʿarż etmeye bir bir
Bir ḳān-ı ḳerem vāḳıf-ı esrāre ḳavuşdur

5 Ya Rāb yalnız ḳoyma Harābīʿyi bu yerde
Ya Rāb vefādār u ḳafadāre ḳavuşdur

---

572 İhvanımızdan Vehbi Beyʿin iltimas ve teşvikleriyle söylenmiştir. On üç kıta gazeldir.-AEH

**276**
(21b)
1 Ey bānī nedir sende bu sevdā-yı tekebbür
Ḥālik idiyor herkese īmān-ı tekebbür

2 Bu perdede hiç gezme maḳāmān hiç bulamazsıŋ
Beyhūde yere üfleme zurnā-yı tekebbür

(23a)
3 Yol virme bu girdāba saḳın feleğiŋe zirā
Çoḳ Nūḥları ġarḳ eyledi deryā-yı tekebbür

4 Gel bu evde de av peşine düşme saḳın
Çoḳ avcılar oldu ṣaḥrā-yı tekebbür

5 .......[573]

6 Saḳın ʿazāzil daḫī peymānesi ḥāvirmiş
Zehr-āb ile saŋa maḥmilü saŋa mīnā-yı tekebbür

7 Vāṣıl olamaz ḳāf-ı kemālāta Edībā
Her dām giriftār olur ʿanḳā-yı tekebür

**277**
(49b)
1 Döḳdüğüm hūn-ı āb-ı eşki ey peri dīdem bilür
Zaḫm-ı tığ ġamze-i hūnḫārıŋı sīnem bilür

2 Derd-i hicrānın suʾāl et ʿāşıḳ-ı gamḫārdan
Zūr-ı ʿaşḳı sanma ki zāl ü hünerber Rüstem bilür

3 Yāre-i ʿüşşāḳa Loḳmān gelse de bulunmaz devā
Derd-i ʿaşḳa var mıdır dünyāda bir merhem bilür

4 Biz ḫarābātız deyu vāʿiẓ ne bilsün ṭaʿn ider
Terḳ-i dünyā lezzetin İbrāhim Edhem bilür

5 Bī-peder derler Mesīḥaʿyı ki rūḥullāhtır
Kimseler bilmez bu sırr-ı müphemi Meryem bilür

6 Biz ne buğdāy ekl ider ne ḫūrī ġılman isteriz
Cennetin derd-i belāsın Ḥażreti Ādem bilür

---

573 Vyoo

7 Ṣofī-i aḥmaḳ ne bilsin "ḳünt-i kenz" esrārın
Kendini ʿākil ḳıyās ider bizi sersem bilür

8 Bāb-ı Ḥaydārdan diğer bir bāba itmem ilticā
Ey Ḫarābī ben ḳızılbaş olduğum ʿālem bilür

**278**
(109b)

1 Gözlerimden o ḳadr-ı eşk-i ferāvān döḳülür
Göricek yār ḳıyās ettikçe bārān döḳülür

2 Bād-ı āhım mı oldu gīsūna bağış
Şems-i ruḫsārından ẕülf-i perīşān dökülür

3 Laʿl renḳ oldu ser-i ḳūy-ı nigārıŋ çünki
Bağrımıŋ çāḳlerinden yere hep ḳan döḳülür

4 Gelmeyen yanıma kim başıma her an zamān
Nice biŋ seniŋ belāna dil-i hicrān döḳülür

5 Āh-ı feryādıŋ ile gör ki Ḫarābī bir gün
Carḥdan şems ü ḳamer necm-i dırahşān döḳülür

**279**
(88b)

1 Ben ki rind meşrebim dünyāperest olsam ʿabeṡ
Māl ü mülke itmedim itmem gene meyl ü heves

2 Kāfirim ki rind-i meyḫorāne itmezsem fedā
Genc-i Ḳarūna dünyāda olsan destres

3 Ḳāf endūh melāmettir yerim kim rūz-ı şeb
Her gelen derd ü belā olmuş bana feryād dersi

4 Ḫāne-i berdūş-ı harābāt olduğum
Raḥat ittim yeter ḥāḳ üzre bir nefes

5 Ey Ḫarābī ben Süleymān-ı zamāndım bir vaḳd
Maḥmelimde nufhe-i Dāvūdu itmişdim cedeṡ

**280**
(89b)

1 Vaʿiẓā ḳoy pendi sen bu zümreden ümīdi kes
Çünḳü bu derd kaşān bizzāt Ḥaḳdan oldu ders

2 Geldi peyderbey be dehre gerçi ʿallāme līḳ
İtmedi rind ü ḫarābāta taḳaddüm hiç kes

3 Ḥāce ehl-i ḫarābātı görüp bin cān ile
Pūs idüp pāyine mühelhel itdi Ümrüʿl-Ḳays

4 Ehl-i ḥāle ḳarşı maḳbūl olmadı ḳāl ehli hiç
Ṣofīyā çün bir değil ḳıymet-i Zenbūr-ı meğer

5 Āb-ı ḳudretle ṣulanmıştır meğer rūz-ı ezel
Kim Ḫarābī gülşen-i ṭabiʿatta yoḳdur

**281**

(236b)

1 Ẕāhidiŋ nūrunda hiç dīn ü īmān ḳalmamış
Çünki aḫlāḳı bozuḳ kendinde vicdān ḳalmamış

2 Nerde varsa ṭoplamış ḳarnına soḳmuş saḳlamış
Kendinden başḳa hiç dünyāda şeyṭān ḳalmamış

3 Cenneti kendi ʿaḳlınca baştanbaşa żabt eylemiş
Çıḳmağa bir ḳūşe-i rindāna imḳān ḳalmamış

4 Vaʿẓ iderken düşlerüp dūẕaḫa atmış cümlesiŋ
Cennete girmek içün hiçbir ḫıristiyān ḳalmamış

5 Ey Ḫarābī sen de cennetden ferāġat eyle kim
Anda bir yer yoḳ saŋa hem ḥūr-ı ġılmān ḳalmamış

**282**

(212a)

1 Sıdḳı benim eşʿārımı tenḳīde ḳalḳmış
Şiʿir yazmaḳ ḫuṣūṣunda beni taḳlīde ḳalḳmış

2 Bu āsvāli cenāb-ı Mīr Sıdḳıdan suʿāl itdim
Dedi saçma sapan boş es̱er tesvīde ḳalḳmış

3 Dedim yazıḳlar olsun vāh ʿabesle iştiġāl etmiş
Ṣuʾāl üzre kendi cehlini tezyīde ḳalḳmış

4 Beni bir sāʾil-i ihsān luṭfī olduğum sanmış
Der vālā-yı vaṣlından hemān tebʿīde ḳalḳmış

5 Mīr Saʿid Mīr Remzī eylemiş teşvik
.... [574] āteşin iṭfā idüp tebrīde ḳalḳmış

6 Gene nādim olub merd-i süḫendān olduğum söyler
Kitāb-ı mestāb göŋlümü teclīde ḳalḳışmış

7 Ḫarābī meclis kendisine ḥoş gelmemiş ẓannım
Kim eski nām u şānımı tecdīde ḳalḳışmış

8 Edīb rüyāda çeşmānından öpmek istemiş amma
Ḫüdā ḥayr eylesin olmaz diyib tehdīde ḳalḳışmış

**283**

(210a)[575]

1 Bir ḥadīs̱inde Muḥammed āżucām ne dimiş
Rūza varaḳ ġam-ı ʿaşḳa uruç olmaz imiş

2 Sen eğer ister iseŋ aḫşama ḳadar aç ḳalıvir
Mülḥide fāʾidesi varmıymış yimiş yatmış

3 Ḥaḳperest olması bir müʾmine elzem ya hū
Oḳu Ḳurʾānı hemān emr-i ilāhi bu imiş

4 Eyledik żevkiŋe sen şehr-i ḥayyāmı ālet
Seni firdevs-i cināna getürür mey bu gidiş

5 Her s.işen başına bir ḳöşḳ virecekmiş diyü Ḥaḳ
Laʿnet olsun saŋa hiç durma hemān böyle s..iş Edīb Ḫarābī

**284**

(245a)[576]

1 Aŋladıḳ ehl-i riyā bektāşīlerde var imiş
Hem de merdūd-ı riyā bektāşīlerde var imiş

2 Bu ṭarīḳ-i nāzenīnde bektāşīler de var imiş
Bilʿakis ġāyet ḳaba bektāşīler de var imiş

3 İçlerinde kāmil ü ʿirfānı var dīndārı var
Görmüşüz çoḳ evliyā bektāşīler de var imiş

---

574 Vsoo

575 Cahil ü mutaassıp bir sarıklıya yazılıp virilmişdir. Gazel yahud hezel.-AEH

576 Tarik-i nazenini berbād etmeye cehd eden bir takım müfsidler hakkında gazeldir.-AEH

4 Hiç ṭarīḳattan ḥaḳīḳattan ḥaberdār olmayan
La῾net-i Ḥaḳḳ῾a sezā bektāşīler de var imiş

5 Biz muhibb-i ehl-i beytiz derler amma ṣayfā kim
Düşmān-ı ῾āl-i ῾abā bektāşīler var imiş

6 Bir pula bir ῾ārif-i billāhı iderler fedā
Dīn ü īmānı para bektāşīler de var imiş

7 Cāhil ü nādān-ı bī-iz῾ān u ḥayvān şarlatan
Maḳṣad u ġammaz belā bektāşīler de var imiş

(245b)
8 Ehl-i ῾ırżıŋ ῾ırżına geçmek içün cehd eyleyen
Şehvete pek müptelā bektāşīler de var imiş

9 La῾net olsun bunlara zīrā ki ben ḥaḳke῾l-yaḳīn
Gördüm erbāb-ı zīnā bektāşīler de var imiş

10 Kendi irşād olmamış irşāda ḳalḳmış ῾ālemi
Bir ṭaḳım cāhil baba bektāşīler de var imiş

11 Ṭaş atan bizden demişler atdıran bizden değil
Ḥażret-i pīrden cüdā bektāşīler de var imiş

12 Bu ṭarīḳde mürşid-i ḳāmilde ehlullāh var
Bendegān-ı mürteżā bektāşīler de var imiş

13 Ṭoğru bektāşilere cānım ḳurban olsun faḳat
Bir ṭaḳım saḫte edā bektāşīler de var imiş

14 Kim ġocunursa bu sözden muṭlaḳa var yāresi
Ey Ḫarābī bī-ḥayā bektāşīler var imiş

**285**
(211b)[577]
1 Mīr Es῾ad dediler fikrīni taḥrīb itmiş
Kendi ῾aḳlınca yalanlar bize tertib itmiş

2 Biz Ṣaffet Bey ile Lāleli῾ye inmiş idik
Ayrılub ṣoŋra bizi gizlice ta῾ḳīb itmiş

---

577 Hasbu῾l-icab Esad Bey hakkında söylenmiştir.-AEH

3 Sevḳ eden var anı elbette bu taʿḳībe dedim
Didiler kendisi ḫadʿāyı taṣvīb itmiş

4 Bu denāʿat bu rezālet aŋa maḫṣūṣ dediler
Cümle iḫvān geçinüp ḥālini taġayyüb itmiş

5 Mīr İḥsānda ayrıca aŋa söğmüş saymış
Türkçeyi ġayb iderek şetmini taġrīb itmiş

6 Hele Ṣıdḳı Bey ile Ḥüsnü efendi ḳızaraḳ
Bezmimizden aŋı ṭard etmeği tensīb itmişler

7 Bu ḳadar ḳāfi buŋu ʿārif olanlar aŋlar
Bu ġızılcıḳla Edīb Ṣıdḳıʿyı teʾdīb itmiş

**286**
(78b)[578]

1 Zāhid ne için itmediŋ īmān-ı ḫarābāt
Zor geldi saŋa var ise erḳān-ı ḫarābat

2 Bu ḥāl ile bu ḳāl ile haddiŋe ayaḳ bas
Meydānda durur işte bu meydān-ı ḫarābāt

3 Gel cübbe vü destārıŋa zinhār güvenme
Ṣoŋra seni berbād ider ʿirfān-ı ḫarābāt

4 İmāna getürmektedir ey sofi-i bī-din
Kendiŋ gibi çoḳ kāfiri merdān-ı ḫarābāt

5 Dünyā vü ʿuḳbāda fürūzān olacaḳdır
Sönmez ebedi şemʿ-i şebistān-ı ḫarābat

6 Tevrāt u Zebūr İncil ü Ḳurʾān ile gör kim
Mevlā bile olmaḳda s̱enāḫān ḫarābāt

7 Pāl açtı gülistān harābāta Ḫarābī
Baḳ oldu gene murġ-ı ḫoş elḫān ḫarābāt

**287**
(79a)[579]

1 Ey sofī gel ol sen de iḫvān-ı ḫarābāt
Gör aŋla ne emr eyledi raḥmān-ı ḫarābāt

578 Harabatnāme-i diğerdir.-AEH

579 Harabatnāme-i diğerdir.-AEH

2 Bu ḳafa-i feresle ḫaberdār olamazsıŋ
Dersiŋ eğer olmaz ise Ḳur᾽ān-ı ḫarābāt

3 Var pīr-i harābāta oḳu ders-i haḳīḳī
İrşād ider elbet seni ol ḳān-ı ḫarābāt

4 Gılmān ile hūri dediğin ᶜabd-ı ḫarābāt
Cennet dahi bir ḳülbe-i viran ḫarābāt

5 Mevlāyı ḳoyup Leylīᶜye meyl etmedi aṣla
Divāne değil Ḳays-ı bāyābān ḫarābāt

(79b)
6 Hiç haḳ harābātide eyler mi tenezzül
Perizāde Süleymān ḫarābāt

7 Bir ġārda mesmūm idi bir berg-i nebātāt
Loḳmāna devā eyledi Loḳmān ḫarābāt

8 Ulu ḳatıŋa miᶜrāc-ı nebi oldu ḥūyda
Binbir zī-şān idi mihmān ḫarābāt

9 Mevlāda gelip etmiş idi kendi eliyle
İbrahim ᶜİsmāil ḳurbān ḫarābāt

10 Nūh çoḳ aradı bulmaġa mersāy-ı selāmet
Bir vaḳdiŋe ḳoymuş idi tūfān ḫarābat

(80a)
11 Emvāc-ı belāya ile berbād edecekti
Dünyāsı da ᶜuḳbāsı da ᶜummān-ı ḫarābāt

12 Gösterenler olsaydı yolu maḥv olacaḳdı
Ḳurtardı gelüp feleğiŋi ḳapṭan-ı ḫarābāt

13 Ḳurtarmaḳ için cānını hüsām-ı ḳażādan
ᶜAzrāile bir vasıṭa ḳalḳan-ı ḫarābāt

14 Şemşīr-i ḫarābāt ile ṣabreyle Ḫarābī
Kim yād olasıŋ Ḥaḳᶜdır Ḥaḳan Ḫarābī

288
(76b)[580]

1 Ey dil nola çek sen de bu sevdā-yı ḫarābāt
Ḥaliŋ ediyor dem be dem imā-yı ḫarābāt

2 Bu fikri taʿdile çalış çünḳü muḥāldir
Bu rāh-ı haṭırnāḳde icrā-yı ḫarābāt

3 Mansūr u Nesīmi vü Cüneyd Ethem ü Behlūl
ʿĀciz idiler etmeye ifā-yı ḫarābāt

4 Bu perde de gel gezme maḳsadın bulamazsıŋ
Beyhūde yere üfleme zor nāy-ı ḫarābāt

5 Yol virme bu girdaba saḳın feleğiŋe zirā
Çoḳ Nūhları ġarḳ eyledi deryāyā ḫarābāt

6 Ḥadd-ı tehīdir ābdest alasın sen bu kenārdan
Berbād ider elbet seni dalġā-yı harābāt

(77a)

7 Hükm eyledin ṣūrıcaya itdi perişān
Çoḳ şāh-ı Süleymānı bu dārā-yı ḫarābāt

8 Gel bu eve av peşine düşme saḳın ha
Çoḳ avcılar oldu sahrāyı harābāt

9 Sāḳīsi bilā neşe resmi endūh-ı melāmet
Cemşīdi harāb eyledi ṣahbā-yı ḫarābāt

10 Mūsā bile tā zirvesine olamadı vāṣıl
Pek mürtefiʿdir Ṭūr-ı tecellā-yı ḫarābāt

11 Cibrīli de bir vādi-i ḥayrette bıraḳdı
Peyġāmberi de Leyletüʿl-esrā-yı harābāt

(77b)

12 Fesḫ eyledi Ḳurʿan ile İncil ü Zebūru
Çoḳ mezhebi lağvetti fetāvā-yı ḫarābāt

13 Mahv eyledi ʿālemi tūfān-ı belāya
Bir vaḳdiŋe çūş eyledi mecrā-yı ḫarābāt

---

580 Bu şiire Harabatnāme başlığı konulmuştur.-AEH

14 Loḳmān Āra derdine hem bulmadı çāre
Gönderi ʿadem mülḳüŋe icrā-yı ḫarābāt

15 ʿRabbi Erniʿ luṭfuna eyler mi tenezzül
Öyle sebel durma Mūsā-yı ḫarābāt

16 Firavn ile Mūsāyı ʿaṣāsıyla berāber
Hep itti musavvir yed-i beyżā-yı ḫarābāt

17 Halletmedi Soḳrat u Aristo ʿAli Sinā
Bir pūteye hiç soḳmadı kimyā-yı ḫarābāt

(78a)
18 Muḥtazır Mūsāʿsını ʿĪsāʿsını gör kim
Īmāna getürdi bu celībā-yı ḫarābāt

19 Dünyā vü ʿuḳbāya Ḫüdā sıġdırabilmez
Bir cenge ola lāyet beyzā-yı ḫarābāt

20 Cehd etti nice fażıl u ʿulemā velāḳīn
Bir vechile ṣulh olmadı daʿvā-yı ḫarābāt

22 Sāḳī-i ḫarābāta ḳapılmış ki Ḫarābī
Nūş etmededir cümle belāya-yı ḫarābāt

23 Sākī-i ḥaḳīḳat bizi mest etti Ḫarābī
İtdin bu ḳadar ʿāleme ifşā-yı ḥaḳīḳat

**289**
(80b)[581]
1 Zāhid saŋa mesdūrdur ḫarābāt
Ḥādenimi seniŋ itmeğe mīzān-ı ḫarābāt

2 Bu bezme yanaşma ki seni itmeye ihrāḳ
Evrāḳını da āteş-i sūzān ḫarābāt

3 Ṣūr düşdü alenen yatırub eyledi bīḥūş
İsrāfile bir nefesde mestān-ı ḳurbān

4 Ālūde bir kān-ı ḥaṭā oldu secā
Taṭhīr idiyordu anı burdan ḫarābāt

581 Harabatnāme-i diğerdir.-AEH

(81a)
5 Rağbet mi ider vaṣl-ı Ẕeliḫāyı görünce
Eyvan-ı ḫarābātide Kenʿān-ı ḫarābāt

6 Bu ṣaḫbā-i melāmet sana vaḫşet virür amma
Çoḳ Yūsufu şāh eyledi zindān-ı ḫarābāt

7 Bu bezm-i tārāc-ı Cemşīde sığar mı
Riyālara hiç sığmadı rindān-ı ḫarābāt

8 Baḳ kātib-i divān-ı ḫarābāta Ḫarābī
Yazmış seni bir merd-i sühendān ḫarābāt

**290**

(52b)
1 Cāhillere lāyıḳ mı bu inʿām u mükāfat
ʿĀkillere mahṣūṣ ve muḳadder mi mücāzāt

2 Gördükçe bizi ẓulm ile meyʾūs-ı mükedder
Feryād ider āḥvālimize ehl-i semāvāt

3 Gurbette ġarīp ḥal ü perişān u faḳīriz
Bir daḫī ne mümḳīn vaṭan u yāre mülāḳat

4 Āzūrde-i dil ile eyleme bīçareleri kim
Bu ẓulme rıżada da değil ḳaḍı-i cānān

5 Luṭf eyle Edīb-i ḫasta-i nevmīde ṭabība
Bir çāre bul oldum gene muḥtāc-ı müdavāt

**291**

(177b)[582]
1 Ey ḳomiser efendi hemān ẕevḳ u ṣafā it
Dārū-yı mey-i derdiŋe hemvāra devā it

2 Ḥiddetle ṣaḳın hiçbir işe etme teşebbüs
ʿLā ḥavle velā ḳuvveteʿ de defʿ-i belā it

3 Bir kimse fenā olmaŋıza ġayret iderse
Sen iyliğiŋe dāʿimā Allahʿa duʿā it

4 Raḥat yaşamaḳ ister isen dehr-i denīde
Düşmānıŋı her ān u zamān medḥ ü s̱enā it

582 Hubbuʿl-İman ahibbadan polis serkomiseri Ahmed Hamdi Efendiʿye hitaben yazılmıştır.-AEH

5 Ayrılma ṣaḳın rāḥ-ı ṣadāḳatte buluŋ hep
Devlet yoluna cānını lāzımsa fedā it

6 Bir kimseyi nā-Ḥaḳ yere hiç eyleme maḥḳūm
Jurnālını hep mucib-i taḥḳīḳ-i cezā it

7 Dünyāda ḥaṭāsız olamaz gerçi bir insān
Ḥubbuʿl-beşer isen de Edībāne ḥaṭa it

**292**

(181a)[583]

1 Ey Ḳomiser Cevdet Efendi heman ẕevḳ u ṣafā it
Dārū-yı meyī derdiŋe hemvāra devā it

2 Hiddetle ṣaḳın hiçbir işe etme teşebbüs
"Lā havle velā kuvvete" de defʿ-i belā it

3 Bir kimse fenā olmanıza ġayret iderse
Siz eyleyiniz dāʿimā Allahʿa duʿā it

4 Raḥat yaşamaḳ ister iseŋ dehr-i denīde
Düşmānıŋı her ān u zamān medḥ ü s̱enā it

5 Ayrılma ṣaḳın rāh-ı ṣadāḳatde yoluŋ hep
Millet yoluŋa canıŋı lāzımsa fedā it

6 Nā-Ḥaḳ yire hiç kimseyi hiç iyleme maḥkūm
Rūz-ı ḥāliŋi hep taḥfīf-i cezā it

7 Dünyāda ḫaṭāsız olamaz gerçi bir insan
Ḥasbuʿl-beşer itsen de Edībāne ḫaṭa it

**293**

(93a)[584]

1 İlāhī ḥażret sen Ṣāmi Beyʿi şād u ḫāndān it
Kemāl-i ʿāfiyetle ecrini yā Rab ferāvān it

2 Görüp hāl-i perişānım beni luṭfuyla şād eyler
Anı sen de sevindir vir murādıŋ luṭf u ihsān it

3 Maṣun it şer-i düşmen-i ḳażādan derd-i ekdārdan
Selāmet vir ad u sanıŋ var ise ḳahr u perişān it

---

583 Ahibbadan polis ḳomiseri Ahmed Cevdet Efendiʿye gönderilmiştir.-AEH

584 Sami Beyʿin hakkında bir duʿādır.-AEH

4 Hemīşe her şebi bir ḳadr her eyyāmı bir ʿıyd olsun
Zevāl gösterme şems-i ṭāliʿiŋ her dem dırahşān it

5 Anı ahrette de tenhā ḳoma raḥm et aman yā rab
Ḥabīb-i peyġamber-i zi-şāna mihmān it

6 Haṭası var ise ʿafv eyle ġaffar-ı zünūbsuŋ sen
Cemālinle müşerref olmağa ya Rabbī şābān it

7 H̲arābī daʿiŋiz ez can u dil her an duʿā eyler
Bize Meyrem Ana lütfuŋ ile mesrūr-ı şādān it

**294**

(28b)[585]

1 Ey nāme yürü Bursaʿya cānāna selām it
Ṣor h̲aṭrını āfet-i devrāna selām it

2 Devr itdi göŋülden bizi artık āfet
Lāyıḳ mı ki olsun bize bīgāne selām it

3 Aḳmaḳda gözüm yaşı bu kār başına döndü
Gelmez mi o kāfire ʿaceb īmāna selām it

4 İrḳandiye Sedbaşına ṭoğru yürü luṭf it
ʿİşret-i ʿuşşāḳda rindāna selām it

5 Ḳurtamoğlu mezāristānını eyle ziyāret
Ötmekde olan bülbül-i nālāna selām it

6 Her nuṭḳı cevāhir gibi bir ehl-i hünerdir
Būs eyle elinden Baba Diḳrana selām it

7 Bedros Beyefendi gene sākīlik iderse
Virün hele benden de birer dāne selām it

8 Luṭf eyle ʿāşıḳa ey bād-ı seher
Anda olan merd süh̲h̲endāna selām it

585 Hüdavendigār vilayetinde bir cān bahş ihvanımıza göndermiş olduğum bir gazeldir.-AEH

**295**

(83a)[586]

1 Geldi bir şeb ḳülbe-i ahzāna ol cānan mest
Āteş-i ruhsār ile hem nergis-i mestān mest

2 Allah Allah bu ne hikmettir ki böyle nāgehān
Çıḳdı evc-i rifʿatından ol meh-i tābān mest

3 Aŋladıḳ ol şūh-ı āşūb zamānı ġālibā
Eylemiş ḳendi gibi bir ṣākī-i fettān mest

(83b)

4 Ṣubḥa ḳarşı bir terennüm eyledi Dāvut-vār
Gül perişān oldu ol dem bülbül-i nālān mest

5 Laʿl-i mīḳūnūŋ eğer görse olurdu şüphesiz
Hem Zelīḥā-yı zamān hem Yūsuf-ı Kenʿān mest

6 Serv-i nazm eyledi mestāne tek ʿazm-ı harām
Ol zamān uşşāḳı vālā-yı ḥayrān mest

7 El virir Allah için olsun Ḫarābī ebsem ol
Oldu naẓm-ı dilḳeşimle hep saḫn-ı süpḫān mest

**296**

(82a)[587]

1 Dehre geldik aŋladıḳ sākī-i devrān mest
Ol sebeptendir ki biz de olmuşuz her an mest

2 Şaribüʿl-leyl ü nehār olsaḳ ʿacep mi ḫaşre dek
Çünḳü bu ḳāşānede mihmān mest mizbān mest

3 Bu ḫarābātḫāneye çoḳ mest geldi gitti līḳ
Kimse māniʿ olmamıştır ġālibā derbān mest

4 Cürʿa-i cāmı ilāhi mest itmiş ʿālemi
Çeşm-i ʿibretle baḳılsa ḳabr ü müselmān mest

---

586 93 senesi her gece bezmimizde sakilik etmekte olan şuh-ı aşub-ı zaman Mazhar Bey birkaç gece gaybubet ittikden sonra bir takım ihvanımla hane-i fakire bir gece muhabbet ve ıyş u işret etmekte iken saat üç civarında mestane bir halde Mazhar Bey külbe-i ahzanımızı bir bağ-ı irem şekline döndürdüğünden bittazim kendilerine takdim olunan bir gazel-i aşıkanedir.-AEH

587 İzzetli Vehbi Beyʿin alınması üzerine söylenmiştir.-AEH

5 Cennet-i āʿlāya ḫariçten ḳomazdı kimseyi
Olmasaydı ol zamanlar Ḥażreti Loḳman mest

(82b)
6 Nūş edib miʿraçta bir ḳaṭre rūz-ı şeb
Ṣadıḳuʿl-vaʿdüʿl-emīn ṣāḥib-i Ḳurʾān mest

7 Bulmamışlar var ise defʿ-i humara bir ʿilaç
Kābe varmış ḳāffe-i peyġāmber-i zīşān mest

8 Hizmetinde çünḳü bir maṭrūdu istihdām ider
Aŋlaşıldı şüphesiz rahmān mest şeytān mest

9 Bu sefīne ġarḳ olur bir gün görürsün ʿāḳıbet
Çāre vü tedbìr yoḳ ʿummān mest ḳapṭan mest

10 Ey Ḫarābī mesti lā yuʿḳal misin sen ebsem ol
Cilve-sāz olmazdı halḳa olmasa Süpḥan mest

**297**
(24a)
1 Şebh yoḳ kim cānını eyler fedā Arnavuṭ
Merd-i meydānı ʿAlīʿdir iḥtiḳāḳ-ı Arnavuṭ

2 Bī-tekellüf var beni hep ṣarf ider mihmānına
Birinciye benzemez cūd-ı nesḫāy-ı Arnavuṭ

3 …..[588]

4 Ṣūretā bir ḫayli ġamnāk u perişān sefīl
Līk yokdur kimsede ẕevḳ u ṣafā Arnavuṭ

5 …..[589] gülzār-ı enḥār u dıraḫt-ı bardur
Cennet-i aʿlāya benzer hep ḳara-yı Arnavuṭ

6 Arnavuṭdur ced-be-ced Ferhād Fehmī ey Edīb
…..[590]

588 Vyoo

589 Vyoo

590 Vyoo

**298**
(23b)[591]
1 Beŋzemez bir güzele hiç dil-rübā-yı Arnavuṭ
Şūḫ-ı āşūb-ı zamāndır mehliḳā-yı Arnavuṭ

2 Ahvān-ı desti hep ḫayrān u ser-gerdan ider
Bir nāgāh-ı mest ile çeşm-i ālā-yı Arnavuṭ

3 Ehl-i ʿiffet pāk dāmendir peri rūyānı hep
Bir ṣadāḳatden ʿibāretdir vefā-yı Arnavuṭ

4 Arnavuṭluḳ ḳalmadı gezdim de gördüm ser-te-ser
Kim şenāʿatçün değil nāz u edā-yı Arnavuṭ

5 Hem s̱ebāʿat hem ṣadāḳat eylemiş iḥsān Ḥaḳ
Bir vaḳd dönmez sözünden yoḳ riyā-yı Arnavuṭ

**299**
(40b)
1 Fehmiyā çaḳmaḳ gibidir aburūnā-yı[592] Arnavuṭ
İktiżanıŋ camlarıdır agöza-yı[593] Arnavuṭ

2 Kazma dişli yığma saçlı devd dudaḳlı zebeştrū
Kefçeden hiç farḳ olunmaz agūşā-yı[594] Arnavuṭ

3 Adūhalar girse çıḳsa uyḳuda olmaz ḫaber
Cān ḳapusundan kekeşdir agūnā-yı[595] Arnavuṭ

4 Eylesen yıllarca tefehhīm bir kelāmı āŋlamaz
Bir ḥamām toḳmağıdır sanki ḳoḳa-yı[596] Arnavuṭ

5 Aç ḳalur insān eğer mihmān olursa ez ḳażā
Ey Ḫarābī hiç bilinmez laḳırvā-yı[597] Arnavuṭ

---

591 Prevezeʿde Memur Priştineli Ferhad Fehmi hakkında söylenmiş bir gazeldir.-AEH

592 Burun demekdir.-AEH

593 Göz demekdir.-AEH

594 Gūş yani kulak-AEH

595 Gūn yani gūn demekdir.-AEH

596 Arnavutça baş demekdir.-AEH

597 Lakır: Arnavut dilinde bir neviʿ börekdir ki kendilerince en güzel bir yemekdir. Allah eksik etmesin.-AEH

**300**
(26b)
1 Eyvāh yazıḳ Muḥammed ʿĀtāʿya neler oldu
Sūsı gülşen ḳoḳlamadı derbeder oldu

2 Ḥāḥām Dāvīniŋ ḫānesine postunu serdi
Yāhūdilere uydu nihāyet ḳasr oldu

3 Terk itmeğe yaḳlaşdı hemān dīn-i mübīni
Ḫüdāʿya gidüp geldiği pek çoḳ sefer oldu

4 ʿAyb eylemeyen mesleğiŋi eyledi tebdīl
İster idi evelleri şimdi baḳar oldu

5 Ey dāder-i vālā-yı güherim resm eyle
Bu ḥāli Edīb çekemez bin kere ölür

**301**
(50a)
1 Ṣofī-i ḥarīn destine peymāne yaḳışmaz
Her bāde çeken meclis-i rindāna yaḳışmaz

2 Çek rūy-ı dilārādan eliŋ sürme raḳībā
Çün kāfir eli ṣaḥife-i Ḳurʾāna yaḳışmaz

3 Vallāhi seni yarin ser-i kūyunda ḳeserdim
Āğyārı ser-i ḳūy-ı dilārādan ḳeserdim

4 Bu remzīni elbet bilür erbāb-ı Ḫarābī
Eṭnāb-ı sühan merd-i sühendāna yaḳışmaz

5 Bu nuṭḳunu taṣdik ider erbābı Ḫarābī
Ḳāfi bu ḳadar ebsem ol artıḳ Ḫarābī

**302**
(8b)
1 İhtirāz it Ḥazreti Mevlādan etme böyle nāz
Merḥāmet itmez misin ʿuşşāḳıŋa ey serv-i nāz

2 Derd-i hicriŋle ben bir ḫasta-i nevmīdenim
Ey ṭabībim derd-i cefāresāma gel ol çāre-sāz

3 Ebrūvānıŋ çünki mihrāb-ı haḳīḳattir seniŋ
Kāfir olsun kim gelip itmez anı her dem niyāz

4 Pāre pāre itseler cismiŋ ya dārā çekseler
Vāḳıf-ı sırrullāhı eylemez ifşā-yı rāz

5 Kūy-ı ḳurbunda perīşān ḥāle geldim ʿaşḳ ile
Ḫūn-ı eşkiŋle Edībā yāre böyle nāme yaz

**303**

(15a)

1 Merdüm-i rind-i ḳalender hiç tezyīn istemez
Kim şehīd-i ʿaşk olana techīz ü tekfīn istemez

2 Sen duʿānı ey hocā luṭf eyle sakla kendiŋe
Vasl-ı sunullāh olan ısḳāṭ u telḳīn istemez

3 Sāḳī eski tası doldur sun bize köhne şarāb
Rindler peymāne ü minā-yı zerrīn istemez

**304**

(14a)

1 İşte ṭanbūr işte ney mey defle ṣanṭūr istemez
Serv-i ḳaddler var iken meclisde ḳanbūr istemez

2 Lāubālīdir bu meclis ictināb itmez Ḥaḳḳʿa
Her ne istersen buyur bār hūn destūr istemez

3 Ḥaydārāne sun bize peymāne-yi rindānı
Ṣāḳī luṭf et kāse-i zerrīn ü fağfūr istemez

4 Müstaḳil reʾyinde herkesi etme ābrām ẕāhida
Bezm-i nūş-ā-nūş-ı meyde iç deyü zor istemez

5 .......[598]

6 Nola çıḳmazsaḳ ḫarābātḫāneden ṭaʿn ile
Bunlar görmezmisiŋ çāy-ı maʿmūr istemez

7 El-virir rind-i belā seyyāre bed-veş cāk cāk
Ey Ḫarābī ḫırḳa ü destār maḥrūr istemez

**305**

(14b)

1 Zāhidā şemʿ-i şebistānınçün efsūs istemez
Māh-rūlar var iken bezminde fānūs istemez

598 Vyoo

2 Cübbe ü destārıŋı meyḫāneye rehn ile var
Kim gelür bāzār-ı ʿaşḳa ʿar nāmūs istemez

3 Ṣofī sen nūş-ı şarāb kebāb istemez misin
Bir dem rind ü ḳalender ẓabʿ-ı meʾyūs istemez

4 İtme el ḫamrıyla hem “lā takrabā” tefsīrīni
Ṣanma bilmez mey-perestān şerḫ-i sālūs istemez

5 Var iken nevreste putlar nāle-i peymāneler
Deyr-i ʿaşḳ içre celīyā ile nāḳūs istemez

6 Cife-i dünyāya gerekmez var meyyāl olmaya
Çāh içün tefʾil-i dāmen hem de pāpūş istemez

5 ......[599] ʿilm-i edeb ehl-i kemāldir şübhesiz
...... [600] Edībā şerḫ-i ḳāmūs istemez

4 ʿĀlem-i peymāneden seyr ü temāşā eyleriz
Merdüm-i çeşmān-ı haḳ binān-ı dürbīn istemez

5 ...... [601] deyr-i ʿaşḳ içre Harābī sıdḳ ile
......[602] āyīn başka āyīn istemez

**306**
(211a)[603]

1 Ey fırıldaḳlar beni siz dün gice çoḳ andıŋız
Ḥāliŋizden baḥs̱ idüp hep derdiŋizle yandınız

2 Çoḳ fırıldaḳ döndürüp ḫaylī muḥabbet idüp
Beyniŋizde söylenen her bir kelāma ḳandıŋız

3 Nūş-ı ṣahbā-yı müddetle olunca neşʾeyāb
İştiha ile ṭaʿam-ı vaṣla loḳma baŋdıŋız

4 Ben de vardım bezmiŋize siz beni görmezdiŋiz
Kendiŋizden ẕatımı heyhāt ayrı sandıŋız

---

599 Vsoo

600 Vsoo

601 Vsoo

602 Vsoo

603 İhsan ve Cevdet Beyler hakkındadır.-AEH

5 Ḥaḳḳ'a ma'lūmdur ḳulağıma işitdim diŋledim
Siz Ḫarābī 'aciz ü bīçāreyi çoḳ andıŋız

**307**
(277a)[604]
1 Ben sizi ġāyet severdim var diyü 'irfānıŋız
Zann iderdim pek mükemmeldir siziŋ iz'ānıŋız

2 Ḥālbuki 'irfān ile iz'ānıŋız mefḳūd imiş
Çünki görmez ṭoğru ile eğriyi çeşmānıŋız

3 Sende insāniyet olsa bī-vefā olmaz idiŋ
Çoḳ te'essüf eyledim hiç yoḳ imiş vicdānıŋız

4 Böyle geç etvār u bed aḫlāḳ ile hiçbir vaḳd
Ḳāmil insān olmağa vallāhi yoḳ imḳānınız

5 Hem bu ḥāl pür-melāl eyle yaşamaḳdan ise
Ḥaḳḳıŋızda çoḳ ḥayırlıdır çıḳaydı cānıŋız

6 Böyle rāh-ı müstaḳīmden inḫirāf etmek içün
Hangi müfsidler 'aceb oldu sizin şeyṭānıŋız

7 Bu Ḫarābī kemteri taṣdīḳ iderseŋ muṭlaḳā
Ḥaḳḳ'a ey Yusuf efzā var ise īmānıŋız

**308**
(163a)
1 Baḳ beni ne ḥāle ḳoydu hüsn-i ānıŋız
Cānımı yaḳmadı dā'ima āteş-i hicranıŋız

2 Şīvelerle sen gelir oynarsıŋ amma ẓayf kim
Çeşmim ḳan ağlatır leyl ü nehār çeşmānıŋız

3 Gelse Loḳmān derd-i cān fersāma dermān iylemez
Çünki emvāc eyledi cism-i nāvın müjgānıŋız

4 İltifātıŋla bizi şād eyliyorsun her gice
Doğrusu inḳār olmaz luṭf ile ihsānıŋız

5 Söyle Allah 'aşḳına ey şūḫ ḳabūl etmez misiŋ
'Iyd u viṣāliŋde Edīb olmasın ḳurbānıŋız

---

604 Polis taharri memuru Yusuf Efendi hakkında bir gazeldir.-AEH

**309**
(128b)[605]
1 Ey Recā᾿ī mahs-ı luṭf-ı Ḥaẓret-i Allahʿsıŋız
Çünki siz bir kenz-i esrār-ı resūlullāhsıŋız

2 Zātıŋa ʿilm-i ledün üstādı dirsem çok değil
Vasıl-ı sırr-ı ʿAli hem sırr-ı bismillāhsıŋız

3 Ḥaẓret-i Allah sizi irşāda me᾿mūr iylemiş
Vaḳd-i remz-i ṣafāya-yı kelāmullāhsıŋız

4 "Men ʿaref" hem noḳda-i bā remziniŋ āgāhısın
Böyle īcād eylerim kim sırr-ı sırrullāhsıŋız

5 Sizde görmüşdür Ḫarābī dāb-ı ehlullāhsıŋız
ʿĀrif yā Allah yā Allah ʿārif-i billāhsıŋız
[309 ile 310 mükerrer]

**311**
(281b)[606]
1 Ey Şeyḫ Ġālib Efendi ʿārif-i billāhsıŋız
Çünki siz bir kenz-i esrār-ı resūlullāhsıŋız

2 Ẕāt-ı ʿālīŋizi Ḥaḳ irşāda me᾿mūr eylemiş
Herkese luṭf-ı celīl Ḥaẓret-i Allahʿsıŋız

3 Sizde oldu münceli sırrı yeddullāh āyeti
Vāḳıf-ı remz-i ḫafāyā-yı kelāmullāhsıŋız

4 ʿAvn-ı Ḥaḳla bir nefes etmesiŋ şifādır ḫastāya
Ṭoğrusu bir hemdem ʿĪsā-yı rūḥullāhsıŋız

5 "Li maʿ Allāh" emrine "innallāh" sırrına
"Men ʿaref" hem noḳṭa-i bā remzīne āgāhsıŋız

6 Dervīşāne işte ʿarẓ eyler Ḫarābī kemter
Vāṣıl-ı sırr-ı ʿAlī hem sırr-ı bismillāhsıŋız

**312**
(146b)
1 Bilürüm ey gül-i raʿnā sizi cim dallısıŋız
Ṭatlıdır vaṣlıŋızın ḳaymağı ballısıŋız

---

605 Reşadetlü Ömer Recai Baba hakkında söylenmişdir.-AEH

606 Hasbuʿl-icab Şeyh Galip Efendiʿye gönderilmiş gazeldir.-AEH

2 Çeşmiŋiz ḳaşlarıŋız benleriŋiz kimsede yoḳ
Siz bu pāzār melāmette ne çoḳ ballısıŋız

3 Dün gece pembe libāslarla ḥazīn idiŋiz
Pek güzelleşti cemāliŋ bu gece allısıŋız

4 Ṣoyunub girmediniz ḳoynuma esbābı nedir
Yeriŋizde mülḳüm ġālibā ṭutḳallısıŋız

5 Uyma yavrum sözüne artıḳ o dal dāllısıŋız
Raḫm idiŋ Ḫulḳī s̱i sevdim siz cīm dāllısıŋız

**313**
(234b)[607]
1 Ey nişānım siz bezm-i ṣādıḳ bir iḫvānımsıŋız
Ol sebebden dāʿimā gönlümde mihmānsıŋız

2 Bezm-i nūşa nūşumu tenvīr iderseŋ her gece
Dāʿim itsün Ḥaḳ sizi şemʿ-i şebistānımsıŋız

3 Öyle bil ki mihr-i cān baḫşıŋla cismim zindedir
Mürdeyim sen olmasaŋ zīrā benim cānımsıŋız

4 Müslīmān ol Ermeni ol putperest ol kāfir ol
Ḥer ne olur iseŋ ol siz dīn ü īmānsıŋız

5 Ben Edībʿim öyle elmaslı nişānlı istemem
Çünki siz ḳalbimde bir nīşān-i zīşānsıŋız

**314**
(172a)[608]
1 Ey Ḥüsnü Bey ḳalburun ḳasnağını çatlattıŋız
Ortasından pek fenā ḥālde urup patlattıŋız

2 Maḫv olup gitti mi mısır buğday yulaf burçaḳ
Ḳalmadı bir şey içünden ḫārice sıçrattıŋız

3 Şerʿe taṭbīḳ eyleyüp çoḳ nükteler ʿārż eyledim
Ḫālbuki siz irfānımı ḳātlittiŋiz

4 Atlamaz derler deve ḫendekten amma ẕātıŋız
Ben gibi çoḳ istere hendekler atlattıŋız

607 Kadim ahibbadan Nişan hakkında söylenmiştir.-AEH

608 Bu da İsa kapısı beylerine söylenmiştir.-AEH

5 Ẕāt-ı ʿālīŋiz edīb ü ḳāmil-i ʿirfānsıŋız
Ḥüsāmeddīn niçün bu ḳalburu patlattıŋız

**315**
(65a)
1 Bezm-i gülşen beytüʿl-ahzendir bana dildārsız
Nūş-ı mey semm ü helāhilden beterdir yārsız

2 Gonceniŋ ḳaderiŋ hezāre bildiren hep hārdır
Ḳanġı ʿāşıḳ yār sevmiş dehride aġyārsız

3 Muṣṭarip hāl olma ey dil cevr-i istiġnā görüp
Ḳanġı şūhdur luṭf ider ʿuşşāḳına āzrārsız

4 Ḳesret-i aġyārdan terḳ etme ḳūy-ı dilberi
Ḳanġı gülşen gülbenḳde ġonce vardır ḫārsız

5 ʿĀşḳ ʿazābından Ḫarābī gel şikāyet eyleme
Vāṣıl-ı vuṣlāt olur mu zārsız efḳārsız

**316**
(12b)
1 Merdüm-i nācizeniŋ efsānesine ḳanmayız
Ṭūtīyāne söyleyen insānı insān ṣanmayız

2 ʿİlm ile āyine-i idrākimiz olsun cilā
Renk-i cemāl eylemez teʾsīri hiç paslanmaz

3 Ben ki deryā-yı ʿulūm içre düşüp ıṣlanmışız
Baʿd ezīn bārān-ı cehāletden uṣlanmayız

4 Öyle seyr etmişiz bizi ḫān-ı nāīm ḳoya ʿaşḳ
Kim ṭaʿām-ı cāhil ü nādāna loḳma banmayız

5 Mestān-ı fünūn içre semender olmuşuz
Kim bezm-i sebük-mizāna girsek yanmayız

6 Hem Edībʿiz hem Felātūn-ı zamānız şüphesiz
Līk bir dīvāneyiz ṣūretā uṣlanmayız

**317**

(54a)[609]

1 Ẕāhid biz zümre-i ḳallāş ḥumārīdeniz
Āb-ı kevserden beri maḥrūm-ı meyḫārideniz

2 Ne nübüvvet ne ulūhiyyet ṭanımaz müfsidleriz
Hāzā ehl-i cehennem ḳavm-i küffārideniz

3 Māyāmız ḫāşā bezm-i nūr-ı nübüvvetten değil
Menʿ-i şerr-i ḍelālet ḳasd nārideniz

4 Bezm-i sivāsın bugün biz sāḳī-i sennāsuyuz
Kim şarāb-ı küfr ile muḥabbet demdeniz

(54b)

5 Yoḳ yoḳ ey vāʿiẓ bu ḳulu rindler itmez ḳabūl
İsmi mevcūd kendisi nābūd settārideniz

6 Şüphesiz her nuṭḳumuz bir muʿciz-i sihr-i helāl
Çünki biz ol Āhmed Muḥtār seḥḥārideniz

7 Darbe-i seyf zebān şirkimizden yoḳ ḥalāṣ
Ṣofīyā biz Haydār-ı Kerrār ḥūnḫārīdeniz

8 Seng-i şirke çekmişiz yeʾcūc fıḳha seddi biz
Ḥacı Bektāş-ı Velī Hünkār divārideniz

9 Pīr ü Kenʿān-ı bī-izʿān olursan söyleme
Ey Ḫarābī kāmil ü ʿirfān u hoşyārideniz

**318**

(210b)[610]

1 Luṭfeŋ ey mīrim evvel bize şeref idiŋiz
Şiddet-i ʿaşḳ-ı ferāvānımı taḥḳīḳ idiŋiz

2 Dil-i virān-ı perişānı berā-yı taʿmīr
Sizi pūsi etmeği baŋa teklīf idiŋiz

3 Getiriŋ ağzıma ṭoğru açaraḳ sīneŋizi
Pūseler luṭf iderekden beni talṭīf idiŋiz

---

609 İhvanımızdan rind ü Kenʿan-ı bī-izʿān Beyʿin bir gazel-i mübtezeline eğlenmek tarikiyle nazire olmak üzere söylenmiş ise de garik-i bahr-i ʿisyān olduğuma şüphe yoktur.-AEH

610 Hasbuʿl-icāb ve berā-yı latife söylenmiştir.-AEH

4 Çalġıya bir lira meyḫāneciye elli ġuruş
Meykede maṣrafını bir dahā taʿrīf idiŋiz

5 Bize dört güzel Edīb menzīl olmuş mīrim
Ṭurmayıŋ hiç ʿacele nezdīme teşrīf idiŋiz

**319**
(15b)
1 Zāhidā tahḳīḳ-i ahvāl-i rebānı neyleriz
Biz cemālinden derūn-ı ādemi keşf eyleriz

2 ʿAyn-ı hikmettir bizim her nuṭḳ-ı pür-esrārımız
Cānıma kendiŋ gibi yüzden ṭūtiyā söyleriz

3 Meygede gencinde bulduḳ genc-i feyż-i ʿaşḳı biz
Ol sebeb pīr-i muġānıŋ nuṣh-ı pendini diŋleriz

4 Ṣofī-yi ʿindinde Manṣūr Edīb
Līk bu ḥāl ile biz maḳbūl ins ü cinleriz

**320**
(62a)
1 ʿĀşıḳ-ı emḳendeleriz meh-i tābān severiz
Bülbül-i nālendeleriz ġonce-i ḫandan severiz

2 Dişleri dürdāne gibi gözleri merdāne gibi
Her sözü merdāne gibi sanma ki nādān severiz

3 Kimseye yoḳ minnetimiz merd iledir ṣoḥbetimiz
Boşuna değil ülfetimiz ḳāmil-i ʿirfān severiz

4 Tilki tabiʿātlı ādemi sevmez er olan
Bilse gerek ʿārif olan ādemi ārslan severiz

5 Bunca belālar çekeriz aṣla keder eylemeyiz
Yār ile aḥbāb ile seyr-i gülistān severiz

6 Kimseye bed söylemeyiz söylese de diŋlemeyiz
Ḳarġa sesi beklemeyiz bülbül-i nālān severiz

7 Şöhret için ḳılma nāmāz Ḥaḳḳʿa gerek nāz u niyāz
Biz yemeyiz öyle piyaz toğru müslümān severiz

8 Ḳoyma Ḫarābī Edībī bu ġazelin var sebebi
Ṣanma o hengāmi gibi biz daḫī oğlan severiz

**321**
(249a)[611]
1 Kendiŋ gibi dedem sen biz sanma mevleviyüz
Ne ʿabd-ı dünyevīyiz ne merd-i uḫreviyüz

2 Mescidle cāmʿilerden geçtik şükürler olsun
Meyḫāne ḳöşesinde sandıḳ ile münzevīyüz

3 Īmān u dīn ü mezheb ḳalmadı aldı Ḥaḳ hep
İşte ne Mūsevīyüz ne kebr u ʿİsevīyüz

4 Dönme saḳın vebāldir terḳ ile o semāʿı
Baḳ biz döner miyiz hiç ikrārda pek ḳavīyüz

5 Monlā-yı Rūmʿa īmān itmiş iseŋ beri gel
Biz mağz-ı mesnevīyiz Ḳurʾān-ı maʿnevīyüz

6 Zulmetde ḳalma zinhār bir zerre sen de gel al
Şems-i ḥaḳīḳatiŋ biz envār u perteviyüz

7 Biz ʿabdiyetle Ḥaḳḳʿız bu sırra ʿaḳlın ermez
Dünyā vü māfihānıŋ ḫāḳan u hüsreviyüz

8 Biz de olan melāmet zühhāda virdi hayret
Çünḳī ṭarīḳ-i Ḥaḳḳʿıŋ meczūb-ı rehreviyüz

9 Herkes sanır Ḫarābī Allahʿı lā-mekāndır
Vardır anıŋ mekānı baḳ işte biz eviyüz

**322**
(94a)
1 Ṣanma ey ḫāce biz haşre fütūr eylemişüz
Çünḳü biz bunda temāşā-yı nüşūr eylemişüz

2 Dem urup ḫaber ṣırāṭtan bizi tehdīd etme
..... [612] yoḳ anı çoḳ kerre ʿayūr eylemişüz

3 Hamdülillah biz mest-i ezeliz ki dehre
Rind ü meyhor u ḫarābāti žuhūr eylemişüz

4 Öyle bir derdkes-i bezm-i elestiz sofī
Kim subūyi meyi İsrāfile ṣūr eylemişüz

611 Bir Mevlevī dedesi hakkında söylenmiştir.-AEH

612 Vyoo

5 Ey Harābī biz o Mūsāy-ı kelīm mestiz
Yām-ı meyhāneyi cilvegāhı Ṭūr eylemişüz

**323**
(127a)[613]
1 ........[614]
Hem de yanındaki hıdmeti belāli bilürüz

2 Bezm-i ʿişretteki ādābına herkes meftūn
Rütbe-i keşmekeş sekerini ʿālī bilürüz

3 Vardımı bezmde iḫvānını tahkīr eyler
Mir Vehbīde olan ḳıyl ile ḳāli bilürüz

4 Ḳafası parça nur hem dökülür hem ḳoğulur
Ḳoca derviş Muḥammeddeki ḥāli bilürüz

5 Dün gece geldi Ḫarābī bize tefhīm etti
Bunların daldığı ol baḥr-i bāli bilürüz

**324**
(172b)[615]
1 Gerçi mužlim yerde ḳaldıḳ ey Ẕiyā
Ḥālbuki biz çarḫda pek çoḳ Ẕiyālar görmüşüz

2 Ẕāt-ı ʿālīŋiz gibi ʿarż ehli hem vicdānı pāḳ
Dilber-i nāzıŋ edālar mehlikālar görmüşüz

3 Bezmimizde sāḳī-i gül çehreler var idi
Her gece tā ṣubḥa dek ẕevḳ u ṣafālar görmüşüz

4 Bir pula muḥtāc u ac u bī-ʿilāc ḳalmış olan
Ṡervet-i sāmāne mālik āğniyālar görmüşüz

5 Böyle söylersiŋ Edīb ṭaḫattūr eyle kim
Ġayrı geç reftārdan ḫayli belālar görmüşüz

613 Celal Bey hakkında söylenmiştir.-AEH

614 Vsoo

615 İsa kapısında mirasyedi Ziyā Beyʿe söylenmiştir.-AEH

## D- MURABBALAR

**325**

(191a)[616]

1 Gūş eyleyiŋ erenler
Bu başḳa bir beyāndır
ʿİrfān olanlar anlar
Zīrā sözüm ʿāyāndır

2 Allah idi murādım
Leyl ü nehār aradım
Derlerdi hiç bulunmaz
Çünḳü o lā-mekāndır

3 Merd-i īmān gūyende
Şāhḳulu dergāhında
Miʿrāca nāʾil oldum
Bir ḫaylice zamāndır

4 Ḥaric değildir Allah
Mevāsıdır o dergāh
Meyyit giden olur ḥayy
Böyle bir āstāndan

5 Pīr postu postnişīni
Ḥilmi Dedebabayı
Göcdü diyen olursa
Bil ki sözü yalandır

6 Ölmez velī olanlar
Naṣṣ u ḥadīs̱le s̱ābit
Kendüsi burda lakin
Gözsüzlere nihāndır

7 Āb-ı ḥayāt içirdi
Bir şeb baŋa yeddiyle
Olur şunan faḳīri
Beyhūde bir kemāndır

8 İrşādıma hemīşe
Çoḳ sāʿī himmet etti
Mürşidime bu nažmım
İşte bir armağandır

616 Azizim Hilmi Dedebaba Kuddisi Sirruh Hazretleri hakkında söylenmiştir.-AEH

9 Çoḳ ḳıyl ü ḳāl eden var
Boẕan içün Ḫarābī
Berrānīlerde vardır
Yoḳ çāre bu cihānda

**326**
(209a)
1 Ey Mīr Ṣıdḳı girme vebāle
Luṭf et nihāyet vir ḳıyl ü ḳāle
Ḳalḳışma zīrā sen intiḥāle
Gölgemde çünki herkesi bu ḥāle

2 Maʿlūmuŋuzdur şāʿir değilsek
Naẓm u nes̱rde māhir değilsek
Bizce de maʿlūm ḳādir değilsek
Yeltenme bāri bu irticāle

(209b)
3 ʿĀlemde cehliŋ oldu nümāyān
Ṭaṣdīḳ ider hep ehl-i süḫendān
Var ise haddın gel işte meydān
İtme teşebbüs hiç infiʿāle

4 Terḳ et Ḫarābī beyhūde ḳāli
Ḫām ṣuḥtedir o yoḳdur kemāli
Mestur olurdu her intihāli
Ş̱āyet sığaydı mızraḳ cuvala

**327**
(261a)
1 Ey ṣofī raġbet etme
Eslāf-ı ehl-i şāma
Bunlar sezā değildir
Ber vechile selāma

2 Düşmān-ı ehl-i beyti
Müʾmin olan sever mi
Fehm eyle gel ḫaṭāŋı
Aldanma gel kelāma

3 Meyl etme çār-ı yāre
Beyhūde yanma nāra
ʿİnd-i Ḫüdāʿda buŋlar
Ermedi bir maḳāma

4 Deryāya girmiş olsa
Murdār olur o deryā
Ṭāhir olur mu nā-pāḳ
Girmek ile ḥamāma

5 Ābdest ile namāzla
Oruçla Ḥaḳ bulunmaz
Ey ḥoca sen güvenme
Ṣalāt ile ṣıyāma

**328**
(190a)
1 Evlādır aḳrabādan
Bir merd-i meclis ara
Ḳıymette bir değildir
Şehvārla senin ḫāra

2 ʿAceb riyā-yı ẕāhid
Ālāt ider mi ʿābid
Sen denlü müslīmāndan
Efđal olur niżālar

3 Mest-i mey-i đelālet
Olmaḳ değil ʿibādet
“Lā taḳarrübü ṣalāt”
“Ve entümü eskāra”

4 Vaʿžu saṭanınla
Firdevse hiç girilmez
Vallāhi Ḥaḳ perestān
İtmez saŋa müdārā

5 Fıṣḳ u fücūrla sofi
Her menhiyātı işler
Olur mu ey Ḫarābī
ʿUşşāḳa hiç dūbāra

6 Ġılmān u ḥūrilerden
Artıḳ ferāġat eyle
Düşme saŋa yazıḳdır
Böyle ḫayāl-i ḫāma

7 Cennetle ḫūrī ġılmān
Mü᾽minlere ḥazemdir
Terḳ eyleyüp cemāli
Meyl eyleme ḫarāma

**329**
(190b)[617]

1 Vaʿiž şer işlemekçün
Şerʿi ider bahāne
"Ḳānne" içtihādı
Ḳur᾽ānı ʿazz ü şāne

2 Ġılmān u ḥūr-ı cennet
Aḥdi pek rezālet
Allahʿa meyl idenler
Meyl idemez cānāne

3 Ṣavm u ṣalātı ʿadet
İtmek değil ʿibādet
ʿİsyān olur bu cür᾽et
Ḫallāḳ-ı ḳünfekāne

4 Pütḫāne ḳaʿbe birdir
Ḥaḳ bir iki değildir
Bir görmemek Ḫüdāʿyı
Lāyıḳ mı müslīmāne

5 Ḥaḳ ile oldular Ḥaḳ
Bil böylece muḥaḳḳaḳ
Aç çeşmiŋi güzel baḳ
Ḫor baḳma dervīşāna

6 Dervīşlere yaḳın ol
Allah ise murādıŋ
Mekānları mekāndır
Lārayb-ı lā-mekāne

7 İmānı dīn-i ḳüfre
Sen ġālibā değişdiŋ
Ebsem ol ey Ḫarābī
Söylenme kāfirāne

617 Kafirane bir gazeldir.-AEH

**330**
(7a)
1 Anası geberdi yazıḳlar oldu
Yük taşımaḳ artıḳ sıpaya ḳaldı
Bülbüller dağıldı ġoncalar soldu
Feryād-ı ʿandelib ḳurbaya ḳaldı

2 Nerde o cümbüşler naʿra-i yā hey
Cūlar[618] kenārında sāki ile mey
Şikest ṣanṭūr ḳanūn kemān ile ney
İşimiz davulla zurnāya ḳaldı

3 .........[619]
.........[620]
H̬arābī bu hālde dayanmaz yürek
Baʿde-zīn gıdāmız žırvāya ḳaldı

**331**
(201a)[621]
1 Tesbīh çeke çeke Hüsnī-i meyẖār
Esmāyı üstüne gene ṣıçratdı
Dükḳāna toplamış birṭaḳım meyẖār
Kendüsini fenā ḥālde b…latdı

2 Bu ẖāliŋi kimse lāyıḳ görmedi
Niçün böyle yapar ʿāḳlım irmedi
Kendüsünden sorduḳ cevāp virmedi
Sade biraz ḳaşla gözüŋ oynatdı

3 Bu çocuḳ H̬arābī insāna beŋzer
Ẕekīdir kāmil ü ʿirfāna beŋzer
H̬aẕāḳati vardır Loḳmāna beŋzer
Pūl şīşe içünde ʿilāç ḳaynatdı

618 SA s 28

619 Vsoo

620 Vsoo

621 Hasbuʿl-icab saatçi Hüsnü Efendiʿye gönderilmiştir.-AEH Hasbuʿl-icab söylenmiş tahkirāmiz bir gazeldir.-AEH

**332**
(189a) [622]
1 Ey birtaḳım muḥibler
ʿİrfānıŋız olaydı
Bulurduŋuz Ḫüdāʿyı
Īmānıŋız olaydı

2 Bulmaḳ ḳolay bir iştir
Bu başḳa bir bilişdir
Gördüğüŋüz cemālin
Çeşmānıŋız olaydı

3 Erenlerin yolundan
Lāyıḳ mı ṭaşra çıḳmaḳ
Çıḳmazdıŋız eğerce
Vicdānıŋız olaydı

4 ʿİşret içün erenler
Dergāha gitmek olmaz
Ḳalmazdıŋız bu ḥālde
İzʿānıŋız olaydı

5 Böyle değildir erlik
Lāzım bu yolda birlik
Olmazdı sizde benlik
Siyyānıŋız olaydı

(189b)
6 Sāde naṣip mi almaḳ
Zanneddiniz bu rāhı
Ṭarṭardıŋız bu lafẓı
Mīzānıŋız olaydı

7 Bu yolda ḥāḳ olanlar
Vicdānı pāḳ olanlar
Ḫoşnūd olurdu sizden
Erḳānıŋız olaydı

8 Yoḳ sizde hiç şeriʿat
Böyle değil ṭarīḳat
Bilürdiŋiz ḥaḳīḳat
Sübḥānıŋız olaydı

---

622 Yoldan azmış birtaḳım beraniler hakkında söylenmiştir.-AEH

9 Ḫalḳ size laʿnet eyler
Bizden de laʿnet olsun
Şeytān ḳaçardı sizden
Şeyṭānıŋız olaydı

10 Erḳān-ı pīr-i taḥaḳḳīr
Ettirmeğe sebeb ne
Olmazdı fāş bu esrār
Peymānıŋız olaydı

11 Bu nuṭḳı söyleyen bir
Kemter Ḫarābīʿyi siz
Berdār iderdiniz āh
Urġanıŋız olaydı

**333**

(191b)

1 Ḥaḳḳʿı bilürdi vāʿiž
ʿİṣyānı olmasaydı
Fıḳh u feraʿ ižinde
Noḳṣanı olmasaydı

2 Doğru yolu bulurdu
Allahʿa ḳul olurdu
Īmānından musallaṭ
Şeyṭānı olmasaydı

3 Cisr-i ṣırātı geçmek
Mümkün değildi aṣla
Cennette ḥūri ġılmān
Seyrānı olmasaydı

4 Vāʿižleriŋ dilinden
Herkes çıḳardı dinden
Erenleriŋ Ḫarābī
Erḳānı olmasaydı

**334**

(255b)[623]

1 Peder-i ʿālīŋiz olursa bir gün
Var mı kimse saŋa baba olacaḳ
Allahʿı seversen ḥaliŋi düşün
Çünki ʿākıbetiŋ fenā olacaḳ

623 1316 senesi [M.1898] Sultaniyeli Muhammed Recai Babazade Hasan Hulki Beyʿe hitaben söylenip verilmiştir.-AEH

2 Cehālet baḥrine pek fenā daldıŋ
Oḳuyub yazmaḳda bī-behre ḳaldıŋ
Tenbellik ʿilminde diploma aldıŋ
Ve līkin başına belā olacaḳ

3 Görüyoruz işin güç ṣanʿat yoḳ sende
Herkesiŋ yanında oldun şermende
Luṭf ediŋ söyleyin bileyim ben de
Kim seniŋ derdiŋe devā olacaḳ

4 Ḫarābī vaṣf etdi cehāletini
Niçün farḳ itmezsün ḳabāḥatiŋi
Ben bilürim seniŋ nihāyetiŋi
Hep bu ṣafāların cefā olacaḳ

**335**
(7b)
1 Evvel beni asla hiç bilmez idi
Şimdi ahbāb olduḳ bildi züğürtlük
Yanıma uğrayıp hiç gelmez idi
Bize mihmān oldu geldi züğürtlük

2 Merdāne gezerdim ḳahrāmān idim
Cömert oğlu cömert bir insān idim
Elim ṭutulmazdı pehlivān idim
Bize mihmān oldu geldi züğürtlük

3 Ocağımda incir ağacı bitti
Edīb züğürtlük cānıma yetti
Beş para ḳalmadı hepsi bitti
Kīseniŋ dibini deldi züğürtlük

**336**
(4b)
1 İnsān ṣūretinde sen bir ḥayvānsıŋ
Sen māye-i aslıŋı insān mı ṣandın
Sözüŋü bilmezsin ġāyet nādānsıŋ
ʿAcep sen kendini ʿirfān mı ṣandın

2 Severiz seveni asla yıḳmayız
Kimseniŋ ḳalbini ḳırıp yaḳmayız
Hiç insāniyetten ṭaşra çıḳmayız
Bizi kendin gibi hayvān mı ṣandın

3 Harābī der saŋa bir iş yaparlar
Aç gözünü güzel ṣoŋra açarlar
Ağzınıŋ içine bir gün s.arlar
Sen her saḳallıyı babaŋ mı ṣandın

**337**

(110b)

1 Cān ḳoymadı tenimde
Çeşmān-ı cānistānıŋ
Tīr-i kemāndır o şūh
Müjgānı ebrūvāndır

2 İtme fedā hitābın
Ağyār-ı bed-ikāra
Luṭf eyle kesme benden
Sīneme ger nişānıŋ

3 Ḳurbān-ı ʿaşḳın etmiş
Üftāde ḳānı ey meh
Ḫūnḫār-ı tığ-ı ġamzeŋ
Cellād-ı bī-amānıŋ

4 Rüstemle Sām Nerīmān
Görse esīr olurdu
Bu tīr il kemānıŋ
Şeşīr-i ḫūn feşānıŋ

5 Sen bir Ḫarābī sanma
Ḥayrān-ı rūbuŋ olmuş
Ġılmān-ı ṣūr-ı melaʿik
Müştaḳ-ı ḥüsni anıŋ

**338**

(47a)[624]

1 ʿĀrifleriŋ sırlarına Cevdet iremezsiŋ
Bu bāğda rindānelere gül deremezsiŋ
Bu bezm-i ḫarābāta a yavrum giremezsiŋ
Zīrā ḳüçüksüŋ alamazsıŋ viremezsiŋ

2 Bitmez bu hikāyān ebedi çünki füzūndur
Fehm itmeyen Ādem hele bu remzi cünūndur
Aldanma erenlerde ....aḳ ḥayli uzundur
Zirā ḳüçüksüŋ alamazsıŋ viremezsiŋ

---

624 Bir gece Cevdet Beyʿin sākīlik etmeye bulunduğu sırada elimle viremem demesi üzerine söylenmiş bir gazeldir.-AEH

**339**
(47b)
1 Pervāne gibi şemʿ-i mihnette tolaşma
Cānıŋ viremezseŋ hele beyhūde ṣavāşma
Bu meclise bir daḫī ḳuzum gelme yanaşma
Zira ḳüçüksüŋ alamazsıŋ viremezsiŋ

2 Sen daha çocuḳsuŋ beni diŋler mi ḳulağıŋ
Ḳanġı ḳöşede ḳaldı çelik ile çomağıŋ
Öğütle durulmaz öŋüne böyle ya...ğıŋ
Zīrā ḳüçüksüŋ alamazsıŋ viremezsiŋ

3 Ey ḫāme edībāne yürü ġayri buŋalma
Bir cāhil için başın ġavġalara salma
Her gīr-i kebīrin öŋüne durma domalma
Zīrā ḳüçüksüŋ alamazsıŋ viremezsiŋ

**340**
(108a)[625]
1 Ey Ḳāẓım temeli dīn-i mübīniŋ
Ebū Bekr ʿÖmer ʿOsmān zinnūreyn
Aḫirette olsun seniŋ muʿīniŋ
Ebū Bekr ʿÖmer ʿOsmān zinnūreyn

2 Ḥażreti resūlüŋ emri muṭlaḳdır
Ḫilāfete dedi bunlar alıḳdır
Bunlarıŋ üçü de maḳbūl ü Ḥaḳdır
Ebū Bekr ʿÖmer ʿOsmān zinnūreyn

3 Nebī-i zī-şāna yār u gār olan
Ṣadāḳatle yār u vefādār olan
Ḫulūṣuʿl- ḳalb ile fedāḳār olan
Ebū Bekr ʿÖmer ʿOsmān zinnūreyn

4 Āyātı cemʿ edüp muṣḥaf yazdıran
Her yana dağıdub eyleyen ihsān
Cennetle mübeşşir ṣāḥib-i īmān
Ebū Bekr ʿÖmer ʿOsmān zinnūreyn

5 Ḫarābīniŋ işte budur bildiği
Rahmettir bunların dehre geldiği
Resūlullāh ḳadir Haḳḳʿın sevdiği
Ebū Bekr ʿÖmer ʿOsmān zinnūreyn

---
625 Hasbuʿl-icab Hakkâk Kazım Efendiʿye gönderilmiş bir gazeldir.-AEH

**341**

(252b)[626]

1 Ḥaḳḳāḳ Mūṣā Ḳāzım Ḥüsnü ḥayvānıŋ
ʿAfv olunmaz büyük günāhı vardır
Maʿlūmātı olsun ḥubb-ı muhibbānıŋ
Cināyetden beter cināyeti var

2 Allahʿa nebīye muhtāc değilmiş
Ḥażret-i ʿAlīʿye muḥtāc değilmiş
Pīrāna Velīye muḥtāç değilmiş
Her sözü patlatır đelāleti var

3 Mecūsīler bile bunu söylemez
Ḳāzım söyler amma müʾmin diŋlemez
Söylediği sözü kendi de bilmez
Cāhillerden beter cehāleti var

4 Mest olub meclisi perīşān ider
İçer i..er s.ar ʿisyān ider
Ḥaḳḳʿı inḳār idüp hezeyān ider
Söylenmez tükenme rezāleti var

5 Bilmeyenler sanır ṭoğru özlüdür
Ḥālbuki kendisi iki yüzlüdür
Tilki ṭabīʿatlı baṭıl sözlüdür
ʿİrfānı muḥtaldir ḥamāḳati var

6 Ṣabr ile Ḫarābī neler olacaḳ
Bir gün bile eni elbet bulacaḳ
Şimdiki ḥālinden beter olacaḳ
Çünki Ḥaḳḳʿa anıŋ ʿadāveti var

**342**

(233b)[627]

1 Ḥüsnī-i meyḫārıŋ yoḳdur emṡāli
Sāḥicidir herkese naḳdi fedādır
Nasıl anlatırım bilmem bu ḥāli
ʿAḳlı çoḳdur faḳaṭ biraz şeydādır

---

626 Hakkāk Hüsnī Kazım hakkında hasbuʿl-icāb söylenmiştir.-AEH

627 İstihza olaraḳ Hākkak Hüsnü Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH

2 Derd-i hicrān ile sergerdān olmuş
Ye᾿s-i ġamı hüznü ferāvān olmuş
Ḫānesi eşyāsı perīşān olmuş
Çoluḳ çocuğundan şimdi cüdādır

3 Edīb diyor aŋa dem budalası
Raḳıyla yemek yer budur ġıdası
Görmeyenler görsüŋ işte imżası
Ḥaḳḳāḳ Mūsā Ḳāzım Hüsnī gedādır

**343**
(237a)
1 Ḥüsnī-i meyḫārıŋ şeytānı var
ʿİndi ilāhide yüzü ḳalmamış
Bu ḥālini bizden edemez inḳār
Çünki gizli değil āşikāredır

2 Yol geçen ḫānında çoḳ imiş becīr
S.işmiş p..tlara raḳı içirir
Kīrine ġalaḳ güni geçirir
Dehşetli şiddetli ġulāmpāredir

3 Yıḳanmaz silinmez yüzü ḳāresi
Vicdānında var şehvet pāresi
Ey Ḫarābī yoḳdur bunuŋ çāresi
Ḥaşre dek ḳapanmaz müzmin yārādır

**344**
(256b)
1 Ey ḫoca zemzeminden
Efđal bize şarābdır
Bu sırra ʿaḳlıŋ ermez
Bu başḳa bir ḥesābdır

2 Allahʿa vāṣıl olmaḳ
İster iseŋ muḥaḳḳaḳ
Pir-i muġāna muṭlaḳ
Ṣıdk ile intisābdır

3 İḫvān ile muḥabbet
Ney mey ile ʿibādet
Sizce günāhdır amma
Bizce faḳat s̱evābdır

4 Cennetde ḥūri ġılmān
Sevdāsı bizde yoḳdur
Ḥaḳḳʿın cemāli varken
Cennet bize ʿazābdır

5 ʿAşḳıŋ kitābı böyle
Emr eyliyor oḳu gel
Mızraḳlı ʿilmiḥālden
Vaz geç ġalat kitābdır

6 Şerʿi şerīfi ḥāşā
İnḳār değil bu sözler
Ḳurʾāna müsteniddir
Pek ṭoğru bir ḥitābdır

7 Bu ḫāne-i cismden
Allah giderse bir gün
Bilmiş ol ey Ḫarābī
Cismīŋ ḫarāb türābdır

**345**
(283a)
1 Herkes içün bu dünyā
Eğreti bir ḳonaḳdır
Mihmān olur gelenler
Lākin ṣonu firāḳdır

2 Burdan göçüp gidenler
Yer altına girenler
Bir dāḫī ʿavdet etmez
Merḳadları ṭuzaḳdan

3 Sessiz ḥüdāsız resīr
Zindān gibi ḳaranlıḳ
O ṭar mezār içünde
Ẕevḳ u ṣafā yasaḳdır

4 Tekrār ḥayāt bulub da
Firdevse dāḫil olacaḳ
Mümkün değildir aṣla
Vāhı bir iştibāḳdır

5 Mīzān ṣırāṭ cehennem
Cennetle ḥūri ġılmān
Vardır diyorlar amma
Bu da çıḳmaz soḳaḳdır

6 Allahʿa vāṣıl olmaḳ
Dīdāra nāʾil olmaḳ
Sevdāsı var ve līkin
Ḥaḳḳʿıŋ yolu uzaḳdır

7 Ölmezden evvel öldük
Gitdik bu ḥāli gördük
Şimdi beyān iderdik
Nuṭḳuŋ Ḫarābī Ḥaḳʿdır

**346**

(256a)

1 Ẕāhid senin kitābıŋ
Mızraḳlı ʿilmiḥāldir
Vaz geç sen o kitābdan
Zīrā o ḳıyl ü ḳāldir

2 Cennetde ḥūrilerle
Ẕevḳ u ṣafāyı taʿlīm
Etmek saŋa ʿayıb hem
ʿAbes̱le iştiġāldir

3 Bal şerbeti ile süt
Irmaḳlarından içmek
Māʿmūl idersiŋ amma
Yoḳ aṣlı hiç ḥayāldir

4 Beyhūde itme zaḥmet
Ṣavm u ṣalātı terḳ it
Firdevs içün ʿibādet
İtmek büyük vebāldir

5 Cehd ile gir bugünki
Cennāt-ı ʿārifāne
Ḥaḳḳʿı bulursaŋ anda
Lāhūtī bir viṣāldir

6 Gel eyle terḳ-i mescid
Dīvāra olma sācid
Allaha secde eyle
Ḥaḳ ḳıblesi cemāldir

7 Zemzem ṣuyu ne ḥācet
Nūş et şarāb-ı vahdet
Ḥaḳ neşʾesi var anda
Bāḳī vü lā-yezāldir

8 Bu söz değil muḥālif
Ḳurʾān-ı ʿazimüʿş-şāna
Lā-şek kelāmı Ḥaḳʿdır
Āyāt-ı züʿl-celāle

9 Esrār-ı "ḳünt-i kenzi"
Fāş eyleme Ḫarābī
Bu baḥre yoḳ nihāyet
Diller bu sırda lāldir

**347**

(280b)

1 Vāʿiž efendi ḥalḳa
Söyler ki mey ḥarāmdır
Mey ḥāletin ne bilsün
Ervāhı çünki ḥāmdır

2 Ṣūrette aŋı insān
Ṣanır gören cemaʿat
Sīretde şüphesiz o
Ādem değil cüdāmdır

3 Dīdāra secde etmez
Dīvāra secde eyler
Kendi gibi ʿaḳılsız
Müfsidlere imāmdır

4 Biz Ḥaḳḳʿa vuṣlat etdik
Ḳāʿbe ḳavseyne gitdik
Bu luṭfa nāʾil olmaḳ
Meyḫāneye devāmdır

5 Mest-i H̱üdā pereste
Īcāb eden ʿibādet
Pīr-i muġāna her dem
Ṣıdḳ ile iḥtirāmdır

6 Ḳuş dilidir bu sözler
Buŋu Süleymān aŋlar
Ey ḫāce sanma zinhār
Beyhūde bir kelāmdır

7 "Lekad ẖaleknā el insān"
Buyurdu ulu Sübḥān
Ḳıble bize anunçün
Cim mim elifle lāmdır

8 Yüz binde bir Ādem
Mažhar olur bu sırra
Taʿrīfi ġayr-ı mümkün
Bu başḳa bir maḳāmdır

9 Ṭoğdum ʿamā içünde
İsm-i H̱arābī dendi
Allah ʿĀlī Muhammed
Anam dedem babamdır

348
(112b)
1 Gīsūlarıŋ dağıtmış
Ruẖsār-ı yār yamandır
Rūyuŋ görünce ṣandım
Ebr içre meh nihāndır

2 Ey dil sen ictināb et
Ol şūẖdan aman kim
Müjgānları ḫüznüŋdür
Ebrūları kemāndır

3 Luṭf u ʿatāsı yoḳdur
Cevr ü cefāsı çoḳdur
Resm-i vefāyı bilmez
Bī-raḥm nev-civāndır

4 Gülzār-ı ḳūy-ı yāre
Serv-i ḳadd-i nigāre
Seylāb-ı eşk-i çeşmim
Leyl ü nehār revāndır

5 Yüklense bār-ı ʿaşḳı
Ḳuhsar-ı āhenine
Meğer nasıl taḥammül
İtsüŋ bu cism-i cāndır

6 Dest-i belāda ḳalmış
Bir Ḳays-ı lā-mekānım
Murġān-ı hicr-i yāre
Göŋlüm bir āşiyāndır

7 Ola vefā Ḫarābī
Ḫūbān-ı bī-vefādan
Mihr ü vefā gören yoḳ
Gördüm diyen yalandır

**349**

(237b)

1 Cāhiller çekemez ehl-i īmānı
Zīrā yüzleriniŋ hikmeti vardır
Nasıl anlatayım bilmem bu ḥāli
Ehl-i diliŋ şān u şöhreti vardır

2 Vücūd-ı merdim ḳāmil-i ʿirfān
Sızdırılmış altın gibidir her an
Her nereye gitse olsa nümāyān
İʿtibār edenler ḳıymeti vardır

3 Ḳāmilleriŋ ʿilm-i ʿirfānı vardır
ʿĀḳl u fikri facl u izʿānı maʿlūm
Sözü özü ṭoğru vicdānı maʿlūm
Her müşḳülü ḥālle ḳudreti vardır

4 Bir insān cāhil ü nādān olursa
İnsān ṣūretinde ḫayvān olursa
Ḫarābī ye ḳarşu düşmān olursa
Muṭlaḳ anda ḥased ʿilleti vardır

**350**
(241b)
1 Ḥaḳḳāḳ Mūsā Ḳāzım Ḥüsnī῾yi gören
Aldanub žannider ṭoğru sözlüdür
Öğrensiŋ ḥālini varsa bilmeyen
Vallāhi billāhi iki yüzlüdür

2 Ṭab῾ında serḫoşluḳ ῾ilācı vardır
İḫtiyārdır faḳaṭ şehveti vardır
Bacıları sever ġayreti vardır
Ḳadınlar ḥaḳḳında açıḳ gözlüdür

3 ῾Ayyāş olduğundan çoḳ sever düzi
Tilki ṭabī῾atlı muhammeldir sözü
Anı bıraḳub ḳaçmış ḳarısı ḳızı
Āilece işi pek pürüzlüdür

**351**
(10a)
1 Şā῾irlik dār-ı hāḳ ehl-i İslāma
Ermeniden fatīn şā῾ir olur mu
Derin lāf öğrenmekle ṣanma ῾ulemā
Cāhiller şā῾ir-i māhir olur mu

2 Cāhiliŋ şi῾rinde olmaz selāset
Şā῾irim dimesi büyük cehālet
Zateŋ māyesinde yoḳdur necābet
Alıḳlar ṭabīb ü ṭāhir olur mu
3 .........[628]
........[629]
Söyle Allah için kāmil olanda
Enāniyet asla ṣādır olur mu

4 Cāhil fehm edemez şi῾ir söylesin
Neş᾽e bulamazsın şi῾irin diŋlesin
Şi῾irin ādābın su᾽āl eylesin
Ḫarābī cevāba ḳādir olur mu

---

628 Vyoo

629 Vyoo

## E- MUHAMMESLER

**352**
(60a)[630]

1 O meyyit es̱eri sende yoḳ imiş aṣla
B..k yemişsin sen benim ardımca işittim feyżā
Murdār olmaz ḳüçük ..oḳ yemesiyle deryā
Beni zemm eylemeği göstereyim ben de saŋa
Ey edebsiz teke dinli Yezīd p..şt kerāta

2 ʿĀlemiŋ gıybeti lāzım mı saŋa yoḳ mu işiŋ
Eyleyüp halt-ı kelām ḥaḳḳımca sözler dimişsiŋ
Saŋa ṣad āferīn olsun güzel b…ḳ yemişiŋ
Beni zemm eylemeği göstereyim ben de saŋa
Ey edebsiz teke dinli Yezīd p..şt kerāta

3 Kebir hicvim hem uzun hem de ḳalındır gāyet
Ta g..ünden çıḳarır cānıŋı bir gün elbet
Yediden yetmişten silsilene bin laʿnet
Beni zemm eylemeği göstereyim ben de saŋa
Ey edebsiz teke dinli Yezīd p..şt kerāta

(60b)
4 Ey lağım faresi çoḳ ..oḳ yeme artıḳ yetişir
Sen g..üŋden si….işirsiŋ ḳarıŋ evde si….işir
Sürünürsüŋ bana bilmem ki g..üŋmü gedişir
Beni zemm eylemeği göstereyim ben de saŋa
Ey edebsiz teke dinli Yezīd p..şt kerāta

5 Etmedim ben seniŋ aṣvāliŋi bir bir tavsīf
Fehm ider ḥāliŋi ʿirfāna ne lāzım taʿrīf
G..üŋü s..siŋ eşekler seniŋ ey i…ne herif
Beni zemm eylemeği göstereyim ben de saŋa
Ey edebsiz teke dinli Yezīd pu..t kerāta

6 Şuʿāra zümresi taḫḳīr olunur mu aṣla
Seni bo..dan bo…a soḳmaz mı ʿacaba
Şecdi bildin mi Edībʿi ey edebsiz budala
Beni zemm eylemeği göstereyim ben de saŋa
Ey edebsiz teke dinli Yezīd pu..t kerāta

---
630 Halil Necati Bey hakkında söylenmiş bir hicviye-i cahilanedir.-AEH

**353**

(73a)

1 Olmaḳda tecelli baŋa feyż-i ḥüsnümden
Envār-ı Ḫüdā düşdü dile şūh-ı senemden
Leyl oldu nehār misl-i tabʿ-ı bedenimden
ʿAḳsi ki virir şaʿşaa bu cān u tenimden
Bin Yūsuf-ı Kenʿān görünür pīrhenimden

2 Göŋlüm ḳırulur dem bedem şikenimden
Ḳanlar döḳülür yerlere çeşm-i fitenimden
Āteş şaçılur her gece beytüʿl-hazenimden
Düzaḫ ṭutuşur şuʿle-i dāġ-ı bedenimden
Mahşer yıḳulur nāle-i dehşet fikenimden

3 Laʿnet baŋa nāmerde eğer cinnet iderim
Nāmerd olayım cāh ile iḳbāli sürsem
Maġdūr olaraḳ celm-i şehādattan içersem
Ben mahşere bu zahm-ı mihen ile gidersem
Güller ṣaçılur dāmen-i hūn kefenimden

(73b)

4 Mādām ki teslīm olacaḳdır bu emānet
Beyhūde yere etmeye beni ḥıfẓıŋa ālet
Yā Rāb bu ne ḥālet ne ʿadālet ne saʿādet
Dünyāda benim şimdi o şemşīr-i zebāne kim
Āteş benim ol āteş-i sūzān nihān kim

5 [631]Söylerse Ḫarābī ey sühendān-ı zamān kim
Nāmıḳ benim ol Ḳays-ı bāyāban kim
Āṣār-ı melāmet görünür hep sühenimden

**354**

(63a)

1 Ṭutma ey dil bülbül gibi gülzār eteğin
İhtiyār eyleme gülgeşt ü çemenzār eteğin
Ṭutma bir yār -ı sitemḳār için ağyār eteğin
Cāhiliŋ tutmayalım dehride zinhār eteğin
Ṭutalım var ise bir vāḳıf-ı esrār eteğin

2 Nefs-i emmāreden artıḳ yeter ey dil geçelim
Şeref cāhını iḳbāliŋi çarḫıŋ nidelim
Rūsiyeh cürm-i günāh ile mi burdan gidelim
Rahm ider belki bize ḥālimizi ʿarz edelim
Rūz-ı maḥşerde Ahmed-i Muhtār ittiğin

---

631 Bu beşlikte 4. ve 5. mısralar yazılmamış eksik bırakılmıştır.

3 ʿAfv ider cürm-i ḥaṭāyamızı belki mevlā
Yevm-i lāyenfā da çekmeyelim cevr ü cefā
Teşne leb ḳalmayalım cehd edelim rūz-ı cezā
Āb-ı kevserle bizi eyleye siyrāb ṣafā
Ṭutalım şīr-i ẖūda Ḥaydār-ı Kerrār eteğin

(63b)
4 Çekülür çile midir cevr ü cefāsı feleğiŋ
Tükenir mi ġam u ālām u belāsı feleğiŋ
Var mı bir kimseye hiç zerre vefāsı feleğiŋ
Hep ḳuru ṣafṣatadan zevḳ u ṣafāsı feleğiŋ
Elẖazr ṭutmayalım çember-i devvār ittiğiŋ

5 Ey Ḫarābī ḳoma elden yürü git ṭoğru rehi
Ḳimsenin nīḳ ü bed ḥāline etme nigehi
Herkesiŋ çektiği bu dehride kendi günehi
Ṭutalım gayret idüp ḳalmayalım dest-i tehī
Hācı Bektaş Velī Ḥażretī Ḥünḳār eteğin

**355**
(32a)[632]
1 Derd ü hicrānım görüp ḳan ağlasın rindāneler
Naʿrā-yı heyāt çeksün hālime mestāneler
Sūzişim görsün taʿaccüp eylesin pervāneler
Āteş-i āhımla yansın baʿde-zīn meyhāneler
Sākīyā bu şeb bari boş ḳalmasın peymāneler

2 Olmadı günden güne hālim harāb ender ẖarāb
Nār-ı firḳat eyledi zira ciğergāhım kebāb
Şişelerde hiç ḳalmamış mı hiç araḳ ile şarāb
Āteş-i āhımla yansın baʿde-zīn meyẖāneler
Sākīyā bu şeb bari boş ḳalmasın peymāneler

3 Ḥasret-i dildār ile etmekteyim feryād u zār
Ağlamaḳdan ẖāb girmez çeşmime leyl ü nehār
Çünki ağlarmış rūz u şeb ol nāzlı yār
Āteş-i āhımla yansın baʿde-zīn meyẖāneler
Sākiyā luṭfet bu şeb boş ḳalmasın peymāneler

632 H.N. Dader-i vefā şiʿārım Seyid Beyefendi hakkında söylenmiş bir gāzeldir.-AEH

(32b)
4 Çarh-ı kem devvāre bak̦ kim ʿak̦s-i devrān eyledi
Çeşmimi mecrā-yı deryā eşkimi k̦an eyledi
Dost u düşmān hālime feryād u nālān eyledi
Āteş-i āhımla yansın baʿde-zīn meyḫāneler
Sākiyā luṭfet bu şeb boş k̦almasun peymāneler

5 K̦ūşe-i mihnetle k̦aldım meskenim gülzār idi
Bezm-i nūşanūş-ı meyde hemdem-i dildār idi
Yok̦ edip mecliste anlar ki evvel var idi
Āteş-i āhımla yansın baʿde-zīn meyḫāneler
Sākiyā luṭfet bu şeb boş k̦almasın peymāneler

**356**

(36b)[633]
1 Kilidbahri taʿrif idem bir hoş hikāyetdir
Kibarlık̦ zādegānlık onlara hak̦dan ʿināyetdir
Balık̦çızādeler bey çağrılur billāh rezāletdir
Kimin bir kel keçisi varsa āvāhil-i servetdir
Kilidbahirde beylik k̦uru lāftan ʿibāretdir

2 Cehālet bir kemāldir görmedim bir ehl-i ʿirfānıŋā
Giderse aç k̦alır bak̦maz yüzüne kimse mihmānıŋ
Balık̦çılar bile bey cık̦armış hep anda ʿunvānıŋ
Kimin bir kel keçisi varsa āvāhil-i servetdir
Kilidbahirde beylik k̦uru lāftan ʿibāretdir

(37b)
3 Bulunmaz merd ʿirfānı bütün insānı cāhildir
Görüp heyʾetlerin şaştım dedim bu k̦avm-i semāʿildir
Ve līkin māşallāh cümlesi beyliğe nāʾildir
Kimin bir kel keçisi varsa āvāhil-i servettir
Kilidbahirde beylik k̦uru lāftan ʿibārettir

4 Bana gösterdiler bir bey başında eski bir terlik
Ağarmış pārelenmiş maʾi bezden giydiği dizlik
ʿAcep kimden dedim miras k̦almıştır bana beylik
Kimin bir kel keçisi varsa āvāhil-i servettir
Kilidbahirde beylik k̦uru lāftan ʿibārettir

633 Memuren Kalʿa-i sultāniyede bulunduğum sırada Kilidbahir ahalisi hakkında söylenmiştir.-AEH

## F- MÜSEDDESLER

**357**

(202a)[634]

1 ʿĀlemi ḫalḳ eyleyen Allah yoḳdur veṣṣelā
Kendiden var oldu bu eşyā ile arż u semā
Aŋladım ki bir ṭabīʿ attan ʿibārettir Ḫüdā
Öyle bir meçhūl olan Allahʿa etmem ilticā
Ben melāmīyim melāmı çekmişim illāya lā
Ẕāt-ı baḫt ḳahveci Ḥilmīye ettim iktidā

2 Ḫalḳ eden yoḳ kendisinden ʿāşḳa oldu cihān
İşte birden dürlü dürlü otlar olmaḳda ʿāyān
Söylemiş var Ḥaḳ diyū peyġāmberān amma yalan
Eyledi Seyyid Muḥammed Nūrı sırr-ı beyān
Ben melāmīyim melāmı çekmişim illāya lā
Ẕāt-ı baḫt ḳahveci Ḥilmīye ettim iktidā

(202b)

3 Vālidīnim ġam çekdi bu dünyāda beyhūde ʿazāb
İttiler çünki ṭarīḳ-i nāzenīne intisāb
Ḳaldılar illāda lā yı etmemişler hiç ḥesāb
Ḥaḳḳʿı inḳār eylerim Ḥaḳ yoḳ bu der benden cevāb
Ben melāmīyim melāmı çekmişem illāya lā
Melāmīlik yok

4 Ẕāt-ı baḫt ḳahveci Ḥilmīye ettim iktidā
Dediği gibi değildir
Ben ṭabīʿ t ehliyim kendimde var çoḳ iktidā
İbtidā insān bir maymundan oldu āşikār
Kendi kendinden žuhūra geldi dehre her ne var
Baʿżı aḥmaḳlar inānmışlar ki var pervirdigār

5 Ben melāmiyim melamı çekmişem illāya lā
Ẕāt-ı baḫt ḳahveci Ḥilmīye ettim iktidā
Boş yere varsun Ḫarābī Ḥaḳḳʿa īmān eylesüŋ
Çünki Ḥaḳ var žann ider bir manḳafadır neylesiŋ
Var imiş Allah diyü beyhūde ḫalḳa söylesiŋ
Diŋlemem ben Ḫulḳīyim cāhil olanlar diŋlesiŋ
Ben melāmīyim melamı çekmişem illāya lā

---

634 Allah-ı ʿazimüʿ ş-şan hazretlerini inkar eylemiş olan cahil bir melaminin fikr ü zikrini bit-tasvir berā-yı tahkir kendisine tesyir olunan hezeldir.-AEH

358

(224a)[635]

1 Behey ṣofī uzaḳ durma eneʿl-Ḥaḳḳʿıŋ diyārından
Ṭaḳarrüb oldu ḥaṣıl çünki baḳ Manṣūra dārından
Niçün böyle ḳaçarsıŋ ḥazret-i pervirdigārından
Bıraḳ tesbīh ile seccādeyi düş iʿtibārından
Sana bir fāʾide yoḳdur nebīniŋ çār-ı yārından
Ḫalās et kendiŋi cehd et ʿĀlīʿnin zülfikārından

2 Saḳın cennetteki ḥūrilere sen olma üftāde
Ḥamaḳatdir ḫocam kevs̱er şarābıŋ alma hiç yāde
Bugünki cennet-i ʿirfāna gir iç bir iki bāde
Seni pīr-i muġānıŋ himmeti ḳāfidir irşāda
Ḫarābāt ehli ol geç ġayrı kibr ü vāḳārından
Uzaḳ dur bu ʿaşḳ meyḫānesiniŋ bāde ḫārından

3 Cünūn-ı ʿilmi oḳu ger ḳābil-i idrāḳ oldum derseŋ
Ḳudüm-ı enbiyādan cān u dilden hāḳ oldum derseŋ
Resūlullāha bend ol vāḳıf-ı levlāḳ olma derseŋ
Ḫaṭadan ḳüfürden şirḳden eğer kim pāḳ olsam derseŋ
Hemān durma gel ābdest al bu deryānıŋ kenārından
Teyemmüm eyle bu meyḫāneniŋ hāḳ ü ġubārından
Mā-bāʿd

(224b)

4 Müdām ḳalb-i selīm ol hele helīm ol hiç şedīd olma
Ḫazer et baḥr-i ṣufyāna dalub da nābedīd ol
Ḫayā eyle Ḫüdāʿdan bende-i āl-i yezīd ol
Hemīşe çāker ol bāb ü erenlerden baʿīd olma
Mümāşād eyle dervişānın ayrılma ḳaṭarından
Firār etme resūlüŋ bir vaḳd dāruʿl-ʿayārından

5 Ḥarābī bezm-i ḫaṣṣı ḥazret-i Allahʿa dāhildir
Bu remzī fehmī idrāḳ etmeyen elbetde cāhildir
Ḥaḳīḳatsiz şeriʿat ehliniŋ aḳvāli bāṭıldır
Seni Ḥaḳdan alub Ḥaḳḳʿa viren mürşīd-i ḳāmildir
Ḳadīm ol dāʿimā dūr olma dergāhıŋ civārından
Ki dervişlik daha yeğdir cihānıŋ şehr-i yārından

635 Naziredir.-AEH

**359**
(42b)[636]

1 Ṣabā yāre selām eyle uyansıŋ ağlasıŋ yansıŋ
Benim hicrimle tā ṣubḥa dayansın ağlasıŋ yansıŋ
Cihānı görmesin çeşmi ḳapansıŋ ağlasıŋ yansıŋ
Düşünsün zevḳleri ağzı ṣulansın ağlasın yansın
Beni yād eylesin dāʿim utansıŋ ağlasıŋ yansıŋ
Nihāyet ṭatlı cānından uṣansın ağlasıŋ yansıŋ

2 Cihānıŋ derd ü bidādı ana hemvāre yār olsun
Ġam u ālām ile ah eylesin dünyāda zār olsuŋ
Beni zülfü gibi etti perīşān tār u mār olsuŋ
Düşünsün ẕevḳleri ağzı sulansın ağlasın yansın
Beni yād eylesin dāʿim utansıŋ ağlasıŋ yansıŋ
Nihāyet ṭatlı cānından uṣansın ağlasıŋ yansıŋ

(43a)
3 Ayağa ḳalḳmasın hep pister-i mihnette yan virsiŋ
Feminden dāʿim öḳsürdükce parça parça ḳan virsin
Çürüyüp cism-i nāzı hāke düşsün dehre şān virsiŋ
Ne sağlıḳdan eser ḳalsın ne de ʿālemde cān virsiŋ
Beni yād eylesin dāʿim uṭansıŋ ağlasıŋ yansıŋ
Nihāyet ṭatlı cānından uṣansın ağlasıŋ yansıŋ

4 Gözüm yaşı gibi yağdır ana yüz bin belā yā Rāb
Düşsün bir derd-i cān-fersāya kim virme devā yā Rāb
Ḳabūl eyle duʿāmı gel bī-haḳḳı Mustafā yā Rāb
Cihān ṭurduḳça ṭursun görmesiŋ ẕevḳ u ṣafā yā Rāb
Beni yād eylesin dāʿim utansıŋ ağlasıŋ yansıŋ
Nihāyet ṭatlı cānından uṣansın ağlasıŋ yansıŋ

(43b)
5 Revā mıdır Ḫarābī ʿāşıḳı terḳ eyleyip ṣalsıŋ
Anıŋ derd-i firāḳıyla yemm-i mihnetlere talsıŋ
Ḳuruyup ol dahi ben tek kemikle bir deri ḳalsıŋ
Ana ben inkisār etmem demem Ḥaḳ cānını alsıŋ
Beni yād eylesin dāʿim utansıŋ ağlasıŋ yansıŋ
Nihāyet ṭatlı cānından uṣansın ağlasıŋ yansıŋ

636 Seksen üç senesinde Gülhaneʿde beylik fırını kitabında bulunan Abdullah Remzi Efendiʿye söylenmiştir.-AEH

**360**

(75a)[637]

1 Ḳulhuvallāh toğmamışdır gerçi rabbüʿl-ʿālemīn
Līḳ nerden geldi bunca enbiyā-yı mürselīn
İşte māderden žuhūr etti şefiʿuʿl-ḫarameyn
Kim ṭoġardı olmasaydı nefh Cibril-i emīn
Bil teʾehhül ʿāleminde olmuşum haḳkeʿl-yaḳīŋ
Böyledir çünḳü haḳīḳat böyledir erḳān u din

2 Hażreti Ḳurʾānla emr itmiş Cenāb-ı zül-celāl
"Ahsen-i taḳvīmdir" Ādem nūr-ı mevlādır Cemāl
Merceʿl-bahreyni bir mürşidden var eyle sūʾal
Kim seni ifā-yı žan idüp etsin ḫaberdār māl
Haline māniʿ olan bir nev ḳātī var mis̱āl
Hem ḳabūl etmiş bu ḳavli boş ḳafalı mis̱kīn

(75b)

3 Baʿżı müfsidler bu yolda ʿahd-i tecrīd eyleyüp
Cān ḳulağın açub ṣūret kulağından delüp
Eylemiş taḳlīdi ʿĪsā ṣūret-i Ḥaḳdan gelüp
Ādem-i Ḥavva gibi dünyāda çoḳ buğday yiyüp
Ḥaḳḳʿa ḳarşu iltizām-ı küfr idüp
Oldılar mağrūr hep mānend-i şeyṭān-ı laʿin

4 Gezdirme kim söylediğin kim kimdir āyā söyleyen
Cān gözüyle ḳudret-i mevlā-yı görür görmeyen
Nažmı aŋlar ʿārif-i billāh ise kim diŋleyen
Gülşen-i biʿs-sebeb ey bu ḥadis̱i bilmeyen
Bil kaç ʿālemidir Ḥaḳḳʿı āyān eyleyen
İctimādan ḥāli kalmaz ez ḳadim rūy-ı zemīn

**361**

(169a)

1 Bulunmaz sizde bir kāmil gelen hep fitne ʿallāḳlar
Edebsiz rezil zenpāre p..tlar eski ḳaltaḳlar
Ḥafžullah rezāletten utanmaz iki 2311192291
Ne dindir ne ṭarīḳattir bu ne meẕhebdir alçaḳlar
Yolu erḳānı berbād ittiŋiz heyhāt yazıḳlar
A deyyūslar a ḳalṭaḳlar a p..ştlar a münāfıḳlar

637 Kırk sekiz sene evvel söylemiş olduğum bālāda muharrer bu gazeli bugün gördüm o zamanki halim ile şimdiki halime şaştım kaldım fesuphanallah Fi 10 Mayıs 1332 Çarşamba [M.1913].-AEH

2 Hele 1212, 4474, 13551622 nın yoḳdur īmānı
5152 ile 5171 ḳaḫbesiyle açtı erḳānı
O mecliste idi dervīş 44484
Sizi ḳaḫr eylesin Allah bu mudur dervīşlik ʿunvānı
Yolu erḳānı berbād ittiŋiz heyhāt yazıḳlar
A deyyūslar a ḳalṭaḳlar a p..ştlar a münāfıḳlar

(169b)
3 2351361/25613/ oğlu 137 nin cānına laʿnet
Zinā olmuş iken öz ḫānesinde olmadı ġayret
O…spu itmeğe kendi familyasın ider ġayret
Ne cingāne ḳabūl eyler bu iḫvānı ne bir millet
Yolu erḳānı berbād ittiŋiz heyhāt yazıḳlar
A deyyūslar a ḳalṭaḳlar a p..ştlar a münāfıḳlar

4 Ḫarābī kemterin sözünden aṣla etmeyiŋ ikrāh
Sözüm ar doğruya Ḥaḳ doğruya hep doğrudur billāh
Ḫilāfım var ise şāyet beni ḳahr eylesin Āllāh
Ṭarīḳ-i nāzeniŋi baḳ ne ḥāle ḳoyduŋuz eyvāh
Yolu erḳānı berbād ittiŋiz heyhāt yazıḳlar
A deyyūslar a ḳalṭaḳlar a p..ştlar a münāfıḳlar

**362**

(168a)
1 Niçün siz doğru yoldan çıḳdıŋız ey fitne-i fāsıḳlar
Şaşırdı ḥāliŋizden hep muḥibbān ile ʿāşıḳlar
Size laʿnet ider elbette ikrārında ṣādıḳlar
Ḫurūç etse bugün Mehdi sizi sizi billāh ḳazıḳlar
Yolu erḳānı berbāt itdiğiniz heyhāt yazıḳlar
A deyyūslar a ḳalṭaḳlar a p..ştlar a münāfıḳlar

2 Erenler laʿnet etmiş bu ṭarīḳattaki ġallāşa
Anıŋçün cümle ʿālem nefret etmişdir ḳızılbaşa
Maʿāẕallāh ẕinā etmek olur mu ḳız ḳarındaşa
Ne yüzle pīrimizdir dersiŋiz Ḥacı Bektāşa
Yolu erḳānı berbād ittiŋiz heyhāt yazıḳlar
A deyyūslar a ḳalṭaḳlar a p..ştlar a münāfıḳlar

3 Tutar bir gün sizi elbette āhı ehl-i īmānıŋ
Perīşān ittiŋiz ʿaražını çünki ṣabyānıŋ
Familyasın elinden aldınız zor ile iḫvānıŋ
O..spularla icrā ittiŋiz pīrānıŋ erḳānı
Yolu erḳānı berbād ittiŋiz heyhāt yazıḳlar
A deyyūslar a ḳalṭaḳlar a p..ştlar a münāfıḳlar

4 Ne işler yaptıŋız siz şarlaṭanlıḳla muḥibbāna
Ve lakin hep edepsizlikleriŋiz çıḳdı meydāna
Boğar bir gün 314211 sizi deryā-yı hicrāna
Maḳāmın ittiŋiz çünki fenā bir ḥālde kerḫāne
Yolu erḳānı berbād ittiŋiz heyhāt yazıḳlar
A deyyūslar a ḳalṭaḳlar a puştlar a münāfıḳlar

**363**

(228a)[638]

1 Gözüm nūru beŋi diŋle ḫazer it sevme maġrūru
Görüşme bir ṭaḳım ẕevẕekleriŋ sen olma mecbūru
Bu şebeḳ beyler gülerler görseler bir merd-i mağdūru
Ziyānı yoḳ bu zübbe beyleriŋ olsaḳ da menfūru

2 Hemān sen ẕevḳiŋe baḳ bāde iç çal ʿud u žil [N]
Merāḳ etme saḳın Allah kerīmdir ḳorḳma ey Nūrī

3 Cihānıŋ mihnetinden olmamış bir kimse hiç āzād
Ġanī olsun faḳīr olsun felekden eyliyor feryād
Bu çarḫın derdiŋe ḫaber ile etme göŋlüŋü berbād
Ḳulaḳ virme ġam u ālāma dehre herce bād ābād

4 Hemān sen ẕevkiŋe baḳ bāde iç çal ʿud u ṭanburı
Merāḳ etme saḳın Allah kerīmdir ḳorḳma ey Nūrī

5 Bugün çoḳ āğniyā vardır giriftār-ı belāyādır
Baḳıŋ ʿibretle zenginden faḳīriŋ ḥāli aʿlādır
Bugünḳü ḥāliŋize şükretmemek beyhūde ġavġadır
Daha gün ṭoğmadan çoḳ şey ṭoğar derler bu dünyādır

(228b)

6 Ḥemān sen ẕevḳīne baḳ bāde iç çal ʿud u ṭanburı
Merāḳ etme saḳın Allah kerīmdir ḳorḳma ey Nūrī
Mā-bāʿd

7 Bulur Ḥaḳʿdan cezāsıŋ müfsid-i žālim olan muṭlaḳ
Bugün ẕevḳden ayrılan zenginlere bir baḳ
Bize ṣoḥbet ḳuru ekmekle virsüŋ Ḥažret-i Ḥallāḳ
Ne lāzım bu zenginlik bize göstermesün hiç Ḥaḳ

8 [N]

---

638 Hasbuʿl-icab söylenmiştir.-AEH

9 Edīb-āsā edīb ol gel muḥabbet etme nādāna
Görüşmek tilkilerle hiç yaḳışmaz çünki ārṣlāna
Ṣaḳın her gördüğün şemʿ olma pervāne
İnānma ḥaliŋi ʿarz eyleme āṣbāb u yārāna

10 [N]

## G- MERSİYELER

**364**
(84a)[639]
1 On sekiz bin ʿālemiŋ cānındaki cānansıŋ
Çünḳü sen ismiŋ gibi bir Yūsuf-ı Kenʿānsıŋ

2 Ḳan u ʿirfān u belāġat sende hatm olmuş bugün
Kenz-i esrār-ı H̱üdāsıŋ ḳāşifüʾl-Ḳurʾānʿsıŋ

3 Gülistān sırruʿl-ġaybuʿl-ġayb içinde
Bin hezār nālezensiŋ ġonce-i ẖandānsıŋ

4 Allah Allah her sözüŋ bir maġz-ı Ḳurʾāndır seniŋ
Ġālibā bu ṣūret-i insān ile raʿmānsıŋ

5 Ey H̱arābī nažm eyle şāh-ı velāyetsiŋ meğer
Noḳṭa-i bā dır mekānıŋ anda sen nihānsıŋ

**365**
(194b)
1 Aŋlar bu nuṭḳı Ḥaḳḳʿı bulanlar
Ağlar bu ḥāle müʾmīn olanlar

2 Çoḳ müslümānlar terḳ etti dīni
Heder eylediler şāhım Ḥüseyni

3 Daʿvet idüp de Kerb ü belāya
Ḳıldılar eyvāh ol müctebāya

4 Ṣu virmediler maʿṣūm-ı pāke
Ḳanı döḳüldü ol demde hāke

639 Vehbi Beyʿin iltiması üzerine Kenʿān Beyʿin hakkında istihza tarikiyle tanzim olunan mersiyedir.-AEH

5 Zeynep, Sekine, Leylā, Zelīḥā
Feryād u zāra hep düşdü ḥayfa

6 Hep ṣabī ṣübyān oldu perīşān
Yā Rabbi bunlar naṣıl müslümān

7 Ṣad laʿnet olsun Mervānyāya
Hep ḳavm-i sefiyān oldu bahāne

8 Ḥüsnī-i ġamḫār gel eyle iẓhār
Gücdür Ḫarābī müphem bu esrār

9 Āl-i resūle ʿiṣyān olur mu
Evlād-ı Ḥaydar ḳurbān olur mu

**366**
(16a)

1 İtmeyüp şāh-ı peyġamberden hayā Ḥaḳʿdan ḫazer
Kūfiyān-ı bī-vefālar naḳz-ı ʿahd etmiş meğer
Ḳurretüʿl-ʿayn-ı resūlü eylemişler derbeder
Var ise gel şāh-ı resūlullāh eğer

2 Ey ṣabā var Kerbelā deştinde eyle bir güzer
Vir bize luṭf it Ḥüseyn ibn-i ʿAlīʿden bir ḫaber

3 Teşnegāne ḳıl nazar bir ḳatre su bulmuş mudur
Gülistān-ı Aḥmed-i Muḥtārı gör solmuş mudur
Kerbelā toprağı hep al ḳan ile dolmuş mudur
Bul Ḥüseyn-i Kerbelāyı baḳ şehīd olmuş mudur

4 Ey ṣabā var Kerbelā deştinden eyle bir güzer
Vir bize luṭf et Ḥüseyn ibn-i ʿAliʿden bir ḫaber

5 Ḳırdılar mı gülbeng-i[640] şāh-ı nebīniŋ dalını
Kestiler mi ol ʿAliyyeʿl-Murtażāʿnıŋ pālini
Hiç soran var mı[641] garibānın aḥvālini
Eyle tahḳīḳ ḫānedān-ı ehl-i beytin hālini

6 Ey ṣabā var Kerbelā deştinden eyle bir güzer
Vir bize luṭf et Hüseyn ibn-i ʿAliʿden bir ḫaber

---

640 SA s 98

641 SA. s 98

7 Gel yetimler hāline raḥm et ẖudānıŋ ʿaşḳına
Sâdıḳuʿl-vaʿdüʿl-emīn ol Musṭafāʿnıŋ ʿaşḳına
Fātih-i Hayber Āliyyeʿl-Murtazāʿnıŋ ʿaşḳına
Kaffe-i ervāḥ-i pāk enbiyānıŋ aşḳına

8 Ey ṣabā var Kerbelā deştinden eyle bir güzer
Vir bize luṭf et Ḥüseyn İbn-i ʿĀliʿden bir ḥaber

**367**
(16b)

1 Ḥazret-i ʿAbbās şehīd olmuş eyle cüstücü
Ḳavm-i Süfyān ordugāh-ı şāha itmiş mi ulu
Zaptına almış mı dır nehr-i Fırat ol adı
Virdiler mi bak yetimāna ʿacep bir ḳaṭre su

2 Ey ṣabā var Kerbelā deştinden eyle bir güzer
Vir bize luṭf et Ḥüseyn ibn-i ʿAliʿden bir ẖaber

3 Anda var baḳ ḥabīb-i kibriyānıŋ ḥālini
Sāḳī-i kevser ʿAliyyeʿl-Murtaẓāʿnıŋ hālini
Eyle tahḳīḳ būsegāh-ı Musṭafāʿnıŋ hālini
Evliyā vü enbiyā ḥayrünnīsānıŋ hālini

4 Ey ṣabā var Kerbelā deştinden eyle bir güzer
Vir bize luṭf et Ḥüseyn İbn-i ʿAliʿden bir ẖaber

5 Zulm ile seddoldu mu rāh-ı şehīd-i Kerbelā
Çıḳdı mı eflāke dek āh-ı şehīd-i Kerbelā
Baḳ zevāle erdi mi māh-ı şehīd-i Kerbelā
H̬ūn ile ʿālūde mi şāh-ı şehīd-i Kerbelā

6 Ey ṣabā var Kerbelā deştinden eyle bir güzer
Vir bize luṭf et Ḥüseyn İbn-i ʿĀliʿden bir ẖaber

7 Maʿṣūmān u mazlumān hep anda ḳurbān oldu mu
Dāmen-i pāk-i sekine Zeynep al ḳan oldu mu
Ḳāsım u Leylā Zelīhā hep perişān oldu mu
Ehl-i beyte bak esīr-i āl-i Mervān oldu mu

8 Ey ṣabā var Kerbelā deştinden eyle bir güzer
Vir bize luṭf et Hüseyn İbn-i ʿĀliʿden bir ẖaber

9 Bir ẖaber yok mu H̬arābī şāhdan ḥaṣretteyiz
Ağlayıp şām u seher āh āh dūzaḥ-ı firḳatteyiz

10 Haṭır-ı nāşād etme pür-hüzn ü keder ʿuzletteyiz
Biz ḫarābız mātem-i cansuz ile mihnetteyiz

11 Ey ṣabā var Kerbelā deştinden eyle bir güzer
Vir bize luṭf et Hüseyn İbn-i ʿĀliʿden bir ḫaber

## H- KITʿALAR

**368**
(95b)[642]
1 Öyle mest etmiş beni sāḳī-i bezm-i ezel
Tā ebed böyle dehānımdan gelür būy-ı şarāb
Ger varsam eylerim sermest ḫalḳ-ı mahşeri
Çünḳü bu rūh-ı revānımdan gelür būy-ı şarāb

**369**
(203b)[643]
1 ʿUdınıŋ naʿmeleriyle beni dilşād it
Bu yıḳılmış dili Allah içün ābād eyle
Sazınıŋ telleri üstündeki parmaḳlar ile
Beni tesḫīr idecek naʿmeler īcād eyle

**370**
(254b)[644]
1 Oturduğunuz şiltede bulmuş bir aralıḳ
Ordan içeri girdi güher-bār sigaralıḳ
Ṣaḳlandı dür-i belā-yı dehengden
Çoḳ yordu bizi Ḫākiciğim ah şu aralıḳ

**371**
(21b)[645]
1 İctināb et ḳāniʿ māla yani tahrīr etme geç
Ben Serverīʿden beter hicviye cād eylerim
İhtirāz et pür-mūyuŋ perīşān olmadan
Kim seni kibr-i kebīrim anda efʿād eylerim

---

642 Bālāda muharrer eslāfın söylemiş olduḳları şeylere karşı izzetli Cemāl Beyefendiʿnin teşvikleri üzerine söylemiş olduğum kıtʿa.-AEH

643 Bezmimizde ud çalmakta olan bir ihvana söylenmiştir.-AEH

644 Berā-yı muhabbethanemize gelmiş olan ahibbādan ve şuʿārādan Hāki Beyʿin güher-bār sigara ağızlığı oturduğu şiltenin sökülmüş olan küçük bir deliğinden içeri girmiş kalmış ve birkaç günden sonra bulunub tanzim olunan zira muharrer kıta ile beraber kendüsüne irsal olunmuştur.-AEH

645 Müşaruʿn-aleyhin hakkında kıtʿadır.-AEH

**372**
(153a)[646]
1 Baḳ yāreleri geçti benim ağzıma düştü
Būs itmek içün beklediğim penbe yanaḳlar
Billāhi baŋa cam ṣayan ebedidir
Vuṣlat gicesi emdiği o ṭatlı dudaḳlar

**373**
(125a)
1 Ey Ḥaḳḳı seniŋ ḥaḳḳıŋı iptāl idecekler
Beyhūde yere fikriŋi işgāl idecekler
Nāḥaḳ yere yirmi pārelik yolu heyhāt
Altı liraya ẕātıŋıza māl idecekler

**374**
(17b)
1 Sīnem gibi ʿaşḳıŋla yanan sīne bulunmaz
Göŋlüm gibi ey meh sana ʿāyīne bulunmaz
Gel bezm-i harābāta ara gevher-i ʿaşḳı
Bir yer ki ḫarāb olmaya gencine bulunmaz

## I- MÜSTEZATLAR

**375**
(29a)[647]
1 Rahm eyle dil-i gamḫār-ı sefile
Ḳoyma ki ezile

2 Bu ḳandili yandırsa kişi kendi eliyle
Baḳmaz mı fitile

3 Hep kendi ḳusurum çekerim ḳalmadı raḫmet
Hep bize ḳıyāmet

4 Bülbül ne çeker baḳ hele ol aḳl-ı ḳāliyle
Hep kendi diliyle

5 Laʿnet baŋa nādān ile ger ülfet idersem
Ya ʿişret idersem

646 Hūban-ı zamāndan Hayri Bey hakkında söylenmiştir.-AEH

647 Tuna ḳumandanı Arif Paşa hakkında söylenmiştir.-AEH

6 ........[648] benim oldu vesilem
.........[649] ben zār u zalīle

7 ......[650] el-feyżuʿl -ʿakīn dimiş Ḥaḳ
.......[651] ol ḥaliḳ-ı muṭlaḳ

8 ...... [652]var mı sözle böyle delīle
...... [653]Ḳurʾān-ı celīle

9 Gel eyle Edīb hākirine luṭf u ʿināyet
Ey ḳān-ı mürüvvet

10 ʿArz eyledim ahvālimi sen meded ʿādile
Raḥm eyle ḥaybetle

**376**
(50b)[654]
1 Sāḳī bize ṣun nūş edelim derd-i şarābı
Soğutma kebābı

2 Ruḫsārıŋı göster bize refʿ eyle nikābı
Ḳaldır bu hicābı

3 Varsın bize ṭaʿn eylesin o vāʿiẓ efendi
Kim diŋler o pendi

4 Dirse bize bu nūş-ı meyiŋ var mı ṣevābı
Var bizde cevābı

5 Biz dirsek ana bāde bizim kevs̱erimizdir
Cennet yerimizdir

6 Cāhildir o fehm eyleyemez o böyle ḫiṭābı
Bilmez bu hesābı

---

648 Vyoo

649 Vyoo

650 Vyoo

651 Vyoo

652 Vyoo

653 Vyoo

654 Harābī mahlasını ḳabul etmiş olduğum gece bedahaten söylenmiştir.-AEH

7 Ey sāḳī-i gül-çehre bize bāde kerem ḳıl
ʿUşşāḳa hümmām ḳıl

8 Cemşīd ʿacaba gördü mü bu ʿālem-i ābı
Döndür bu dolabı

9 Mümkünse eğer eyliyerek terḳ-i melāmet
Gel çekme sefālet

10 Durma yürü gülşende ṣafā eyle Ḫarābī
Nūş et mey-i nābı

**377**

(26a)[655]

1 Ey geçmişi …ḫlu mene baḫ nerde yatubsaŋ
Dānış ki nolubsan

2 Güngāhını pes vālide ḫānında satubsaŋ
Ḳaç tümen alubsaŋ

3 Yıldız ḫānı bilmem saŋa teng mi gelüpdür
Mehdī kör olubdur

4 Ḳurbānın olam söyle balam başdan atubsan
Pes ḥārda ḳalubsan

5 Tebrīzi ise Meşhedli ʿAlī men Ḳarabağlı
Ḫançer ḳama zāġlı

6 Tā gör ḳaburġana …ḫum o ne çatubsaŋ
Menden ne kaçubsan

7 Mirzāna keşīdir ki yanağıŋ kobarubtur
Özüŋ aparubdur

8 Ḫāne yaman yaḫşı ḳurusağı bulubsan
Dadaşı oyubsan

9 ….. [656]ta Meşhedine rūspi babalı
Geçmişi ḳınalı

655 Ahter gazetesi muharriri Tebrizī Mehdi Bey hakkında söylenmiş acemʿāne bir gazeldir.-AEH

656 Vyoo

10 .... eksik bir yerine leke ḳatubsan
Yolların soyubsan

11 .............[657]
Bir kere gelende

12 Bacıŋ .....rim kör gene Īrāna ḳaçubsan
Dağlardan aşubsaŋ

13 Men hem ādīyim hem ʿArābım hem Acemoğlu
Ḳaçma ..tü ...ḥlu

14 Ṣoẖum dedene sen mene Türk oğlu diyüpsen
...ẖlarımı yiyüpsen

**378**
(69b)
1 Ey dil saŋa noldu gene ḥasrette mi ḳaldıŋ
Yazıḳ saŋa yazıḳ

2 Derd ü ġam dildar ile firḳatte mi ḳaldın
Yazıḳ saŋa yazıḳ

3 Hem bezm idi ol yār ile ẖandān ü ferāhnāḳ
Şimdi saŋa noldu

4 Pür-ḥüzn-i keder ḳūşe-i mihnette mi ḳaldıŋ
Yazıḳ saŋa yazıḳ

5 Ẕannım seni dūr etti felek ġonca terinden
Vāh ey dil-i şeydā

6 Meʾyūs u ġarīb hicr ile ġurbette mi ḳaldıŋ
Yazıḳ saŋa yazıḳ

7 Sen yār ile aḥbāp ile zevḳ eyler idi hep
Yazıḳ saŋa yazıḳ

8 Şimdi tek ü tenhā ʿuzlette mi ḳaldın
Yazıḳ saŋa yazıḳ

9 Sen ḳađı-i ḥācāta niyāz eyle Ḫarābi
Bir cāy-ı selāmet

657 Vyoo

10 Yeʿs ile sükūt eyleme ġaflette mi ḳaldıŋ
Yazıḳ saŋa yazıḳ

**379**

(238a)

1 Yā Rabbi füyūżān-ı cihān yārimin olsun
Yārim benim olsun

2 Elṭāfıŋ ile şöhret ü şān yārimin olsun
Yārim benim olsun

3 Ṣoḥbet virüp it ʿömr ile iḳbālini efzūn
Hiç eyleme maḫzūn

4 Ẕevḳler de sefālar da hemān yārin olsun
Yārim benim olsun

5 Ṣāntūr ile ḳānūn daḫi şarḳı ile neyler
Sāḳī ile meyler

6 ʿUd u defṭanbur u kemān yarimin olsun
Ol yār benim olsun

7 Vallāhi neyim vat ise rāhında fedādır
Zannetme riyādır

8 Vicdānım ile tendeki cān yārimiŋ olsun
Yārim benim olsun

(238b)

9 Gülzār-ı ḫıyābān-ı çemenzārı cihānıŋ
Ḫubān-ı zamānıŋ

10 Kendüsüne her lāyıḳ olan yārimin olsun
Yārim benim olsun

11 Meftūn-ı kemālāt olan ḳāmil-iʿirfān
Şūḳāfe-i iḫvān

12 Meclisdeki ḫażır bulunan yārimin olsun
Ol yār benim olsun

13 Īmān ile dīn Ḥaẓret-i Peyġamber zī-şān
Hem ḳāffe-i pīrān

14 Allah ile bu gün ü mekān yārimiŋ olsun
Yārim olsun

15 Her laḫẓa Ḫarābī anı sen durma s̱enā et
Ḫayr ile duʿā et

16 Dünyāda olan feyż-i resān yārimiŋ olsun
Ol yār benim olsun

**380**
(120a)[658]
1 Selmāsa ḳadar yazdı mene nāme birāder
Aḫvāli serāser

2 Ocağını yaḫdı gene oğlun ʿAli Ekber
Gel malını ġayır

3 İslāmbola geldim ki görem ḫara ḳalubdı
Peski ne olubdı

4 Gidende bıraḫdım men ona munca fiṭreler
Arslān kimi ḫırlar

5 Vīrān ġalası Yenişehir cānımı yaḫdı
Ocağımı yıḫdı

6 …………[659]

7 Abbāsı işittim ki döner yılduz ḫānında
Dadaşı yanında

8 Gūngāhına soḫmuş dediler………….[660]
…..[661] berāber

(120b)
9 Gördüm Hācı Mirzāʿyı bir oğlan ḳucağında
Sāḳī ḳabağında

658 Hüseyin Aġāʿnın hakkında söylenmiş bir gazeldir.-AEH

659 Vyoo

660 Vsoo

661 Vsoo

10 H̱ardan aparubdur ne mene yaẖşı puserler
Her gece si.. üpler

11 Saḳalına bir baẖ didim uṭan ḳöpoğlu
Ey geçmişi boḥlu

12 İtler sı…a ta mezārına tā dem-i maẖşer
Mervānla berāber
13 Aldatma gelen anladı işden elin çek
...........[662]

14 Bacıŋ si..erim ṭūzağ-ı dāmın ẖardadır göster
İşte ġam-ı zencīr

15 Hāmūş ol Edīb yaẖşı kelāmlar danuşubsun
Sen başdan aşubsun

16 Bu şehrde yoḳdur bilürüm hiç sana menend
H̱oş naẓm u .....[663]

**381**

(257b)[664]

1 Şerᶜ in içüne hille ḳatan hep fuḳahādır
Erbāb-ı riyādır

2 Ṭahrīf eden aḥḳāmı H̱üdā-yı ᶜ ulemādır
Bunlar cühelādır

3 Siz bunları ẓannedmeyiŋiz Ḥaḳḳᶜ a yaḳındır
Şeyṭān-ı laᶜ īndir

4 Efᶜ āliŋe aᶜ māline baḳ ḥubb-ı sivādır
Ḥaḳdan da cüdādır

8 Allah yalŋız cāmiᶜ de ṭāᶜ atle bulunmaz
Meʾmūlde olunmaz

9 Meyẖāne de putẖāne de bir beyt-i H̱üdāᶜ dır
Ẕühhāda ṣalādır

---

662 Vsoo

663 Vsoo

664 Müstezād Kalenderi.-AEH

10 Her yerde olur Ḥaḳ beyn olan nā᾿il-i miʿrāc
Ey ṣofī gözüŋ aç

11 Miʿrāc denilen ṣanma ṣaḳın seyr-i semādır
Dīdār-ı Ḫüdāʿdır

12 Allahʿa şükr ṭoğru imiş dīn-i Ḫarābī
Hiç çekilmez ʿazābı

13 Zīrā ki o ḳıṭmīr āl-i abādır
Billāhi sezādır

**382**

(119b)[665]

1 Bir ḳaz beni rüʿyāda gelüp etti ziyāret
Şaştım bu ne ḥālet

2 Aḥvālini feryād iderek ḳıldı ḥikāyet
Diŋle dedi luṭf et

3 Vardır bir efendim ki anıŋ adı Ziyāʿdır
Başıma bir belādır

4 Zulmile beni eyledi dūçār-ı sefālet
Bilmem ne ʿadūvet

5 Ẕil zurna olup her gece ṭutmaḳda ġaġamdan
Bıḳdım bu adamdan

6 Virmez bu efendi gece gündüz baŋa raḥat
Bī-cürm-i ḳabāḥat

7 Ey Ḳaz! Dedim efḳārı nedir söyle seninle
Az ṭur didi diŋle

8 Terbiye beni etmeği ister bu ḫıyānet
Bu mīr-i cehālet

---

665 Adliye hülefāsından Ziya Bey bir gece mest olduğu halde hānesinde beslemekte olduğu bir kazı ḳümesden çıkarub kendi odasına getirip kazın burnundan tutup dövmeye başlayınca kaz feryād-ı figān etmeğe başlar. Hānesi halḳı "Beyefendi böyle gece yarısı bu kazdan ne istiyorsun." dediklerinde, "Siz susun bilmezsiniz, ben bu kazı terbiye edeceğim" cevabını virmiş. Ertesi gün bu hāli komşulardan birisi fakire haber virdiğinden zirdeki gazeli yaptım. Bir gece oturduğum meygedede kendisine virince şaşırıp kaldı. Orada bulunan cümle ahbab gülüşüp o gece güzel bir eğlence olduğundan mezkur gazeli buracığa yazdım.-AEH

9 Mümkün mi ki Ḳaz terbiye ola gece vaḳdi
Çoḳ cānımı yaḳdı

10 Yumruḳla beni döğmeğe ḳalḳıştı bu cenābet
Yoḳ bunda hicābet

11 Vardır sebebi ḫoş dedim erken bağırırsıŋ
Ġaḳ ġaḳ bağırırsıŋ

12 Ṭaʿcīz ediyorsun beyefendiyi a laʿnet
Şekvāya ne ḥācet

13 Bāl ü perīni sen de Ziyā her gece yolma
Cāhil çocuḳ olma

14 Bu ẓulme taʿaddiye viriŋ ġayri nihāyet
Ber-vechī ʿadālet

15 Sen merd-i süḫendān Edīb ü ʿuḳalāsıŋ
Hem mīr-i Ziyāʿsıŋ

16 Bir ḳaz seni lāyıḳ mı ede böyle şikāyet
Billāhi rezālet

## İ- SEMÂİLER

**383**
(149a)
1 Begim sen bir gül-i nevrestesiŋ ḳadd-i nihālimsiŋ
Gözüm gördü göŋül sevdi cemāl-i bī-mis̱ālimsin
Minnetiŋ yoḳ güzellikte leb-i laʿl-i zülālimsiŋ
Perīşān oldu ḥālim baʿs̱-ı hüzn-i melālimsiŋ

2 [N]

3 Belā-yı ʿāşḳıŋla ey dilber baŋa yevmuʿl-ʿaẕāb oldu
Yıḳıldı ḫānümānım ḳalmadı gitti ḫarāb oldu
Günāhdır itdiğin cevr-i cefā sanma ki s̱evāb oldu
Göŋül nār-ı firāḳıŋla yanub eyvāh kebāb oldu

4 [N]

(149b)
5 Seniŋ ḳaşıŋ gözüŋ ağzıŋ yüzüŋ ġāyet güzeldir āh
Anıŋçün böyle tā cān u göŋülden sevmişim ey māh
Yere batsın nidem sensiz cihānı istemem billāh
Baŋa raḫm eyle bıraḳ ẓulmü buŋa rāżı değil Allah

6 Kendi ẕülfüŋe taḳdıŋ beni berdār-ı dār ittiŋ
Beni dīvāne ittiŋ ʿāḳl u fikrim tār u mār ittiŋ
Ḳararım ḳalmadı hicrānla ey şūh bī-ḳarār ittiŋ
Gülerken ẕevḳ iderken hep işim āh ile zār ittiŋ

7 Saŋa cānım fedādır sevdiğim rāhıŋda ḳurbānım
Ḫarāb-ender-ḫarābım ṣuretiŋle luṭf et arslānım
Ḳuluŋdur işte bilmiş ol Edīb ey nazlı cānānım
Niçün bir kere sormazsıŋ benim hāl-i perīşānım

8 [N]

## J- SATRANÇLAR

**384**
(125b)
1 Gördüm yüzüŋ sevdim seni ah eyleyüp ey mehlīḳa
Severim seni ḳan ağlarım leyl ü nehār ey dil-rübā

**385**
(125a)
1 Bülbül-i şeydāsıyım ben gül-i ruhsārınıŋ merhāmet et ḥālime gel mülḳüm yağma
Ben gül-i ruḥsārınıŋ vālā ü ḫayrānıyım başıŋ içün ey peri raḥm ḳıl efgānıma

2 Merḥāmet et ḥālime başıŋ içün ey peri yaralar açtı baŋa ḫançer ebrūlarıŋ
Gel mülḳüm yağma raḥm ḳıl efgānıma ḥançer ebrūların ḳıydı benim cānıma

**386**
(126a)
1 Dīvānen oldum girdim bu hale görmez misin ey şīvekārım
Girdim bu hāle hicrinle ey meh arttırdım zārım

2 Görmez misin sen Allah içün gel yandım tutuşdum raḥm ile artıḳ
Ey şīvekārım arttırdım zārım raḥm ile artıḳ gel nazlı yārim

**387**
(125b)
1 Ey dil-pesendim ẕülfü pesendim ben saŋa bendim ḳadd-i bülendim
Zülfi kemendim ben derdmendim ḥüsnüŋ beğendim ḥūri-menendim

2 Ben saŋa bendim ḥüsnüŋ beğendim cāndan uzmazım yandım tükendim
Ḳadd-i bülendim yandım tükendim raḥm it efendim

3 Āh eyleyüp leyl ü nehār eşkim neşār olsun saŋa
Ey mehlikā ey dilrübā olsun saŋa cānım fedā

**388**
1 Raḥm it yeter bīçārene ağlatma gel ey şūḫ-ı şen
Bī-çārene cevr eyleme nāz eyleyüp ġonce dehen

2 Ağlatma gel nāz eyleyüp göster yüzün Allah içün
Ey şūḫ-ı şen ġonce dehen Allah içün luṭf iyle sen

**389**
(126b)
1 Allah içün cevr eyleme ʿuşşāḳına ey derviş
Cevr eyleme ey şūh-ı şen ṣubḥ-ı mesā raḥmet it yeter

2 ʿĀşıḳına ṣubḥ-ı mesā nāz iyleme luṭfuŋ diler
Ey……[666] rahmet it yeter luṭfuŋ diler üftādeler

**390**
(125a)
1 Ṭā ezel illā didik terḳ-i sivā eyledik dost bize settārız
Terḳ-i sivā eyledik Allah içün şāhid ʿādil buŋa Aḥmed-i Muḥtārʿdır

2 Ṭā ezel ü tā ebed şāhid-i ʿādil buŋa Aḥmed-i Muḥtarʿdır
Dost bize settārdır Ahmed Muḥtārʿdır Ḥaydār-ı Kerrārʿdır Ḥażret-i Hünḳārʿdır

## K- LUGAZLAR

**391**
(176b)[667]
1 Esmā ile yıl beyninde ʿayn-ı vāḳiʿ olur ise
Faṣl-ı halīlullāha çıḳar bunu yazan bulur ise

666 Vsoo

667 Telgraf memuru İsmail Efendiʿnin namına mahsūs söylenmiştir.-AEH

## L- MÜFREDLER

**392**
(176b)[668]
1 Gördüğüŋ bu Ḫażret-i Sünbül Sinānʿ ın tacında
Ṣıdḳ ile etmek ziyāret müʾmīniŋ miʿrācıdır

**393**
(95b)
1 ʿAzrāʾīl sermest olur bir kerre gelse yanıma
Ben o rindānem ki cānımdan gelür būy-ı şarāb

**394**
(95b)
1 Mīr Vehbī mest olur bir żarṭa çeksem burnuna
Öyle meyḫoram ki ḳūḥumdan gelür būy-ı şarāb

**395**
(233)
1 Bir dilberi görsem severim anlı olursa
Beyhūde yere bildiğiŋ çalġıyı çalma

**396**
(28a)[669]
1 Çīn-i zenbūr-ı ġamı itmeğe dilden iḫrāç
İderiz dāʿimā biz s̱erb-i deḫān ile ʿilāç

**397**
(124a) [670]
1 Ḳalma ey ḫāce saḳın et gel ḳūsre ne
Söyle Allah içün olsun bana Allahʿ sıza ne

**398**
(27b)[671]
1 Baḳ neler itdi Ḫalīlim bize şehr-i Preveze
Biz sükūt ehli idik şimdicek olduḳ geveze

**399**
(128b)
1 İnnallāh diyüp devre çıkaydı ol kelīmullāh
Ana hiç söylemezdi ʿlenterāniʿ Ḥażret-i Allah

---

668 Sünbül Sinan Hazretleriʿ nin tacı altında yazılmak üzere talep olunan beyt.-AEH

669 Bahriyenin imal etmekte oldukları tütün tabakası üzerine yazılmak için mahall-i mezkurda söylenmiş bir beyittir.-AEH

670 İhvanımızdan Tabur İmamı Mustafa Efendiʿ ye söylenmiştir.-AEH

671 Latife tarikiyle Prevezeli ihvanlarıma söylenmiştir.-AEH

**400**
(263a)
1 O putgede içünde gördük H̱arābī Ḥaḳḳ῾ı
Mi῾rāca nā᾿il olduḳ Allah῾a vāṣıl olduḳ

**401**
(252a)
1 Ṣu pāḳ ider elbette temizler ῾iṣyānı
Lākin yedi deryā yıḳamaz bir hezeyānı

**402**
(123b)
1 Gördüm gündüz vay vechī danasını
....[672] her şeb çılḳa uğrattıŋ beni

**403**
(243a)
1 Ṭuymuş olaydı eğer oḳladığı şu nāyı
Mutlaḳ eyler idi mest Ḥaẓret-i Mevlānā῾yı

**404**
(123b)
1 Vech gibi vechī göŋül ẖırsızı
Renḳ-i raẖnı ġaneme gibi ḳırmızı

**405**
(27b)[673]
1 Firḳatiŋle ben ẖarāb-ender-ẖarāb oldum Bedi῾
Ḥālime raḥm eylemezseŋ māderiŋ s.süŋ Refi῾

**406**
(134b)
1 Ey dil ῾acaba ẖānemize yār gelecek mi
İkrām içün her şeyimiz var gelecek mi

**407**
(153b)[674]
1 Gerdek gecesi rūyuŋuzu tellediler mi
Ey dilber-i ra῾ŋā ḳuṭuŋu ellediler mi

672 Vsoo

673 Preveze mutassarıfı Refi῾ Paşa῾nın mahdumu Bedī῾ Beyefendi hakkında bedahaten söylenmiştir.-AEH

674 Bir taze gelin hanıma söylenmiştir.-AEH

**408**
(27b)
1 Bendeki söyletdi bu nuṭḳu H̱üdā-yı arż-ı ḥal
Ḥıfzuʿr-raḥmān ile teşrīf eyle ʿavnullāhına gel

**409**
(27b)[675]
1 Cennet-i meyẖāne mi Kārẖāne mi itdim suʾāl
Hem şarābı ḥūrisi vardır dedi Mir Celāl

**410**
(173b)[676]
1 İsm-i ʿālīŋiz gibi ey Mīr Kāzım kāzım ol
Kāẓım ol hem hāżım ol hem ẖāżım ol hāżım ol

**411**
(173b)[677]
1 İsm-i ʿālīŋiz gibi ey Mīr Maḥmūd Ṣāʾim ol
H̱astalanma ölme sağ ol ʿāfiyetle dāʿimā evvel

**412**
(209b)
1 Ġam yeme ger Şems cehdden ġam saŋa etse hücūm
Faḳaṭ ider elbet cenāb-ı Ḥaẓret-i Monlā-yı Rūm

**413**
(123b)[678]
1 Şeyṭānıŋ vechini görmeğe sen heves̱ḳār iseŋ
Vechī tābānıŋa bir āyine al baḳ vechī

**414**
(123b)
1 Şeyṭānetle dün gece beni sen iḍlāl itdin
S...dirüp g...ünü īmānımı iḍlāl itdin

**415**
(154a)[679]
1 Ġam çekme beyim sen dahā pek çoḳ çekilirsiŋ
Pek çoḳ öpülürsüŋ sevilirsiŋ s...ilirsiŋ

---

675 Narto hanedanından izzetlü Celāl Bey Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH

676 İsa kapısında Kāzım Bey söylemiştir.-AEH

677 Doktor Mahmūd Sāʾim Beyʿe söylenmiştir.-AEH

678 İhvanımızdan Vechi Bey hakkında Latife tarikiyle söylenmiştir.-AEH

679 Sabri Bey hakkında söylenmiştir.-AEH

**416**
(152b)
1 Bu dergāh içre fırfır fırlanup çoḳ semāʿ ittiŋ
Fırıldaḳ el haydan ḫaberdār olmadan gittik

**417**
(124a)[680]
1 Nuṭḳumu gūş eyle alʿat ḳılma zinhār bī-hun
Nuṭḳumu gūş eylemezseŋ māderiŋ s..sin ʿÖmer

**418**
(123b)
1 Vech-i tābānıŋa ey vechī sinekler ṣıçsın
Ağzınıŋ ortasına cümle ḳöpekler ṣıçsın

**419**
(152b)
1 Pek çoḳ fırın ekmek saŋa lāzım daha ṭoysuŋ
Bir merdiven al yanına çünkü iri boysuŋ

**420**
(125a)
1 Bu çifte ḳaṭırlar darılmaz çekişirler
Soŋra barışıp yekdiğeriyle .....şirler

**421**
(196b)[681]
1 Ey Ḥarābī şimdi ṣabr et Ḥüsnī-i meyḥār gelir
Ḥüsnī-i meyhār giderse Ḥüsnī-i ġamḥār gelir

**422**
(117b)
1 Ger cāmiʿ derūnunda duʿāŋ etti teʿs̱īr
Var bāb-ı kilīsede otur Hamdi Efendi

**423**
(259a)
1 Beni gezdirmek içün çeşmīme bir rūḥ yetişir
İstemem başḳa seni Ḥaẓret-i Maḥdūm yetişir

**424**
(95b)
1 Cāmiʿe varsam riyāḳārān göḳ ḳandīl olur
Şemʿ-i mesrūr fenārımdan gelür būy-ı şarāb

680 Hācı Ömerzāde Talat Efendi haḳḳında söylenmiştir.-AEH

681 Üç Hüsnüler hakkında bir beyittir.-AEH

**425**
(95b)
1 Bir ayaġım bastıġı yerden geçen sersām olur
Tā o rütbe-i rehgüzerimden gelür būy-ı şarāb

**426**
(95b)[682]
1 Destine Kenʿān-ı bī-ezʿān olursam mest olur
Kim sām-ı mūya girmeden gelür būy-ı şarāb

**427**
(124a)
1 Mest olur tā haşre dek bir kimse şāyet itmese nūş
Ṭatlıdır ṣāhbā-yı laʿlzāde-i helva-fürūş

**428**
(152b)[683]
1 Bir piç getirdi gene bu ʿāleme Cevdet
Böyle dilden ismi ne mümkīn ola ʿİṣmet

**429**
(176b)
1 Destiŋizden hiçbir şey gelmez beyim tenbelsiŋiz
Başıŋa yoḳ çāre çünḳü hem kel hem fodulsuŋuz[684]

## II- HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILMIŞ ŞİİRLER
## A- NEFESLER

**430**
(72b)
1 Semʿa-i semāvāttan yāhū dem urma
Göḳdeki buluṭlar ile ḳarışma
Mādām yeŋemezsiŋ hiç ḳarşı durma
Ḳırarlar ḳafaŋı bāri uruşma

2 Ehl-i beyte cāndan ʿāşığım dersiŋ
Niçün ḳardaş mālā yaʿni söylersiŋ
Söyleyip kendiŋe ziyān idersiŋ
ʿAḳlıŋ irmediği yere ḳarışma

682 Emrāh, Burhān, Vehbi ve Kenan Beylere latīfe tarīkıyla söylenüb gülünmüştür.-AEH
683 Cevdet Beyʿin dünyāya gelmiş olan ʿİsmet nāmındaki mahdūmuna söylenmiştir.-AEH
684 Hasbuʿl icab Hulki Bey hakkında söylenmiştir.-AEH

3 Ḥaḳīḳati bilmek lāf ile olmaz
Bu ḥālde olanlar mevlāyı bilmez
Derler ki müʾmin de darġınlıḳ olmaz
Ey Ḫarābī ṭayan saḳın barışma

**431**
(266b)
1 Ey ẓāhid gel benim sözümü diŋle
Vāʿiẓ sözlerine ṣaḳıŋ inanma
Allahʿı seversen gel inṣāf eyle
Bunları ḳavline inanıp ḳatma

2 Çünki bunlar Ḥaḳḳʿı görmez hem bilmez
Şemʿ-i vech Allahʿa niyāz eylemez
Cāhillerin sözü imlāya gelmez
Vāʿizlere uyub āteşe yanma

3 ……[685]
Āyetine etmiş bunlar muḥassan
Maʿāẕallāh Ḥaḳʿdan bunlar muʿcezāt
Her ʿilmi olanı ʿālimdir ṣanma

(267a)
4 Ḥāṣılı bunlardan ferāġat eyle
Bir pīr-i muġāna iṭāʿat eyle
Ḥaḳḳʿıŋ putlarına ʿibādet eyle
Böyle bir namāzdan saḳın uṣanma

5 Bizi muḥtāc etmez Ḥaẓret-i Mevlā
Merd olam nāmerde etmez ilticāʿ
Ey Ḫarābī aç tur loḳmānı aṣla
Ṭaʿām u cāhil ü nādana banma

**432**
(175a)[686]
1 Peder ü vālidem oldu bahāne
Mereceʿl-baḥriyani yeltekıyāne
Bin iki yüz altmış doḳuzda ḳāne
Eriştim ẓāhireŋ geldim cihāne

---

685 Vsoo

686 Tarih-i mevlūdum ile tarikata intisap ettiğim tarihi beyan ider nefestir.-AEH

2 Berẓaḫtan ḳurtuldum çıḳdım aradan
On yedi yaşında doğdum anadan
Muḥammed ʿAlī Hilmī Dede Babaʿdan
Çoḳ şükür ḥamd olsun geldim imḳāne

(175b)
3 Nāmım Edīb idi Ḫarābī oldum
Erenlerin ayaḳ türābı oldum
Ḥaḳḳʿın bir muḳaddes kitābı oldum
ʿAşḳ olsun oḳuyan ehl-i ʿirfāna[687]

**433**
(269a)
1 Ey ẕāhid aldanma sözü yalandır
Ḫoca heyʾetinde ḥarāmzādeye
Her ḳavli yalandır maġz-ı Ḳuʿrāndır
Cehd etme beyhūde istifādeye

2 Cān ṣıḳar vaʿẓını gidüp diŋlesen
Ehl-i beyti bize söyle söylesin
Evlād-ı resūlü suʾāl eylesün
Muḳdedir değildir bir ifādeye

3 Ḫaberdār değildir sırr-ı Sübḥāndan
Vaʿẓ-ı naṣīḫi ḥūri ġılmāndan
Bir şey ḥāṣıl olmaz böyle yalandan
İnanma günāhdır böyle māddeye

4 Cāhillere ḫalṭ-ı kelām idermiş
Güyā ki vāriṡ-i peyġamber imiş
(269b)
Allah laʿnet itsün ḥarām der imiş
Ḥaḳʿdan bize ihsān olan bādeye

5 Bu ḫām ervāḥ vāʿiẓ-i kāmil olaydı
Din-i Ḫarābīye māʾil olaydı
Müslīmān olurdu nāʾil olaydı
Şarābla yıḳanmış bir seccādeye

687 Bu nutku söylediğim tarih: 1318, Tarih-i mevlūdum: 1269, Şimdiki halde kırk dokuz yaşındayım: 49, Nasip aldığım zaman onyedi yaşındaydım: 17, Nasip alalı tam otuz iki sene olmuştur.-AEH
Vidinli Derviş Mehmedʿin hakkında söylenmiştir.-AEH
Doksan üç senesinde bir muhabbet aleminde hasbuʿl-icāb Karcı Veli Babaʿya söylenmiştir.-AEH

**434**
(6b)
1 İblīs iġvāsıyla cennet-i ʿālā
Ne Ādemʿe ne de Havvāʿya ḳaldı
Mıṣr Ḳahireyle ol Tūr-ı Sinā
Ne Firʿavna ne de Mūsāʿya ḳaldı

2 Dem-i Cibril emīm oldu bahāne
Bī-peder Mesīhā geldi cihāne
Dünyā ne sulṭāna ne Süleymānʿa
Ne Meryemʿe ne de ʿĪsāʿya ḳaldı

3 Bir kimse felekten olmamış memnun
Ḳani Poḳrat Soḳrat ḳani Eflātun
Ḫarābī zengindi gayetle Ḳārūn
Lākin dünyā mālı dünyāya ḳaldı

**435**
(203a)
1 Vāʿiẓ riyā ile namāz ḳılmazdı
Ḳalb-i selīm ʿıyd-ı Sübḥān olaydı
Boynuna günāh Ḫulḳī almazdı
Vāḳıf-ı esrār- ı Ḳurʾān olaydı

2 Bu ḥāl bir ʿibrettir merde ḳāmile
Çünki vāʿiz eyliyor cāhil cāhile
Deryā ḳadar ʿilmi varsa nāfile
Yeterdi bir ḳaṭre ʿirfān olaydı

3 Rāh-ı delāletten ayaḳ çekerdi
Rāh-ı ḫaḳīḳate doğru giderdi
Ehl-i beyti cān u dilden severdi
Eğer kendisinde vicdān olaydı

(203b)
4 Bu sehv-i secdeye virmezdi cevāz
Ṭaş dīvāra ḳarşı ḳılmazdı nāmaz
Ḳıble-i taḫḳīke eylerdi niyāz
Göŋlünde māye-i īmān olaydı

5 Esrār-ı Ḫüdāʿyı ʿayān iderdim
Mekānını size iʿlān iderdim
Bu sırrı Ḫarābī beyān iderdim
Eğer zamān mekān aḥvān olaydı

**436**

(193)[688]

1 Hiç kimse cihānda ḳalmazdı cāhil
Bir kāmil ʿālimden dersiŋ alaydı
Liman-ı maḳṣûda olurdu vāṣıl
Baḥr-i ḥaḳīḳatte yolu bulaydı

2 Rāh-ı Ḥaḳḳʿa doğru ẕāhid giderdi
Evlād-ı resūlü candan severdi
"Men ʿaref" sırrını idrāḳ iderdi
Eğer bu keyfiyet ḳolay olaydı

3 Zann itme Ḫarābī darılur idi
Bir ince ḳıl yüz biŋ yarılur idi
Bezm-i şişe muṭlaḳ ḳırılur idi
Ḥüsnī-i meyḫārıŋ gönül ḳalaydı

**437**

1 Yā Muḥammed bize nāḳıṣ diyorlar
Nedendir erleriŋ bu ḫaṭāları
Ehl-i beyte ḳarşu düşḳün olurlar
Çünki ṭoğru değil iddiʿāları

2 Vālidemiz Havvā Bacı değil mi
Hadicetüʿl-kübrā bacı değil mi
Fatımatüʿz-Zehrā bacı değil mi
Ḳurʾānʿda bunların var senāları

(265b)

3 Ezvāc-ı ṭahirāt nāḳıṣ olur mu
Nāḳıṣ diyeŋ erler Ḥaḳḳʿı bulur mu
Böyle kem söz erden hiç umulur mu
Kim ṭoğurdu böyle enbiyāları

4 ʿAbes bir şey ḫalḳ itmemişdir Ḫüdā
Nāḳıṣlığı ḳabūl etmeyiz aṣla
Bacılar büyüttü işte esṣalā
Bu dünyāya gelen evliyāları

5 Ṣanmayıŋ ger ersiz olmaz dünyāyı
Düşünüŋ bir kerre merc-i anayı
Pedersiz ṭoğurdu ḳoca ʿĪsāyı
Bacılarıŋ yoḳdur müdārāları

---

688 Hakkak-ı şehir ihvanımızdan Hüsnī-i ġamhar hakkında berā-yı latife söylenmiştir.-AEH

6 Ey erler biz sizden ziyāde eriz
Çünki size cāndan ḫıẕmet-i hürmet eyleriz
Gittiğiŋiz yolda hep berāberiz
İtmeyiŋiz böyle boş daʿvāları

(266a)
7 Gerçi ḳıyāfetçe size uymayız
Ḥaḳīḳatde sizden geri ḳalmayız
Maʿlūmuŋuz olsun erden saymayız
Bize nāḳıṣ diyeŋ budalaları

8 Nāḳıṣdan mı geldi Ahmed-i Muḥtār
Nāḳıṣızāde miydi Ḥaydār-ı Kerrār
Aŋanıza nāḳıṣ demeyiŋ zinhār
Teʾsīr ider size bed duʿāları

9 Zehrāʿnıŋ nuṭḳunu güzel diŋleyiŋ
Ey erenler erler ṭoğru söyleyiŋ
Biz ṭoğurmadıḳ mı beyān eyleyin
Sizi irşād eden bu babaları

**438**
(267a)
1 Mezhebinden ẕāhid suʿāl olunsa
Dersiŋ ki mezhebin Ebū Ḥanīfe
Zerre ḳadar seniŋ īmānıŋ olsa
İmām demez idiŋ böyle herife

(267b)
2 Ḥāṣā s̱ümme ḥāṣā īmām değildir
Vallāhi İmām-ı Aʿẓam değildir
İmāmlıḳ bir ṭaraf İslām değildir
Ḳulaḳ aṣma böyle bir erācīfe

3 Cenāb-ı haẓret-i nebī-i zī-şān
Evlādına oldu bu herif düşmān
Ḫarābī sen İmām Cāferʿe bağlan
Başḳa mezhebleri itme vaẓīfe

**439**
(275a)
1 Ey ehl-i teberrā ḳapanmaz aṣla
Pīr Bālım Ṣulṭānıŋ ulu meydānı
Ḥaşre dek sürülür böyle bī-pervā
Pīr Balım Ṣulṭānıŋ ulu devrānı

2 Bendegānı rāh-ı Ḫüdāʿda Ḫāḳʿdır
Vāḳıf-ı esrār-ı şāh-ı levlāḳdır
Merd-i mücerreddir ṭāhir-i pāḳdır
Pīr Balım Ṣulṭānıŋ hep dervīşānı

3 ʿAvn-ı Ḥaḳla nāʾil olduḳ bu deme
Āgāh olduḳ şükür sırr-ı müpheme
Çünki naṣīp olmaz her bir ādeme
Pīr Balım Ṣulṭānıŋ yolu erḳānı

4 Ġayetle muʿallaḳdır esrār-ı Ḫüdā
Biz āgāhız amma itmeyiz ifşā
Nāmaḥrem olana söylenmez aṣla
Pīr Balım Ṣulṭānıŋ rāz-ı nihānı

5 Muḥammed Muṣṭafā cenāb-ı Ḥayder
Faṭımātüʿz- Zehrā esbab-ı sebr
Enbiyā evliyā cümle erenler
Pīr Balım Ṣulṭānıŋ s̠enāḫānı

6 Z̠ahidiŋ ṭaʿnıŋdan itmeyiz keder
Ḥaḳ erenler elbet bize raḥm ider
Ey Ḫarābī ḳorḳma saŋa da yeter
Pīr Balım Ṣulṭānıŋ çoḳdur ʿirfānı

440
(197b)
1 Ḥaḳ kendini ḫalḳa bildirmek içün
İnsānı kendine tims̠āl eyledi
Ḳurʾān-ı nāṭıḳıŋ tefsīri içün
Ḳurʾān-ı ṣāmiti inzāl eyledi

2 "Senürīhim āyātina fīʿl-āfāḳ"
Ḳurʾānʿda buyurmuş ol Rabbüʿl-felāḳ
Aç çeşmiŋi kendi özüŋe bir baḳ
Ḥaḳ sende ṣunʿunı ikmāl eyledi

3 İnsān ḳāʾinātta olmuş bī-bedel
"Veʿt-tīni" sūresini şerḫ etmiş güzel
Ḥalḳı īkaẓ içün Ḫallāḳ-ı ezel
Bunca peyġāmberler irsāl eyledi

4 Ẕāhid bu esrāra değildir āgāh
Leyle-i miʿrāçta Ḥaẓret-i Allah
Muḥammedʿe ʿarż-ı cemāl eyledi
Bir ṣūret-i şābı emretti nāgāh

5 Ebsem ol uzatma sözü Ḫarābī
Güzel söz ṣıdḳ ile çoḳdur s̱evābı
Ṣofī şükrullāha nūş-ı şarābı
Saŋa ḥarām bize helāl eyledi

**441**

(205a)[689]

1 Nūr-ı nübüvvetten olunca āgāh
ʿİlm-i Muḥammedʿe īmān eyledi
Anıŋçün cenāb-ı Ḥazret-i Allah
Ḥaḳḳʿı elden bıraḳmaḳ Ḥaḳīḳat olmaz

2 Luṭf-ı Ḥaḳla Ahmed bir peyġamberdir
Sāye-i Aḥmedʿde velī Ḥaydārʿdır
Bunları ḫalḳ eden Allah Ekberdir
Her bir velī böyle beyān eyledi

3 Gerçi her şey Ḥaḳʿdır bil muḥaḳḳaḳdır
ʿAlī Ḥaḳdır faḳaṭ maḫlūḳ Ḥaḳʿdır
ʿAlīʿye ḫalḳ u Ḥaḳ muṭlaḳdır
Diyenler beyhūde gümān eyledi

4 Nebī velī Ḥaḳḳʿa ḥayrān olmuşdur
Cümlesi vāṣıl-ı Sübḥān olmuşdur
Ḥaḳ sende Ḫarābī pinhān olmuşdur
Cemālini senden ʿāyān eyledi

**442**

(248a)

1 Ey ẕāhid şarāba eyle iḥtirām
Müslīmān ol terḳ et bu ḳıyl ü ḳāli
Ehline helāldir nā-ehle ḥarām
Biz içeriz bize yoḳdur vebālī

2 S̱evāba girmekçün içeriz şarāb
İçmezsek oluruz düçār-ı ʿazāb
ʿAḳlıŋ ermez seniŋ bu başḳa ḥesab
Meyḫānede bulduḳ biz bu kemāli

---

689 Şah-ı velāyet ʿAlī Keremullāhi Vech Hazretlerini halk-ı kâʾinat zanneden bazı berrānīlere hitāben söylenmiş bir nefesdir.-AEH

3 Ḳandil geceleri ḳandil oluruz
Ḳandiliŋ içünde fiṭil oluruz
Ḥaḳḳ‘ı göstermeğe delīl oluruz
Faḳaṭ ḳör olanlar görmez bu ḥāli

4 Sen münkirsiŋ saŋa ḥarāmdır bāde
Bekle ki içesiŋ öbür dünyāda
Baḥs̱ açma Ḫarābī bundan ziyāde
Çünki bilmez ḥarām ile helāli

**443**
(180b)
1 Ey derviş sen sükūt eylemiş olsan
Āşiḳār itmezdiŋ cehāletiŋi
Bu sözümü benim dinlemiş olsaŋ
Farḳ etmezdi kimse ḳabāḥatiŋi

2 Cehl-i merkebsin idrākin yoḳdur
Seniŋ gibi derviş cebimde çoḳdur
Yalan sözlerine ḳarnımız toḳdur
Başḳasına var sat kerāmetiŋi

3 Seni berbād etti raḳının dozu
Farḳ eylemez olduḳ söz ile özü
Yalŋız Ḫarābī demez bu sözü
Herkes bilir seniŋ rezāletiŋi

**444**
(205b)[690]
1 Şer‘-i şerīf inḳār olunmaz amma
Şeri‘at var şeri‘atdan içeri
Ṭarīḳatsiz Allah bulunmaz amma
Ṭarīḳat var ṭarīḳatden içeri

2 Gördüğüŋ şerī‘at şerī‘at değil
Gitdiğin ṭarīḳat ṭarīḳat değil
Ḥaḳīḳat sandığın ḥaḳīḳat değil
Ḥaḳīḳat var ḥaḳīḳatden içeri

3 Vech-i Ḫarābī‘ye gel eyle dikḳat
Ḥaḳḳ‘ıŋ cemāliŋi eylersiŋ rū’yet
Sade Ḥaḳ var demek değil ma‘rifet
Ma‘rifet var ma‘rifetden içeri

690 Hakkāk Musa Ḳazım Efendi‘nin teşvikiyle söylenmiştir.-AEH

**445**

1 Ey ṣofī dünyāyı boş mu sanırsın
Her zamān vardır bir peyġamberi
Sen kendi dīniŋi ḫoş mu ṣanırsın
Niçün farḳ etmezsiŋ ḫayr ile şerri

(268a)

2 Bul o peyġamberi sen bīʿat eyle
Her bir ḥadīs̱ine iṭāʿat eyle
Ḳıldığıŋ namāza nedāmet eyle
Müslīmān ol ḳalma böyle serseri

3 Vāʿiẓlere uyan Ḥaḳḳʿı bulamaz
Nūr-ı nübüvvetle göŋlü dolamaz
Ḥaḳīḳat bağına vāṣıl olamaz
Bir ādemiŋ ġarġa olsa rehberi

4 Bu "lā" dan vazgeçüp "illā" der idiŋ
Rāh-ı ḥaḳīḳate sen girer idiŋ
Hem ḳüfr-i īmānı farḳ ider idiŋ
Sevmiş olsa idiŋ āl-i Ḥaydārı

(268b)

5 Hangi Ḥaḳḳʿı bilmezlerden ders aldıŋ
Neden böyle baḥr-ı süfyāna daldıŋ
Dalālet ẓulmeti içünde ḳaldın
At eliŋden böyle sönük feneri

6 Şarāb içme zemzem ṣuyu iç dersiŋ
Allahʿın mekānı yoḳdur hiç dersiŋ
Meryemʿiŋ oğluna żımneŋ piç dersin
Biz bilüriz vardır anıŋ pederi

7 Mescidde Meryemʿiŋ kefīli biziz
Nikāh olur iken vekīli biziz
Cibrīliŋ Ḫarābī delīli biziz
Tehī mi ẓann itdin Ḥaḳ erenleri

**446**

(258b)

1 Ey ẕāhid getirmez seni cennete
Aldığıŋ ābdestle bu ṣavm u salāt
Gel beyhūde yere girme zaḥmete
Cübbeyi tesbīhi seccādeyi at

2 Zemzemi terḳ eyle nūş eyle şarāb
ʿĀḳlıŋ ermez senin bu başḳa ḥesāb
Bir pīr-i muġāna eyle intisāb
İhsān etsün saŋa iç āb-ı ḥayāt

3 Cenneti ḥūriyi ġılmānı terḳ it
Ṣıdḳ ile göŋlüŋü Allahʿa berḳ it
Cāmiʿlere gitme putḫāneye git
Allahʿa vāṣıl ol Allahʿla ḳalḳ yat

4 Mermeriŋ üstüne ne ekseŋ bitmez
Ẕühd-i riyā ile yol Ḥaḳḳʿa gitmez
Bizim ʿindimizde beş pāre etmez
Metāġ-ı vaʿẓını başḳasıŋa ṣat

5 İncitme Allahʿıŋ dedmendīni
Göŋül ḳırma aṣla ṣaḳın kendini
Diŋle Ḫarābīʿniŋ nuṣḥ-ı pendini
Yorġanıŋa göre ayağıŋ uzat

**447**

1 Bir hudenk atıldı āl-i Mervānʿdan
Ḫāyme-i Ḥaydārʿı deldi de geçdi
Āhẕa atılan ṭaşlar o yandan
Ruḫ-ı peyġamberi deldi de geçdi

2 Āl-i Musṭafāʿya ẓulmettiler çoḳ
Ezā vü cefānıŋ nihāyeti yoḳ
Fırat kenārından attılar bir oḳ
Maʿṣūm Asġarı deldi de geçdi

3 ........[691]
.......[692]
Şeyh tīz ʿAlī ḫubāb-ı Haydār
Semāh-ı ḳanberi deldi de geçdi

4 .........[693]
.........[694]
Hindīye melʿūnuŋ murdār dişleri
Muḳaddes ciğeri deldi de geçdi

---

691 Vyoo

692 Vyoo

693 Vyoo

694 Vyoo

6 Hep ḳan ile doldu rāh-ı Kerbelā
Neler çekti neler şāh-ı Kerbelā
Tīr-i haḳīḳattir āh Kerbelā
Harābī kemteri deldi de geçti

**448**
(255b)[695]
1 Peder-i ʿālīŋiz olursa bir gün
Var mı kimse saŋa baba olacaḳ
Allahʿı seversen ḥāliŋi düşün
Çünki ʿākıbetiŋ fenā olacaḳ

2 Cehālet baḥrine pek fenā daldıŋ
Oḳuyub yazmaḳda bī-behre ḳaldıŋ
Tenbellik ʿilminde diploma aldın
Ve līkin başına belā olacaḳ

3 Görüyoruz işin güç ṣanʿat yoḳ sende
Herkesiŋ yanında oldun şermende
Luṭf ediŋ söyleyin bileyim ben de
Kim seniŋ derdiŋe devā olacaḳ

4 Ḫarābī vaṣf etdi cehāletini
Niçün farḳ etmezsin ḳabāḥatiŋi
Ben bilirim seniŋ nihāyetiŋi
Hep bu ṣafāların cefā olacaḳ

**449**
(283b)
1 Daha Allah ile cihān yoḳ iken
Biz anı var idüp iʿlān eyledik
Ḥaḳḳʿa hiçbir lāyıḳ mekān yoḳ iken
Ḫānemize aldıḳ mihmān eyledik

2 Kendisiniŋ henüz ismi yoḳ iken
İsmi şöyle dursuŋ cismi yoḳ idi
Hiçbir ḳıyāfeti resmī yoḳ idi
Şekil virüp ṭıpḳı insān eyledik

3 Allah ile işte burda birleşdik
Noḳdā-yı aʿmāya girdik birleşdik
Sırr-ı "ḳünt-i kenzi"orda söyleşdik
İsm-i şerīfini rahmân eyledik

---

695 1316 senesi Sultaniyeli Muhammed Recai Babazade Hasan Hulki Beyʿe hitaben söylenip virilmiştir.-AEH

4 Āşikār olunca ẕāt u ṣıfātı
“Ḳün” dedik var itdik bu semāvātı
Birlikde yaratdıḳ hep bu ḳāʾinātı
Nām u nişānını cihān eyledik

5 Yerleri göḳleri yapdıḳ yedi ḳat
Altı günde tamām oldu ḳāʿināt
Yaratdıḳ içünde bunca maḫlūḳāt
Erzāḳını virdik iḥsān eyledik

6 Asılsız fasılsız yaptıḳ cenneti
Ḥūri ġılmānlara virdik ziyneti
Dürlü vaʿdlarla her bir milleti
Sevindirüp şād u ḫāndān eyledik

7 Bir cehennem ḳazdıḳ ġāyetle derin
Lāf āteşi ile eyledik tezyīn
Ḳıldan ġāyet ince ḳılıçdan keskin
Üstüne bir ḳöprü mīẕān eyledik

8 Gerçi “ḳün” emriyle var oldu cihān
ʿArş u ḳürsü gezdik ṭurduḳ bir ẕamān
Boş ḳalmasuŋ deyü bu kevn ü mekān
Ādemiŋ ḫalḳını fermān eyledik

(284a)
9 ʿİrfān olan bilür sırr-ı müphemi
İzhār etmek içün ism-i aʿẓamı
Çamurdan yoğurduḳ yapdıḳ Ādemi
Rūḥumuzdan bir rūḥ revān eyledik

10 Ādem ile Ḥavvā birlik idiler
Ne güzel bir mekān bulduḳ dediler
Cennetiŋ içünde buğday yediler
Sürdük bir ṭarāfa pūyān eyledik

11 Ādemle Ḥavvāʿdan geldi çoḳ insān
Nebīler velīler oldu nümāyān
Yüz bīŋ kerre ṭoldu boşaldı cihān
Nūḥ-ı neciyullāha ṭūfān eyledik

12 Ṣāliḥʿe bir deve eyledik iḥsān
Ḳayanıŋ içünden çıḳdı nāgehān
Pek çoḳları buŋa etmedi īmān
Aŋları ḥāḳ ile yeksān eyledik

13 Bir zamān aṣḥāb-ı kehfi uyutduḳ
Ḥażret-i Mūsāʿyı Ṭūrʿda oḳutduḳ
Şītʿi çulḥa yapdıḳ bezler toḳudduḳ
İdrīsʿe biçdirüp ḳaftān eyledik

14 Süleymānʿı dehre sulṭān eyledik
Eyyübʿe acıdıḳ dermān eyledik
Yaʿḳūbʿu ağlatdıḳ nālān eyledik
Mūsāʿyı Şuʿaybʿa çoban eyledik

15 Yusufʿu ḳuyuya attırmış idik
Mıṣrʿda ḳul diye sattırmış idik
Zelīḫāʿyı aŋa çattırmış idik
Zellesinden pend-i ihsān eyledik

(284b)
16 Dāvud peyġambere çaldırdıḳ ʿūdu
Ḳażādan ḳurtardıḳ Lūt ile Hūdʿu
Baḳ ne ḥāle ḳoyduḳ nār-ı Nemrūdʿu
İbrāhimʿe bāğ u bostān eyledik

17 İsmāʿilʿe bedel cennetden ḳurbān
Gönderdik şād oldu Ḫalīlüʿr-raḥman
Balığıŋ ḳarnıŋı bir ḫayli zamān
Yunus Peyġambere mekān eyledik

18 Bir mescide soḳduḳ Meryem Anayı
Pedersiz ṭoğurtduḳ orda ʿĪsāʿyı
Bir ağaç içünde Zekeriyāʿyı
Biçdirüp ḳanını rīzān eyledik

19 Beyt-i Muḳaddesʿde Ḳudüs şehrinde
Nehr-i Şeriʿaʿda Ürdün nehrinde
Ṭathīr etmek içün günüŋ birinde
Yaḥyāʿyı ʿĪsāʿyı ʿüryān eyledik

20 Böyle cilvelerle vaḳd geçirdik
Bu enbiyā ile çoḳ iş bitirdik
Başḳa bir nebī-i zī-şān getirdik
Anıŋ her nuṭḳunu Ḳur᾽ān eyledik

21 Ḳüffār-ı Ḳureyşi etdik bahāne
Muḥammed Muṣṭafā geldi cihāne
Ḫalḳı daʿvet etmek içün īmāna
Murtażāʿyı aŋa iḫvān eyledik

22 Aŋa ḳıyās olmaz aṣla bir nebī
Nebīler şāhıdır Ḥaḳḳʿıŋ ḥabībi
Dünyānıŋ ʿuḳbānıŋ odur sebebi
Biz anı nebī-i zī-şān eyledik

(285a)
23 Ḥaḳ Muḥammed ʿAlī ile birleşdik
Hep beraber Ḳāʿbe ḳavseyne gitdik
O maḳāmda pek çoḳ muḥabbet etdik
"Leyletüʿl-esrā"yı seyrān eyledik

24 Bu sözleri sanma her insān aŋlar
Ḳuş dilidir buŋu Süleymān aŋlar
Bu sırr-ı müphemi ʿārifān aŋlar
Çünḳü cāhillerden pinhān eyledik

25 Ḥaḳ ile Ḥaḳ idik biz ezelīde
Ṭā rūz-ı elest ḳalū belīde
Mekān-ı Ḫüdāʿda bezm-i celīde
Cemāliŋi gördük īmān eyledik

26 Vaḥdet ʿālemini bilmeyen insān
İnsān ṣūretinde ḳaldı bir ḥayvān
Bizden ayrı değil Ḥaẓret-i Sübḥān
Bunu Ḳur᾽ān ile ʿayān eyledik

27 Sözlerimiz bize pek muḥaḳḳaḳdır
Ṭoğan ölen yapan bozan hep Ḥaḳʿdır
Her nereye baḳsaŋ Ḥaḳḳ-ı muṭlaḳdır
Aḥvāl-i vaḥdeti beyān eyledik

28 Vaḥdet sarāyına girenler içün
Ḥaḳḳʿı Ḥaḳkeʿl-yāḳīn görenler içün
Bu sırrı Ḫarābī görenler içün
Birlik meydānında cevlān eyledik

**450**
(196b)
1 Mūcid-i rāh-ı ṭarīḳat
Mūcib-i sırr-ı ṭarīḳat
Rehber-i rāh-ı ḥaḳīḳat
Ḥaydār-ı Kerrārʿa geldim

2 Vāriṣ-i sırr-ı peyġāmber
Ḳāşif-i esrār-ı ḥaydır
Pīrimiz şāh-ı erenler
Ḫaẓret-i Hünḳāra geldim

3 Oḳudum hep dört kitābı
Almadım hiçbir cevābı
Çoḳ şükür şimdi Ḫarābī
Vāḳıf-ı esrāra geldim

**451**
(196a)
1 Bir güle ben bülbül oldum
Bulmaġa gülzāra geldim
Arayub cānānı buldum
Almağa bazara geldim

2 Cümle varımdan ferāġat
Eyledim dil buldu raḥat
Emrine ittim iṭāʿat
Alaman ikrāra geldim

3 Bir maḳam-ı ʿālīdir bu
Tūrʿa geldim Ḥaḳḳʿa ḳarşı
Ṣıdḳ ile boynuma ya ḥū
Taḳmağa zünnārı geldim

4 Cānı cānāna virirler
Dost cemāliŋi görürler
Terḳ-i cān ettim erenler
Manṣūrʿum berdāra geldim

5 Şerbetinden lā yezāliŋ
Ḳandı dil buldu kemāliŋ
Ḥamdullāh Ḥaḳ cemāliŋ
Görmeğe dīdāra geldim

6 Ḳalbimiz nūr ile doldu
Arayub dildārı buldu
Bīʿat etmek vācib oldu
Ahmed-i Muḫtārʿa geldim

**452**
(193B)[696]
1 Merdūd-ı Ḫüdāʿdır ehl-i riyādır
Her kim ṭarīḳati taḥḳīr iderse
Ḥaḳīḳati bilmez bir budaladır
Velev ki Ḳurʾānʿı tefsīr iderim

2 Sende bende her bir yerde vardır Ḥaḳ
Söyleyene baḳma söyledene baḳ
Her iş ḳolay olur güç olmaz muṭlaḳ
Eğer Allah anı taḳdīr iderse

3 Ey Ḥarābī bende ʿirfān olurdum
Bir nūr-ı cemāle ḫayrān olurdum
Sāʿatçi Hüsnüʿye ḳurbān olurdum
Göŋül sāʿatiŋi taʿmīr iderse

**453**
(252a)
1 Ṭarīḳ-i nāzenīn gāyet ʿālīdir
Çoḳ şükür ḥamd olsun rıḥālet itdim
Pīr-i ʿālī-şānı Bektāş Velīʿdir
Erḳānına cāndan riʿāyet itdim

2 Baʿżı muḥibbānıŋ ḥāli pek hoşdur
Baʿżıları gece gündüz sarḫoşdur
Kimi Ḥaḳla dolmuş kimisi boşdur
Naḳış olanlardan ferāʿat itdim

3 Gördüğüm bir ṭaḳım rezīl ʿayyāşı
İşte derdim bunlar cāhil bektāşī
Elmas ẓann iderdim parlayan ṭaşı
Bu ḫuṣūṣda pek çoḳ ḥamāḳat itdim

696 Saatçi Hüsnü Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH

4 Her ne derler ise īmān iderdim
Cānımı bunlara ḳurbān iderdim
H̬ānemize alıp mihmān iderdim
Yanıldım yılmadım ḳıyāmet itdim

5 Bunları muḥibb-i ṣadıḳ sanırdım
Ḥaḳīḳatli cāndān ḳardaş tanırdım
Yalan sözlerine hep inānırdım
Ey H̬arābī eyvāh cehālet itdim

**454**
(204a)
1 Mecmuʿuʿl-baḥreyne vardığım zamān
Ḥıżrʿı bulub cāndan ġulāmı oldum
Ledün ʿilmiŋ bana eyledi iḥsān
Sırr-ı sırrullāhın tamamı oldum

2 Ḥayāt-ı ābıŋ cāna ġıdā eyledim
Vadi-i ʿinde duʿā eyledim
Geldim ehl-i ʿaşḳa ṣalā eyledim
Ṣalātı ʿirfānıŋ īmāmı oldum

3 Cān ḳulağı ile sözüm diŋleyeŋ
Ey ʿārifler ehl-i Ḥaḳḳʿa söyleyiŋ
Birleşerek beni ṭavāf eyleyiŋ
Çünki lā-mekānıŋ maḳāmı oldum

4 Her bir ṭarīḳatten istiʿfā ittim
Ṭarīḳ-i H̬üdāʿya iltica ettim
Ey H̬arābī Ḥaḳḳʿa iktidā ittim
Şükür bektāşüʿl-melāmi oldum

**455**
(174a)
1 Bir zāman cāmiʿye devām iderdim
ʿAḳlımca sanırdım müslümān oldum
Vaʿẓ dinlemeğe her gāh giderdim
Meʾmūl iderdim ḳi müslümān oldum

2 Ṣoŋra putḫāneye eyledim devām
Baḳdım ki Muḥammed orada īmām
Īmāmeyn maʿṣūmeyn cümlesi tamām
Eski tamaʿatıma peşīmān oldum

3 Gördüm ki Muḥammed dede babadır
Ḳıble kendi namāz niyāz aŋadır
Ben de secde ittim emr-i Ḫüdāʿdır
Ḫarābī pāḳīden müslümān olduḳ

**456**
(13b)
1 Gönül niçün böyle giryān idersin
Yoḳsa giriftār-ı sevdā mısın sen
Şām u seher durmaz giryān idersiŋ
Bir güle bülbül-i şeydā mısın sen

2 Esrār-ı derūnum itdin ʿāşikār
Çoḳ derd ü belāya oldum giriftār
Hep ʿaḳl u şuʿūrum oldu tārumār
Başıma püsküllü belā mısın sen

3 Bīçāre Edībʿi divāne itdiŋ
Bir şemʿ-i cemāle pervāne itdin
Rūz-ı şeb sākin-i meyhāne itdin
Māʾil-i sāġar u mīnā mısın sen

**457**
(138b)
1 Himmet-i evliyā imdāt eylese
Göŋül gülzārınıŋ ḫārın olaydıŋ
Bir mürşid-i kāmil ihsān eylese
Sen kendi özünde Ḫaḳḳʿı bulaydıŋ

2 Öğrensen (m) esrār-ı resūlullāhı
ʿAyneʿl-yakīn görsen (m) cemālullāhı
Fehm etmezsen(m) rumūz-ı kelāmullāhı
Esrār-ı hikmetle ḫālle dolaydıŋ

3 Muḫammed Musṭafa olsun sebebi
Dāʿim eylesüŋ bu ʿālī nesebi
Ḫulḳīyā niyāz ider aman yā Rabbi
........ [697] ābı olaydım

697 Vsoo

**458**
(131b)
1 Yā Rab senin mekānın yoḳ
Yatağın yok yorġanın yoḳ
Hem dīnin hem īmānın yoḳ
Her bir şeyden münezzehsiŋ

2 Aman Allah subḥanallāh
Her derdlere dermān Allah

3 Sesiŋ çıḳmaz avazın yoḳ
Abdestin yoḳ nāmāzın yoḳ
Hiçbir yere niyāzıŋ yoḳ
"Ḳulhüvellahu ahadsıŋ"

4 Kapuŋ büyük açaŋ yoḳdur
Seni ḳapup ḳaçan yoḳdur
Anan yoḳdur baban yoḳdur
"Yā Rab Allāhu sāmedsin"

5 Elmasıŋ yoḳ boncuğuŋ yoḳ
Aban keben ḳocuğun yok
Ḳarın, ḳızıŋ çocuğuŋ yoḳ
"Lem yelid velem yuledsin"

(132a)
6 Deryā seniŋ ṣaḥrā seniŋ
Dünyā seniŋ uḳbā seniŋ
Bu görünen eşyā seniŋ
"Ve lem yekünlehū küfüven ehadsın" la şek ahadsın

7 Her bir şeye kudretiŋ var
Aḳla sığmaz hikmetiŋ var
Yetmiş iki milletiŋ var
Sen ḫallāḳ-ı kün fe kānsın

8 Sağında var solunda var
Eğri ṭoğru yolunda var
Bir Ḫarābī ḳulun da var
ʿAfv et cürm-i ʿatāsını

**459**

(249b)[698]

1 Emīn ol emīnim böyle giderse
Zünnārı belinden çözdüreceksiŋ
Ḥaḳ Muḥammed ʿAlī himmet iderse
Kendiŋi bir ara d…düreceksiŋ

2 Nūr-ı Ḫüdā ile ṭolacaḳsıŋız
Menzil-i maḳṣūdu bulacaḳsıŋız
Öyle bir mevlevi olacaḳsıŋız
Dön deseŋ dağları döndüreceksiŋ

3 Çeşm-i Ḥaḳ ile Ḫarābīʿye baḳ
Çıḳar zünnārıŋı kerdānına taḳ
Bu ḥālle cenneti edince iḥrāḳ
Yanan cehennemī söndüreceksiŋ

9 Aman Allah subhanallāh
Her derdlere derman Allah

**460**

(163b)

1 Yā Rāb sen Allah-ı ʿaẓīmüʿş-şānsıŋ
Her yirde her ferde maḳbūl olursuŋ
Mekāndan münezzeh bir lā-mekānsıŋ
Velāḳin her şeyʿe medhūl olursuŋ

2 Bu kevn-i mekānı sensiŋ yaratan
Cümlesi maḫv olur çıḳsaŋ aradan
Sensiŋ ṭoğurtturan sensiŋ ṭoğuran
Ẕātıŋ fāʿil ẕātıŋ mefʿūl olursuŋ

3 Ṭoğup gelen ölüp giden bir sensiŋ
İnsānı ḥayvānı öldüren sensiŋ
Bu ne hikmet gene o ölen sensiŋ
Kendiŋ ḳāṭil kendiŋ maḳdūl olursuŋ

(164a)

4 ʿLā yüsʿeli ʿammā yefʿalʿdir el-Ḥaḳ
Suʾāl etmem lāḳin yaptığına baḳ
Yā Rab sen kendiŋi etseŋ istinṭāḳ
Ḳabāḥatiŋ çıḳar mesʾūl olursuŋ

---

698 Tarīk-i mevleviyyeden Emin Bey hakkında söylenmiştir.-AEH

5 Sensiŋ icrā eden her cināyeti
Sensiŋ ḳabūl eden her rezāleti
Virip Ḫarābīʿye hep ḳabāḥati
Çıḳarsıŋ aradan meçhūl olursuŋ

**461**
(136b)
1 "Yedullāh" āyetiŋ bilemez ise
Ḥaḳ naṣip etmese zāhid neylesün
Allahʿıŋ emrini dinlemez ise
Cān kulağı yokur naṣıl diŋlesün

2 Bu remzī fehm ider ʿirfān olanlar
Ne bilsün cāhil ü nādān olanlar
Vaḳit-i esrār-ı Ḳurʾān olanlar
Ḫaḳīḳati gelsin bize söylesün

3 Ey vāʿiz-i aḳżā Harābī der ki
Diŋle bu nuṭḳu bilmezsiŋ çünki
Ben öyle muḳaddes bir Kāʿbeʿyim ki
Kāʿbe gelsin beni ṭavāf eylesün

**462**
(263b)
1 Ey ẕāhid sen bizi sanma günāhḳār
Günāhımız yoḳdur s̱evābımız var
Görüŋmez demi ḫoş görür settār
Bu sırra Ḳurʾānʿla cevābımız var

2 Fiʿlimiz baʿs̱-ı ʿazāb ṣanma
İçtiğimiz ḥarām bir ābdır ṣanma
Ṣaŋa ḥarām olan şarabdır ṣanma
Cennet ırmağında şarābımız var

**463**
(17b)
1 Varlıḳ deryāsına dalma ey ḳardaş
Ḳardaşlıḳda birlik dirlik isterler
Benlik daʿvāsından geç yavaş yavaş
Mūḥiplikte birlik dirlik isterler

2 Er ol haḳḳıyla geçir bu demi
Berzaḫa düşürür benlik Ādemi
Resūlullāh dedi: ʿLāhmike lāhmī"
Dervīşlikte birlik dirlik isterler

3 Cemʿ oldu bir yere bunca evliyā
Göŋül birliğiyle fetḥoldu dünyā
Gücenip sürüden ayrılma asla
Haḳ erenler birlik dirlik isterler

4 H̬arābī kemteri söyleten Ḥaḳʿ dır
Senlik benlik lafzı burda yasaḳdır[699]
Kendini beğenmek çıḳmaz soḳaḳdır
Haḳ erenler birlik dirlik isterler
(Mā-bāʿ dı var)

(264a)
3 Elest bezmindeki ʿahd ü peymāndan
Ayrılmayız biz aṣla o īmāndan
İsmāʿ ilʿ e nāzil olan ḳurbāndan
Soframıza meze kebābımız var

4 Ḥaḳʿ dan bize her dem hidāyet olur
Muḥammed ʿ Alīʿ den ʿ ināyet olur
Saz çalsaḳ Allahʿ a ʿ ibādet olur
Dāvud peyġamberden rebābımız var

5 Bu ana değin ḳalū belādan
H̬aberimiz vardır her mācerādan
H̬arābīʿ ye ihsān olmuş H̬üdāʿ dan
Oḳuyoruz işte kitābımız var

**464**
(225a)
1 Ḥaydār-ı Kerrārʿ a cānım fedādır
Çünki kendileri şāh-ı velīdir
Baʿ żı müfsidlerin sözü hebādır
Söylüyorlar h̬āşā Allah ʿ Alīʿ dir

2 Sırr-ı Ḥaḳḳʿ a buŋlar āgāh değildir
Ḥaḳḳʿ a gidenler hemrāh değildir
ʿ Alī Ḥaḳʿ dır faḳaṭ Allah değildir
Böyle ẓannedenler muṭlaḳ delidir

3 ʿ Alīʿ nin pek büyük kerāmeti var
Kerāmetden büyük velāyeti var
H̬alḳ diyenleriŋ đelāleti var
Zīrā ḥalḳ Muḥammed ʿ Alī Celī dir

---

699 SA s 88

4 Diŋle bu söz vāʿiẓ bendi değildir
Benden Ḥaḳ söylüyor ʿindī değildir
Īmānı Ḫarābī şimdi değildir
Ṭā bezm-i elest ve ḳalū belīdir

**465**
(233b)[700]
1 Ḥüsnī-i meyḫārıŋ yoḳdur emṡāli
Sāḥicidir herkese naḳdi fedādır
Nasıl anlatırım bilmem bu ḥāli
ʿAḳlı çoḳdur faḳaṭ biraz şeydādır

2 Derd-i hicrān ile sergerdān olmuş
Yeʾsi ġamı hüznü ferāvān olmuş
Ḫānesi eşyāsı perīşān olmuş
Çoluḳ çocuğundan şimdi cüdādır

3 Edīb diyor aŋa dem budalası
Raḳıyla yemek yer budur ġıdası
Görmeyenler görsüŋ işte imżası
Ḥaḳḳāḳ Mūsā Ḳāzım Hüsnī gedādır

**466**
(271a)[701]
1 Üç ay değil şehr-i ramażān
Dürlü dürlü yemek yemek ayıdır
ʿİbādet itmek olmuyor imḳān
Zīrā bir eğlenmek gülmek ayıdır

2 Bu ayda gör nefse edileŋ ḫıđmet
Başḳa ayda böyle edilmez ġayret
Her dürlü ṭaʿāma olunur raġbet
Ḳaymaḳlı baḳlava börek ayıdır

3 Bu mübārek ayda olan reẕālet
Hiçbir vaḳd olmaz olan đelālet
Herkes ẕevḳ ediyor nerde ʿibādet
Ḳızla ḳızanla günāh itmek ayıdır

700 İstihza olarak Hākkāk Hüsnü Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH

701 Ramażān-ı Şerīfe Nefesi.-AEH

4 Tiyatro ḥoḳḳabāz cānbāz pehlivān
Her nerde de varsa giderler hemān
Çalġılar çalınur açıḳ her mekān
Ḥovardalıḳ itmek gezmek ayıdır

5 Bu aḫvāli görüp almalı ʿibret
Fāsıḳlara olsun ṣad hezār laʿnet
Terāvihden soŋra artar muḥābbet
Ṣabaḥa dek güzel sevmek ayıdır

(271b)
6 Ey Ḫarābī bu ay günāh idenler
Her zamāndan fażla yemek yiyenler
Bu ḥāl ile oruç ṭutdum diyenler
İnsān değil muṭlaḳ eşek ayıdır

**467**
(229a)[702]
1 Ḥaḳḳāḳ-ı şehirdir Ḥüsnī-i meyḫor
Emṡāli bulunmaz ġāyet şānlıdır
Bu nuṭḳı işte eylerim tekrār
Ṣāmit-ı kemāli var ṣanlıdır

2 Her sözü düşmāna ṭıpḳı bir oḳdur
Ḳıyaḳdır kendünde cesāret çoḳdur
Bıcaḳdan ḳurşundan pervāsı yoḳdur
Ḳolay ölmez çünki yedi cānlıdır

3 Sanma pek Ḥüsnīʿnin içi çürükdür
Maʿşallāhı var ġāyet yörükdür
Yaḳışıḳlı gencdir yaşı ḳüçükdür
Elli beş yaşında delikanlıdır

4 Edīb edebsizdir fenā yazıyor
Kendi ḳuyusunu kendi ḳazıyor
Gāhī ḳuduruyor gāhī azıyor
Ḥayvāndır eşekdir Marżuvanlıdır

**468**
(221b)
1 Ḥaḳḳāḳ-ı şehīrdir Ḥüsnī-i meyhor
Emṡāli bulunmaz ġāyet şānlıdır
Bu nuṭḳı işte eylerim tekrār
Ṣāmit-ı kemāli var ṣanlıdır

702 İstihza olarak Hakkak Hüsnü Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH

2 Her sözü düşmāna ṭıpḳı bir oḳdur
Ḳıyaḳdır kendünde cesāret çoḳdur
Bıcaḳdan ḳurşundan pervāsı yoḳdur
Ḳolay ölmez çünki yedi cānlıdır

3 Sanma pek Ḥüsnīʿ nin içi çürükdür
Maʿşallāhı var ġāyet yörükdür
Yaḳışıḳlı gencdir yaşı ḳüçükdür
Elli beş yaşında delikanlıdır

4 Edīb edebsizdir fenā yazıyor
Kendi ḳuyusunu kendi ḳazıyor
Gāhī ḳuduruyor gāhī azıyor
Ḥayvāndır eşekdir Marżuvanlıdır

**469**
(237b)
1 Cāhiller çekemez ehl-i īmānı
Zīrā yüzleriniŋ hikmeti vardır
Nasıl anlatayım bilmem bu ḥāli
Ehl-i diliŋ şān u şöhreti vardır

2 Vücūd-ı merdim ḳāmil-i ʿirfān
Sızdırılmış altın gibidir her an
Her nereye gitse olsa nümāyān
İʿtibār edenler ḳıymeti vardır

3 Ḳāmilleriŋ ʿilm-i ʿirfānı vardır
ʿĀḳl u fikri fażl u iẕʿānı maʿlūm
Sözü özü ṭoğru vicdānı maʿlūm
Her müşḳülü ḥālle ḳudreti vardır

4 Bir insān cāhil ü nādān olursa
İnsān ṣūretinde ḫayvān olursa
Ḫarābīʿye ḳarşu düşmān olursa
Muṭlaḳ anda ḥased ʿilleti vardır

**470**
(254b)[703]
1 ʿAşḳıŋ ocağını yandırmaḳ içün
Ḥaḳdan ihsān olmuş yelpāzem vardır
Ḳālā-yı ʿirfānı hem ölçmek içün
Derviş peyġamberden endāzem vardır

---

703 Bir icaze almak içün beni teşvik eden ihvāna söylenmiştir.-AEH

2 Ḥayli muḥibbāna oldum rehnümā
Ölmeden öldürüp eyledim iḥyā
Sırrı "mutu ḳable ente mūtu"ya
Maẓhar olmuş pek çoḳ cenāzem vardır

3 Allahᶜdan ezeli taḳdīr olunmuş
Dest-i ᶜAlī ile taḥrīr olunmuş
Mühr-i nübüvvetle tesḫīr olunmuş
Böyle bir muḳaddes icāzem vardır

4 Ṣūret-i ẓāhirde Ḫarābīᶜyim ben
Faḳat Ḥaḳḳᶜın başḳa ḥesābıyım ben
Cümle enbiyānıŋ kitābıyım ben
Bozulmaz çözülmez şirāzem vardır

**471**
(246a)[704]
1 Ey erenler erler nasıl ersiŋiz
Söyleyiŋ sizinle daᶜvāmız vardır
Bacılara niçün nāḳış dersiŋiz
Bizim de Ḥaẓret-i Ḥavvāᶜmız vardır

2 Bizi de ḫalḳ eden Sübḥān değil mi
Arslānıŋ dişisi arslān değil mi
Söyleyen maḳbūl-i raḥmān değil mi
Ümm-i Gülsüm Zeynep ablamız vardır

3 Luṭfiye faḳīre kemter bacıdır
Muḥammed ᶜĀliᶜye ḳuldur bacıdır
Cümle erenlerin başı tācıdır
İşte Fatımatüᶜz-Zehrāᶜmız vardır

**472**
(185a)
1 Ey müᶜminler beni ziyāret idiŋ
Yüzüm cemālullāh ṣıfāt bendedir
Dört kitābım yāhū ḳırāᶜat idiŋ
Ḳurʾān Zebūr İncil Tevrāt bendedir

2 Ādem- i ṣafiyullāh oldum bir zamān
Mūsā-yı kelīmullāh oldum bir zamān
İsā-yı rūhullāh oldum bir zamān
Şimdi Nūḥᶜum gelin necāt bendedir

---

704 Hasbuᶜl-icab Lütfiye Bacı tarafından söylenmiş bir nefesdir.-AEH

3 Ḫarābī-veş içseydiŋiz bu ṭastan
Ḫalāṣ olurduŋuz şerr-i vesvāstan
Dileğiŋiz nedir Ḥıżır İlyāsʿ dan
Zemzem kevs̱er āb-ı ḥayāt bendedir

**473**
(142a)
1 Yāhū burada olan muḥibbāna bak
Öyle sarġa burġa kardaş değildir
Edebiŋle otur yāhūdburadan kalk
Herkes seniŋ gibi ḳallāş değildir

2 Ḥaḳ yüzüdür burda gördüğüŋ yüzler
Velākīn göremez kör olan gözler
Bizim erenlere söylenen sözler
Ḥaḳḳʿ ın esrārını .....[705] değildir

3 ....[706] derviş işi güçtür
Demir leblebi yemesi güçtür
Ṭariḳat libāsı giymesi güçtür
Çünki o ipekli kumaş değildir

(142b)
4 Putperest Yahūdi Ḫıristiyān olan
Ayrı ġayrı değil nümāyān olan
Ḥaḳḳʿ a īmān idüp müselmān olan
Yeşilbaş Ḳızılbaş aḳbaş değildir

5 Söylenen sözleriŋ cümlesi ḫoştur
Dolularla dolu boşlarla boşdur
Ḫarābī kemteri sanma serḫoşdur
Yer içer ẕevḳ ider ʿ ayyāş değildir

**474**
(223a)[707]
1 Hüsnī-i Ḥaḳḳāḳʿ ın s̱erveti çoḳdur
Geçinmesi ġāyet kibārānedir
Cevrdir kimseden pervāsı yoḳdur
Ṭūr-ı ḥareketi aḥrārānedir

705 Vsoo

706 Vsoo

707 Hattat Hüsnü Efendiʿ ye berā-yı istihza irsāl olunmuştur.-AEH

2 Ḳadife döşeli odası vardır
Gözler ḳamaşdırır mūdaʿsı vardır
Teknesi sabunu sūdesi vardır
Lākin yemekleri baŋa rānedir

3 O Ḫarābī neler taḥrīr idersiŋ
Herkesiŋ ḥāliŋi tefsīr idersiŋ
Ḳardaşıŋ Ḥüsnīʿyi taḥḳīr idersiŋ
Bu ḥāliŋ doğrusu ḥumārānedir
Mā-bāʿd

(223b)
4 Görüyorum lā-şek ḳudretle ṭolduŋ
Seni kim yaratdı nasıl ḫalḳ olduŋ
Sen bu Allahlığı nereden bulduŋ
Beyān et ḳalbimde ḳalmasın gümān

5 Bizim üstümüze Ḥaḳlanıyorsuŋ
Faḳaṭ niçün bizden ṣaḳlanıyorsun
Hem darlanur hem de yoḳlanıyorsuŋ
Göster cemāliŋi gel işte meydān

6 Ḥaḳ dedi ben seni yaratdım insān
Kendimi kendiŋde eyledim pinhān
Sırrımı cāhile eyledim ʿayān
ʿĀrif-i billāha eyledim ihsān

7 Ḥaḳ Mūsāʿya böyle itdi ḫiṭābı
Beni görmekliğiŋ işte cevābı
Ṭıpḳı baŋa beŋzer ḳulum Ḫarābī
Git anı ziyāret eyle her zamān

**475**
(150b)
1 Yoḳdan değil vardan yoğurdu bizi
Ḥaḳ her şeyʿe ḳādir hükūmeti çoḳdur
Taḥn kısmına da ṭoyurdu bizi
O zamāndan beri ḳarnımız ṭoḳdur

2 Yazdığı defteri düremez dirsem
Beni dergāhından süremez dirsem
Benim gördüğümü göremez dirsem
İdrāḳ etmeyene bu söz bir oḳdur

3 Ḫarābīʿyim çıḳmam īmān silkinden
Yedimde sezer var ḳudret kilkinden
Beni çıḳarmağa kendi mülḳünden
Hazret-i Allahʿın ḳudreti yoḳdur

**476**
(279b)
1 Ḥaḳ Mūsāʿya Ṭūrʿda itdi ḫiṭābı
Baŋa gelen bende birleşmiş olur
Faḳat bir ḳulum var ismi Ḫarābī
Aŋa iren baŋa irişmiş olur

2 Ḳahhār olduğuma īmān edenler
Ḫarābīʿyi sevsin beni sevenler
Edīb Ḫarabīʿye ḳarşu gelenler
Benimle ġavġaya girişmiş olur

3 Ḳulum Ḫarābīʿye hürmet eyleyen
ʿİzzet bulur aŋa ʿizzet eyleyen
Anıŋla riyāsız ṣoḥbet eyleyen
Bizẕāt benim ile söyleşmiş olur

4 Her kim ister ise olmağa bāḳīʿ
Āb-ı ḥayāt üzre edībdir sākīʿ
Edīb Ḫarābiʿye olan mülāḳī
Taḥḳīḳ-i benim ile birleşmiş olur

(280a)
5 Esrār-ı Ḳurʿānʿı her an u zamān
Ḳulum Ḫarābīʿye eyledim iḥsān
Anıŋ meclisinde bulunaŋ insān
Benim ḥużūrumda oturmuş olur

6 Her ḳulum bu sırra değildir maḥrem
Vahdet esrārını eyledim müphem
ʿAbdım Ḫarābiʿyle görüşen ādem
Lā-şek benim ile görüşmüş olur

7 Bu ḥāl-i vaḥdeti beyān eyleyen
Ḫarābī değildir Ḥaḳʿdır söyleyen
Eğer inanmazsa bunu diŋleyen
Allahʿdan kendini ayırmış olur

**477**

(222a)[708]

1 Ḥüsni-i meyḫārın ḳalbi mükedder
Çerāğ-ı ṭāliʿ i yanmaz sönükdür
Arada sırada içüni çeker
Göğsü zavallınıŋ ṭıpḳı ḳörükdür

2 ʿ Aşḳı ziyādedir meyli sāzedir
İḫtiyārdır faḳaṭ göŋlü tāzedir
Saḳalı pek güzel bir yelpāzedir
Ağzında dişleri ḳırıḳ döḳükdür

3 Rūz-ı raḳībi sever ziyade içer
Mest olur soḳaḳda çamura düşer
Yatağına s.ar donuŋa işer
Virāʿ sı ḳūşe beli çöḳükdür

(222b)

4 Bizde raḳı görse o anıŋda çöker
Ṣebātsızdır ordan oraya gezer
Ṭaşḫandan lanġaya çoḳ çabuḳ iner
Rahvān ḥayvān gibi ġāyet yürükdür

5 Zümre-i bende-i evliyādandır
....[709] ṭarīḳa ʿ āşinādandır
Faḳr ḥāli yoḳdur āğniyādandır
Belki paltolu yırtıḳ söḳükdür

6 Ḥaḳḳāḳ-ı şehirdir emsāli gelmez
Sözünde ṣadıḳdır yalan söylemez
İpiyle ḳuyuya aṣla iŋilmez
Çünḳi ipi fenā ḥālde çürükdür

7 Ḳancayı Ḥüsnī ʿ ye taḳma Ḫarābī
Yaptığı işlere baḳma Ḫarābī
Zinhār anıŋ gibi çaḳma Ḫarābī
Seni berbād eden baḳ öḳsürükdür

---

708 Hakkāk Hüsnī Efendiʿ ye okumak üzere berā-yı istihza gönderilmiştir.-AEH

709 Vsoo

**478**
(241b)
1 Ḥaḳḳāḳ Mūsā Ḳāzım Ḥüsnī῾yi gören
Aldanub ẓann ider ṭoğru sözlüdür
Öğrensiŋ ḥālini varsa bilmeyen
Vallāhi billāhi iki yüzlüdür

2 Ṭab῾ında serḫoşluḳ ῾ilācı vardır
İḫtiyārdır faḳaṭ şehveti vardır
Bacıları sever ġayreti vardır
Ḳadınlar ḥaḳḳında açıḳ gözlüdür

3 ῾Ayyāş olduğundan çoḳ sever düzi
Tilki ṭabī῾ atlı muhammeldir sözü
Anı bıraḳub ḳaçmış ḳarısı ḳızı
῾Ailece işi pek pürüzlüdür

**479**
(151b)
1 Yolca bir ādem er ise
Bende-i peyġamber ise
Kendisine Ḥaḳ der ise
Dār ile berdārı bilür

2 Āmir olup ta eliŋe
Ḥükm idebilse diliŋe
Doğru olanlar beliŋe
Sardığı zünnārı bilür

3 Nuṭḳ-ı Ḫarābiī῾ye inan
Deme falan ibn-i filan
Ḥaḳḳ῾ı bilip ῾ārif olan
İşte bu esrārı bilür

**480**
(29b)
1 Enbiyā içinde şaḳḳu῾l-ḳameriŋ
İcrāsı Ahmed-i Muhtar῾a maḫṣūṣ
Zülfiḳār u Düldül feth-i Hayber῾in
Cenāb-ı Ḥaydār-ı Kerrār῾a maḫṣūṣ

2 Ne erler ḫalḳ itti Ḥażret-i Bāri
Kimi şīre bindi gem etti mārı
Velākin yürütmek cānsız dīvārı
Hācı Bektaş Veli Hünkār῾a mahṣūṣ

3 “Men ʿaref” sırrını idrāḳ eylemek
Mansūr-tek eneʿl-haḳ sırrın söylemek
Mürşid-i ḳāmiliŋ sesin dinlemek
Harābī vāḳıf-ı esrāra mahsūs

(30a)
4 “Kün” dedi var etti kevn ü mekānı
Bu ḳudret Ḥażret-i Kibriyāʿnıŋdır
“Levlāke levlāḳ” emr-i Sübḥānʿı
Ki ʿālemler Muhammed Mustafaʿnıŋdır

5 ʿAḳla fikre sığmaz hikmet-i settār
Yār u ağyār ider nārıda gülzār
Sūre-i heletā seyf-i zülfiḳār
Cenāb-ı ʿAlīyye ʿl-Murtazāʿnıŋdır

6 Her gemisi[710] olan ḳaptan değildir
Her zengin[711] olan sūltān değildir
Bu nutḳuŋ sahibi ʿirfān değildir
Edīb ü Ḫarābī budalanıŋdır

**481**
(151a)
1 Ḥaḳ yoluŋa doğru giden
Ḥażret-i Settārʿı bilür
Mürşīdine bīʿat eden
Ahmed-i Muḫtārʿı bilür

2 Teslim edenler serini
Terḳ edebildi şerrini
Kimki bilür rehberini
Ḥaydār-i Kerrārʿı bilür

3 Ṭurma bu ġafletten uyan
Ḳıble-i dīdāra inan
Mürşid eteğiŋi tutan
Dāmen-i Hünḳārʿı bilür

4 Sözlerimi diŋle biraz
Ḥaḳḳʿa gerek nāz u niyāz
Zāhid eğer ḳılsa namāz
Ḳıble-i dīvārı bilür

710 SA s 89

711 SA s 89

5 Anlamadı bir nicesi
Var bunuŋ elbet hecesi
Bir kişi miʿrāc gecesi
Gördiği dīdārı bilür

6 Ḥaḳ diyerek özüŋe
ʿİbret ile baḳ yüzüŋe
S̱ābit olanlar sözüne
Virdiği ikrārı bilür

**482**
(269b)
1 Ey sofī cenāb-ı ḫālik-ı muṭlaḳ
Bu şarabı bize inʿām eylemiş
Çoḳ medḥ etmiş aŋı Ḳurʿānʿı aç baḳ
Müʿmīn olanlara ihsān eylemiş

2 Vaḳd-i saʿādetde rezālet edeŋ
Muḥammed ʿĀliʿye ʿadāvet eden
(270a)
Evlād-ı resūle cināyed eden
Münkir münāfıḳa ḥarām eylemiş

3 Biz içeriz lākin etmeyiz ʿiṣyān
Helāl etdi bize aŋınçün Sübḥān
Namāz ḳıldırmağa bize her zamān
Bir pīr-i muġānı imām eylemiş

4 Zemzemi terḳ idüp geçelim deyü
Ḥarāmı helālden seçelim deyü
Muḳaddes şarabı içelim deyü
Allah bize maḫṣūṣ selām eylemiş

5 Ey ḫoca bu sırra değilsiŋ āgāh
Aıŋçün şarābdan eylersiŋ ikrāh
Ḳalb-i Ḫarābīʿye Ḥażret-i Allah
Bu ṭoğru sözleri ilhām eylemiş

**483**
(282a)
1 Ey Sofī nuṭḳuma gel eyle īmān
Her sözüm Mevlānıŋ sözü gibidir
Ṭıpḳı baŋa benzer Ḥażret-i Sübḥān
İşte yüzüm anıŋ yüzü gibidir

2 Eğri olanları sözle düzlerim
Çünki hep āyetdir benim sözlerim
Her gizli āḥvāli görür gözlerim
Gözüm Ḥaḳḳ‘ıŋ ḳudret gözü gibidir

3 Allah‘dan Ḫarābī beri değilsiŋ
Her yerde her vakit ayrı değilsiŋ
Rabbu‘l-‘ālemīnden ġayrı değilsiŋ
Seniŋ özün Ḥaḳḳ‘ın özü gibidir

**484**
(8a)
1 Dīdār-ı Ādeme Hazret-i Sübḥan
Huṭūṭ-ı müphemi ṭasṭīr eylemiş
Nüshā-i kübrādır vücūd-ı insān
Māye-i hikmetle taḥmīr eylemiş

2 Ḳā‘be ḳavseyn[712] yazmış ebrūvānıŋa
Serāheŋ veh ḫaber dü çeşmānıŋa
İki gāmzen ile hep müjgānıŋa
"Sūre-i fetehnā" tahrīr eylemiş

3 Ḳur’ān‘da buyurmuş hallāḳ-ı ezel
İnsāndan yoḳ imiş bir nesne güzel
Ey Ḫarābī resmiŋi ressām-ı ezel
Hāme-i ḳudretle ṭaṣvīr eylemiş

**485**
(150a)
1 Ey derviş açlıḳdan etme şikāyet
Tekkeyi bekleyen çorba içermiş
Deryā kenārında ḳalma nihāyet
Atı alan Üsḳüdar‘ı geçermiş

2 Bir insānın doğru özü olursa
Ḥaḳḳ‘ı iṣbat ider sözü olursa
Kendini görecek gözü olursa
Pirinciŋ taşını görüp seçermiş

3 Ḥażret-i Peygāmber baḳ ne söylemiş
Ḫarābī‘yi ana īmān eylemiş
Dünyā mezre-i āḫiret imiş
İnsān ektiğiŋi mutlaḳ biçermiş

---

712 SA s 104

**486**

(18a)

1 Ḳardaş muḥabbeti niçin bozarsıŋ
Haḳ erenler buna ḳā᾿il olur mu
Ādāb u erḳāndan yoldan azarsıŋ
Bu hāl ile ādem kāmil olur mu

2 Meyvesiz gölgesiz sen bir şeçersiŋ
Haddinden ziyāde dolu içersiŋ
Her sözün önüne durmaz geçersiŋ
İnsān muḥabbete ẖā᾿il olur mu

3 Bu[713] yolda ḥāk ile yeksān olanlar
Ḳadeh tek boşalıp yine dolanlar
Hep kendi[714] özünde haḳḳı bulanlar
Baba erenlerden ġāfil olur mu

4 Bu yolda[715] Ḫarābī gel ḳalma sersem
Savuştur yaraŋı var iken merhem
Hem kendi özünü fehm itmeden ādem
Hiç kendi sözüne mā᾿il olur mu

**487**

(264b)

1 Ẕāhid riyā ile olan ʿibādet
Ḫaṭadır Ḥaẓret-i Settārʿa ḳarşı
Böyle namāz ile olamaz ümmet
Hiç kimse Āhmed-i Muḫtārʿa ḳarşı

2 Ṭarīḳatsiz mü᾿min olamaz kimse
Nūr-ı nübüvvetle dolamaz kimse
Ḥaḳḳʿı peyġamberi bulamaz kimse
Yatub ḳalḳmaḳ ile dīvāra ḳarşı

3 Allah gözleriŋe çekmiş bir perde
Yoḳ virseŋ Allahʿı gökde ve yerde
Gösterelim gel gör Ḥaḳḳʿı nerde
Secde eyleyesün settāra ḳarşı

713 S A s 128

714 S A s 128

715 S A s 128

(265a)
4 Ebsem ol Ḫarābī sen nasıl ersiŋ
Ḥalli müşḳül böyle sözler söylersiŋ
İctināb et belki ḫaṭa edersiŋ
Ḥaydār-ı Kerrār-ı Ḫünḳārʿa ḳarşı

**488**
(201b)[716]
1 Luṭf eyle ey ḳardaş aç çeşmānıŋı
Güzel baḳ sen varsıŋ senden içerü
Bu sözümle bozma sen īmānıŋı
Der isem ben vardır benden içerü

2 Öğrenmek istersem aṣıl ismimi
Göŋül levḥāsına gel çiz resmimi
Ṣāret-i ṭāhirde görme cismimi
Bu tenden ten var tenden içerü

3 Şerīʿat sandığın şerīʿat değil
Gördüğüŋ ḫaḳīḳat ṭarīḳat değil
Bu seniŋ bildiğiŋ maʿrifet değil
Ey Ḫarābī fen var fenden içerü

**489**
(285b)
1 Dünyāda her bir insān
Ṣūretle ādem olmaz
Her ḫırḳa tāç geyenler
İbrāhim Edhem olmaz

2 Bu rāh-ı nāzenīne
Dāḫil olan çoḳ amma
Esrār-ı ḳünt-i kenze
Ḳāffesi muḥarrrem olmaz

3 Ruḥuʿl-ḳudüsden İsā
Bir kerre ṭoğdu geldi
Her ḥāmile cihānda
ʿİffetli Meryem olmaz

4 Allahʿın enbiyāsı
Çoḳ faḳaṭ ʿind-i Ḥaḳʿda
Ṣulṭān-ı enbiyā tek
Maḳbūl-i ekrem olmaz

716 Hasbuʿl-icāb söylenmiştir.-AEH

5 Merdler Ḥarābī aṣla
Tā merde minnet etmez
Bir seferde oturmaz
Anlarla hemdem olmaz

**490**
(12a)
1 Bize taḳdīr olmuş “ḳalū balīden”
Anıŋçün sākin-i meyḫāneyiz biz
“Seḳāhum” ḫamrını tā ezeliden
İçdik dost elinden mestāneyiz biz

2 Ḥaḳḳʿı her bir şeyʿe ḳādir bilürüz
Dünyā vü ʿuḳbāya nāẓır bilürüz
Her nereye baḳsak ḥāẓır bilürüz
Sacid-i Kaʿbe vü putḫāneyiz biz

3 .......[717]
.......[718]
Yıḳılmış çürümüş kāşāne ṣanma
Gencīneler ṭolu viraneyiz biz

**491**
(271b)
1 Ey vāʿiẓ sen bize vaʿẓ edemezsiŋ
Çünki her bir ʿilmin deryāsıyız biz
Bizim yurdumuza hiç gidemezsiŋ
Ḥaḳīḳat ḳāfınıŋ ʿanḳāsıyız biz

2 Ḫaberdār olaydıŋ sırr-ı Sübḥānʿdan
Ḳırāʾāt iderdiŋ ḳüfr ü īmāndan
Bir şey aŋlamadıŋ maġz-ı Ḳurʿānʿdan
Ḳurʾānʿıŋ esrār-ı maʿnāsıyız biz

(272a)
3 Biz tertip eyledik Ḳāʾbe ḳavseyni
Ḳurb-ı ev ednāda ḳurduḳ āyīni
Fehm eylemezsiŋ sen o mābeyni
Miʿrācın “leyletüʿl-esrāsı”yız biz

717 Vyoo

718 Vyoo

4 Ṭūrʿda biz Mūsāʿyı irşād eyledik
ʿİsāʿyı çarmıḫdan āzād eyledik
Çıḳardıḳ göḳlere imdād eyledik
Bunların sebeb-i iḥyāsıyuz biz

5 Ḳāf u nūn daḫa nişān yoḳ iken
Bu görüp bildiğiŋ cihān yoḳ iken
Ḥaḳḳʿa sığacaḳ mekān yoḳ iken
Bizde gizlenmişdir ʿamāsıyuz biz

6 İbrāhimʿe nārı gülzār eyledik
"Tecrī mintahtihel enhār" eyledik
Yoḳ iken Ḫarābī biz var eyledik
Bu kevn ü mekānıŋ Ḫüdāsıyuz biz

**492**

(234a)

1 Aḳ üzre ḳaradan sorma ey żāhid
Biz Ḥaḳʿdan ders aldıḳ zorlu ʿālimiz
Cāhilsiŋ müfsidsiŋ Allah da şāhid
Ḥükmümüz ṭoğrudur ʿādil ḥākimiz

2 Lā ilāhe lāfẓın ḳāle almayız
Baḥr-i đelālete aṣla dalmayız
Sen gibi beş vaḳṭ namāz ḳılmayız
Lākin ʿibādet-i Ḥaḳʿda dāʿimiz

3 Sanma biz maẓhār-ı miʿrāc değiliz
Miʿrācımız vardır muḥtāc değiliz
Ramażānʿda gündüz yir aç değiliz
Ḳarnımız ṭoḳ faḳaṭ her an ṣaʾimiz

4 Ḫarābī Allahʿdan ayrı değildir
Allah Ḫarābīʿden ġayrı değildir
Ebsem ol Ḥarābī yeri değildir
Biz sözünde seniŋ dāʿ im ḳāʾimiz

**493**

(66b)

1 Bīçāre zāhidā ḳızılbaş olduḳ
Dāʿimā bāde-i gülfām süzeriz
Bezmimize mahbūb bir sāḳī bulduḳ
Anıŋ içün böyle serhoş gezeriz

2 Bektāşiyüz yā hū itmeyiz inḳār
Nāmımız söylenir dillerde her bār
Bizlere bir mahbūb olursa şikār
Ḳırḳ kişiyle onu hemen düzeriz

3 Harābī nedir bu melāmet hāli
Efsāne söyleyip uzatma ḳāli
Zāhid ağzı bize torpa misāli
Çekince yularıŋ ağzıŋ büzeriz

**494**
(64a)
1 Ḳāf u nūn ḫiṭābı iẓhār olmadan
Biz bu ḳāʾinātıŋ iptidāsıyız
Kimseler vāṣıl-ı didār olmadan
Ol Ḳāʿbe ḳavseyniŋ ev ednāsıyız

2 Yoḳ iken Ādemʿle Havvā ʿālemde
Haḳ ile haḳ idik sırr-ı müphemde
Bir gececik mihmān ḳaldıḳ Meryemʿde
Ḥażret-i ʿĪsāʿnıŋ öz babasıyız

3 Bize peder dedi ṭıfl-ı Mesīhā
"Rabbi Erni" deyu çağırdı ʿĪsā
"Lenterānī" deyen biz idik ana
Biz Ṭūr-ı Sināʿnıŋ tecellāsıyız

4 "Ḳüntü kenz" sırrınıŋ olduḳ āgāhı
Ayneʿl-yaḳīn gördük cemālullāhı
Ey ḫāce bizdedir sırr-ı ilāhi
Biz Hācı Bektāşın fuḳarāsıyız

5 Zāhidā şānımız "inna fetehnā"
Harābī kemteri serseri sanma
Bir ḳılı ḳırḳ yarar ḳāmiliz amma
Pir Balım Ṣulṭānʿıŋ budalasıyız

**495**
(270b)
1 Ey ḫoca sen bizi cāhil mi ṣandın
Biz ledün ʿilminiŋ ʿulemāsıyuz
Bizi mezhebiŋe dāḫil mi ṣandıŋ
Biz benī İsrāʾīl enbiyāsıyız

2 Gerçi oḳuyorsun "levlāke levlaḳ"
Faḳaṭ perdesini idemezsiŋ çāḳ
Cāhilsiŋ Yezīdʿe itmediŋ idrāḳ
Biz o ḳünt-i kenziŋ muʿammāsıyız

3 Mecmuʿ-ı Baḥreyni ābād eylediŋ
Ḥıẓra āb-ı hayāt imdād eylediŋ
Ṭūrʿda biz Mūsāʿyı irşād eyledik
Biz Ḥācı Bektāşi hulefāsıyız

4 Ṣaḳın Ḫarābīʿyi dīvāne ṣanma
Baḳub sözlerine insāne ṣanma
Ḥāṣılı sen bizi bīgāne ṣanma
Biz Allahʿıŋ ḫāliṣ aḳrabasıyız

## B- KOŞMALAR

**496**
(201a)[719]
1 Tesbīh çeke çeke Hüsnī-i meyḫār
Esmāyı üstüne gene ṣıcratdı
Dükḳāna toplamış birṭaḳım meyḫār
Kendüsini fenā ḥālde b..latdı

2 Bu ḫāliŋi kimse lāyıḳ görmedi
Niçün böyle yapar ʿāḳlım irmedi
Kendisinden sorduḳ cevāp virmedi
Sade biraz ḳaşla gözüŋ oynatdı

3 Bu çocuḳ Ḫarābī insāna beŋzer
Ẕekīdir kāmil ü ʿirfāna beŋzer
Ḫaẕāḳati vardır Loḳmāna beŋzer
Pul şişe içünde ʿilāç ḳaynatdı

**497**
(136a)[720]
1 .......[721] bir dergāh gördüm
Or....pular dolmuş kārhāne gibi
Çapḳınlar rezīller toplanır her gāh
Ur patlasun gider meyḫāne gibi

---

719 Hasbuʿl-icab saatçi Hüsnü Efendiʿye gönderilmiştir.-AEH

720 Uygunsuz bir dergah hakkında söylemiştir.-AEH

721 Bu kısım şair tarafından boş bırakılmıştır.

2 Müslümānız der yerler şerīᶜat yoktur
Muhibbānız derler ṭarīḳat yoktur
Dervişānız derler ẖaḳīḳat yoktur
Babası cümlesi cingāne gibi

3 ..... [722] Baba derler bir herif vardır
İb..ler ḳahbeler hep aŋa yardır
.....[723] mādemki saẖte vāḳārdır
Sı...vir ağzına memişāne gibi

**498**
(235b)[724]
1 Minas Efendiᶜniŋ hüsn-i aẖlāḳı
Ḫüdā bilür beni meftūn eyledi
Ne şerefdir oldum aŋa mülāki
Ḳalb-i maḥzūnumu memnūn eyledi

2 Ermenidir faḳaṭ er īmānlı erdir
Ḥalīm selīm nāzik ᶜālī-güherdir
ᶜİlm-i fażlı vardır ehl-i hünerdir
İktisāb-ı ᶜilm-i fünūn eyledi

3 Devr-i istibdādda çekdi çoḳ cefā
Ṭoğruluğu oldu başına belā
Ḥep ehl-i hükūmet oldular aᶜdā
Lakin ḳāffesini zebūn eyledi Edīb Ḫarābī

**499**
(129a)
1 Bir ḳaç sene evvel ben bir güzeli
Cāndān sever idim dilrübā idim
Şimdi ġayp ittim ol bī-bedeli
Her derdime benim bir devā idi

2 Öper idim çeşm-i ahūlarını
Ḳoḳlar idim zülf-i gül-būlarını
Naşıl taᶜrīf īdem ebrūlarını
Sūre-i celīl "fettāhna" idi

722 Bu kısım şair tarafından boş bırakılmıştır.

723 Bu kısım şair tarafından boş bırakılmıştır.

724 Āhibbādan izzetli Minas Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH

3 Sevmez idi aṣla ḳıyl ile ḳāli
Müstḳîmuʿl-etvār ẖoş idi ḥāli
Ruẖ-ı tabınak hüsn-i cemāli
Mutlaḳa ……[725]

4 İstesem cānını fedā iderdi
Emr itdiğim yere durmaz giderdi
Cāndān Ḫarābīʿyi ġāyet severdi
Riyākâr değildi bī-riyā idi

**500**
(62b)
1 Ġayra rām oldu ol gül-i raʿnā
Beyhūde per açma gülzāre bülbül
Ağyāre ḳoḳlattı kendini hayfā
Durma bu gülşende bīçāre bülbül

2 Her seherde nāle vü giryān idersiŋ
Nāleŋle ʿuşşāḳı hayrān idersiŋ
Gonce derdiler mi nālān idersiŋ
Kim düşürdü seni bu zāre bülbül

3 Pervāne cān virir çıḳmaz āvāzı
Şemʿi şebistāna yanmaḳ niyāzı
Ḫarābīʿden öğren nihān bu nāzı
Bāl ü periŋ gel yaḳ bu nāre bülbül

**501**
(121a)
1 Söylemez her kim ki soğuḳ ḳanlıdır
İster genc olsun ḳara ḳaş olsun
İnsān var sevilir çünki anlıdır
İster saḳal bıraḳsın ister tıraş olsun

2 Erbāb-ı …….[726]
Efʿāl-i riyādır Ḥaḳʿdan bī-ḥaber
Toğru insānları Allah da sever
İster aḳbaş ister ḳızılbaş olsun

3 Harābī her kişi kendini söyler
Böyle buyurmuşdur çünḳü erenler
Neylerse bir ādem kendine eyler
İster pek sert ister pek yavaş olsun

---

725 Vsoo

726 Vsoo

**502**
(237a)
1 Ḥüsnī-i meyḫārıŋ şeytānı var
ʿİnd-i ilāhide yüzü ḳalmamış
Bu ḥālini bizden edemez inḳār
Çünki gizli değil āşikāredir

2 Yol geçen ḫānında çoḳ imiş becīr
S..işmiş p..ştlara raḳı içirir
Kīrine ġalaḳ güni geçirir
Dehşetli şiddetli ġulāmpāredir

3 Yıḳanmaz silinmez yüzü ḳaresi
Vicdānında var şehvet pāresi
Ey Ḫarābī yoḳdur bunuŋ çaresi
Ḥaşre dek ḳapanmaz müzmin yārādır

**503**
(135b)
1 Bir sözüm var saŋa mīrim efendim
Nasıl ʿarż ideyim ḥayā iderim
Ḥatta geçen cumʿa söyleyecektim
Lākin ḳorḳdum belki ḫaṭā iderim

2 Cāhil çocuklarla ülfetim yoktur
Çünki uğraşmağa hiç vaḳdim yoktur
Size ders virmeğe ḳudretim yoktur
Beni ʿafv ediŋiz ricā iderim

3 Ḫarābī ister ki ʿirfān olasıŋ
Yaz oku cehd ile insān olasıŋ
Ricāl-i bī-nāma ṣulṭān olasıŋ
Bundan ṣoŋra böyle duʿā iderim

**504**
(134a)
1 Muḥabbet müvedded sevenlerdenim
Bunu bilmezlere yoḳdur minetim
Her nereye çeksen gelenlerdenim
Çünki her milletle vardır ülfetim

2 ʿAcāʾib ġarāʾib sırr-ı mübhemim
Bütün cihān batsa yansa bī-ġamım
Yer içer ẕevḳ ider ben bir adamım
"El fakr u fahri"dir benim servetim

3 Neler çektim neler ey şāh-ı ḫubān
Beni çok döndürdü cenber-i devrān
En nihāyet sana eyledi iḥsān
Velākīn bilmediŋ ḳadr u ḳıymetim

**505**
(133b)[727]
1 Kimseniŋ ḫaṭāsın göremez idin
Kendi noḳsānıŋı bilmiş olaydıŋ
Her bir söze cevap viremez idiŋ
Benlik daʿvāsından geçmiş olaydıŋ

2 Kulağıŋ olaydı sözüm duyardıŋ
ʿİrfānıŋ olaydı bana uyardıŋ
Ayağım ısırıp ḳana boyardıŋ
Bir kelbin ağzında ol diş olaydıŋ

3 Ġazeller yaparsıŋ lāfların çoḳdur
ʿİrfānıŋ olaydı baŋa uyardıŋ
Gerçi hiddetine sözümüz yoḳdur
Ey Ḫarābī biraz geniş olaydıŋ

4 Ben nereye ḳaçsam göricek idiŋ
Defter-i aʿmālim türecek idiŋ
Bilürim Şāniʿyi sürecek idiŋ
Dervīşān üstüne teftīş olaydıŋ

**506**
(133a)[728]
1 Herkesin maṭlūbu bir gül olurduŋ
Bu gülşenden ġonca dermiş olaydıŋ
Ayneʿl-yakīn görüp Ḥaḳḳʿı bulurduŋ
Bezm-i erenlere irmiş olaydıŋ

2 Kendiŋi bileydin Ḥaḳḳʿı bilirdiŋ
Eğri yolda doğru yola gelirdiŋ
Bir sofraya konsan belki yenirdiŋ
Böyle çiğ kalmayıp pişmiş olaydıŋ

3 Ḫarābī seninle düşdü daʿvāya
Giriftār olmadan derd ü belāya
Daha āʿlā idi öbür dünyāya
Ey Şāni postuŋu sermez olaydıŋ

---

727 Derviş Şāni dilinden kendi hakkında söylediğim cevabdır.-AEH

728 Bu dahi Derviş Şāni hakkına söylenmiştir.-AEH

**507**

(135a)

1 Bize buyur dersem gelmem dersiŋ
Sözüŋü bilmez sen ḫaṭır kırarsıŋ
Yüzüŋü ekşidip ḳalḳar gidersiŋ
Keyfimi zevḳimi hemān bozarsıŋ

2 İnsān gibi gelip ülfet bilmezsiŋ
Güzel söz söyleyip ṣoḥbet bilmezsiŋ
Yazıḳ saŋa ḳadr u ḳıymet bilmezsiŋ
Söyle Allah içün neye yararsıŋ

3 Ġālibā kendiŋi kendiŋ ḳırarsıŋ
Çünki ḫaṭır göŋül bilmez yıḳarsın
Bezm-i Ḫarābīʿye gelmez kaçarsıŋ
Yaḳında sen anı pek çok ararsıŋ

**508**

(279a)[729]

1 Lūṭf eyle ṣāḳī mey ṣun
Diller münevvir olsun
Tekrār birer ḳadeḥ vir
Luṭfuŋ mükerrer olsun
Mey çoḳ şükürler olsun

2 Aḳranı meyl-i ḳandır
Vicdānları uyandır
Leyl ü nehār maʾiyetin
Evlād-ı Ḥaydār olsun

3 Sākā-i kevs̱er olsun
Ey sāḳī mey yetiştir
Luṭf u ʿināyet ile
Her bir ḥuṣūṣda yāriŋ

Gerçek erenler olsun
Ḳırḳlar yediler olsun
Mest et bizi meyiŋle
Ey sāḳī himmet eyle
Her yerde destgīriŋ
Şāh-ı peygamber olsun
Allāhu Ekber olsun

---

729 Müstezād Sāḳīnāme.-AEH

Sāki saŋa Ḫarābī
Olsun ayaḳ türābı
Tekrār birer ḳadeh vir
Lütfuŋ mükerrer olsun

**509**
(237b)
1 Cāhiller çekemez ehl-i īmānı
Zīrā yüzleriniŋ hikmeti vardır
Nasıl anlatayım bilmem bu ḥāli
Ehl-i diliŋ şān u şöhreti vardır

2 Vücūd-ı merdim ḳāmil-i ʿirfān
Sızdırılmış altın gibidir her an
Her nereye gitse olsa nümāyān
İʿtibār idenler ḳıymeti vardır

3 Ḳāmilleriŋ ʿilm-i ʿirfānı vardır
ʿAḳl u fikri fażl u izʿānı maʿlūm
Sözü özü ṭoğru vicdānı maʿlūm
Her müşḳülü ḥālle ḳudreti vardır

4 Bir insān cāhil ü nādān olursa
İnsān ṣūretinde ḥayvān olursa
Ḫarābīʿye ḳarşı düşmān olursa
Muṭlaḳ anda ḥased ʿilleti vardır

**510**
(252b)[730]
1 Ḥaḳḳāḳ Mūṣā Ḳāzım Ḥüsnī ḥayvānıŋ
ʿAfv olunmaz büyük günāhı vardır
Maʿlūmātı olsun ḥubb-ı muhibbānıŋ
Cināyetden beter cināyeti var

2 Allahʿa nebīye muhtāc değilmiş
Ḥażret-i ʿAlīʿye muḥtāc değilmiş
Pīrāna Velīye muḥtāc değilmiş
Her sözü patlatır đelāleti var

3 Mecūsīler bile bunu söylemez
Ḳāzım söyler amma müʾmin diŋlemez
Söylediği sözü kendi de bilmez
Cāhillerden beter cehāleti var

730 Hakkāk Hüsnī Ḳazım hakkında hasbuʿl-icāb söylenmiştir.-AEH

4 Mest olub meclisi perīşan ider
İçer i..er s.ar ʿisyān ider
Ḥaḳḳʿı inḳār idüp hezeyān ider
Söylenmez tükenmez rezāleti var

5 Bilmeyenler sanır ṭoğru özlüdür
Ḥālbuki kendisi iki yüzlüdür
Tilki ṭabīʿatlı bāṭıl sözlüdür
ʿİrfānı muḥtaldir ḥamāḳati var

6 Ṣabr ile Ḫarābī neler olacaḳ
Bir gün bileni elbet bulacaḳ
Şimdiki ḥālinden beter olacaḳ
Çünki Ḥaḳḳʿa anıŋ ʿadāveti var

**511**
(192b)
1 Gündüzlük olaraḳ rūy-ı zībādan
Lūṭf-ı iḥsān ile bir ḳaç būse vir
Unutma sözümü kimse duymadı
Gece saʿat beşte gel ḳoynuma gir

2 Ḳaçma bizden zinhār olma yabāni
Terḳ eyleme aṣla bezm-i rindānı
Aḳıdalım saŋa rūh-ı ṣulṭānı
Sırr-ı ḥaḳīḳatiŋ encāmına ir

3 Üstādımız müslüm-i mestānedendir
Ervāhı aḳıtmağa āşinādandır
Bu esrāra vāḳıf fużalādandır
Ḥüsnī Ḫārābiʿye anlatdı bir bir

**512**
(156b)
1 Eski ḥāli ey şuḫ bulamazsıŋız
O ṭatlı muḥabbet bir zamān imiş
Artıḳ baŋa siz yār olmazsaŋız
Arzū-yı vuṣlat bir zamān imiş

2 Gerçi evvel meftūn etmişdiŋ beni
ʿAşḳıŋla yaḳmıştıŋ cān ile teni
Şimdi geçti o ḥāl unuttum seni
İştiyāḳ-ı ḥasret bir zamān imiş

3 Sevdā-yı ẕülfüŋle derbeder idim
Ruz-ı şeb hecriŋle pür-keder idim
Otur aman gitme yavrum der idim
O recā-yı minnet bir zamān imiş

4 Edībāne saŋa ʿizzet iderdim
Göŋüllere göre hiđmet iderdim
ʿĀlā olmaŋıza ġayret iderim
O aḳdām u ġayret bir zamān imiş

# SÖZLÜK

Ābār (Ar.): hesap defteri

Ābdāl (Ar.): sayıları yedi veya yetmiş olarak gösterilen evliya zümresi

Acūl (Ar.): aceleci, içi dar

Āgāh (Ar.): bilgili, haberli, uyanık

Āhzā (Ar.): alçak, menfur

Āhzān (Ar.): kederler, üzüntüler

Akdem (Ar.): ilk önce, önceki

Āmil (Ar.): sebep

Āmūd (Ar.): direk, sütun

Andelib (Far.): bülbül

Anid (Ar.): inat eden, inatçı

Aparmak (Az.): alıp götürmek

Asel (Ar.): bal, cennetteki dört sudan biri

Āsītan (Ar.): eşik

Atā (Ar.): bağışlama, bahşiş

Ba'dezīn (Far.): bundan sonra

Ba'īd (Ar.): uzak, ırak

Bāde-i gülfām (Far.): gül renkli kadeh

Bağ-ı irem (Far.): cennette bir bahçe

Bārān-ı belā (Far.): bela yağmuru

Basri (Ar.): gören

Bedīd (Ar.): meşhur, görünür, açık

Berd (Ar.): soğuk

Berdār (Far.): asılmış (insan)

Bervechi (Far.): yüzünde

Berzāh (Ar.): ölülerin, ruhların kıyamete kadar bulunacakları yer, can sıkıcı yer, zor, güç

Bevvāl (Ar.): çok sık işeyen

Bezm-i Vālā (Ar.): yücelik âlemi

Bi'at (Ar.): kabul ve tasdik muamelesi

Bister-i hāk (Far.+Ar.): toprak yatağı

Bīsütūn (Far.): Âşık Ferhad'ın sevgilisi Şirin'in emriyle Kermanşah civarında deldiği dağ, gök

Bū (Ar.): koku

Bühtān (Ar.): yalan, iftira

Bünyād (Far.): asıl, esas, bina, yapı

Bürhān (Ar.): delil

Cānib (Ar.): yön

Cedes (Ar.): mezar, kabir

Celībā (Ar.): esir, satılık esir

Celil (Ar.): büyük, ulu

Cevelān (Ar.): dönme dolaşma

Cife (Ar.): leş

Cinān (Ar.): cennetler

Cū (Far.): akarsu, ırmak

Cüst (Far.): çabuk, hareketli, yakışıklı

Dāder (Far.): kardeş

Dāmen (Far.): etek

Dānış (Az.): konuşmak

Dehan (Far.): ağız

Dehr (Ar.): dünya, zaman, devir

Denī (Ar.): alçak

Dest (Ar.): el

Destar (Far.): sarık, tülbent

Destgir (Far.): elinden tutan, yardımcı

Deşt (Far.): bozkır, çöl

Dırahşān (Far.): parlak, parlayan

Dibā (Far.): renkli dokuma motiflerle süslü lüks bir çeşit ipek kumaş, canfes kumaş

Dilber-i Ra'nā (Far.+Ar.): hoş görünen sevgili

Dilpesend (Far.): gönüle hoş gelen
Dilrübā (Far.): gönül kapan, gönül alan
Dirīg (Far.): esirgeme, men etme, önleme
Dūd (Ar.): kurt, böcek
Dūzah (Far.): cehennem
Düldül (Ar.):  Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye verdiği kır katır
Düşvār (Far.): güç, zor
Ecnāsı (Ar.): cinsler, çeşitler
Efsūnsāz (Ar.): büyücü
Efsūs (Far.): yazık, eyvah gibi bir teesür edatı
Eltaf (Ar.): daha latif
Emlâh (Ar.): Tuz
Emvāc (Ar.): dalgalar
Endūh (Far.): gam, keder, tasa, üzüntü
Fağfūr (Far.): Çin imparatorlarına verilen bir ad, Çin'de porselenden yapılan kap kacak
Fakr (Ar.):  fakirlik, yoksulluk, muhtaçlık
Fāri' (Ar.): vazgeçmiş, çekilmiş
Farzān (Ar.): Örneğin
Fāş (Ar.): meydana çıkma, açığa vurma
Fatīn (Ar.): fitneci
Fehm (Far.): anlama, anlayış
Fer'aiz (Ar.): farzlar
Ferāhnāk (Far.): sevinçli, Türk müziğinin mürekkep makamlarından birinin ismidir
Ferzend (Far.): oğul, çocuk
Fısk (Ar.): Hak yolundan çıkma, Allah'a karşı isyan etme, hainlik
Fiken (Far.): atıcı, yıkıcı, düşürücü
Firdevs-i'alāda (Far.+Ar.): cennette bir mekân
Firkat (Ar.): ayrılık
Fiten (Far.): fitneler, ayartmalar, azdırmalar
Fürūş (Far.): satan, satıcı
Fürüzān (Far.): parlayıcı, parlayan, parlak
Füzūn (Far.): çok fazla
Galtan (Far.): yuvarlanıcı, yuvarlana
Genc (Far.): hazine, define
Germ (Far.): sıcak

Gīr-i kebīr (Far.): büyük kavga
Gīsū (Far): kahkül, omuza dökülen saç
Gülfem (Far.): gül renkli
Gülnihāl (Far.): gülfidanı
Güzer (Far.): geçme, geçiş
Hā'il (Ar.): korkunç
Hāb (Far.): uyku, rüya
Hāhişkār (Far.): isteyici, istekli
Hakir (Ar.): itibarsız, değersiz, aşağı
Halās (Ar.): kurtulma, kurtuluş
Haliku'l-nās (Ar.): insanları yaratan
Hāme (Far.): kalem
Ham (Far.): eğri, bükülmüş
Hār (Far.): diken
Harda (Az.): nerede
Harīr (Ar.): ipek
Hayfā (Ar.): haksızlık, cevir, zulüm
Hāyme (Ar.): çadır
Hayrünnisā (Ar.): kadınların hayırlısı
Hayy (Ar.): diri
Hāza (Ar.): bu, şu, o
Hazer(Ar.): sakınma, kaçınma, korunma
Hecil (Ar.): vadi
Herc (Far.): karışıklık, gürültü
Hırāman (Far.): salına salına naz ve eda ile yürüyen
Hodbin (Far.): kendini beğenmiş, bencil
Hoşāmed (Far.): hoş geldin
Hubb'u-l beşer (Ar.): insanların sevgilisi
Humār (Ar.): içkiden sonra gelen baş ağrısı
Hūn (Far.): kan
Hurrem (Far.): şen, sevinçli, güleryüzlü
Itırnāk (Far.+Ar.): güzel kokulu
Iyd (Ar.): bayram
İctinab (Ar.): sakınma, çekinme, uzaklaşma
İdlāl (Ar.): naz etme, nazlanma

İfşāy-ı Rāz (Far.): gizlenen şeyi açığa vurma
İğvā (Ar.): azdırma, baştan çıkarma
İhtikāk (Ar.): sürülme, kaşınma
İhyā (Ar.): diriltme, canlandırma
İktidā (Ar.): tabi olma, uyma
İmtisāl (Ar.): gerekeni yapma, alınan emre boyun eğme
İn'ām (Ar.): nimet verme, iyilik etme
İnhirāf (Ar.): dönme, sapma, doğru yoldan çıkma
İrā'e (Ar.): gösterme, tayin etme
İrci (Ar.): dönme, döndürme
Kabak (Az.): arka
Kābe Ḳāvseyn (Ar.): Hz. Muhammed'in Miraç'ta Allah'a iki yay boyu yaklaşması
Kāffe (Ar.): hep, bütün, cümle
Kālū beli (Ar.): bezm-i elestte ruhların "evet kabul ettim" manasında verdikleri cevap
Ḳanber (Ar.): Hz. Ali'nin sadık, vefakâr kölesi
Kasr (Ar.): saray, köşk
Kemter (Far.): daha aşağı, aşağıda bulunan
Kenz (Ar.): hazine, define
Kenz-i hak (Ar.): Allah'ın hazinesi
Kesel(Ar.): gevşeklik, tembellik, uyuşukluk
Kıra'āt (Ar.): okuma
Kıtmīr (Ar.): Eshab-ı Kehf'in köpeğinin adı
Kibriyā (Ar.): büyüklük, ululuk
Kilk (Far.): kamış kalem
Ḳurān-ı Natık (Ar.): konuşan Kur'an
Ḳurānı Sāmit (Ar.): sessiz Kur'an
Ḳurretü'l-'ayn (Ar.): göz nuru
Kūs (Far.): büyük davul
Kün (Ar.): ol, olsun
Lā Mekāni (Ar.): mekânsız
Lāt: İslâm'dan önce Kabe'de bulunan putlardan biri
Leyl ü nehār (Ar.): gece, gündüz
Leyletü'l-isrā (Ar.): Miraç gecesi
Lik (Far.): lâkin, fakat, ama
Lū'lū'(Ar.): inci, bakire, el değmemiş

Luc (Far.): şaşı

Lü'lü'-i lālā (Ar.): parlak inci

Ma'il-i sāğar (Ar.): içkiye eğilimi olan

Ma'dūb (Ar.): gazaba uğramış

Māh rūlar (Far.): ay yüzler

Mahmil (Ar.): deve üzerine konulan iki kişinin bindiği sepet, her yıl Harameyn'e hacı kafilesiyle gönderilen armağanlar

Mahnūk (Ar.): boğulmuş, boğazı sıkılmış

Mānend-i Ummān (Far.+Ar.): denize benzer

Ma'mūr (Ar.): bayındır

Mār (Far.): yılan

Medh ü senā (Ar.): övme, övgü

Medyūn (Ar.): borçlu

Mefḳūd (Ar.): ölü veya diri olduğu bilinmeyen kayıp kimse

Meftūn (Ar.): gönül vermiş, tutkun

Meh tābān (Ar.): parlak ay

Menāt (Ar.): İslâm öncesi Kâbe'deki putlardan biri

Menhūs (Ar.): uğursuz

Merbut (Ar.): bağlanmış, ulaşmış, bitişmiş

Merhūn (Ar.): rehin edilmiş

Mesā (Ar.): kuyumcu eşyası

Meṣa (Ar.): akşam

Mesmū' (Ar.): işitilmiş, duyulmuş

Mestūr (Ar.): örtülü, kapalı

Meş'ūm (Ar.): uğursuz

Mevā (Ar.): yurt, mesken, yer

Mevc (Ar.): dalga

Meyi nāb (Far.): halis içki

Merece'l-bahreyn (Ar.): iki deniz kavuşumu

Mezid (Ar.): artma, çoğalma

Mezmum (Ar.): yerilmiş

Mihen (Ar.): eziyet, sıkıntı

Mihmān (Far.): misafir, konuk

Mihr (Far.): güneş

Mirāt (Ar.): ayna

Mizban (Far.): konuğu ağırlayan ev sahibi
Muhib (Ar.): seven, (Bektâşî tarikatına yeni giren kişi)
Munharif (Ar.): sapan, doğru yola gitmeyen
Mübhem (Ar.): belirsiz, örtülü, anlaşılmaz
Müctebā (Ar.): seçilmiş, seçkin
Müdām (Ar.): devam eden, süren
Müdavāt (Ar.): devam etme, bir yere gidip gelme
Münceli (Ar. ): parlayan, parlak, meydanda besbelli olan
Münfa'il (Ar.): gücenen, gücenmiş
Münir (Ar.): nurlandıran, ışık veren
Mürde (Far.): ölü, ölmüş
Müstetāb (Ar.): hoş, güzel bulunan
Müstḳıymu'l-etvār (Ar.): orta yol üzre bulunan
Nābūd (Far.); yok olan, bulunmayan
Nāhid (Far.): Zühre gezegeni
Nākūs (Ar.): Hristiyanlarda ibadet vaktini bildirmek için kiliseden çalınan çan
Nakz-ı 'ahd (Ar.): anlaşmayı bozma
Nāşad (Far.): hüzünlü, gamlı
Nāvek (Far.): ok
Nebât (Ar.): ot, bitki
Necābet (Ar.): soyluluk, soy temizliği
Necil (Ar.): soylu
Nefh (Ar.): boru vs. üfürme
Neshā (Ar.): lağv etme, hükümsüz bırakma
Nevreste (Far.): taze
Nihān (Far.): gizli, saklı
Nush (Ar.): nasihat, öğüt
Nümā (Far.): gösteren, bildiren
Nüshā-i Kübrā (Ar.): büyük özet (tasavvufta insan)
Pākize (Far.): temiz, leke
Pend (Far.): öğüt
Perestān (Far.): taparcasına sevenler
Pertev (Far.): ışık, parlaklık
Peyām (Far.): haber, başkasından alınan bilgi
Peyker (Far.): yüz, çehre

Peymāne (Far.): büyük kadeh
Peyrev (Far.): arkası sıra giden
Pir-i mugan (Far.): meyhaneci, mecusilerin başrahibi
Pūsi (Far.): çürük
Pūte (Far.): içinde maden eritilen tava
Rām (Far.): itaat eden, boyun eğen
Refref (Ar.): ince, yumuşak kumaş, Hz. Muhammed'in Miraç gecesi bineği
Renc (Far.): ağrı, sızı
Rıhlet (Ar.): ölüm
Rif'at (Ar.): yükseklik, yücelik
Rind (Far.): dünyevi işlere aldırmayan kimse
Rūb (Ar.): süpürme, süpürge
Rūb' (Ar.): dörtte bir
Ru'b (Ar.): korku
Ruhsār (Far.): yanak, yüz
Sā'il (Ar.): sual eden, dilenci
Sācid (Ar.): secde eden
Sahn (Ar.): avlu, orta, meydan, büyük kāse
Sāḳi'-i senā (Ar.): övülen içki sunan
Ṣalat (Ar.): namaz
Sāmān (Far.): servet, zenginlik
Selāset (Ar.): akıcı olma, kolay anlaşılma
Semender (Far.): ateşte yaşar bir masal hayvanı
Semm (Ar.): zehir
Senāhān (Far.+Ar.): öven
Serfürü (Far.): baş eğme, söz dinleme
Serv-i Ḳadd (Far.+Ar.): selvi boy
Settār (Ar.): örten, Allah
Sezā (Ar.): münasip, uygun
Sıyāma (Far.): oruç
Simak (Ar.): vasıta, sebep, bir şeyi kaldıracak alet
Siret (Ar.): iç
Sirkat (Ar.): hırsızlık, çalma, çalınma
Sūde (Far.): sürülmüş, ezilmiş, dövülmüş
Sūrāh (Far.): delik, gedik

Suzişim (Far.): yanma, yakma, büyük acı
Sübhan (Ar.): Allah
Süendān (Far.): söyleyen
Sülb-i pāk (Ar.): temiz nesil
Süvār (Far.): ata binmiş binici
Şaḳḳu'l-ḳamer (Ar.): ayın ikiye bölünmesi
Şāyeste (Far.): yakışır, uygun
Şebāb (Far.): gençlik, tazelik
Şebīh (Ar.): benzeyen, benzeyici
Şebistān (Far.): gece ülkesi
Şehdābe (Far.): bal şerbeti
Şehvār (Far.): şaha yakışacak surette, büyük inci
Şiken (Far.): büklüm, kıvrım
Şikest (Far ): kırılmış, kırık
Şir (Far.): arslan
Şūm āsā (Ar.): uğursuz esneme
Şūrideler (Far.): hali perişan olanlar
Şüküfte (Far.): açılma, açılmış olma
Ta'addi (Ar.): saldırma, zulmetme, haddi aşma
Ṭa'ām (Ar.): yemek
Tāğūt (Ar.): putlar
Tāhir (Ar.): temiz
Tahkīr (Ar.): aşağılama
Tahmir (Ar.): mayalandırma, birine eşek demek
Tahvif (Ar.): korkutma
Tathīr (Ar.): temizleme
Tayyib (Ar.): iyi, güzel, hoş
Tazyif (Ar.): zayıflatma
Teberrā (Ar.): yüz çevirme, uzaklaşma
Tehi (Ar.): boş
Tekfin (Ar.): kefenleme, sarma
Terahhum (Ar.): merhamet etme, acıma
Tersā (Ar.): Hristiyan
Teşnegān (Far.): susamışlar, istekliler
Tir-i kemān (Far.): keman oku

Tūbā (Ar.): cennette bulunan ve dalları cenneti gölgeleyen bir ağaç
Tūtīyān (Far.): papağanlar
Tümen (T.): on bin
Ta'accüb (Ar.): şaşakalma
Tavīl (Ar.): uzun
Uḳba (Ar.): ceza, ahiret
Umḳ (Ar.): derinlik
Uzlet (Ar.): köşeye çekilme, tenhada yaşama
Üftāde (Far.): düşkün, biçare
Vālā (Far.): yüksek, yüce
Vassal (Ar.): ulaştıran, birleştiren
Vech-i abūs (Ar.): suratı asık
Yed-i beyżā (Ar.): Hz. Musa'nın Firavun'a karşı ışıklı olarak görünen eli
Yektā (Far.): eşsiz, benzersiz
Yeldā (Far.): uzun
Yümn (Ar.): uğur, bereket
Zāğ (Far.): karga
Ẕāhid (Ar.): zühd ve takva ehli
Zahm-ı tığ gamze (Ar.): gamze okunun kalınlığı
Zebāni (Far.): cehennemde görevli bir melek
Zeheb (Far.): çok zengin adam
Zemm (Ar.): yerme
Zibā (Far.): süslü, yakışıklı, güzel
Zīr ü zeber (Ar.): alt ve üst
Zişān (Ar.): canlı, şerefli
Zülfiḳar (Ar.): Hz. Ali'nin kılıcı
Zülfü semensā (Far.): yasemin zülüflü
Zünnār (Ar.): papazların beline bağladığı kuşak

# KAYNAKÇA


AĞANOĞLU Yıldırım, Osmanlıdan Cumhuriyete Balkanların Makus Talihi Göç, Kum Saati Yay., İstanbul, 2001.

AKKUŞ Metin, "Divan Şiirinin İletişimde Yüklendiği Görev Açısından Hamâmîzâde İhsan'ın Tarih Manzumeleri", Trabzon ve Çevresi Uluslararası Dil-Tarih-Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı II, Trabzon Valiliği Yay., Trabzon, 2002, s. 262.

AKSAN Doğan, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili (2. bsk.), Engin Yay., Ankara, 1995.

AKSEKİ Ahmed Hamdi, İslam Dini, İtikat, İbadet ve Ahlak, Ankara, 1933.

AKŞİN Sina, "İttihat ve Terakki", Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yay., C. V, İstanbul, 1985, s. 1342-1345.

ARAZ Nezihe, Anadolu Evliyaları, Atlas Yay., İstanbul, 1988.

ARMAOĞLU Fahir, 19.Yüzyıl Siyasi Tarihi, Ankara, 1999.

ASSMANN John, Kültürel Bellek (Çev. Ayşe Tekin), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1997.

ATALAY Besim, Bektaşilik ve Edebiyatı (Çev. Vedat Atilla), İstanbul, 1991.

ATAY Tayfun, Batı'da Bir Nakşî Cemaati, İletişim Yay., 1996.

ATKINSON, Rıta L., ATKINSON R., v.d., Psikolojiye Giriş (Çev. Yavuz Alogan), Arkadaş Yay., Ankara, 1999.

AYAS M. Rami, Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyoloji Açısından Bir Araştırma, Ankara, 1991.

AYNİ M. Ali, Tasavvuf Tarihi (Sad. Hüseyin Rahmi Yaranlı), Kitâbevi Yay., İstanbul, 1992.

AYTEKİN Sefer, Harâbî Divânı (2. bsk.), Ayyıldız Yay., Ankara, 1999.

BALKAN Kemal, "Eski Önasya'da Kut (Veya Gut) Halkının Dili İle Eski Türkçe Arasındaki Benzerlik" Erdem, C. VI, S. 16, AKDTYKY, Ankara, 1992, s. 1-57.

BANARLI Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. I, s. 285

BARKAN Ö. Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I. İstilâ Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri", Vakıflar Dergisi, C. II, İstanbul, 1943.

BAŞGÖZ İlhan, Folklor Yazıları, Adam Sanat Yay., İstanbul, 1986.

BAYRI M. Halit, "Edip Harâbî I", Folklor Postası, S. 17-18-19, İstanbul, 1946, s. 13.

BEVERLY J. Stoeltje, R. Bauman., "The Semiotics Of Folkloric Performance", The Semiotic Web 1987 (Ed. by Thomas A. Seebok, Jean Umiker-Seebok), Berlin-New York-Amsterdam, 1988.

BİRGE J. Kingsley, Bektâşîlik Tarihi (Çev. Reha Çamuroğlu), Ant Yay., İstanbul, 1991.

BÖLÜKBAŞI Rıza Tevfik, "Edib Harâbî Erenler", Yeni Sabah, S. 2216 (21 Temmuz), İstanbul, 1944.

BUHARÎ, Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, DİBY., Ankara, 1991.

CASTELLAN Georges, Balkanların Tarihi (Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu), Milliyet Yay., İstanbul, 1995.

McCHARTY J., Müslümanlar ve Azınlıklar, İnkılâp Yay., (Çev. Bilge Umar), İstanbul, 1998.

CLARKE Gloria, "Alevi Kültürel Kimliğinde Müziğin Rolü" (Çev. Hande A. Birkalan, Kızılca Yürür), Toplumbilim, S. 12 (Müzik ve Kültürel Kimlik Özel Sayısı), Ankara, 2001, s. 127-137.

CONNERTON Paul, Toplumlar Nasıl Anımsar, (Çev. Alaeddin Şenel), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1998.

ÇAĞATAY Neşet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, TTKY, Ankara, 1974.

ÇETİN İsmet, Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri, KBY, Ankara, 1997.

ÇOBANOĞLU Özkul, Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Akçağ Yay., Ankara, 1999.

____________________, "Osmanlı Devleti'nde Türk Halk Kültürünün Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri", Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, C. IX, s. 51.

____________________, Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yay., Ankara, 2000.

DERVİŞ RUHULLAH, Bektaşi Nefesleri, İstanbul, 1340.

DEVELİOĞLU Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, (15.bsk.), Aydın Yay., Ankara, 1998.

DİLÇİN Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi (2. bsk.), TDKY, Ankara, 1992.

DİLTHEY Wilhelm, Hermeneutik ve Tin Bilimleri (Çev. Doğan Özlem), Paradigma Yay., İstanbul, 1999.

DURBİLMEZ Bayram, Muhiddin Abdal Divânı (İnceleme-Tenkitli Metin), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1998. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, "Şahkulu Sultan Tekkesi", C. VII.

EKİZ Osman Nuri, Namık Kemal Hayatı Sanatı ve Eserleri, Gökşin Yay., İstanbul, 1984.

ELİADE Mircae, İmgeler Simgeler (Çev. M. Ali Kılıçbay), Gece Yay., Ankara, 1992.
ELLUL Jacques, Sözün Düşüşü (Çev. Hüsamettin Arslan), Paradigma Yay., İstanbul, 1998.
ERAYDIN Selçuk, Tasavvuf ve Tarikatlar, MÜİFY, İstanbul, 1994.
ERDEM Hüsamettin, Panteizm ve Vahdet-i Vücud Mukayesesi, KBY, Ankara, 1990.
ERDİKUT Hüseyin Hüsnü, Edib Harâbî'nin Divânı, Bilgi Matbaası, İzmir, 1950.
ERGUN Saadettin Nüzhet, "Edib Harâbî", Milli Mecmua X/109, İstanbul, 1928, s. 1751-1753.
____________________ , Bektaşî Şairleri, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930.
EYÜBOĞLU İsmet Zeki, Alevî-Bektâşî Edebiyatı, İstanbul, 1991.
FIĞLALI E. Ruhi, Türkiye'de Alevîlik Bektâşîlik (3. bsk.), Selçuk Yay., İstanbul, 1994.
FINNEGAN Ruth, Oral Poetry/Its Nature, Significance and Social Context, Bloomington-Indianapolis (USA), 1992.
FOLEY J. Miles, The Theory Of Oral Composition/History and Methodology, Bloomigton-Indianapolis (USA), 1998.
FREUD-ADLER-JUNG, Psikanaliz Açısından Edebiyat (Çev. Selahattin Hilav), Dost Yay., Ankara, 1981.
GEORGEON F., FENOGLİ İ., Doğu'da Mizâh (Çev. Ali Berktay), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1999.
GEORGEON François, DUMONT, P, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşamak (Çev. Maide Selen), İletişim Yay., İstanbul, 2000.
GİLSENAN M., Saint and Sufi in Modern Egypt, Oxford Universty Press, Oxford, 1973.
GÖKA Erol, TOPÇUOĞLU A., AKTAY Y., Önce Söz Vardı, Vadi Yay., Ankara, 1996.
GÖLPINARLI Abdulbâkî, Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, İnkılâp Yay., İstanbul, 1958.
____________________, Vilâyetnâme (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî), İstanbul, 1958.
____________________, Alevi Bektaşi Nefesleri, İnkılâp Yay., İstanbul, 1963.
____________________, "Halk Edebiyatımızda Zümre Edebiyatları" Türk Dili Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı, S. 207, Ankara, 1968, s. 357-376.
____________________, Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, İnkılâp Yay., İstanbul, 1969.
GÖRKEM İsmail, Baha Said Bey Türkiye'de Alevi-Bektaşi, Ahi ve Nusayri Zümreleri, KBY, Ankara, 2000.
GÜNAY Umay, "Ahmed Yesevî'den Hareketle Yazılı Kültürün Sözlü Kültüre Etkisi Konusunda Tespitler", Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri, (26-27 Eylül 1991), Ankara, 1992, s. 26.
_______________, Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Akçağ Yay., Ankara, 1992.
GÜZEL Abdurrahman, Kaygusuz Abdal, KBY, Ankara, 1981.
_________________, "Tekke Şiiri", Türk Dili Türk Halk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri) S. 445-450, TDKY, Ankara, 1989, s. 251-454.

__________________, Abdal Musa Vilayetnâmesi, TTKY, Ankara, 1999.
HACI BEKTÂŞ-I VELÎ, Makalat (Haz. Esad Çoşan), Ankara, 1996.
HALLAÇOĞLU Ahmet, Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913), TTKY, Ankara, 1994.
HANİOĞLU Şükrü, "Türkçülük", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. V, İstanbul, 1985.
HEPER Metin, "19.Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. I, İstanbul, 1985.
HERZOG George, "Song: Folk Song and The Music of Folk Song", (Fund-Wagnals) Standart Dictionary of Folklore p. 1032-1050.
İBN FADLAN, Seyahatname, (Yay. Hz. Ramazan Şeşen), İstanbul, 1975.
İBN-İ ARABİ, Harflerin İlmi (Çev. Mahmut Kanık), Asa Yay, İstanbul, 2000.
İPEKTEN Halûk, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri, Birlik Yay., Ankara, 1985.
JANSKY Herbert, "Der Bektaşi Dichter Edip Harabi", WZKM, Wien, 1960, s. 87-98
KAM Ferit, Vahdet-i Vücud, (Sad. Yrd. Doç. Dr. Ethem Çebecioğlu), DİBY, Ankara, 1994.
KARA Mustafa, Din, Hayat ve Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler (3. bsk.), Dergâh Yay., İstanbul, 1990.
KILIÇ Sadık, İslâm'da Sembolik Anlatım, İnsan Yay., İstanbul, 1995.
KISAKÜREK Necip Fazıl, Namık Kemal, Sebil Yay., İstanbul, 1966.
KOCA Şevki, Melâmi-Bektâşi Metaforunda İrşâd Paradigması, Nazenin Yay., İstanbul, 1999.
KOCA Turgut, Onaran Z., Güldeste, Ankara, 1987.
KOCA Turgut, Bektaşi Nefesleri ve Şairleri (XIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar), Maarif Yay., İstanbul, 1990.
KOÇER Hasan Ali, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, MEB Yay., İstanbul, 1991.
KOÇU Reşat Ekrem, "Bektaşî Tekkeleri", İstanbul Ansiklopedisi, C. V, s. 2447.
KODAMAN Bayram, Abdulhamit Devri Eğitim Sistemi, Çağ Yay., Ankara, 1991.
KORKMAZ Esat, Ansiklopedik Alevîlik Bektâşîlik Terimleri Sözlüğü, Ant Yay., İstanbul, 1994.
KÖPRÜLÜ M. Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİBY., Ankara, 1981.
__________________, Edebiyat Araştırmaları II, İstanbul, Ötüken Yay., İstanbul, 1989.
__________________, Anadolu'da İslâmiyet, (Yay. Haz.Mehmet Kanar), İnsan Yay., İstanbul, 1996.
KUŞEYRÎ, Risâle-i Kuşeyriye (Çev. Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İstanbul, 1978.
LEVEND Agah Sırrı, "Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi", TDAY Belleten, Ankara, 1970.
LULL James, Popüler Müzik ve İletişim (Çev. Turgut İblağ), Çiviyazıları Yay., İstanbul, 2000.

MACİT Muhsin, Divân Şiirinde Ahenk Unsurları, Akçağ Yay., Ankara, 1996.

MARDİN Şerif, "İslâmcılık", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. V, İstanbul, 1985.

MAY Rallo, Yaratma Cesareti, (Çev. Alper Oysal), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1998.

MELİKOFF Irene, "Yunus Emre İle Hacı Bektaş", TDED, S. XX, İstanbul, 1973, s. 29-35.

________________, Uyur İdik Uyardılar, Cem Yay., İstanbul, 1983.

________________, "Namık Kemal'in Bektaşiliği ve Masonluğu", Tarih ve Toplum, S. 60, İstanbul, 1998, s. 17-19.

MUHYİDDİN İBNÜ'L-ARABÎ, Fütuhatu'l-Mekkiye (Çev. Prof. Dr. Nihat Keklik), KBY, Ankara, 1990.

NÉMETH Gyula, Atilla ve Hunlar, İstanbul, 1966.

NOYAN Bedri, Bektâşîlik Alevilik Nedir?, Doğuş Yay., Ankara, 1987.

OCAK Ahmet Yaşar, Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri, Dergâh Yay., İstanbul, 1984.

________________, "Alevilîk-Bektâşîlik Hakkında Son Yayınlar Üzerine Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler I", Tarih ve Toplum, S. 91, 1991, s. 20-24.

________________, Babailer İsyanı, Dergâh Yay., İstanbul, 1996.

________________, Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, İstanbul, 1998.

________________, Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler, TTKY, Ankara, 1999.

OĞUZ M. Öcal, Halk Şiirinde Tür Şekil ve Makam, Akçağ Yay., Ankara, 2001.

ONAR Sıddık Sami, "İslam Hukuku ve Mecelle", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. III, İstanbul, 1985.

ONG J. Walter, Sözlü ve Yazılı Kültür Sözün Teknolojileşmesi (Çev. Sema Postacıoğlu Banon), İstanbul, 1995.

ORTAYLI İlber, İmparotorluğun En Uzun Yüzyılı, Hil Yay., İstanbul, 1995.

ÖZARSLAN Metin, Erzurum Âşıklık Geleneği, Akçağ Yay., Ankara, 2001.

ÖZKIRIMLI Atillâ, Alevilîk-Bektâşîlik ve Edebiyatı, Cem Yay., İstanbul, 1985.

ÖZLEM Doğan, Metinlerle Hermeneutik (Yorumbilgisi) Dersleri I-II, İnkılâp Yay. İstanbul, 1996.

ÖZMEN İsmail, Alevî-Bektâşî Şairleri Antolojisi, Saypa Yay., Ankara, 1995.

ÖZTÜRK Yaşar Nuri, Kuşadalı İbrahim Halveti, İstanbul, 1982.

________________, Tarih Boyunca Bektâşîlik, Yeni Boyut Yay., İstanbul, 1990.

________________, Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar, Sidre Yay., İstanbul, 1998.

ÖZÜNLÜ Ünsal, Gülmecenin Dilleri, Doruk Yay., İstanbul, 1999.

PALA Ayhan, "Yesevilikten Bektaşiliğe Türk Müslümanlığı", Erdem, ADTKYKY, C. 7, S. 21, s. 919-939.

PAMUK Şevket, "Osmanlı Ekonomisinin Dünya Kapitalizmine Açılışı", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. III, İstanbul, 1985.

QUATEART Donald, "19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Demiryolları", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. VI, İstanbul, 1985.

RAUF YEKTA, Bektaşî Nefesleri, İstanbul, 1933.

REXHEBI Baba, Mıstıcızma Islame Dhe Bektashızma, Tirane, 1970.

RİFAT Mehmet, XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları I, Om Yay., İstanbul, 2000.

SALCI Vahit Lütfi, "Edib Harâbî", Yeni Türk Mecmuası, S. 78, İstanbul, 1939, s. 218-221.

SALCI Vahit Lütfi, Gizli Türk Halk Musikîsi ve Türk Musîkisi'nde Armoni, Numune Yay., İstanbul, 1940.

SANDERS Barry, Kahkahanın Zaferi/Yıkıcı Tarih Olarak Gülme (Çev. Kemal Atakay), Ayrıntı Yay., İstanbul, 2001.

SAY Yağmur, "Anadolu İnanç Oluşumları İçinde Kalenderi Anlayışı ve İnanç Yaşam Temelleri", Yol S.6, Ankara, 2000, s. 3-23.

SCOTT James C., Tahakküm ve Direniş Sanatları Gizli Senaryolar (Çev. Alev Türker), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1995.

SEVÜK İsmail Habip, Edebiyat Bilgileri, İstanbul, 1942.

SHAW J. Stanford, SHAW Ezel Kural, Osmanlı İmparotorluğu ve Modern Türkiye (Çev. Mehmet Harmancı), E Yay., C . II, İstanbul, 1983.

SÖZEN Edibe, Söylem Belirsizlik, Mübadele, Güç ve Refleksivite, İstanbul, 1999.

STOKES Martin, Türkiye'de Arabesk Olayı (Çev. Hale Eryılmaz), İstanbul, 1998.

STRAUSS Claude Levi, Irk, Tarih ve Kültür (Çev. Haldun Bayrı, R. Erdem, A. Oyacıoğlu, I. Ergüden), Metis Yay., İstanbul, 1997.

SU Süreyya, "Türkiye'de Batılılaşma Sürecinin Bir Tezahürü Olarak Müzikte Kimlik Sorunu", Toplumbilim, S. 12 (Müzik ve Kültürel Kimlik Özel Sayısı), Ankara 2001, s. 55-65.

SUNAR Cavit, Ana Hatlarıyla İslâm Tasavvufu Tarihi, AÜİFY, Ankara, 1978.

ŞERİF Muzaffer, Sosyal Kuralların Psikolojisi, İstanbul, Alan Yay., 1985.

ŞEYH BEDRETTİN, Varidat Şerhi (Haz. M. S. Bilginer), Sena Mat., İstanbul, 1979.

TACOU Constantin, Din ve Fenemenoloji Mircae Eliade'nin Eserlerine Toplu Bir Bakış (Çev. Havva Köser), İz Yay., İstanbul, 2000.

TAHİROĞLU Bülent, Tanzimat'tan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. III, İstanbul, 1985.

TANÖR Bülent, "Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. I, İstanbul, 1985.

TANRIKORUR Cinuçen, Müzik Kimliğimiz Üzerine Düşünceler, Ötüken Yay., İstanbul, 1998.

TATAR Burhanettin, Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti-Gadamer Versus Hirsch-, Vadi Yay., Ankara, 1999.

TEKELİ İlhan, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. II, İstanbul, 1985.

TEKİN Talat, "İslâm Öncesi Türk Şiiri", Türk Dili Dergisi (Türk Şiiri Özel Sayısı), TDK Yay., Ankara, 1986.

THOMPSON Paul, Geçmişin Sesi (Çev. Şehnaz Layıkel), TVY, İstanbul, 1999.

TOGAN Zeki Velidi, Umumi Türk Tarihine Giriş (3.bsk.), Enderun Yay., İstanbul, 1981.

TOKAY Gül, Makedonya Sorunu, Jöntürk İhtilali'nin Kökenleri (1903-1908), Afa Yay., İstanbul, 1998.

TOPRAK Zafer, "II. Meşrutiyet Döneminde İktisadi Düşünce" Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C . III, İstanbul, 1985.

TULUM Mertol, Tarihî Metin Çalışmalarında Usul, Deniz Yay., İstanbul, 2000.

TUNA Osman Nedim, "Sümer-Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ve Türkçe'nin Yaşı Meselesi", TDAY Belleten, 1989, TDK Yay., Ankara, 1994, s. 257-293.

TURAN Osman, "Selçuklu Türkiyesi Din Tarihine Ait Bir Kaynak: Fustatu'l-Adale fi Kavaidi's Saltana", Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul, 1953.

_______________, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi (12. bsk.), Boğaziçi Yay., İstanbul, 1999.

TURHAN Mümtaz, Kültür Değişmeleri, MÜİFY, İstanbul, 1987.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, "Hilmi Dedebaba", C. V.

Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, "Ahmed Yesevî, C. II; "Bektâşîlik", C. II; "Batınîyye", C. IV; "Babailer", C. IV; "Hz.Ali", C. V; "Hurufilik", C. V; "Girit", C. XIV; "Haydariyye", C. XVII; "İnsan-ı Kâmil", C. XXII maddeleri.

UÇAROL Rifat, Siyasi Tarih, Filiz Yay., İstanbul, 1995.

ULUDAĞ Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yay., İstanbul, 1995.

ULUSOY A. Celalettin, Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli ve Alevi-Bektaşi Yolu, Hacıbektaş, 1986.

ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, "Bektâşi Edebiyatının Niteliği ve Nazım Türleri", Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı Belleten, Ankara, 1974, s. 189.

ÜNVER İsmail, "Çevriyazıda İmlâ Birliği Üzerine Öneriler", Türkoloji Dergisi, C. XI, Nr. I, Ankara, 1993.

ÜZÜM İlyas, Günümüz Aleviliği, İSAMY, İstanbul, 1997.

VATIN Nicholas, "Merdivenköy Bektaşi Tekkesi" (Çev. İlhan Cem Erseven), Nefes, S. 18 İstanbul, 1995, s. 34-35.

WİLCOX Lynn, Sufizm ve Psikoloji (Çev. Orhan Düz), İnsan Yay., İstanbul, 2001.

YAKIT İsmail, Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, İstanbul, 1992.

YAMAN Ali, Alevîlik-Bektâşîlik Bibliyografyası, Alevî-Bektâşî Kültür Enstitüsü Yay., Mannheim, 2000.

YAZICI Tahsin, "Kalenderlere Dair Yeni Bir Eser", Necati Lugal Armağanı, Ankara, 1968.

YILDIRIM Dursun, "Orta Asya'dan Urumuneli'ne Türk Sözlü Şiir Sanatının Yayılması Üzerine", Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, KBY, Ankara, 1986.

_______________, "Dede Korkut'tan Ozan Barış'a Dönüşüm", Türk Dili Dergisi, S. 579, Ankara, 1999.

__________________, Türk Edebiyatında Bektâşî Tipine Bağlı Fıkralar, Akçağ Yay., Ankara, 2000.

__________________, Türk Bitiği, Ankara, 2000.

__________________, "Türk Sözel Kültüründe Süreklilik <Osmanlı Hanedanlığı Döneminden Cumhuriyet'e>", Türkbilig (Nisan) S. 2000/1, Ankara, 2000, s. 32-45.

YILDIZ Hakkı Dursun, İslâmiyet ve Türkler, İstanbul, 1976.

YÜRÜKOĞLU Fikret, Edib Harâbî Hayatı ve Eserleri (Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi), İstanbul, 1945.